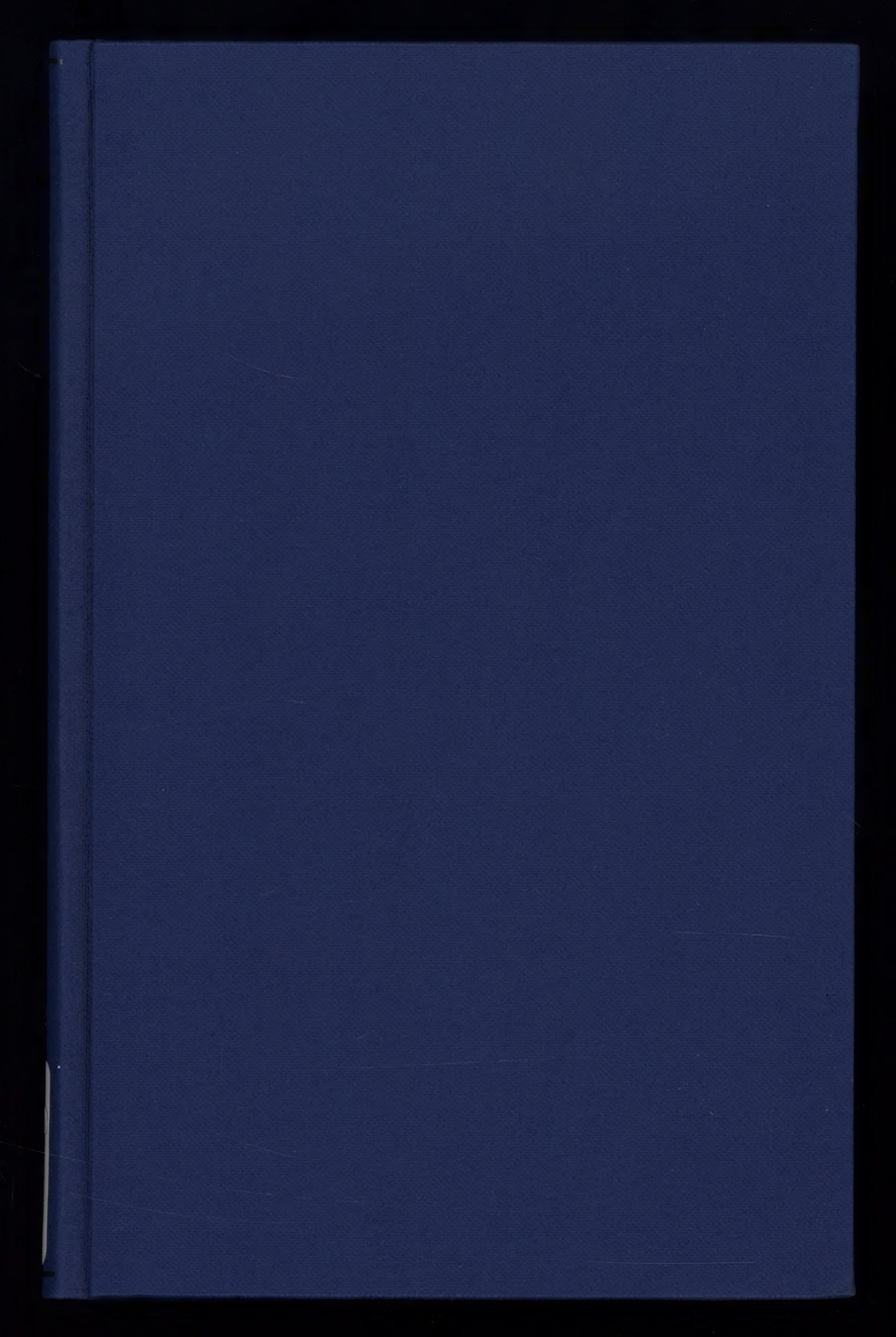
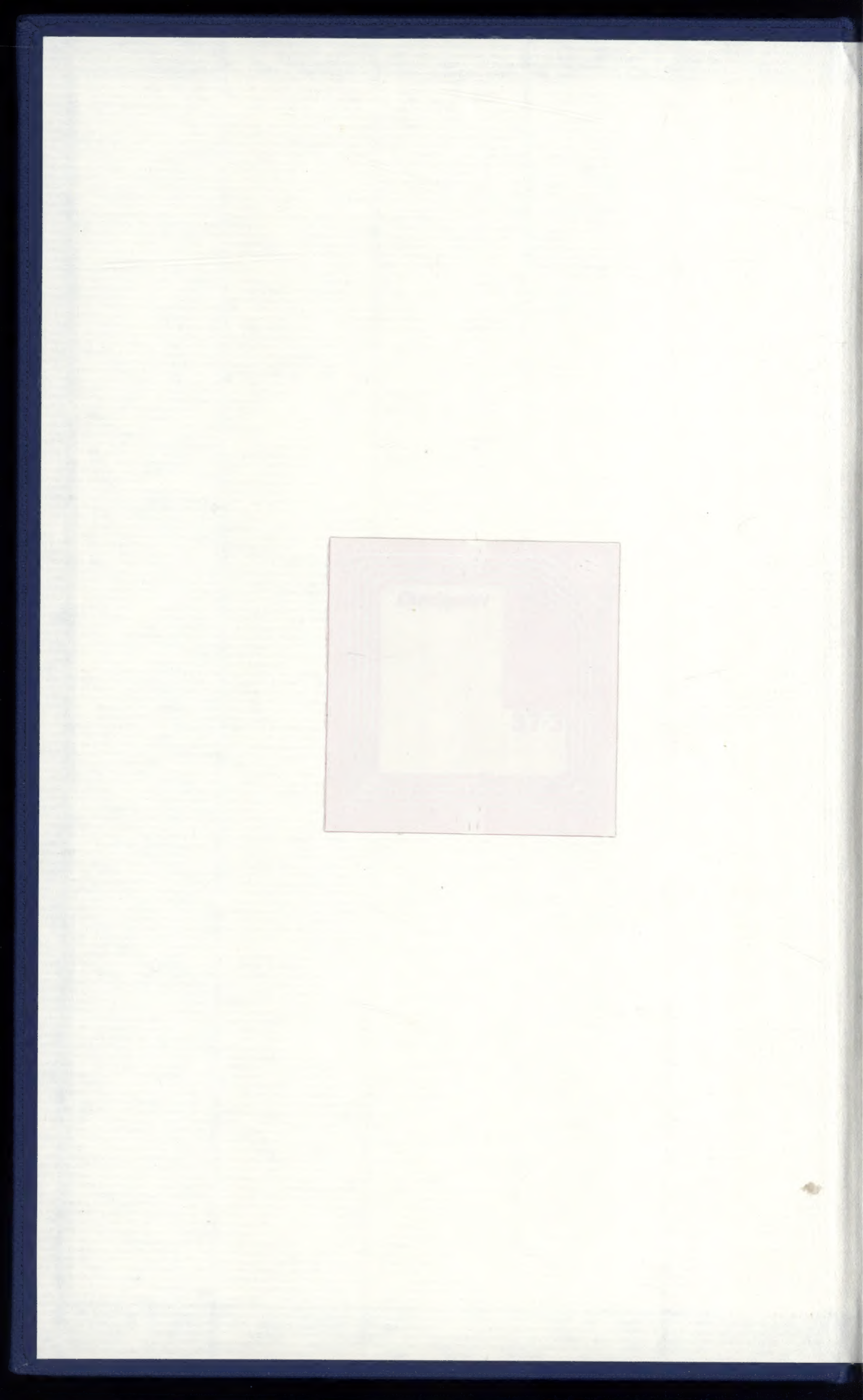

ČASOPIS
MATICE MORAVSKÉ.

HLAVNÍ REDAKTOŘI:

VINCENC BRANDL. — FRANT. BARTOŠ.

ODPOVĚDNÝ REDAKTOR:

FRANTIŠEK KAMENÍČEK.

HLAVNÍ SPOLUPRACOVNÍCI:

FRANT. A. SLAVÍK. — FRANT. JAR. RYPÁČEK.

ROČNÍK PĚTADVACÁTÝ.

V BRNĚ 1901.

TISKEM MORAVSKÉ AKC. KNIHTISKÁRNY. — NÁKLADEM MATICE MORAVSKÉ.

Obsah ročníku XXV.

A. Články.

B. Umělecké a vědecké zprávy.

C. Literatura.

Absolon Karel: Über paläarktische Isopoden. Napsal Dr. K. W. Verhoeff IV., str. 419—422.

B.: Sborník věd právních a státních. Redaktor Bohuš Rieger. III., str. 321—322.

Dvořák Rudolf: Mocran et Mocran. Napsal Berthold Bretholz. II., str. 205—208. Zur Frage der Errichtung einer deutschen Universität für Mähren und Schlesien. Napsal Dr. Ant. Schubert. III., str 317—321. — Inquisitio domorum hospitalis S. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidioecesim, facta anno 1373. Vydal Václav Novotný. IV., str. 411—412.

Houdek Vít.: Znojmo—Vranov—Býtov. Vydáno péčí Brnčnského odboru Klubu česk. turistův. I., str. 87—88.

Kabelík Jan: Slovensko. Prémie Umělecké besedy na rok 1901 II., str. 199—205. — Druhá zpráva Mus. spolku v Telči za rok 1899—1900. III., str. 322—324.

Kameníček František, Ph. Dr.: Soudní akta konsistoře pražské. Vydává Ferdinand Tadra. I., str. 85—87. — Sbírka pravěkých starožitností. Napsal J. L. Červička I., str. 88—89.

Nerad Fr., Ph. Dr.: Zeměpis hospodářský. Díl II. Severní Amerika a Asie. Napsal Dr. J. Řežábek. IV., str. 415—417. — Čína. Popis říše, národa, jeho mravů a obyčejův. Napsal prof. Dr. Rudolf Dvořák. IV., str. 417—419.

— r —: Průvodce do moravských jeskyní od Dra Mart. Kříže a Flor. Koudelky. I., str. 89—91.

Rypáček František: Rozhled po programmech středních škol za rok 1900. III., str. 324—329.

Slavík Frant., Ph. Dr.: Die Ergebnisse mineralogischer und petrographischer Forschungen in Mähren von 1890—1900 Napsal Jindř. Laus. I., str. 91—92. — Die wichtigsten Mineralvorkommen im Gebiete des hohen Gesenkes. Napsal V. Neuwirth. I., str. 92.

Sokol M.: Listář král. věnného města Chrudimi. I. Privilegia městská a listy králů českých. Sebral K. Lábler. IV., str. 412—414.

Souček St.: Slovník staročeský. Napsal Jan Gebauer. III., str. 310—315.

Tenora Jan, P.: Vlastivěda moravská. Bučovský okres Napsal Č. Kramoliš. III., 315—317.

Vališ Josef: Význační korýši z jeskyň moravských. Napsal Karel Absolon. I., str. 92 - 93. — Věstník klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1900. IV., str. 414 - 415.

D. Nová díla a Časopisy.

I., str. 93—96. — II., str. 208—210. — III., str. 329—332. — IV., 422—424.

E. Provolání. — Vypsání cen.

II., str. 211.

F. Zpráva o činnosti Matice mor. za rok 1900,

přednesená o valné hromadě dne 5. února 1901. II., str. 212—215. — Účty Matice mor. za rok 1900. II., str. 216.

G. Repertorium XXV ročníků Časopisu Matice moravské

(1869—1882 a 1891—1901). — Příloha k sešitu IV.

Fr. Palackého řeč spisovná.

Popisuje prof. Theodor Vodička.

Vše, co prodlením času se proměňuje a jinačí, má nebo aspoň může míti historii, a zase vše, co má historii, měnilo se a mění se. Tuto elementární vědomost dlužno připomenouti těm, kteří, jde-li o řeč spisovnou, ačkoliv o historii její slýšívají, ba sami mluví a píšou, přece bez rozvahy jako papouškové opakují naučené slovo: ustálenost řeči spisovné, rozumějíce tím slovem nezměnitelnost její aspoň v přítomnosti, třeba připouštějí, že dříve se měnila, a utkvěla na podobě, které se naučili ve své školní mluvnici.

Ale ta ustálenost ve skutečnosti je velmi relativná. Ani jeden spisovatel, kdyby sebe radši chtěl, nepíše zrovna tak, jako druhý, ba ani týž spisovatel nepíše po vše doby života svého docela stejně. A poněvadž řeč spisovnou dělají spisovatelé svými spisy a ne grammatikové svou normou, byť na dlouhé časy samovolně ustanovenou, mění se ona neustále, a to po všech svých stránkách, ale nestejně, na slovníkové nejvíce a nejrychleji, na syntaktické, tvaroslovné a kmenoslovné méně a na hláskoslovné nejméně a nejzdlouhavěji.[1])

Grammatik může na řeč spisovnou působiti jen nepřímo a theoreticky. On ze spisův vynikajících spisovatelů současných

[1]) Sám Veleslavín, kterého po Janu Blahoslavovi, původci bible Kralické jmenují „ustanovitelem řeči spisovné“, uznává potřebu přispůsobovati ji mluvě souvěké a tím ji dělati srozumitelnější, řka ve svém opraveném překladě Kroniky Silviovy: Že pak s časem lidé netoliko v mravích a povahách svých, nýbrž i v řeči častokráte se mění, uznal sem za potřebu, aby také Aeneáš v tomto oděvu na jevo vyšel, v kterémž by ho nynější Čechové poznati mohli. Nebo jako nyní za našeho věku jiný kroj jest, než byl před sta lety : tak ono prvnější přeložení těžce by se k těmto časům trefilo, poněvadž starau češtinau, kteréž jsme nyní hrubě odvykli, velmi zapáchá.

i nedávných vypozoruje a vyšetří společné jich spůsoby psaní, sestaví je v systematickou normu pro příští spisovatele, chtěli-li by se jí říditi, a srovnávaje přítomnou řeč spisovnou s bývalou a nynějšími nářečími živými českými i slovanskými, jakož i se slovanskými řečmi spisovnými, theoreticky uvažuje, co v řeči spisovné usadilo se neslovanského a vadného, co vytratilo se slovanského a potřebného, které archaismy se staly zbytečnými a obtížnými a kterými novotvary zobecnělými a všeslovanskými měly by se nahraditi a p. Ale to vše může podávati spisovatelům jen jako na uváženou. Neuznají-li spisovatelé úvahy jeho za hodny povšimnutí a neuposlechnou-li jeho rad, nemá grammatik na řeč spisovnou vlivu žádného.

Jsou lidé, kteří pokládají takové theoretizování o řeči spisovné za zbytečné, ba horlitelé, zaujatí pro „ustálenost" její, za škodlivé. Spisovná řeč prý se tvoří sama nevědomky a sama nevědomky prý se přetvořuje u spisovatelů, jako tolik věcí v přírodě a životě lidském. To jest zhruba pravda, ač řeč spisovná není výtvor přírodní, nýbrž umělý a kulturní. Ale nechává-li kulturní národ i v dílech přírodních působiti jen přírodu samu a dívá se na působení její s rukama založenýma? Systém vodstva kterékoli krajiny jest zajisté dílem přírodním, někde k potřebám obyvatelstva velmi vhodným; a přestává-li kulturní člověk na těch výhodách, kterých mu příroda poskytuje sama? Nekopá-li průplavy, nestaví-li jezy, netrhá-li dynamitem prahy, nezvolňuje-li oklikami proudy, neprohlubuje-li a nesúžuje-li mělká řečiště a p. — vše v mezích zákonů přírodních, aby dílo lépe sloužilo jeho účelům kulurním? Podobně jest i s řečí spisovnou. Jak jsem obšírněji vyložil roku 1892 v brněnské Hlídce literární ve stati O novočeském jazyce spisovném, účel spisovné řeči jest naskrze praktický, a idealem jejím tedy taková řeč, které by co nejvíce lidí co nejlépe rozumělo a jí se co nejsrozumitelněji vyjadřovalo. Vzhledem k tomu idealu uvažoval jsem tam theoreticky, které archaismy jako nadobro vymřelé nejen u nás ale i u ostatních Slovanů měli by spisovatelé nahrazovati novotvary sevšeobecnělými nejen u nás ale také u ostatních Slovanův. Tato část mých úvah se některým nelíbila, patrné ze strachu o tu „ustálenost", ba div, že jsem nepřišel v podezření, že trhám a rozštěpuji já — který usiluji o sjednocování a ukazoval jsem cesty, po kterých by se to státi mohlo. Jiní vzděla-

nější národové už dávno nezůstavují svých řečí spisovných samým sobě, nýbrž po všech stránkách — ovšem i pravopise — o nich theoreticky uvažují a pro praktickou potřebu meze připustného stanoví, a čeho potřebí, ukládají. Co akademia della crusca pro vlaský a akademie francouzská pro francouzský jazyk vykonaly, je všeobecně známo.[1])

Naše novočeská řeč spisovná, když se z mrákot probírala po dvousetletém umlčení, v mnohém kolísání našla hlavně tři muže, kteří se stali kotvami a vzory psaní, každý pro své současníky a nejbližší nástupce: Jungmann, Čelakovský a Palacký, nejen svými spisy, ale i tím, že Jungmann z přátelské ochoty, Čelakovský a Palacký z povinnosti redaktorské byli i jiným spisovatelům korrektory. Čím se tito tři mužové o spisovnou řeč novočeskou zasloužili, dosud nemáme vylíčeno, jak jsem na to už r. 1892 ve jmenované své stati na str. 171 toužil; ani jubilejní rok Palackého nepřinesl nám o Palackého spisovné češtině nic zevrubnějšího, leč v Památníku pěkné ovšem vylíčení zevních bojů jeho o ni od Fr. Bílého.

Není ovšem ani dnes, po marném čekání na jiné, mým úmyslem pouštěti se do všestranného vyličování zásluh Palackého o řeč spisovnou, čím ji obohatil, tvoře neb přejímaje odjinud nová slova (terminologii filosofickou pouštím všecku se zřetele), co přežilého ze starší řeči vypustil a nahradil živoucím a co zapomenutého znovu oživil,[2]) chci tuto toliko zhruba popsati jeho řeč spisovnou, abych ukázal hlasatelům „ustálenosti řeči spisovné“,[3]) jak už od smrti Palackého jen za dvě desítiletí nynější spisovatelé píší odchylně od něho.

K účelu mému postačí probrání jediné knihy Dějin národu českého, dílu II. částka 2. V Praze u Tempského 1876, která jsouc sepsána krátce před smrtí Palackého, podává formu řeči, na které se posledně ustanovil, a přece jest obrazem vší řeči jeho, protože přes dlouhý věk Palackého ku podivu málo se měnila.

[1]) U nás na sestavení akademického slovníka není ještě ani zdaleka pomyšlení.

[2]) ani rozbírati jeho stil, což ani nepatří k úvaze o řeči spisovné, protože stil je soukromým majetkem spisovatelovým, ale řeč spisovná společným majetkem národa, a v témž stile lze psáti spisovnou řečí jakoukoli.

[3]) buď opravdu v ni nevěřícím anebo jen zamhuřujícím oči, aby změn neviděli.

Jen ještě přiberu poněkud Radhostu díl první 1871 na doložení některých kusův jazykových, které z příčiny na snadě jsoucí nesnadno se naskytují v díle dějepisném, na př. 1. osoba sing., praesens a p. Také slovníkově byla by spisovná řeč Palackého z pouhého díla dějepisného kusá. Neužiju methody statistické, při podobných pracích oblíbené, protože i bez ní lze nabýti správného názoru na věc, ba statistická data nahodilostí svou leckdy svádějí k tvrzením mylným.

A. Hláskosloví.

1. Přehlašování.

V přehlašování[1]) Palacký veskrze ještě zachovává míru Veleslavínskou, ba zakládá si na důsledném provádění jeho i v těch případech, kde živá mluva v Čechách od něho ustoupila, čímž staly se archaismy (Radh. I 205, 206): já napíši R. I 367 — píší všichni Děj. II 2, 96, R. 55, 192 — příkladové dokáží R. 61 — pokryjí se R. 386 — svády se dějí R. 72, 173 — osobuji sobě R. 66. — nepochopuji R. 67 — ujišťují D. 48 — jmenují se D. 131 — ukazují 136, a tak vždy.

Nynější spisovatelé však, belletrističtí skoro všichni buď veskrz nebo částečně užívají forem nepřehlášených, kde přehlašování v Čechách se zrušilo (pěju, pějou — biju bijou — zuju, zujou — kryju, kryjou — píšu, píšou — skáču skáčou — kážu, kážou — laju, lajou — děju, dějou — jmenuju, jmenujou), vědečtí však, nejvíce professoři, drží se většinou ještě raději přehlášených.

Považí-li se, že přehlašováním hlavně se různí vltavská[2]) čeština od moravštiny a slovenštiny i vší ostatní slovanštiny,

[1]) Něm. Umlaut naši grammatikové přeložili přehláska, patrně pře-hláska, sice by od slovesa přehlásiti bylo přehláška, jako ohláška, vyhláška. Ale sloveso umlauten nepřeložili přehláskovať, než přehlasovať, ačkoliv při tom jevě jazykovém nejde o změnu hlášení nebo hlasu, nýbrž hlásky (*a* v *e*, *u* v *i*). Když už zůstaneme při slovese přehlásiti, říkejme aspoň přehlášen, přehlášení přehlašovať, přehlašování, jako říkáme ohlášen, vyhlášen, —ášení —ašovať, —ašování. Dle hlasu máme znárodnělé nové sloveso jiného významu: přehlasovať, zase podle něm. überstimmen, které jest perfectivum proti gramm. terminu přehlašovať, což jest imperfectivum.

[2]) Vltavsko říkám Čechám, abych se vyhnul dvousmyslovým výrazům: český, západočeský.

a že tato různost tolikrát nevrle vytýkaná zavedením vltavských forem se zrušeným přehlášením v řeč spisovnou uvádí se na nejmenší míru možnou — co v Čechách je přehlášeno, musí zůstať přehlášeno — a pamatujeme-li na účel řeči spisovné, jaký jsem svrchu vytknul, nebude nesnadno rozsouditi, sluší-li v řeči spisovné přednost nynějším živým formám se zrušeným přehlášením či archaismům, hájeným od Palackého theoretickou důsledností grammatickou a konservatismem.

Kdyby byl Palacký znal Havlíkův jerový zákon, jak důsledně je ve staré češtině proveden, byl-li by se při vokalizování předložek jím řídil a druhým, kteří se současně s Palackým řídili způsobem současné mluvy, vytýkal, co v Radh. I 206 vytýká s strany přehlašování Frantovi: „Proměna ta pronikla stejným časem všecky jazykové formy a články. Tato síla takořka organická ve starých proměnách jazyka našeho zdá se pro naše reformatory ještě býti tajemstvím; sice bylo by naprosto nepochopitelné, kterak sobě nedůslednosti v takové míře oblibovati mohou, že je i na místo již panující důslednosti poroučejí"? Od důslednosti zákona Havlíkova Palacký při vokalizování předložek se uchýlil, jak níže ukážeme, více než všickni jeho vrstevníci, spravující se živou mluvou, a z pozdějších byl dosažen totoliko Bačkovským, řídícím se zrovna jako Palacký v této věci domnělým blahozvukem.

Palacký přehlédl, že i ve zrušeném přehlašování je důslednost nebo, jak nyní říkáme, zákonitost. V 1. os. sing. všude, kde není —*m* (buď původní nebo novotvarové na př. dám — dělám), jest —*u* (buď původní nebo dosazené za přehlášené —*i*), vyjma isolaci ch*ci*, a v 3. os. plur. —*ou*, dosazené za přehlášené —*í*, jest jen tam, kde jest v I. os. sing, —*u*, tedy: biju, bijou — pleju, plejou — duju, dujou — věju, vějou — směju se, smějou se — pliju, plijou — hraju, hrajou — kupuju, kupujou; ale k dám není dajou, k mám není majou, k umím není umějou, k smím není smějou, k sázím není sázejou, k dělám není dělajou, a ku chci není chcou ani chtějou, ale chtějí. Nynější jazykověda už ví, že kdykoli nastane rušení některého zákona, vstoupí na jeho místo zákon jiný, zůstavuje po sobě jako strusky nemnohé isolace.

K důslednému přehlašování Palackého patří i to, že vždy píše *již* a nikdy *už*: D. 98, 122, 126 atd. Toliko jednou se

zapomenul: tvář širokou a hrubolí*cou* D. 203, shodnuv se s Palkovičovým: krásnolícá Brýsésa dcera.

2. Vokalizování předložek.

Palacký vokalizuje předložky hojně nad míru nynější mluvy (ve starších spisech více nežli v pozdějších), a kde pod měrou nynější mluvy má drsnější pro nás živoucí shluky souhlásek, jsou ze čtení staročeských pramenův dějepisných. Tu arci bývá shoda s Havlíkovým zákonem jerovým.

V následujícím uvedu příklady vokalizování nesouhlasné s nynější mluvou.

Ke branám D 197 — ke Braníborsku 183, 185 — ke bratru 131, 350 — ke Francii 225, 236 — ke mladému 33 — ke ssazení 347, nyní k sesazení — ke Slovanům 205 — ke stolici 76 — ke dskám 402 stč. podle zákona Havlíkova, nyní k deskám — ku pokoji 190, ku panování 294 správně — ku kapitule 283, ku krvi 213 méně správně;

ode dubna 63 — ode knížat 94 — ode mládí 175 — ode spisovatelův 219 — ode mnohých 292 — ode XIII. století 421 — ode trůnu 380 — ode zdárných 23 — ode zrádných 21 — od dávna 161, 163, 196, 199 stč., nyní obyčejně ode dávna;

přese zdi 266 — přese všeliké změny 268.

Ale přece: rozstrk 15, rozstrku 15, vedl k rozstrku 364,

se Flandry 66 — se Franským 212 — se hlavy 167 — se hněvem 182 — se hradu 142, 184 — se kterým 413.

Po stč. s zeměmi 31 — s souhlasem 345 — pokračovati stejnou zručností 234 (s vypuštěno či pouhý instr. způsobu?) — ssaditi 14 — ssazen 49 — ssazený 64, 85, 161 — ssazením 382 — nessaditelných 146 — ssazovati 320, ale také sesadiv 328, sesazení krále 330, sesaditi 345 — ssednul s koně 59, 182, nyní sesedl, ale ovšem zeď se ssedla. — Shodně s dosavadním zvykem ssutinách 40 — s sebou 184, nesl to s sebou starý řád 395, bratra pojal sebou do Čech 44 je chybně napsáno m. s sebou, jako se psává strany m. s strany;

ve Braniborsku 192, 193 — ve Brusselích 156 — ve diplomatáři 197 — ve hlavní síni 205, ve Chrudími 397, ve Chrudimsku 35 — ve klášteře 133, 362 — ve klatbě 180 — ve královském 91 — ve krátké 26, 227 — ve křesťanstvu 205, 349, 379 — ve které 159 — ve Mnichově 118, 209, 352 — ve po-

ručnictví 42 — ve potomních 201 — ve požehnané paměti 222 — ve předmluvě 144, 146 — ve převlečení 80 — ve prostorách 105 — ve průvodu 323, 367 — ve prvním 150, 339 — ve Starém městě 417 — Dobře po stč. jest: ve psaní 162 — ve mhlách 31, jak dosud se i říká na Valašsku, odkud P. pocházel. Stč. dobře jest i: u velikém počtu 227 — u válečném pochodu 84 — u menší síle 85 — utvrdil u věrnosti 79, ale nedobře: uvazovav se u kralování 97. Nynější spisovatelé *u* místo *v* nekladou, leda by který chtěl sobě zaarchaizovať;

ze Francie 104, 322 — ze Hradce 83, 122 — ze kteréhož 71, 187 — ze mnoholeté pouti 89 — ze pramenův 102 — ze vděčnosti 165, 262 — ze vlastní moci 47 — ze Vlašími 131, 244.

V mládí svém Palacký předložky a předpony ještě více vokalizoval, a v tom kuse nejvíce se liší starší jeho řeč od pozdejší. Příklady z Radh. I:

beze značného 317 — ke stolování 396 — nade propastí 387 — nade štěstím 415 — ode filosofů ve plášti 417 — ode síly 401 — ode strašného 393 — ale přece od dávna 117, 417, ač nyní obyčejně říkáme ode dávna — ode vlastencův 143 — ode Žďáru 156 — pode známky 195 — rozebíraním 423 i nyní někdy tak — se formami 129 — se květinami 385. Ale přece s sebou 379, nikdy se sebou;

ve citu 376 — ve časopisu 177 — ve číplosti 392 — ve člověku 405, ve člověčenství 420 — ve dskách 178 stč. správně, nyní v deskách — ve duši 401 — ve chybách 188 — ve každém 394 — ve krásocitu 383, ve krásoumných 418 — ve mhle 16 správně — ve plášti 417 — ve podobách 391 — ve postupu 392 — ve pravopisu 198 — ve předešlém 417 — ve přírodě 378, 382, 420 — ve prostotě 417 — ve samých 386 — ve sobě 71, 390 — ve souzvuku 395 — ve srdci 420 — ve tvoření 420 — ve základním 147 — ve záležitostech 408;

vzehled Nioby 415; ale po stč. vstupuje se 362, 363, vstupuje a sestupuje 393 místo nynějšího vzestupuje. Dosavad říkáme i píšeme: vstávať misto vzstávať;

ze hlubiny 419, 420.

Mimo předložky a předpony má Palacký jerové *e*: Teleč D, 7, nyní Telč, — není slez, kromě slez radosti R. 416 (jako od blcha bylo blech) — mudřec R. 307, nyní čítáme někdy

i v písmě mudrc, Vrchl. Pís. pout. III. V gen. čteme po stč. Borše D. 272 místo nynějšího Boreše.

Chybně Palacký píše: na křestu D. 32, při křestu R. 115 místo křtu (t. j. krstu), pokřestěni R. 115. Činí tak pro domnělý blahozvuk, aby se vyhnul skupině křt; z téhož důvodu má i proti dávnému českému vnitřní novotvar slovakizující: vniterné R. 390, 392, 395, 396, 422, vniternosti R. 417.

Jako Palacký pro blahozvuk přes míru vokalizuje, tak zase nyní Vrchlický přes míru samohlásky vypouští proti mluvě i proti blahozvuku, kteréhož by zvláště jako básník měl šetřiť. Píšeť na př. vtkát chtěl, Fresky a gob. 2. vyd. str. 60, mrak vtkán 76 stkáni 177, stkána 178, stkaná 191, do ní vtkal, Dojmy a rozm. 2. vyd. 122 (mohl napsať: vetkal v ni), stkal 149 — nejvýš vzpne se, Fresky 200 — vykoupit můž z tmy 86 — s všemi 89, největším z všech 93 — výš až v sféry hvězd, Dojmy 122 — rety zmdlely 184 (zemdlely rty), k rtům tisknouce rety, Fresky 85 — z dna 85, k dnu 116, Dojmy 176, 185, až v dnu 187. Vrchlický eliduje i *é*: poprv, Fresky 53 (tu má býti první nebo prvá), 131, 132, 137, Dojmy 7, 73. — A zase jinde vokalizuje nad míru: beze břehů Fr. 114 — ku zemi Fr. 117 — ve listů moři Fr. 85 — ve gotickém 86 — ve noci vonné 86 — ve zrcadle 95, 122 — ve šumu, Dojmy 186 — ve hustých 101 — ve achatě 87 — ve objetí Fr. 93, 97 — ve okap 104 — ve okovech 175 — ve ohlasu, Dojmy 23 — ve úsměvu Fr. 173, Doj. 139 — ve útoku D. 61 — ve úvaze 184 — Tvých retů 11, i s tvých retů 133 (i se rtů tvých) — otevírám D. 77 — obejímá 210. Pravda, básníkům mnoho se dovoluje pro metrum a rým, ale sunt certi denique fines.[1])

3. Blahozvuk

vedle konservatismu, přejícího archaismům, zajisté přiměl Palackého, že všude tam, kde plná forma ještě dopouštěla se vedle skrácené odsutím *e*, *ě*, *i*, dává přednost formě se samohláskou na konci.

---

[1]) Z nynějších spisovatelův cituji průběhem rozpravy hojněji Vrchlického jedině proto, že jeho spisy budou míti trvání a řeč jich nezůstane bez vlivu na druhé; pročež žádný historik řeči spisovné i básnické nebude moci pominouti jich mlčením. Už Gebauer ve své Hist. Ml. III 2 má poněkud k Vrchlickému zření.

Tak, která podstatná jména vzoru duše nepřešla ještě nadobro pod vzor *daň*, u těch Palacký neodsouvá v sing. nom. *e* a v akk. *i*: veškeru zemi D. 271, 387 — jistá meze R. 400 — — měli by nesnázi R. 176.

Dále užívá zastaralých forem číslovek —*nácte* proti nynějšímu —náct s odsutým *e*: jedenácte D. 29, 205 — dvanácte D. 103, 105, 204.

Také komparativů bez *e*: víc, hůř, tíž, blíž, dál, dřív atd. neužívá; ale za to vždy nejprv, ač se i nyní ještě vyslovuje nejprve: nejprv D. 185, 187, 196, 233.

Podobně píše někdy archaicky můž, ač dosud se říká plně: může; můž o to býti otázka R. 395 — nemůž R. 408.

Pak neodsouvá nikdy *e* (*ě*) od zase, přece, zvláště, kromě, skrze, na př. zase D. 58, 82 — předce 79 — zvláště an D. 163, R. 322 — kromě hranic D. 83, kromě ní 89, kromě zdí 104, 105 — skrze Uhry 82, skrze to 316.

Pro blahozvuk oživuje i *e* enklitického *ž*: v témže spůsobu D. 233, v témže týhodnu 60 — touže lásku 195 — týchže zákonův R. 394 — tenže cit R. 387 — pod těmiže výminkami R. 243.

Z téže asi příčiny píše vždy jináče místo nynějšího jináč: jináče D. 357, 387, 407 R. 70 75, 143, 153 — nejináče R. 138 — Ovšem také jinak D. 205, 233, 255.

Nepatřičné *e* Palacký přivěšuje k: tenkráte D. 66, 154, 193 (krát je subst. mask., srv. jednímkrátem R. 221) — několikráte D. 166 (krát je zde starý gen. plur.), tolikráte 357; ale správně: posledníkrát D. 57.

Pro blahozvuk nikdy neodsouvá *i* od infinitivu, vždy má arch. *ti*. Ojedinělá výjimka: zpytovat R. 421 — pospíchá chránit ji D. 61 (má býti tuším supinum).

Jednou čteme i: jesti svazek R. 72. — Pro týž blahozvuk psává i dosti: peněz dosti. Touto D. 197.

V 1. os. pl. praes. Palacký vždy píše —*eme*, začež nyní někdy čítáme kratší —*em*: spatřujeme D 9 — uvedeme 71.

Na vrub blahozvuku sčítáme i takořka místo takřka D. 68, 329, 340, R. 70 a jakož D. 100, 101, 152, 157, 205, 295, 314 atd., jakž čteme jen jednou 56. (rel., ne táz.)

4. *ej* místo *ý*

nově zavedeného píše Palacký: na Rejně 199 — Rejnského 93 — Porejní 79, 81, 85, 93 — měst Porejnských 98, 342 — v Rejno-Kolíně 93 — zarejnskými 259 — Švejcarskými, —aři 271 — Brandejs 396.

Ale také po novém spůsobu: Rýn 94 — s Rýňany 101.

5. Cizí *eu* místo domácího *ev*

Palacký zachovává ve slově Europa: v Europě 103, 104, 116 — europský 101, 226, 230, 379 — europejští R. 84. Ale také evropejských R. 325, 326.

6. Za *í* nezúžené *é*

má Palacký nad míru nynější řeči spisovné: haléřích D. 204, uhlédáte R. 216 — ohlédati R. 412 (= obhlížeti, betrachten), ohlédajíce předměty krásy R. 424, theoretické ohlédání R. 429, ohlédše obory R. 421 (ohlédnuvše) — prohlédá R. 414 — nébrž D. 172. Ale: Kýž někdo přičiní se R. 141.

7. *ou*, Palackým psané *au*.[1])

Ve spisovné řeči své Palacký proti zvyku nynějšímu má *ou* (psané au) nejen uprostřed a na konci slova, ale i na začátku, a kde na začátku slova nemá *ou*, má krátké *u*. Tomek zrovna tak, jen že důsledněji; u Palackého jest více výjimek, bez pochyby z přepsání nebo z přetištění. Zůstaltě Palacký až do své smrti při svém mínění, vysloveném r. 1846: (Radh. I 202) Ale jakž pak? budeme-li starořečiti jen na počátku, a ne také ve středu a na konci slov? jaká by to byla nedůslednost![2])

[1]) Palackého psané *au*, jehož se přidržoval až do smrti, týče se ne jazyka, ale jeho grafiky, jako *w*, protože sám nevyslovoval a od jiných nežádal vyslovování *au*, nýbrž *ou*, u Slovákův připouštěje i *ú* (Radh. I 200).

[2]) Kdyby Palacký v této věci a jiných sporech tehdejších o novoty grafické nebyl tak urputně stál na stanovišti konservativném a raději se byl na prvním místě ptal novotářův, jaký bude prospěch z navrhovaných novot, byla by se snad i příkrosť boje zmírnila a bylo by leckdy z výměny myšlenek vyšlo, čemu bychom nyní byli vděčni. Vždyť Palacký byl nejen konservativcem, ale i milovníkem archaismův i slovanštiny. Proč nenavrhl, aby se všude psalo *ú*, jak Jungmann už r. 1829 a Šafařík r. 1843 (ba sám Hanka r. 1828) chtěli, když se tak mluví na Moravě, na Slovensku a v Rusku, a sám si už

oučelům 219 — oučtech 204 — oučinek 274, R. 188 — oud 186 — ouhony R. 172 — ouhrnek R. 195, 198 — oukol 98, 232, 384 — oukony 392, 404, 408 — oumrtí 49, 114, 307 — oumyslům 13, 101, 273 — v oupadku 226, 299 — ouplný 15, 39 — ouřadu 11 — ouředníkův 9 — ouroky 204 — ouskoku 14 — oustava 8 — ousměšky 299 — oustřední R. 196 —

---

byl oblíbil *ý* m. *ej*, sáhnuv přes řeč Veleslavínovu k bibli Kralické (Radh. I 200, 202)? Byl by s tím zvítězil. Ale proti pokrokářům hájiti své věci pouhým konservatismem, jest marno. Toho důvodu, aby něco zůstalo proto, že jest, oni nikdy nepochopí a neuznají. Následující léta ukázala, že Palackého konservatism podlehl i co do *ou* i co do *v*. S hlediště užitku co by byli mohli pokrokáři pro *v* uvésti? Že se ušetří inkoustu nebo černi tiskařské a papíru, jiného nic. Nevýhoda zase jest v tom, že nyní v rukopisech tíže rozeznáváme *v* od *r* a že jsme se odchýlili od písma polského. Dříve než se zavedlo u nás *v*, měli jsme si zajistiti Poláky, že oni učiní též tak. Pak byl by z toho užitek. Podobně užitku lépe rozuměl Ant. Marek, když hned r. 1813 na místo háčkovaných liter č, š, ž navrhoval kyrillské, vlastně graždanské ч, ш, щ (za šť) a ж, které by nás svedly se vším pravoslavným Slovanstvem, než Hanka, vymysliv litery nové, o jaké už r. 1813 chtěli se pokoušeť Dobrovský, Kopitar a Linde. Co uvádí Palacký (Radh. I. 204), že abeceda latinská sama v sobě tak jest ukončena, že míchaní do ní živlův cizích uráží cit a chuť každého vzdělance, o graždanských písmenech neplatí, protože všecky dostaly Petrem Velikým stilisaci latinskou. Tou stilisací právě liší se od původních kyrillských, užívaných posud v knihách církevních. Ale ani zavedení těch čtyrech, anebo s x (místo spřežky ch) pěti liter graždanských mnoho by nám neprospělo, kdyby zároveň Poláci jich neuvedli místo svých spřežek cz, sz, szcz, ch a znamenaného ż. Pak ovšem zbavili bychom my se háčkův a Poláci spřežek a ujednotili tak slovanskou latinku; a kromě toho byla by proražena hráze, dělící katolické Slovanstvo od pravoslavného: neboť litery nejvlastněji slovanské (proti latině i řečtině) byly by nám obojím společné. Ale do toho je u Polákův bohužel daleko — z příčiny politické. Ani u nás před půl stoletím příčinou toho, že nedošlo na zavedení těch liter kyrillských, ba že neučiněn ani opravdový pokus o to, nebyla neochota spisovatelstva, ale podezření vlády, že české snahy jsou politický panslavism, a strach vlastencův, aby tíže podzíravého absolutismu a všemohoucí censury ještě více neulehla na českou literaturu, kdyžtě i sám Jan Nejedlý denunciantsky kyrillské litery nazýval ruskými a krajany své vinil z rusomanie (viz Widerlegung 1828). Tak u nás západních Slovanův o grafice a pravopise místo zřetele kulturního rozhodovala a rozhoduje — politika.

Ani předpověď přestrašeného konservatismu, že jakmile by se přijala změna jedna, změnám nebude konce, v letech následujících Palackému se nevyplnila. Po přijetí *ou* a *v* a zamítnutí *ó* a *ňe*, *ďe*, *ťe*, jakož i některých jiných úlev pro pohodlné nedouky — navržených od Hanky nových písmen nikdo nebral doopravdy — byl novotám pravopisným konec.

v oustřety 118, 182 — outěk 24, 180 — outoků 19 — outraty 181 — ouvazku 383 — ouvěrek 110 — ouzemí 117, 381, 389 — ouzké 87 — oučastniti se 68, 312, nesoučastnil se 35, 39, 119, součastnil se 50 atd.;

uchylkami R. 195 — ujmu D. 51, 106, 384, R. 149, 172, k ujmě R. 171, o své ujmě R. 144 — umluvy D. 19, 22, 28, 29, 34, 51, 52, 154, 225, 272, 283, 363, 364, 409 — mezi umluvci samými 364 — unora 126, neuchranně R. 236 (unrettbar).

Úchylky jsou tyto: úkol 13 — úcty 23, 34, 97, 206, 217 — účastenství 196 — účastnění 100, súčastněných 194 — úchvaly 21 — úkaz R. 82 — k úklidu D. 343 (= uklizení) — úmysl 14 — února 48, 53 — úplně 193 — úsilí 318, 372, 380, R. 144 — úsluhy D. 287 — úst 207, ústech R. 200, ústně D. 161 — ústava 144 — ústrojí 109, R. 143 — úsudku 383 — úsudcích 208 — úžasnou 113 — útěše D. 32.

Uvnitř slova kráceno: smluvou 388 — Olomuckým 30, 85, 118.

Uvnitř slova ú: slovútných 68, R. 79.

8. *n* přisouvá

Palacký řidčeji a někdy jinde, nežli nyní jest v obyčeji: mezi ligou a jimi 130, mezi námi a jimi R. 201, — odjal 18, 120, 318, 358, neodjala 208, odjali 161, 181, odjav 316, odjat 25, 180, 308, 318, 320. 324. Viz níže v Tvarosloví 29 Sloveso I. tř. 5. — ponímaje R. 381.

9. Kvantita.

Mnohá podstatná kmene *-a* i *-ja*, v nom. dvouslabičná, s prvou slabikou dlouhou, mají vyjma jednoslabičný krátký genitiv plur. všecky pády s kvantitou tří mor: —◡, nebo ◡—, anebo ◡◡◡, na př. brána —y, —ě, —u, —o, branou, —ám, —ách, branami a bran. Toto pravidlo, dávné ale nikdy přesně nezachovávané, jest u Palackého nedůsledně prováděno: ale přece poněkud více ho šetřeno, nežli u mnohých novějších; v Cachách 96, 165, (nom. Cáchy 79) — čarou R. 391 — pracemi R. 227, ale bránami D. 105, 132, 133 — s volí 37 — věrou 198.

U některých dvouslabičných subst. slovesných *-aní*, kde nyní psává se krátké *a*, má Palacký dlouhé: rozumného znání R. 372 — řvání R. 393.

Víceslabičná podstatná slovesná *-ání*, mají-li třetí od konce slabiku kmenovou dlouhou, *á* v slabice druhé od konce u Palackého vždy krátí. Tím se Palacký značně liší od nynějšího spůsobu psaní:

vybíraní 6 — vyjednávaní 23, 51, 86, 94, pojednávaní 155 namáhaní 58 — hádaní 100 — zakládaní 112 — kázaním 114 — jásaní 141 — rozdávaní 143 — očekávaní 168 — ostříhaní 305, 395 — prolévaní 114 — přimíchaním R. 204 — počínaní R. 204 atd. Kde čteme tři dlouhé po sobě, možno to pokládať za přetisknutí: ohlédání R. 429 — dobývání D. 340. — Ale zkvetání 329 — chvastání R. 178.

Dvouslabičné infinitivy kmenův souhláskových a *-y*, též b ý t i u Palackého pravidelně krátí dlouhou kmenovou slabiku, jsou-li složeny s předložkou slabičnou. Nynější spisovatelé těchto infinitivů nekrátí, řídíce se výslovností toho vltavského nářečí, na kterém se vytvořila řeč spisovná.

zanesti 69 — navesti 57, 114, 247, 307, odvesti 121, přivesti 129, 343, 360, uvesti 157, 200, 212, zavesti 283 — přivezti 112 — nalezti 219, 335 — uteci 47, 59, 135 — pokryti 221 — nabyti 57, 85, 197, 212 226, R. 155, 173, dobyti D. 261, 263.

Palacký dlouží

proti nynějším spisovatelům: neráda D. 217, nerádi 226, R. 203 — velmi máličko zachovalo se D. 220 — polovičátnosti 361, R. 303, 409 (nyní —čatosti), polovičátného R. 401 — vládaří krasocit R. 421 — klénoty D. 108, 118 (etymol. správně, ale proti nynější výslovnosti) — plésati D. 165 (též tak) — svíží R. 429 (tak na Moravě; v Čechách je to slovo známo jen z knih ve formě svěží) — odpověditi R. 422 — nepokoušíno se D. 298 — vnímatel R. 401 — slovútných D. 68, R. 79 — pohnoutky R. 152 — roudnictví R. 160 (Bergbau) — v pýtvárně R. 417.

Naopak Palacký krátí:

při zradě 47 — sahati 236, 272, 320, R. 143, 151, 153, 198 (pův. ę) — pamatnosti D. 40 (pův. ę) pamatnější 56, nejpamat-

nější R. 88, 90, 295, pamatná R. 309, 317, pamatnou R. 394 — přiznavací D. 96 — Štěpan 102, 172, 173, 181, 185, 192, 326 (jako v řečtině) — nalezal 85 — jmeno 127, 222, 384. R. 137, 138, jmena 102, R. 128, dle jmena 64, zejmena 85, 110, jmenem 79 — Pořická brána 106, pořičí 24, 81, R. 167 (délka etymol.) — Olomucký D, 30, 83, 85, 118 — smluvou 388 — tužebně 4, 117, 164, tužebné zraky 249 — obě nátury naše R. 395, 415 (= obojí naše příroda 395), tak správně po česku vysloveno — tchyni D. 87 — Tvorcem světa R. 419 — obsahu dověrnějšího R. 179, dověrnost R. 406 — promyslník R. 173 — z mládi R. 102, 111 je stč. od mláď, místo nynějšího z mládí, — my radši je oznamujeme R. 191 (má býti radší, doplňkový nom. jako v positivě rádi, stč. radše n. radějše).

Palacký libuje si v krácení bývalého *ie*, nynějšího zúžením vzniklého *í*, v *ě* a po ztrátě jotace v *e*, zvláště v koncovkách pádových. Sváděla k tomu hlavně analogie pádův i-kmenův: nadějem R. 413 — dušem R. 413, 414 — básněm R. 433 — korporacem D. 205 — ke všem reliquiem D. 217 — vášněm D 254 — mezech R. 359, 360 — po rozepřech D. 388, 400 — ve přech 400, 401 — básněch R. 296 304 — strázněch R. 399 — v hořejších Falcech D. 125 — čeleděch R. 240 — korouhvech D. 111.

Krácením *ie* a *í* v *ě* a *i* možno si vykládati i některé novotvary vzoru markrabie, jež viz níže v Tvarosloví 8.

(Příště dále.)

Eburodunum. Brno.

Kritická úvaha o vykládání místních jmen vůbec, „Brna" zvláště.

Napsal Vincenc Prasek.

Snaha, místní jména vykládati, jest tuším tak dávná, jako přirozená jest potřeba každého mluvícího člověka, porozuměti slovu temnému. Jest to etymologická potřeba jdoucí za příčinami mnemotechnickými. Hledíc toliko k této lidové potřebě, nalezneme na tisíce místních jmen našich zetymologisovaných, t. j. po prostém lidovém rozumu vyložených: Závišice, Unín, Unětice, Uněrázka, Přejaslavice nejsou lidu pojmenovány po Závišovi, Unovi, Unětovi, Uněradovi, Přejaslavovi,

nýbrž po žabách (Žábčice), po houni (Hunín), honbě (Honětice), umění (Umirázka) a přásle (Přáslavice), a tak nepochybně i lidový výklad mnemotechnický pro *Brno* bude jistě ten, „*že to tam brní*". I poněvadž lidová tato etymologie působila, že místní jména od věků do věků se měnila, takže *nynější* tvar *málokdy* jest čistý, jako na př. Un-hošť, nýbrž všelijak divně, často do nepoznání, změněn, nezbytně třeba nám užívati jednak *historické*, jednak *jazykozpytné*, jednak *srovnávací* methody, abychom se dodělali tvaru idealně čistého, kdykoli chceme místní jméno některé vykládati. Bez *historického* zpytování, jak se kdy jméno jisté osady psalo, totiž „Vojenice", „Vojnice", „Ojnice", „Onice", nikdy bychom nevysvětlili jména „*Ohnice*", do „*Ohnic*".

Jazykozpytem pak poznáme, máme-li před sebou místní jména *Hunín*, *Hunčovice*, že těch jmen nelze od *Hunův* odvoditi, nýbrž že je zatemnila předsuvková hláska *h*; srovnávací pak methodou s jinými místními jmény utvrdíme se v přesvědčení, že sluly ony osady *Unín*, *Unčovice* na roveň *Unčovu*, *Unhošti* atd.

Máme-li pak slovo *Dřevohostice*, holou methodou *srovnávací*, ježto nalezneme *Milhosty*, *Skorohosty*, *Dobrohosty*, *Radhosty*, *Třebohosty*, usoudíme, že *Dřevohost* by bylo nesmyslno; i řekneme, že ono město slulo původně *Třebohostice*. Přečasto pak nedostačí nám srovnávati jen jména *česká*, nýbrž třeba zpytovati též *jiná slovanská*.

Tak stojí věci, kde se jedná o místní jména *česká*; běží-li o jména od lidu též německého zkomolená a obměněná, nastane nám veliká nesnáze tehda, nebudeme-li moci užiti *všech* oněch method, na př. kdež bychom vykládali jména „*Ziegenhals*", *Zuckmantel*, kteráž jak německými se zdají, jmény německými *nejsou*.

Co se týče výkladů na jméno *Brno*, jest jich několik. Za oněch dob tuším, kdy vykládali Brněnský „*Purzenbühel*" na *Parzenbühel*, kdežto slovo *Purz* v němčině znamená jistou část těla zvířecího a lidského, o které se mluví jen euphemisticky, takže „Purzenbühel" jest tolik, jako „*Hinterberg*", přemetli zrovna takový vědecký kozelec („*Purzelbaum*"), když Brnu dávali název *mythologický*, po — **Perunovi**. A je-li vůbec ještě někdo dnes, žeby věřil v možnost takového výkladu,

ten vůbec ani nemyslí, neboť historie o tom mlčí, aby někde ve slovanských anebo v našich zemích po Perunovi byli místo některé nazvali; jazykozpyt pak z dochovaných tvarů místního jména Brna (viz odstavec Brno) tím méně může vyvésti nějaký „Peruň", čím pochybnější bytostí vůbec i „Perun" pro nás Čechoslovany jest. Jazykozpytně totiž Brno a Perun mají k sobě ještě méně podoby než brach a prach, bradlo a prádlo. Že za takových okolností srovnávací methodou, anebo nějakou analogií se ničehož nespraví, bude rovněž nasnadě; nenalezneť se nikde ani u jiných Slovanů místního jména mythologického, vyjímaje prý naši horu Radhošť, jejíž jméno jen až do mapy Komenského, tedy do 16. století můžeme sledovati. Avšak komu jest povědomo, že na jediné Moravě máme místních jmen poosobních takovou řadu: Radslavice čtvery, Radějov, Radenice, Radešín, Radíkov dvojí, Radimíř, Radějov, Radišov, Rádkov dvojí, Radkovice dvojí, Radňovice, Radomilov, Radonín, Radoškov, Radhostice, Radětice, Radvany, Radvanice atd.: tomu nikdy nenapadne vykládati „Radhošť" po bytosti mythologické, o níž pro naše země ničeho nevíme, nýbrž po osobním jméně, a to tím jistěji proto, že místních jmen vedených aneb složených též od slova „host" rovněž jest nesčíslné množství. A že starší „mythologové" z místních jmen fabrikovali nám bytosti božské, dokázali netoliko naši, na př. Tkány, nýbrž i jiní. Tak čteme u Vollmera: „Dobrunu", „Radomyšl" a j. bytosti takto fingované.

Nejnovější konjektura jest, že Brno slulo **Brdno**. Jest pravda, do dneška slují kopce a lesy „brda", ale historicky neprokáže nikdo, že se Brnu říkalo „Brdno", neprokáže toho, poněvadž tomu jazykozpyt odporuje; znělať by jména Kladno Čeladná a podobněž i Blatná, a slova plátno, vrátný; Klano, Čelaná, Blaná, pláno, vraný. Protož netřeba dále o tak povrchní konjektuře mluviti, neboť srovnávací methodou, jak a od kterých slov tvoří se topická místní jména příponou —*no*, bylo by se též poznalo, jak významem nesmyslná*) ona konjektura jest, když jí ani historií, ani mluvnicí ani analogií nelze držeti. Ostatek zdá se, že tato konjektura narodila se od fin-

---

*) Brdno znamenalo by asi místo, kde plno brd čili kopců jest.

govaného tvaru „Burodun", jenž se čte v Čas. Mat. Mor. 1900, str. 219.

Máme však ještě jinou řadu vykladačů místních jmen, totižto keltology, kteří ovšem značně od sebe se různí, ačkoli se v jedné věci znamenitě shodují, že se žádný z nich studiem řeči keltické nezabýval!

Jedni z nich byli vědečtí desperadové, zoufalci, kteří k místním jménům ani řečí slovanskou ani německou přistoupiti neumějíce, vrhli se na keltickou řeč. Takových zoufalců žilo mnoho v Němcích, zejména vykladačů místních jmen prusko-slezských. Tento druh učencův v Němcích již vymřel; za to však objevil se u nás nejnověji Zeiner, an v Rozhledech, v č. 16. r. 1900 mluvě „O původu města Prahy", zřejmě praví: „Nabyv přesvědčení, že jméno Praha českého původu není, dospěl jsem k úsudku ....., že jest keltické." I poněvadž vycházeje ode tvaru vymyšleného (!), keltického prý „Paragam" čili „Pargam", dodělal se výsledků jazykozpytně opravdu úžasných, an od onoho fingovaného tvaru vysvětluje jména Paříže (!), Prahy, **Brna**, Bernu, Berlína, Brem, Bergama a ještě půl kopy jiných jmen francouzských, italských i německých, pokládáme jeho pojednání za dobrý paškvil na český jazykozpyt, jemuž níže chceme věnovati naši pozornost. A kdež německých keltologův toho druhu zoufalost trvati mohla jen do vydání znamenitých studií o místních jménech Pottových a do Miklosičových rozprav z téhož oboru, u českého učence mohla by býti jen potud omluvitelna, že bohužel dosud nemáme srovnávacího pojednání o topických místních jmenech slovanských, k nimž i Praha i Brno náležejí.

Jiný druh keltologův měl účely vědecké na mysli, keltologií proniknouti dějepisnou tmu; v Němcích zejména Zeuss.

Ale tam v Němcích časem zvrhlo se toto studium v pravou keltomanii a v šovinismus. Pověstný v tom oboru jest von Keltschův spis „Die keltischen Koenigshöfe in Schlesien".

S gallským slovníkem v ruce a za pomoci polských, českých i německých místních jmen vykouzlil nám 7 keltických království, určil jim přesné hranice, keltické háje oživil druidy i druidkami; dal se Keltům veseliti na lovech, v chrámech i pivovarech, ano přibásnil jim též náležitou částku bídy, an jim založil plno nemocnic, na př. do Čech do městečka „Kratzau" „für die Kraetzi-

gen" (pro prašivce), do poopavských „Nebožtic" (správně Hněvošic) poslal nevyléčitelné „svrabivce", bera z toho důkaz, že ta ves „Schreibersdorf" německy sluje, neboť není pojmenována prý po „Schreiberu" (písaři), nýbrž po svrabivcích (skreb, skrof)!

Tímto spisem keltologie ve Slezsku před 25 lety uvedena v posměch, i poněvadž tam rozkvetlo zatím studium diplomatické, nastala tam historická střízlivosť taková, že dnes již ani šovinisté Berlínu nedávají původu keltického, ba ani „německé" Ziegenhals nepokládají za německé jméno!

Mezi českými učenci H. Jireček dává se vésti snahou, keltologií proniknouti dějepisnou tmu. První značný jeho pokus, Kelty stanouti v našich českých zemích, učinil v Časopise Českého musea 1892, str. 252—91, kdež asi 14 míst v Čechách a Olomouc a Brno na Moravě za původně keltická prohlašuje.

Co se tkne oněch místních jmen českých, pochybeno, že neprovedena zkouška na průbu, aby se bylo historicky ukázalo, jak se ta jména kdy v pramenech psala, t. j. aby autor byl z pramenů doložil dějiny těch jmen. I smíme výklad oněch 14 místních jmen z keltícka směle zavrhnouti proto, že postrádá podkladu historického (diplomatického).

Jinými slovy: v příčině oněch místních jmen v Čechách předpokládá se jakási mumifikace čili Hallstattská perioda neproměnlivosti od dob Keltů do přítomnosti, kdežto pro Olomouc i pro Brno připouštějí se veliké metamorfosy, nikoli však stejnorodé, nýbrž naprosto různé. Jméno Olomouc vyvodí se totiž bezprostředně z keltického „Kelamancia", jméno Brno zase považuje se za slovný překlad keltického jména Eburo-dunum, což prý znamená Brnen grad, t. j. Hliněný hrad.

Co se týče Olomouce, viz náš článek „Kelamancia — Olomouc" (Mat. Mor. 1896); v příčině Brna mohli bychom poukázati na to, že tak různými methodami se pluje do keltického temna: nezměněnými, změněnými a přeloženými místními jmény. Ale na to klademe méně váhy, nýbrž žádáme za historický doklad, kde a kdy se psalo „Brnen grad"; za druhé prosíme o vysvětlení, kdy a jak z adjectiva mužského „Brnen" stalo se substantivum neutrum „Brno". — Při tom věrně vyznati třeba,

poněvadž tvary „Brnen“ i „Brinen“ jsou diplomatářem zjištěny, a poněvadž jest na to skutečně dosti příkladů pro jména topická, jakým jest i Brno, kdež buď attribut buď appellativum časem odpadá: Vysoký břeh, Slaný potok (nyní Břeh, Slaný) — tyto příklady dle pravdy ze svého dodáváme —, že konjektura Jirečkova pro nápadnou shodu jména keltického „Eburodunum“ s českým překladem (jména ovšem historicky neexistujícího) čtenáře méně kritického mohla ošáliti. I poněvadž o téže věci ještě dále mluviti budeme, vyjmenujeme i jiné přívržence, kteří Eburodunum pokládají za Brno.

Kiepertův historický atlas vydaný l. 1854 samojedinému keltickému Eburodunu popřál místa na Moravě; a kdyby nebylo Kieperta, možná, že bychom se Eburoduna byli dávno již zhostili.

Za stoupence Jirečkova pokládati lze též pisatele článku do Časopisu vlasteneckého musea Olomuckého, který naproti Jirečkovi Eburodunum vykládá ne za hliněný, nýbrž za sloní čili mamutí hrad; prohlašujeť slovo eburo za latinské „ebur“, i myslí jakožto archaeolog na mamutí kosti nalezené — u Přerova!

Stoupencem Jirečkovým jest též autor rozpravy nadepsané „Počátky Brna a jeho jméno“ (Čas. Mat. Mor. 1900) potud, že Eburodunum pokládá za Brno, ale co do výkladu jména s Jirečkem se rozchází. Kdežto Jireček české jméno Brna považuje za slovný překlad keltického Eburo-duna (Brnen-grad), on vycházeje od theorie, že po Keltech přibyli k nám Germáni a po nich Slované, tvrdí, že keltické „Eburodunum“ přejavše Germáni zkomolili, a pogermaněné „Eburodunum“ tvaru X zase Slované si dle ducha svého přizpůsobili tak, že pro jméno Brünn-Brno jakožto výsledný tvar toho processu žádného výkladu není.

Tomu třeba však odporovati, neboť vznikly-li tvary Brünn a Brno z keltického Eburodunum, jak se tvrdí, výklad není nemožný. Vždyť i ten, kdo se nikdy gallštinou nezabýval, tolik filologického důmyslu bude míti, čte-li Lug-dunum 2kráte, Noviodunum 4kráte, Sego-dunum, Se-dunum, Melo-dunum, Vellauno-dunum, Cambo-dunum, Augusto-dunum, Caesaro-dunum, Vero-dunum a 2kráte Eburo-dunum (z nichž jedno jest prý Brnem, kdež druhé slove dnes „Yverdun“), aby

tušil, že to dunum znamená buď hrad, buď horu, buď město.

I mínime, když H. Jireček na místě jiném ukázal, co znamená eburo, co dunum, totiž hliněný čili brnen hrad, že nemáme proč jemu nevěřiti, ač možná jiný keltolog, který nebude mysliti na Brno, něco jiného místo té hlíny nalezne. Jsoutě appellativa „dunum“, pomníme-li jen na Augusto- a Caesaro-dunum, tak průzračná, jako indické „putra“ (město) a mongolské „nor“ (jezero), takže o nemožnosti výkladu nelze mluviti. Nám může býti úplně lhostejno, kterak si Germáni keltické to slovo přizpůsobili a kterak potom prý Slované si pogermaněné jméno zase poslovanili, víme-li jen, že Eburodunum a Brünn, Brno jedno jest. Nadarmo bychom podobněž afganské Kandahar z afganské, turecké Stambul z turecké řeči vykládali, kdybychom nevěděli, že prvnímu jménu základem jest (Ale)ksandreia, druhému (Kon)stantinopolis. Známe-li tedy Brünnu a Brnu keltický pratvar, nebude ani tomu pratvaru ani jeho patvarům výklad nemožný.

V tom se však oba, i Jireček i náš autor, shodují, že Ptolemaeus Eburodunu pokládá polohu zeměpisnou na Brno přibližně se prý hodící. Nemáme proč pochybovati o pravdomluvnosti Ptolemaeově, ale nebudeme a nemůžeme jeho údajům připisovati přesnosť a spolehlivosť moderních geografů, vždyť lze u Petermanna se dočísti, kolik bludův nadělali moderní geografové. I nepřekonal nás ani jeden ani druhý svými vývody geografickými, poněvadž se nám vidí býti problematickým, **ojedinělé** Eburodunum mermomocí do našich zemí cpáti, kdež se nám věcí přirozenější zdá, záhadné — jak jsme výše ukázali — nepochybně keltické — toto jméno hledati spíše v krajinách, kde lze osady keltické hromadně prokázati, a poněkud blíže druhého Eburoduna, které dnes slove Yverdun.

A toto město Yverdun stojí při jezeře Neufchâtelském v Helvetii blíže hranic francouzských, od Brna o celých 10 stupňů západněji a nejméně o 3 stupně jižněji.

Povážíme-li pak, že právě v nedalekém okolí tohoto Eburoduna shledáváme: Noviodunum, Augustodunum, Verodunum i Lugdunum, pak pochopíme, jak ojedinělým a na jak daleko od krajin, kde lze keltická jména s appellativem

„dunum“ složená prokázati, na roveň bludnému balvanu zaneseným jménem jest to Eburodunum, které se Brnu imputuje. Jestiť nejbližší Brna „dunum“ (Cambodunum) položeno severně jezera Bodamského!!

I můžeme tuto připomenouti zajímavou věc, kterak toto problematické Eburodunum od severu na jih vandruje: před 150 lety učencům Opava byla svatosvatě Eburodunem; před 120 lety byl jím zase Olomouc tak jisto, že sám Vratislav Monse knihy i listy své ještě datoval: „Eburoduni Moravorum“, t. j. v Olomouci. Nyní pak, oč ani Opava ani Olomouc nestojí, prázdné, hluché, historicky pro nás tak málo významné jméno, jako kdyby někdo v našich zemích přítomnost Pečenegů anebo Azteků prokazoval, násilným takořka činem vnucuje se Brnu, kdež se již dávno z mapy Kiepertovy a jiných mělo vyhladiti.

Methodou tedy srovnávací, kdež jsme se pokusili ukázati, že keltická —„duna“ vyskytují se hlavně v Gallii (Francii), Belgii a Helvetii (kamž čteme i raetské Cambodunum-Kempten blíže jezera Bodamského), překonali jsme se o nemožnosti Eburodunum hledati v zemích českých, když tu vůbec žádných jiných keltických jmen není.

Jinak by ovšem věc stála, kdyby Jireček v Čechách asi 14 místních jmen a též Kelamancii za Olomouc byl prokázal. Jestiť vůbec keltologie vědou u nás nešťastnou, ač není nová. Zrodila se v našich zemích, jakmile první červánky osvětové za Marie Terezie probřeskly; zpomenuli jsme již, co vyzkoumala, že Opava jest Eburodunem, načež Olomouci téže cti dopřála. Statečně rovněž etymologisovali. Do Kvasic u Napajedel („Quadensitz“) položili sídlo kterémusi pohlavaru kvadskému. Podobně vykládalo se, co znamená jméno Moravy „March“, od francouzského prý „marche“, kdež posměváček piarista odvětil, že Albrecht pojmenován po povelu vojenském „Halb rechts!“ — Takové liché vědě, zejména keltologii, učiněn konec, když se začalo studium diplomatické (Pitter, Habrich, z Kranichštejna, Dobner a j.); Keltologie mizela jako mraky pověry. (Podobněž dálo se od diplomatického studia v Pruském Slezsku před 25 léty).

A jestli novější historikové naši Keltům popřáli místa u nás, byl to vlastně axiom čili „Lückenbüsser“ za pravdu přijatý, že u nás obývali Keltové. Šafařík pro tu věc měl aspoň dosti

vážný důvod, Valachy moravské, jejichž jméno zajisté vědecky odvozoval od Keltův, ježto Slované i Gallům i Romanům říkali „Vlach“. Zdáloť se dosti pravdě podobno, že v hornaté krajině východomoravské zbytky Keltů se dochovati a s českým obyvatelstvem splynouti mohly; ale Miklosič stěhování Rumunů-Valachů do Haliče i na Moravu prokázal. I možná tedy jménu Valach na Moravě hledati původ nejvýše 500, nikoli 1700 let do minulosti zpět. Od této rány měli naši keltologové vystřízlivěti!

A jakož na tomto příkladě dosti zřetelno jest, jak třeba býti opatrnu s velkými prostorami časovými, tak třeba se nadiviti nejedněm našim badatelům, kteří tisícovky let přeskakují jakoby úzounké příkopy. Protož uznáváme-li sami, „že nevíme, kdy Keltové k nám přišli, kdy odtáhli,“ nesmíme tvrditi, že jméno Eburodunum od Keltů přejali Germáni a je sobě po svém způsobu proměnivše, potom Čechům zůstavili, neboť jako Keltové v našich zemích nezůstavili žádných místních jmen nezvratně prokázaných, tím méně dovede nám někdo pro naše země prokázati sledy Germánů z doby předslovanské. Můžeme takto prokázati, že na př. Massilii před Římany kolonisovali Řekové, neboť přejali Římané po nich řecké jméno pro jistou část toho města, avšak po Germánech z doby předslovanské takového nic nemáme v našich zemích provedeno. A jestli Bachmann autochthonii Němcům troufá si prokazovati pro Chebsko, bylo by pravdě na úkor kdybychom my sami, **bez dokladu**, totéž hlásali o Moravě.

Kdo jen poněkud uváží, jaká historická temnota po celé první tisícletí zahaluje naše vlasti, že nemáme domácích dokumentů písemných, porozumí též, že tato temnota náš národ od Keltů odloučila tak, jako Atlantický ocean Evropu od Ameriky.

Protož kdyby na krásně ve vlastech našich jména místní původu keltického trvala, keltická tato jména za nejméně 15 set let byla by českému zvukosloví tak dokonale podlehla, že by jich nemožno bylo rozeznati od vlastních českých.

Vždyť máme několik set českých místních jmen, jimž nerozumíme již, poněvadž se nám ze slovníka našeho jednak vytratilo mnoho starých slov, jako „łut“ = lípa“, „horazd“, „un“ a j., jednak oslabena našemu národu čerstvosť etymologická,

abychom živo rozuměli, co znamená „Praha“, „Ostrava“, „Opava“, „Ráj“ a j.

A protož všeliké vykládání místních jmen z keltícka jest marné počínání, poněvadž nemá ani historického ani diplomatického ani jazykozpytného podkladu.

Napřed musíme míti důkladný historický a jazykozpytně dokonalý místopisný slovník našich zemí, zpracovaný na methodách výše vyjmenovaných: potom teprve bude na čase uvažovati o záhadných místních jménech. A až ten bude, pravím to směle, každé německé osadě budeme moci vydati přesný list od rodu, ale Keltům nenalezneme místečka.

Ukázavše, kterak nemožnou věcí jest, Eburodunum vykládati na Brno, ježto není proto historického podkladu, že máme k ruce jen jediné hapaxlegomenon problematické — a žádných jiných místních jmen keltických: promluvíme též o stránce jazykozpytné, pro niž není rovněž a vůbec žádného podkladu, poněvadž máme jen dva členy: Eburodunum z 2. a Brno z 11. století, žádného jiného, ani z 3. ani ze 4. ani z 5. ani ze 6. ani ze 7. ani z 8. ani z 9. ani z desátého století! Jazykozpyt rovnic se žádnými známými neumí řešiti.

Když tedy autor rozpravy o počátcích Brna praví: „Dle zákonů zvukoslovných lze germanskou formu Brünn, latinskou Bruna a slovanskou Brno vyvoditi z keltického Eburodun — Burodun“ (str. 219 Č. Mat. Mor. 1900), třeba odpověděti, že dle zákonů jazykozpytných, ačli jazykozpyt není prestidigitatérstvím, jest to věc nemožná; ano i tenkráte, kdyby nad slunce jasněji dokázáno bylo, že Eburodunum skutečně tam stávalo, kde Brno stojí, — což dokázáno není —, žádný jazykozpytec netroufal by si téhož tvrditi, anobrž pamatuje na to, že jazykozpyt srovnávací vytvořil nám zvukoslovné zákony jistoty téměř mathematické, musil by rozhodně prohlásiti, že Eburodunum a Brno nemají jazykozpytně nic společného a že z Eburoduna tvar Brno lze tak málo vyvésti, jako nikdo z německého „Lundenburgu“ české „Břeclavě“ anebo naopak z „Břeclavě“ „Lundenburgu“ nevyvede.

A jestli se „prostřední tvar mezi „Eburodunem“ a Brünnem“, totiž „Burodun“ finguje, jakož podobně Jireček mezi „Kelamancia“ a „Olomouc“ všinul vymyšlený „Golomąc“, třeba

pověděti, že jazykozpyt tvarů historicky neprokázaných tak málo může potřebovatí, jako historik listin podvržených.

Protož třeba tento bezprostřední vývod z kelticka pokládati na roveň vývodu „Olomouce“ z „Kelamancie“. Aby totiž z Eburodunum vzniknouti mohlo německé Brünn (neboť germanské jméno jest prý starším), bylo potřebí tohoto filologického vývodu; 1. náslovné *E* odpadlo: Burodunum. 2. *u* ve slabice „bur“ vysunulo se: Brodunum. 3. *o* ve slabice „brod“ zaniklo: Brdunum, 4. Souhláska *d* vymizela: Brunum. 5. Konečné *um* sesulo se: Brun. 6. *n* zdvojilo se: Brunn. 7. *u* přehlasováno: Brünn: Quod erat demonstrandum.

Ačkoli jsme to již jinde řekli, že jazyk český přejímaje cizí místní jména, nepřipouští nijaké zvukoslovně krkolomné libovůle, opětujeme totéž i pro němčinu a též pro každý jazyk indoevropský jiný.

Protož na tomto místě poukazujeme k jazyku francouzskému, kterak nakládá jmény keltickými složenými s appellativem „dunum“.

Franština totiž, která často i pětislabičná slova shmožďuje až ve dvě slabiky, proměnila sice Lug-dunum v Lyon, Augustodunum v Autun, Noviodunum v Nyon, Sedunum v Sion, Melodunum v Melun, avšak Verodunum ve Verdun, kdež Eburodunum dochovala plným, mohutným tvarem Yverdun, jež někteří též píší Yverdon!

To znamená, že slabiky s hláskami *r* a *d*, zejména pak slabiky „burod“ a „burd“, jsou jak železo těžké, tudíž jazykozpytně na roveň žule nevyhladitelny; srovnej též keltické Burdigala a francouzské Bordeaux.

A čeho nevyhladila ani franština, tím méně němčina nebo čeština mohla vyhladiti.

Ač pro němčinu můžeme uvésti jen jedno „dunum“, totiž Cambodunum, svědčí i jeho tvar německý Kembden, nyní po nastoupení lautverschiebungu Kempten, že se hláska *d* vytratiti nemohla.

Protož kdyby se bylo dokazovalo, že Zá-brdovice jsou tím Eburodunem Ptolemaeovým, to by Eburodunu bylo o něco podobnější již proto, že se l. 1235 vyskytuje tvar „Zaburdovice“. (Tu i dále letopočtů se dokládáme diplomatářem moravským, nemajíce ovšem zřetele k listinám podvrženým.)

Že tudíž jazykozpytně, po zákonech dosud platných, ježto slabiky bart-ošovice, brad-lo, brat-išov, brd, brtnice, brod jazyku českému jsou tak vlastní, z „Eburoduna" nelze vyvoditi tvaru „Brno", s dostatek ukázáno.

Zbývá nám ještě zmíniti se o Jirečkově „brnen" čili hliněném hradě, že se totiž do naší místní nomenklatury nehodí, neboť jakkoli se ohlížíme po všech topických jménech téhož kmene („brno"); Barň, Brenná, Úsobrno, Brníčko, Brňany a též po souznačných: Hlína, Hlinka, Hlinsko; Jílová, Jilovnice, Jílovec; Bláto, Blatná, Blatnice; Hnoj, Hnojník, Hnojná (neboť i „hnoj" značí totéž co „brno"); Ropa, Ropice a j. —, tož hliněný hrad bude na nás působiti jako oxymoron. Ku jménům Brenná, Blatná, Jílová domyslíme pohodlně appellativum země, stráň; ku Hnojníku, Jílovci dodáme kopec, vrch, avšak s „hradem" nevíme si rady. „Brnen kopec" neodporoval by analogii, ale odporuje Eburodununu.

Protož pravíme: Eburodunum není Brnem, jako Kelamancia není Olomoucem.

*
* *

Dříve než připojíme další část své úvahy, upozorníme laskavého čtenáře na nepřesnost, kdež se mluví o místních jménech v našich zemích, že prý jsou buď latinská, buď německá, buď česká.

Nebožtík Volný ve své topografii psával: „Gewitsch, mährisch Gewičko, lateinisch Gewiczium." Ale u nás v našich zemích českých vůbec žádných latinských jmen místních nemáme, poněvadž nám římští spisovatelé žádných nedochovali v latinských spisech. Proto nelze vůbec mluviti o latinských, nýbrž jen o polatiněných názvech, neboť původci jich jsou Nelatiníci, kteří ovšem latinsky psali.

I dálo se to latinění ponenáhlu a celkem dosti pravidelně, neboť nejstarší listiny latinské poskytují obyčejně tvary české (lokál, akkusativ, genitiv), až teprve buď ku konci 13., nebo při počátku 14. století objevují se tvary polatiněné, a to tak, že slova střední Brno, Znojmo, Jevíčko skloňují se dle „rana" jakožto ženská: Bruna — Brunam, Znoyma — Znoymam, Gewiczka — Gewiczkam. Praví-li tedy Volný, že Gewiczium či Gewicium jest latinské jméno Jevíčka, není to nijak jméno za stara z českého jména Jevíčko polatiněné,

nýbrž vzniklo za novější doby polatiněním poněmčeniny. Poslednější polatiněniny pro jazykozpytné vývody nemají ovšem ceny, na nejvýše pro kulturní naši historii, že i úřední latina (na Moravě od r. asi 1600) germanisovala místní naše jména česká.

Podobněž se to má i se jmény „německými". „Landskron", „Lundenburg" a j. jsou německá; Brünn, Prag, Troppau Olmütz, Breslau jsou jen poněmčeniny českých místních jmen. Proto třeba sledovati, kterak se tato jména na nejstarších německých listinách píší: Brune, Prage, Olomuncz, Bräslaw atd.

Netřeba ovšem dodávati, že Brušperk není českým, nýbrž počeštěným názvem. Humpolec, Heralec, Heraltovice jsou jména dokonale česká, nicméně od německých osobních jmen Gumpold, Gerhard vedená.

Jsou tedy místní jména česká a počeštěná, německá a poněmčená; latinských není, nýbrž **jen** polatiněná.

* * *

A nyní přidáme ještě stručnou úvahu o zjevě ve vědeckém písemnictví našem politování hodném. Jestiť u nás produkce, hledíc na quantitu, ohromná, kdežto tříbící kritiky se nedostává. A jestli vůbec pro kritickou nevyškolenosť mnoho ochotných a pilných dělníků nechává se blouditi, tož v příčině hlubších vědomostí jazykozpytných vědecké reputaci české na posměch holdujeme napořád ještě Kollárovskému romantismu, pokulhávajíce za srovnávacím jazykozpytem málem o celé století. Že pak zejména někteří archaeologové, praehistorikové a anthropologové jazykozpytem příliš obrněni nejsou, již před mnohými lety i v Čas. Mat. Mor. bylo konstatováno.

Protož zpomeneme nejnovějších zjevův. Že Valaši moravští mají jméno od „Pelasgův", tak jako předvěcí Thrakové byli slovanskými „Drakoslavci", „Ariovist" Jarovičem, Hercynský les Horačinou. Anebo že týmž Valachům dostalo se jména po bohu „Velesovi"!

Podobněž pobloudilo se theorií, že Slované budovali své vesnice na „łuby"; neboť přehlédneme-li topická jména, mezi něž náleží ovšem též několik Luben a Lubných, přesvědčíme se snadno, že vlastně jmen po brně a souznačných po „hnoji", „blatě", „hlíně", „jílu" a „ropě" pojmenovaných jest daleko více.

Ale tomu budeme se zpírati, když se „jazykozpytem“ a „łubem“ celá Evropa, až i — Amerika slovaní! A jakým jazykozpytem! Pletouce si łub s lubem, s łopem a łupem, vyjeli si na př. do Němec a tam všecka místní jména německá počínající slabikami: lob, löb, lof, löf, lub, lüb, lieb, low, löw, luf, lüf, lauf, läuf atd. atd. pro Slovany annektovali, aby se Pott měl proč v hrobě obrátiti!

Sem ovšem náleží též konjektura o jméně Prahy. Nic jinak, leč jakoby jazyky indoevropské byly volapükem čili mechanismem, přivěsila se ku tvaru Praga hláska *m*: Pragam“ (vše ovšem dle jazykozpytu a dle Gebaura), načež s poetickou licencí (zase prý dle Gebaura) se to přesmyklo: „Pargam“, aby se dostalo slovo keltické prý. A od tohoto čarodějného tvaru, neověřeného ani diplomatářem ani keltickým, aniž vůbec jiným indoevropským slovníkem, za pomocí slova „parkanu“, kteréž znamená v Čechách, na Moravě i ve Slezsku plot, dokázalo se, že jméno Praha znamená asi plot čili hrad. Ale na tom se nespokojilo, nýbrž shledalo se, že ono divotvorné slovo „Pargam“ jest v příčinách topografických à la „łuby“ pravým kamenem moudrosti čili klíčem pro vysvětlení všech možných i nemožných záhad, neboť od téhož slova vedou se místní jména počínající souhláskou *p*: Para, Paříž, Parma, albanské Parga, Praga u Varšavy (asijské Pergamum nikoli); dále slova počínající hláskou *b*: Bara, ostrov Ba*rr*a, alsaský Barr, francouzská četná Bar-le Duc etc., vlaské Barra i Bari, černohorský Bar; indická Bárásat, Barábar etc.; Brá ve Veroně, Bergamo, Bremy, Barmen, Bern, **Brno** — a Berlín, Barnim!!

Takovou methodou nemethodou velmi hravě dovedeme všecko, čeho se nám zabahne, ale, jak to kdosi jinde řekl, nápadu třeba. I chceme to hned na příkladě ukázati. Pendantem ku Staroitalii slavianské z našich českých zemí můžeme si utvořiti:

„Provinciam romanam transdanubinam.“ K tomu konci vezme se atlas antiquus střední Italie a čte se napořád, jak tuto klademe: Trebia — Třebová, Asinum — Osina, Spoletium — Polec, Caudinum — Kdyně, Fulginii — Volhyně, Clusium — Klužínek, Pisae — Písek, Saturnia — Stárnov, Telesia — Telč, Velitrae — Velehrad, Asculum — Oskol,

Gabii — Hab-lov, Teanum — Tejn, Apulum — Opole, Ariminium — Heřminy, Maluentum — Malenovice, Aesernia — Jezerná, Antium — Unčov, Cajeta — Kojetín atd. sine fine dicentes. Potom můžeme i místo z Caesara de bello civili: „Caesar Ariminio Corfinium et inde Brundisium profectus est“ správněji překládati: „Caesar z Heřmin do Skrbeně a odtud táhl na Brandejs.“ A na základě tohoto správného překladu doděláme se nové pravdy historické, že Caesar s Pompejem válčil na Moravě i v Čechách. A tehda, poraziv Pompeja, na místo tropaea založil město „Juliomontium“, jak svědčí dosud čásť města Olomouce „Juliusberg“ zvaná a též pomník C. Juliovi Caesarovi jakožto zakladateli Olomouce na kašnu před radnicí postavený.

Tato satira na český jazykozpyt týče se ovšem naší kritické nevyškolenosti na celé čáře vůbec.

A nyní pryč z té cizí mythologie a fantasie, kam náležejí Perun, Purzenbühel s Parkami, Radhošť i Veles, Pelasgové a Eburodunum, do prostinké české skutečnosti!

Brno. Staneme-li na historické půdě dokumenty osvětlené, objeví se nám obraz naprosto jiný. L. 1052, tedy nejméně 800 let později než Eburoduna, zpomíná se Brna. Diplomatář poskytuje nám hned po prvé tvar „Brno“ tak správný, jak jsme ho neočekávali, i neklademe naň váhy, poněvadž diplomatář moravský v příčině nomenklatury není vždy spolehlivý. —

Nicméně třeba připomenouti l. čtenáři, který té věci nesledoval, že nejstarší latinské listiny naše domácí místních jmen nelatinisují, nýbrž po smyslu užívají deklinace české, kladouce buďto lokál: Preroue, Unczowe, Znoyme, Uyezde; Topolas, Olssas; buďto genitiv; 1240 Lambertus de Uzoburn*a*, 1267 villa de Brenan, anebo jiný pád, na př. nominativ: Milhostouvizi, Diedizi.

Že pak zejména lokálu se užívalo, na to jest příkladů na sta též pro němčinu, i poukazujeme k některým poněmčeným tvarům, jež na českém lokále ustrnuly; v Rakovníce — Rakonitz; staré lokály Turás, Milovás, Vojás daly původ německým formám Duras, Milbes, Oyes.

Podobně od českého lokálu „B r n - ě“ vedeny jsou tvary na nejstarších listinách latinských i německých. Promluvíme napřed o l a t i n s k ý c h.

Když l. 1088 na jedné a téže listině čteme: in Raygrad*e*, in Brinn*e*, zřetelně třeba čísti v Rajhrad*ě*, v Brn*e*, jakož podobně 1307 Znojm*e*, 1335 Znojm*e*, 1338 in Snoym*e* i. e. Znojm*ě*.

Ale sledujme jen Brno; 1087 secus Brenn*e*, 1088 in Brinn*e*, 1174 de Brynn*e*, 1222 actum Bren*e*. 1234—5 Brunn*e*, 1240 Brun*e*, 1307—1329 často Brun*e* i Brunn*e* atd.

N e j s t a r š í l i s t i n y n ě m e c k é poskytují rovněž český tvar lokálový: 1328 třikráte „ze Brunn*e*“, 1350—1353 též několikráte „ze Brunne“ atd.

G e n i t i v o v ý c h tvarů jako Lambertus de Vzoburn*a* málo lze uvésti: 1222 scriba de Brunn*a* a 1307 de Brun*a*.

Co se týče l a t i n i s o v á n í jména Brna, přirozeně usnadněna ta věc ponětím, že jest c i v i t a s, tudíž skloňováno časem úplně po latinsku dle vzoru „rana“, jak svědčí 1240 „apud Brun*am*“.

Vyskytuje-li se však již 1174 a 1210 zase in Brun*a*, třeba pochybovati, aby tyto formy správně byly opsány z originalův. Nicméně později za 13. století střídají se lokály Brun*ae* i Brun*e*.

G e r m a n i s o v a n ý tvar zřetelný jest na n ě m e c k é listině 1335 „in alden Brun*en*“; 1352 a 1353 střídá se ještě s českým „Brun*e*“ čistá německá forma: „zu B r v n“ a „ze B r u n n“. Podobněž 1348 zjevuje se již i polatiněný i poněmčený tvar: „in Znoyma“ a „ze Z n o y m“.

I možná všeobecně pověděti, že trvalé p o l a t i n ě n í jména Brna něco dříve nastalo, než p o n ě m č e n í, které do polovice 14. století spadá.

A nyní běží o důkaz druhý, že i polatiněný i poněmčený tvar nejen co do lokálové koncovky, nýbrž i co do samohlásky kmenové přirozeně vznikly z č e s k é h o jména.

K tomu konci náleží připomenouti, že kmen slova B r n - o staroslovansky třeba psáti B r ъ n.

Samohláska pak staroslovanská ъ hradí se samohláskami *a*, *e*, *o*, *u*, *y*.

Jakož pak na tom, kterou samohláskou se zastupuje ono ъ, zakládá se různost jazyků slovanských vůbec, tak v jednom a témž jazyku náhradnice *a*, *e*, *o*, *u*, *y* často netoliko se střídají,

anobrž přesmykem na nepravé místo nastupují. Tak slovo „žlъtý" v dialektech českých zní: žltý, žlutý a žultý, i žoltý místo žlotý.

Ostatek budiž nám dokladem jméno Zábrdovice, jak se kdy píše: 1311 Zabrdowicz; 1210, 1317 Zaberdowicz; 1316, 1316, 1349 Zabardowicz; 1237 Zabroduwicz, 1343 Zabortowicz; 1237 Zabirdowici; 1238 Zabyridouici, 1239 Zabyrdowicz a 1235 Zaburdowicz.

Tu nelze mluviti o tom, že písaři to jméno zpotvořili, nýbrž náleží mysliti, že každý věrně napsal, jak slyšel.

Proto tedy nic divného není, že na jméně Brno různé samohlásky za střídnice se vyskytují, a to e: 1084 Brenna, 1087 Brenne, 1131 ad brenensem ecclesiam atd. Též tak: 1078, 1087 a 1169: Vzobren, 1267 villa de Brenan; rovněž i polské Brenna (osada ve Slezsku) má *e*.

Jakož pak i v obecné řeči střídají se hlásky *e* a *y* (st*e*sk — st*ý*skati), třeba tvar br*e*n na roveň pokládati tvaru br*i*n a br*y*n: 1147 Br*i*nensem provinciam, 1195 princeps de Br*i*nen, 1174 de Br*y*ne. Na tomto tvaru stojí novější německá forma Br*ü*nn i. e. Br*i*nn = Br*y*nn.

Střídnice *a* pro Brno nenastupuje, avšak Poláci mají osadu téhož jména B*a*rň.

Nejčastěji vyskytuje se střídnice *u*: 1048, 1086 Br*u*nensi provincia; 1086 Br*u*na atd. Tomu podobně 1240 de Vzob*u*rna, 1240 in Vssobr*u*nensi.

I bude tedy pochopitelno, proč se tvary Br*e*n, Br*i*n = Br*y*n a Br*u*n, ale jen do r. 1222, kdy se naposledy objevuje Br*e*ne, střídají. Odonud opanovala pro latinské listiny forma Bru**n**a čili Bru**nn**a. Zdvojení souhlásky *n* podmíněno krátkostí hlásky *u* jakožto zástupnice slovanského ъ; i v němčině zdvojuje se *n* z téže příčiny.

Co do německého tvaru Brünn ukázali jsme, že 1352, 1353 psalo se vedle „ze Br*u*nne" „ze" a „zu Br*u*nn, Br*u*n" a „Br*v*n". To by se shodovalo se tvarem na latinských listinách obvyklým, jakož zejména 1335 „in alden Brunen" svědčí. Poslední tento tvar zřetelně přizpůsoben jest i k etymologii německé: „der Brunn" = studně. Ale tato etymologie s mužským rodem nehodila se na město; rovněž nedalo se ženským rodem přistoupiti ku tvaru „Brunn" (srv. die scil. Stadt

Igla), tudíž vrátilo se ku tvaru nepochybně lidovému („br*í*n“ a „br*y*n“), jenž středním rodem etymologické svědomí německé jakž takž uspokojiti mohl: das Br*ü*nn (= das Brünnel). — Ostatek, ač toto pronášíme jen dle analogie, stopovali jsme jméno Brna do 8. svazku diplomatáře, zapisujíce všecky tvary, na nichž založena tato úvaha; chce-li někdo německý tvar dále sledovati, bude jemu na vůli, přirozenějšího však výkladu, se zřetelem k etymologii lidové, sotva nalezne, neboť aby spůsob, kterak se kdysi psávalo *u* s háčkem (ů), byl dal podnět tuto hlásku přehlasovati, nevidí se nám věřiti. Na jméně Brünn vidíme jen zdánlivou přehlásku, jako naopak píše se Br*e*slau místo Br*ä*slau.

V příčině tvarů diplomatářem ověřených 1088 Br*nen* a 1195 princeps de Bri*nen*, kteréž H. Jirečkovi daly podnět pro konjekturu „brnen grad“, a našeho autora ponoukly Brnu dáti koncovku ne -*o*, nýbrž -ьno, totiž Br*n-no*, třeba uznati, že jsou ony tvary (Brnen, Brinen) na vlas podobny adjektivům staroslovanským: brъn-ьnъ (brn-en), brd-en, vln-en, vrb-en, vrch-en, grd-en, dlž-en, ln-en, łeb-en, młn-en, srd-en, srn-en, trn-en. Jakkoli Jireček důmyslně neobyčejnosť oněch tvarů postřehl a na nich svou konjekturu založil, netřeba jí již více zavrhovati, anobrž poukázati k našemu vývodu, že latinisovaná i germanisovaná forma na prosto přirozeně i analogicky vznikla z lokálu Brn-ě, jehož nominativem jest Brno, a že i latinské i německé adjektivum -ensis, -er vedeno jest od téhož kmene Brn, t. j. Brun-ensis, Brünn-er, Protož čím méně diplomatář spolehliv jest, dotýkajíc správného psaní místních jmen, porůzné tyto dva tvary diplomatářem ověřené nepokládáme za pravodatné, leč bychom řekli, že písaři oněch listin místo substantiva zachytili jeho adjektivum. I namítá se nám otázka: trvalo-li adjektivum Brn-en?

K té otázce třeba odpověděti ano, ježto staroslovanské brъn-ьnъ Miklosičem prokázáno jest a ježto nynější adjektivum Brn-*ěn*-ský jeho existenci dosvědčuje.

Ovšem náleží domysliti, že za oněch dob adjektiva byla dvoje; brn-en (brъn-ьnъ) a brn-ěn (brъn-ѣnъ), slam-en i slam-ěn, vln-en i vln-ěn, trn-en i trn-ěn.

Jestiť samozřejmo, že jest rež slamná (má-li mnoho slámy) a střecha že jest slaměná, to jest ze slámy. Podobněž trh byl „vlnný“, t. j. na vlnu, ale košile bude vlněná.

Protož může býti hrnec, kotlík brn-ěným = hliněným, ale město, kraj nemůže býti Brn-ěn-ským, nýbrž Brn-en-ským. I bylo by vlastně, etymologicky vzato, chybou mluviti Brněnský místo Brnenský. Ale možná připustiti, že za starších dob před příponou -ьnъ v mužském rodě hlásky *n*, *l* měkčily se tak, jako *h* i *k*: brň-en, sil-en, dluž-en, lač-en. Proto tuším staroslovanské brъn-ьn-ьskъ vyslovovalo se brň-ensk, kdež brъn-ěn-ьskъ slulo asi brň-*a*nsk; srovnej starší tvary: slam-*ia*ny, olov-*ia*ny. Jestiť na to, že v české i v jiných řečech slovanských střídá se *ě* i *a*, hojně příkladův. Tím tuším i etymologie místního jména Brňan a podobných bude usnadněna.

Jakož pak polské Bren-na adjektivum brn-ná předpokládá, nelze pochybovati o tom, že se před ovládnutím přípony -ský říkalo skutečně brn-ný, brn-ná, brn-né, respektive brn-en i. e. brň-en.

A jsou-li výš zpomenuté tvary Brn-en i Brin-en správny, bylo by letopočty 1088, 1195 i určeno, kdy se toho jednoduchého adjektiva užívalo.

Jakož pak samozřejmo jest, že nebylo lze tvořiti adjektiva: Brn-ský, pochopitelno, proč se čistý kmen rozšířil o starodávnou, Miklosičem skutečně prokázanou příponu: Brn-en-ský resp. Brň-en-ský. Podobněž adjektivum osadě Trní sluje jistotně Trň-en-ský. Ostatek takové bubření kmene není nic neobyčejného: Mosty — Most-*ar*-ský, most — most-*ec*-ký, geograf — geograf-*ic*-ký; od kot netvoříme adjektivum *kocí*, nýbrž od kot-ice = koč-ice koč*ičí*, od pravda nevedeme adjektivum jako Rusové prav-ed-ný, nýbrž (s)-prav-ed-*liv*-ý.

Co do „důkazu" našeho p. autora, že Brn-o má příponu -ь*no*: Brn-*no*, utkvěl patrně jen na jednom adjektivu, i lze ovšem pověděti, že ideálně ten tvar jest možný. Avšak přihledneme-li k syntaxi, t. j. k pravidlům, kterak se tvoří místní jména substantivná příponou -ь*no*, a též k významu těch přípon: třeba nám takovou konjekturu zavrhnouti. Slovem od feminin a maskulin vrba, jiva, rokyta, dub, javor, utvoříme Vrb-no, Jiv-no, Rokyt-no, Dub-no, Javor-no; než od neutra brno mohlo býti po vzoru Bren-ná, Blat-ná jen adjectivum Brn-ná anebo Brn-né scil. pole. A kdo se ohledne po stejných moravských místních jménech Úso-*brn*-o, *Brn*-íčko, kteréž poslední jest zdrobnělinou kollektiva ku slovu

brn-o, totiž brn-**ije** = brn-**í**, shledá prvním pohledem absurditu tvaru Brn-no.

Jakož pak jsme již výše zpomenuli, že „brno“ jest topickým jménem shodným s velikou řadou souznačných názvů vedených od „blato“, „hlína“, „jíl“, „hnoj“ a „ropa“, netřeba tuším mysliti na nijaké „brnění“ čili opevnění.

Po stránce tedy historické, že Němcův nelze u nás až teprve ku konci 12. a na počátku 13. století hledati, polatinění a poněmčení českého jména Brna mohli jsme diplomaticky prokázati až pro konec 13. a počátek 14. století, t. j. pro dobu, kdy sílu osadníků německých bylo u nás na všech stranách cítiti. Mluvnicky rovněž přirozeně a jednoduše i původní latinský i původní německý tvar vznikl z českého lokálu, načež dostatek uvedeno analogických příkladů (Raygrade, Weligrade, Prerove, Znojme), takže nikdež nenarážíme na nijaký odpor.

Náležíť Brno do řady oněch měst českých na roveň Praze, Olomouci, Znojmu, Opavě, Vratislavi, kdež Němci, že v nich porůznu možná již od druhé polovice 11. století seděli, jméno české ponenáhlu si poněmčovali, nedávajíce svým koloniím při těch městech založeným nového jména, jak se stalo u Unčova, Ústí a jinde.

Protož jméno Brna jest arcičeským, jímž lze směle stanouti v 9. století.

Kdyby se pak mně bylo podařilo l. čtenáře překonati, jak vážnou pomůckou pro naši historii jest filologická akribie při zpytování místních jmen, zvláště pak, že potřebujeme slovníka místních jmen prozpytovaných methodou historickou, jazykozpytnou i srovnávací, bylo by mně uspokojením. Bylo by to uvědoměním, jak pilně potřebujeme historického atlantu českého.

Kritické úvahy o moravské zvířeně jeskynní.

Sděluje K. Absolon.

Ačkoliv evropské fauně jeskynní bylo mnoho pozornosti věnováno již od let padesátých, přece se obíraly dosud veškery studie pouhou systematikou, kde jednotlivé formy prostě byly zaznamenávány a do systemu uváděny. Míním tím hlavně

jeskyně Krasu jižního, neboť jeskyně Krasu moravského, Jury francouzské a Pyrenejí i v tom ohledu zůstávaly úplně opominuty. Nyní ovšem systematika i těchto jeskyň doznává svého zpracování, a práce moje vycházejí současně s pracemi Dra Armanda Viréa, jenž zkoumá jeskyně francouzské,[1]) kdežto systematické práce o fauně jeskyň jižních byly do konce let 80tých úplně vykonány řadou odborníků jména vynikajícího.

Systematické zpracování jeskynní fauny potkává se ovšem s velikými nesnázemi, any jeskyně bývají dále od obydlí lidských vzdáleny, někdy i těžce přístupny, a vyhledávání mikroskopických tvarů, žijících ve věčné tmě, vyžaduje nejen jistých, jen praxí dosažitelných zkušeností, nýbrž i práce úmorné. Za takových okolností nelze se diviti, že dosavadní studie musely se obmeziti na pouhou systematiku, jejímžto důkladným zpracováním však staví se základ pro studia další, důležitější, ve kterých by se pojmula fauna jeskynní jako celek, čímž by byly teprve dostatečně osvětleny podivuhodné momenty, které dosud jen povrchně byly zaznamenány, totiž otázka o původu fauny jeskynní a její přeměně, jevící se v zakrnění orgánův očních a ve vývoji orgánů náhradných. K těmto hlavním bodům přistupují pak různé okolnosti vedlejší, jako změna barvy, depigmentace etc.

Otázky tyto lze řešiti samostatně u zvířen všech jednotlivých, dosud zkoumaných systemů jeskyň evropských, totiž: Krasu jižního, moravského, Apennin ve spojení s Pyrenejemi, jeskyň francouzských a německých a konečně irských.[2]) Takovým spůsobem by byla vykonána nejen kontrola nad jednotlivými údaji, ale umožněno by bylo kritické zpracování veškeré fauny jeskynní vůbec. A přece pokusu takového, vyjma ve Francii, dosud učiněno nebylo. Jen Dr. Armand Viré svým znamenitým spisem „La Faune souterraine de France“, vyšlým teprve nedávno, mnoho přispěl hlavně ku seznání přeměny, maje vhodný materiál ku zpracování. Ale i proto daleko jest práce ta úplnosti.

Naše fauna moravská ukázala se nyní tak bohatou a rozmanitou, rozdílnou od zvířen všech vyjmenovaných systemů

---

[1]) Viz referáty „Výzkum jeskyň francouzských Dr. A. Viré-em“. Vesmír. R. XXIX., č. 13, p. 152, a „Výzkum jeskyň francouzských“. Sborník české společnosti zeměvědné. R. VI., č. 4., p. 119 - 121.

[2]) K těmto přidružily by se systemy jeskyň uralských, karpatských, bosensko-hercegovských a balkánských, které však dosud nebyly zkoumány.

jeskynních, že poskytla a poskytne nevyčerpatelné látky ke studiu všech zjevů fauny jeskynní se týkajících. Jako prozkum zvířeny vodní umožňují jediné pokusné stanice biologické, tak i u fauny jeskynní bude nutno zříditi stálou pokusnou stanici zoologickou (v jeskyni Šošůvské), čímž přispěje se nejen k urychlení, nýbrž i k dokonalejšímu zpracování themata. Zde na určitých individuích, jeskynních i povrchních, žijících ve vodě i na suchu, budou konány pokusy, a jen takto bude možno dojíti cíle.

Dnešní moje úvaha se zabývá definicí pojmu „fauna jeskynní“. — V jedné z nejbližších statí pokusím se pak ukázati na svéráznost jeskynní fauny moravské.

I.

Zkoumáme-li jeskynní zvířenu, potkáváme se s různými živočichy ve všech částech prostor podzemních, jak blíže vchodů, kde vše je dobře osvětleno, tak v pološeru nebo na místech absolutní temnoty. Tu pozorujeme, že někteří živočichové nevnikají hluboko do jeskyň, mnohé nacházíme v pološeru, většina žije jen v absolutní temnotě; naopak mnozí jsou rozšířeni po celé jeskyni. Rozšíříme-li pozorování svoje na větší okruh, třebas na okolní místa kolem jeskyň, nebo dokonce na celé území, v němž jsou jeskyně, setkáváme se přirozeně s mnohými živočichy, které nalézáme i v jeskyních. Překvapující však jest: a) že při tom namnoze běží o formy, které jsme dosud pokládali za úplně jeskynní, b) že mnohých jeskynních tvarů vidoucích venku nenalezneme, c) že mnohých tvarů slepých na povrchu zase v jeskyních nezjistíme.

Tím jest úkol pozorování jeskynní fauny velmi znesnadněn, definice pojmu „fauna jeskynní“ na základě lokalního vyskytování zdánlivě stává se nemožnou, poněvadž uvnitř jeskyň nacházíme formy povrchní, vně jeskyň formy, které bychom za jeskynní pokládali.

Snad by tedy lépe dala se definice ta pronésti na základě onoho podivuhodného charakteru, který je fauně jeskynní tak význačný, t. j. degenerace očí a vývoje citivých orgánův? Tu opět jsme tam, jako dříve. Jak v jeskyních, tak i na povrchu nacházíme formy slepé i vidoucí; leč některých slepých v jesky-

ních nenalezneme, naopak mnohých vidoucích, žijících v absolutní tmě, nenalezneme vně jeskyň.

Nelze tedy zdánlivě ani dle těchto zjevů správného výsledku dojíti, a názor, že by jeskynní zvířata musela se vyskytovati jen v jeskyních a býti slepa, jest, jak z nejbližšího bude zjevno, mylným.

Leč to, co nyní všeobecně bylo řečeno, nutno ztvrditi na konkretním příkladě. Takový rozbor dal by se zase více méně zřetelně vykonati u faun všech zmíněných evropských jeskynních systemů, u moravské fauny jeskynní vystupuje však velmi zřetelně. Typem jejím jsou dvě důležité skupiny živočišstva: Collembola (Thysanura) či šupinušky a Acarina či roztoči. Ti rozšířeni jsou po všech moravských jeskyních. Pro lepší přehled a pak, že by to již bylo zbytečno, rozvedeme jen skupinu šupinušek,[1]) a z téhož důvodu pouze šupinušky z jeskyň Sloupských a z jeskyně Kateřinské.[2]) Mimo to bylo z Krasu moravského okolí Sloupské, jak co do jeskyň, tak co do povrchu doposud nejdůkladněji prozkoumáno.

Jeskyně Sloupské tvoří veliké bludiště podzemních chodeb i síní, které se rozprostírají ve dvou patrech nad sebou. Jeskyně Šošůvské jsou vlastně částí jeskyň Sloupských, ana spojovací chodba na málo metrů náplavem jest zanesena. Musíme rozeznávati tyto části: Krápníková jeskyně Eliščina, Nicová jeskyně, a) vchod do Nicové, b) pravá chodba souběžná, jeskyně Staré

[1]) Šupinušky jsou velmi důležití živočichové, ani jsou nejpůvodnějším hmyzem, který známe. Tvoří vlastní řád Thysanura, dělící se na šupinušky v užším smyslu či rybenky (Thysanura s. str.) a chvostoskoky či Collemboly. Žijí všude v mechu, ve trávě, na cestách, pod korou stromů, v lidských obydlích atd., ale pro nepatrnou velikost snadno unikají obecné pozornosti. V Čechách byly zpracovány r. 1890 Drem J. Uzlem v znamenité monografii „Šupinušky země české“, v níž Uzel uvádí 76 druhův. U nás na Moravě šupinušky nebyly zkoumány vůbec. Rozšířil jsem přirozeně pozorování svoje i na tuto důležitou skupinu a dosavadní (třebas velmi nedostatečná) pozorování ukazují, že Morava je šupinuškami z nejbohatších zemí vůbec.

[2]) Jeskyně Kateřinská je osamocená veliká prostora podzemní, nedaleko Blanska, blíže t. zv. Čertova Mostu. Tvoří veliký podzemní sál, s četnými komíny a vysoko zdviženým stropem. Působí dojmem velmi stísněným a odpuzujícím. Ostatně odkazuji na Wankelovu knihu „Bilder aus der Mährischen Schweiz“, nebo na veliké dílo geologa Procházky o Krasu moravském, které právě počíná vycházeti.

Skály, a) vchod až ku spojovací chodbě s Nicovou, b) prostory u prvních schůdků, c) chodba ku propástce, d) chodba k uměle proraženému otvoru. Na tyto různé části jsem poukázal proto, že přísně musíme rozeznávati při dnešní stati lokality silně osvětlené (denní světlo, šero), od oněch, které jsou jen částečně osvětleny, v pološeru (aneb kam jen za abnormálně jasných dnů světlo proniká) a ještě více od těch, které jsou ponořeny do absolutní temnoty, leda by tato uměle byla přerušena. Jen místa absolutní temnoty a některá pološera možno pokládati za lokality skutečně temnostní fauny jeskynní, ač nežijí-li některé formy na místech šera a světla za zvláštních okolností: pod kameny, v mraveništích atd., o čemž níže. Ku první skupině (světla) náležejí vchody do Nicové a do Starých Skal; ku druhé (silné šero) pravá chodba souběžná v Nicové, ve Starých Skalách prostora vedle prvních schůdek, chodba ku propástce, chodba k uměle proraženému otvoru; ku třetí (pološero) jediné ve Starých Skalách prostor mezi oběma schůdky. Vše ostatní patří k místům absolutní temnoty, tedy celá Nicová, Eliščina, ve Starých Skalách střed kolem propastí, chodba „u Řezaného Kamene“, chodba „u Stříbrné Skály“, veškery prostory v jeskyních Šošůvských a veškera jeskyně Kateřinská.

Následující tabulka podává nám přehled, jak šupinušky po všech vyjmenovaných lokalitách jsou rozšířeny. Základem ku přehledu tomuto jest stať „Studie o jeskynních šupinuškách“, uveřejněná v letošním „Věstníku klubu přírodovědeckého v Prostějově“, která podává nám právě obraz Collembolní fauny jeskynního systemu Sloupského a jeskyně Kateřinské. Jest to hlavně část třetí, kde systematicky uvedeny jsou všechny šupinušky i rybenky v těchto jeskyních dosud pozorované, při čemž je zaznamenáno zřetelně bližší naleziště, po případě i více nalezišť, a pak část čtvrtá, obsahující přehled nejdůležitějších lokalit.

Přehled jest úplně v souhlasu se statí zmíněnou, při čemž pro lepší orientování jsou jména druhů slepých aneb s očními orgány redukovanými vytištěna písmem tučným; ostatní formy mají normální počet oček (16) aneb aspoň větší než 10.

Tma úplná	Pološero	Šero	Denní světlo
	Neanura muscorum	Neanura muscorum	Neanura muscorum
	Aphorura armata	Aphorura armata	Aphorura armata
	Aphor. v. multipunctata		
Aphor. v. stalagmitorum			
Aphorura stillicidii			
Aphorura gracilis			
Aphorura sibirica	Aphorura sibirica	Aphorura sibirica	Aphorura sibirica
Aphorura inermis	Aphorura inermis	Aphorura inermis	Aphorura inermis
Aphorura spelaea			
Stenaphor. japygyformis			
		Anurophorus laricis	Anurophorus laricis
		Tetrodontophora gigas	Tetrodontophora gigas
Schäfferia emucronata			
		Podura aquatica	Podura aquatica
Achorutes armatus	Achorutes armatus	Achorutes armatus	Achorutes armatus
		Achorutes similis	Achorutes similis
Achorutes v. stygius			
		Achorutes spinifer	Achorutes spinifer
		Achorutes purpur.	Achorutes purpuras.
Mesachorutes 4 ocellatus			
		Schöttella parvula	Schöttela parvula
Isotoma 4 oculata	Isotoma 4 oculata	Isotoma 4 oculata	Isotoma 4 oculata
Isotoma minima	Isotoma minima		
Isotoma fimetaria	Isotoma fimetaria	Isotoma fimetaria	Isotoma fimetaria
		Isotoma maritima	Isotoma maritima
	Isotoma viridis	Isotoma viridis	Isotoma viridis
	Isotoma var. riparia	Isotoma var. riparia	Isotoma var. riparia
Isotoma notabilis	Isotoma notabilis	Isotoma notabilis	Isotoma notabilis
		Isotoma palustris	Isotoma palustris
Isotoma var. pallida	Isotoma var. pallida	Isotoma var. pallida	Isotoma var. pallida
		Isotoma var. balteata	Isotoma var. balteata
		Isotoma Formáneki	Isotoma Formáneki
		Isotom sensibilis	Isotoma sensibilis
			Orchesella cinta
Sinella Höfti		Sinella Höfti	Sinella Höfti
Heteromurus margarit.			
Heteromurus hirsutus			

Tma úplná	Pološero	Šero	Denní světlo
Pseudosinella alba	Pseudosinella alba	Pseudosinella alba	Pseudosinella alba
Cyphoderus albinus	Cyphoderus albinus	Cyphoderus albinus	Cyphoderus albinus
		Lepidocyrtus lanug.	Lepidocyrtus lanug.
Tomocerus plumb.	Tomocerus plumb.	Tomocerus plumb.	Tomocerus plumb.
		Tomocerus flavesc.	Tomocerus flavesc.
		Tomocerus vulgaris	Tomocerus vulgaris
Tomocerus viridesc.	Tomocerus viridesc.		
Tritomurus macroceph.			
Dicyrtoma pygmaea			
	Dicyrtoma v. purpurea	Dycyrtoma v. purpurea	
		Papirius fuscus	Papirius fuscus
	Papirius var cavern.		
			Papirius flavosignat.
		Papirius var. orcina	
			Smynturus fuscus
Campodea fragilis	Campedea fragilis	Campodea fragilis	Campodea fragilis
			Machilis polypoda

Z přehledu tohoto dobře poznáváme, že většina, t. j. 12 forem slepých (Aphorura v. stalagmitorum, A. stillicidii, A. gracilis, A. spelaea, Stenaphorura japygiformis, Schäfferia emucronata, Mesachorutes 4 ocellatus, Isotoma minima, Heteromurus margaritarius, H. hirsutus, Tritomurus macrocephalus (?)[1]), Dicyrtoma pygmaea) jest obmezena hlavně na místa absolutně tmavá, nebo skorem tmavá, menšina, t. j. 5 forem slepých (Neanura muscorum, Aphorura armata, A. v. multipunctata, Tetrodontophora gigas, Dicyrtoma v. purpurea) na místech absolutně tmavých vůbec se nevyskytuje. Značný počet, t. j. 10 forem pak (Aphorura inermis, sibirica, Isotoma 4 oculata, I. fimetaria, I. notabilis, Sinella Höfti, Pseudosinella alba, Campodea fragilis) jest rozšířeno po celé jeskyni i vně jeskyň.

---

1) Tritomurus macrocephalus Kolenati bezpochyby vůbec neexistuje; odkazuji tu laskavého čtenáře při formách jmenovaných na spisek dříve zmíněný „Studie o jeskynních šupinuškách“.

Většina forem vidoucích, t. j. 19 (Anurophorus laricis, Podura aquatica, Achorutes similis[1]), A. spinifer, A. purpurascens, Schöttella parvula, Isotoma maritima, I. palustris, I. v. balteata, I. Formáneki,[2]) I. sensibilis, Orchesella cincta, Lepidocyrtus lanuginosus, Tomocerus flavescens, T. vulgaris, Papirius fuscus, P. flavosignatus, P. v. orcina, Sminturus fuscus, Machilis polypoda) je obmezena na místa osvětlená; nepoměrná menšina t. j. 3 (Achorutes v. stygius, Papirius v. cavernicola, Tomocerus viridescens) vyskytuje se jen na místech absolutně tmavých. A opět 3 tvary (Achorutes armatus,[3]) Isotoma var. pallida, Tomocerus plumbeus) jsou rozšířeny po celé jeskyni.

Nutno též zmíniti se o tom, v jakém počtu se vyskytují všechny zmíněné druhy na uvedených lokalitách. Tu celkově mohu říci, že slepé formy (na místech tmavých se vyskytující) jsou četnější na místech tmavých (excl. Aphorura armata, Neanura muscorum), vidoucí pak četnější mimo jeskyně bez výjimky.

Podobným spůsobem mohli bychom rozvésti i všechny ostatní skupiny živočišstva v našich jeskyních zastoupené, a to hlavně roztoče Acarina, pavoukovité Arachnoida, stonožky Myriopoda a korýše Crustacea. Výsledek byl by jistě týž. (Později budou rozbory tyto vykonány.)

Leč vezměme v úvahu ony formy slepé (nebo s očními orgány redukovanými), které se vyskytují i venku, pozorujíce hlavně jich bydliště. Tu seznáme, že nalezištěm jejich jsou místa pod kameny, pod korou stromů, pod shnilým listím (Neanura muscorum, Aphorura armata, A. inermis, Isotoma 4 oculata atd.), ve štěrbinách a pod.[4]) Taková místa můžeme velmi dobře pokládati za malé jeskyňky improvisované stejně

---

[1]) Achorutes similis jest druh vůbec nový, nalezený dosud jen v jediném ex.; nesnadno proto se vysloviti, je-li formou temnostní.

[2]) Totéž, co bylo řečeno u druhu Achorutes similis, platí i pro tento nový druh. Zdá se, že patří do kategorie vidoucích, které hluboko do jeskyň vnikají (jako Isot. viridis). Druhy nové budou popsány i vyobrazeny na jiném místě.

[3]) Achorutes armatus Nic. byl zjištěn prof. Carpenterem též v jeskyni Mitschelstownské v Irsku; patrno tedy, že se jedná u této formy o pravidelnější pobyt v jeskyních.

[4]) U jiných skupin na př. korýšů též studně, hlubiny jezerní, opuštěné štoly, sklepy, kasematy a pod.

tmavé jako veliké, a tu úplně přidávám se k mínění Dra Verhoeffa,[1]) že bude nutno při budoucích studiích fauny jeskynní vzíti v úvahu faunu všech takových míst, která stejně dobře mohla způsobiti redukci zrakovou, jako to učinila tma jeskynní. Leč ještě jest zde jedna zajímavá slepá šupinuška Cyphoderus albinus, o níž je známo, že jest to typická forma mravencomilná,[2]) která dosud jen u mravenců byla sbírána. A nyní nalézáme ji v našich jeskyních (hojná v Býčí Skále)![3]) To jest jen stkvělým potvrzením předešlých řádkův. Jest patrno, že jeví se přímý vztah mezi životem v jeskyních a mraveništích. I hnízdo mravenčí, jehož vnitřní chodbičky jsou ponořeny v ustavičné tmě, představuje umělou jeskyni, v níž žijí formy temnostní, které pak vnikají i do skutečných jeskyň.[4]) Tím dostatečně se vysvětluje přítomnost slepých tvarů jeskynních na povrchu (vlastně jejich přítomnost v jeskyních),[5]) a dodati možno, že kdyby bylo všude dosti jeskyň, všichni tvorové tito jistě by se soustředili do nich; tak to činí tam, kde jeskyně jsou, kde jich není, za vděk musí vzíti improvisovanými jeskyňkami.[6]) Dokladů k tomu jest dosti;

---

[1]) Dr. C. Verhoeff, „Einige Worte über europäische Höhlenfauna", Zool. Anz. Bd. XXI. No. 552, p. 136—140.

[2]) Proslavený myrmekolog P. Erich Wasmann, člen Tovaryšstva Ježíšova, praví o ní ve svém „Kritisches Verzeichniss der myrmecophilen und termitophilen Arthropoden" 1894 na str. 189 „Cyphodeirus ist absolut panmyrmecophil".

[3]) Nejen v našich, nýbrž i v krajinských jeskyních byla již konstatována.

[4]) Mimo tuto šupinušku žijí v našich jeskyních též jiní panmyrmekophilní a myrmekophilní živočichové, a to 2 druhy roztočů z rodu Laelaps a jeden druh korýšů (Isopod) z rodu Platyarthrus (Plat. Hoffmannsegi Brdt), který je po celé střední i severní Evropě — dle Wasmanna — panmyrmekophilní.

[5]) U jiných tříd živočišstva, hlavně korýšů, červů atd. jsou jak jsem se již zmínil — formy žijící ve studních též slepé, či s očními orgány redukovanými; studně jsou v poměru k jeskyním, analogon tmavých míst pod kameny etc.

[6]) Velmi zajímavé jest, že mnohé formy slepé, které dosud jen na dálném severu byly nalezeny, na př. Pseudosinella alba Packard (v Norsku), Aphorura sibirica Tullb. (na Sibiři) též v našich jeskyních se vyskytují. Faktum toto zdá se, že poukazuje na vztahy vzájemné mezi chladnějším ovzduším krajů nordických a studeným prostředím jeskynním. Též z jiných jeskyň je známa šupinuška nordická; tak uvádí v poslední době Dr. C. Schäffer blízkého příbuzného druhu u nás žijícího totiž Pseudosinella immaculata Lie-Pettersen, známého již dříve z jeskyně Dargilanské ve Francii (prof. R. Moniez) a z jeskyně Mitschelstownské v Irsku (prof. Carpenter). Původně byla objevena Dánem Lie-Pettersenem v severním Norsku. Možná, že tytéž vztahy daly by se konstatovati

u šupinušek jsou to hlavně Isotoma 4 oculata, I. fimetaria, Campodea fragilis, které jsou na př. v okolí Brna (Pisárky, les u Moravan, t. zv. „Zmoly“ u Ořechova atd.) velmi hojné pod shnilým listím, pod kameny a pod. V Krase jsou jen po různu, hojné za to v jeskyních hlavně z kraje a v menších děrách žlebových, kamž se jaksi soustřeďují. Ještě lepších dokladů poskytují zástupci jiných tříd živočišstva jeskynního na př. stonožky. Je to hlavně podivuhodná Gervaisia costata Waga (= Trachysphaera Hyrtlii Wankel), která jest rozšířena po celé střední Evropě na vlhkých místech pod kameny a hnijícím dřívím; v Krase moravském nelze ji téměř nalézti,[1]) leč v úzkých štěrbinách skalních, které jsou naplněny hlinitým mechem. Na takových místech podařilo se mi přece do dnes nalézti asi 10 ex., kdežto z jeskyň (ač v poměru k ostatním formám též je vzácná) hlavně z chodby „u Stříbrného Kamene“ a z Nicové jeskyně mám více než 50 jedinců̊v. V jeskyni Ochozské je nejobyčejnějším živočichem a tvoří charakter její fauny.

Ovšem i tu jest výjimka, obrovská Tetrodontophora je naprosto slepá, a přece nemohl jsem ji nalézti hluboko v jeskyni. Příčina toho vězí v individualitě tvora, jemuž snad nehodí se pobyt v jeskyních pro potravu, kterou se vyživuje a které by v jeskyních nenalezl.

Nesnadnější jest vysvětliti si stálou přítomnost vidoucích forem hluboko v jeskyních. O mnohých z nich (Achorutes armatus, Isotoma viridis, Tomocerus plumbeus) možno říci, že vnikají jistě jen náhodně tak hluboko, vlhkem a přítmím jsouce vábeny; většina těch, které vnikají jen do pološera (Podura aquatica, Achorutes similis, A. purpurascens, Schöttella parvula, Isotoma maritima etc.), jistě sem byla passivně vodou splavena. O těch pak, které výlučně žijí v místech temnoty (Achorutes v. stygius, Isotoma minima, Tomocerus viridescens, Papirius var. cavernicola) sluší podrobnými studiemi ukázati, jsou-li vidoucí

---

i u jiných tříd, hlavně roztočů, leč tito jsou z krajin severních v míře pranepatrné známi. Pokládám tyto formy za zbytky fauny glacialní. Leč o tom později.

[1]) Prof. J. Uličný praví též v přehledu stonožek „Bericht über bei Brünn gesammelte Myriopoden“ na str. 5. toto: „mir kam dieses Thier (totiž Gervaisia costata) nie zum Gesichte, obwohl dieselben Orte (t. j. Josefské údolí etc.) mehrmal das Ziel meiner Ausflüge waren“.

či slepé; neboť známo jest, že u mnohých troglobií vnější orgány úplně jsou vyvinuty, kdežto nerv zrakový dávno se redukoval. Tak pozoroval Packard při některých živočiších jeskyň severoamerických (Caecidotea, Crangonyx, Chthonius, Adelops, Pseudotramia), že nerv zrakový a ganglion opticum úplně vymizely, části vnější (čočka, pigmenty) podivuhodným spůsobem zůstaly.[1]) Možná, že se po podrobných studiích histologických fakt ten dokáže i u oněch moravských jeskynních forem, které právě jsem uvedl. Některé zjevy aspoň nápadně k tomu poukazují, tak na př. Papirius cavernicola jest jen varietou jeskynní velmi rozšířeného druhu Papirius fuscus. Liší se hlavně tím, že základní barva hnědá značně se zredukovala, snad analogicky redukovala se i schopnost vidění. Šupinušky vůbec jsou velmi náchylné k redukci zrakové,[2]) a proto si vysvětlujeme, proč jeví se právě u šupinušek jeskynních tak silná redukce a proč právě tyto do jeskyň vnikají.

Zjevy tyto poskytují též látky k řešení otázky o původu fauny jeskynní. (Dovolím si dnes poukázati jen na některé případy, kdežto v jedné z příštích statí proberu otázku tu důkladněji.) Ta utvářela se jistě znenáhla, od té doby, co jeskyně i fauna vůbec trvají. Jednotliví tvorové vnikali do jeskyň a po delším či kratším čase, úplně nebo částečně se přizpůsobili životu jeskynnímu; přetváření takové děje se až po dnes, a tím si vysvětlujeme vznik jeskynních variet (Aphorura v. stalagmitorum, Achorutes v. stygius, Papirius var. orcina etc.), druhů (Aphorura stillicidii, A. spelaea, Heteromurus hirsutus atd.) i rodů (Schäfferia, Mesachorutes). Nové rody i druhy jeskynní vždy liší se redukcí zrakovou od druhů či rodů nejpříbuznějších.[3]) Možná, že by se takovým spůsobem i uměle daly variety resp. i druhy jeskynní vypěstiti (analogicky jisté vodní formy sladkovodní daly se postupným zaměňováním vody slané přetvořiti v druh zcela jiný

---

1) A. S. Packard, The cave fauna of North America, with remarks on the anatomy of the brain and origin of the blind Species. p. 109—112, p. 116.

2) Dr. C. Schäffer praví též v díle „Die Collembola der Umgebung von Hamburg und benachbarter Gebiete“ na str. 199: „vielleicht darf man bei Templetonia nitida eine Tendenz zur Rückbildung des Sehvermögens annehmen“.

3) U korýšů na př. studniční slepý rod Typhlocypris Vejdovský liší se hlavně jen zánikem očí od nejblíže příbuzného rodu Candona Baird.

mořský a naopak) a naopak z forem jeskynních zpět vyvolati druhy původní.[1])

Takto učiněný rozbor vede nás k přesvědčení, že definice fauny jeskynní (t. j. rozdíl pravých forem jeskynních od nepravých) jest možná pouze z úvahy o lokálním jich se vyskytování ve spojení s otázkou vývoje smyslových orgánův i vývoje celého. Padá na váhu, zda ta či ona forma žije ve všech stadiích svého vývoje v jeskyních (třebas i improvisovaných) či vniká-li sem jako dospělý hmyz.

Dle toho nynější Schinerovo[2]) rozdělování zvířeny jeskynní na troglobie (žijí jediné v jeskyních, venku se nevyskytují), troglophily (žijí v jeskyních i na těch místech, kam světlo vniká, a vně jeskyň se též vyskytují, ale zřídka) a na formy, které i v jeskyních i vně žijí, není dosti přesné, poněvadž mezi jednotlivými skupinami jest dosti přechodův.

Příští klassifikace bude nutna nejen na základě lokalního vystupování, nýbrž i na základě anatomických a embryologických rozborův. Potom odpadá vůbec třetí skupina rozdělení Schinerova, které nutno pozměniti v tomto smyslu:

1. Troglobie žijí vždy na místech tmavých (v jeskyních skutečných i improvisovaných) a mají oční orgány redukované. Tu můžeme rozeznávati dvě skupiny: a) troglobie jeskynní, t. j. formy, které žijí jen ve velikých jeskyních. Typy jsou: u moravské fauny šupinušky Schäfferia n. g., Mesachorutes n. g., Stenaphorura n. g., roztoči Linopodes longimanus n. sp., Scyphius spelaeus Wankel etc., u francouzské korýši Sphaeromides Dollfus, Coecosphaeroma Dollfus etc., u Krasu jižního na př. šupinuška Aphorura Lipura stillicidii Schiödte (též u nás), korýš Titanethes albus Schiödte (též u nás) v hercegovských j. Typhlopodura n. g. atd.

[1]) Podobné experimentalní studie budou právě předmětem prací na pokusné stanici v jeskyni Šošůvecké.

[2]) Schinerovo rozdělení není nejpůvodnější. Již učený kněz Athanasius Kirchner, jenž sepsal svá vědění ve 20 knihách, pojmenoval dvě z nich „Mundus subterraneus“. Neznal ovšem zvířeny jeskynní, ale rozeznává čtyři skupiny: 1. tvorové, kteří celý život tráví v zemi, 2. tvorové, kteří mají jen podzemní díry, 3. tvorové, kteří v půdě přezimují, 4. tvorové, kteří jen v jisté době života v zemi žijí, ji pak opouštějí a více se nevrací. Druhý byl známý Dán Schiödte, který jen z ohledu na jeskynní formy rozeznává: živočichy stínů, šera, jeskyň a krápníkův. Klassifikace tyto nejsou ovšem k potřebě a byly jen průpravou pro rozdělení Schinerovo.

— To jest skutečně absolutní fauna jeskynní. b) Troglobie povrchní, t. j. formy žijící všude v jeskyních skutečných i improvisovaných; těchto ovšem jest nepoměrně více, a nutno do této skupiny zařaditi veliké množství tvorů, které dosud byly počítány ku troglophilům. Typy jsou: u moravské fauny šupinušky Aphorura inermis Tullb, Isotoma 4oculata Tullb, Pseudosinella alba Packard, Cyphoderus albinus Nic., stonožka Gervaišia costata Waga, korýš Gammarus puteanus Koch, u jiných faun většina slepých brouků rodu Anopthalmus, kteří se vyskytují i pod velikými kameny, většina pavouků rodu Phalangodes, Nesticus atd.

2. Troglophily formy s očními orgány normálně vyvinutými, které milují chlad a vlhko, a proto občas též vnikají do jeskyň, na povrchu vyskytují se namnoze na týchž místech, co troglobie druhé skupiny. Typy: Achorutes armatus Nic, Isotoma var. pallida Schäffer, z brouků Quedius mesomelinus Marsch, Catops tristis Panz a j. Do této skupiny dali by se zařaditi i živočichové, kteří si volí jeskyně za zimní nebo denní skrýše, na př. můry noční, netopýři a p. Výsledek dnešní úvahy možno shrnouti v tento smysl: F a u n u t e m n o s t n í t v o ř í s l e p é f o r m y, ž i j í c í v m í s t e c h t m a v ý c h v n i t ř i v n ě j e s k y ň. F o r m y s l e p é, v y s k y t u j í c í s e j e n v e v e l i k ý c h j e s k y n í c h, t v o ř í a b s o l u t n í f a u n u j e s k y n n í.

Místní názvy Brtnice, Dlouhá Brtnice a Brtnička.

Napsal Frant. Šilhavý.

Mezi nejstarší osady západní Moravy čítati lze městečko Brtnici a vesnice Dlouhou Brtnici a Brtničku; Brtnice a Dlouhá Brtnice jsou na Jihlavsku, Brtnička v nejzápadnějším cípu Třebicka, sousedíc s Brtnicí Dlouhou. Dlouhá Brtnice a Brtnička leží při západním prameni zlatonosné druhdy Brtničky, Brtnicí protéká Brtnička již jako říčka a za Brtnicí mění dosavadní směr severní na východní, spěchajíc k Jihlavce, do níž vtéká nedaleko zřícenin hradu Hrutštejna.

V dějepisných listinách připomíná se Brtnice po prvé r. 1234, kdy ji daroval markrabě Přemysl nově založenému ženskému

klášteru Tišnovskému, nazvanému Porta Coeli.[1]) Od roku 1366 jmenuje se Brtnice městečkem, jež mělo výnosné mýto a vlastní soud; z toho lze souditi, že byla Brtnice tehdy osadou značného stáří; vždyť Volný při dějinách Brtnice[2]) zmiňuje se o pověsti, již arciť jmenuje ničím neodůvodněnou, dle které hrad Brtnický založen byl již v 8. století.

O Dlouhé Brtnici jsou nejstarší zprávy tyto: L. 1355 postoupil a dal Lanc z Brtnice své sestře paní Mundle, manželce Holasa z Držkrajovic, a témuž Holasovi 5 hř. platu na vesnici Zhořci a za věno 500 hř. grošův. (D. B. III. 69.) Týž Lanclínus neb i Lenclínus z Brtnice postoupil všeho svého zboží bratru Ješkovi, řečenému Šosel (Šeslínus). [D. B. III. 267.]

Brtničku prodal roku 1360 Tvoch z Brtničky Nevhlasovi z Lesonic, a tento ji opět prodal r. 1365 Lanclínovi z Brtnice (D. B. IV. 326), což jest nejstarší zpráva o Brtničce.

Jisto jest, že kořen těchto tří místních názvů „Brtnice", „Dlouhé Brtnice" a „Brtničky" jest týž, ale nesnadno určiti a přesně hned udati, který to právě kořen jest. Této ne nezajímavé otázce věnovány buďtež tyto řádky.

O dějiny Brtnice zasloužilý Alois Jos. Pátek praví ve svém spise „Brtnice Trhová a zboží brtnické" o původě místního názvu Brtnice: „Jméno osady „Brtnice", jinak i „Brdnice", odvozeno nepochybně od slova „brdo", t. j. vršina". V „Historických Rozhledech",[3]) kdež týž spisovatel pojednává rovněž o dějinách a památnostech Brtnice, dokládá k tomu: „A osada naše jest skutečně obstoupena kolkolem jako žádná jiná celého okresu jihlavského samými, a to blízkými vrchy značné poměrně výše, jako: na západě se pnoucí Šuberkou 646 m, severně ležící Katovou Horou 634 m, na východě Malínem 633 m a nejblíže jihovýchodně strmící Strážkou 607 m. Jest proto odvozování jména Brtnice od brd pravdě nejpodobnější".

K tomu pak připojuje spisovatel poznámku: „Jiní odvozují jméno Brtnice od „včel brtných", jichž se až dosud zde mnoho nalézá."

Mnohé důvody zdají se nasvědčovati tomu, že kořenem místních názvů Brtnice, Dlouhá Brtnice a Brtnička jest „brd",

---

[1]) Codex dipl. et epist. Mor., str. 275.

[2]) Markgrafschaft Mähren, VI., str. 358.

[3]) Historické Rozhledy, roč II., str. 263.

ale rovněž mnoho důkazů velmi závažných lze uvésti na dotvrzení, že kořenem těchto jmen jest „brt“. Aby byla věc tato náležitě objasněna, třeba důvody ty uvésti, pojednati o nich a náležitě je oceniti. —

„Brdo“ znamená lesnatou horu, chlum, a názvem tím pojmenována jsou některá pohoří v zemích slovanských; tak tu možno uvésti na příklad Sveto Brdo na hranicích dalmatských, horstvo české Brda (Brdy), a na Moravě slove Brdem nejvyšší vrch Chřibův. Brdo slul někdy pevný hrad v krajině Kladské nad řekou Nisou na rozhraní Kladska a Slezska, postavený bezpochyby od Poláků; roku 1096 byl hrad tento knížetem českým Břetislavem II. dobyt a rozbořen.

Kořen „brd“ nacházíme i ve jménech osad; v Čechách slove Brdo vesnice v hejtmanství Kralovickém, jiná ves v hejtmanství Jičínském a opět jiná ves téhož jména pod příkrým vrchem v hejtmanství Vysokomýtském, Brdo Záhořské jest osada v hejtmanství Prachatickém.

Na Moravě od brda má nepochybně své jméno osada Zábrdovice, jak o tom praví V. Brandl ve své „Knize pro každého Moravana“ a v „Rozpravách o jménech topických“ [1]: „Pahrbky, vyčnívající tam, kde Švarcava a Svitava do roviny vytékají, již ve starožitné době pojmenovány byly nápadným a společným jménem brda; svědčí o tom osadní jméno Zá-brd-ovice, t. j. osada za brdy ležící; jestli každé z těch brd ve starší době slovanské jméno mělo, nevíme; avšak když okolo hradu Brna Němci se osazovali, pojmenovali hlavní čtyři brda zvláštními jmény; nejvyšší, na němž hrad Brno stál, nazváno Špilberg.“ —

Že Brtnice obstoupena jest blízkými vrchy, bylo již zpředu praveno; v menší míře platí to o Brtničce, u níž stojí jediný vyšší vrch Hora (681 m), v nejbližším okolí Dlouhé Brtnice mimo uvedenou Horu u Brtničky není vrcholu značnější výše.

V českých Brdech setkáváme se s vrchy, v jejichž jméně jest také kořen brd; jest to zvláště Brdavý 514 m, Brda 769 m, Brdce 835 m. Podivno, že v dalekém okolí Brtnice nenalézáme nikde podobného jména; tu se vyskytuje a jest známější název „Hora“, jako jest jmenovaná již Katova Hora u Brtnice, Hora u Brtničky a opět jiná Hora u Želetavy.

---

[1]) Obzor, roč. VIII., str. 67.

Slovo „brť“ znamená dutinu, díru ve vyhnilém stromě, jíž si včely samy v lese vyhledaly a v níž se usadily. Jest to původní a přirozené obydlí včel, a podnes se stává, že v době rojení odlétá mnohému včelaři roj včel a dle svého přirozeného pudu usazuje se v lese v dutém, vyhnilém stromě. Starý lesník mi vypravoval o mohutném buku, jenž před lety v lesích panství Brtnického byl skácen a jenž v horní své části měl několik vyhnilých dutin; dutiny ty byly naplněny starým, dávno zcukernatělým medem, jehož několik velikých nádob bylo vybráno a odneseno. A o podobných příhodách staří lesníci a hajní z okolí Brtnice vypravují rádi.

Národ kočovný, nalezl-li na svých cestách takovéto brtné včely, vylupoval jim jejich zásoby medné. Avšak Slované, majíce sídla stálá a jsouce sami pilni a pracoviti, zamilovali si zajisté již v nejdávnějších dobách milé včelky a pečlivě je ošetřovali, majíce od nich značný užitek.

Poněvadž opatrování včel v přirozených těchto brtech, zvláště pak vybírání medu bylo mnohdy velmi obtížno, při čemž se med také znečišťoval, pořizovali včelaři včelám brti umělé. Vysekali a vydlabali ve stromech lesních dutinu neb otvor, jenž po usazení včel uzavřen byl zátvorem; aby včely mohly vylétati a do brtí se zase vraceti, byl proti zátvoru udělán před osazením malý, úzký otvor — česno. Do těchto umělých brtí se usazovaly včely buď samy jako do vyhnilých děr ve stromech, anebo je tam usazovali včelaři při rojení.

Lesní toto včelařství slulo brtnictvím, a ti, kdož se jím zanášeli, sluli brtníci, osady pak, v nichž se brtníci usadili, jsou naše Brtnice.

Z písemných památek historických vysvítá, že brtnictví provozováno bylo rozsáhlou měrou v zemích slovanských, zvláště v krajinách lesnatých. Včelaři slovanští kromě pečlivého a obezřetného opatrování včel uměli vyvářeti vosk k účelům bohoslužebným do kostelův a klášterů, z medu pak, jenž byl sladidlem, uměli připravovati výtečnou medovinu, jež za staré doby byla nápojem nejoblíbenějším a nejvíce užívaným.

V rozsáhlé míře pěstováno bylo brtnictví v zemích polských, jež měly mnoho lesů, zvláště pak v Mazovsku, kdež na mnohých místech zabývali se obyvatelé výhradně jenom včelařstvím, jež jim bylo jediným pramenem výživy.

Jak již praveno a jak zcela přirozeno, kvetlo brtnictví hlavně v krajinách lesy bohatých. A poněvadž lesy náležely z největší části zeměpánu a později také šlechtě, musili brtníci za užívání lesů odváděti pánům svým dávky a poplatky z brtí — brtné. O „brtném“ zmiňují se mnohé památky písemné, zvláště listiny nadační. Tak v nadací listině kláštera Břevnovského, dané r. 993 knížetem Boleslavem II., jmenovány jsou příjmy medové, a nadací listina kollegiátního chrámu ve Staré Boleslavi, daná Břetislavem I. r. 1039., výslovně uvádí, že kapitole náleží desátek ze všeho medu na panských dvorech v Žatci, v Mladé i Staré Boleslavi.

Na hradě Pražském opatroval zvláštní knížecí vrchní sklepní zásoby medu, a již r. 1057 vzpomíná se v historických listinách brtníka, t. j. dozorce nad brtníky.

Za to pečovali pánové všemožně o zvelebení včelařství ve svých lesích a povolovali brtníkům rozmanité svobody a značné výhody. Včelař mohl si vybrati dřevo na příhodném místě, znamením svým poznamenati a v něm udělati brť; rovněž bylo každému brtníkovi dovoleno, aby si mohl svobodně utíti potřebné dřevo na „zátvor“ k uzavření brti a na „ostrev“, jíž bylo užíváno za žebřík na lezení ku včelám. Hajní byli povinni bedlivě dohlídati, aby blízko brtí, na kterých by byly včely, nebyly paseky dělány, aby včely nebyly znepokojovány. Lípy, javory, třešně a jiné stromoví, jež poskytuje včelám svým květem hojně pastvy, nebylo dovoleno na škodu včelařům roubati.

Krádež aneb vyloupání včel považováno za zločin veliký a stíháno bylo přísnými tresty, mnohde jako svatokrádež; mnohý, kdož se zločinu toho dopustil, trestán byl proto i šibenicí.[1])

V nadací listině kapitoly Vyšehradské z r. 1070 činí se již rozdíl mezi včelařením lesním a domácím, z čehož vidno, že dosti záhy stala se včela zvířetem domácím.

Včelařství lesní spojeno bylo se značnými obtížemi a s velikou námahou. Aby se brtník vyhnul mnohým těmto obtížím, vyřízl špalek, v němž byly včely, a přivezl jej domů a postavil do zahrady u stavení. A když se mu to podařilo a když poznal, že včely doma dobře prospívají, učinil tak i s ostatními brtmi.

---

[1]) Tovačovského kniha ortelů Olomuckých, str. 75.—79.

Tak vznikl první domácí včelník. Tímto spůsobem vyvinulo se se včelaření domácí ve špalcích čili klátech.

Podobně zakládány byly také včelníky na statcích šlechty, jež měla při svých dvorech četné včelíny. V. Prasek domnívá se, že tyto nově založené včelíny daly podnět a příčinu k založení osad, jež mají název Brtnice. Pravíť o tom:[1]) „Že pak v každém místě, kde se měly zříditi včelíny, olomucký biskup Bruno osadil zkušeného brtníka s rodinou i čeledí, aby včelíny zařídil a též k lesním brtem na celém panství dohlížel, to bude pochopitelno. Možná také, že takové nové včelíny, ne-li právě na statcích biskupských, ale jinde byly počátkem novým osadám „Brtnice“ jmenovaným.“ —

Co dosud praveno o brtnictví a o brtnících, třeba nyní obrátiti na naše Brtnice: Brtnici, Dlouhou Brtnici a Brtničku.

Přední podmínkou včelaření za starých dob byla hojnost lesů, a tato podmínka zplněna tu v plné míře. Krajina, v níž leží tyto tři osady, náležela zajisté k nejlesnatějším na Moravě. Zakládáním nových osad arciť ubývalo lesů, ale že lesnatou jest zdejší krajina až dosud, zjevno i z toho, že Volný ve své „Markgrafschaft Maehren“ (IV. str. 352.) uvádí, že z veškerých 11104 jiter pozemků panských na Brtnicku jest 8479 jiter lesův a ostatní ne celé 3000 připadají na pole, rybníky, louky, zahrady a pastviny. O lesích těch praví, že v nich převládají stromy jehličnaté, že však i rozsáhlé plochy porostlé jsou buky, břízami, javory, osykami a j. A za dnešní doby má panství Brtnické dle spisu Al. Jos. Pátka „Brtnice Trhová a zboží brtnické“ se statkem Okříškami veškeré půdy 6624 hektary, z čehož připadá 4825 hektarů na lesy.

Včelařství ve starých dobách pěstováno bylo a vzkvétalo zvláště na statcích klášterních; neboť kláštery potřebovaly mnoho vosku na světlo, zvláště kostelní. A Brtnice připomíná se po prvé r. 1234 jako majetek kláštera Tišnovského. I pozdější majitelé tohoto panství — Valdštýnové, kteří se jmenovali na rozdíl od ostatních větví tohoto rozšířeného rodu „Brtničtí“, zajisté podporovali a zvelebovali včelařství; byliť o rozmnožení, o povznesení svých statků velmi pečliví.

---

[1]) Medařská landfojtství na severovýchodní Moravě. Čas. Mat. Mor., roč. XIX., seš. 2.

Vším právem se musíme domnívati, že na panství tomto již od dávných dob bylo pěstováno brtnictví, že právě brtníci založili tu naše Brtnice a že po nich mají osady ty svá jména. Nazývá-li V. Brandl „soubor místních jmen archivem, ve kterém nejstarší zprávy o té které krajině, jejím obyvatelstvu, o mravích a spůsobích jeho uschovány jsou“, platí to v plné míře o místním názvu „Brtnice“.

(Příště ostatek.)

Lechnerovy dodatky k moravskému diplomatáři.

Píše František Snopek.

Professor kroměřížského c. k. gymnasia německého p. Dr. Karel Lechner bez odporu získal si nemalou zásluhu, že přehlédl listiny z knížecího arcibiskupského archivu, otištěné v moravském diplomatáři, na mnohých místech je opravil a doplnil. Co pominul, vypisuji v Brněnské Hlídce.

Nelze než vysloviti jemu plné uznání za neúnavnou jeho píli. Unaven jsa vyučováním školním, mnohdy i třikráte za den stoupal do kanceláře kn. a. archivu v druhém poschodí kn. a. residence, aby zde pracoval. Sám zkusil jsem nejednou, že čte velmi zručně stará písma, že palaeografem jest mnohdy ostrovtipným. Jediné jest mi nyní ještě nevysvětlitelno: že pracuje s jakýmsi chvatem. A proto se mi zdá, že platí u něho ono německé: Etwas weniger wäre mehr.

Nyní vydává v IV. ročníku časopisu „Zeitschrift des deutschen Vereines für die Geschichte Mährens und Schlesiens“ **inedita zdejšího archivu.** Nepochybuji, že si učenci všimnou listin těchto nově vydaných. Škoda, že se mu nepodařilo všude čísti správně. Není sice obyčejem, opravovati články časopisu jednoho v časopise jiném, ale mám za to, že zde velí nezbytná potřeba opraviti, co tam mylného, než by se nahromadilo látky příliš mnoho.

Výsledek své přehlídky podávám v následujícím.

Připomínám jenom, že opravy jednotlivých listin pro větší přehled odděleny jsou číslicemi římskými. Na počátku uvádím, kdo kterou vystavil, místo a datum, načež dosavadní signaturu, neb udávám, kde listina nyní jest. Řádky každé listiny čítám

od jejího počátku, tištěna-li jest ještě na straně následující, rozumí se, že počítány jsou od vrchu strany.

I.

Innocentius IV. papež. Řím, 5. dubna 1253. — Kopiář perg. fol. K. II. v. St. 132. ř. 7. kopiář zcela patrně: propter corruptum **aerem** transmutauit, nikterak: aciem:

Str. 133. ř. 1. kopiář zcela patrně: memorata (ne: memoratam): očividně omyl písařův za: memoratis (totiž, jak následuje) debitis officiis;

ř. 2. kopiář zcela patrně de nostra **conniuencia** (cōniuēcia, tedy ne: conueniencia);

ř. 23. kopiář zcela patrně episcopalem **cathedram** (cathedm̃, ne tedy: cathedralem), neboť biskup žádal o přenesení biskupské stolice od sv. Václava, k němuž nebylo kanovníkům přístupu, nazpět k sv. Petru.

II

Předbor opat břevnovský. Břevnov, 10. října 1354. — G. I. b. 12. Str. 133. ř. 5. original zkratkem: votiue **prosperitatis**, ne: prospicatis;

ř. 13. original **piu** s obloučkem nad druhou polovicí **u**, tedy: **pium** perduximus ad effectum, nikoli pak: perinde;

ř. 17. original adfrñitatem nr̃am, to jest: ad **fraternitatem nostram**, ne: ad firmitatem uestram, neboť mluví se v předcházejícím o klášteřích a místech Břevnovu affiliovaných;

ř. 18. original recipimus, ne: recepimus

III.

Biskup Jan. Dán r. 1354. — Kopiář G. str. 10. n.

Záhlaví v kopiáři: List ffoyta sklenowského.

Str. 134. ř. 2. raději: gsú;

ř. 3 rozděliti třeba jako jinde: w biehu czasuw;

ř. 4. kopiář: tymz vmienim listownim, v „tymz“ nad z tečka, jak i jinde v listině;

ř. 6. kopiář: ffoyt, ř. 9. ffoytstwy tak i ř. 12. 13. 19. 24. a 27. ffoyta;

ř. 11. „ **k** kterezto prozbie geho slussne ziadosti;

ř. 14. „ ffalsse;

ř. 18. „ kragczyho;

ř. 22. „ wiry hodnym, ne: wiecz hodnym;

ř. 23 „ toho listu, ne: lista, a dále: w tomto;

ř. 30. „ ovšem nemá „jsme“ nébrž: ssme (ß s počátku); nesprávný překlad z latiny v přepise z 16. věku.

IV.

Notářský akt. Olomouc, 15. ledna 1356. — Kopiář pergamen. fol. S. II. Str. 135. ř. 1. kopiář: Innocencii etc. in castro Olom̃ t. j. Olomucz;

ř. 2. kopiář; in **mei** notarii publici etc. jako str. 137. ř. 11., ne: mea;

ř. 17. „ excreuñt, to jest: **excreuerunt**, ne: excreuerint;

ř. 23. „ denegauñt, to jest: **denegauerunt**, ne denegauerint;

ř. 26. 27. kopiář: sñ, sn s obloučkem na hoře jest **sine** (ne: sunt), k čemuž náleží: strepitu: bez hluku má se díti jednání;

ř. 28. a 29. kopiář: vocatis uel non vocatis;
ř. 30. kopiář: compromisi místo: compromissi; tak i ř. poslední té strany;
ř. 36. „ in Olom̄, t. j. in Olomucz;
ř. 37. kopiář: alias quomodolibet;
ř. 38. „ placuerit (placůit);
ř. 39. „ quibus supra (ꝭ);
ř. 41. 42. kopiář: arbitrium laudum, composiciom̄ ordinaciom̄ pronunciaciom̄ et diffiniciom̄, t. j. laudum **composicionem ordinacionem pronunciacionem** et **diffinicionem**, v akkusativě, jejž vymáhá výrok: gratum habebunt, ne tedy: conposicionum ordinacionum pronunciacionum et diffinicionum.

ř. 44. kopiář: faciend zkratek, jenž vzhledem na větu: quidquid etc. dixerint dá se rozvésti jenom: facien**dum**, ne pak faciendi;

str. 136. ř. 1. ꝯposita, ꝯ před p se obyčejně transskribuje **com**;
ř. 1. kopiář: pronu**cc**iata;
ř. 2. „ tacite uel expresse publice uel oculte;
ř. 4. 5. kopiář: pronun**cc**iacione et diffinicione;
ř. 7. 8. „ nec ea **nec** eorum aliquid (kopiář: n^c, ne: uel);
ř. 13. „ contra predicta uel ali**quid** predictorum, kopiář asi alq', ne: aliquis;

ř. 16. po Idem jest před arbitri mezera asi 2 cm, taktéž i ř. 17. před „bilium" mezera 1 cm, kterouž správně Dr. Lechner vyplnil slabikou „**mo**";
ř. 20. kopiář: inscriptum místo „infrascriptum";
ř. 22. „ pont s kličkou, což rozvésti třeba pontificatu v ablativě;
ř. 26. „ Mirzon**i** ne: Mirzon**is**;
ř. 29. kopiář omylem: dyocesim místo dyocesium, jak opravil nepoznamenav toho Dr. Lechner;

ř. 33. 34. kopiář patrně: dum sic **fierent** (fieñt) vna cum etc., pročež agerentur doplněné Dr. Lechnerem jest zbytečno a **sicut** ř. 34. mylno!

ř. 35. kopiář: eoque, ale čísti třeba e**a**que, neboť **a** mnohdy té doby se podobá písmenu **o**;

ř. 36. kopiář: signo et nomine consuetis signaui (ꝯsuet s kličkou, nad druhým **i** v signaui jest tečka, tak že nemůže býti pochybnosti nižádné.

V.

Notářský spis z 5. května 1356. — Kopiář pergamenový fol. S. II. v.

Str. 137. ř. 3. kopiář: consueuerunt (ꝯsueuñt), ne: consueuerint;

ř. 6. kopiář: compositores, zkratek ꝯ před **p**; tak i ř. 21. a str. 138. ř. 1. computando;

ř. 10. kopiář: virtute eisdem dominis et partibus presentibus, ne eiusdem eisdem náleží k následujícímu dominis, k virtute pak slušelo by doplniti ještě jednou: eiusdem; ale ono virtute ještě se vyskytuje jednou na téže straně ř. 17. v podobném spojení bez eiusdem;

ř. 17. 18. písař v kopiáři se omýlil, neboť k onomu uirtute připsal sancte distribucionis, sancte vyznačil obelem (tečkami pod slovem), připojiv in margine místo toho: super, připsal cottidianis, ale zapomněl opraviti distribucionis v distribucionibus, mylná jest oprava Dr. Lechnerova: distribuciones cottidianas;

ř. 23. kopiář zřejmě: **summarie**, ne: summa ne;

ř. 24. komma po „per nos" ruší smysl věty, byť i bylo v kopiáři, tak i ř. 38. po pronunciacione;

ř. 30. kopiář: curauńt, t. curau**erunt**, ne: curauerint;

ř. 43. „ omylem: illum absolvendum, místo: illum ad soluendum, totiž: domino nostro episcopo quinque pro fabrica ecclesie Olomucensis etc. pokutu stanovenou;

str. 138. ř. 11. kopiář: de Gewyczka;

ř. 16. kopiář zcela patrně: signau**i** s tečkou nade druhým **i ne**: signam.

VI.

Notářský spis v Olomouci 24. července 1356. — Kopiář perg. fol. S. III. v.

Str. 138. ř. 2. kopiář: mense Iulii ne: mensis;

ř. 4. kopiář: consueuńt, t. consueuerunt, ne: consueuerint;

ř. 4. „ pontificatus v genitivě, nebo následuje: sanctissimi in Christo patris etc. anno quarto;

ř. 5. kopiář: Innocencii;

ř. 6. „ Johannis zkr. Johis;

ř. 10. „ Pustinirensis omylem (pustinieren s tečkami na obojím **i**);

ř. 12. „ coram vobis;

ř. 21. „ canoic s kličkou, čísti třeba: canoni**corum**, nebo vztahuje se nejenom na Sazemu, ale i na Jindřicha, jenž byl kostela Kroměřížského kanovníkem;

ř. 22. litteras tak i str. 139. ř. 4.;

ř. 23. kopiář: nobis non dederunt nec hucusque **et** dare curauerunt (ne: cedare, jak čte Dr. Lechner), připomínám, že po „hucusque" cosi chybí;

str. 139. ř. 8. kopiář: rnsione, což jest **responsione**, totiž o odpovědi Alberta děkana málo výše uvedené, ne tedy: reuersione;

ř. 12. kopiář: Ottoslawycz;

ř. 13. „ sice clerici, ale buď třeba čísti clerico (Matlino totiž) nebo clericis;

ř. 17. kopiář: rnsioni, což není než **responsioni**, viz ř. 8., ne: reuersioni;

ř. 22. „ signau**i** ne: signam;

ř. 23. „ in testimoninm **omnium** premissorum (oim).

VII.

Markrabí Jan. Brno, 19. listopadu 1359. — F. III. a. $^{1}/_{10}$.

Str. 139. ř. 15. kopie feudi (fevdi) ne: feodi;

Str. 140. ř. 3. „ ittem;

ř. 8. kopie: littoribus;

ř. 9. „ palludibus;

ř. 10. po slově „bonorum" chybí: **intra et supra terram pertinentiis in singulis eorundem bonorum,** a pak teprve následuje: metis etc.

Nevytýkám, že v otisku čtu: quatuor, feudi aquis (kopie: qvatuor, fevdi (aqvis atd.), ale neznám příčiny, proč netištěno jak v opise jest: ř. 1. sanct**ae** et indi**v**idu**ae**, gra**t**ia ř. 2. Moravi**ae** ř. 3. magnificen**t**iam ř. 5. praes**e**ns a**e**tas ř. 17. **u**no atd. str. 140. ř. 3. etiam Vhržicžicz ř. 7. syl**v**is ř. 8. pisca-

tionibus .. venationibus, aucupationibus atd.; proč pravopis zaměněn za takový, jakého se užívalo ve století čtrnáctém, nepochopuji.

VIII.

Jan biskup. Mírov, 4. února 1363. — Knihy kněze biskupa Tasa čili manské V. fol. 107. v konfirmaci té listiny biskupem Tasem z 13. prosince 1465.

Str. 140. ř. 6. manské knihy: tanquam;

str. 141. ř. 6. „ „ správně: molendino . . thaberna;

ř. 8. manské knihy: consweuerunt.

IX

Kapitola olomucká. Olomouc, po 30. září 1368. — Kopiář perg. fol. R. II.

Str. 141. ř. 5. kopiář patrně docela: Olomucensis **canonicus** (zkratek: can^c9, Dr. Lechner omylem čte: Olomucensis ecclesie a praví: fehlt sicherlich vicarius;

ř. 7. kopiář: Quod senior in amministracione vicarius (vicar s kličkou, čára prodloužena obloukovitě na pravo);

ř. 8. kopiář správně: ipsius, zkratek: ipi9, ne: ipsis;

Ku konci poznámky doplněn řádek slovy českými: „Budu riby ale etc."

X.

Biskup Jan. Praha, 9. dubna 1372. — S. I. a 10.

Popis listiny Dra Lechnera správný až na to, že pečeť jest v červeném vosku na podkladě bílého vosku podlouhlá, trochu poškozená, a že legenda jest **kapitalou latinskou**, ne pak gothickou.

Zní pak: DE [I. ET.] APLICE. SEDIS. GRA. OLOM. EPS. REGALIS. CAPELLE. BOEMIE. COMES. IOHES.

Starý záznam na rubě vyškrabán, a na místě jeho napsán nový v 18. věku. Na jiném místě: lauky.

Otisk listiny jest bez chyby až na ř. 25. str. 142. kde má original: Sibentzigsten, ne: Sibentzigisten.

XI.

Karel IV. Perno, 28. listopadu 1372. — Středovský, Apographa Moravica I. pg. 134.

Str. 142. ř. 1. kopie Středovského omylem: Romani imperii, Dr. Lechner opravil: Romanus imperator, ale nepoznamenal;

ř. 7. kopie Středovského omylem: desunt, místo správného desinit, což bylo v poznámce připomněti

str. 143. ř. 2. kopie Středovského: Lithomissliensis ne: Luthomisslensis;

ř. 13. kopie Středovského: litterarum beze zkratku.

S podivem jest mi opět, že v otisku vůbec jest pravopis věku čtrnáctého, kdežto kopie má: praesentium, praeclara, devotionis, ecclesiae, adhaerere, scientia, protectionem atd

XII.

Mikoláš z Úsova. Kroměříž, 18. října 1374. — Kopiář perg. fol. O. I.

Záhlaví v kopiáři: Resignacio ville Friczendorff.

Str. 143. ř. 1. kopiář. tuen, e nad u, ne tuen;

ř. 12. kopiář: vorhangnuzze, ne: Vorhangnusse;

ř. 12. k „wier" mohlo býti dodáno: [= vier];

ř. 20. v kopiáři bylo psáno prvotně: wir, z toho utvořil písař: vier, a aby nebylo pochybnosti, napsal ještě in margine: vier;

str. 144. ř. 9. kopiář má: widerkomen, ne: widerkemen;

ř. 4. kopiář má: tůn (e nad u), ne: tuen;

ř. 14. „ „ zcela zřejmě: noch Cristus geburt, nikoli noch Cristes geburt.

XIII.

Zbyněk a Pomin z Vlkoše. Kroměříž, 15. srpna 1377. — F. I. a. 8.

St. 144. ř. 12. ke: quocumcumque mělo býti přidáno: (sic.);

ř. 19. v originale bylo grossos, ale písař zpozorovav chybu, hleděl ji napraviti, udělav čárku jako nad í dělávána, a dal tím na jevo, že zde čísti dlužno: grossis;

str. 145. ř. 8. original: Ieneczko;

ř. 23. original: Olom s obloukem nad om, třeba čísti: Olomucz;

ř. 29. „ deduxerimus, deduximus s vysokým obloučkem nad xi;

ř. 29. „ Si vero;

ř. 31. „ requisiti, ne: requisito;

ř. 34. „ tottidem;

ř. 35 „ adinpleueris; ale za to možno čísti zcela dobře zkratek.

ř 36. īpis', impensis;

ř. 42 aliquod premissorum;

str. 146. ř. 1. Chremiser.

Záznam na rubě na pravé polovici z dola na vrch psaný vyškrabán až na nepatrné zbytky. Značka rumělkou byla, ale jest rozmazána.

XIV.

Biskup Jan. Praha, 28. prosince 1377. — Knihy manské V. fol. 107; Otisk správný až na ř. 20. str. 146., kdež má býti: an der heyligen kindelintag.

XV.

Jindřich z Nevojic. Nevojice, 24. srpna 1378. — J. I. a. 3.

Str. 146. ř. 5. po „milia" mohlo býti dodáno: (sic.);

str. 147. ř. 8. original: ebdomada;

ř. 10. může se čísti: pro nobis et pro decessoribus nostris;

ř. 19. original: appostoli.

XVI.

Biskup Jan. Mejlice, 22. listopadu 1378. — G I. c. 22.

Str. 147. ř. 12. transsumpt: felicis memorie, ne: feliciis;

str. 148. ř. 12. „ patrně: ecclesie sue nomine, ne: suo nomine;

ř. 16. transsumpt: inantea s významem: v budoucnu jedno slovo;

ř. 17. „ peticionibus (petiiconibus jest omyl tiskový).

XVII.

Biskup Jan. Modřice, 6. prosince 1378. — Knihy kněze Mikoláše biskupa čili manské knihy II. str. 49.

Str. 148. ř. 5. manské knihy: dieselbin guter;
ř. 7. manské knihy: vffgegebin;
ř. 13. „ „ mit iren zugehorungen (zkratek: zugehoruge);
ř. 15. „ „ zde: pfennige.
str. 149 ř. 3. „ „ der Kirchin.

XVIII.

Pileus kardinal. Praha 30 března 1379. — G. I. c 22. transsumpt.

Str. 149. ř. 12. 13. transsumpt: concordiam seu composicionem (compoicom) ne: compositam;

ř. 24 transsumpt: commonicionis (commonis, sic) místo jak čte Dr. Lechner, communicionis,

Ostatně jenom lris ř. 14. a lrarum ř. 21. litteris a litterarum.

XIX.

Urban VI. Řím, 28. prosince 1381. — Kopiář pergamenový fol. P. VI.

Str. 150. ř. 15. třeba zkratek odificor čísti edificorum, neb omylem napsané o počátečné jest přetrženo vlasovou čárkou šikmo vedenou, jakou má e uprostřed, a pak nad co jest oblouček poznačující, že jest něco vynecháno.

ř. 17. kopiář: remissioés nad e jako „'", tedy: remissiores, ne: remissiones;

ř. 30. komma po: dictorum bylo vynechati, ruší smysl, vždyť v listině sub XI. výše uvedené správné interpunkce, v Středovského apografech položené, vypuštěny bez mála všecky.

XX.

Václav z Šauštýna. Šauštýn, 14. března 1382. — E. I. a. 10.

Str. 151. ř. 9. original: ad)mutad^{m} to jest: ad commutandum, ne: ad commutacionem;

ř. 19. k „Birsakoni" mělo býti přidáno: (sic) jak i;

ř. 20. ke „kunczlonis iudicis", protože onde jest dativ, zde genitiv místo ablativu.

Na rubě listiny jsou dva ještě záznamy s počátku 16. věku: Littera super iudicio in villa Gifridi 1382 a ffogtstwj seu iudicii exercitium in villa Gifridi a domino de Schavenstein denuo constituitur.

XXI

Biskup Petr. Brno, 25. září 1383. — Knihy manské II. str. 59.

Str. 151. ř. 1. kopiář Olom s obloučkem nízkým nad: om. Mám za to, že třeba čísti: Olomuncz, neboť v německých listinách té doby, kde jméno města jest vypsáno, pokud se pamatuji všade jest Olomuncz;

ř. 4. kopiář: schriber ne: schreiber; dále vff seine gut, tedy secundum analogiam jiných míst: vff seinem gut;

ř. 5. kopiář: als seynem;

ř. 6. kopiář: Marc;

ř. 7. „ vnsern Willen;

ř. 10. „ vff alle dem gut, tedy: vff allem dem gut;

ř. 11. „ gegebin.

Str. 152 ř. 4. Brune.

XXII.

Biskup Petr. Dáno 1. ledna 1384. — Kopiář G. str. 97 z transsumptu rady hlubšické z prosince 1541, jehož zde nezcela správná copia simplex.

Str. 152. ř. 5. kopiář vlastně omylem: huiusque;

ř. 12. kopiář: haeredibus, jako ř. 23.;

ř. 13. „ rationabiliter;

ř. 15. „ instantia;

ř. 17. „ omylem: obligare místo: dignaremur, nebo: konjektura dra Lechnera approbare et confirmare nostris litteris obligare dignaremur nedala by smyslu zdravého.

ř. 19. kopiář: in futurum, ne: in futuram;

ř. 20. „ aprobamus;

ř. 24. „ zřejmě sice: per **epos**, ale čísti třeba: per **ipsos** (totiž Iacobum haeredes et successores suos) ne pak: per ipsum;

ř. 25. kopiář: possedendum (sic), ne persedendum;

ř. poslední: millesimo.

XXIII.

Zpráva o translaci biskupa Mikoláše do Olomouce na niterné straně obalu pergamenového nejstarších manských knih čili č. II.

Str. 153. ř. 2. zpráva: in Luca;

ř. 9. zpráva: sponte dimisit, ač by se očekávalo: dimiserit;

ř. 10. „ **ad**misit ne: dimisit;

ř. 12. 13. zpráva: personaliter [inthron]**izatus** [et sic?] idem . . a die translacionis [sue . . ad] possessionem ecclesie Olomucensis . . . non potuit per [uenire nisi post] tria quartalia anni (tňslaons, tria qr[l'a] ani). Ne tedy: a die Constantis . . . tercii anni.

XXIV.

Děkan i kapitola Olomucká. Olomouc, 30. září 1387. — Kopiář pergamenový fol. P. VII. v.

Str. 153. ř. 3. kopiář: felicis recordacionis;

ř. 10. kopiář správně: adoptiuis ne: adopturis;

ř. 12. „ „ ex **animo** (zkratek: ex aio s obloučkem nad io, ne: exinde;

str. 154. ř. 10. kopiář: správně rexer**it** et tenuer**it**, ne: rexerent et tenuent;

ř. 11. kopiář: defectu, ne: deffectu;

ř. 14. „ uel legenti missam ipso die (ne: in ipso die);

ř. 20. „ succentori scole, ne: stole; tamtéž a jinde mohlo býti bez () tištěno: grossos, jako v jiných listinách, na příklad níže str. též ř. 37,

ř. 22. kopiář: temporibus **affuturis**, ne: asserturis;

ř. 24 „ die dominico;

ř. 30., 31. kopiář: dominum . . prepositum, zastupují-li v listině tečky jméno jakékoliv osobnosti, bývají jenom **dvě**, nikdy tři;

konečně v kopiáři po „instar“ není tečky.

XXV.

Biskup Mikoláš. Mírov, 13. listopadu 1388. — Knihy manské II str. 105. O Olomouci kde řeč jest, všude máme zkratek: Olom̄

Str. 155. ř. 4. knihy manské, getrewin.

ř. 13. knihy manské: sein, ne: seyn.

ř. 13. knihy manské omylem: vnd er lebending ist, ne: lebendig.

XXVI.

Týž biskup. Mírov 3. února 1389. — Knihy manské II st. 66.

Str. 155. ř. 2. knihy manské: mit gutē willen, t. mit gute*m* willen;

ř. 8. po slovech: alles ires jest dle manských knih vynechán celý 8. řádek listiny, a sice: **rechtes das sie dorczue hatte adir gehabin mochte lediglichin vorzien vnd bat vns,** pak teprve řádek 9. fleisiclichin;

ř. 14. manské knihy: seinē elichin erben, tedy: seinen, ne: seine.

XXVII.

Týž biskup. Olomouc, 5. října 1389. — A. IV. a. $^3/_2$. Mimo kopii z 18. věku, již měl před rukama Dr. Lechner, nalezl jsem jinou z konce XVI. století, jež dle známek pořízena z originalu.

Podivno, že dr. Lechner i zde zaměnil pravopis za takový, jaký asi byl v čtrnáctém století.

Str. 156. ř. 3. kopie XVIII. ovšem: profectui, ale kopie XVI. věku správně: profectum prospiciunt:

ř. 4. obě správně: indefessae mentis sollicitudine (XVIII. solicitudine);

ř. 8. starší kopie: salus **sacrae** concioni etc.;

ř. 8. 9. starší kopie: Benessius de Crawar alia de Crummaw, mladší Benesius de Krawarž alias de Crumnaw, tak i níže str. 157 ř. 45.;

ř. 9. starší kopie: camerae, mladší: camarae;

ř. 11. „ „ ecclesiae parrochialis i str. 157. ř. 14. obě: in Fulneck, tak i str. 157. ř. 10., 32. a 158. ř. 6.;

ř. 12. starší kopie: tanquam ad uerum et legittimum patronum;

ř. 13., 14. starší kopie: visitetur contino, plebisque domesticae copiosa multitudine **referta** noscatur, ne: continuoque plebis etc. refecta jak novější kopie má;

ř. 16. starší kopie také: **religiosum** erigatur monasterium, věrojatno měl tak i original, i str. 157. ř. 10; in **religiosum** monasterium;

ř. 22. starší kopie: institerit;

ř. 23. starší kopie: in honorem sancti **Georgii**, novější, jak tištěno: sanctorum apostolorum Philippi et Jacobi;

ř. 29. starší kopie: **Rudnicensis Pragensis** diocesis, což souhlasí se zřizovací listinou páně Benešovou v Cod. dipl. XII. str. 486. vivant more fratrum in Rudnicz, ne tedy: Sternbergensis Olomucensis diocesis;

ř. 30. starší kopie: auctoritate, mladší authoritate;

ř. 33. „ „ **et quod** dicti monasterii praepositus;

str. 157. ř. 2. starší kopie: legittimus, ecclesiastica sacramenta;

ř. 11. starší kopie: regularium **ordinis** sancti Augustini;

ř. 13. starší kopie: eminutatos místo: emunitates;

ř. 18. „ „ eiusdem **religiosi** praepositi;

ř. 25, 26. starší kopie: impendent et ipsi taliter confirmato rite committent;

ř. 30 starší kopie: perstitimus, ne: prestitimus;

ř. 32. „ „ se tenebuntur . . . monasterii **Rudnicensis** canonicis etc. ne: Sternbergensis.

ř. 33. starší kopie: honestate moribus et rubrica omnimodo conformare;

ř. 35. „ „ actum in Olomutz;

ř. 37. „ „ nostri pa[illegible]oni;

ř. 38. „ „ Johanne de Chulein;

ř. 40. „ „ Brumone marescallo, . . . Johanne de Sternbergk, mladší; Johanne de Brumsberg;

ř. 43. starší kopie: Olomucense capitulum.

Str. 158. ř. 3. starší kopie: Nicolaum Olomucensem episcopum diuina racione (sic) tak že předpoložiti lze, že i v originale bylo: diuina miseracione po: Olomucensem episcopum;

ř. 11. starší kopie: hiis literis.

XXVIII.

Biskup Mikoláš. Olomouc, 7. prosince 1389. — E. II. a. $^1/_5$.

Jak při listině předcházející beze vší příčiny změněn i při této pravopis v takový, jaký asi byl ve čtrnáctém věku.

Str. 158. ř. 4. vidimus má: imitari, třeba tedy čísti ne: mutari nébrž: **immutari,** jako v jiných odmrtných listinách téhož biskupa;

ř. 4, 5. vidimus omylem: reformare místo reformari;

ř. 7. „ „ mutantur et reformentur;

ř. 13. „ zřejmě: potuit, ne: potuerit;

ř. 19. „ abundantes, ne: habundantes.

str. 160. ř. 19. vidimus: pars **eius** legata est;

ř. 22. vidimus: cellerima;

ř. 34. „ possessionibus rebus defuncti civis Freiburg, bez „et“ před: rebus;

ř. 40. vidimus sice: constituerit, ale má býti, jako v jiných listech odmrtných: **constiterit**;

ř. 41. vidimus: imposterum.

XXIX.

Týž biskup. Olomouc, 7. prosince 1389. — Sešit výsad města Kroměříže z XVI. věku s. českým překladem fol. 17 r. sequ. Českého převodu nalezl jsem koncem června 1900 ještě jiný exemplář.

Pravopis pozměněn namnoze v otisku, jak podotčeno při dvou listinách předcházejících.

Str. 161. ř. 10. rukopis: introductum **fuit et etiam** etc, ne: fuerit etiam;

ř. 12. rukopis: incepit, ne: incaepit;

ř. 19. rukopis: **habundantes**, ne: abundantes;

str. 162. ř. 11. rukopis: consilio **conniuentia** et consensu, jako v jiných odmrtných listinách Mikulášových, ne: consilio **communi** et consensu;

ř. 18. rukopis: ipsius civitatis custodiae **insistere** et., etc.;

ř. 28. „inantea" mělo tehda význam „v budoucnu", pročež není třeba po něm navrženého „et";

str. 163. ř. 18. rukopis: habuerunt;

ř. 19. rukopis: Volumus **statuimus** concedimus et etiam ordinamus, jako v jiných odmrtných listinách Mikolášových, ne: volumus, concedimus annuimus et etiam atd;

ř. 32., 33. praescriptae nostrae constitutioni ordinationi et gratiae (sic) non utetur;

ř. 36. imperpetuum;

ř. 38. iuxta morem **iuris** et consuetudinem etc.;

ř. 45. praepositus **et** capitulum ecctesiae;

str. 164. ř. 6 zřejmě vypsáno: Olomucz.

Dopisy Zikmunda Helta z Kementu[1]) p. Jáchymovi z Hradce od r. 1553–1558.

Podává Fr. Tischer.

1.

Zikmund Helt z Kementu píše nejvyššímu kancléři království Českého, panu Jáchymovi z Hradce, že listy jeho obdržel, omlouvá se návalem práce, že nemůže mnoho psáti, těší se na brzký příjezd pánův ke dvoru, a konečně že arcikníže Ferdinand, jeda z Polné do Brna, noclehoval na Mezeříčí, jehož Helt i s dvořany jeho jako chudý hospodář uctil. Dán ve Frauenleiten, v pondělí po neděli Provodní (10. dubna) 1553.

Urozený pane, pane mně zvláště laskavý, sloužím V. Mti vždycky srdečně rád, a V. Mti bych od všemohoucího pána Boha přál, což byšte sobě sami vinšovati ráčili na pánu Bohu se vším domem hradeckým a rožumberským.

Dnes mi dvoje psaní od V. Mti jedné hodiny dodáno; jedno, kteréž jste mi dnes skrze pana z Pernštejna poslati, a druhé nyní učiniti ráčili; a velice V. Mti se vší lásky, kterúž ke mně míti ráčíte, děkuji, a čehož se V. Mti odslúžiti nebudu moci, pán Bůh odplata buď.

---

[1]) Zikm. Helt z Kementu byl několik let náměstkem českého kancléře a důvěrníkem krále Ferdinanda I.

Že jste u pana Šlejnice nic zjednati neráčili, musí tak býti; a já přesvěčení svému dost učiním, a pánu o sv. Jiří ten tisíc tolských[1]) v Praze položím; neb jsem již to i opatřil.

V. Mti nejvyšší prosbú prosím, neračte se na mne hněvati, že tak málo V. Mti píši; Bůh ví, že chvíle není, jakož pan Strakonický sám V. Mti poví a mne vymluví. A na příjezd V. Mti ke dvoru s potěšením a s radostí očekávám, dejž Bůh brzo a šťastně.

Měl bych V. Mti arci mnoho sloužiti, oustně V. Mti oznámím.

Panu z Rožumberka a panu bratru V. Mti, Jich Mtem což ráčíte ode mne povědíti, račte pro mé odsloužení chudé. Arcikníže J. Mt Ferdinand jeda z Polné do Brna, ráčil na Mezeříčí nocleh míti; ctil jsem J. Mt a dvořany poddanně, jakož jsem mohl, jako chudý a nový hospodář. Dejž pán Bůh V. Mti své svaté požehnání!

Dán ve Frauenleiten, tři míle od Cretzu, v pondělí po neděli Provodní, letha P. 1553

Z. Helt m. p

Jeho Milosti pánu, panu Joachymovi z Hradce a na Hradci, krále Jeho Mti radě, komorníku a purkrabí Karlštejnskému, k vlastním rukám.

2.

Zikmund Helt z Kementu omlouvá se p. Jáchymovi z Hradce, že dlouho nepsal, zmiňuje se o jisté záležitosti peněžité a o sporu pánů Haugviců z Biskupic s pány z Pernštejna, dále o cestě J. Mti král. do Čech, kdež se těší na brzké shledání s p. Jáchymem z Hradce u dvora ve Vídni, a konečně, že v Uhrách se zase něco kuje. Dán ve Vídni, 30. října 1553.

Urozený pane, pane mně vždycky zvláště laskavý, službu svou povolnou s vinšováním všeho nejlepšího V. Mti vzkazuji. Dodáno mi jest psaní od V. Mti, kteréhož datum v Praze, ve středu po sv. Havle minulém,[2]) z něhož jsem mezi jiným vyrozuměl, že poněkud stížnost do mne míti ráčíte, že jsem V. Mti na psaní, kteréž jste mi do Olomouce učiniti ráčili, odpovědi nedal; i pán Bůh ví, že jsem toho z jiné příčiny neudělal, než pro přílišné tehdáž zaneprázdnění, a poněvadž jsem jistějšího a lepšího ani V. Mti a mně příjemnějšího posla míti nemohl, než Vašeho milého pana Lithomyšlského, kterýž se tehdáž k V. Mti strojil, prosil jsem pána, aby V. Mti oustně ode mne odpověď dal a o všem, což se tehdáž v Olomouci mezi pány z Pernštejna a mnou i o sirotka jednalo, oznámil, jakož míním, že tak jest učinil, i o tom V. Mti také připomenul.

Což se těch tisíc kop českých, kterýchž jste mi k svatému Havlu již minulému při J. Mti panu z Rožumberka zjednati nemohli, než to mi laskavě připsati ráčili, že je k sv. Jiří nyní příštímu míti mám, načemž přestávám a poctivě zaplatím, neb mi k tomu času ještě vděčnější ta summa bude než prve; zvláště poněvadž jsem sv. Václava a sv. Havla upokojil; rád bych sv. Jiří touž libost s pomocí V. Mti a těch 1000 kop čes. učinil; prosím, že

[1]) tolarův.

[2]) 18. října

mne v tom i v jiném, jakž má celá naděje k V. Mti mimo jiné jest, opouštěti neráčite pro mé V. Mti a pana z Rožmberka odsloužení někdy bohdá, že jste mne se panem Dubským a panem Haugvicem v čerstvém připomínání míti ráčili.

Z víry o tom držím, že jest tak pán Bůh odplata V. Mti bude.

Pan Dubský jest šlechetný, dobrý pán, přál bych panu vší poctivosti a V. Mti nejvyššího kanclířství. O kšaft nebožtíka pana hofmistra[1]) nechť tak reviduji, abych já toho tisíce tolských[2]), které mi ve svém kšaftu odpustil, platiti nemusil; věrně jsem rád uslyšel, že jest pan z Biskupic se panem z Pernštejna srovnán, než nevím na jaký způsob, neb mi žádný nic o tom nepíše. Jistě držím za to, že V. Mt více domů ku pánu, než der Herr kann wol schweigen, pospíchá, byť mi to milý Buoh dáti ráčil, abych tu svobodu a vuoli měl, jako ten pán, pak bych velmi rád při své žené často býval; ani oborou, ani dvorem, ani purkrabstvím karlštejnským budoucím, zoumyslna bych je nezaneprazdňoval.

O markrabí divné hlasy zprvu byly, již nyní drobet tišejí; nevím, co se dále tam nyní svĕtí, nerozumím, aby král J. Mt nyní se do Čech strojiti ráčil, ač bych já tomu od osoby své arci rád byl. Jeho Mt ví, co J. Mti užitečno jest. Když jsem ke dvoru přijel, zaslechl jsem, že se navštívení a svatební smlouvy v tisících koní sjízděti ráčíte.

Vím, že dlouho bez dvoru býti nemuožete; račte se sem uprázdniti, an jest nemá žádného v služby; neb pana Neydekara na lovu medvěd v nohu ukousl, nemuože k službě, avšak bohdá škodě.

Když přijeti bohdá brzy sem ráčíte, povím V. Mti o Danielových snich něco.

Panu Hofmanovi i panu Maršákovi poselství od V. Mti jsem zdělil, každý obzvláště to s přívětivostí a s vděčností od V. Mti přijímají, a jistě jináče nevím, než že jsou laskavi na V. Mt.

Že jste také se panem naším Haugvicem duom můj v Praze shlédnúti ráčil a že nemáte V. Mt co opravovati, měšec můj praví, že se jemu to zle trefuje, tak mnoho do prázdného domu bez užitku prostavěti, než že raději měšec můj mlýnu udělá, aby do měšce mlel.

V Uhřích a zvláště z strany Sedmihradské země, opět se něco, jakž jsem nenadále uslyšel, šikuje, pan Bůh rač na naši stranu šťastně dáti.

S tím se ustavičné lásce V. Mti poroučím a prosím, račte mi vždy něco po poště zase psáti.

Dán v Vídni, v pondělí po sv. Šimoniši a Judu, léta 1553.

Z. Helt m. p.

Páni poslové z Moravy od pánův súdcův Jich Mti, pan z Kóc a pan Tetaur, zde byli a ještě jsou. Z strany toho sirotka, který při mně jest, všecko dobře bohdá bude. Přečta račte ztrhati.

Jeho Milosti pánu, panu Joachymovi z Hradce a na Hradci k vlastním rukám.

---

[1]) Zdislav Berka z Dubé na Lipém a Zákupí 1534, † 11. září 1553.

[2]) Tolský tolar-Joachymsthaler Thaler. Slov. nauč., IX., 491.

3.

Zikmund Helt píše Jáchymovi z Hradce, že mu podkomoří moravský odeslal listy k doručení, aby Heřman z Lichtenštejna ujal se manských statků královských nebo je koupil; neboť lidé na nich jsou příliš souženi. Na zdraví že lépe se mu vede, soud zemský postní že odložen do sv. Kunhuty, král Maximilián že přijíti nechtěl sněmovního svolení stavů moravských. Dán ve Vídni, 28. ledna 1554.

Urozený pane, pane na mne milostivě a zvláště laskavý. Službu svú hotovú V. Mti s vinšováním všeho nejlepšího vzkazuji.

Dnes mi pan podkomoří z Moravy přiležicí listy odeslal, za to mne žádaje, abych J. Mti král. je tím spíše odeslal, kdež tak činím. A což se prodaje těch statků městských dotýče, hanebně nebožtík to zavedl. Již mnoho o to od JMti král. psáváno bývalo, jakož se při registratuře najde. Podle zdání mého nemůže jináče býti, než aby JMká panu Hartmanovi z Lichtenštejna, jako nejstaršímu toho rodu, napsati ráčil, poněvadž jsou ti statkové již spravedlivě šacováni, chceli je on ujíti a koupiti, že se jemu toho přeje, pakliby jich jemu se ujíti nezdálo, aby o tom panu podkomořímu na místě JMké oznámil, jako tomu, který úřad hofrychtýřský spravuje.

Že JMké poručiti ráčil témuž panu podkomoří[1]), aby jemu ten statek, zač spravedlivě stojí, prodal, a při tom aby se o tom panu podkomoří od krále JMti napsalo. Bude skutek milosrdný, by ti chudí lidé z tyranství vysvobozeni byli; neb jsou přílišně souženi, čehož jsem já dobře povědom, nejsou než puol míle od Němčic.

Také mi píší, že pan hejtman, pan podkomoří a prokurator z strany krále J. Mti věří; což se Prokopa Podstackého dotýče, dobře a spravedlivě stáli podle poručení JMké, které nejposléze se z hradu Pražského do soudu zemského do Moravy stalo, při čemž jste VMt v radě býti ráčili; ale někteří, kteří by neradi dobrému krále JMti, než rádi by důstojenství JMti potlačili, kde by mohli, ti v tom vystoupí. Pročež jestli že by kto prve, co o to věří, JMké psal, nežliby pan hejtman, pan podkomoří a prokurator o tom králi JMti také napsali, račte tím psaním pozdržeti, až jestli k tomu od těch tří osob zpráva se odešle, neb nemeškaje to po poště učiní neb před Bohem JMká o věc spravedlivou, na kterej se mocností JMké vysoce srdcem zasaditi ráčil. V. Mti prosím, brzoli se z Augšpurku k domu projíti ráčíte, račte mi něco napsati, abych věděl o osobě V. Mti a důvěrně V. Mti do Augšpurku napsal, kdy ještě tam býti ráčili. Rád bych také, pokudž náležito, věděl, kterak se s těmi kněžími nakládá, kteří před arcikníže JMt jsou obesláni.

Z strany nemoci mé, praví mi likaři, že bych se asi v desíti dnech maličko mohl odsud projeti, dejž pán Bůh, abych tak silen byl.

Píší mi, že ta z Běhařovic celý soud zemský v Brně se domlouvala, aby jí stanné právo proti mně dali, ač zmocnění mají, vždy pravili, že dosta-

[1]) Podkomořím byl Jiří z Gerštorfa na Cholticích 1541, † 9. čna. 1558.

tečně zmocnění ode mne mají, jakož pak i milost k súdu podle . . . . me zlá nezbydná potvorkyně předce se domluvila, až jí z potazu povědíno, když na tu při podlé pořadu přijde, že ji Jich Mti slyšeti ráčí, aby jí nešetřili, že jest ženská osoba, že by ji rathauzem trestati dali, tak jest nyní umlkla. A soud zemský, který měl podlé pořadu druhou neděli v postě zase v Brně držán býti, jest odložen až do sv. Kunhuty na podzim, než . . . . o sv. Janě Křtiteli súdu, jakž pořádek ukazuje, se držeti bude, ač nepřekazili nám velké neb malé.

S tím se lásce V. Mti až do smrti [poroučím, pán Bůh dej V. Mti své svaté požehnání. Praveno mi včera, že zdejšího sněmovního svolení od stavův král Maximilian Jeho Milost přijíti nechtěl, než ráčil jim odpověď dáti, že to králi Jeho Milosti odeslati chce.

Račte toho tak při V. Mti zanechati. Držím, že od jiných gruntovněji o tom uslyšeti ráčíte.

Dán v Vídni, v úterý 28. Januarii, po sv. Pavlu na víru obrácení léta 1554.

Z. Helt m. p.

4.

Zikmund Helt z Kementu žádá 50 dukátův od pana Jáchyma z Hradce pro Leopolda Kaufmana, hospodáře král. v Edenburku, za koně. Dán ve Vídni, 21. května 1554.

Urozený pane, pane na mne zvláště laskavý, službu svou V. Mti povolnou s vinšováním všeho nejlepšího vzkazuji.

Leopold Kaufman, krále JMti hospodář v Edenburku, oznámil mi, že jemu V. Mt za kuoň 50 tolských povinni býti ráčíte, ač za to má, že jste je snad švagru jeho dáti ráčili; však že jemu posavad dány nejsou, prosíc mne k V. Mti za přímluvu, abyšte jemu tu summu spraviti rozkázati ráčili.

I ač vím, že to příčinou V. Mti se neprodlívá, však na prosbu jeho jemu sem toto psaní k Vaší Milosti dal a za něho se k Vaší Milosti přimlouvám a prosím, že jemu tím dříve těch 50 tolských spraviti rozkázati ráčíte; a já se toho podle něho Vaší Milosti na všem dobře a šťastně se míti a poroučím se lásce Vaší Mti. Dán v Vídni, v pondělí po svaté Trojici léta 1554.

Z. Helt m. p.

Jeho Milosti pánu, panu Joachymovi z Hradce a na Hradci, krále Jeho Mti radě, komorníku a purkrabí Karlštejnskému k odevření. Neuhaus.

5.

Zikmund Helt z Klementu píše panu Jáchymovi z Hradce, že prosba jeho u krále byla vyslyšena, a zpravuje jej, že král Ferdinand v brzce pojede do Augšpurka. Dán ve Vídni, 5. listopadu 1554.

Urozený pane, pane na mne milostivě a zvláště laskavý. Pán Buoh rač V. Mti všecko nejlepší dáti za dlouhé časy. Včera jsem psaní od V. Mti i s těmi majestaty zpečetěnými přijal. Slízské jednání JMk^e^ se dobře líbí, a v čem JMt nedostatek měl, o tom o všem se JMti arciknížeti obšírně píše. Co se pak

v arciknížecím tom dlouhém i některých jiných psaní JMké a radám poněkud nelíbilo, když se s V. Mtí shledám, oustně V. Mti povím.

Jaké milostivé vůle JMkr. z strany osoby V. Mti jest, tomu z psaní JMké vyrozuměti račite; tak jsem to jednal, že žádosti V. Mti se dosti stalo; o čemž také bohdá jsem V. Mti po mém odjezdu JMké naději, aby se odsud od dneška v tém dni stal. Může se několik dní protáhnouti. Co jistého zvím, napíši V. Mti zítra neb pozejtří, neb některé reversy a majestaty k pečetění V. Mti odešli, a těch zase spěšně před výjezdem JMti očekávati od V. Mti budu. O osobu mou, kdybych nebyl v Brně na to ubezpečen, čímž jsem jako svatému čtení věřil, byl bych své věci jináče spůsobil. Poníženě a poddaně se zachovám tak, jakž jsem to vždycky činil a s JMkrál. do Augšpurku odsud bohdá pojedu.

O co mi JMkrál. ráčil poručiti, jako z nejmenších svých služebníků jeden, tak se při tom při všem najíti dám, o tom dosti — lang ist nicht ewig.

Kůň když Heyperger VMti koupí, dám jemu za ně peníze. S tím se V. Mti s službou svou poroučím.

Dán v Vídni, v pondělí po Všech Svatých pátého dne Novembris léta 1554.

Pro jiné JMké potřeby a výpravy, kterýchž jistě příliš dosti mám, chvíle více psáti mám, aniž také velmi zdráv jsem, a proto na mně ta kukla roztržena; však pamatuje na svou povinnost, bohdá mně nemocný JMkr. nic obmeškáno nebude, bych pak i hrdlo za to dáti měl. Z. Helt m. p.

Jehò Mti pánu, panu nejvyššímu kancliři království Českého k odevzdání. (Příště dále.)

Krevní kniha městečka Bojkovic.

Povšechná zpráva Jos. Klvaně.

(Pokračování.)

D) Kapitola **o trestání pro všelijakou krádež, tolikéž i na ty, jenž zloděje přechovávají a v domích svých fedrují.**[1])

Kapitola tato jest kulturně velice zajímavá, neboť mluví se v ní mnoho o věcech pro život potřebných, kradených a o různých poměrech, ať nedím společenských, ve století 17tém.

1. Tomáš Ovčák, Jan, pacholek jeho, a Macek pachole, z Luhačovic, jsouc podáni ku právu, z těchto níže položených punktů obviněni jsou 10. Januarii Ao. 1630.

Jan vyznal se před fojtem Luhačovským, že z návodu ovčákova sedlské ovce, jež mezi panské se dostaly — zajali. Též jednu panskou ovci zabili a z kůže gajdy udělali. J. M. pánu zprávu dali, že ztočihlavěla. Před božím narozením že do komory panské oknem vlezli a nabrali, co unésti mohli, bělek, chleba husařskýho, brynže, kaše, slanin a což se jim líbilo. Prostřední pachole vyznalo na velkého pacholka, že i med vybíral. I žádají Bojkovští naučení.

---

[1]) Pouze process Č. 7. týká se čarodějstva a byl náhodou jen zařazen do tohoto oddílu.

Odpověď od vyššího práva připomíná staršího podobného případu, kdy naučení Bojkovským dáno. Přece ale nařizuje, aby obžalovaní mistrem popravním tázáni byli. O Mackovi ať udají, máli svá léta dospělá, a výpovědi jeho srozumitelněji napíší. (10. Jan. 1630.)

Odpověd druhá od vrchního práva (11. Jan.) jest dodatek ku předešlému psaní; v ní nařizuje se, aby, když vrchnost trest zločinci promine, o tom vyššímu právu vysvětlení a omluvení dáno bylo. A Macka aby drželi ve vězení, dokud věc nebude při druhých osobách naměřena.

Třetí odpověď vrchního práva (14. Jan.). Na žádost Bojkovských odesílá se mistr popravní. A protože pro kata stanovená za stara záplata na vychování velice ukrovná jest, neboť nyní všechno podražilo, ať jej fedrují, pokud v Bojkovicích zůstávati bude, s ním o to nějaké nesnáze nemajíc.

Útrpné vyznání Jana, pacholka ovčákovýho, (15. Januarii Ao. 1630) neobsahuje oprotiv žalobě nic zvláštního: že zajímání sedlských ovcí smluvili, ale toho nečinili, že ze špižírny panské v Luhačovicích jen koliksi koláčků chleba ukradli pomocí kuchtíka, že Marušníkovi kuchtík ovci vzal, potom ji ovčák zabil, a všichni spolu užili. Když se to vyzradilo, ovčák ovci zaplatil. Jinou ovci kruto hlavou nemocnou rovněž ovčák zabil — dřevem — z kůže kejdy udělali a maso psům hodili, neboť se nehodilo. Med bral ve třech včelníkách s Mackem, bratrem svým; o tom ovčák nic nevěděl, a Macek od toho jej odvozoval, aby toho nečinil.

Ortel na Jana, pacholka ovčákového (16. Jan. 1630).

Při vynesení ortele napomínají se Bojkovští, aby si zanechávali jistý kopiář toho, co ku právu vyššímu píší, neboť v tomto případě k. p. útrpné vyznání jináč znělo než původní dobrovolné vyznání a nesrozumitedlně sepsáno jest. Ortel sám přece se odesílá, jelikož pacholek ovčáků vrchnosti škodu učinil, ovci selskou ukradl, a což největšího, lidem včely vybíral a medu kradl. I má býti pacholek provazem ztrestán.

O ovčákovi, který jest poddaným J. M. pána z Rottále, a od toho z práva byl vyzdvižen, nutno jest dáti vysvětlení, zda jest jako zjevný škůdce a původce zaopatřen a ubezpečen, aby se v Memoriálu právním Brodském věc na potomní časy mohla zapsati. Pachole, kteréž ještě přirozených let nemá a též viny na něm není, může býti se řádným napomenutím z vězení propuštěno. (16. Januarii 1630.)

2 **Útrpné vyznání Petra Kozáka při právě městečka Bojkovic dne 17. Junii léta 1630.**

Pouhý zápis, co Kozák vyznal: Že Jiří Vozár ukradl kobylu v Slovácích v dědině Visulaji, a že jim byla společná; při kradení volů před dvěma lety pomáhali mu dva pacholci z Drýtomi. Lonského roku ukradl krávu v Hořonicích.[1])

Ortel na téhož Petra Kozáka od vrchního práva daný (19. Junii 1630).

---

[1]) Krádeže dobytka v pohraničních lesnatých krajinách dosud jsou časté. Buď se dobytek přižene z Uher na Moravu nebo z Moravy na Uhry. Pašování dobytka kvetlo do nedávna neobyčejně, a bylo mnohým osadám hlavním zdrojem příjmův. Pozn. aut.

Pro své zločiny má Kozák pro příklad a bázeň jiným skutečnou pokutu zloděje podniknouti a provazem na šibenici ztrestán býti má A to z milosti práva

3. **Žaloba na Mikuláše, sedláře z města Skalice o krádež, v městečku Bojkovicích spáchanou, učiněná. 24. 7bris Ao. 1632.**

Mikuláše chytli na den narození Panny Marie v Bojkovicích. Praví se býti ze Skalice a synem neb. Jana Šablaře z Brodu Uherského. Chodil v Bojkovicích po domích a na různé věci se vyptával. U rychtáře Jana Kundraty tou dobou ukradeny tři kusy koží hovězích, čtyři skopovice a jedna teletina. Podezření padlo na Mikuláše, který brzy ulapen a do vězení vsazen. Druhého dne jeden Kloboucký soused přišel, kterému byl Mikuláš župici soukennou modrou ukradl. Ta u Mikuláše nalezena, a on se též přiznal, že kůže u rychtáře ukradl a manželce své do Skalice poslal. Župici že ukradl v opilství. Později praví, „že pod bidlo u týhož dobrýho člověka vešel, a ta župice na něho spadla, a on že ji při tom vzal". Našly se při něm i jiné věci, jež v Hrádku pobral. K vrchnosti své hlásiti se nemíní. Bojkovští prosí tedy o naučení, jak s ním dle práva pokračovati (24. 7bris Ao. 1636).

Ostatek z processu nic nezapsáno.

4. **Žaloba na Lukáše Milíčku o krádež v dědině Komni stalou, kdež z domnění do vězení dopraven jest.**

V Komni v domě Martina Seješe stala se krádež nemalá: ukradena vlna, šaty bílé choděcí, mužské i ženské, kaše, sádlo, sejr a jinší věci a do sušírny na ovoce v humně Jiříka Vícenova vneseny. Při tom všem našla se palice (hůl), která vidína před tím u Milíčky, proto tento uvězněn. Krádež popírá a o palici různě plete, že byl prý opilý a neví, jakou měl. Také o pobytu svém té noci, co krádež se stala, různě mluví. I jest v tím větším podezření z krádeže, že již dříve leccos sebral, ano i židy z Brodu na svobodné cestě v Nezdenicích obral, J. M. paní manželce p. Zdeňka ze Zástřizl, když tak rok z jarmaku jela, na vůz vyskočil a ji donucoval, aby mu na tabák peníze dala. To jemu jen na přímluvu paní Zástřizlové tehdy prominuto. Ale nepolepšil se a žida jednoho v Záhorovicích beze vší příčiny zbil a, když jej fojt o to slovy trestal, ještě se na něj obořil, pravíce, aby se při pohaních nezastavoval. I žádají Bojkovští o naučení tím usilovnější, jelikož nyní krádežmi mnohá škoda lidem po dědinách se děje (23. Mai Ao. 1651).

Odpověď od vyššího práva. Bude potřebí útrpným právem na Lukáše přikračovati (31. Mai 1651).

Jiné psaní při odeslání mistra popravního. Kat se odesílá s poznámkou, že napomenut, aby se jakž náleží na súžené povolání choval. Nebudiž mu ale také na platu ublížení činěno a jemu, což jeho jest, zadržováno (1. Junii 1651).

Ortel na Lukáše Milíčku. Ač při útrpným právě Milíčka ke krádeži se nezná, přece, poněvadž na něj jiní potahové jsou, zvláště že těhotnou paní Zástřizlovou strašil, po světě se toulal a zlosti provodil, lidem na cestách škodil a židy obíral, budiž na přítrž zlého z milosti práva (ač by provazem sejíti měl) mečem ztrestán (2. Junii 1651).

Psaní při odpravení mistra popravního. Vrací se mistr po řádně vykonané práci. Ale že by se jemu na platech ujma činila, neprávem

si stěžuje. V Bojkovicích působil teprv dvakráte, a vždy jej Bojkovští dle smlouvy přes 60 let trvající náležitě spokojili. A žádá-li kat jakési poplatky při suchých dnech, to nikdy před tím nebývalo, a bez povolení J. M. pána (poněvadž ze všeho náležitý počet učiniti se musí) ani býti nemůže, (3. Junii 1651.)

5. **Žaloba na Annu z Kudlova, dceru Václava Panice, tkadlce při skutku krádeže v městě Bojkovicích v domě Martina Jakubova polapené.**

Anna z Kudlova u Zlína, dcera jednoho tkadlce jménem Václava, zapadla v červenci do domu jednoho souseda Bojkovského, času právě půlnočního na krádež, při níž ale polapena a na to vězením městským zaopatřena jest. Protože zlodějka jest poddaná syrotčí Zlínská, psáno i panu ouředníkovi Zlínskému, zda se jí zaujati a z práva Bojkovského vyzdvihnouti chce. Budeli podle obnoveného zřízení zemského od něho ujištěno, že vinice řádně ztrestána bude, že z vězení Bojkovského ji propustí. Zlínský pan ouředník se jí však zřekl, nad to z Klobúk sdělili, že zlodějce nedávných teprv dnů hrdlo darováno bylo; i žádají Bojkovští do Brodu — připojujíce dobrovolné vyznání Anny a dále psaní uvedená ze Zlína a Klobúk — o naučení a zároveň pro užití dalších obšírností a nepříležitostí ihned konvoj a důkladek obvyklý pro mistra popravního posílají 19. Augusti 1652.

Dobrovolné vyznání Anny, dcery Václava tkadlce z Kudlova, u vězení v městě Bojkovicích zůstávající, dne 15. Juli Ao. 1652.

Dobrovolné vyznání to, jež k přípisu shora uvedenému připojeno bylo, obsahuje 15 odstavců, v nichž pestrý zlodějský život Anny z Kudlova jest podrobně vylíčen.

Ve 25 letech se vdala, ale za tři léta od muže utekla, protože „se jí zošklivil, protože byl hráč, a již jest tomu dvě léta, ona chodila a chodí sem i tam po Moravě i po Slovácích". (NB. o tom punktu soukeník jeden ze Zlína, jménem Karel, dostanouce se sem, zprávu o ní dal, že muž její byl dobrý člověk, avšak ona jemu čarami svými posloužila, že ustavičně chřadl, až umřel: sama pak hned z mládí po zlým chlebě chodí, kluků, kmínů jarmačních se přidrží a, nač přijde, ukradne.) A skutečně kradla jak straka a všude: v Biskupicích sukni v domě zedníka z bidla ztrhla, začež v Hradišti týden v kládě seděla; na lhotce v Tečovicích šaty oblékací pobrala a poseděla za to dvě neděle v Malenovicích; v Uherské Skalici jedné měštce kožich šamlatový a sukni mochejrovou štípla, ale obé, tak jako věci dříve ukradené, jí pobráno bylo; v Lidkovicích též šaty pobrala, karmazínový kabátek a jinší; v Kloboucích vydávajíc se za přadlku soukeníkovi pomocí chlapů, jež jmenovati nechtěla, i postavy sukna brala; v Drýtomí rektorce boty ukradla; v Bojkovicích jednou v panským domě dvě láhve pálenýho vzala, podruhé v jednom podsedku šaty chodécí ženské. Též jakési zeliny kolářka z Březnice že jí dala, aby do kteréhokoliv domu v noci vleze, žádný, kdyby spal, ze sna probuzen býti nemohl. Mezi vojáky v Pozlovicích od masopustu až do jara přes velikou noc v kvartýru zůstávala, s nima jedla a pila i, co chtěla, činila. Zkrátka kvítko vykutálené.

Odpověď na týž psaní od vyššího práva 19. Aug. 1652.

Mistr popravní se propouští s vyzváním Bojkovských, aby Annu právem světlým zpytovali, zvláště strany těch pacholků, s nimiž spolčena byla a kterýchž jmenovati nechce. 19. Aug. 1652.

Psaní druhé vyššímu právu po útrpným právě 20. Aug. Ao. 1652.

Sdělení, že Anna z Kudlova jmenovala své společníky a které. Z těch obzvláštní vinu mají Martin, kolář a žena jeho v Březnici, kteří co kde kradla, od ní přijímali a ji u sebe přechovávali. Kolářka jí též dala onu zelinu, „když do některého domu vlezla, že všeci spali a ani psi neštěkali, takže krádež mohla vykonati". Též se přiznává, že v chlapských šatech časem chodívala, a proto i vlasy po slovensku sobě zholiti dala. I žádá se ortel. Dat. na Novým Světlově 20. Augusti Ao. 1652.

Odpověď na týž psaní od vyššího práva.

Nařizuje se obeslání společníků, pokudž se dostati budou moci, k „vejvodu", aby vypověděli v jakých věcech v tovaryšstvu s Annou byli. Zvláště ale kolář z Březnice budiž dotazován. Nebudou-li se osoby ty „bezelstně a tak naspěch dostati, aby vše o nich v knihy pamětní aneb černé vepsáno bylo. Anna budiž opětně na společníky dotazována a, zda vše to na svou duši vzíti chce anebo toliko z hněvu a kyselosti protiv nim to vymejšlí, aby se řádně později k nim pořádkem práva přikračovati mohlo. Anna pak na konec aby pro cizoložstvo u planýře pro příklad jiným cizoložnicím metlami ztrestána byla,[1]) po vykonání toho pro podezření čárův, smrti muže svého, jako i pro skutečné zlodějství na místě popravním mečem (však ještě z milosti práva) aby též byla ztrestána". V městě Brodě Uherským 20. Aug. Ao. 1562.

Psaní při odpravování mistra popravního. 21. Aug. Ao. 1652.

P. a r. m. Bojk. sdělují o vykonání ortele, prosíce za prominutí mistru popravnímu, jemuž se sice nějaká příhoda při tom přitrefila, ale on poníženě za odpuštění žádal. Co do ostatních „interessirovaných" osob, ti všichni vůči s ní mluvili. Figaříka ihned odvolala, Kolajíka teprv na místě popravním očistila, ale koláře z Březnice až do poslední chvíle odvolati nechtěla. Na konec však přece mu odpustila a na duši svou vše vzala (na velikou persuazí p. purkrabího Zlínského). Mistr popravní žádal po exekuci její od koláře kopu grošů od legitimací. Bojkovští nejsouce té věci povědomi, je-li to povinnost, a dotyčného koláře dle obnoveného zřízení zemského 14 dní v vězení zdržeti musejíc, prosí v té věci pro budoucí paměť o naučení.

Odpověď na týž psaní od vyššího práva 23. Aug. Ao. 1652.

Brodští vzali zprávu na vědomost. Ale Kolaříka dlužno dále vězniti, neboť jej Anna z Kudlova vlastně neočistila, než jen jaksi z přinucení jemu odpustila. Bude dobře dáti o všem J. M. pánu zprávu; o Kolaříkovi pak, který jest poddaný Zlínský, budiž podána zpráva J. M. pánu Lednickýmu, neboť sděleno, že Anna na konec svých řečí k purkrabímu Zlínskýmu doložila „snad prý proto jeho tak tuze se zastáváte, že má mnoho peněz a pěkné koně, aby se vyplatil, ano také žena i děti jeho v šatech z krádeže mé chodí". Co se týče platu za legitimaci, nenacházíme toho nikdy při právě, nežli pokudž vy to

---

[1]) Na listu 108. knihy krevní vypočítávají se útraty na věznění, vychování popravního mistra atd., kteréž jen na tento soud vztahovati se mohou, jakkoliv vytržením listů předcházejících hlava „outrat" chybí.

v pamětech máte, že se kdy dávalo. Ostatně věc s Kolaříkem není ještě zkoncována.

6. **Žaloba na Pavla Vítkova a Martina Troukalíka ze Sehradic, kteří jednoho člověka v noci v Alinkovicích vybrali.**

Uvedení dva poddaní J. M. pána Světlovského, ač jinak doma poctiví, přepadli člověka v Alinkovicích na panství Napajedelském, někdy počátkem r. 1653, i žádají Bojkovští z nařízení J. M. o naučení i ortel, přikládajíce sub litera A. jejich dobrovolné vyznání. (Toto vyznání není do knihy vepsáno.)

Odpověď na týž psaní od vyššího práva 4. Martii Ao. 1653.

Protože u dvou těch škůdců dobrých lidí nelze věděti, co ještě zlosti v nich vězí, potřebno jest pro lepší vyzkoumání jich dotázati se jich mistrem popravním. Pak teprv dáno bude naučení a ortel.

Psaní druhé vyššímu právu.

Vítek i Troukalík na právě útrpném nic nového nevyznali. Vyznání jejich se přikládá. „Že víceji ničeho se nikdá nedopustili, přijímajíc to k svý duši, na to velebnou svátost přijímati a život ztratiti chtějí, milosti žádajíce“. I prosí o ortel práva.

(Ostatek processu chybí.)

7. **Žaloba**[1] **na Kateřinu Divokú, Pavla Hetenku, Dorotu Jurycovou a jiné ženy** z dědiny Luhačovic, které jsou pro kúzelnictví na právo naše Bojkovské od J. M. Pána, pana Andreáše Sereniho (Tytul) poslané a oddané letha 1667 dne 12. Mai.

První psaní vyššímu právu.

P. a R. m. Bojkovic po příslušných zdvořilůstkách sdělují, „že vyžkoumajíce něco scestného na gruntech svých Luhačovských, vysoce urozený pán, pan Andreáš Sereni (Tytul) na poddaných svých, takové zjímati poručiti a uherským způsobem jakožto domnělé čarodějnice na vodě, svížíce ruce i nohy, prubírovati dáti ráčil, kteříž že po vrchu po vodě plovali, jich za takové držeti a bez prodlení takové osoby, totiž jednoho muže a šest žen, na Světlov do vězení dovésti a na právo naše Bojkovské oddati poručiti ráčil“. Examen obžalovaných se připojuje a o naučení se žádá. Zároveň se oznamuje, že jedna z žen, nebudouce žádného svědomí na ní, na připsaní J. Mti pana Andreáše Sereního na rukojmě jest propuštěna; „kteráž zaručila šesti rukojmí pod jedným stem širokých tolarů do postavení ku právu.“ (Datum z Bojkovic 22. Mai, Ao. 1667.)

Examen Kateřiny, pozůstalé vdovy po nebožtíku Mikulášovi Divokém z dědiny Luhačovic u přítomnosti urozených a statečných rytířů, pana Zdeňka Zástřizle pána na Divinicích (Tytul) a pana Václava Suchdolského z Veleslavic, pana hejtmana nám představeného, též ouplného úřadu . . .

Kateřina vypráví, že neznámá žena jakás přišla k ní, řekla jí, že má poklad ve stodole a jí poklad ten vyzdvihnouti se nabídla. Na to sděluje, kterak neznámá si při tom „vyzdvihování“ počínala.

[1]) Rozsáhlý a zajímavý tento proces o čarodějnictví zapsán mezi krádeže a lupičství snad nedopatřením. Začíná na str. knihy 67b, a vepsán na listech 68—75b písmenem velmi úhledným a čitedlným.

1. Svědomí proti Kateřině Divoké od Jiříka Kotka, purgkmistra Luhačovského. Purgkmistr po vykonaném závazku sděluje, že na rozkaz J. Mti šel ke Kateřině, ale neznámé ženy že nenašel. Po té šel s ouřady do stodoly téže Kateřiny a našel tam skutečně různé věci podivuhodné, jež podrobně popisuje[1]) a srozumívá, že na nic dobrého se to nevztahuje.

2. Svědomí Jana Omaleníka, ouřadnej osoby z Luhačovic, srovnává se se svědectvím předešlého.

3. Mandalena Křesťanka z Luhačovic, patrně krčmářka, sděluje, že Kateřina i její dcera s neznámou v jednom dni několikráte do šenku přišly, kořalku pily, ale žádná neřekla „dej pán Bůh zdraví". Kateřina že jednou přišla s jakousi bílou šatou do šenku a hned ji vrhla na pec, kde neznámá měla svůj batůžek. Svědkyně po odchodu všech ze šenku prohlídla batůžek; ale jen hadry a trochu střebule v něm byly, z čehož velký strach dostala.

Examen Doroty, manželky Martina Juřice z Luhačovic. Jakási neznámá žena přišla s matkou svědkyně (obviněnou Kateřinou) opilá do světnice. Tam chléb na stole s matkou krájela a pak do šenku ji vybízela. Matka jíti nechtěla pro práci, ale svědkyni donutila jíti do hospody. Tam obě zůstaly až k půlnoci. Pití platila neznámá. Když vyšly ze šenku, nutila žena svědkyni kroutiti jakous mokrou okrouhlou šatu, na níž byl uprostřed kříž vyšitý, a říkati: „Aby čert všeckým dětem hlavy potrhal". Tehdáž bylo světlo, a hned se ode mne kamsi poděla, a se zatmělo, a již více jsem jí neviděla. Matka svědkyni že nechtěla říci, odkudžby neznámá byla, než pravila, „že je přítelkyně naše".

Na druhým examenu táž Dorota vyznává, že když v onen večer do světnice po třetí vešla, neznámá matce povídala: „máš při svém domě veliké peníze a jest jich s kotel". Na to šla neznámá prý k jiné ženě, Kunčičce, a chtěla její kravám „spraviti" poukazujíc, že Divoká dříve maličko dojila a „včile již znamenitého mléka nadájí". Neznámá též s Křesťankou prý za dobré byla a chtěla jí spraviti, že muž její skoro umře. Na konec přiznává se Dorota, že tu zmíněnou šatu přece kroutila a hned z ní počalo husté mléko téci, a ve vězení ještě sdělila, že matka její se chlubila množstvím mléka svých krav.

Svědomí Tomáše, bednáře Luhačovského. Tomáš ležel již na peci, když žena jej vzbudila a poslala poslouchat, že Dorota Juřicova s neznámou ženou před domem tajně vyprávějí. Zaslechl, jak neznámá vybízela Dorotu ke kroucení šaty a k říkání uvedeného „aby čert atd." Dorota říkati nechtěla, a kroutila-li, Tomáš neví. (Příště dále.)

---

1) Neznámá umetla na mlatevni chodníček od jednoho uhla ke druhému, v chodníčku umetla širší místo na čtyři strany, na to položila křížem motyku a lopatu a pak chlebem, nožem do země zabodeným a j. věcmi, jak podrobně líčeno, čarovala.

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Píše V. Houdek. (Pokračování.)

V. Politický okres Hustopečský.

4. Rajhrad.

Klášter benediktinský a kostel ssv. Petra a Pavla (Dudík: Geschichte des Benediktinerstiftes Raigern.) Kostel vystavěn byl na místě starého chrámu od základu v letech 1720 až 1740 slohem renaissančním. Jest 33^0 dlouhý (presbytář sám $9\frac{1}{2}^0$), 8^0 široký a asi 16^0 vysoký (dle Wolného). Vnitřek působí mohutný dojem hlavně svými pěti kopulemi, z nichž čtyři pokryty jsou freskami brněnského malíře J. Etgensa z r. 1739; ve dvou z nich zobrazeno obrácení sv. Pavla na víru. Kopule nad oltářem byla r. 1767 stržena a r. 1770 znova vystavěna. Fresková malba její (Proměnění P. Krista) pochází od Jos. Winterhaltera. Nad hlavním oltářem vznáší se kopule na sloupech, a pozadí jeho tvoří architektura na průčelní zdi presbytáře s četnými figurami v basreliefu od Ign. Lengelachera. Veliká lampa oltářní z postříbřené mědi zhotovena byla roku 1786 od N. Richtera v Brně. Mezi obrazy pobočních oltářů jsou některé rovněž od Etgensa (sv. Jan Nepom., sv. Gertruda a Školastika), a od Winterhaltera (sv. rodina a Všichni Svatí), sochy pak od Ondřeje Schweigla a j. Kůrové lavice jsou pěkná práce stolařská. Portál v západním průčelí, opravený r. 1855, tvořen jest skupeninami korintských sloupů, nesoucích balkon, po jehož stranách ve dvou výklencích stojí nové sochy sv. Vojtěcha a sv. Vintíře od brněnského sochaře Břenka. Průčelí, na jehož štítě jest nový, veliký mosaikový obraz P. Marie, korunováno jest dvěma věžemi.

Ze zařízení kostelního pozoruhodna jest — kromě kovaného železného zábradlí před oltáři — křtitelna cínová z XVI. století, stojící na třech nohách a ozdobená polovypuklými, malovanými postavami dvanácti apoštolův. (Vyobrazena ve Franzových Kunstarchaeolog. Aufnahmen aus Mähren, tab. 49). V kostele jest u jednoho bočního oltáře na evangelní straně zasazena do zdi kamenná náhrobní deska Jiřího svob. p. Ogilvy, obhájce Špilberka proti Švédům, zemřelého r. 1661, s pouhým nápisem; u vnější zdi presbytáře pak na severní straně stojí náhrobní kámen bývalého opata kláštera Žďárského, Ambrože, z r. 1542

(či 1540?) s polovypuklou figurou. (Vyobrazen rovněž u Franze, Kunstarchaeologische Aufnahmen, tab. 31 a také v Mitth. Centr. Comm. 1895, p. 123).

Z paramentů vynikají — mimo některé staré, vzácné kasule a jiná roucha bohoslužebná — gotická monstrance asi z XV. stol., 75 cm. vysoká, s figurou Spasitelovou a s dvěma cherubíny, v 19. století značně restaurovaná; obzvláště pak berla opatská (pedum) ze slonoviny a z pozlacené mědi, ze století XIV., s latinským nápisem v gotických minuskulích a s dvojitým reliefem: na jedné straně stojí P. Maria s Ježíškem mezi dvěma anděly, na druhé pak jest Ukřižovaný mezi P. Marií a sv. Janem. Pedum toto náleží k nejvzácnějším památkám toho druhu. (Popsáno a vyobrazeno v Mitth. Centr. Com. 1857, p. 256 od Wolfskrona, a tamže 1873, p. 209, pak v Kunstgewerbl. Objekte der Ausstellung kirchl. Kleinkunst im mähr. Gew.-Mus. 1884-5, tab. 37). Monstrance i pedum chovány jsou v praelatuře.

V klášteře, současně s kostelem zbudovaném, jsou mnohé místnosti umělecky vyzdobené; zejména knihovna, vysoký to sál s freskami Etgensovými; chovají se zde kromě četných inkunabulí též některé vzácné rukopisy, z nichž nejstarší jest Martyrologium Odonovo s počátku IX. stol. se začátkem homilie sv. Jeronyma, psaným kyrillicí; pak antifonář královny Elišky z r. 1317 (datovaný) na pergameně s krásnými miniaturami (zmínka o něm v Annales Mus. Franc. 1898, p. 137, pak v díle „Sto let práce" III, 618; tamže na str. 624 ukázka miniatur); v této knihovně stojí také veliký globus, důmyslný to stroj, umělá práce samouka-benediktina z polovice 19. století. V jiném sále jest obrazárna s obrazy od Rubense, Breughela, pěti dřevomalbami z české školy malířské Dětřicha Pražského (XIV. stol.) a j. Také je tu sbírečka praehistorických starožitností z okolí Rajhradského, zvláště z Rebešovic. V praelatuře jest rovněž mnoho vzácných obrazů (mezi nimi od Škrety, Salvatora Rosy, Kranacha). Konečně dlužno uvésti ještě výzdobu refektáře a gobeliny, představující čtvero ročních počasí, podle Teniersa, zdobící jeden pokoj hostinský.

5. Zaječí.

Při kostele sv. Jana Křtitele pozoruhoden jest toliko gotický presbytář, vynikající svou neobyčejnou výškou v poměru k nízké lodi, která tak jako věž jest nepatrnou stavbou beze

všeho slohu. Tyto části vznikly patrně později, kdežto presbytář založen byl — podle zalíčeného nyní, však ještě znatelného nápisu na kameni nade dveřmi do sakristie — r. 1508 od Víta, opata kláštera Žďárského, jenž byl patronem tohoto kostela. Presbytář 11·70 m dlouhý a 6·70 m široký jest uzavřen třemi stranami osmistěnu, má žebrovou klenbu síťovou a zvenčí opěráky. Měl původně pět oken v polygonu a na epištolní straně lomeně sklenutých, velmi vysokých, pod samou klenbu sahajících, nyní zazděných, avšak se zachovalou pěknou kružbou, zevně dobře viditelnou. Dvéře s plochým nadpražím, na straně evangelní vedou do sakristie, která jest přízemkem věžovitého přístavku dvoupatrového; železem pobitými dveřmi vchází se odtud do točitého schodiště, vedoucího do obou horních pater; v každém z nich jest místnost obdélníková, toliko úzkými okénky opatřená; i schodiště má dosud zachované střílny pro hákovnice. Měla tedy tato věžovitá přístavba účel obranný. Za oltářem jest zazděný vchod do tajné chodby podzemní. Z paramentů pozoruhodna jest pěkná, postříbřená monstrance gotická (XV. stol.?) a barokní kalich pozlacený s figurální ozdobou tepané práce a porušeným nápisem (XVII. stol.) — Jedna stará Boží muka z pískovce, poblíž osady, rozbita byla letos při stavbě nové silnice. (O kostele viz Mitth. Centr. Comm. 1891, p. 133.)

6. Příkluky.

Kostel sv. Markéty. Vesnice tato patřila klášteru Velehradskému, který zde vystavěl kostel r. 1218, z něhož se nic nezachovalo. Dnešní kostel byl původně gotický, avšak kromě půdorysu a několika prostých opěráků zvenčí nevykazuje rovněž nic slohového. Presbytář byl znova vystavěn r. 1754. Dlouhá, úzká loď má plochý strop. Věž stojí stranou o samotě. Obrazy oltářní jsou od Raaba. Také sošky na bočním oltáři pocházejí z doby klášterní; jsou to dobré řezbářské práce. Pozoruhoden jest též menší obraz v sakristii nade dveřmi, představující Vstoupení P. Krista do předpeklí a upomínající svou manýrou na školu Rembrandtovu. Kazatelna dřevěná jest novou kopií staré, sešlé, z níž na novou přeneseny byly dva staré basreliefy, představující P. Ježíše v chrámě a znak řádu cisterciáckého. Ve výklenku epištolní zdi lodní zevně kostela porůznu rozestaveny jsou sochy z bývalé „Olivetské hory“, nikoli bezcenné.

7. Š t a r v i č k y.

K o s t e l s v. K a t e ř i n y jest nepatrná stavba s gotickým presbytářem (XV. stol.) nepravidelného půdorysu polygonálního. Žebra klenby, s profilem hruškovitým, sbíhají se ve dvou okrouhlých svornících, z nichž na předním vytesán jest jetelový čtyřlist. Za oltářem jest okno kulaté, kdežto postranní okna v polygoně jsou zazděna. Na epištolní straně jest prostý výklenek, na sedile příliš nízký; na straně protější pak ve zdi jest obdélníkové sanktuarium gotické s pěknou mřížkou; vedle něho jest vchod lomeně sklenutý ke schodkům, vedoucím tloušťkou zdi na kazatelnu dřevěnou, bezslohovou (nikoli, jak u Wolného, Círk. topogr. Brn. diec. II, 106 udáno, kamennou gotickou) Presbytář vyvýšen jest nad loď o 3 stupně, oblouk vítězný jest kulatý. Monstrance zdejší pořízena byla dle latinského nápisu r. 1726 od Hustopečské obce; kalich pak jest z r. 1702. — Nedaleko v polích stojí Boží muka pískovcová, pozdně gotická, jednoduchá, s hrubými reliefy ve čtyřech polích kapličky na sloupku postavené. —

(Ostatek soupisu památek z Hustopečska uveden bude později.)

VI. P r o s t ě j o v m ě s t o.

O tomto městě, na památky umělecko-historické dosti bohatém, není dosud samostatného spisu. Nejobšírněji ještě o něm psáno bylo ve Faktorově „Popisu okresního hejtmanství prostějovského“, 1898.

1. F a r n í k o s t e l P o z d v i ž e n í s v. K ř í ž e jest zastaven okolními domy, hlavně bývalou radnicí. Má gotický presbytář a renaissanční loď, obé s četnými opěracími pilíři. Presbytář zachoval se v původní podobě ze stavby, vykonané roku 1522, kdežto loď obdržela nynější klenbu po velkém požáru r. 1697. Klenba presbytáře má tři pole křížová a čtvrté hvězdovité, z pěti stran osmistěnu utvořené. Svorník v tomto poli vykazuje znak Pernštýnský, svorník prvního křížového pole pak hvězdu. Žebra klenbová sestupují po zdech v podobě pilastrů, které mají nahoře hlavice a na svých dolních koncích — asi 4 m nad zemí — konsolky ozdobené listovím. Okna velmi vysoká jsou lomeně sklenuta, nemají však kružeb Hlavní oltář postaven byl r. 1739 z mramoru. Pěkné jsou kůrové (magistrátní) lavice renaissanční. Nádherná jest kazatelna, taktéž z 18. stol., sochami arci až přeplněná. Na západním konci lodi na straně epištolní zasazen jest do

zdi náhrobní kámen Johanky z Kravař z r. 1497 s polovypouklou figurou a latinským nápisem. (Vyobrazen ve Faktorově Popisu okr. hejtmanství prostějovského, 22). Naproti němu stojí cínová křtitelna, zřízená podle nápisu v r. 1697. Vysoká věž kostelní má štíhlou krytbu renaissanční o dvou lucernách. Z paramentů vyniká gotická monstrance.

Vedle kostela stojí kaple Božího hrobu, nyní obnovená (bez určitého slohu), vystavěná původně roku 1391; patřila druhdy ke klášteru augustiniánskému, který zde stával, a z něhož nic nezůstalo, než praskrovné stopy bývalé křížové chodby v nynější farské zahradě. Zde jest ve zdi zasazen náhrobní kámen Jana, syna prostějovského měšťana Jakuba Bhema, z r. 1609 s reliefovým poprsím.

2. Hřbitovní kostel sv. Petra a Pavla, druhdy klášterní augustiniánský, přestavěn byl roku 1728. Hlavní oltář (renaissanční) má obraz — Vyvedení sv. Petra ze žaláře — v pěkném vyřezávaném rámci barokovém, a pod ním jest ve dřevě vyřezána večeře Páně. Na každé straně lodi u vchodu jest po jednom náhrobním kameni, totiž: Matouše z Bystřice z r. 1537 s nápisem českým a Jana ze Lhoty (? „Lotthacae gentis") z r. 1530 s nápisem latinským a s novějším českým překladem. Na obou jsou polovypouklé postavy v rytířském brnění.

3. Kostel sv. Jana Nepom. s nemocnicí Milosrdných vystavěn byl v polovici 18. stol. Na stropě kostelním fresky, představující výjevy ze života sv. Jana Nepomuckého.

4. Na náměstí před bývalou radnicí stojí pěkný sloup P. Marie s latinským nápisem, postavený r. 1714.

5. Bývalá radnice, nyní okresní soud, na náměstí cís Frant. Josefa, má v prvním patře po celé délce průčelí loggii a v ní nádherný renaissanční portál z r. 1538 s latinským nápisem. (Vyobrazen u Franze, Kunstarchaeol. Aufnahmen, tab. 3. a pak též v Mitth. Centr. Comm. 1894, p. 72.) Zmínky zasluhují v této budově také jedny vnitřní dvéře železné, pokryté heraldickými lvy; kromě dvou jiných erbů jest na nich též erb Pernštýnský s letopočtem 1496.

6. Naproti bývalé radnici jest dům zv. Pernštýnský, (neprávem) s pěkným renaissančním portálem pískovcovým, na kterém jest šestero erbů, latinský nápis a letopočet 1571.

7. Bývalý zámek Prostějovský jest obsáhlý čtyrúhelník. dosud částečně příkopem obklopený, přes nějž vede most k velice pěknému portálu renaissančnímu: Dvě karyatidy (jedna mužská druhá ženská) nesou vlys, pokrytý množstvím polovypuklých dětských figurek, znázorňujících roztomile různé výjevy ze života. Nad vlysem jsou dva erby (jeden Pernštýnský) a nad nimi erb třetí (později přidaný, Liechtenštejnský). Letos byly vnější zdi zámku ozdobeny sgrafity a malbami na omítce. V tomto bývalém zámku zachovalo se v původní podobě schodiště a některé komnaty, ve kterých umístěny jsou sbírky musejní a sb. průmyslové jednoty Prostějovské, obsahující mnohé drobné památky z Prostějova a okolí. (Katalog sbírky viz ve Věstníku mus. a prům. jednoty v Prostějově za r. 1899, roč. I.)

8. Mnohé staré domy městské mají v průjezdech i v pokojích pěkné klenby pozdně gotické. — Z bývalých hradeb městských zachovala se po celé délce „Jungmannových sadů" vysoká hradební zeď s několika baštami. — V archivě obecním uloženo jest hojně starých listin. — (Podrobnější zprávu o nápisech prostějovských viz v následujícím článku.)

Prostějovské nápisy. Nedávno vytkl jeden pražský časopis vědeckým listům moravským, že nepěstují epigraphiky. Kdybych byl tušil, že tato pomocná věda historická má u nás dostatek ctitelů, byl bych dávno s veřejností sdělil svoje zásoby starých nápisů moravských, nastřádané v mých cestovních zápisnících. Ještě jiná pak věc přiměla mne, abych s uveřejňováním mnou opsaných nápisů déle neodkládal. Za poslední doby totiž otiskují se v různých monografiích staré nápisy moravské — a jak jsem se opětovně přesvědčil, mnohé opisy ty bohužel chybami se jen hemží.[1]) Děje se tak na škodu vědecké pravdy a přesnosti a vyvozují se pak z nápisů nesprávně opsaných ovšem i nesprávná data historická. Takovým spůsobem neprospívá se vlastivědě, ač jinak připouštím, že páni opisovatelé měli při tom nejlepší vůli. Jakmile jednou některý nápis byl otištěn, otiskuje se pak obyčejně z knihy do knihy i s chybami důvěřivě bez další kontroly. Nesprávnému uveřejňování starých nápisův ovšem nemůžeme zabrániti; aby však zlé následky tohoto dilettantismu byly

[1]) Srovnej na př. můj posudek o spisku „Znojmo-Vranov-Býtov" v tomto čísle Č. M. M.

alespoň zmírněny, k tomu zdá se mi jediným prostředkem, otiskovati, a to správně, nápisy, které byly vydány chybně.

Na ukázku, jak se u nás nápisy vydávají, podávám prozatím některé nápisy Prostějovské, jak byly otištěny v „Popisu okresního hejtmanství Prostějovského“ (v Praze 1898), a pak ve znění správném.

Na domě, který neprávem slove Pernštýnským, na náměstí Františka Josefa, naproti bývalé radnici, jest portál s nápisem, který podle uvedené knížky prý takto zní:

„Gubernaculis Domini huius urbis praesidente illustri et magnificeo domino domino Wratislao a Pernsstein in Towazczow et Litomissl summi ordinis domy Burgundiae Aurei velleris aequite aurato et suae Majestatis imperatoris Romanor. et Ungaris Bohemiae regis secreto consilary camerario et supremo cancelaris sacri Bohemiae regni hoc aedifituim explitum perfectum et consumatum est imperis nobilis Nicolai Oness a Brzesouitz prefecti magnifici secretarii. Anno 1571.“

Což prý (dle téže knížky) znamená:

„Když v čele vlády panství tohoto města stál osvícený a slovutný p. p. Vratislav z Pernštýna na Tovačově a v Litomyšli, rytíř nejvyššího řádu domu Burgundského zlatého rouna a Jeho Veličenstva císaře Římského a Uherského, Českého krále sekretář, komoří rady a nejvyšší kancléř svatého království Českého, budova tato úplně dokonána jest na rozkaz šlechtice Mikuláše Oneše z Břesovic, přednosty slovutného sekretariatu roku 1571.“

Skutečně však onen nápis zní takto:

„Gubernaculis Domini Huius Vrbis Praesidente Illustri et Magnifico Domino Domino Wratislao a Pernsstein Dno in Towaczow et Litomyssl Summi Ordinis domy Burgundiae Aurei Velleris Aequite Aurato et suae Maiestatis Imperatoris Romanor̄ et Vngariae atque Bohemiae etc. regis Secreto consiliario Camerario et supremo Cancellario sacri Bohemiae regni, hoc aedificium expositum perfectum et consumatum est. Impensis nobilis viri Domini Nicolai Oness a Brzesouicz praefati Magnifici secretarii. Anno 1571.“

To jest: Když správě tohoto města předsedal osvícený a velkomožný pán, pan Vratislav z Pernštýna, pán na Tovačově a Litomyšli, nejvyššího řádu domu Burgundského zlatého rouna rytíř a Jeho Veličenstva císaře Římského a Uherského i Českého

atd. krále tajný rada, komorník a nejvyšší kancléř svatého království Českého, tato budova vystavěna, dokonána a dohotovena jest nákladem urozeného muže, pana Mikuláše Onše z Břesovic, sekretáře řečeného velmože. Roku 1571.

Podle jmenovaného spisku prý z tohoto nápisu vychází, že „tento portál zhotoviti dal svým nákladem r. 1571 pan Vratislav z Pernštýna!“

Laskavý čtenář učinil si o tom zajisté již svůj úsudek. — Na portále bývalé radnice Prostějovské (nyní okresního soudu) jsou rovněž latinské nápisy. Hlavní nápis nad nadpražím podán jest v uvedeném dílku — až na jedno nedopatření (*ad* místo *ac*) celkem správně. Ale za to jaké to nestvůry slovné čtou se podle onoho spisku na veřejích portálu! Stojíť prý tam: „Anno 1538 dodielani a wsia wseny za purgmistr Ruianakrk Warzeiana Gissnowske Valentina Saukeinka Martina Dernicky.“

Skutečně však tam stojí:

ANNO 1538
DODIELANY
A WSTAWENY
ZA PVRGMIST
RV IANA KRK
WAČE IANA
TISSNOWSKE atd.

tedy: V(y)stavěno za purkmistrů Jana Krkváče a Jana Tišnovského, a ne jakéhosi Rujanakrk Wařejana Jišnovského. —

Ve hřbitovním kostele sv. Petra a Pavla v Prostějově jsou dva náhrobní kameny; jeden z nich má nápis český (podán jest v onom spisku celkem správně), druhý však měl původně nápis toliko latinský, který — patrně kdysi kolem polovice 19. stol. — na zvláštní, nad náhrobek zasazené desce byl přeložen do češtiny. Překlad je v „Popise“ podán do slova. Původní latinský nápis tam však pominut, pročež jej tuto klademe;

„Epitaphium ad viatorem.
En! jacet hoc promius niveo sub marmore Panus
Lotthacae gentis nobile stemma iacet
Dum vixit populo servat, qui nomina marti
ut iustus iudex regia iura tulit
Non est ut fatum deplores, chare viator.
Nam laeti petyt spiritus astra poli.“

Náhrobek tento je zajímavou ukázkou takových památek slohu renaissančního. Mezi dvěma polosloupky, jež jsou ornamenty zcela pokryty a nahoře kulatým obloukem spojeny, klečí rytíř v plném brnění, jenom bez přílby, místo níž kryje hlavu kulatá čapka, — ruce sepjaty k modlitbě, na železných botách dlouhatánské ostruhy. Dole před ním erb: půl jednorožce. Na stuze vinoucí se od úst napsáno: MISERERE MEI DEVS. Mušlovité pozadí celé ornamentováno. Na spodní desce náhrobku čteme:

MORTVVS . EST . ANNO . DOMINI . M . DXXX
XIII . SEPTEMBRIS . —

Velice jest mně líto, že jsem za své návštěvy v Prostějově opomenul podívati se do podzemního sklepení v kapli sv. Lazara, kdež jest podle všeho veliká vzácnost: pochovánť tam člověk, který — dvakrát umřel! Tak alespoň hlásá nápis jeho náhrobního kamene, jak jest podán v „Popise okr. hejtmanství Prostějovského“, totiž: „Leta Panie 1581 den patek dokonal gest ziwot swuog umrel gest urozený Pan Woldrich Walkaun z Adlaru w nedeli po wssech swatych a tuto odpociwa w panu“. — Umřel tedy nejprve v kterýsi pátek r. 1581 a po druhé v neděli po všech svatých! Lituji, že rozluštění této záhady musím ponechati buď někomu jinému, nebo si je zůstaviti až do své příští návštěvy Prostějova. —

Také nápis náhrobku ve farní zahradě (někdejším hřbitově) nutno podati zde poznovu, neboť v citovaném díle učiněn byl o celých sto let starším nežli skutečně jest (místo MDCIX vytištěno tam MDIX) a také jinak je tam podán nepřesně. Zní tedy správně takto:

ANO . M . DC . IX: VIII . DNE . IANVARII / VSNVL . W PANV .
IAN . SLOWVTNE^{O} P . IAKVBA . BHEMA . MĚSSTE^{N}IA /
PROSTĚGOWSKE^{O} . SYN . KTERYZ / TVT . GEST . POCHOWAN .
A . OČEKAWA . WESELE^{H}O WZKRISSENI / K WIEČNEMV .
ZIWOTV
MAR: X . NECHTEZ DITEK GITI KE MNE A NEBRANTEZ
GIM: NEBO TAKOWYCH GEST KRA^{O}WSTWI BOŽI.

Při tom rodinné značky.

Na konec připojuji ještě nápis z náhrobku Johanky z Kravař ve farním kostele, kterýžto nápis — ačkoli jest to nejstarší nápis Prostějovský — v „Popise“ není vytištěn — patrně pro obtíže, spůsobené archaickou formou písmen, mnohonásobným nátěrem

pokrytých a také umístěním náhrobku na bezmála nejtmavějším místě kostela. Nápis (s vypsanými zkratkami) zní, pokud jsem jej mohl přečísti:

Generosa domina / domina Johanca de Crawarz et de Plumlow Relicta / Generosi domini domini / Johannis Heralt de Cunstadt (?) obiit feria tertia . . . ? ante dominicam Judica / 1497.

V prohloubeném poli stojí polovypukle vytesaná postava ženy en face s rukama na životě složenýma, oděná řasnatou sukní a dlouhým pláštěm, sepjatým sponou pod krkem; spodek pláště je smačkán v manýře pozdní gotiky. Brada je podvázána šátkem, a s hlavy splývá dlouhý závoj, ponechávaje obličej nezakrytý. Nad hlavou ornament na způsob baldachynu. Nápis na vyvýšeném rámci kamene přerušen jest ve všech čtyřech rozích erby, a to: nahoře v levo (od pozorovatele) odřivous (erb pánů z Kravař), v pravo lev, dole v levo šestihrotá hvězda, v pravo zajíc. —

O nápisech ostatních jindy. *V. Houdek.*

Jak soudil starý zeměpisec Jan Hübner r. 1758 o Moravě?

Podobu země moravské nenaznačuje blíže, praví pouze, že jest zemí zakulacenou, jež má od západu k východu 30 mil, od jihu k severu 20 mil a v obvodě 80 mil. Protéká ji řeka Morav, jež slove latinsky Morava. V Přerovském kraji vzniká v Oderském lese řeka Odra, jejíž pramen není dále než míli vzdálen řeky Bystřice, jež ústí do Moravy u Olomouce. Mnozí radili tedy císaři Karlu VI., aby obě řeky dal spojiti. Ale člověk prý nemusí býti ani prorokem a ví, jak se to s takovými podniky končívá. Země má plničko polí a neméně si všímá chovu dobytka. Nejvíce se seje lnu, tak že za květu podobají se nepřehledné nivy ohromnému modrému suknu. Roku 1741 vpadli do země Prusové a Sasové a poplenili ji tak, že nemohla se zotaviti po dlouhá léta; podobně roku 1744. Roste (?) tam místy kadidlo a myrrha, horší sice než v zemích východních, ale spotřebuje se přece v lékárnách. Z ovoce rodí se nejvíce ořechů, jichž se ročně vyvážejí do zemí sousedních tisíce vozův. Vinohradů jest také dostatek, ale víno obsahuje prý vápno, a kdo je pije, ať muž nebo žena, dostane pakostnici. Před narozením Kristovým bydleli na Moravě Kvádové a Markomanné, kteří odtud vyhnali Boje; v 7. (?) století vznikla říše Velkomoravská, která roku 900

po Kr. padla za oběť sporu mezi císařstvími, východním a západním. Za to Čechové zřídili království České, k němuž i Morava připadla a náleží k němu dodnes — od r. 1026 (jinde praví od r. 1086) jako markrabství. Obyvatelé jsou původu „slavonského" a zachovali řeč svou. Bydlí v 110 městech, 440 městečkách, 500 zámcích a 30.360 vesnicích, ale Hübner za ta čísla neručí, poněvadž jich sám nepočítal.

Morava rozdělena jest na 6 krajů: Olomucký, Brněnský, Jihlavský, Znojemský, Uh. Hradištský a Přerovský.

V kroji Olomuckém předním městem jest Olomouc, vůbec nejvýznačnější město moravské; má mnoho obyvatelův a jest dobře opevněno. Od r. 1070 (?) sídlí v Olomouci biskup, který jest podřízen přímo papeži. Také jest tam dobrá universita. Prostějov jest město prostřední, rovněž Litovel. U Prostějova kopou (sic) kadidlo a myrrhu.

V kraji Brněnském Brno jest hlavním místem moravským, poněvadž stavové zemští konají tam své sjezdy a sněmy. Jest rovněž opevněno, a Prusové marně ho dobývali roku 1742, zrovna jako Olomouc. U samého Brna hrad Špilberk, státní věznice. Slavkov jest město „vznešené", Mikulov židovské. V poříčí řeky Hané bydlí Hanáci „na vysokém pohoří". Jsou hřmotné postavy a mají neuvěřitelnou sílu. Zbraní jest jim puška, čtyři pistole, meč, veliký nůž a hůl na způsob kyje. Oděv nosí z bílého nebo modrého sukna hrubého a tak široký, že si jej podvazují pásem. Přirozeným pudem jest jim krádež. Císařovna Marie Terezie dala jim mnoho výsad a svobod, tak že nyní jsou civilisovanější.

V kraji Jihlavském nejlidnatějšim městem jest Jihlava, proslulá továrnami na sukna. Město Polná leží na Moravě, klášter v Čechách.

Ve Znojemském kraji předním městem jest Znojmo s krásným zámkem, v němž bydlí purkrabí. Jest bývalou residencí starých markrabí a má mnoho starožitností pohanských.

V kraji Hradištském Uherské Hradiště, „veliké" město a dobrá pevnost proti Uhrám, Strážnice s proslulou kyselkou.

V kraji Přerovském jmenuje se několik míst, ale bez význačnějších poznámek. Jen o Ostravě se praví, že jest malým městem. K Přerovskému kraji Hübner počítá i některá panství slezská, jako na př. Keťř, jež však postoupeno Prusku r. 1742.

O správě zemské praví: Měli-li králové čeští i více princů, všem přikládán název markrabí moravských. Roku 1526 vyhynul

celý český rod panovnický (sic), a Čechy s Moravou a s ostatními „dependenciemi“ připadly Habsburkům. Vláda zemská se koná jménem královny české. Každý kraj má svého hejtmana. Ostatní vyšší úředníci zemští (sic) jmenují se „locumtenentes“ (místodržící). V Olomouci a v Brně jsou zemské domy, kde se konají sněmy i zemské soudy a kde se přechovávají zemské desky.

Cyrill a Method zavedli v 9. století na Moravě křesťanství. Za reformace kázáno bylo také na Moravě evangelium, zvláště v Jihlavě, ale bylo odtud brzy vymýceno. Nyní jest v zemi jen katolictví. *R.*

Zajímavý nález mincí na Moravě. Dne 20. září t. r. našel čtvrtlánník Jos. Bartoš ve Slavkově (čís. 24) u Uher. Brodu při kopání jámy ve své zahradě hrnec se 330 kusy stříbrných mincí. Pan c. k. okres. hejtman Wácha z Uh. Hradiště byl tak laskav a odeslal peníze ty podepsanému na prohlédnutí. Peníze byly velice měděnkou, místy i malachitem potaženy, většinou slepeny. Na některých byl i červený povlak kupritu. Obezřetným lučebným působením na zelené i červené kůry podařilo se výborně peníze očistiti a u většiny provenienci jich zjistiti. Většina peněz pochází ze století šestnáctého. Nejstarším asi penízem byl český groš Vladislava II., jediný mezi všemi penězi, nejmladším grošík uherský Rudolfa II. z r. 1604. Peníze jsou pravou sbírkou tehdejších středoevropských mincí, tak že jen obchodník, světem cestující je tak dohromady snésti mohl. A že nejmladší peníz jest z r. 1604, jest pravděpodobno, že mince zakopány u Slavkova za vpádu Bočkajovců na Moravu r. 1605 nebo 1606, kteří tudy na Moravu vtrhli. Mezi penězi bylo nejvíce malých grošíčkův uherských křemnického rázu s Pannou Marií na rubu, totiž 157, jeden z doby Vladislava II., dva z doby Ludvíkovy (z nich jeden z r. 1526), ostatní většinou z doby Ferdinanda I. a Rudolfa II. Ale dosti jich bylo i z doby Maximiliana II. Jeden z penízků, celkem velmi ostře ražených, měl omylem na obou stranách vyraženu pannu Marii. — Dále byl tu veliký tolar Rudolfa II. dobře zachovaný (1600), dva groše arcivévody Karla (Štýrského) z r. 1585 a 1597 a dva půlgroše téhož, dva groše a půlgroše Ferdinanda Tyrolského (1556), 13 kusů „malých grošů českých“ Rudolfa II., 10 denárů, českých z dob Ludvíkových, Ferdinanda I., Maximiliana II. a Rudolfa II.,

dva groše vévody Ferdinanda Korut. a Štýrského z r. 1600, český groš a dva denáry Vladislava II., 6 grošů českých (se lvem) Maximiliana II. a Rudolfa II., 2 groše Ferdin. I. a grošík téhož.

Dále bylo tu 47 bílých penízů polských z dob Ludvíka Jagajlovce, Alberta, Alexandra a Sigmunda I., groše polské Sigmunda I. (12 kusů), Sigmunda Aug. II. (3), Sigmunda III. (2) jeden nezřetelný; groš města Rigy s poprsím Štěpána Báthora (1581); 11 mincí biskupů německých z doby Maximiliana II. a Rudolfa II. (Herman, Filip, Georgius, tito dva z Wormsu?, Joanes) a jedna opatská (Andr. Carol.); 17 penízů z doby Max. II. a Rudolfa rázu německého, hl. bavorského, jež podrobněji odborníkům dlužno prohlédnouti. V některých bylo lze čísti jméno Richard. Dále 4 grošíky Jana Bavorského (?) z doby Rudolfa II.; groše: Fridricha II. Lehnického a Břežského (1), Albrechta Pruského a Braniborského (8 z let 1529—1545); groše svobodných říšských měst německých z doby Ferdin. I. až Rudolfa II., a to Götting, Šafhúz, Kolína, Augšburku, Brunšvíku, Gosslara (?) a jeden nečitelný; grošík Otty slezského z doby Rudolfa II., slezské grošíky Ferdinanda I. (1562, 1563); grošík Alberta Bavorského z doby Ferd. I. (1565), denár města Kostnice z doby Rud. II. Dva denáry byly vůbec neurčitelné otřelostí; jeden peníz z roku 1575 měl legendu Mo (neta) no (va) duc. Jul. Cli. e Monz, jiný půlgroš pochází podle všeho od J. o. Lud. Nassavského (1594), jeden groš má opis Ru(dolf?) urani(enský?) a slova „suil under", na konec jeden peníz: Friedb v. Weteravv arcis imp. z doby Max. II. 1575. Snad jako nevalný odborník leccos zajímavého jsem přehlédl a některé peníze nedosti ostře vyznačil. Ale pokládám sbírku nalezenou za tak zajímavou, že nemohl jsem na ni neupozorniti. O nález ucházelo se u c. k. okres. hejtmanství Uh. Hradišťského krajinské museum Brodské, a bude jistě po právu, když buď v tomto museu, jež shromažďuje památky kraje svého tak zajímavého a v historii důležitého, nebo v zemském museu Brněnském, ale v celosti se uschová. Bylo by záhodno, aby sbírku prohlédl odborník, znající dobře mince 16. století. *Josef Klvaňa.*

Literatura.

Soudní akta konsistoře pražské. (Acta judiciaria consistorii Pragensis). Z rukopisů archivu kapitolního v Praze vydává

Ferdinand Tadra. Část VI. Z let 1407—1408. Historického archivu České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění číslo 18. — V Praze 1900. Strana IX. a 389.

Látka této důležité publikace hromadí se rok po roce. První díl, objemem neveliký, obsahoval léta 1373—1379, druhý díl léta 1380 1387, třetí roky 1392—1393, potom 1396—1398, díl čtvrtý léta 1401—1404, kdežto díl pátý obsahuje již jen roky 1406—1407, a díl šestý opět jen léta 1407—1408, vlastně dobu neúplného půldruhého roku. Bohužel pokračování po roce 1408 jest přerušeno: chybějí totiž zápisy z let 1409—1420, právě za dobu náboženského hnutí a počátku válek husitských, kde zajisté by se bylo našlo dosti zpráv, snad i takových, jež by byly přispěly k objasnění této epochy, nám tak důležité. V sedmém díle, který autor připravuje k tisku, budou uveřejněny doplňky z dob starších a zápisy z let 1420—1423, uložené v Žitavě, kde bylo sídlo generálních vikářů po vypuknutí válek husitských. —

Díl šestý obsahuje akta, projednávaná za generálního vikáře a soudce Jana Kbelského a jeho zástupce Jana z Dubé. V této době objevují se již čtyři zápisy, psané jazykem českým, a několik sporů, jež sběhly se mezi osobami světskými a přece souzeny byly před konsistoří.

Také pro dějiny moravské akta nejsou bez významu; na př. v tomto svazku se dovídáme, že arcibiskup olomoucký Konrád měl zaplatiti pražské kanceláři arcibiskupské 60 zlatých za své potvrzení. Jiných zpráv, týkajících se duchovních nižších, jest ovšem značně více. Jsou to samé drobty, někdy bezvýznamné, místní i osobní spory, ale z této doby má jakousi důležitost každé místní i osobní jméno; a takových čtenář nalezne v knize hojnost. Hledání valně usnadněno jak pečlivým Registříkem místních i osobních jmen, pokud pak se týče obsahu, zvláště praktickým seřazením látky dle hesel jako jsou: citace; appellace; desátky; dluhy; exkommunikace; suspense, absoluce; kláštery a řády; knihy, listy, ostatky a jiné věci kostelní; kostely kapitolní a kollegiální; beneficia, nájmy, směny, spory, oltáře, kaple, špitály, mensionáři; patronátní právo; písaři kanceláře konsist., platy za listy; plnomocníci, prokuratorové a jich jmenování; poručenství, dary, věnování, presentace, konfirmace; resignace;

[1]) Jeden z těchto zápisů jest z roku 1389.

o rozhodčích, o rukojmích, o smírech, o smlouvách: o úrocích a různých dávkách kostelům; o zranění a násilnostech. Již z toho výpočtu jest patrno, že soudní akta mají veliký význam kulturní. Celek jest prací velmi záslužnou, poněvadž manuálníky jsou částečně již poškozeny, písmo místy těžko čitelné, tak že s úspěchem mohl se podjati té úlohy jen odborník tak vyškolený, jakým právě Tadra jest. *Kameníček.*

Znojmo-Vranov-Býtov. Péčí Brněnského odboru klubu českých turistů. V Brně 1900. Stran 34. Cena 40 hal. —

Řečený odbor zavděčil se zajisté nemálo vydáním této knížečky všem přátelům turistiky moravské. Rozumí se, že spisek sleduje po výtce účel praktický, a účelu toho také zajisté plně dosáhl. Přes to však, že v knížce není celkem aspirací vědeckých, nemohli jsme jí nepodrobiti kritickému péru, neboť zaznamenány jsou tam — jak se samo rozumí — také umělecké a historické památky popisovaných míst. Poněvadž dosud nemáme úplného soupisu takových památek moravských, z něhož by se při spisování turistických knížek příslušné partie prostě excerpovaly, nezbývá než shledávati v rozmanitých spisech a časopisech, co kde o dotyčných památkách bylo psáno; takové památky pak, o kterých dosud vůbec nebylo psáno, popisovati zcela samostatně. O památkách Znojemských a Vranovských bylo psáno již mnoho; byla tedy úloha spisovateli článkův o obou těchto místech, Karlu Pětníkovi, v této příčině dosti usnadněna a jsou také dáta jím podaná celkem správná. Pokud nás se týče, byli bychom si arci přáli aspoň trochu zevrubnějšího popisu nejznamenitější umělecko-historické památky Znojemské a našich zemí vůbec — totiž fresek hradní kaple, t. zv. Heidentemplu. Co se pak týče stáří a dějin spodní kaple t. zv. sv. Václavské, pověděli jsme odchylný názor o tom jinde, na př. také v Čas. Mat. Mor. 1899, str. 278—279. Při klášteru na Louce pohřešujeme zmínky o jedné znamenité památnosti stavební — románské hrobce pod kostelem, který byl ostatně původně také románským, nikoli gotickým. Podobně i při Vranově opomenuto bylo zmíniti se, byť jen stručně, o vzácné u nás okrouhlé kostnici románské na hřbitově, pocházející z XIII. stol. — Nepoměrně zevrubnější nežli články o Znojmě a Vranově, a na svůj účel snad příliš zevrubnou jest část věnovaná Bítovu, která obsahuje některé

zprávy úplně nové; zejména nápisy náhrobních kamenů v tamní hradní kapli jsou zde, pokud víme, po prvé otištěny — bohužel nikoli správně. Znajíce náhrobníky ty z autopsie, připouštíme, že pro porušenost jejich (bylyť po mnohé věky v dlažbě) není — zvláště neodborníkovi — příliš snadno přečísti tyto nápisy správně. Proto právě však se doporučovalo postupovati opatrně a dožádati se odborníka; nežli chybné opisy — raději žádné, neboť nápis jednou otištěný se pak slepě otiskuje z knihy do knihy i s chybami. Na ukázku uvádíme jenom nejdůležitější chyby uveřejněných opisů:

Náhrobek 1: P. R. HINEK místo P. P. HINEK.

Náhrobek 2: Tu se přihodil p. opisovateli prazvláštní malheur. Nápis prý zní: LETHA PANE (1572) WE HRADU D. S^{o} MICHALA ARCHANGELA PANE VEMRZEL WROZENY PAN (vyšlapáno, nečitelné) BITOVSKE Z LECHTUMBURKA atd. . . Jak se jenom tento pan Bítovský z Lichtenburka do tohoto hradu archanděla Michala dostal!? Veliká tato záhada řeší se zcela prostě: Nestojíť na tom kameni WE HRADU, nýbrž — W AVTERY! Vyšlapané místo v tomto nápisu obsahuje jméno HENRYCH. Jiných menších chyb v opise tohoto nápisu ani nevytýkáme.

Náhrobek 6: Místo 2^{HE} PONDIELY POS^{NII} YAN sluší čísti: W PONDIELY PO S^{M} atd. Slova RYTTIR v tomto nápise fakticky vůbec není; poněkud nečitelné místo ono zní spíše: v pánu (Bohu život svůj dokonal); za to jest vynecháno slovo SAVCZ (t. j. jsouc) pochován.

I v heraldice to pokulhává. Byloť znaky pod nápisy pojmenovati (většinou jest to ostrev). A páni z Boskovic neužívali ve znaku ptáka, nýbrž hřebene se 7 hroty. — Konečně nelze naprosto jméno Býtov (ačli se takto správně píše[1]) odvozovati od „byt, pobyt“ (králův). — Jinak jest to velice pěkná knížečka, a četné úhledné obrázky jsou jí nemalou ozdobou. *V. Houdek.*

Sbírka pravěkých starožitností. Napsal I. L. Červinka. V Uh. Hradišti 1900. Stran 37. s XII tabulkami.

Na dílko toto upozorňujeme všecky sběratele a přátele starožitností. I. L. Červinka, horlivý archaeolog a numismatik moravský, podává veřejnosti popis svých sbírek s četnými obrázky předmětů vzácnějších.

[1]) Má se psáti Bítov.

Za deset let vykopal asi 600 kusů kamenných, asi 200 koštěných, přes 500 bronzových předmětů, přes 350 popelnic, množství zbraní a nástrojův, asi 200 mincí římských a gallských, dohromady přes 4000 čísel. Popis jednotlivých předmětův upraven jest dle dob, dle nalezišť, dle toho, učiněny-li nálezy hromadně nebo jednotlivě. Předeslán jest krátký úvod do praehistorické archaeologie, v němž autor dospívá k závěru, že dle archaeologických nálezův nebydleli na Moravě nikdy ani kmenové gallští ani Kvadové ani Markomané. Kultury gallská a římská vnikaly prý k nám jen jako mody. Pole popelnicová pak prý svědčí, že u nás nebylo také místa „pro lenošné potulování kmenů germanských", nýbrž že zemi Moravskou od pradávna obývali a vzdělávali Slované.

Referent nesdílí tohoto mínění, pokládaje dosavadní archaeologické nálezy v zemích českých za nedostatečný materiál, z něhož by bylo lze činiti závěry obsahu tak vážného. Střední cesta, kterou kráčí celá řada badatelů slovanských i německých, doporučuje se asi nejvíce.

Ale práce Červinkova jest jinak hodna pozoru: Jestiť na Moravě ještě několik horlivých archaeologů, kteří mají obsáhlé sbírky soukromé, a tu by se doporučovalo, aby i oni vydali podobné seznamy. Totéž by činiti měla i jednotlivá musea městská a spolková. Jest toho tím více potřebí, že časem bude nutno soustřediti význačné nálezy na j e d n o m m í s t ě, asi v zemském museu moravském, poněvadž tříštění, které se koná u nás v tomto oboru, nepodporuje nikterak ani zájmu ciziny o nás ani odborného studia; neboť kdo by chtěl na př. učiniti si trochu slušný pojem o nynějším stavě moravského bádání archaeologického, musel by sjezditi celou Moravu, po museích městských, spolkových a soukromých; zároveň by se velmi podivil, jak nepatrné celkem a chudičké jsou sbírky archaeologické v museu Františkově, které zvláště nyní jako ústav zemský mělo by v té věci dohoniti, co dříve bylo z jakýchkoli důvodů zanedbáno. *R.*

Průvodce do moravských jeskyní od dra. Martina Kříže a Floriana Koudelky. Díl I. Punkva, Macocha, Sloup, Holštýn, Ostrov, Vilímovice a Na Harbechu. Ždánice-Vyškov 1900.

„Kdo chceš navštíviti světoznámou propast Macochu a tajemnou Půnkvu, kdo nahlédnouti do vysokých a rozervaných

prostor jeskyně Kateřinské a obdivovati se velkolepé skalní bráně .... pocestuj se mnou". Těmi slovy zvou nás spisovatelé k návštěvě moravského Krasu a k té cestě dávají nám do rukou svého Bädekra-Průvodce. Prozatím jest to jen první díl, ale mají brzy následovati ještě dva. Nazvali jsme knihu Bädekrem, a snad neprávem. Myslíme, že nad toho privilegovaného červeného průvodčího daleko vyniká podrobností, spolehlivostí zpráv a cenou vědeckou. Přivedše nás k Půnkvě vypravují spisovatelé o marných pokusech vniknouti odtud do Macochy, jíž věnují více listův. Nejobsáhlejší partie jedná o Sloupských jeskyních. Odtud dostaneme se k Holštýnu, do Ostrova a do Suchého žlebu. Tím končí se část popisná. Pak následuje díl o podzemních vodách, o naplaveninách v jeskyních, o diluvialních zvířatech a diluvialním člověku a j. K tomu připojeny jsou pověsti a jiné dodatky.

Obsah zajisté bohatý a zajímavý. Nyní ovšem jest nutno odpověděti otázku: Jakou cenu má kniha? Nazvána jest „Průvodce", a tím stanoven jest také její účel. Nesmíme ji pokládati pouze za spis čistě vědecký, ježto pro turistu bylo potřebí vložiti části a výklady, které by se jinak mlčením pomíjely. Tyto partie však jsou podřízené. Nejdůležitější jsou části, které obsahují spůsob, popis a výsledky mnoholetého svědomitého vědeckého zkoumání, o němž spisovatelé pojednali v četných publikacích vědeckých. To jsou zejména partie o Macoše, o Sloupských jeskyních, o Rasovně, o nadmořských výškách, o podzemních vodách, o naplaveninách v jeskyních, o propastech a j. Nevede nás to tedy obyčejný průvodce, jaký stává u vchodu jeskyň Sloupských, aby za odměnu ukázal taje podzemních kobek, a který o svém důležitém povolání nemá obyčejně ponětí. Jest to průvodce, stojící na výši odborného vzdělání, jenž vyloží, jakou důležitost má stanovení výšek nadmořských, jakou důležitost mají komíny, jak vznikla náplava do jeskyň, jak tu žil člověk současně s mamutem, a to člověk na značně vysokém stupni kultury a pod. A ty výklady všecky řízeny jsou ne bujnou fantasií, ale rozumem a skutečností. V té příčině poukazujeme zvláště na přídavek, popisující nové jeskyně Sloupské. Všecky tyto vlastnosti pojišťují knize cenu stálou i pro budoucnost.

Celkem Průvodce Křížův a Koudelkův jest jedinou knihou, která nejširši vrstvy poučuje o moravském Krasu spůsobem vědeckým. Úprava knihy jest velmi pěkná, a cena neobyčejně nízká

— 15 archů veliké osmerky s četnými illustracemi a cenným plánem Sloupských jeskyň za 1 K. Vítáme proto knihu a doporučujeme ji všem, kdo navštěvují náš Kras, pro její důkladnost a spolehlivost.

—r—

Jindř. Laus. Die Ergebnisse mineralogischer und petrographischer Forschungen in Mähren von 1890—1900. Uveřejněno v časopise Německého spolku učitelského (odboru přírodovědeckého) v Brně 1900, str. 3—44.

Hlavně na základě Procházkova Repertoria shledav si odbornou literaturu, autor sestavil přehled výsledků, jimiž doplněn a opraven byl za posledních deset let stav našich vědomostí o nerostech a horninách moravských. Literatury německé i české bylo použito vesměs, a o píli autorově svědčí, že mu neušla ani místa, kde jen mimochodem se činí zmínka o věcech moravských v pracích, jichž hlavním předmětem jest thema jiné. Tu a tam referent by z prací autorem užitých jinou stránku vytkl jako hlavní jich výsledek, nežli p. Laus učinil, avšak dlužno uvésti, že větších nesprávností v přehledu Lausově není. Z Kretschmerovy práce (v. ref. v Č. M. M. 1898) tuším je převzato i do „Ergebnisse“ mínění Fischerovo, že pseudofit z hory Žďáru u České Rudy jest „serpentin, jenž hojně obsahuje magnetovec a olivin“; V. Zepharovich a H. Rosenbusch opravili je v ten smysl, že ps. jest celistvý chlorit, a přítomnost olivinu v něm pochybná. Na str. 34. má státi jméno francouzského mineraloga M*a*llardm. Mollard a Munier-Chalmas jest osoba jediná, nikoliv badatelé dva! „Baikalit“ z Grešlova Mýta jest aktinolith (viz „Příspěvky k nerostopisu Moravskému“, Č. M. M. 1897 str. 245. sub voce Anthofyllit). Na str. 16. autor v poznámce pod čarou bere v pochybnost označení horniny z Olomúčan jako „tonalitu“, jehož jsem užil v referátu o předloňském výletu Klubu přírodovědeckého v Praze do moravského Krasu (Vesmír 1898 str. 273); nad čarou však sám uvádí na téže stránce, že v eruptivním massivu Brněnském diority obsahují mnoho (orthoklasu a) křemene — a co pak jest tonalit jiného než diorit, křemen obsahující? Zcela podobným tonalitem jest na př. také hornina pod Hády naproti prvnímu tunellu. Názvy českých prací autorem citovaných jsou uvedeny vesměs úplně správně, ale ve psaní osobních jmen jest p. Laus nedůsledný; některé české spisovatele píše správně, jiným zkomolil jejich jména

nemilosrdně (Kovarz, Caspar m. Kašpar, Dworsky). Jest přece nejprimitivnějším požadavkem při citování vědeckém, aby jména spisovatelů byla psána tak, jak sami se podpisují! V úvodě jest nesprávno tvrzení, že Kolenatého spis „Die Mineralien Mährens und Oesterreichisch-Schlesiens“ nebyl od té doby nahrazen jiným —; od té doby vyšly přehledy Kastnerův i Klvaňův.

Dr. F. Slavík.

Vinc. Neuwirth: Die wichtigsten Mineralvorkommen in Gebiete des hohen Gesenkes. Program německé reálky v Hodoníně za školní rok 1899—1900. 55. str. se 3 tabulemi.

Autor obral si úkolem, sestaviti data o mineralogii Jesenníka pokud možno nejúplněji, a k cíli tomu užil celé obsáhlé literatury o bohatých nalezištích severomoravských svědomitě, neopominuv žádné z prací majících význam pro nerostopisnou topografii Jesenníka. Úvod orografický a petrografický jest sdělán dle kompilace Lausovy; naleziště nerostná sama popisuje autor v těchto odstavcích: Okolí Sobotína a Petrova — Teplic — Visnberka — Maršové a Losína — Šumberka — Bludova — České Rudy nad Moravou — Koldštýna a Starého Města — hřeben Pradědský — okolí Frývaldova — Karlsbrunnu — Rymařova. Z vlastních pozorování a nálezův autorových jest tu pouze: granát od Petrova, zarostlý ve svoru; apofyllit a stilbit (heulandit) na amfibolitu z hald zašlých dolů magnetovcových u Teplic, popsané autorem též v letošních Tschermakových „Minaralogische und petrographische Mittheilungen“; nerost černý v pegmatitu u Visnberka a Maršové, jenž asi odpovídá tomu, co Kolenati nazval fergusonitem a tantalitem; konečně několik určení ploch krystalových, na nerostech již dříve známých. Připojená vyobrazení krystallů na 3 tabulích jsou z větší části velmi nezdařilá, hlavně asi vinou špatné reprodukce v tiskárně. Kresleny nesprávně jsou zvláště obrazce 23. (turmalin z údolí Dešné u Visnberka) a 26. (skapolith z Koldštýna).

Dr. F. S.

Význační korýši z jeskyň moravských. Sděluje K. Absolon. Čas. vlast. sp. muz. v Olomouci, Roč. XVII. čís. 68., str. 153—156.

Článek tento jest příspěvkem v nepřetržité řadě publikací o jeskynní zvířeně moravské, o které autor pracuje horlivě.

Odhaluje vytrvale roušku s tajemství jeskynních živočichů, kteří dosud byli málo známi. V této stati pojednává o korýších,

kteří v našich jeskyních jsou zastoupeni v mnohem menším počtu než v jeskyních Krasu jižního. Přece však jsou zde některé význačné formy jak suchozemské, tak vodní. Z prvních vyniká Titanethes albus Schiödte a Platyarthrus Hoffmanseggi Brdt. Titanethes albus Schiödte vyznamenává se nejen svou bělostí a velikostí, nýbrž i tím, že žije též v jeskyních jihokrasových. Pro plachost nelze jej snadno nalézti, a tím se asi stalo, že ušel dřívějším badatelům. Druhý korýš suchozemský, v jeskyních žijící Platyarthrus Hoffmanseggi Brdt., byl dosud znám jen jako forma mravencomilná. Autor naleznuv ji (mimo jiné živočichy) nyní v jeskyních, proslovuje mínění, že jest jistý vztah mezi jeskyněmi a mraveništi; mraveniště totiž představují asi malé, improvisované jeskyně.

Z vodních korýšů temnostních uvádí formy: Asellus cavaticus Schiödte a Gammarus puteanus Schiödte. Oboje známe již z jiných zemí, a to nejen z jeskyň, nýbrž i z hlubokých studní a hlubin jezerních. Žijí s mnohými povrchovými druhy, které sem asi náhodou byly splaveny, a jsou dosti vzácné. Autor vyslovuje domněnku, že jmenovaní korýši žijí zde v mnohem větším počtu ve velkých jezerech podzemních, kam dosud nikdo nevnikl, ježto jezírka, která jsou přístupna, pokládati dlužno jen za malé cípy a výběžky velikých vod neznámých. Na konci autor vypisuje zajímavé vztahy slepých forem temnostních ku povrchovým vidoucím a podává názory různých autorův o věci té, nechávaje mnoho otázek nerozřešených. *Jos. Vališ.*

Nová díla.

Soudní akta konsistoře Pražské. Vydává Ferdinand Tadra. Historického archivu České Akademie č. 18. Část VI. (1407—1408). Stran IX. a 389.

Dějiny české literatury. Napsal Dr. Jaroslav Vlček. Sešit 9. a 10. Obsahují kapitoly: Evropské obrození a Josefinské osvícenství. — Česká učená společnost. — Rokoko v české poesii. — „Vlastencové z boudy“ a „Česká expedice“. Stran 129—240

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Sešity 11. a 12. Obsah: O světové říši assyrské za Sargona, Sanheriba a Assarhaddona. Dílu II. stran 97—192.

Průvodce do moravských jeskyní od Dra Martina Kříže a Floriána Koudelky. Díl I. (Půnkva, Macocha, Sloup, Holštýn, Ostrov, Vilímovice a Na Harbechu.) S četnými obrázky a půdorysem Sloupských jeskyní. Stran 244 za 1 korunu.

České missie Jana Kapistrana. Napsal Zdeněk Nejedlý. Zvl. otisk z Časopisu Musea království Českého, roč. 1900. Str. 74.

O doplňku v češtině, zvláště nové. Napsal Jiří Malovaný. Otisk z výroční zprávy české ob. reálky v Kroměříži. Stran 24.

Sbírka pravěkých starožitností. Napsal I. L. Červinka. S četnými vyobrazeními a tabulkami. Stran 37.

Studie o jeskynních šupinuškách. Podává Karel Absolon. S 1 tabulí a 24 vyobrazeními v textu. Zvl. otisk z Věstníku Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1900. Stran 39.

Mocran & Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle K. Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212. Von Berthold Bretholz. Zvl. otisk z „Mittheilungen des Instituts für oesterreichische Geschichtsforschung". Stran 19. Ke studii této se ještě vrátíme.

Časopisy.

Věstníku České Akademie vydána redakcí Bohuslava Raýmana čísla 6. a 7. Obsah: Jos. Zubatý: Z novějších prací o starořeckých dialektech. — B. Kužma: O pokrocích chemie anorganické. — Jos. Truhlář: Paběrky z rukopisů Klementinských. Č. 7.: B. Raýman: Chemie organická r. 1899—1900. — Jarosl. Perner: Zpráva o VIII. mezinárodním sjezdu geologickém v Paříži. — Fr. Klapálek: From the Greeks to Darwin. (Od Řeků k Darwinovi.) A outlin of the development of the evolution idea. By Henry Fairfield Osborn. II. ed. — Fr. Černý: Paběrky z mor. zemského archivu. Zprávy.

Časopisu musea král. Českého vydán byl redakcí Ant. Truhláře ročníku LXXIV. svázek 5. Obsah: Giuseppe Parini a satirická jeho báseň „Den". Napsal Jaroslav Vrchlický. — K otázce významu slovných shod rýmových pro poznání příbuznosti skládání staročeských. Napsal Ant. Havlík. — Z dějin alchymie v Čechách. Podává Otakar Zachar. — Ladislav Stroupežnický, jeho život a dílo. Napsal Jaroslav Kamper. — Česká missie Jana Kapistrana. Napsal Zdeněk Nejedlý. — Mistr Tomáš Jelínek. Napsal Frant. Snopek. — Hlídka literární. — Zprávy.

Českého Časopisu Historického vydán byl redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ročníku VI sešit 4 Obsah: Jarosl. Vlček: Z doby josefinské. VI. Obrany jazyka a národnosti — Kamil Krofta: Z Vatikánu. — Josef Pekař: O tak zv. mapách základních. — Boh. Matějka: Příspěvky k dějinám středověké architektury v Čechách. — Jaroslav Goll: Kosmas II. 8. — A. L. Krejčík: Palaeografie a paprsky Roentgenovy. — Literatura, výňatky z časopisův a zprávy. Časopis bude příštím ročníkem v objemu zvětšen na 28—30 tiskových archův. Předplatné bude obnášeti 8 K 40 hal.

Českého Lidu vydáno bylo redakcí Dra. Č. Zíbrta ročníku IX. čís. 6. Obsah: Dr. L. Katona: Maďarská knížka z r. 1764 o trestu bezbožných tanečníků v Čechách. — K. V. Dvořák: Dotěrek. Obrázek lnářský z okresu Poličského. — A. Šebestová-Ledecká: Podruzi. Příspěvek ku právním zvyklostem lidu jihočeského. — Jos. Čižmář: Moravské knihy, zvané Krištofky, jednající o zaklínání duchův. — J. Vyhlídal: Církevní rok a děti slezské. — Č. Holas: České národní písně. — A. Malec: Moravští Hrváti.

Národopisné obrazy. — J. Kopáč: Přezdívky a posměchy z českého Horácka. — Dr. Č. Zíbrt a Kl. Čermák: Pověsti o křížích, otištěných ve dřevě — K. Sabina: Důležitost lidového podání českého. — A. Blažek: Posvícenský humor našeho lidu z předešlého věku. — Jos. J. Pícha: Dvě pověsti o Žižkovi z východních Čech. — Dr. I. Zahradník: Staročeské pohádky (hádanky). — Jos. Petrák; Pečení chleba. Z jizerských hor. — J. Zeman: Paběrky z archivů domácích i cizích. — Vincenc Paulus Aprilové žerty na Chrudimsku. — J. K. Hraše: Pověst o padlých andělích. — Kl. Čermák: Tři špalíčky staročeských písní světských. — Břetislav Skalský: Přijímání „nováčků" do bechyňského procesí v Krči. — J. Prousek Studie o dřevěných stavbách českých. — Emil Průcha: Chození Barborek. — Al. Hlavinka: Příroda kmotrou národní písně. (B. Malby). — Lidové motivy u českých básníkův. — Dr. Iz. Zahradník: Rady J. Košetického r. 1690 na každý měsíc (červenec a srpen). — Číslo 1, roč. X.: Fr. Kretz: Z dějin národopisu československého. — Dr. Em. Fait: Srovnávací studie o svatebních obyčejích, zvláště o svatbě v Makedonii. — Ed. Šebesta: Stezky středních Sudet a jich kulturně-historický význam. — Vítězslav Novák: Několik slov o slovenské písni. — Fr. Bareš: Nádobí v staré domácnosti v Ml. Boleslavi. — Fr. Racek: O malovaných modlitebních knihách jihočeských. — J. M. Slavičinský: U Křúpalů. Valašská povídka. — Čeněk Zíbrt: Dopisy V. Krolmusa V. Hankovi. — Ondřej Pisch: Náboženská představení dětská v Kojetíně — Fr. Kretz: Slováčtí hudci. — Jan Tykač: Nářečí horácké na východě českém. — Fr. Bayer: Valašské názvosloví z lesního hospodářství a salašnictví na Rožnovsku. — Jul. Bednár: Rozprávočky na Uderinej v Novohradskej stolici. — J. L. Holuby: Rozprávočky z Bošáckej doliny. — Ign. Hošek: Povídky z okolí bysterského. — V. Vaněk: Postavení učitele a duchovního správce v Olešnici r. 1848. Směs. Zprávy. Č. 2.: Ed. Šebesta: Stezky středních Sudet a jich kulturně-historický význam. — Tobiáš Macek: Písmák Jos. Procházka. — Čeněk Holas: České národní písně. — J. Kopáč: O vyšívkách a vyšívačkách v Českém Horácku. — Aug. Hajný: Obchůzka se sv. Barborou. — Fr. Lego: Jindřichohradecké pečivo Mikulášské. — Jos. Petrák: Nadílka na sv. Barboru, Mikuláše, Lucii a o Vánocích. — Fr. Lego: Železná obětní zvířátka z Dolní Vltavice. — J. Vyhlídal: Koledy vánoční dětí slezských. — Ad. Schuster: Lidové modlitbičky ze Smrčí. — Dr. V. Řezníček: Kostnice v Německé Čermné v Kladsku. — J. Vluka: Východoslezské tance lidové. — Dr. J. V. Novák: Slovenské písně. — J. Petrák: Štědrovečerní lidová jídla. — Dr. Č. Zíbrt: Stavba lodí na Žďákově u Vorlíka. — Bedř. Mach: Betlemy a Kristydle u tkalců Krkonošských. — C. Hedrlín-Satalický: Pověsti o skrčkovi (pídimužíkovi). — Dr I. Zahradník: Rady J. Košetického r. 1690 na každý měsíc. — H. Alferi: Příspěvek k dialektickému studiu českého jazyka z okolí Želiva. — V. Zd. Hackenschmied: Karetní hry české: Šerha a Zpívaná. Četná vyobrazení.

Obzoru literárního a uměleckého vydána byla redakcí Jaroslava Vlčka roč. II. čísla 9., 10., 11., 12 a 13. Nové články: Dr. Jan Jakubec: Tři čeští epigramatikové. — Karel Velemínský: Tolstoj myslitel a jeho „Vzkříšení". — Dr. Jan Krejčí: Karolina Světlá. — Zdeněk

Nejedlý: Zdenko Fibich. — Úvahy a referáty. Rozhledy umělecké, bibliografie a oznamovatel nových knih i chystaných překladův.

Listů filologických vyšel za redakce Jana Gebaura, Fr. Groha, Jos. Krále, Frant. Pastrnka a Jaroslava Vlčka roč. XXVII. sešit 3.—5. Nové práce: Karel Wenig: Kdy sepsán byl Minuciův dialog „Octavius“? Příspěvek k rozřešení této otázky. — Frant. Groh: Příspěvky epigrafické. — J. Horák: K odsutí t ve 3. osobě praesentní ve slovanštině. — K. Novák: Další příspěvky kmenoslovné ze spisů Husových. — Hynek Hrubý: O české postille mistra Jakoubka ze Stříbra. (Ukázka z větší práce o českých postillách) — Fr. Černý: Hlaholský zlomek Cerroniho. — Jos. Kubín: Z české dialektologie. Četné referáty, hlídka programů středních škol r. 1899 a drobné zprávy.

Sborníku České společnosti zeměvědné vydána byla redakcí Dra Jindř. Metelky roč. VI. čísla 7.—9. Nové práce: Dr. Em. Fait: Poměr Anglie k jejím osadám. — Dr. Emil Holub: Budoucnost Habeše, Tripolska a Marokka. Četné vědecké zprávy a referáty.

Věstníku českých professorů vyšlo redakcí Františka Bílého ročníku VIII. číslo 1. Obsah: F. V. Vykoukal: Několik poznámek ku pěstění klassických jazyků na našich gymnasiích. — Dr. Em. Fait: O nynějším stavu tureckého školství. — Fr. Faktor: Sirnatan sodnatý výhodným zkoumadlem v chemické laboratoři žákovské na školách realných. — Jk: K reformě našich paedagogií. — Alois Bouda: Rozbor změn při kreslení od ruky, způsobených na reálkách novou osnovou a jejími instrukcemi. — Dr. Vladimír Novák: Z cest po Spojených státech Severní Ameriky. — Antonín Kaňka: Poznámka k silovému akustickému poli: Akustické pole kroužkové se řídí týmž způsobem, jako optické kroužky Newtonovy. — Václav Ertl: Co zmůže škola proti pohlavním poblouzením mládeže. — Dr. D. Panýrek: O potřebě školních dentistů, zvláště na středních školách. — Drobné zprávy. Spolkové zprávy a Literatura.

Hlídky vydána redakcí Dra Pavla Vychodila čísla 10. a 11. — Nové práce: Feliński: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — Jan Oliva: Z duchovních pradějin člověka. — Dr. Fr. Nábělek: Stirner a Nietzsche. Písemnictví a umění. Nová díla. Směs. Rozhled.

Kwartalniku Historyczného vydány byly za redakce Aleksandra Semkowicza ročníku XIV. seš. 2 a 3. Obsah: Alex. Brückner: Język narodowy w Uniwersytecie Krakowskim. — Władysław Semkowicz: Drużyna i Śreniawa. — Dr. A. Karbowiak: Ułamek pamiętnika profesora Uniwersytetu Krakowskiego z początku XVII wieku. — Listy Mablego od Šimona Askenazeho. Četné literární zprávy, referáty, životopisy. Přehled historických článkův a recensí za první čtvrtletí r. 1900 všech řečí slovanských a o literatuře německé. Obsah čísla 3.: M. Perlbach: Przyczynki do krytyki najdawniejszych żywotów św. Wojciecha. — Zb. Pazdra: Sądy Konfederacyjne z roku 1672—1673. — Wł. Semkowicz: Zapiska herbowa przemyska z r. 1478. — A. Prochaska: Przywileje dla cygańskiej starszyzny w Polsce. — Zb. Pazdra: Ordynacya sądu konfederacyjnego przemyskiego z r. 1673. Recenze a zprávy. Přehled historické literatury.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

Listy Palackého Bočkovi.

Sděluje Boh. Navrátil.

Dějiny moravské historiografie nejsou dosud napsány, ačkoli literatura vykazuje pokusy o ně a příspěvky nejrůznější jakosti. Středem historické práce na Moravě v první polovici XIX. století byl Antonín Boček, nejprve jako vydavatel diplomatáře a později jako archivář a zemský historiograf. Jeho činností obírati se bude příští dějepisec historiografie moravské na předním místě a nebude moci při tom děliti literáta od člověka, neboť člověk poskvrnil sebe při práci literární. V Čechách touže dobou snahy podobné, jako na Moravě, o diplomatář spjaty jsou se jménem jiného, většího syna Moravy — Palackého. Také on veden byl k sebrání a vydání diplomatáře, aby si zjednal podklad pro vypsání českých dějin; rozdíl mezi obojí snahou snadno lze postřehnouti: Palackému diplomatář měl býti prostředkem k vyššímu účelu, Bočkovi vydání jeho zůstalo cílem vlastním.

Palacký setkal se s Bočkem ponejprv v Olomouci r. 1832 za výzkumu po archivech moravských, a odtud datuje se jejich korrespondence. V první části dotýkalo se dopisování výměny listin sebraných od obou pro diplomatáře, český i moravský; už tehdy vznikly první neshody, které vyvolávaly nedůvěru a stupňovaly se soutěží vědeckou, osobními vlastnostmi a vlivy cizími, při čemž stinné stránky lidské povahy prosvitly zvláště tam, kde nebylo pevného stanoviska mravního. Druhý bod sporný, který dával podnět k dopisování, objevil se, když Boček napsal studii o době po pádu Přemysla Otakara II. a vydal první svazek diplomatáře. V uvedených publikacích Boček dovolával se kronik, jichž chtěl Palacký užiti píše dějiny české; o přepisy letopisů nebo aspoň o nahlédnutí do nich prosil Palacký v listech svých, ale na Bočkovi nemohl se jich doprositi z příčin dnes úplně zjevných a to vedlo ku konečné roztržce mezi oběma r. 1838.

Tento styk obou historiků patří do dějin historiografie moravské, a listy, které uveřejňujeme, osvětlí utajené stránky moravského dějepisectví a poněkud také poměr velikého Moravana k rodné zemi, na kterouž otázku zůstala dlužna plnou odpověd i jubilejní literatura r. 1898. Úplně vyjasněn není vývoj poměru obou mužův — Bočka, spějícího k prvnímu velikému činu literárnímu, který rozhodnouti měl o jeho kvalitě, Palackého, uznaného již spisem Würdigung, ale napínajícího síly k velikému dílu kombinačnímu — ještě ani těmi listy; neboť jsou to jenom dopisy jedné účastněné strany, 15 listů Palackého Bočkovi a jediný list moravského historiografa (č. 14 a.), jehož originálu nenalezneme v pozůstalosti Palackého, protože jej Bočkovi vrátil. Konečný úsudek, vlastně odsudek, bude lze projeviti, až korrespondence z literární pozůstalosti Palackého dospěje k letům 1832—1838: nebude to obraz utěšený pro poměry literárního hnutí v zemích našich za těch dob ani pro styk mužů, kteří měli vzájemnost vědeckou v první řadě představovati a do veliké míry spolu i tvořiti.

* * *

Listy uveřejňované jsou vyňaty z literární korrespondence Bočkovy dosud neznámé. V archivě zemském v Brně signována a v katalogu rukopisů zapsána byla pouze korrespondence Bočkova z let 1824—1846 (Q 5) a t. zv. úřední korrespondence (R I 17). Po knihovnách a archivech našich konají se však ještě nyní objevy. Minulého léta nalezl jsem v archivu sbírku dopisů Bočkových, v katalogu rukopisném nezaznamenanou, za knihami, které tvořily pomůcky stolice českého jazyka při stavovské akademii moravské, již Boček zastával po léta; mezi nimi uloženy byly také tyto listy Palackého Bočkovi a jeden dopis Palackého praelatu Nappovi. Korrespondence nová spojena s dopisy úředně sice známými, ale ve vědeckém světě dosud také nepoužitými, představuje velmi cenný pramen pro poznání literárního života českého, slovanského i cizího. Setkáme se v ní se jmény českými Chmela, Chytil, Hanka, Horký, Jelínek, Jungmann, Kampelík, Kollár, Ludvík, Pospíšil, J. Procházka, Rojek, Švabenov, Sušil, V. A. Svoboda, Šembera, Šafařík, hr. K. Šternberk, Vocel a j. Ze světa slovanského dopisovali Bočkovi Bielowski, Kopitar, Maciejowski. Z jiných uvádíme: Branowitzer, Chmel, Ens, Fischer, Heinrich, Hammer-Purgstall, Hübner, Knoll, Köpke, Mayer, Meinert, Ant. B. hrabě

Mitrovský, Sterly, Stenzel, Volný, Wolfskron. Nezbytna jest ovšem korrespondence tomu na prvním místě, kdo bude psáti životopis Bočkův, jehož dosud nemáme, a s Bočkem přece naše úzké literární poměry uvedeny byly do širšího světa badatelského. Dopisy, jakkolvěk uloženy jsou ve sbírce jen takové, které přijal a několik málo konceptů, zasluhovaly by vydání, třeba někde jen u výběru.

1.

V Praze, 19. července 1832.

Milý příteli! Později nežli sám sem chtěl, ozývám se opět k Vám, ale s tou nadějí, že jakož já Vám celou duší oddán jsem, tak ani Vaše přízeň ke mně ještě neochladla. Vždyť oba pracujeme na téže roli, pohříchu již od dávna zpustlé, a oběma nám činiti jest o dobro ne osob našich, ale národu toho, kterému tělem i duší zavázáni jsme. Pročež já svou známost s Vámi za znamenitý zisk tohoto léta[1]) sobě pokládám a milerád Vás vítám v počtu milých a vzácných přátel svých.

Přijev do Prahy od Vás, poznal sem tu bouři nemalou, kterou nepřátelé národu a jazyka našeho na nás uvaliti chtěli tajnými ouklady a osočením u nejvyšší vlády, jako by pod heslem Matice České tajná společnost se kryla, předstírajíce, že ústav ten protizákonně zřízen jest etc. Mělť jsem tuhé a dlouhé o to půtky před nejvyšším purkrabím, až sem se uvolil jménem ústavu neužívati veřejně jména Matice České pro výstrahu před chudoduchými a zlými; ostatně však ústav sám ve způsobu a řádu svém se

1) Palacký pracoval r. 1832 od 14. dubna do polovice května v archivu státním ve Vídni, aby sebral tamější látku pro český diplomatář; 15. května dojel z Vídně do Brna, kde pobyl až do 19. května. Se svolením tehdejšího gouverneura hraběte Inzaghiho prohlížel guberniální registraturu. Ráno 19. května odejel z Brna do Olomouce a tam prodléval do 22. května; z Olomouce vedla ho cesta do Kroměříže. V květnu ještě vrátil se přes Olomouc a Králové Hradec dne 29. do Prahy. Na Hané pobyt jeho byl významnější: shlédl archiv kapitulní v Olomouci, arcibiskupský v Kroměříži a poznal Bočka, který tehdy byl již professorem českého jazyka při stavovské akademii Olomucké. (Fr. Palackého korrespondence a zápisky. K tisku připravil V. J. Nováček. I. Autobiografie a zápisky do roku 1863. V Praze 1898, 189. Palacký Fr., Zur böhmischen Geschichtschreibung. Actenmässige Aufschlüsse und Worte der Abwehr. v Praze 1871, 59.) Dle vlastního životopisu a tohoto listu jest pobyt Palackého v Kroměříži určen jistě rokem 1832 proti tvrzení, které projevil Dudík B., Bibliothek und Archiv im fürsterzbischöflichen Schlosse zu Kremsier. Ve Vídni 1870, 66

zachovává, zákonně zaveden a zřízen jsa.[1]) Půtka ta mezi vlastenci zde velikou sensací činila, nemilou však a nikomu neprospěšnou; avšak nepřátelé naši cíle svého nedosáhli aniž ho bohdá kdy dosáhnou, pokud jen svornost a láska mezi vlastenci věrnými panovati bude. Že Matice vždy k zrůstu se má, to i z druhého svazku letošního Musejníka poznáte. Dostalli se již k Vám do Olomouce? Pojednání páně Jungmannovo ‚O různění českého písemního jazyka' podáno tam za nebytí mého v Praze; přeji slovům srdečným vzácného starce účinku požehnaného. Od té doby, co svazek onen vydán, došel nás páně Trnkův spisek ‚O českém spisovném jazyku' — škoda přítele! — nadáli sme se od něho něčeho lepšího, důmyslnějšího, mužnějšího. Ten ubohý recensent, na kterého tak náruživě se osupil a kterémuž ve hněvu svém všecky mravní ohavnosti přičítá, — jsem já.[2]) Proto však řekněte jemu, že se na něho nikoli nehněvám, ano raději mu to odpouštím, nežli že tak nedůvodně a neuměle věc svou vedl. Pravdu sobě mluvme a přátelé si buďme. Propovím

---

1) Matice Česká, založená 1830 jako sbor ku vědeckému vzdělání řeči a literatury české, zápasila v počátcích s nepřízní některých kruhů, neboť censura zakázala v květnu r. 1832 sboru nazývati se ‚Maticí Českou'. Palacký vrátiv se z Moravy, stěžoval si do zákazu nejvyššímu purkrabí Karlu hraběti Chotkovi, který Palackého dovedl upokojiti. Leč i potom sekretář zemského praesidia Ambrosi trval na zápovědi, a tu Palackému znovu bylo jednati s purkrabím a vyjednávati s Ambrosim, z jehož slov znamenal, že Matice pokládá se za společnost tajnou a tudíž zapověděnou. Palacký dohodl se konečně s policií tak, že sbor zval se potom nějaký čas ‚Pokladnicí Českého Museum na vydávání knih českých'. (Zelený V., Život Josefa Jungmanna. V Praze 1873—1874, 279. Tiefrunk K., Dějiny Matice České. V Praze 1881, 44—45.)

2) Okolo r. 1830 oblíbili si Čechové v Brně přebývající Vincenc Žák z Úsobí, František Dobromysl Trnka z Humpolce a poněkud i Fr. Cyrill Kampelík z Siřenova moravská nářečí odlišná od spisovné češtiny. Trnka začal zaváděti nové tvary literárně poprvé r. 1829, a když r. 1831 vydal pořekadla Slovákův moravských i uherských, kde již plným proudem novotvary se řinuly, vystoupil proti tomu Palacký rozhodně v Časopise Českého Museum 1831, 234—235, háje spisovného jazyka. Trnka bránil se, ale také útočil brožurou ‚O českém jazyku spisovném. Ve prospěch mladým spisovatelóm i na výstrahu nedozrálým recensentóm'. První část její vyšla v Brně ještě téhož r. 1831, druhou část vytiskl r. 1832 v Olomouci. Než ještě spisek Trnkův do Prahy se dostal, odpověděl novotářům Jungmann článkem ‚O různění českého písemního jazyka' v Čas. Čes. Mus. 1832, 165—181, vydaným. (Zelený V., l. c., 286—287. Bílý Fr., Palacký a spisovný jazyk český v Památníku na oslavu Palackého. V Praze 1898, 704 a násl. List Palackého Kollárovi z Prahy 19. července 1832 v Čas. Čes. Mus. 1879, 473, č. 19.)

o tom ve příštím svazku jediné, koneční a poslední slovo;[1]) nikoli zajisté nedopustím, aby jaká další o tom hádka v časopisu vedena byla. Že pak sám proti panu Trnkovi sem psal a psáti chci, ne proto činím, abych se s ním vadil, ale nejvíce, abych o tom posudků od jiných spisovatelů, prudčejších a vášnivějších nežli já, do časopisu bráti nemusel, ježto by jistě více bolely nežli slova má, kteráž vždy jen k věci a nikdy k osobám, leda kde jich od sebe děliti nelze, prohlédají. Jaký to nerozum, jaké neštěstí, že my vždy o literách, o slabikách se hašteříce, věční pedanti a školometové, když národ sám po čtení pro své vzdělání a kochání žízní a lační, nic jemu záživného podávati neumíme aneb nedbáme. Tak sami sobě škodu, ba záhubu chystáme, nepřátelům pak svým nesmírnou radost působíme. Lituji pana Trnky, že tak nevděčnou památku v literatuře naší sobě připravuje, a vždy ještě naději se do srdce jeho, že konečně omyl svůj pozná, vyzná i napraviti se posnaží.

Račtež mi zprávu dáti, přijdeteli letos podlé přípovědi své do Prahy a kdy? Podlé toho zajisté hleděl bych býti doma. Stojím Vám za to, že zdejší vlastenci milerádi Vás přivítají.[2]) Když pak přijdete, račtež prosím přinésti s sebou onen starý Šternberský diplomatár ve 4tu, jejž sem u Vás viděl; důležitý jest mi pro Šternberský rodopis, který chystám. Také rád bych věděl, na čem ste se z ohledu na náš diplomatár XIII. století ustanovil; žádost mou znáte. Pozdravte věrně přátel našich, pana ze Schwabenau,[3]) pana Trnky, pana Smékala,[4]) i jestli mne

[1]) Dopsal ho 16. září a vytiskl s nadpisem ‚Posudek' potom, jak v listě píše, v Čas. Čes. Mus. 1832, 352—373 a tím spor pro časopis musejní skončil.

[2]) Boček o prázdninách zajel do Prahy. Píše o tom Palacký Kollárovi 1. září 1832: Jsouť u mne přátelé z Moravy, prof. Boček (jenž právě nyní u mne vypisuje sobě z mého diplomatáře staročeská jména pro své onomastikon a Vám své služby skrze mne vzkazuje) a pan ze Schwabenau, dobrá hlava, jenž dříve (i do Musejníka německého) německy psav, nyní pro jazyk náš horlí a po česku psáti se chystá; nový arcibiskup Olomucký, hrabě Chotek, učinil ho archivárem svým. (Čas. Čes. Mus. 1879, 476, č. 20.)

[3]) Julius Urban rytíř Švabenov narodil se v Brně 1808, studoval filosofii a práva, která skončil v Olomouci 1828. Jako 19letý mladík napsal r. 1827 do německého časopisu musejního článek o Konradovi Znojemském, kterým na sebe upozornil i Dobrovského. Později psal již česky do Čechoslava. (Šmídek K., Literární ruch na Moravě v novější době. Časopis Matice Moravské 1870, 102—111.)

[4]) K. Smékal, skriptor universitní knihovny Olomoucké.

kdo jiný ještě v paměti své má, zvláště pak v Brně. Lituji velice, že sem s panem Sušilem[1]) se nesešel; pozdravte i jeho zvláště a buďte zdráv!

Váš přítel P.

2.

V Praze, 18. října 1832.

Milý příteli! Posílám Vám poslední svazek Musejníka našeho pro pana z Švabinova jakožto zakladatele Matice České, jejž mu i s pozdravením od nás dodati račte; slyševše, že vraceje se odsud na cestě se rozstonal,[2]) litovali sme ho srdečně, ale doufáme, že již zase ozdravěl. Račtež mi prosím brzy nějakou jistější o něm zprávu dáti. Vedle toho posílám také 15 výtisků zvláštních z Musejníka ‚O různění českého písemního jazyka' a ‚Posudek' knihy páně Trnkovy[3]); možnáli, rozprodejte je po 10 kr. ve stř., a kde se Vám užitečné zdáti bude i rozdejte podlé zdání svého. Já sem v posudku svém tuze krátce mluviti musel, pročež ostýchám se, že ne všickni čtenáři na Moravě mně vyrozumějí; nic méně to jest poslední slovo naše o této věci, aspoň v Musejníku, a do dalších hádek nikoli se nedáme. Kdo upřímě, rozumně a nesobecky smýšlí, tuším že mu postačí, co dosavad o tom pronešeno; se svéhlavostí pak rozumem potýkati se nesluší. Líto mi věru srdečně, že sem s panem Trnkou tak se povaditi musel; ale neslušelo mi mlčeti, poněvadž tu ne osob našich, ale věci předůležité se dotýkalo. Nyní aspoň říci mohu ‚dixi et salvavi animam meam' a jsem ospravedlněn před budoucností. Ať již páni T[rnka] a Ž[ák][4])

---

[1]) František Sušil kaplanoval v těch letech (1828—1837) v Olbramovicích. S Palackým znal se ze styků literárních, podav do Musejníka r. 1827 první své básnické pokusy. Doufal Palacký nepochybně, že sejde se se Sušilem, když v Brně v květnu prohlížel guberniální registraturu. (Vychodil P., Život Františka Sušila. V Brně 1898, 41, 67.)

[2]) Od mládí chorý Urban, když churavost jeho se zmáhala, umínil si poděkovati se osobně z úřadu archivářského u arcibiskupa Chotka, tehdy v Karlových Varech prodlévajícího. Ubíraje se z Karlových Varů navštívil Prahu, pak odcestoval do Brna a do Kroměříže. Cestou z Prahy do Brna znovu ochuravěl. (Šmídek K., l. c., 109.)

[3]) Zvláštní otisky obou článků, Jungmannova i Palackého, vyšly potom v jednom svazečku, ale každý s vlastní paginací a samostatnými listy titulními.

[4]) Do sporu zapletl se také Žák, že Jungmannovi na jeho pojednání poslal list důvěrný, datovaný 11. srpna, narůstající do celého článku, v němž nalezly místa invektivy na českou hrdost a neústupnost. Počátek toho listu

dělají, co sami chtějí, my jim v tom brániti nemůžeme; ale já přesvědčen jsem, že počínáním takovýmto nezískají sobě dobré památky v národu, anobrž že po nemnohých letech i sami toho litovati budou. I Pohl[1]) někdy upřímě a věrně smýšlel o dobré jazyka našeho; i jeho theorie jen na oko pravá zavedla: než jaká děje se mu čest nyní v národu a v historii literatury naší? T[rnka] i Ž[ák] jsou učení v pokojích a chyžkách, ale zámysly jejich nehodí se do světa. Pozdravte však pana Trnku ode mne, budeli jen chtíti o mně co slyšeti, a řekněte mu, že já jsem sice jeho inimicus rei, ale amicus personae a že sem následoval jeho ‚Pravdu si mluvme, přátelé si buďme‘. Také pana Smékala račte ode mne pozdraviti a, spomínáli pan baron Rollsberg[2]) ještě na mne, vzkažte jemu mé uctivé služby a poklonu. Věru já velice toužím po vzácných těch pokladech, které nám v archivu kapitolním tak laskavě, ochotně a vlídně ukazoval, zvláště po rukopisích, jichžto tam tak veliké množství jest ještě v literatuře naší neznámých. Škoda, že sem se s nimi déle obírati nemohl, abych je aspoň poněkud lépe byl poznal. Nyní všecka naše naděje na Vás spoléhá, Vy nám za vše, co tam jest, státi musíte, z Vašich rukou my toho očekávati, od Vás toho žádati budeme. Nezapomínejte, příteli, že konáte ouřad důležitý, ba svatý, ouřad pěstouna literatury národní v Moravě, staré i nové. Svěřena Vám hřivna veliká v té naději, že s ní těžiti budete. Však my všeho ušlechtilého do Vás se nadějeme. Slíbených od Vás přepisů ze XIII. věku já dychtivě očekávám. Především prosím, že na slib svůj hraběti Kašparovi ze Šternberka učiněný co nejdříve pomyslíte; on již na poslání Vaše toužebně čeká, vyhledav si

otiskl Zelený V., l. c. 406—407 jako přílohu X. Odpověď Žákova, s níž se Jungmann přátelům netajil, byla druhým popudem, že Palacký uvedený ‚Posudek‘ napsal. (Zelený l. c., 288.) Určitěji tento důvod pro ‚Posudek‘ viděti lze z dopisu Žákova Sušilovi, z Brna, 15. listopadu r. 1832 daného. (Vychodil P., l. c., 66.)

[1]) Jan Václav Pohl († 1790) z Hradce Králové, jemuž svěřeno bylo učení češtině synů Marie Teresie a později učitelství v Teresianě, odvažoval se ve své grammatice beze vzdělání filologického a jakéhokoli podkladu vědeckého rušivých novot jazykových; Dobrovský vystoupil proti němu. (Sr. případný odsudek činnosti jeho u J. Vlčka, Dějiny české literatury. Díl II. část 1. V Praze 1900, 186.)

[2]) Antonín baron Rolsberg (tak píše jméno jeho Boček v diplomatáři na str. XXIV.), kanovník Olomoucké kapituly a zároveň bibliothekář a archivář kapitulní; provázel patrně Palackého po archivu r. 1832.

v Jihlavi sám, čeho potřeboval.[1]) Ode pana preláta Nappa[2]) poctěn jsem byl onehdy psaním, jenž mi veliké potěšení způsobilo. Nyní doufám, že i od Vás brzy se doslýchám zpráv potěšitelných, zvláště také o panu z Švabinova. Buďte zdráv a přejte

svému příteli

P.

3.

V Praze, 3. listopadu 1833.

Milý pane! Že sme tak brzy v jakémsi nedorozumění společně se octli, toho já velice lituji. Chybili sme tušim oba, Vy napřed, a potom i já. Jest Vám vědomo, že sem já o lonské námluvě naši pánům stavům českým ouřední zprávu byl dal;[3]) když tedy sem porozuměl, že tato námluva k místu a ku konci ne-

---

[1]) Kašpar hrabě Šternberk chystal na sklonku života svého dějiny horního práva a zákonodárství jeho v českých zemích. Vraceje se v létě z Vídně do Čech, zastavil se v Jihlávě, aby prohlédl prameny práva horního. Za zprávy z archivu Jihlavského děkuje v předmluvě k svému dílu nejvyššímu kancléři spojené dvorské kanceláře Antonínu hraběti Mitrovskému, jihlavskému starostovi Gattonimu a magistrátnímu radovi Sterlymu, jejž v předmluvě jmenuje Stehle. (Leben des Grafen Kaspar Sternberg von ihm beschrieben . . . herausgegeben von Fr. Palacký. V Praze 1868, 157. Sternberg K., Umrisse einer Geschichte der böhmischen Bergwerke. V Praze 1836, XI.)

[2]) Cyrill Napp, praelat Starobrněnský, byl členem mor. výboru stavovského, bral čilé účastenství v agendě stavovské a činil iniciativní návrhy v kulturních potřebách moravských nebo je podporoval, jako osazení stolice českého jazyka v Olomouci a j. O osobnosti a poměru jeho k Palackému a Šafaříkovi více podal Brandl V., Život Pavla Jos. Jos. Šafaříka. V Brně 1887, 35—36.

[3]) Palacký, podávaje 1. srpna 1832 stavovskému výboru úřední zprávu o výzkumu archivním toho roku vykonaném, vložil do ní místo o úmluvě s Bočkem, na kterou v listě se dovolává, takové: Glücklicher Weise fand ich auch an Hrn. Ant. Boček, Professor der böhm. Sprache und Literatur an der ständ. Ritterakademie in Olmütz, einen Mann, der mit vieljährigem Fleisse, mit Einsicht und Liebe zur Wissenschaft, bereits sehr nahmhafte Vorarbeiten zu einem ähnlichen Diplomatar für Mähren gemacht hat, wie ich es für Böhmen zu liefern unternommen habe; in meiner Gesellschaft gelangte er auch in die einzigen ihm bis dahin noch unzugänglich gewesenen Archive zu Olmütz und Kremsier. Da nun ein böhmisches und ein mährisches Diplomatar in ältester Zeit von einander wesentlich unzertrennlich sind, und überdies in Mähren auch viele reine Bohemica vorkommen: so machte Hr. Boček, auf meinen Vorschlag, sich anheischig, gegen angemessene Vergütung mir nach und nach Abschriften seiner ganzen Sammlung zukommen zu lassen. (Palacký Fr., Z. böhm. Gschtschr., 60.)

půjde, muselť sem aspoň ústní o tom zprávu dáti nejvyššímu panu purkrabímu, jakožto presidentovi stavovskému. Notule, kterou sem o tom napsal, bylať z poručení tohoto pána psána.[1]) Tuť máte

[1]) Notule, o které zde mluví Palacký, že ji sestavil na rozkaz nejvyššího purkrabí hraběte Chotka, jest nepochybně onen lístek, který se chová v korrespondenci Bočkově mezi listy Palackého rukou Palackého jsa psán. Zní takto:

Während meiner Anwesenheit zu Olmütz im verflossenen Sommer erbot sich von selbst der dortige Professor der böhm. Sprache, Hr. Boczek, ein fleissiger Sammler in mährischen Archiven, mir alle seine alten Urkunden in Abschriften mitzutheilen, deren ich bedürfen würde; wogegen ich ihm ein Gleiches von mir zusagte. Diese Übereinkunft geschah mit Vorwissen Sr. fürstl. Gnaden des Herrn Fürsterzbischofs, der als Kenner diesfälliger Studien ihr nicht allein seinen Beifall schenkte, sondern uns auch beide aufs edelste dabei unterstütze. Als später Hr. Boczek selbst nach Prag kam, theilte ich ihm nicht nur alle meine Sammlungen, sondern auch Dobrowsky's literarischen Nachlass mit, wo er dann mehrere Tage lang für sich excerpirte und excerpiren liess. Der Vertrag wurde hier neuerdings besprochen, und wir schieden als Freunde. Von Prag begab sich Hr. Boczek nach Wien und liess seitdem, ungeachtet meiner wiederholten Bitten, nichts mehr von sich hören. Auf gleiche Weise täuschte er auch Se. Exc. den Grafen von Sternberg, dem er einige Urkunden zur Geschichte des mährischen Bergwesens zu liefern sich erboten hatte. Über dieses sonderbare Benehmen erhielt ich nun erst vor Kurzem von Freundeshand den Aufschluss, dass Se. Exc. der Oberstkanzler Graf Mitrowsky Hrn. Boczek bei seiner Anwesenheit in Wien aufgefordert habe, alle Verbindung mit Böhmen überhaupt aufzugeben, da Mähren, als eine eigene Provinz, auf jenes keine Rücksicht zu nehmen habe.

Prag, den 19. Januar 1833. Franz Palacky.

Zlomek tohoto kusu uvádí Dvorský Fr., František Palacký a náš nepřítel v Památníku Palackého 463[19] považuje jej za list neznámému adressátovi. Lístek, ač úplný a rukou Palackého psaný, neprozrazuje dopisu: není v čele lístku nutného oslovení, v textu přímo se nemluví, a obyčejná závěrečná formule ku konci dopisu, kdyby byl býval psán určité osobě, chybí rovněž — celek se čte jako referát. Notule obsahuje o domluvě s Bočkem podstatně něco jiného, než řekl Palacký ve zprávě výboru stavovskému dne 1. srpna 1832 podané (viz poznámku první); dle zprávy byl Boček ochoten přenechati všecek svůj materiál v opisech pro český diplomatář za peněžitou odměnu, dle notule však již jen na vzájemnou výměnu listin Palackého. Ale když v druhé polovici r. 1832 Boček po návštěvě v Praze odešel do Vídně, tam dal hraběti Mitrovskému slib, kterým se řídě, ani obnovené v Praze smluvy se přidržeti nechtěl. Píše Mitrovskému z Olomouce 15. června 1833 list, jehož koncept v pozůstalosti se chová, a v něm dí: ‚Palacky wolle mich, wie ich es leider später erfahren musste, bloss als Mittel für seinen Zweck gebrauchen und forderte von mir, unbillig genug, die Abtretung einer zehnjährigen mühsamen Arbeit. Da (původně Als, jež škrtnuto) ich dieses (v konceptu následuje škrtnuté ohne diess durch das Euer Exc. gegebene Versprechen)

celé tajemství mého jednání. Já jen tím pochybil, že sem po Vašem stálém a nepochopitelném ke mně mlčení Vám napřed neoznámil, co sem činiti měl a musel. Bylť pak oumysl můj, k urovnání všech takových neliboství, zabrati se letos osobně k Vám do Moravy; leč že nemoc, která mě v měsíci dubnu a máji dlouho stíhala,[1]) potom již mi k tomu času nepopřála. Jest pak to škoda, že my, majíce ty samé oučely, tak se straníme. Kdybyste mně byl zprávu dal, že Vy Moravica sám vydávati budete, byl bych to s potěšením a s radostí slyšel, a i hned Vám sám, sečkoli býti mohu, k dílu tomu ochotně přispěl. Jakož pak i nyní Vás prosím, že mi věděti dáte, v skutkuli tak jest. Mámť zajisté i já některá Moravica z originálů v českých archivech, kterýmižto Vám milerád posloužím. Mně to milejší jest, když Vy se o vydání pramenů svých postaráte, nežli abych já se tím zaměstnávati měl; anobrž kdybych věděl, že Vy také Bohemica vydáte, i těchto bych Vám postoupil, jakmile bych ubezpečen byl, že je brzy, ouplně a zprávně vydáte. Já se v tom mechanickém zbírání listin nikterakž nekochám, věda, že ono i čas maří i ducha moří; obírám pak se s ním jen z potřeby, vida že nikdo sice ku práci této se nemá, bez kteréžto předce nelze nám míti národní historie. Ozvětež se mi pak jednou, milý

nicht einging, hat er Alle mir wohlgesinnten Böhmen und namentlich den hiesigen Fürsterzbischof gegen mich auf das Nachtheiligste gestimmt, ja dahin gearbeitet (v konceptu následuje nad řádkou vložené, ale škrtnuté und hätte es bald fast dahin gebracht), dass mir der Zutritt in das hiesige Domarchiv verweigert würde — und fast hätte er es bewirkt, wenn es nicht unabhängige Männer im Capitel gäbe . . .‘ Odkud donesly se proudy, kterými unesen hr. Mitrovský od Bočka dal si slíbiti, že Boček přeruší dohodnutí s Palackým, snaží se naznačiti uvedený článek Dvorského, uváděje výrok Mitrovského, jak jej cituje notule Palackého, s naziráním prof. Knolla v jakési spojení. Ale to jen poněkud (jak to vystihl Goll v Čes. Čas. Hist. 1898, 241²) vysvětluje nepřízeň k Palackému. Druhý vážnější důvod leží v osobnosti Bočkově, k čemu ukazuje úryvek z dopisu jeho Mitrovskému. Osobně Palackému Mitrovský málo asi byl nakloněn tehdy, neboť Palacký skřížil záměry kancléřovy, když se jednalo o soustavné sebrání látky pro vypsání dějin českých. Chráněncem hr. Mitrovského r. 1828 nebyl Palacký, ale konkurrent jeho J. E. Horký, kterému však úloha ta nesvěřena. (Haasz J., K české historiografii v Památníku l. c., 536 a násl.)

[1]) Také v denníku zmiňuje se toho léta o svojí churavosti v dubnu a v květnu; prodléval s rodinou v Bubenči. (Autobiografie, vyd. Nováček l. c., 189.)

pane, a dejte mi věděti, co Vašeho úmyslu jest. Buďte přesvědčen, že já sem se nezměnil aniž se změním, alebrž, že mne vždy toho a takového najdete, jakový sem byl na počátku; že staň se, co staň, já Vám vždy k dobrému nápomocen býti chci. Slyším, že tam časopis jakýsi zaraziti chcete;[1]) toť by mně srdečné potěšení působilo, a rád bych Vám i k tomu nápomocen byl, ač byloli by Vám pomoci mé potřebí. Věru časopis řeči naší materskou na Moravě vydávaný s dobrou redakcí byl by nesmírného užitku pro literaturu naši a zasluhoval by všemožné podpory u vlastenců. I řevnivost nějaká mezi Moravany a Čechy mohla by prospěšna býti, kdyby se jen na mužích zakládala, jenž by ne k osobnostem, ale k obecnému dobrému prohlédali.

U nás v Praze po dlouhém nenadějném se kolotání opět se zotavovati počínáme. Letošní zde přítomnost císaře pána byla i nám prospěšna. Žádost naše, aby na materčinu naši ve školách větší ohled se bral, přijata od něho milostivě, a dáno již prý o tom poručení ke dvorské kommissí nad studiemi. Nepochybuji, že nejvyšší pan kancléř,[2]) až mu to ku pojednání přijde, ukáže se býti národu svého milovným; a protož kochám se o tom utěšenou nadějí a přál bych jen, abychom se brzy dověděli, co toho bude. Jest Vám známo, že pan Šafařík nyní v Praze bydlí[3]) a že cele se oddal literatuře naší. Událoť se nám získati mu zde na čas nějaké vyživeníčko, ačkoli skrovné; ale on s tím spokojen jest. Příštího léta vyjde od něho tiskem na světlo spis velice

---

[1]) V kruhu přátel kolem Urbana, v němž se setkáváme i s Kampelíkem, uvažovalo se vydávání časopisu. (Šmídek l. c. 110.) Kampelík zmiňuje se o tom v listu Bočkovi dne 9. ledna 1833 z Brna: ‚proto velkou nadějí se kochám, že naše Moravička také se o něco pokusí . . .‘ Projekt ten objevuje se v literární korrespondenci již dříve. Tak píše 1. dubna 1832 Jungmann Kollárovi: ‚. . Psáno sem z Moravy, že v Holomouci p. prof. Bočko s p. Trnkou vydávati chtí časopis. Těší mne velice, že v Moravě z dlouhého sna se probuzují . . . (A. J. Vrťátko, Dopisy Josefa Jungmanna k Janu Kollárovi. Čas. Čes. Mus. 1880, 205—206, č. 23.)

[2]) Hrabě Antonín Bedřich Mitrovský z Nemyšle a z Mitrovic byl nejen nejvyšším kancléřem spojené dvorské kanceláře, nýbrž i presidentem dvorské kommisse nad studiemi.

[3]) Palackému a Jungmannovi podařilo se pro Šafaříka, když jemu pobyt v Novém Sadě sami pravoslavní Srbové činili nesnesitelným, zajistiti pomocí obětavých mužů v Praze roční důchod s podmínkou, aby potom již psal jen česky. Šafařík potom 4. května 1833 dojel s rodinou do Prahy. (Brandl V., Šafařík l. c. 21. Jireček K., P. J. Šafařík mezi Jihoslovany. Osvěta 1895, 989.)

důležitý o starožitnostech a nejstarších dějinách národů slovanských. Páně Jungmannův slovník ku konci tohoto léta v rukopisu již dokonán bude, a tisk jeho také příštího léta se počne.[1]) Všeobecná historie prof. Smetany již se tiskne.[2]) Pan Čelakovský s počátkem příštího ledna přijme na se redakcí Českých Novin Pražských, kteréž docela v novém způsobu třikráte za týden vydávati se budou.[3]) Toť máte, pane, hromadu zpráv dobrých; i račtež mne také některými potěšiti. Přátel mých v Olomouci, ač jich tam tuším na skrovně, račtež ode mne pozdraviti; zvláště pana ze Švabenau, jemuž bych lepšího zdraví z té duše své přál.

Hrabě Šternberk děkuje Vám velice za Vaše poslání[4]) a dává prositi, ještěli mu co poslati máte, abyste tím nemeškal. Nemáteli, dejte mi o tom věděti, a on Vám posavadní Váš náklad bez odkladu zapraví. Avšak doufáme, že jste hojnější, zvláště i na Sternbergica seculi XIII., kterýchžto my dosti veliký nedostatek máme.

Přátelé a známí Vaši v Praze Vás všickni pozdravují; totéž i manželka má činí, jenž mè letos hezkou dcerkou[5]) potěšila. Buďtež zdráv, milý pane, a ozvětež se brzy vlídně svému příteli

Palackému.

Sr. Wohlgeboren Herrn Anton Boczek, Professor der böhm. Sprache und Literatur an der ständ. Ritterakademie in Olmütz.

---

[1]) O vánocích r. 1833 byl slovník Jungmannův ‚zhruba‘ v rukopise ukončen a následujícího léta začal se tisknouti. (Zelený l. c., 301, 308.)

[2]) Obraz starého světa, t. j. všeobecná politická historie prvního věku. I. díl. V Praze 1834. Autor její Josef František Smetana (1801—1861) vydal nákladem Matice r. 1846 Všeobecný dějepis občanský o 3 dílech.

[3]) Fr. L. Čelakovský převzal koncem r. 1833 redakci Pražských Novin. Zábavnou přílohu ‚Rozmanitosti‘ proměnil v týdenník ‚Česká Včela‘ a získal jí nejlepší spolupracovníky a čelil zdatně Tylovým Květům.

[4]) Nebylo tedy tvrzení Palackého v notule, že by byl Boček hr. Šternberka zklamal, docela oprávněno. Boček poslal mu věci, ale o něco později, než notule byla psána. Šternberk v předmluvě ku svému dílu (str. XII.) Bočkovi za pomoc jeho děkuje. Boček dal hraběti k disposici materiál, který potom cituje se v dějinách hornictví z archivu klášterů Hradiště a Tišnova, z Kroměříže a j.

[5]) Marie Palacká, narozená v Praze 18. dubna 1833, která v srpnu r. 1853 podala ruku Fr. L. Riegrovi. (Marie Červinková-Riegrova, Marie Riegrová-Palacká. V Praze 1892, 5.)

4.

V Praze, 22. prosince 1833.

Milý příteli! Zprávou svou o brzkém vydání moravského diplomatáře ste mi veliké potěšení, ba radost způsobil.[1]) Dejž bůh, ať úmysl a předsevzetí Vaše brzy ve skutek se obrátí! V čem já k tomu přispěti mohu, připovídám se ochotně a bez výminky. Kterékoli Moravica jsem já sebral, jsou Vám k službám. Víte, že mám přípisy všech originálů v c. k. dvorském tajném archivu chovaných ze XIIho a z první polovice XIIIho století, kteréžto jsem sám sobě učinil a za jichžto diplomatickou věrnost Vám ručiti mohu. I ačkoli Vy tytéž přípisy máte, však nedůvěřujeteli se v jich kritickou pilnost, pište mi, také Vám jimi posloužím. Mámli Vám rukopis svůj vlastní poslati aneboli opisy jeho, o tom ještě na rozpacích jsem jen proto, že pošta naše ani soukromé příležitosti nedávají ouplného bezpečenství před ztrátou, a rukopisové tito již nejsou mé jmění vlastní, ale stavů českých. Než povězte mi především, mysliteli, jakož toho cosi dotýkáte, o příští velikonoci přijeti k nám do Prahy? Toť by arci byl prostředek výborný k umluvení a rozhodnutí mnohých důležitostí a otázek, o nichžto psáti tuze obšírné bývá. Či mámeli se sjeti asi v půlcestě? Dále než do Králové Hradce dáti se já bych s tíží mohl; a myslím, kdybyste Vy jednou až do Hradce dorazil, že byste té práce nevážil, konečně až k nám se zabrati. Toť by jistě i s větším obapolným užitkem se stalo. Že diplomatár Váš jen až po vyhynutí Přemyslovičů sahá, v tom se snáší s mým vlastním, který také dále sahati nemá. Budemeli tuze veliké plány dělati, posléze pro samu jich velikost ničeho nedovedeme. Že tolik posavad neznámého nacházíte, tomu na světě nikdo srdečněji těšiti se nemůže, nežli já. Morava ovšem bohatší na starožitné listiny nežli Čechy; v těchto zajisté husitstvím nejen mnohé kláštery, anobrž celé jedno biskupství, ba celý stav duchovní jakožto stav politický, zničeny jsou, čehož u Vás nic, aneb aspoň málo. Že někteří staří Čechové proti Moravanům stranili a jim v historii křivdu činili, to věru tak nechvalné, jako

[1]) Vydání prvního svazku však se protáhlo; vyšel teprve r. 1836 s titulem Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. Studio et opera Antonii Boczek. Tomus primus ab annis 396—1199. Olomucii, 1836. Ex typographia Aloysii Skarnitzl.

že někteří novější Moravané (k. p. Richter[1]) opak činiti se snaží. Čechové a Moravané jsou od věků v podstatě jeden a týž národ; že na Labi slují Čechové a na Moravě Moravané, to věru v podstatě ničeho nemění. Rozdíly ty jmen jen potud dobré jsou, pokud nás o dobré národu v závod se snažiti pobízejí. Že i nejvyšší pan kancléř tak tomu rozuměl a rozumí, tomu se já srdečně těším a rád uznávám, že jsem na omylu byl.

Že se našel Codex epistolaris královny Konstancie,[2]) jest věc důležitá; tenť, pane, celý vydati se musí, protože věk její chudý jest u nás na historické památky. Ve vydání diplomatáře nejpodstatnější věc jest, aby se především vyskoumalo pilně a svědomitě, a sice nejvíce ze zevnitřní způsoby originálu, praváli a přesnáli která listina čili později podvržena, aneb aspoň podezřelá. Z obsahu listiny již sice často dá se o tom souditi, ale jistoty nabývá se jen z kritického ohledávání originálu. Nepřičiniteli se v tom podle nejvyšší možnosti, bude na Vás od potomků žalováno. Já sem sobě umínil podezřelé a podvržené, aneb aspoň později zhotovené listiny, proměněným písmem dáti vytisknouti, aby na místě svém nikoho mýliti nemohly; z pořádku chronologického vyloučiti je není radno. Druhý hlavní ohled Váš bude na dokonale pravé čtení, na kritickou věrnost čtení

[1]) František Richter (1783—1855) byl professorem historie v Brně a od r. 1824 bibliothekářem universitní knihovny v Olomouci. Pokoušel se literárně na poli domácího dějepisu. Tak psal o sv. Cyrillu a Methoději, ale docela nekriticky. Utkal se za to s Dobrovským. Literární spor zevrubněji vylíčil Brandl V., Život Josefa Dobrovského. V Brně 1883, 223 a násl. Nejnápadněji proti Čechům vystoupil ve Volného ‚Taschenbuch' na r. 1826, 1—92 článkem ‚Das grossmährische Reich und dessen Bekehrung zum Christenthume', kde nepřátelsky vyslovoval se o Slovanech, tak že znovu Dobrovský mu odpověděl v německém musejním časopise 1827, 53—64. O povaze jeho napsal Hormayr Dobrovskému: ‚wüthend antiböhmisch, ultrapfäffisch, ultraservil und die Machthaber gewiss anekelnd'. Více o něm Šmídek l. c., 99. Zní skoro neuvěřitelně, jak se choval k Bočkovi. Čteme o tom v dopise Bočkově Volnému 10. června 1831. (Šmídek K. v Čas. Mat. Mor. 1872, 57.)

[2]) Ani v literatuře ani v žádném katalogu rukopisů nenajdeme takového kodiku. Už ho ani nehledáme. Boček v dopise zmínil se patrně o novém ‚nálezu', který nazval listářem královny Konstancie. Pod názvem kryje se snad to, co obsahem mohlo by se ještě nejspíše po Konstancii zváti, a to poukazuje k t. zv. kodexu Tišnovskému, jehož nikdo — mimo prý Bočka — neviděl a jejž G. Friedrich v Čes. Čas. Hist. 1897, 359 a násl. dokazuje jako padělek prvního vydavatele diplomatáře. Více světla vrhne na zajímavou zmínku dopis Bočkův, na který Palacký tu odpovídá.

a tisku. Toť arci samo sebou se rozumí. Dobner zásluhy své jakožto vydavatel diplomů a kronik cele zmařil, tohoto pravidla náležitě nešetřiv.[1]) Učiníteli jen těmto dvěma pravidlům dosti, o jiné se tuze mnoho nestarejte. Učených not k vysvětlení diplomů netřeba Vám žádných psáti; toť zajisté jiná práce jest. Zdali já diplomatár svůj ve 4tu nebo v 8vu vydám, o tom sem se ještě neustanovil; aniž tak hned do vydávání dáti se mohu, nemaje posavad ještě pohromadě, čeho mi potřebí. Takéť již nyní spisováním historie samé zaměstnávati se musím, i mimo to jiných prací nazbyt maje, takže mi času již postačovati nechce.

Hrabě z Šternberka přislíbil mi, že Vás ve příštím veřejném posezení společnosti Českého Museum za čestného ouda předloží, k čemuž i společnost nepochybně přivolí. Diplom tedy dostanete až někdy ku konci měsíce dubna 1834 za Vaše zásluhy jakožto sběratele moravského diplomatáře.[2]) U Společnosti Nauk, jakmile jí jen hodné pojednání historické zašlete a toto přijato bude, hned Vám také diplom Společnosti zjednám. Můžete ono pojednání skrze mne poslati, abych já první o něm votum dáti mohl; psaní ke Společnosti činiti Vám netřeba, leč byste chtěl. Příspěvky k Pokladnici České (Matici) pošlete aneb mně, an jsem letos jejím jednatelem, anebo panu Jungmannovi, an ním příštího léta bude. Diplomy a spisy od Vás do našeho Museum poslané byly velmi milé a vzácné; pokračujte v tom, možnáli Vám, i dále. Také hr. Šternberkovi ste se velice zavděčil. Diplom r. 1179 na hranice České já jen z Rauchových Scriptores rerum Austriacarum znám. Co ten Sillunc de Tudleipa (Dúdleby?), nelze určiti, neznaje listiny celé.[3]) Mé sepsání o Závišovi z Rosen-

---

[1]) Naráží na Dobnerova Monumenta historica Boemiae nusquam antea edita . . . o 6 sv. v Praze 1764—1786 vydaná. Dobnerovo dílo hradilo dlouho diplomatář, ale ve způsobu vydání otec naší kritické historie nijak nevynikl nad své předchůdce. Palackého úsudek udržuje se ještě. (Friedrich G., Český diplomatář a jeho programm v Čes. Čas. Hist. 1900, 233.)

[2]) Valné shromáždění společnosti musejní konalo se 2. dubna 1834, a toho dne datován jest i diplom čestného členství Bočkova. Podepsán jest Kašparem hr. Šternberkem a jednatelem Josefem hrabětem Nostitzem. (Orig. v Bočkově pozůstalosti. Tam i pověřený opis diplomu z r. 1835.)

[3]) Jde o listinu danou z Magdeburka 1. července 1179, kterou císař Bedřich I. ustanovoval hranice mezi Čechami a Rakousy. Boček otiskl ji z Raucha v Cod. dipl. Mor. I., 301—302, č. CCCXXVI. Svědkovo jméno, po němž se dotazoval, otiskl Boček v diplomatáři ve znění ‚Pillunc de Tudeliep‘.

berka[1]) — ač nedostatečné, — jest Vám snad známo? O královně Kunhutě, jeho manželce, nalezl sem arci od té doby některé důležité zprávy.

Mnoho štěstí dopřejž Vám milé nebe k stavu manželskému! Pozdravte Vaší choti pěkně ode mne i od mojich.[2]) Také Čelakovský náš, nyní redaktor Českých Novin Pražských, příkladu toho co nejdříve následovati bude.[3]) Mladý Jungmann velmi těžce nemocen a téměř jen zázrakem na živě zachován, ač posavad ještě ležeti musí. Měli sme oň mnoho strachu. Otec jeho slovník v rukopise již dohotovil. Pozdravují Vás všickni známí a přátelé. Mějtež se dobře a pamatujte brzy opět na mne.

Váš ochotný přítel

Palacký.

Panu Trnkovi vzkažte mé přátelské služby. Jungmannovič bohužel! umřel na štědrý večer.[4])

5.

V Praze, 9. března 1834.

Milý příteli! Pozvání Vaše ke sjezdu do Litomyšle, kdyby mne v čas letní bylo došlo, nepochybuji, že bych se byl mohl dáti najíti tam u pana tchána Vašeho;[5]) nyní ale k času velikonočnímu nebude mi možné vyplniti žádost Vaši z následujících příčin. Nejprv, že jsa ve službě zdejšího dvoru francouzského jakožto učitel králevice Jindřicha Burdegalského[6]) přede skončením

---

[1]) Vyšlo v Čas. Čes. Mus. 1831, 55—79 s titulem ‚O panu Závišovi z Rozenberka‘.

[2]) R. 1833 pojal Boček 28. září v Litomyšli za choť Filipínu Šrámkovou, dceru Václava Šrámka, důchodního na panství Litomyšlském. (Snubní list v pozůstalosti Bočkově.)

[3]) Počátkem léta 1834 Čelakovský oženil se s dcerou měšťana Strakonického Marií Ventovou.

[4]) Jediný syn Jungmannův Josef, 32letý právník ve veřejné službě, který se pokoušel v literatuře pěkné a byl v písemném styku s přáteli otcovými, Antonínem Markem a Františkem Šírem. Otec velmi želel ztráty syna svého. (Zelený l. c., 302—304.)

[5]) Sr. pozn. 2.

[6]) Po vypuzení Bourbonů z Francie r. 1830 uchýlil se královský dvůr r. 1831 do Čech. K nabídce hraběte Chotka 26. listopadu r. 1832 přijal Palacký v královské rodině vyučování němčině mladého prince Jindřicha hraběte Chamborda, vnuka Karla X., a poděkoval se z učitelství toho 5. dubna 1835. (M. Červinková-Riegrova, Vlastní životopis Palackého. V Praze 1885, 32. Autobiografie, vyd. Nováček, 189—190.)

příštího měsíce máje nesmím se na delší čas ubírati z Prahy. Druhé, že ku konci b. m. března mám právě nejvíce prací dokonáváním čtvrtletního svazku časopisu musejního a skládáním i veřejným vydáním svých oučtů z Matice České na rok 1833, jichžto dříve podati nelze, než až knihkupci mně oučty své již na každý den očekávané odevzdají. Posléze i přípravy k veřejnému posezení společnosti musejní na počátku příštího měsíce dubna nedopouštějí se mi vzdáliti, ať již nic nedím o domácích okolnostech svých. Kdybych do Litomyšle k Vám jel, ztratil bych celé čtyry dni jen sem i tam jeda; a přidalli bych bytu svého tam jen dva dni, tedy již by mě to celý týden stálo, kteréhož mi nyní obětovati nelze. Abych Vám ale důkaz dal, že mně na sjetí se s Vámi záleží, chci ve velikém týdni před velikonocí vyjeti Vám vstříc až do Králové Hradce a pobyti tam s Vámi dva dni, takže více čtyr dní neztratím. Mohl bych asi v zelený čtvrtek na noc doraziti tam, budeli Vám libo v tentýž den také tam se dostaviti. Dejtež mi o tom, příteli milý, dokonalou a určitou zprávu, jeli Vám to vhod, aneb co jiného činiti chcete. Kdyby Litomyšle jen o několik mil bližší byly! Neostýchal bych se Vám k líbosti třebas i nocí tam jeti, ale však takové jetí žádá větších outrat nežli já nyní vynaložiti mohu. Konečně, já dříve ničeho nepočnu, než až od Vás zprávu míti budu.

Pojednání Vaše[1]) pro Společnost obdržel sem řádně a s potěšením i četl. Rozmluvíme o tom bohdá šíře. Za ouda u Museum zvolen budete v měsíci dubnu, u Společnosti pak teprv asi v máji, pochyby o tom není. To v krátce na předběžné vědomí, — pospíchaje odkládám vše ostatní do našeho bohdá brzkého shledání. Váš

P.

6.

V Praze, 23. března 1834.

Milý příteli! Již sem sobě příležitost do Hradce na příští zelený čtvrtek nejen zamluvil, ale i zaplatil; přijdu tedy tam

---

[1]) Studie, o níž ještě v následujících listech několikráte se zmiňuje, vyšla roku 1835 v Praze v pojednáních Učené Společnosti s titulem: Mähren unter König Rudolph dem Ersten. Ein Beitrag zur Geschichte des fünfjährigen Zwischenreiches in den böhmischen Kronländern nach Otakars Tode 1278—1283, aus bisher unbenützten Quellen. Nebst einem Urkunden-Anhange. Von Anton Boczek.

jistě, leč by ruka boží nenadále v to se vložila. Píši také dnes panu Pospíšilovi,[1]) aby pro nás oba v nejpříhodnější hospodě Královéhradecké objednal předkem pokojík pohodlný podlé uznání svého na tři dni. Já zajisté v pondělí velikonoční zase z Hradce se vrátiti míním.[2]) Protož dorazíteli tam dříve nežli já, ba vůbec když tam přijedete, doptejte se jen pana Pospíšila, a on Vám bohdá ukáže, kde spolu bydliti budeme. Nemaje nyní delší chvíle, odkládám všeho až do příštího, brzkého bohdá i radostného shledání. Buďte zdráv a přiďte jen v určitý čas.

Váš upřímý přítel
Palacký.

7.

V Praze, 4. máje 1834.

Milý příteli! Dnes jen několik slov na spěch, nestačímť více psáti. Diplom pro Vás od Učené Společnosti naší, jenž Vás za ouda svého zvolila, leží již u mne vyhotovený;[3]) pošli Vám ho příští poštou spolu s opisy a korrekturami listin těch, kteréž ste pro diplomatář svůj moravský žádal. Posavad jen spisu Du-Buatova[4]) nelze mi bylo nalézti. Ostatními Vám posloužím. Ale prosím také, že na žádost mou o listiny XI. století všecky nezapomenete. Žádostiv jsem velice poznati je, třebas jen stricte Moravica byly.[5]) Buďtež

[1]) Dopis Palackého J. H. Pospíšilovi, knihkupci a nakladateli, do Hradce datován jest téhož dne 23. března. Otiskl jej Pospíšil J., Z dob vlasteneckých. Výňatky z dopisů zasloužilých spisovatelů. V Praze 1885, 50. Obsahem kryje se s tímto listem Palackého.

[2]) Také podle autobiografie (str. 190) odejel z Prahy 27. března a pobyl v Hradci až do pondělí velikonočního.

[3]) V sezení Učené Společnosti 27. dubna r. 1834 zvolen byl Boček přespolním členem jejím. Diplom téhož dne vyhotovený podepsali Josef Ladislav Jandera, t. č. direktor, a Mat. Kalina z Jäthenšteina, t. č. sekretář. (Orig. v pozůstalosti Bočkově, jakož i opis pověřený r. 1835.)

[4]) Snad se tu míní některá z četných prací historických člena maltezského řádu, který slul Louis Gabriel comte du Buat-Nançay (1732—1787).

[5]) Palacký ve zprávě úřední 16. dubna 1834 psal stavům: Darunter befinden sich einige bis dahin unbekannte, von hohem historischen Werthe aus dem XI. Jahrhunderte, welche der Sammler eines mährischen Diplomatars, Prof. Boček in Olmütz, aufgefunden und mir mitgetheilt hat, und wofür ich ihm meine sämmtlichen Moravica zur Benützung überliess. Zum Behufe dieses gegenwärtigen Austausches kamen wir in der verflossenen Charwoche in Königgrätz zusammen und arbeiteten daselbst mehre Tage. (Z. böhm. Geschtschr., 65.) — V Hradci tedy Boček jen některé kusy XI. stol. ukázal Palackému,

zdráv, milý příteli, a pamatujtež na žádost mou, jakož na Vás pamatuje Váš

upřímý přítel
Palacký.

Co se děje s písmy po Švabenauovi[1]) zůstalými? Učená Společnost přijala Vaše pojednání, jest již v censuře. Některá poznamenání napíši Vám budoucně.

8.

V Praze, 26. července 1834.

Milý příteli! Především děkuji Vám za poslané mně přepisy z diplomatáře Vámi zbíraného, kteréžto sem řádně obdržel. Nad těmi zlomky Monseovými mám já veliké potěšení; tak soudím, že slušně zlomky ty jeho jménem nazývati se mají.[2]) Ku podivu jest, co píšete o originálu Břevnovském 1045; brzyli jeho užiti bude přáno?[3]) Ke zdejšímu archivu Melitenského řádu

---

v tomto listě již chce viděti Palacký všechny, i ony z XI. stol., které označil Boček jako stricte Moravica; šlo tu o listiny, o nichž je řeč v listu č. 8. ve spojení se jménem prof. Monse.

[1]) Urban zemřel v Brně 20. března 1834 (smrt jeho oznamuje Kampelík Bočkovi listem dne 22. března). Literární pozůstalosti díl dostal se do sbírky Bočkovy a chová se nyní v zemském archivu (čís. 12.299). D'Elvert v Historische Literaturgeschichte von Mähren 1850, 357 tvrdí, že vše nebo aspoň díl (většinou výpisy) dostal se časem do rukou Ohéralových. Poněvadž pozůstalost ryt. Švabenova v archivu zemském se skládá právě z opisů, výpisů a stručných poznámek, lze za to míti, že z rukou Ohéralových přešla na Bočka. Jsou však v pozůstalosti té i dvě pojednání rukopisná bratra ryt. Švabenova Jana Ferdinanda Antonína. O knihovně pozůstalé píše Kinský Hankovi z Brna 30. prosince 1834: Knihy po nebožtíku rytíři ze Švabenova v klášteře minoritském se složí, poněvadž v svém obytu místa nemám. Po novém roce je podle katalogu přijmu. Čtyry, jak mi praveno, k censuře dáti se musely: Wolfs Geschichte der Jesuiten, Briefe aus Berlin etc . . . (Dopisy kněze Dominika Kinského k Václ. Hankovi. Čas. Čes. Mus. 1881, 207, č. 18.)

[2]) V prvním svazku diplomatáře otiskl Boček některé listiny, jež obsahujíce důležité zprávy k nejstarší historii moravské Bočkem nazvány jsou fragmenta Monseana proto, že prý je nalezl Olomucký professor Josef Vratislav Monse ve velmi starém kodiku kostela Olomouckého v archivu města Olomouce chovaném, odkud prý je přepsal. Palacký sám užil jich v prvním díle dějin na několika místech. Zlomky jako padělky Bočkovy prokázal V. Brandl v Čas. Mat. Mor. 1878, 77 a násl.

[3]) Boček vytiskl listinu v Cod. dipl. Mor. I., 120—121, č. 136. Břetislav připojuje ku klášteru Břevnovskému r. 1045 Rajhrad na Moravě. O nalezení této listiny s jednou částí archivalií Rajhradských v Kroměříži zmínil se Boček

já ještě přístupu nemám; byv však jednou tam pozoroval sem, že nejstarší listiny (z XII. století) od archiváře nalezeny býti nemohly, an ani známosti o jich bytí neměl. Zdá se tedy, že tyto nejstarší listiny snad k archivu Melitenskému požádány a odevzdány jsou do Vídně, kdežto na každý způsob nejlépe skrze nejvyššího pana kanclíře bude lze se doptati u velikého mistra, kam se poděly. Učiňte tedy o tom otázku sám,[1]) an v dopisování jste s panem kanclířem; mne ten pán ještě odpovědí nepoctil.

Přepisy ty, kterých ste ode mne požádal, dal sem již dávno činiti: ale písař tuze zpozdile se v díle svém má, nejprv pro zkoušky školní mezitím nastalé, a pak za příčinou ferií, kterýchžto tuším dočekati se nemohl, tak že mimo nadání mé již i z města domů odjel, neodevzdav mi přepisů svých. Protož nemohu než ku příštímu říjnu měsíci, po feriích totiž, slíbiti Vám první zásilku oněch přepisů. Přál bych však, abyste, možnáli Vám, přišel se ještě dříve k nám do Prahy podívat sám, a to z mnohých příčin. Nejprve, že mně těžko jest posouditi, čeho Vy všeho v diplomatáři mém potřebovati můžete; přiďte tedy, nahlédněte doň a povězte sám, co chcete, ano Vám vše ke službám. Podruhé, že s Vámi o tisk pojednání Vašeho Učené Společnosti naší podaného umluviti se mám, což dopisováním tuze obšírné bylo by. Z censury již vyšlo, byvši na jednom místě mazáno (ve Vídni); ale podivte se, censor žádá,

---

nejdříve Volnému z Olomouce 27. dubna 1834: I Vy máte se radovati z posledního mého diplomatického nálezu, Vy především, a věda, že se radovati budete, píši Vám nejprve. Byl jsem tak šťasten nalézti archiv Rajhradský, snad onu část, jež se byla pohřešovala. Pozůstává z asi 100 původních listin z XI. až ku konci XV. století. V čele jest odevzdání cely klášteru Břevnovskému vévodou Břetislavem r. 1045 s neporušenou pečetí a listina je veskrz velmi krásně zachována . . . (Šmídek K., Výpisky z korrespondence dr. Řehoře Volného. Čas. Mat. Mor. IV. 1872, 57.)

[1]) Boček snažil se dobrati se archivalií maltezských a 1. listopadu 1836 psal s enthusiasmem Volnému: Opět veliký nález! Archiv Maltezův v Čechách, Moravě a ve Slezsku . . . jest zcela zachován, více než 20.000 listin obsahující, mezi nimiž mnohé z XI. a XII. století. Poklad i pro Moravu. Marně jej ovšem hledal konvent v Praze!! — Bohudíky! použití jeho jest mi úplně povoleno! (Šmídek l. c., 65.) Ale archivu toho použil teprve r. 1837 v Praze. Hrabě Mitrovský vyjednal mu u velkopřevora hraběte Morziniho svolení 17. března 1837. Morzini podal pak již 29. března z Prahy zprávu Mitrovskému, jak Boček pilně pracuje.

abyste psal ‚Ottokar‘, nikoli pak ‚Otakar‘.[1]) Jaká to moudrost a péče! Já po pilnějším pojednání Vašeho přehlédnutí jen na to pozor Váš obrátiti musím, abyste o válce Rudolfa I. na podzim r. 1280 v Moravě a v Čechách proti Brandenburskému vedené, (o kteréž jsem já r. 1831 také ještě nevěděl[2]), sebral data, máteli které v Moravě. Čili Moravští letopisci Vámi nalezení žádné o tom zmínky nečiní?[3])

Já letos opět po Čechách se potuluji, archivy prohlídaje. Pracovalť jsem zvláště zdárně ve Vorlíku a potom v Sedlicích. V Litoměřicích, odkudž sem tyto dni se navrátil,[4]) přepsal sem znamenité Moravicum, totiž Apologii čili obranu pana Karla z Žerotína ku panu Jiříkovi z Hodic, psanou asi r. 1606. Krásnějšího spisu v jazyku našem v prose nad tento neznám a nečetl sem; jest však i obsahem svým předůležitý, an maluje tehdejší stav Moravy barvami nejživějšími. Dámť ho ve příštím svazku Musejníka našeho vytisknouti.[5]) Pronášíť se tam Žerotín i proti Čechům dosti důtklivě, a to bude mnohým našim Moravanům vhod, lidem tupozrakým, kteří se nedovtípí, že kdyby vznešený ten muž za našeho věku živ byl, jistě by nic horlivěji nehlásal nad jednotu a svornost bratrskou mezi Čechy a Moravany. Zítra

---

[1]) V uvedeném pojednání, které otiskl v Učené Společnosti zachovává však přes to formu ‚Otakar‘ pořád.

[2]) V práci citované o Závišovi. Čas. Čes. Mus. 1831.

[3]) Naráží se na Bočkovy údaje, že našel nové annaly a annalisty, Hildegarda Hradišťského, letopisy Velehradské a Zabrdovské. (Brandl V. l. c., 103.) Palacký připojil k vyšlému pojednání Bočkovu svoji poznámku (39*) končící Der Anlass und Verlauf des Krieges selbst ist noch ein historisches Räthsel.

[4]) Z Prahy na Vorlík odjel 3. června, kde pobyl do 10.; do Sedlce z Prahy přes Kutnou Horu 4. července; 14. odcestoval z Prahy do Litoměřic. (Autobiografie, vyd. Nováček, 190.)

[5]) Přepis obrany z neznámého rukopisu r. 1759 pořízený chová se v biskupské knihovně v Litoměřicích, a tento přepis vydal Palacký s nadpisem: Apologie neb obrana pana Karla staršího z Žerotína ku pánu Jiříkovi z Hodic r. 1606 v Čas. Čes. Mus. 1834, 239—256. Ale text obrany není úplný; censura škrtla mu místa některá. Úplné vydání Obrany vyšlo teprve r. 1872 od V. Brandla ve třetím svazku Spisů Karla staršího z Žerotína, 6—18, jemuž Palacký vypsal sám místa, která censuře r. 1834 zdála se závadnými. Knihovna zemského archivu moravského chová otisk vydání Palackého, který Palacký V. Brandlovi poslal, vepsav na okraji vlastní rukou místa, kterých mu otisknouti censura nedovolila. Nové vydání apologie s novou kollací a popisem rukopisu litoměřického pořídil V. Markalous v Chrudimi r. 1892.

já opět nastoupím cestu do kraje Litoměřického, na Děčín, do Teplic a do Drážďan, však ne na dlouho, an do 8. neb 10. srpna opět do Prahy navrátiti se strojím, odkudž pak potom bez meškání do Budějovska zabrati se hodlám a navrátiti se teprv okolo 10. neb 12. září.[1]) Píši Vám podrobné tyto zprávy, abyste jimi sebe zpraviti se mohl, jestliže, jakož doufám, Prahu navštíviti hodláte, což by nejpohodlněji dle mého zdání asi v polovici měsíce září státi se mohlo.

Buďtež zdráv, milý příteli! a pamatujte časem také na svého

upřímého přítele

Palackého.

9.

V Praze, 28. prosince 1834.

Milý příteli! Posílám Vám práci, o kterou ste mne žádal.[2]) Vidíte, že já diplomů Otakarových ještě velmi málo mám, ano diplomatář můj jen až po r. 1230 poněkud ouplnější jest. Tisk Vašeho pojednání počne hned po novém létě. Potřebné v něm opravy a doplňky staly se již. Ale v listině d. d. VI. cal. sept. 1282 v rukopise Vašem dokonce žádní svědkové nestojí, v listu pak mi posíláte opravy jmen jich. Jak tomu vyhověti? Tam stojí: — „munimine raborari. Actum et datum in Opavia a. d. MCCLXXXII. VI. cal. septembris“ a nic více. Tím se tedy zpravte, a pošlite mi náležitý doplněk z originálu.[3]) Za listinu Svatoplukovu od r. 1108 velice děkuji, ale nedoložil ste, odkud ji máte?[4])

---

[1]) Itinerář nové cesty vypisuje Palacký v autobiografii na straně 190. Středem toho archivního výzkumu byla Třeboň. Do Prahy vrátil se 11. září.

[2]) Boček obíral se tehdy ještě jiným plánem, který vyslovil Volnému 29. listopadu 1834: Druhou pro dějepis neméně důležitou práci chystám (co výtah z mého indexu s přídavky ze kronik), totiž: ‚regestum Otakari‘; i domnívám se, že to přivedu asi na 600 čiře Otakarovských listin. (Šmídek l. c., 61.) Palackého žádal patrně, aby také k této práci mu přispěl.

[3]) Otiskl listinu jako 34. přílohu své studie, připojiv svědky. Druhý otisk, ne docela shodný, čte se v Cod. dipl. Mor. IV., 269—270, č. 204. Biskup Olomucký Dětřich sjednává mír mezi opatem Hradištským a některými pány moravskými.

[4]) Vytiskl ji v Cod. dipl. Mor. I., 193—194, č. 214. Tam její provenienci udal: E copia saec. XIV. in archivo Gradic. monasterii, in quo plurimae literae Litomyslensis monasterii asservabantur, descripsit Fribek. Sr. co soudil o spisech Fribekových již Brandl l. c. 104.

Příspěvky do Časopisu a k Museum přijal sem řádně. Buďte zdráv a ohlaste se zas brzy

svému P.

(Na spěch). Verte.

NB. Censor — nevědec — korrigoval jméno Otakarovo všudy v Ottokara: jak je mám dáti vytisknouti? I v decisum stoji: ‚omiss. del. corr. corrig. imprimatur‘, a po straně olůvkem (‚NB. Ottokar‘). Ale máli nedouk to právo předpisovati znateli, kterak jaké jméno psáno býti má? Však Vy rozsuďte o svém spisu sami a pište brzy, an já na odpověď Vaši k tisku čekati budu.

Byl sem tyto dni nemocen a maje práce nad možnost. Proto sem se psaním tímto opozdil. Z přepisů listin od Vás žádaných já věru již nevím na jisto, které sem Vám již poslal a které nic. V archivu Maltesců já ještě přístupu nemám. Těžko ho míti. S Bohem!

10.

V Praze, 29. dubna 1835.

Milý příteli! Poslední arch Vašeho pojednání o Moravě pod Rudolfem dotiskuje se. Mělť sem s tiskařem za příčinou jeho nespěchu a nekonečnosti nemálo nesnází a mrzutostí. Nyní račte mi oznámiti vůli svou, co s exempláři tištěnými činiti mám. Dostanete jich od Společnosti na místě honoráru 350 ex.; Společnost sama do svých akt jen 150 jich bere. Z oněch 350 ex. povinen jste poděliti všecky oudy, každého jedním exemplářem; takž se jich tu rozdá ke 30 ex. S ostatními 320 ex. můžete nyní nakládati, jak chcete. Budeteli je prodávati v Olomouci, či kde jinde a jak? Jakmile arch ten se dotiskne, pošli Vám ouplných několik exemplárů poštou. Lituji věru, že ste na vydání jeho tak dlouho čekati musel.

Zpravte mne pak, milý příteli! co se děje s diplomatářem Vaším? brzyli do tisku podán, čili vždy ještě u nejvyššího pana kancléře vězí?[1]) a nemáte-li opisu jeho u sebe? Rád bych za příčinou některých skoumání svých podíval se do listin Vámi

---

[1]) Hrabě Mitrovský nejen hmotně umožnil vydání diplomatáře, on sám jej pročítal, dal si zasílati partie, radil se s Bočkem o indexu a před samým ještě vydáním naznačoval, co má přijíti do předmluvy. Vlivu kancléřova dopisu ze dne 9. července 1835 třeba přičísti, že Boček předmluvu svou k diplomatáři začíná slovy, kterým Palacký zavíral úvod k Würdigung (str. XXIV.), jak si toho Mitrovský přál.

sebraných. Nebyloli by možná, abychom se opět sešli letos, třebas na Litomyšli, kamž byste zbírky listin svých přinésti mohl? Já s českým diplomatářem nyní nechvátám a chvátati nemohu, alebrž spisováním historie, kterou již páni stavové rádi by tištěnou měli. A protož rád bych se dověděl, co moravský diplomatář ku poznání starých řádů, práv a obyčejů zemských u národu našeho poskytuje. Doufám, že, hledě v tom i k věci samé i k odsloužení se mému, přátelsky se mi v tom propůjčíte.

Dále Vám oznamuji, že sme zde umínili vydati na rok příští 1836 almanach český pod názvem ‚Libuše' v rouše co nejpěknějším.[1]) Všickni přední spisovatelé naši slibují do ní pomůcky své, v nichž jen [na] zajímavost předmětu a na čistotu i plynnost slohu, zvláště prosy české ještě tak málo vzdělané, ohled bráti se bude. Honoráru za každý arch tištěný určeno jest 16 zl. ve stř., za jehožto skutečné plnění já ručím. Mluvíval ste mi, příteli milý! o oumyslu svém psáti historické novelly; a tyť by se výborně do Libuše hodily. Protož račte se přičiniti, abyste mi nejdéle do konce příštího měsíce srpna něco toho dodati mohl a tím také uvésti se sám do řady spisovatelů československých.

Ptají se mne mnozí, zdaliž Vy se o professuru jazyka i literatury české na zdejší universitě hlásiti budete. Mně se však zdá, že byste sobě tím ani nepolepšil, ano zde 600 zl. není snáze živu býti nežli v Olomouci 400; a mimořádných příjmů také tu nebude. Račte mi o tom zprávu dáti. Zde Čelakovský a Hanka přední kompetenti jsou.[2])

Buďtež zdráv, milý příteli! a pište mi brzy, zvláště na první otázky mé. Váš

Palacký.

---

[1]) Záměr se však neuskutečnil. Almanah s názvem Libuše nevyšel. Teprve r. 1837 vyšla ročenka ‚Vesna'. Roku 1842 začal Klaar vydávati roční publikaci ‚Libuša' německy psanou. Palackému a přátelům jeho tanul na mysli nepochybně časopis historicko-belletristického obsahu, který v l. 1803 a 1804 vydával Meinert také s názvem ‚Libussa'.

[2]) Po smrti Nejedlého r. 1834 uprázdnila se stolice českého jazyka na universitě Pražské; uchazečů byla řada. Také Boček se tou myšlénkou obíral. Již 22. března 1835 psal Volnému: Ze svých skrovných příjmův bez jiných výdělkův mohu jen velmi obmezeně živiti se; jak ale tehda, když s povinnostmi rodinného otce nové potřeby naléhavě se naskytati budou? Jest tudíž moje předsevzetí pevné: budu žádati o stolici jazyka českého

11.

V Praze, 30. července 1835.

Milý příteli! Opět sem se psaním svým k Vám opozdil; nyní však opozdění toho příčinou byla krutá nemoc, jenž mne po celých šest neděl trápila i všecky mé oumysly na toto léto zmařila. Nejbolestnější byla při tom pro mne ztráta času. Nyní opět okřívám a naději se, že nazpět do nemoci více neupadnu, jakož jednou sice již se stalo. Posílám Vám příležité dva exempláře Vašeho pojednání, abyste je již aspoň jen spatřil a přečetl, i budeli Vám potřebí, jeden zadati mohl. Co do ostatních exemplářů pište mi určitě, co s nimi počíti mám. Jest jich 30 na psacím papíře (jako příležité dva) a 350 na tiskacím ku prodeji; oudové společnosti již exempláři svými poděleni jsou. Dle mého zdání mohl byste vždy asi 100 exemplářů dáti zdejšímu knihkupci Házovi do kommissí ku prodeji po 30 kr. stř. v krámské ceně s třetinou provisie. Ale nejlépe bude, když slib svůj mně v posledním Vašem psaní učiněný splníte, a jestli ne až do Prahy, alespoň do Litomyšle i s diplomatářem svým přijedete, kamž pak já nevážil bych sobě cesty k Vám na několik dní se zabrati. Jen toho bych žádal, abyste mne o oumyslu svém co nejdříve zpravili, protože mám několik, ač nedalekých výjezdů do krajů českých před sebou, kteréžto bych sobě tak spořádal, abych se s Vámi nechybil.[1]) Ještěť sem letos nikde nebyl; i putování mé tak potřebné do Drážďan, Berlína i Magdeburku pro nemoc mou na jiný rok odloženo býti muselo. Za to ale tuším, že se nám poštěstí s archivem Vatikánským v Římě, odkudž již i krátký popis listin naší historie se týkajících dostali sme.[2]) Jdeť tu již

---

v Praze. Jest arci při ní jen 600 zl. služného; avšak doufám, že si v Praze soukromým vyučováním něco vydělám, abych takto s menší aspoň starostí mohl živ býti. Mámť toho při tolika mužích důkazy, že pilní, vědecky vzdělaní mužové nezůstávají v Čechách bez povšimnutí; na Moravě však? . . . (Šmídek K., Výpisky z korrespondence Dr. Řehoře Volného. Čas. Mat. Mor. 1872, 62.)

[1]) Palacký odebral se toho roku do Litomyšle za Bočkem. Píše o tom ve zprávě stavovskému výboru 12. března 1836: Ich unternahm zu Ende August [1835] bloss eine Reise in den Chrudimer Kreis, wo ich in Leitomyšl des Olmützer Prof. Boček mährisches Diplomatar benützen und mit ihm einen vortheilhaften Austausch von Urkunden treffen konnte. (Z. böhm. Gschtschr., 70.)

[2]) Roku 1834 vyjednával Kašpar hr. Šternberk s vyslancem rakouským u kurie hr. Lützowem, aby archiv Vatikánský se otevřel studiu dějin českých. Prostředkováním vyslancovým dostala Společnost Nauk roku 1835 seznam

jen o peníze, protože dílo takové v Římě vždy nákladné bývá; páni stavové naši a Společnost Nauk mají v tom potřebě naší ku pomoci přispěti. Co se pak děje s tiskem Vašeho diplomatáře? brzyli jest se nám ho nadíti? Co děláte a čím se zanášíte vůbec? Prosím Vás, nebuďte skoupý na zprávy o svém stavu a počínání, aspoň ke mně, věda, že v nich mám srdečné oučastenství; především pak nepočítejte psaní má a neměřte city mé jejich častotou. Pamatujeteli pak také na mou Libuši? O zdejší české professuře ještě vše ticho jest; elaborata konkurrentů jsou prý ještě v soudu a vyšetřování. Slyším, že se panu Hankovi v tom nešťastně povedlo; Čelakovský prý nade všecky vynikl, — a já bych mu věru toho chleba přál. Mluvilo se i o Vás, že o to místo žádáte,[1]) ač já tomu nemnoho víry přikládám, jelikož ste mi o tom žádné zprávy nedali; také nevím, mámli Vám k tomu raditi, za jedno, poněvadž jste již na tom místě, kde mnoho k obecnému dobrému vykonati můžete, za druhé, že vím, s jakými nesnázemi by Vám zde zápasiti bylo, až by Vás byt zdejší brzy omrzel; aniž byste sobě v platu přispořil, jelikož zde mnohem dráže živu býti jest nežli v Olomouci. Avšak kdyby Čel[akovský] toho ouřadu dostati neměl, netajím se, že bych Vás zde — neohlédaje se na přízeň naši obapolnou — přede všemi jinými konkurrenty již i z té příčiny rád viděl, že všickni jiní, pokud je znám, buď osobní povahou svou, buď neumělostí jazyka našeho k ouřadu tak důležitému se nehodí. Tu máte na jevě celé smýšlení mé o této věci. Naději se do ušlechtilosti ducha Vašeho, že mne v tom zle sobě vykládati nebudete. Pišlež pak mi brzy o svém oumyslu

---

Bohemic ve Vatikánu, který pořídil praefekt archivní Marini. Otiskl jej Palacký s titulem ‚Index monumentorum regnum Boemiae spectantium e schedis tabularii Vaticani egestus curante Marino ex comitibus Marini eorumdem tabulariorum praefecto‘ ve své práci Literarische Reise nach Italien im Jahre 1837 zur Aufsuchung von Quellen der böhmischen und mährischen Geschichte. V Praze 1838, 78—89.

[1]) Osud Bočkovy žádosti poznáváme z listu Mitrovského Bočkovi daného 20. června 1835 . . . ‚Um auf den Hauptgegenstand Ihres Briefs vom 8ten März zu kommen, muss ich bekennen, dass ich Ihre Resignazion bewunderte, indem Sie seither Sich um das Schicksaal Ihres Gesuchs für Prag nicht erkundigten; allein da Sie mir gleich ursprünglich es anheim stellten und ich nach dem Stand der Dinge einsah, dass Sie gegen den Competenten Herrn Hanka in Böhmen nicht werden durchdringen können, so fand ich es für Sie angemessener, dieses Petitum auf sich beruhen zu lassen . . .‘

co do sjezdu našeho a buďtež zdráv, jakož Vám toho z té duše přeje Váš upřímý přítel

Palacký.

12.

V Praze, 25. listopadu 1835.

Milý příteli! Čekaje čekal sem, že mne připověděným posláním potěšiti ráčíte, ale jest mi nejinak, než jako by Vás bouře nějaká do pouští byla zachvátila, odkudž ani návratu ani ohlasu není. Na zvědy posílám Vám tedy já větší částku toho, oč ste mne žádal; snad se na to brzy dovím, že milý ten pán, jenž mne tak dobře zdraví učiti uměl, sám také v umění svém neklesl, ale zdráv jest a čerstev při práci. Co pak se děje s Vaším diplomatářem? Censor Vám ho předce nezohaví, an bohdá tak mile ostrovtipný není jako náš panáček Zimmermann,[1]) jenž onehdy oratorium Spohrovo[2]) jen s tou výminkou k tisku povoliti chtěl, aby v něm jméno ‚Jesus' všude vymazáno bylo; překladu pak německých slov ‚Vaterländische Chronik', kdež o českých dějinách řeč byla, na ‚českou kroniku' nijakž dopustiti si netroufal bez vyššího o tom naučení.

Pomůcky mé k Otakarovým regestům musím sobě na další čas odložiti. Jsem nyní rozličnými pilnými pracemi tak zanešen, že málo kdy před půlnocí spat chodím; čehož sem sice pro potřebné očí svých ušetření již od let studentství svého byl nečinil. Nyní pak, že nouze i železo láme, ani na zrak svůj umdlený ohledu bráti nesmím. Doufám proto, že na mne nebudete nelaskav, opozdímli se někdy buďto v žádaných zásilkách nebo i v dopisování.

Z přiložených zde Hlasů vlastenců[3]) račte jeden exemplář podržeti pro sebe, druhý pak, za dobréli tak uznáte, se hlubokou

[1]) Jan Václav Zimmermann, křižovník, stal se r. 1815 skriptorem universitní knihovny Pražské, r. 1821 censorem českých knih, zemřel 1836. Úsudek Palackého o Zimmermannovi čte se v listu jeho Kollárovi z Prahy 22. ledna 1824. (Dopisy Františka Palackého k Janu Kollárovi. Čas. Čes. Mus. 1879, 385, č. 5.)

[2]) Jan Ludvík Spohr (1784—1859), hudební skladatel, jenž r. 1821 v Kasselu se usadil a založil tam školu pro hudbu oratorní; r. 1835 vydal oratorium ‚Des Heilandes letzte Stunde', na které se v listě myslí.

[3]) Hlasy vlastenců při radostném vítání J. V. Ferdinanda I. a Marie Anny. Příležitostná sbírka básnická předních literátů vydaná Maticí Českou podobně jako r. 1832.

úctou ode mne pokloniti JMti knížeti arcibiskupu[1]) Vašemu; máli však on je již snad od našeho nejvyššího pana purkrabího,[2]) tedy udělejte s nimi dle svého uznání.

Má Libuše na r. 1836 již se nedohotoví; zůstane tedy odložena k r. 1837, ač buduli živ a zdráv. S Bohem, milý příteli! Vaší milé paní skládám úctu svou.

Váš Palacký.

13.

V Praze, 16. prosince 1836.

Milý příteli! Dlouhý čas ostýchal sem se psáti Vám zvláště proto, že se mi lístek žádosti Vašich o přepsání některých starých listin byl ztratil a já ho mezi papíry svými nijak nalézti nemohl. Až včera teprv předsevzal sem všeobecnou revisí všech těchto papírů za příčinou Vašeho lístku a konečně sem ho dopadl. Však tu vidím, že větší částky těchto listin ani doma nemám a teprv v Pražské bibliotéce napsati dáti musím. I poněvadž se to ještě několik dní prodlí, a já se bojím již u Vás déle s historií svou českou v dluzích zůstávati, posílám Vám ji dnes samu[3]) a časem svým, co nejdříve však možná, také listiny pošli. Maciejowského lístek[4]) také již některý týden u mne leží, jejž zde přikládám. Mne nyní celého zaměstnává skoumání staroslovanských (a podlé těchto také staroněmeckých) práv, při čemž ale od pana Maciejowského málo pomoci mám. Především obírám se zákonníkem cara Stefana Dušana srbského (1349), jehožto text z rukopisů

---

[1]) Ferdinand hrabě Chotek, arcibiskup Olomoucký od r. 1832 do r. 1836.

[2]) Karel hrabě Chotek, bratr arcibiskupa Olomouckého.

[3]) První svazek německy psaných dějin českých vyšel v druhé polovici r. 1836; předmluva datována jest 23. srpna.

[4]) Václav Alexandr Maciejowski, právní historik polský, professor Varšavský a autor známého díla ‚Historya prawodawstw słowiańskich‘ o 4 dílech v l. 1832—35 vyšlého; toho roku navštívil v Olomouci Bočka, pak dlel v Praze a v Karlových Varech, odkud poslal list 1. srpna datovaný Bočkovi (chovaný v pozůstalosti Bočkově) prostřednictvím Palackého, který Palacký teď teprve do listu svého přikládá. Dotýká se hlavně obstarání a výměny knih. Zajímal se o diplomatář Bočkův velmi živě, jak patrno jest z dopisu Šafaříkova z Prahy dne 28. listopadu a 20. prosince 1836 daného, kde Šafařík ostře se vyjádřil o Bočkovi. (Dopisy Pavla Josefa Šafaříka ve Slovanském Sborníku 1884, 414—415, č. 18 a 19.) Také Pogodin čekal na diplomatář, jak viděti z dopisu Šafaříkova Pogodinu 24. října 1836 (Pisma k M. P. Pogodinu iz slavjanskich zemel (1835—1861). Vypusk pisma O. M. Bogdjanskago. Moskva 1879, 178, č. 8.)

starých od pana Šafaříka mně půjčených sestaviti sobě musím.[1]) Tento zákonník může poněkud za výklad sloužiti právům našim Konradovým, jež Přemysl Otakar I. a Oldřich Břeclavský v Moravě potvrdili. Vy pravíte v diplomatáři svém, že onen Konrad zákonodárce jest Konrad I., Břetislavův syn, a mně se zdálo, že to byl Konrad Otto o sto let později zemřelý.[2]) Proto musím tím více litovati, že nám Hildegarda svého vydati nechcete, abychom lépe viděli, jak o té věci souditi.[3]) Ba vyznám se, že často nad Vámi rozmrzelý bývám, že poklady své přede mnou ukrýváte, světlo pod kbelec stavíte, — a neuměl bych si toho z povahy charakteru Vašeho vykládati, kdybych se nedomýšlel, že Vám tato zlá inspirací odjinud přichází. Takovouto ale inspirací ani Vám ani národu k dobrému se neposlouží. Že já Vaší cti napomáhati vždy a všudy hotov jsem, toho důkazy najdete i v mé historii;[4]) a věru nerád bych si stěžoval, že od obecné liberálnosti spisovatelské a přátelské odstupujete. Avšak dosti toho naříkání. Přijdeteli pak, jako ste slíbil, brzy do Prahy? Přál bych, aby to co nejdříve se stalo, protože možná, že já v měsíci březnu do Vlach odjedu[5]), a bylo by mi líto, kdybychom se minouti měli.

Historie má mně zde mnoho lásky v lidu získala a pochvaly více, nežli zasluhuje. Jediný posavad muž proti ní se zahazuje,

---

[1]) Vydal o tom ‚Srovnání zákonů cáře Stefana Dušana Srbského s nejstaršími zákony v Čechách‘ v Čas. Čes. Mus. 1837, 68 a násl.

[2]) Míní tím číslo 188 v Cod. dipl. Mor., I., 168, kde se Boček dovolává Hildegarda Hradišťského.

[3]) Co tu v soukromém dopise žádá Palacký, žádal potom i veřejně v kritice o prvním svazku moravského diplomatáře: ‚Hildegarda pak svého měl by a má nám pan Boček celého vydati s potřebnými literními a kritickými zprávami, abychom sami o hodnověrnosti jeho souditi mohli; dosavad ani nevíme, kde jest a v jakém rukopisu se nám zachoval; i jsou některé v něm věci, které o věku jeho pochybnosti nám činí‘. (Čas. Čes. Mus. 1837, 117.) Vytasil se totiž Boček s Hildegardem Hradištským jen potud, že z něho otiskoval v diplomatáři a věk jeho kladl na str. 114, 128. do let 1127—1147.

[4]) Míní z předmluvy k dějinám (str. VI.) místo: aus Mähren erhielt ich von meinem Freunde Boček werthvolle Beiträge zum Tausche. V druhém otisku prvního vydání z r. 1844 již místo to změněno: aus Mähren erhielt ich werthvolle Beiträge zum Tausche. Změnu vysvětlují dopisy čís. 14a., 15.

[5]) Do Vlach vydal se z Prahy 20. března 1837. (Autobiografie l. c., 190.)

ne bez náruživosti, — Váš Knoll,[1]) že prý jest antigermánská! — Nenadál sem se do toho muže, že by tak jizlivý a spolu tak systematický nepřítel Slovanů byl, jakovéhož sem já posavad jen jediného Meinerta[2]) znal. Hlas jejich však zde není u vážnosti. Knolla zvláště to mrzí, že staré Slovany a Čechy nepokládám za barbary, za surovce, za divochy, jakovéž on si je představoval! A nepochybuji, že i pan Meinert v Brně podobnou housti bude. Ale ať se dají o to do hádky; pravda i čest Slovanů nemůže tím než získati.

Což pak Vy, pane, slibu svému nedostojíte, abyste nám něco v materském jazyku, jehož veřejným učitelem jste, napsal? Slušné bylo by aspoň, abyste již jednou v Časopisu našem slyšeti se dal prací jakoukoli, ale původní, na Vás, jakožto instauratora dějin Moravských, slušnou. Počna od r. 1837 za příspěvky všecky do Musejníka bude se platiti honoráru po 8 zl. stř. na arch; to Vám aspoň na nakoupení knih českých poslouží. Až já co nejprve postačím napíši také do Musejníka posudek o Vašem diplomatáři.

Buďte zdráv a pištež mi pak brzy, jakožto
svému příteli
Palackému.

14.

V Praze, 10. dubna 1838.

Milý příteli! Ještě jednou a to posledníkráte obracím se k Vám s tou žádostí, ba prosbou, abyste přepisy svých nevydaných nejstarších kronik a listin moravských mně od dávna již tolikráte slíbené

---

[1]) Josef Leonhard Knoll byl professorem dějin na Pražské universitě v l. 1832—1838. O vystupování jeho, když vyšel první díl Palackého, vyslovil se Palacký sám. Knoll war meines Wissens der erste deutsche Gelehrte, den meine national-patriotische Thätigkeit in Böhmen in Harnisch brachte, obgleich er stets vermied, seine feindliche Stimmung gegen mich offen zu zeigen. Als im J. 1836 der erste Band meiner Geschichte von Böhmen erschienen war, konnte er sich jedoch nicht enthalten vom Katheder herab dagegen zu eifern . . .. ich bat den Professor . . . mir doch die Gründe mitzutheilen, die ihn mit meinem Werke so unzufrieden machten . . . er versprach jedesmal, es zu thun, hielt aber nie Wort . . . (Gedenkblätter, 129.)

[2]) Josef Jiří Meinert (1775—1844) byl universitním professorem Vídeňským. Ku konci života žil na svém statku moravském Bartošovicích. Sebral německé písně z Kravařska a obíral se kolonisací německou na Moravě. O našich dějinách psal články do Hormayrova ‚Archiv für Geschichte‘.

již jednou skutečně poslati neprodléval.[1]) Víte pane, že to byla nejen povinnost, ale i vůle má, skoumati v archivech moravských sám, s čehož pak jen Vy sliby svými ste mne srazil; aniž pak já mohu nevěděti o bytnosti starých písemných památek, na které Vy již i veřejně ste se odvolával. Jestliže tedy ani na přičinění přítele mého pana Chmelenského,[2]) kterého já v této věci svým živým poslem a exekutorem ustanovuji, žádané a slíbené předpisy do konce b. m. dubna neobdržím, to vězte zajisto, že k nevyhnutelné vlastní ohradě své veřejně na Vás žalovati budu;[3]) což pak ani Vám ke cti ani přátelům Vašim ku potěšení neposlouží. Víte, pane, jak ochoten jsem já vždy posavad byl, kdekoli sem jen mohl, Vám napomáhati; až mi to i za zlé bráno. I nerad bych opravdu, abychom my oba, majíce tolikero příčin ke svornosti, ještě i v obapolnou nepřízeň vjíti měli, ač bych já tím nic vinen nebyl. Však já Vás raději za lenivého nežli za neupřímého ve přátelství pokládati chci; a protož v očekávání konečného splnění mé dávní žádosti a Vašich opětovaných slibů zůstávám ještě vždy jako předtím

Váš upřímý přítel
Palacký.

14a.

Boček Palackému.[4])

Milý příteli! Vaše předůtklivé psaní mě velicé urazilo a zabolelo mě to náramně, že mi Bůh ví jaká od Vás proukázaná dobrodiní předmítáte a mou nevděčnost veřejně prohlásiti hrozíte. Pro mne,

---

[1]) Připravuje druhý díl dějin, kde měl vylíčiti krále Přemysla Otakara II., žádal Bočka, aby mu kroniku Hradištskou, Zabrdovskou a Velehradskou, na něž se Boček v práci o Moravě po pádu Přemyslově odvolával, propůjčil. To jsou ony žádané letopisy.

[2]) Josef Krasoslav Chmelenský dlel r. 1837 jako dvorský místosudí manský na Moravě, kde inventoval statky Olomouckého arcibiskupství. Tou dobou byl v Olomouci, odkud datoval list Čelakovskému 13. dubna 1838. (Čelakovského Sebrané listy, 352.)

[3]) Bezúspěšnost naléhání svého na Bočka vyjádřil veřejně r. 1839 v druhém díle svých dějin na str. 298. Die noch unedirten mährischen Annales Gradicenses, Zabrdowicenses, Welegradenses und andere habe ich, ungeachtet langer Bitten und Bemühungen nicht erhalten können; — ich hatte mich wohl nur an den unrechten Mann gewendet.

[4]) Kladu sem list, který Palacký Bočkovi s posledním svým dopisem vrátil, aby byl jasný smysl závěrečného listu.

učiňte tak! Však mi na obraně neschází. Ukáže se, kdo komu z nás více přispěl. — Sečtěte jen Vaše mně zaslané přídavky a srovnejte je s oněmi, kterýchž Vám z mých sbírek přibylo, a pak rozhodněte svědomitě, na které straně právo prochází. Mohl jste na Moravě skoumati, však sotva byste v čtyr neb v pěti letech více vynalezl, než co Vám můj diplomatář (ještě v rukopisu) poskytl. — Ani Vaše Vatikánské opisy mně tolik nepřispěli, jak se snad sám domníváte. Vždyť pak nejlépe vím, co jste nového přinesl.[1]) — — Však nechme toho ouctování mezi sebou, an oba to nejlépe známe, co komu pro starší historii Českou a Moravskou se vyskoumati dalo; jen že Vy to na mne veřejně vyznati nechcete, snad aby Vám na slávě neušlo.

Věřte, že Vaše počínání proti mně a vesměs Čechů proti Moravě — mou horlivou náchylnost k Vám a k Čechům přepodivně schlazuje a konečně vyvrátiti musí; kdežto patrně vidím, jak s námi zacházíte, jak diktatorsky nám velíte a naše práce posuzujete a jak knihy, cokoliv jich na Moravě vyšlo, vůbec v Čechách podporujete, jako bychom zde jen samy povrhle byli. Vímť jaký odbyt Rohrerova[2]) Flora Moravica, Volného[3]) Topografia, můj Codex diplomaticus po Čechách měly; vímť ale taky, že ani pan Jungmann, ani pan Šafařík, ani Vy aniž kdo jiný na odbyt svých kněh v Moravě sobě co stěžovati nemáte. Ne na národu tato věc záleží, nýbrž na nás a jak my národ k oučinlivosti vzbuzujeme.

---

[1]) Když Palacký r. 1837 odebral se do Říma, aby ve Vatikánském archivu sbíral pro české dějiny, navrhl přísedící výboru stavovského praelat C. Napp, aby pořídil opisy listin z Vatikánu také pro moravské dějiny. Palacký nabídku přijal a vyměnil s mor. gouverneurem hr. Ugartem z Říma v té záležitosti dopis. (Z. böhm. Gschtschr., 76—79, 81.) Vrátiv se z Vlach do Prahy, 10. srpna zavítal do Brna, kde se sešel s Bočkem i s Nappem a domluvil se o předání materialu v ten způsob, že Moravané spokojili se přepisy dovezené kořisti, ověřenými od stavovského výboru českého. Přepisy chová nyní zavázané v knihu zemský archiv moravský. (XII. a. 6.)

[2]) Kancléři Mitrovskému to věnované dílo: Vorarbeiten zu einer Flora des Mährischen Gouvernements oder systematisches Verzeichniss aller in Mähren und in dem k. k. östr. Antheile Schlesiens wildwachsenden bis jetzt entdeckten phanerogamen Pflanzen. Von Rudolph Rohrer und August Mayer. V Brně 1835.

[3]) Míní první velké dílo místopisné Volného Die Markgrafschaft Mähren, topographisch, statistich und historisch geschildert. 6. sv. V Brně 1835—1842.

Ještě slovíčko mezi námi. Jak pak jste Vy po vždycky se mnou jednal? Bylo to vždy jako soused, krajan a přátel? Předně jste mě, nevyslechnuv dříve mé obrany, ouřadně prožaloval, a co hůře — usiloval jste o to, aby mi do archivů Olomouckých cesta zamezena byla.[1]) Za druhé pro slovíčko historické pravdy — obořil jste se veřejně na mne a vyhlásil jste mě za odpůrce a nepříznivce Českého národu;[2]) a nyní mě již za nevděčníka a sliborušce vůbec udati chcete. A co do Vašeho podporování — spomeňte pak si jen, že jste mi do Hradce svůj diplomatář nepřinesl, nýbrž jen několik moravských listin, jichžto v počtu asi dvacet bylo a sotva **6** se mi hodilo. O příspěvky k Otakarovým regestám jsem Vás po třikráte marně prosil. Na mou nejsnažnější prosbu o nějakou jen maličkou pomůcku k Jelínkové [3]) historii města Litomyšle jste zhola zapoměl. Opisy z Innocencových[4]) regest musil mi místo Vás pan Jungmann obstarati. Jaké pak toto Vaše zavděčení? A toto Vám snad za zlé bráno bylo? — Naopak ale zeptejte sebe sám, zeptejte se pánů Jungmanna, Macieiowského, Kopitara,[5]) Volného, Jelínka v Litomyšli, prof. Ensa[6]) v Opavě, prof. Stenzla[7]) ve Vratislavi, Sterlyho[8]) v Jihlavě, pana hraběte Sternberga — etc. — a doufámť, že Vám všickni svědectví o mé náchylnosti a ochotnosti neodeprou.

---

[1]) Co o tom psal Boček Mitrovskému, otištěno v listě 3. na str. 106 v poznámce.

[2]) V kritice o diplomatáři Palacký ku konci kárá výrok Bočkův z předmluvy (str. XV.), že se ukvapil . . . obyčejem nejednoho pohřichu krajana, jenž, bydlíli na Moravě, sočí na bratří své na Vltavě a Labi — i také naopak — sám nevěda proč . . . Čas. Čes. Mus. 1837, 118.

[3]) Měšťan litomyšlský František Jelínek připravoval a r. 1838 vydal první díl Hystorye města Litomyšle.

[4]) Jde tu o opisy regest Innocencia III. (1198—1216) ze sbírek tištěných, které Boček cituje v diplomatáři.

[5]) Bartoloměj Kopitar, kustos Vídeňské dvorní knihovny, dopisoval si s Bočkem, jenž ho také obdařil jedním ze svých Monsean. Glagolita Clozianus . . . edidit B. Kopitar. Ve Vídni 1836, LXXVII.[1]

[6]) Topograf slezský Faustin Ens, který vydal Das Oppaland oder der Troppauer Kreis, nach seinen geschichtlichen, naturgeschichtlichen, bürgerlichen und örtlichen Eigenthümlichkeiten. Ve Vídni 1835—1837 o 4 sv. Boček poskytl mu svých listin, jakož zase Ens Bočkovi.

[7]) Gustavu Adolfovi Stenzelovi dodal Boček některé kusy pro jeho sbírku Scriptores rerum Silesiacarum.

[8]) Psal obšírné dějiny města Jihlavy, které zůstaly v rukopisu. Již r. 1829 Boček ponechal mu některé ze svých opisů.

Dosti však toho, ba až tuze dosti! — Bolí mne to, že jsem Vám tak upřímně pravdu říci musil. — Však pravdu sobě mluvme, a předce přátelé buďme! —

Opisy z moravských kroniček před 20 dny Vám sotva zaslati mohu. Budou-li Vám pak ještě vhod, potěší mě to. Ostatně vzpytujte jen sebe sám a uznáte, že předce větší díl viny při našem nedorozumění jen při Vás jest a že já jsem nikdy nepřestal aniž přestávám býti

Vaším upřímným přítelem
Boček.

V Olomouci, dne 24. dubna 1838.

(Jaké listiny Vám ještě posloužiti mohou — nevím; prohlídnu ještě schválně můj diplomatář.)

15.

V Praze, 29. dubna 1838.

Panu prof. Bočkovi.

‚Pravdu si mluvme a přátelé si buďme' — pravdu však a ne křivdu, nebo s křivdou nikdež přátelství neostojí. Vy ste, pane, v diplomatáři svém odvolával se na kronikáře Hildegarda Hradištského, v pojednání o králi Rudolfovi v Moravě na letopisy Hradištské, Zabrdovské a Velehradské, vše netištěné a učenému světu dosavad neznámé; já pak sem Vás, Vás jediného, v předmluvě k historii své přítelem nazval a o vzájemnosti naší literární dobromyslně mluvil: i bylť sem povinen vysvětliti budoucímu čtenárstvu svému, proč sem při této naší přátelské vzájemnosti oněch letopisů nikde předce neužil; vždyť byla povinnost má starati se, abych je obdržel. Chtěl sem tedy jen ospravedlniti sebe doložením tím, že sem se o ně sice u Vás od dávna ucházel, ale vždy nadarmo. Vy pak ohlášení mé o tom tak překrucujete, jako bych Vám byl, bůh ví, jaká dobrodiní svá předmítal a z nevděčnosti Vás vinil. Já jakživ žádnému z přátel svých dobrodiní sem neprokazoval; neb cožkoli mám a mohu, k tomu oni právo mají, a má jest povinnost, jim se propůjčovati. Ani k Vám sem tedy o ‚dobrodiních' nemluvil a mluviti nemohl. Vy pak na slušné kárání mé o nedostání slibům Vašim jen pouhou rekriminací odpovídáte. Počítáte, co ste Vy mně kdy dal, a co já Vám; já tak činiti nemohu, neboť sem Vám svěřil vše, co sem měl, nedohlédaje, mnoholi toho bylo. Neostýcháte

se mne viniti, že sem Vás veřejně citovati nechtěl, — a já na stránkách 109, 270 i jinde o Vašich nálezcích s pochvalou mluvil dříve, nežli ste je na světlo byl vydal. Ba k dovršení křivd svých ještě mi odrháte, že prý sem o to usiloval, ‚aby Vám do archivů Olomuckých cesta zamezena byla!‘ Kdy, kde, u koho? Hrubá lež to jest, kdokoli Vám ji nabulíkoval. Ba já u nebožtíka knížete arcibiskupa Chotka r. 1832 za Vás se snažně přimlouval, dle tehdejší smlouvy naší dobrověrně mysliv, že cokoli najdete, také pro mne najdete. Že sem Vám do Hradce 1833 celého diplomatáře svého nepřinesl, stalo se proto, že sem ještě nevěděl, by ste Vy všecky listiny české mezi Moravica pokládal, kdekoli jen jeden svědek moravský se vyskytuje. Obraťte to naopak a vizte, mnoholi potom bude listin moravských, jenž by tímže právem mezi Bohemica nenáležely? Však ste potom sám všeho užil, cokoli sem já měl, ačkoli ste dle vlastního vyznání svého r. 1835 ne všecky zásoby své do Litomyšle byl přinesl. Avšak dosti toho vážení a počítání; já vida ze psaní Vašeho, jak o mně smýšlíte, ničeho více od Vás nežádám a nechci. Podržte sobě, cokoli máte a čehož ani na soukromou stížnost mou u pana preláta Nappa vydati ste nechtěl, až Vás pan Chmelenský takměř donutil. Já již teď ani více nepřijmu, cokoli byste mi poslati chtěl; nelze zajisté se ctí přijmouti, co s urážkou se podává. I toto nešťastné psaní Vaše nazpět Vám posílám, aby tato památka hanby mé a Vaší do rukou mi více nepřišla.

Co si stěžujete na špatný odbyt kněh moravských u Čechů, tím ani já ani přátelé moji vinni nejsme. Ani Flora Moravica, ni Volného topografie, ni sám diplomatář Váš nejsou v národním jazyku psány; naše pak německé publikum ani Sommrovy topografie kupovati nechce, ač mu ta bližší i zanímavější býti musí nežli Volného. Pan Krombholz, ač vůbec vážený, neodbývá v Čechách ani 10 exemplářů svého klassického skvostného díla;[1]) tolikéž i sám hrabě Šternberk. Nehledejte tam národní antipathie, kde jen pouhá vis inertiae působí. Já svých věcí sám neprodávám a protož nevím, mnoholi se jich kde kupuje. A jestli Moravané pánů Jungmanna i Šafaříka spisy odbírají, toho jistě

[1]) Julius Vincenc Krombholz, professor Pražské university, vydal v l. 1831 až 1843 nákladné dílo Naturgetreue Abbildung und Beschreibung der essbaren, schädlichen und verdächtigen Schwämme.

nečiní z pouhé k Čechům ochotnosti, ale pro potřebnost a užitečnost spisů samých. Takéť pan Ohéral[1]) tuším nemá si na Čechy stěžovati.

Tím s pravou bolestí psaní své zavírám: že, boje se i dalších a větších ještě s Vámi nesnází, raději hned všecko spolkování mezi námi ruším a zastavuji. Chtěje napotom pokoje požiti, budu o tom, co se stalo, raději mlčeti, aniž kdo více kromě pana Chmelenského ode mne se o tom doví. Vy čiňte o své ujmě dále, čeho nechati nemůžete. Škoda jen, že za našimi osobními nesnázemi obecný prospěch nauky a historie vlastenské utrpěti musí. Ale potřebítě trpělivě nésti, čeho změniti nelze. Buďte zdráv a šťasten! toho Vám vždy srdečně přáti bude

Váš

Palacký.

Některé zaniklé osady na Znojemsku.

Příspěvkem k moravské topografii podává Frant. Vácsl. Peřinka.

1. Německé Borotice.

Po dlouhou řadu let vyskytují se v dějepisných pramenech vedle sebe dvojí Borotice — moravské a německé, Borotitz morauicale a Borotitz theutunicale. Dnešní Borotice na Znojemsku jsou bývalé moravské; německé zanikly za válek Matyáše Korvina s Jiříkem Poděbradským.

Borotice Německé čteme po prvé k roku 1225 jako ves přifařenou do Křídlovic.[2]) R. 1358 Welflín z Holeksovic prodal své zboží „in Theutunicali Boroticz" Mikšíkovi a bratřím jeho.[3]) Ale již roku 1361 Henzlín z Něm. Borotic ženě své Kačně zapsal věnem k rukám Filipa řečeného Hlavy, Kačnina bratra, své zboží, totiž dvůr a půl lánu tamže v Boroticích a dvůr ve Vrahovicích se vším příslušenstvím a všemi právy v 50 hřivnách.[4])

[1]) Jan Ohéral byl tehdy redaktorem Jurendova ‚Der mährische Wanderer'. R. 1848 vydával v Brně český list ‚Týdenník, listy ponaučné a zábavné'.

[2]) Boček, Codex dipl. Mor. II., 161. Erben, Regesta I., 320.

[3]) Zemské desky Brněnské III., 303. Prvních čtrnáct knih cituji dle vydání Chytilova z r. 1856.

[4]) Z. d. IV., 15.

Roku pak 1365 táž Kačna z Německých Borotic prodala Anně, dceři Petra řečeného Zidendorfera z Onšova (zaniklá ves u Hevlína) a jejím dědicům dva lány ve Vrahovicích za 20 hřiven.[1])

R. 1377 nejvyšší maršálek království Českého Hynči z Lipého odevzdal konventu křižovníků s červenou hvězdou u sv. Klementa blíže mostu (Karlova) v Praze celou svou část vsí Něm. Borotic a Havraníků (Kaidling) záměnou („nomine veri et legitimi mutui bona pro bonis dando per mutuum"). Statky, které za to dostal, nejsou blíže označeny.[2]) Ostatního dílu obou vsí přikoupili později křižovníci od praemonstrátů Luckých.[3]) Tím však nepřešly přece celé Borotice v moc řeholníků rytířského řádu, neboť již r. 1390 Ostoj z Plenkovic prodal své dva lány s příslušenstvím v Něm. Boroticích Michálkovi z Něm. Borotic a ženě jeho Bětce.[4]) Ještě téhož roku však prodal Michálek z Borotic dva tyto lány se vším příslušenstvím Alšovi z Dobšic,[5]) který ženě své Kunce na těchže lánech ihned zapsal 20 hř. grošů věna.[6])

Roku 1412 prodali Sulek z Radkova a Bohuše z Holoubka (hrádek Holoubek [Taubenštejn] blíž Náměště) Bohunkovi a Konrádovi bratřím ze Skalice půl šesta poplatného lánu, jednu chalupu a lázeň, louku a jiné příslušenství v Německých Boroticích.[7]) R. 1412 koupili kromě toho tito bratří, zvaní také z Vratišova, od Alše z Dobšic dva lány v Něm. Boroticích s vrbinami, lukami, potoky, mezemi a hranicemi, se vším příslušenstvím plným právem tak, že kdyby na dvou řečených lánech v Boroticích Německých už dříve něco bylo intabulováno, nemá míti platnosti.[8]) Bylo tím tudíž vymazáno věno ženy Alšovy Kunky, vtělené r. 1290.

Mimo to však ještě Bernart ze Šenkvic měl jakési zboží v této vsi, neboť r. 1418 zapisuje ženě své Markétě na vsech Bořeticích Německých (Borzeczicz theutonicale) a Mackovicích

---

[1]) Z. d. IV., 365.

[2]) Z. d. VI., 516.

[3]) Volný, Kirchl. Topographie II., 4. sv., str. 157. Volný, Mähren III., str. 471, Hübner, „Denkwürdigkeiten der Stadt Znaim". 1869, stř. 573.

[4]) Z. d. VII, 708 Volný, III., 70.

[5]) Z. d. VII., 937.

[6]) Z. d. VII, 938.

[7]) Z. d. IX., 320.

[8]) Z. d. IX., 382.

100 hř. na lidech poplatných právem věnným. K tomu svolil Bohunek z Miroslavě, dědic těchto statků, a věno ono přijal jako statek Markétin.[1]) Téhož však ještě roku Markéta vzala muže svého Bernarta ze Šenkvic[2]) na spolek věna svého na vsech Bořeticích Německých a Mackovicích, statcích Bohunkových z Miroslavě.[3]) Věna se udává tolikéž 100 hř. R. 1447 Marta ze Šenkvic na těchže sto hřiven, které zdědila po otci svém Bernartovi, vzala na spolek muže svého Lvíka (Lewico) ze Slezan.[4])

R. 1464 v pátek před sv. Jiřím (20. dubna) opat Přibislav a konvent Lucký pohání Lvíka ze Slezan ze 60 hř. dobrých stříbrných peněz, že jim drží vsi jejich jménem Borotice Německé (sic) a Mackovice s jich příslušenstvím, ježto odtud má 14 hřiven platu ročního vycházeti, těch jim nechce postúpiti. Mají však listy na to, kterými to chtějí pokázati.[5])

Miroslavští vládykové měli asi také slušné zboží v Boroticích Německých, neboť r. 1464 Zachar z Miroslavě intabuluje půl své louky „in Theutunicali Boroticz" se vším právem Jiřímu z Miroslavě,[6]) a 1466 Konrád z Miroslavě půl louky „in Boroticzich theutunicalibus" plným právem témuž Jiřímu z Miroslavě.[7]) Vedle nich však roku 1466 čte se Marta Lvíkova z Čejkovic a z Německých Borotic.[8])

Měli-li praemonstráti Lučtí spory s pány ze Slezan o desátky a platy vsi Borotic před soudem zemským, měli je později také se zemany Miroslavskými. Dočítáme se zajisté v knihách půhonných k roku 1481 feria sexta post ascensionis domini (1. června), že kněz Augustin za převora a konvent kláštera Luckého pohání Jiříka z Miroslavě ze šedesáti hřiven dobrých stříbrných peněz, že jim drží platu ročního 6 hřiven v Maskvicích a Německých Boroticích a toho jim vydávati nechce. Chtějí

---

[1]) Z. d. XI., 553.

[2]) Ves Čejkovice později zanikla; byvši obnovena asi 1711, slove Schakwitz, Šálkovice. Wisnar „die Ortsnamen der Bezirkshauptmannschaft Znaim" nezná tohoto jména českého.

[3]) Z. d. XI., 555.

[4]) Z. d. XII., 716.

[5]) Brandl, Půhony IV., 109 n. 491.

[6]) Z. d. XIII., 101.

[7]) Z. d. XIV., 104.

[8]) Brandl, Půhony IV, 236 n. 1049.

větší právo své listy pokázati a na panském nálezu dosti míti.[1]) Nález sněmu zemského pak zněl: Mezi knězem Augustinem na místě převora a konventa kláštera Luckého a Jiříkem z Miroslavě páni nalezli: poněvadž Jiřík z těch zástav to vyplatil a kněžím ten jich plat dědičný zase k jich požitku pustil, v ten plat a v ty požitky nemá jim sahati a víc také jim mimo list nic učiniti nemá, ani povinen jest.[2]) Jiřík patrně s konventem před přelíčením mírně se vyrovnal.

Jak klášter Lucký nabyl statků těchto, bylo by nesnadno zjistiti. Beck sice udává, že roku 1469 klášter koupil celou ves Borotice Německé,[3]) ale neudává, odkud vzal svou zprávu. Ani Volný ani Čermák nevědí o tom nic.[4])

Pouze u kompilátora Vrbky dočítáme se, že opat Jan VI. (1466—1474) klášteru od Materny a Wolfganga z Borotic získal ves Borotice, které nepraví se.[5]) O plagiátě Vrbkově již jsme se zmínili na jiném místě tohoto časopisu, a ještě častěji naskytne se zmínka.

Klášter však neměl dlouho této vsi; neboť již roku 1512, vypláceje Strachotice z rukou Václava Wajtmilara z Wajtmile, postoupil mu za ně svých vsí Německých Borotic a Křídlovic.[6])

Čte-li Volný v deskách zemských (Quatern XVI. folio 3), že Šebastian z Wajtmile roku 1516 přikoupil ves Něm. Borotice ke zboží Hrušovanskému, může tím býti míněn jediné kup nebo postup Václava Wajtmilara.[7]) Kupem však získal Wajtmilar pouze třetinu tohoto zboží, poněvadž druhé dvě třetiny náležely proboštství křižovníků s červenou hvězdou na Hradišti nad Znojmem, na něž přešly od mateřského kláštera sv. Klementa u kamenného mostu Pražského. Teprve roku 1520 tyto dvě třetiny křižovníci prodali za roční plat 14 kop a 26 grošů z panství Damnického (u Krumluva) témuž Šebastianovi Wajt-

---

[1]) Brandl, Půhony V., 143 n. 292.

[2]) Ibid. V., 434 n. 183.

[3]) Dr. Beck: „Die eingegangenen Dörfer der Praemonstratenser-Abtei Bruck an der Thaya“ v Notizenblattě 1869, str. 52.

[4]) Dom. Čermák: „Praemonstráti v Čechách a na Moravě“ 1877.

[5]) Ant. Vrbka: „Heimatskunde des polit. Bezirkes Znaim“ 1899, seš. 8., str. 25.

[6]) Beck, str. 52.

[7]) Volný, III., 220.

milarovi ke zboží Hrušovanskému.[1]) Tři léta pouze později (1523) byl kup tento vykonán v zemských deskách.[2]) Tehdy již nazývá se ves tato pustou. Podobně roku 1527 Šebastian z Wajtmile intabuluje ves pustou Bořetice Německé při panství Hrušovanském Janovi z Pernštejna.[3]) Volný klade tento poslední zápis už k roku 1524.[4])

R. 1585 Vratislav z Pernštejna postoupil Zigmundovi Čertoryjskému z Čertoryj na Skalách Borotic Moravských s příslušenstvím, totiž pusté vsi Německých Borotic s rybníkem u hranic pusté vsi Raklenic.[5])

Teprve roku 1660 přešla ves tato, již dávno zaniklá, opětně na klášter Lucký.[6])

Polohu této vsi určil už roku 1869 Dr. Beck, napsav, že v zámečku u Borotic žije zaniklá osada Boroticz Teutonicale, Deutsch Borotic, Německé Borotice.[7]) Vrbkova „Heimatskunde des politischen Bezirkes Znaim“ 1899 ví pouze, že „in der Nähe von Borotitz bestand noch 1584 eine Ansiedelung Deutsch Borotitz, mit welchem Namen heute nur eine Oedung belegt wird.[8]) O pojmenování trati nebo pustiny se jménem Borotice není nám ve skutečnosti známo ničeho.

Poloha vsi této jest nejlépe označena udáním, že byla mezi Boroticemi (kdysi Moravskými) a Filipovicemi, kteréž teprve roku 1785 byly založeny.

2. Čejkovice.

Při pojednání o zaniklých osadách na Znojemsku znovu a znovu vracíme se k zakládací listině kláštera Luckého. R. 1190 dne 25. října zapisuje se klášteru tomuto capella sancti Georgii in Strachotin cum tribus villis: Chajcouici, Popouici, Chrepici.[9]) Jsou to nynější Strachotice (Rausenbruck), zaniklé Čejkovice,

---

[1]) Volný, III., 471, Volný, Top. II., 4. sv., str. 157. Hübner, Znaim, 574.
[2]) Z. d. XVII., 1.
[3]) Z. d. XVIII., 3.
[4]) Volný, III., 221.
[5]) Z. d. XXVI., 93. Volný, III., 354.
[6]) Beck, str. 52.
[7]) Beck, str. 24.
[8]) Vrbka, str. 55.
[9]) Boček, C. d. M. I., 332, Erben, Regesta I., 184 n. 406.

zaniklé Popice a dosavadní Chřepice. Avšak již r. 1284 dne 1. července v listině, kterou biskup olomucký Dětřich potvrzuje patronátní fary kláštera Luckého a jejich desátky, potvrzují se také „decimae in villa Schenkwicz, jakožto attinence fary Oleksovické.[1])

Ves tato však měla svou tvrz a svoje vládyky. R. 1314 čteme: Wiklinus, cliens de Schenkwicz[2]) a roku 1335 dne 25. května (die ascensionis domini) se připomíná, že Berthold, syn Viklína de Schenkwicz a žena jeho Alhedis darovali bratřím Luckým k pitanci duos laneos sitos in Bomalitz (Bohumělice, Pumlitz)[3]), a již rok potom die beati Galli (16. října) král Jan Lucemburský daruje témuž klášteru lán in Schenkwicz, kterého nabyl od Viklínova syna Vlčka, a jiný, který na něho přešel s Voka a bratří jeho ze Šenkvic[4]), a opětně rok potom 1337 dne 5. března (am Aschenmittwoche) bratří Woch von Trench a Erhard von Trench (z Trenče) vnd all erben verchauft haben ein Lehen ze Shengwicz mit purchrecht opatu Luckému Janovi vmb zwo vnd Zwaintzig march grosser Prager Pfenning.[5]) Podlé této osady píší se asi také roku 1337 dne 6. září Salomon, vicarius de Ivanxliicz, et Vericus de Scheykowicz, fratres germani.[6])

Když pak roku 1346 dne 13. ledna (in Ochtava Epiphaniae) Jindřich, Pertolt a Čeněk z Lipého dělili se o zděděné statky, připadly Schaignicz zároveň s Hostěradicemi, Krumlovem Moravským a j. Pertoltovi z Lipého.[7])

Čejkovice jsou psány tohoto roku různě: 1346 dne 13. ledna Schaignicz[7]), 1346 dne 5. února Schaykwicz[8]), 1346 dne 5. února Schaykowicz[9]) a 1346 dne 10. prosince zase Schaykowicz.[10])

Když pak dne 10. prosince 1346 psal Pertolt z Lipého testament, odkazují se bona nostra Schaykowicz cum vineis et

---

[1]) Boček, C. d. M. IV., 287, Emler, Reg. II., 571 n. 1321, Troschl, Series abbatum canoniae Lucenae 1738, str. 50.
[2]) Chytil, C. d. M VI., 55 n. 78.
[3]) Chytil, ibid. VII., 40 n. 59.
[4]) Chytil, C. d. M. VII., 97 n. 142. Emler, Reg. IV, 138.
[5]) Chytil, C. d. M. VII., 105 n. 154.
[6]) Ibid. VII., 118 n. 170.
[7]) Ibid. VII, 462 n. 633.
[8]) Ibid. VII., 465 n. 637.
[9]) Ibid. VII., 467 n. 638.
[10]) Ibid. VII., 507 n. 688.

omnibus pertinentiis nejmilejší ženě Pertoltově Anežce z Dubé a z Lipého.[1]) Náležela tedy klášteru Luckému pouze nepatrná část vsi (poplatky, desátky a několik lánů), která opětně Louce potvrzena byla markrabím Karlem roku 1348 dne 6. června (VIII. Idus Junii) listinou datovanou ve Znojmě.[2])

Část vsi patřila již roku 1360 bratřím Jimramovi, Filippovi a Žibřidovi z Jakubova, kteří roku 1365 na tomto zboží věnem zapsali ženě Jimramově čtyři hřivny ročního platu.[3]) Ale i klášter Lucký brzy prodal svoje tři lány v Šenkvicích, totiž již roku 1363 dne 7. února bratřím Vilímovi a Erhartovi ze Šenkvic, kteří však zároveň zapsali zboží své službám klášterním a prohlásili se Luckými many.[4]) V též listině připomínají se také Petrus et Henricus, fratres de Schenkwicz. Podobně roku 1381 dne 7. června čteme: Theodricus de Schengaicz.[5])

Dle indexu jedenáctého svazku moravského diplomatáře sluší také klásti do Čejkovic Pavlíka de Schenouicz, který se připomíná dne 8. ledna r. 1389.[6]) Roku 1398 Prokop Schenkwiczer bere na spolek na statky své Konrada de Schencwicz.[7]) Jiný člen tohoto vládyckého rodu, Bernart, držel r. 1414 část Moskovic (zaniklých).[8]) Volný měl však čísti rok 1418, jakož vidno ze zápisu desk zemských k tomuto roku, že Bernart ze Schenkwicz ženě své Markétě zapsal věnem 100 hř. na lidech poplatných ve vsech Něm. Boroticích a Moskovicích (Maczkowicz).[9]) Podobně zmíněná Markéta z Vranovic bere muže svého Bernarta ze Šenkvic téhož dne a roku na spolek na zapsané věno své, které má in Borzeczicz theutunicali et in Mackowicz super bonis Bohunconis de Myroslaw.[10])

Klášter Lucký také dbal o zůstatek svého zboží v Čejkovicích. R. 1434 rozšířil zdejší rybník na pozemcích, které

---

[1]) Ibid. VII, 507 n. 688.
[2]) Pelcl: „Kaiser Karl IV.“, I. str. 121 n. 115, Chytil, l. c. VII., 585 n. 809.
[3]) Volný, Mähren, III., 355.
[4]) Brandl, C. d. M. IX., 221 n. 302.
[5]) Brandl, ibid. XI., 199 n. 223.
[6]) Brandl, C. d. M. XI., 453 n. 535.
[7]) Z. d. VIII., 151.
[8]) Volný III, 319.
[9]) Z. d. XI., 553.
[10]) Z. d. XI., 555.

k tomu účelu vyměnil od Pertolta z Dubé a z Lipého za desátek vsi Vitonic.[1])

Oněch pak sto hřiven, které Bernart ze Šenkvic zapsal věnem své ženě Markétě z Vranovic na Boroticích Německých a Moskovicích, a na kteréž ho táž Markéta hned vzala na spolek, přešlo po smrti Bernartově právem dědickým na dceru jeho Martu (de Ssenkwicz), vdanou za Lvíka ze Slezan, která r. 1447 muže svého bere na spolek na toto věno otcovské a mateřské.[2]) Táž Marta připomíná se ještě dvakráte; k roku 1459, kdy měla spor s Jiříkem z Miroslavě,[3]) a po druhé k r. 1466, kdy se píše Marta Lvíková ze Šenkvic a z Něm. Borotic.[4])

Roku 1584 držel prý Čejkovice Jan starší Okrouhlický z Knínic.[5]) Pramene však neznám. Zprávě nelze příliš důvěřovati, jelikož již r. 1531 čteme o pusté vsi Čejkovicích (Czenkwicze).[6])

Po válce třicetileté slove Schankowitz a má 811 měr I. a II. třídy, tedy $7^6/_{64}$ lánu, jichž užívali z Miroslavě, Pemdorfa, Oleksovic a Václavova.[7])

Původní jméno bylo asi Čejkovice (Chaicouici), kteréž teprve vlivem sousední němčiny se zkomolilo na (Schenkwitz) Šenkvice. Slavík ves tu jmenuje Šamíkovice.[7]) Podobně Chytilův index prvních dvou kvaternů Brněnských zemských desk. Šembera na své mapě Moravy také nazývá osadu tuto Čejkovicemi. Brandl, jehož indexy diplomatáře jsou o mnoho správnější indexů Chytilových, v IX. svazku také se rozhoduje pro Šamíkovice (wahrscheinlich).

Podobně při určování polohy vsi jsme na rozpacích.

Stölzl[8]) má osadu tuto za Krhovice, podobně topograf Volný.[9]) Slavík míní, že ves tato byla počátkem století XVIII. obnovena, a slove prý roku 1749 Schakowitz, Schalkowitz. V pečeti z roku 1711 má rádlo, krojidlo a kosíř.[10]) Toto však hodí se

---

[1]) Beck l. c. str. 46.

[2]) Z. d. XII., 716.

[3]) Brandl, Půhony IV., str. 31 n. 188 (Marta ze Šenkvic).

[4]) Brandl, Půhony IV., 236 n. 1019.

[5]) Volný III., 355.

[6]) Beck l. c. str. 14.

[7]) Slavík „Morava po válce třicetileté“ I., 61.

[8]) „Theca arcanorum“ od Luckého řeholníka a archiváře Bartoloměje Stölzla, rukopis v zem. archivě v Brně z r. 1668.

[9]) Volný, „Kirchl. Topographie“ II. Abt. IV. Bd., str. 132.

[10]) Slavík, Morava I., 61.

na nynější Šálkovice či Žákovice, po německu Schakwitz mezi Moskovicemi a Lechovicemi.

Vezmeme-li za základ jméno, které naskýtá se v listinách století XIV. a XV. velmi zhusta, nebudeme dlouho na rozpacích. Severně Karlhofu blíž mlýna Hostěradického, mezi Oleksovicemi a Hostěradicemi jsou polní trati zvané Langschankwitz a Kurzschankwitz, a sem náleží klásti tuto osadu.

Již r. 1869 dr. Beck klade ji mezi Oleksovice a Hostěradice.[1])

Musíme však dobře rozlišovati tyto Čejkovice od podobně zaniklé a znova obnovené vsi kláštera Zábrdovského Čenkovic mezi Otnicemi a Začany, kterou r. 1298 dne 18. června král Václav II. osvobozuje pravomoci moravských úředníkův.[2])

3. Český.

Na mapách katastrálních a v Josefinském katastru jest poznamenaná trať mezi Lukovem, Podmoly a Mašovicemi pojmenována Piesky a Hausky.[3]) Stávala prý v těchto místech zaniklá osada Český. Katastrální tyto názvy, dnes v ústech lidu neznámé, docela dobře lze čísti za Písky a Ouzké, jak také na Znojemsku v českých osadách několik tratí jest pojmenováno. Poněvadž však i pověst místní vypravuje, že v těchto místech býval veliký klášter, neváhám přidati se k mínění dra. Becka, že osada tu byla. Mínění toto jest dobře odůvodněno, lépe než sám dr. Beck myslil, zakládaje domněnku svoji pouze na názvech Hiski, jak zaniklá tato ves jest psána r. 1190, a na jméně trati Hausky, jakož obšírněji dovodíme, pojednávajíce o zaniklých osadách Vlkovu, Hypicích, Telčicích a Šenkenberku.[4])

V zakládací listině kláštera Luckého ze dne 25. října 1190 čteme, že Ota, z Boží milosti vévoda český, a urozená matka jeho z Božího vnuknutí a za spásu duší svých i svých předchůdců darují novému svatostanu praemonstrátskému mezi jinými i ves Hiski.[5])

---

[1]) Dr. Beck l. c. str. 14.

[2]) Boček, C. d. M. V. 97.

[3]) Beck, l. c., str. 15.

[4]) Viz příslušné odstavce tohoto článku.

[5]) Boček, C. d. M. I., 332; Erben, Reg. I., 184; Peřinka: „Dějiny kláštera Luckého“ ve „Sborníku histor. kroužku“ r. 1900, str. 111.

Roku 1406 markrabí Jošt daroval Janovi mladšímu z Lomnice všecky statky, které mu připadly jako odúmrť po Anežce, vdově Hynkově z Jevišovic, totiž platy vsí Deblína, Češek (nom. Češky) a Katova.[1]) Ale ves samu (vlastně vísku) (villulam dictam Czessky) se vším příslušenstvím prodal téhož roku Přechovi z Kojetic.[2]) Dle Volného stalo se tak již r. 1403 — nesprávně.[3])

Dne 15. června 1481 (feria sexta die sancti Viti) Jiřík Šváb z Lančova pohoní pana Ščepána z Eyczinku a z Hrádku z 50 kop grošů dobrých stříbrných peněz, že se mu uvázal v základ jeho, v ves Čížky, na níž má Lančovský 50 kop v zástavě,[4]) a ještě téhož roku pohání téhož Štěpána znova z sedmmezcítma zlatých uherských dobrých a 12 grošů širokých, že naň úřad vésti mosel a úředníkuom ty peníze dáti muosel a že ho svévolně k škodám připravuje.[5]) Ale za to vyhrál celou při, neboť čteme v knihách půhonných a nálezových, že zveden jest Jiřík Šváb z Lančova roku 1481 plným úřadem na pustú ves Cziesky vedlé půhonu svého[6]). Brandl klade do závorek (?) otazník za slovem Cziesky, nesprávně, neboť poloha této vsi udána byla už roku 1869. — Takovýto zvod = deductio, inductio byl prvním krokem reální exekuce,[7]) a proto nebyl stateček onen nikterak odtržen od zboží Vranovsko-Jaroslavického, jehož příslušenstvím byl tou dobou, neboť už roku 1517 prodal Michal Einziger z Einzingu ves pustou Český jako příslušenství Jaroslavic Adamovi z Bačkovic.[8])

Asi roku 1548 přestal býti Český příslušenstvím panství Jaroslavicko-Vranovského, neboť r. 1547 rukojmí za nebožce Vilíma Kunu z Kunštátu a na Jaroslavicích prodali ves pustou Český jako příslušenství Jaroslavic nejvyššímu purkrabí pražskému Volfovi Krajířovi z Krajku,[9]) který oba statky, Jaroslavice a Vranov, rozdělil, utvořil dvě nová zvláštní zboží a roku 1558

---

[1]) Z. d. Brn. VIII., 590.

[2]) Z. d. Brn. VIII., 604.

[3]) Volný, III., 194.

[4]) Brandl, Půhony, V. str. 326, č 338

[5]) Brandl, Půhony V, 375 n. 616

[6]) Ibid. V., 387.

[7]) Brandlovo „Glossarium“ a poznámky na konci Knihy Tovačovské a v zadu v I. díle Půhonův.

[8]) Vrbka: „Heimatskunde“ čte z Lačkovič, l. c. I., 1. str. 19.

[9]) Z. d. XXII., 69: Volný III., 294.

prodal Vranov (při něm ves pustú Český) Petrovi Čertoryjskému z Čertoryj.[1])

Roku 1601 jest již pustina Český částí panství Nového Hrádku,[2]) neboť ji takto prodává Zigmund z Ditrichštejna nejvyššímu moravskému komoří Ladislavovi Berkovi z Dubé a z Lipého;[3]) s tímto pak statkem r. 1613 Ladislav Berka prodal Český Janu Wolfartovi Strejnovi ze Švarcenavy,[4]) který držel statek Novohrádecký jen krátkou dobu, zajisté již roku 1618 poručníci dědiců jeho jej prodávají k Vranovu Volfovi Dětřichovi z Althana.[5])

Po prvé připomíná se ves tato pustou v knihách půhonů Brněnských k roku 1481. Zničena byla asi za války Matyáše Korvina uherského s Jiřím Poděbradským, kterážto válka hlavně r. 1468 bolestně dotkla se kraje Znojemského. Beck důsledně píše Český, Volný Češky. Jak by se mělo psáti, těžko rozhodovati; ale máme čtení Český za správnější dle staré orthografie Cziesky.

4. Gnast.

R. 1190 mezi statky, které kníže Ota daroval jako první nadání nově založenému klášteru Luckému, čteme také ves Chegost. Jména toho už nikdy však se nedočítáme, třeba k roku 1226 vypravuje dějepisec lucký Troschl, že k založení nového města Znojma postoupila Louka markrabí Přemyslovi prostranství vsi Chegost: „Duo locum occupasse feruntur pagi, quorum uni nomen Chegost, Coechou alteri nomen fuisse, cum ex antiquiori monasterii memoria, tunc ex ipso regis diplomate nosse potui, quos abbas regi reverenter pro urbe cessit.“[6]) Vezmeme-li zprávu tuto za bernou minci, lehko dáme svésti se k mínění, že tato osada Chegost, která později nepřipomíná se nikdy, stávala někde v místech nynějšího Znojma.

---

[1]) Z. d. XXIV., 11; Volný III., 192.

[2]) Romantická a pitoreskní ssutina nad Dyjí blíž Vranova (něm. Neuhäusel).

[3]) Z. d. XXIX., 17. Dle Volného 1600 l. c. III., 194.

[4]) Z. d. XXX., 51.

[5]) Z. d. XXXI., 16. Slavík: „Kdy byla Morava nejvíce zpustošena?“ V „Časop. Mat. Mor.“ 1895.

[6]) B. Troschl: „Series abbatum canoniae Lucenae“ 1738 str. 18. O spise tomto viz moji zprávu v „Čsp. Mat. Mor.“ 1899.

Přihlédněme však k pramenům. Dva uvádí Troschl: starší pověst klášterní a listinu královskou. Ač bychom i k prameni tohoto podání (memoria) mohli sáhnouti, ohlédněme se přece nejprve jen po královské listině. (Král Přemysl I. Otakar byl tou dobou 1226 markrabím moravským.) Listina tato, datovaná dne 19. září 1226, jest otištěna z originálu, chovaného v archivě Luckém (nyní v zemském archivě Brněnském) v Bočkově diplomatáři a odtud i v Erbenových Regestech.[1]) Ale o osadě Chegost (snad sluší čísti Čehošť) řeči v ní není. Praví se pouze, že král vyměňuje si fundus Ceulchov od praemonstrátů luckých za patronát kostela sv. Jiljí v Prostoměřicích, za pozemek v Sadovanech (neznámé polohy) a za kterési vinice blíže Znojma. Tím padá jediný důvod pro to, aby osada Chegost hledána byla tam, kde jest nynější Znojmo, a nic nebrání tomu, bychom za správné přijali mínění Dra. Becka, jenž ke jménu Chegost do závorek klade jméno Gnast.[2])

Také postavení v listině z r. 1190 svědčí pro Gnast, kolonii Dyjakoviček.

Jak by se slovo Chegost mělo transskribovati, neumíme udati. Index prvního dílu Erbenových Regest přepisuje Čehošť. Beck myslí, že Záhvozd. Jak před XVI. stol. Slované nazývali Gnast, není známo. Kromě toho blíže dvora Gnasterhofa, který leží asi 100 kroků od kolonie Gnasta, jest trať Haide, kterou místní Němci jmenují (psáno foneticky) „auf dr Hád“ a která v latinských pramenech slove „in eremi vastitate“,[3]) čímž by bylo oprávněno mínění Beckovo.

Nyní podáme dějiny Gnasta.

Roku 1346 dne 10. prosince činí Pertolt z Dubé a z Lipého testament, v němž klášteru Aulae sanctae Mariae in antiqua Bruna, v němž si přeje býti pochován, odkazuje své zboží Gnast ve 20 hřivnách platu.[4]) Kromě zboží pánů z Lipého byl však Gnast také samostatným zemanským dvorem, jakož r. 1351 dne

---

[1]) Boček, C. d. M. II., 173; Erben, Reg. I., 328; Volný, Mähr. III., 320. Peřinka l. c. str. 113.

[2]) Dr. J. Beck v „Mor. Orlici“ 1866, čís. 127; týž: „Die eingeg. Dörfer“ 1869 str. 15; Jul. Wisnar: „Untersuchungen zur geogr. Namenkunde“ str. 61; týž: „Ortsnamen der Znaimer Bezirkshauptmannschaft“ 1892 str. 7, 19.

[3]) Dr. Beck str. 15 a Wisnar Ortsnamen str. 17.

[4]) Chytil, C. d. M. VII., 507 d. 688.

30. března čteme: Henslinus de Gnaest,[1]) r. 1359 dne 28. července: Syglein von Gnest,[2]) r. 1362 dne 20. prosince opětně Henslinus de Gnest[3]) a konečně 1371 Henslinus dictus Meysner de Gnest alias de Schenaw; ženu měl Kláru.[4]) Roku pak 1379 dne 2. února připomíná se Geblinus de Gnest,[5]) roku 1387 Henzlinus de Gnest alias de Senaw (Šanov u Hrušovan na Jaroslavicku) a žena jeho Ofka,[6]) a téhož roku Stanislav, filius Henzlini Myksnerii a jiný Henzlinus de Gnest alias de Senow.[7]) Další výčet členů tohoto rodu jest dle zápisů Brněnských zemských desk tento: 1390 Stanislaus de Gnest,[8]) a Henzlinus de Gnest[9]) a opětně Hanzl de Gnast a dcera jeho Elyzabetha, žena Hanzla Seydendorffara de Gnaspicz (Nešpice u Miroslavě).[10]) R. 1393 dne 13. dubna měsíce Nicolaus de Diax superiori, pater Hanslini de Gnast, a Tyczlinus de Gnest, patruus Henzlini de Gness alias de Schanaw, již zemřelý.[11]) R. 1398 Henslinus de Schanow, Stanislaus, presbyter et magister, et Petrus, fratres de Gnast,[12]) a opětně Henzlinus de Schanav et Petrus de Gnas[13]) a r. 1406 Petrus de Gnast.[14])

Pertolt z Lipého prodal své dědictví v Gnastě jako příslušenství zboží Jaroslavického roku 1447 Achácovi Finkenhaimerovi,[15]) který r. 1466 prodal svůj díl Gnastský se zbožím Jaroslavickým rakouskému šlechtici Štěpánovi Eiczingarovi z Eyczinga,[16]) proti čemuž činí odpor Ludvík z Tavíkovic, pokud ke statkům těm má právo po bratrovi svém Václavovi z Tavíkovic.[17])

---

[1]) Brandl, C. d. M. VIII., 46 d. 79.
[2]) Ibid. IX., 100.
[3]) Ibid. IX., 217 d. 249.
[4]) Z. d. Brn. V., 344.
[5]) Brandl, C. d. M. XI., 124 d. 135.
[6]) Z. d. VII., 599.
[7]) Z. d. VII., 598.
[8]) Z. d. VII., 696.
[9]) Z. d. VII., 700.
[10]) Z. d. Br. VII., 967.
[11]) Brandl, C. d. M. XII., 118 d. 135.
[12]) Z. d. Brn. VIII., 67.
[13]) Z. d. VII. 25.
[14]) Z. d. VIII., 526.
[15]) Z. d. XII., 625, Volný, Mähr. III., 294.
[16]) Z. d. XIV., 42.
[17]) Z. d. XIV., 43.

Tento Ludvík z Tavíkovic pohoní roku 1466 feria sexta post festum sancti Georgii (25. dubna) Osvalda Eynczigara z Eynczynku a z Hrádku a z Lukova a Štefana Eynczinkara z Eyczynku a z Gnastu, že se bezprávně uvázali ve zboží jeho Jaroslavické se vším příslušenstvím (tedy i s Gnastem), které Tavíkovský zdědil po nebožci nedílném bratrovi svém Václavovi z Tavíkovic.[1])

Že pod topickým názvem Chegost — ať už Čehošť nebo Záhvozd — sluší rozuměti nynější Gnast, svědčí také okolnost, že Gnast ještě roku 1512 povinován byl Louce desátkem. Toho času totiž opat lucký Jan VII. pohoní majitele Jaroslavic, Michala z Eicinka, že mu pobral desátek v Nastu, k němuž klášter lepší právo má.[2])

Roku 1517 Michal Einczinger z Einczingu prodal ves pustú Gnast jakožto příslušenství zboží Jaroslavického Adamovi z Bačkovic.[3])

Opat Lucký znovu pohoní r. 1524 majitele Hrádku, řečeného již Adama z Bačkovic, že mu pobral desátek pusté vsi Knastu.[4])

Rukojmí nebožce Kuny z Kunštátu a na Jaroslavicích prodali ves pustú Knast jako příslušenství zboží Jaroslavického nejvyššímu pražskému purkrabí Volfovi Krajířovi z Krajku[5]) již roku 1547, intabulace však vykonána byla teprve roku 1549. Od této doby neustále čteme ves pustou Gnast jako příslušenství Jaroslavic. R. 1567 prodává ji Vilím Krajíř z Krajku,[6]) roku 1596 poručníci dědiců nebožtíka Mikuláše hraběte z Archu,[7]) a r. 1613 Volf z Althana.[8]) Desátek však z této vsi nadále měl náležeti klášteru Luckému, kterému jej v rozepři s majiteli Jaroslavic přiřklo r. 1554 zemské právo Brněnské.[9])

Po válce třicetileté měl Gnast 2658 měr polí první třídy, vinic pustých 11 měr a obdělaných 88 měr. Tyto pozemky drželi

---

[1]) Brandl, Půhony IV., 223 n. 969 a 970.
[2]) Dr. J. Beck str. 15.
[3]) Z. d. XV., 4; Volný, Mähr. III., 294.
[4]) Dr. Beck str. 15.
[5]) Z. d. XXII., 69; Volný, III., 294.
[6]) Z. d. Brn. XXV., 7.
[7]) Z. d. XXVIII., 7.
[8]) Z. d. XXX., 55.
[9]) Beck, str. 53.

usedlíci z Čule, Valtrubic, Oleksoviček a Křídloviček, Micmaničtí $39^7/_8$ měr a vrchnost Jaroslavická 648 měr.[1])

Polohu této zaniklé osady určil dr. Beck již r. 1869. Index k zemským deskám Brněnské cúdy sestavený archivářem Jos. Chytilem udává polohu její dosti povrchně: jihovýchodně Znojma mezi Dyjakovičkami a Oleksovičkami. — Není totiž pouze povrchnost jedinou vadou tohoto indexu prvních dvou kvaternů Brněnských zemských desk, nýbrž i naprostá nesprávnost a dokonce neznalost samého Volného. Chyby tyto opakují se ovšem také v indexu prvního kvaternu desk cúdy Olomucké. Nenadarmo bylo již dříve voláno po novém, správném a přesném indexu k celým publikovaným zemským deskám. Podobně moravské diplomatáře i český regestář zasluhovaly by nových rejstříků, ba dokonce i Brandlova publikace knih půhonných a nálezových. Nespatřujeme totiž v seznamech těchto pouhých rejstříků, dle nichž by pohodlný historik mohl „studovati“ prameny, ale zároveň také považujeme je za vědecké studie, které by zabraňovaly vzniku různých omylův a nedorozumění.

Volný dí, že v místech bývalého Gnasta jest nynější vrchnostenský ovčín,[2]) čímž asi rozumí vrchnostenský dvůr Gnasterhof, asi sto kroků vzdálený od kolonie Gnastu, části to katastrální i politické obce Dyjakoviček. Podobného omylu dopouští se i schematismus Winklerův z roku 1885, stotožňující Gnast se dvorem Gnasterhofem, ač obé správně rozlišuje specialní mapa. Winklerův „Seznam míst“ nad to ještě klade Gnast nesprávně do soudního okresu Jaroslavického; patřiť do Znojemského. Omyl tento však lze vysvětliti tím, že pozemky zaniklé obce Gnasta zůstaly samostatnou katastrální obcí, nazvanou „Oedung Gnast“ (bez budov pouhé pozemky). Nynější kolonie Gnast jest přifařena i přiškolena do Dyjakoviček.[3])

Podobně nepřisvědčíme archiváři Brandlovi, který zase Gnast chce nazývati po česku Hnanicemi — jsouť Hnanice dnešní městečko Gnadlersdorf,[4]) které se čte roku 1202 Gnaulic, 1213 Gnanlic jakožto patronymikon k slovanskému osobnímu jménu

---

[1]) Slavík: „Morava po válce 30leté“, str. 60.

[2]) Volný, Mähren, III., 306.

[3]) Winklerův: „Seznam osad markr. mor.“ 1885 str. 49.

[4]) Brandl v „Obzoru“ 1885, str. 162: „Rozpravy o jménech topických“.

Gnan — Hnan.[1]) Při Dyjakovičkách jest druhá kolonie nazvaná Haid. Sluší snad Haid považovati za bývalou osadu Chegost a Gnast za bývalý stateček Gnast? Sluší je rozlišovati nebo nesluší? Soudíme, že Gnast není nic, než druhdy připomínaný Chegost.

5. Hypice.

Osada, o jejíž poloze až dosud se nevědělo a která námi byla lokalisována.

Nepatrné dějiny nepatrné dědiny.

R. 1360 Procek ze Šenkenberka prodal Jimramovi z Jakubova, Oldřichovi ze Želetavy a Raškovi z Boru půl hradu Šenkenberka, mediam villam in Nepicz, mediam villam in Wilkow, mediam villam in Miliczow, et mediam araturam cum III laneis in Syrotka et mediam villam Hostyehradek a polovici všeho příslušenství těchto statků za 510 hř.[2])

Topická jména tohoto knihovního zápisu vykládati sluší za Hypice, Vlkov, Mlíčovice, Žerůtky a Hostěrádky, z nichž do dnešního dne zachovaly se pouze poslední tři, byvše po zpustošení XV. věku opětně osídleny ve století XVIII.

Čtení Nepicz vykládá index desk zemských: wahrscheinlich Nespitz bei Jamnitz. Nesprávně.

Druhé polovice hradu Šenkenberka a všech poddanských vsí nabyli jmenovaní zemané již roku potomního od Markéty ze Šenkenberka za 507 hř.[3]) Hypice psány jsou tenkráte Vepicze.

Roku 1406 připomíná se ves tato znova. Markrabí Jošt prodává tvrz Šenkenberk s poplužím u Šenkenberka, vsi Epycze, Wlkow, Hostyeradky, Zyrotky, Mylyczowicze s poplužími, lidmi, poplatky a dávkami, polnostmi, lukami, lesy, rybníky, potoky, mezemi a hranicemi a se vším příslušenstvím Přechovi z Kojetic, propoustěje zároveň veškery tuto jmenované statky ze závazku feudalního.[4])

Přech z Kojetic pak intabuluje ihned ženě své Kateřině na koupeném komplexu 200 hř. Pražských právem věnným[5])

---

[1]) Wisnar Jul.: „Ortsnamen der Znaimer Bezirkshauptmannschaft“.
[2]) Z. d. III., 560.
[3]) Z. d. IV., 30.
[4]) Z. d. VIII., 607.
[5]) Z. d. VIII., 608.

a přijímá Jindřicha a Ctibora z Bořečkovic na spolek na hrad Šenkenberk a veškery vsi poddanské s výhradou, že statky tyto teprve tehdy právem dědičným přejíti mají na řečené společníky, až vymře rod Přechův.[1] Bylo však zbytečno výhradu tuto intabulovati, poněvadž takovéto spolky ani za jinakých podmínek právně nemohly býti ujednány.[2]

Od této doby se Hypice v zemských dskách nepřipomínají, až teprve k roku 1549, kdy je jako přislušenství Jaroslavic prodali rukojmí za nebožce Vilíma Kunu z Kunštátu a na Jaroslavicích Volfovi Krajířovi z Krajku. Psány jsou Ypic.[3] Další pak osudy této vísky byly podobné jako zaniklé osady Českého. Jmenují se povždy Ipice.

Při Vracovicích u Vranova (Edenthurm) jest veliká obora nazvaná na mapách speciálních Thiergarten. Jeden díl její jmenují Němci z okolí Hipitz. V místech této Hypické části spatřují se dosud zbytky starožitných zdí a základů budov. Místní pověst vypravuje, že tam bývala kdysi ves, o které se neví, kdy zašla. Jsou to Hypice, zaniklé asi také ve válce Korvinově s Jiřím Poděbradským.

Index zemských desk Brněnských publikovaných archivářem Chytilem praví při jméně Nepicz a Epicz: unbekannt, wenn nicht etwa das südlich von Jamnic gelegene Nespitz. Dokázali jsme, že není tomu tak.

6. a 7. Libice a Libnice.

R. 1227 měl plebán de Rohother (zaniklá osada Rohtice) spor s opatem Luckým (de Lucha) o desátky a práva parochialních vsí Jazovic, Zlubicz, Moskovic (Mazowicz) a Bransudic. Opat lucký Florian tvrdil, že příčinou sporu jest plebán Martin. A biskup olomucký Robert, když urovnal kontroversi, také listinou ze dne 24. měsíce února přisoudil sporná práva klášteru Luckému.[4] Dr. Beck docela neprávem klade spor tento do doby kolem r. 1230.[5] Neboť listina rozhodčí má přesné datum 1228, pontificatus nostri (biskupa Roberta) anno XXVII., což také

[1]) Z. d. VIII., 609.

[2]) Brandlův Glossář, heslo Spolek.

[3]) Z. d. XXII., 69.

[4]) Boczek, C. d. M. I., 187; Erben, Reg. I., 339 d. 728.

[5]) Beck, 1869 l. c. str. 7.

souhlasí s rokem 1228, neboť Robert nastoupil na biskupství olomucké r. 1201.[1])

Listinou datovanou in die annuntiationis Beatae Marie (25. března) r. 1338, kterou markrabí Karel jako správce moravský a mladší král český udílí vsi Vršavám práva městeckého a trhů týdenních a zároveň klášteru Velehradskému práva vykonávati soudy v novém městečku, dříve vsi poddané tomuto klášteru, přivtělují se jurisdikci soudu klášterního ve Vršavách vsi Lubicz et Wulkwicz (zaniklé Vlkovice).[2]) Že při určování této vsi jest třeba náležité opatrnosti vysvitne ze zápisů, které uvedeme.

Dne 30. listopadu (die „sti. Andreae apostoli) r. 1341 Pertolt z Dubé a z Lipého daruje Ješkovi řečenému Sokol „villas nostras Weydnicz et Lubnicz, quae in unum redactae et conjunctae sunt Weydnicz nuncupatam"[3]) (Vítonice u Prostoměřic), a r. 1359 farář Bítovský daroval hradu Frejštejnu dvůr ve vsi Lubowy.[4]) Kam patří tyto zprávy, uvidíme z dalšího.

Dle zemských desk Brněnské cúdy vzal r. 1437 Beneš z Miličína biskupa olomuckého Pavla na spolek na vsi své a jich příslušenství, totiž Lipnicze, Nyempczicze, Wrbowecz a Kollendorf.[5]) Jsou to Libice, zaniklé Němčice, Vrbovec a Chvalovice.

R. 1481 (1. června) kněz Mikuláš, opat, i konvent kláštera Velehradského pohoní pana Jana Sirotka z Lichtemburka a z Bítova a na Knihnicích ze dvú tisíc zl. uh., že drží zboží kláštera Velehradského Fryšov, Vilkvice a Libice se vším jejich příslušenstvím i k tomu desátek vinný i horní právo ze dvú hor řečených Horní Val a Nižní Val, práva k tomu nemaje. Chce pak klášter listem pokázati.[6]) Klášter Velehradský však statek tento, buď proto, že byl mu příliš vzdálen, nebo z finančních nesnází prodal již r. 1498. Dne 9. února toho roku svoluje král Vladislav II. k prodeji zboží tohoto Volfgangovi Ofmaru z Radětic spolu s Fryšavou (Vršavami) a Vlkovicemi.[7])

---

[1]) Palacký, Dějiny, vydání Riegrovo I., 424.
[2]) Chytil, C. d. M. VII., 142 n. 194.
[3]) Chytil, C. d. M. VII, 260 n. 366.
[4]) Volný, III., 551 sq.
[5]) Z. d. XII., 194.
[6]) Brandl, Libri cit. et sent. V., 292 n. 141.
[7]) Palacký, „Archiv Český" VI., 567.

Z toho vidno, že sluší klásti Libice někam k Vršavám, čímž rozlišeny jsou od Lubnic čili Libnic, které roku 1341 spojeny byly s Vítonicemi v jednolitou ves, a také ode dvora Lubowy, který farář Bítovský r. 1359 daruje neznámo jakou výsluhou hradu Frejštejnu a který znovu připomíná se r. 1553, kdy farář bítovský Řehoř pohoní Jindřicha z Lichtemburka a na Bítově, že mu odpírá dávku soli z pustého dvorce řečeného Laubing. Byl to dvůr pod hradem a městečkem Frejštejnem. Podobně když roku 1500 čteme, že Lipolt Krajíř z Krajku koupil tvrz Lubnice se třemi lány a třemi usedlíky od Zicha Krokwiczera z Neudorfa, nesmíme pomýšleti na naše zaniklé Libice, nýbrž na Lubnice (Hafnerluden) na Jemnicku, kde Krajířové měli svoje statky.

R. 1513 byly Libice již pusty. Máme z toho roku troje různá čtení místního jména: Libczicze, Lewicze, Lewicky.[1])

Nyní neustále připomínají se Libice jako ves pustá. Tak r. 1588 Bernart Čertoryjský z Čertoryj zapsal své ženě Anně Marii z Ryzemburka věno na pusté vsi Libicích jako příslušenství statku Vršav,[2]) a roku 1692 dne 11. června Eliška Breunerová rozená de Cavriani prodala ves pustou Libice jako pertinenci téhož statku Michalu Janovi z Althana, a tento hned téhož roku 1692 dne 18. června Eleonoře Markétě z Lichtenštejna.[3])

Roku 1657 byly přifařeny do Vršav a tam také povinny desátkem (čtou se Libnitz). Měly 26 lánů velkých po stu měřicích čili 2600 měr pole II. třídy, 293 měr pastvin a polnosti svobodné. Rolí těchto užívali z Moskovic, platíce z nich roční úrok. Když však r. 1750 bylo ve Vršavách již nových 11 usedlíků, byla pole zaniklé osady Libic mezi ně rozdělena.[4])

Na místech, kde tato ves byla druhdy, byl asi roku 1714 zřízen Nový dvůr (Neuhof) patřící nyní ke katastrální a politické obci Vršavské.[5]) Leží směrem severozápadním od Vršav, mezi Miroslaví a Vršavami. Jméno osady této zachovalo se do dnes

---

[1]) Dr. Beck, str. 24.

[2]) Z. d. XXVII., 1; Volný III., 208.

[3]) Volný o. c.

[4]) Slavík, Morava, str. 59.

[5]) Winkler, Seznam osad 1885, str. 126.

ve jménech Libitžer Aecker[1]) a Libitzer Teich,[2]) asi půl druhého km od Vršav. Blízko Libických polí a Libického rybníka jsou zbytky zaniklé osady Bransvic na trati nazvané Branswitz (Bransudice r. 1190).

Že tam, kde jsou dnešní Vítonice, bývaly dvě vsi, Vítonice a Libnice, bylo řečeno výše.

Fr. Palackého řeč spisovná.

Popisuje prof. Theodor Vodička.

(Pokračování 1.)[3])

B. Kmenosloví.

1. Jmena přechylná *-yně, -kyně.*

svakyni, sestru své manželky D. 203 — zakladatelkyně D. 233 — spisovatelkyně R. 74 — bezdětkyně D. 123, 156 (masc. bezdětek D. 168, 175, 183, 194 zemřel bezdětek je vlastně bez s gen. dietek).

2. Substantiva *-ec.*

učenec D. 120 (= učeník) — odpadlcův R. 144 (= odpadlíkův) — Švejcarskými spříseženci D. 271 (Eidgenossen).

3. Zhrubělé výrazy *-sko*

zná P. z valašského domova.

staré děcko (Václav IV.) 369. Děcko znamená dítě na svá léta veliké nebo nemotorné; anebo povahou rozpustilé, nemilé, tedy tolik, jako vltavské fakan. Matka okřikuje děti: ticho, děcka! ale laskavě říká: děti, dítky, dětičky. Vltavští spisovatelé kladou nyní napořád nadávku děcko za lichotivé dítko. Vrchl. Písně poutníka XXIII. dívám se jak děcko na svou novou loutku — LXXXIX. děcko malé ze stebélka dutiny mydlinové pouští bubliny — CIII. o němž děcko v mysli prosté nemohlo ni snít.

---

[1]) Beck, str. 24.

[2]) Brandl v „Obzoru“ 1885, str. 162.

[3]) Laskavý čtenář rač sobě opravit chyby tisku; na str. 1. řád. 10 m. utkvěla má být utkvělost; — str. 3. ř. 2 zdola m. nevěřícím má být věřícím; str. 4. ř. 5 zdola m. Dle hlasu má být Od hlas; — str. 4. ř. 2 zdola m. dvousmyslovým má být dvousmyslným.

4. Neutra *-í*.

Podle ruského P. vytvořil: veličí R. 413 (= velikost) — tam sklad a souhlasí, zde nesklad a nesouhlasí R. 404 (согласie) — nedosáhlé dálí R. 334. Neutrum dálí vytvořil sám P. zbytečně m. česk. pol. i rus. fem. dál — po celé téhodní D. 255 (též zbytečně m. týden).

Vznikne-li ze substantiva, závislého na předložce, nové subst., končí se u P. náležitě v *-í* a je rodu středního. Tak se končívají u P. i složeniny jmen se jmeny (jako v ruštině): bezvládí 7 — bezpečí 270, 286, 305 — všelikého područí 55, 281 — náručí 360 — dotýkaje králova bezmocí D. 4, 263 — v Miláně a v jeho podkrají D. 331 — celé pokrají D. 420 — zámoří R. 385 — ve královském předsíní 303 (nyní píšou předsíň, f. nespr.) — výhradné právomocí D. 8, 385, 387, 415 — na vrchmocí D. 416 — plnomocí D. 387 — od několika století 54, — po celá století D. 183 225, 416, před stoletími R. 89. Pal. vždy tak; ale nynější, nemohouce na koncovce í naznačit plur., naznačujou ho na sto: staletí, což je nepřípustno — polouletí D. 374.

5. Přípona *-ęt*.

člověk prostředníče mezi bohem a červy R. 404.

6. Přídavná jmena *-ský*.

král Franský 65, 155, dvůr Franský 177, páni Franští 67. Má býti Francký, neboť základní jmeno je Frank.

Foneticky P. píše: vojsko francouské 66, šlechty francouské 68, francouští 155, což může býť i od Francous 67, 68, i od Francouz 177.

Taktéž foneticky psáno: kněžna Heská 154 m. Hesská, 342 — princův Waleských 70.

Přídavná Pisanského 183, Ostienského 132, Neapolitanská 263, Alexandrinského 190, afrikánských 292 jsou utvořena ne od subst. Pisa, Alexandria, Ostia, Africa, Neapol, ale od přídavných Pisanus, Ostiensis, Neapolitanus, Alexandrinus, africanus.

7. Přídavná *-ný* a *-ní*.

Někde má P. -ný m. obyčejného nyní -ní, nebo naopak: do jižné Francie D. 42 (2×) — bezprostředné působení D. 84,

bezprostředném R. 393 — ručničného prachu D. 258 — dávní protivníky D. 136, dávní spojeni 164 — užívaní doživotnému 183 — positivnou půdu R. 222 — forem zákonních D. 234.

Přídavná neobyčejná formou nebo významem: po nezdárných pokusech D. 63 (= nezdařilých), zdárných vyjednávaní D. 23, nezdárné podniky 172, nezdárná volba D. 228 — téhodní plat 248 (týdenní) — třítýhodní vyjednávaní 307 (třínedělní) — neduh myslný D. 232 (= choromyslnost) — ku povlovnému sloučení D. 381 — stranné výklady D. 227 (-nické) — nepřírodná titvornost R. 203 (-zená) — přírodných okolností R. 129, 138 — cestou nejpřírodnější R. 145 — krásu přírodnou a uměleckou R. 299, 306, 424 — pod tvornýma rukama R. 399 (-řivýma) — slova mrákotného smyslu R. 349, nad propastí mrákotnou R. 353 — u pověrných lidí R. 84, 114 (= ečných) — vražný odpor R. 398 (vrah = nepřítel) — příkladní pravidla krásy R. 310 — podle dobrolíbezné vůle své R. 383 — matným osoblivosti záměrům R. 413 — příroda nezávisná od vůle naší R. 405 (-lá) — konce nesouvisné mezi sebou R. 81 — nic oslavného R. 414, oslavné obrazy bytu našeho R. 419 — pokročně dostihovati R. 369, postupujících pokročně R. 372 (krok za krokem) — po kterých se potně shání R. 409 (s potem).

8. Přídavná jmena *-itý*, *-oucí*.

město věkovité D. 132 (= věčné, Řím) — věkovitých zákonův D. 226 — život pospolitý D. 380 (z polštiny) — žádoucí neb protivná D. 182 — k žádoucímu cíli 286, 360.

9. Přídavná jmena *-ivý*, *-ový*.

klamlivý R. 376 — zvláštní osoblivý ráz R. 401 — spravedlivost R. 184, 207 — desítidnovou návštěvou D. 176.

10. Adjektiva významu lat. *-bilis*, něm. *-bar*

vyjadřující možnosť děje trpného, označeného kmenem, P. tvoří:

a) nestihlou moc stvořitele R. 83, jehožto rady nedostihlé jsou rozumu našemu D. 380 — divové nevystihlí R. 395, bytost sama v sobě nevystihlá R. 367 — příroda neskonale a nestihle rozmanitá R. 429 — nedosáhlé dálí R. 334 (neutr.) — nabývá nového nepřesáhlého pole R. 393 — hlubina neproniklá R. 334.

b) nenasycenou žádost R. 348 (unersättlich) — idea nepřebraná R. 398 — nevyčerpanou zásobu R. 420 — nezpytanou vůli osudův R. 408 (unerforschlich).

c) radost nevýslovnou D. 116 — oupadku neuchranného D. 116, neuchranně R. 236 — proměnný jako Proteus R. 417 (-livý) — nezměnný zvyk R. 414 — nevyvážná studnice R. 386 — tolik jest nám pochopno D. 380, pochopný R. 359, 390, pochopnost R. 394 —

d) nepochopitelné to zlé D. 113 — nenasytitelná D. 212 (nyní -tná). Za starodávna koncovka -telný, jako dosud -tel, měla význam činný, na př. v očarovatelné milostnosti R. 415; ale nyní těchto přídavných s významem trpným přibývá co den více, někdy tak dlouhých a kostrbatých, že div se nezabreptáme na nich; na př. neuskutečnitelný. Tehdy je lepší pověděti to větou s lze, může, m. proveditelný řekněme snadný provésť a j.

11. V komparativě

P. mívá tvary delší, staré, ale dosud v mluvě užívané: lehčejší D. 204, R. 72 — trpčejšího R 224 — prudčejší R. 393 — nejčistější R. 420 — dříveji R. 171 je novotvar.

12. Spřežky a složeniny.

světaobčanem R. 236 (nyní obyč. složenina světoobčan — o ctichtivých oumyslech D. 329 — abychom se oznámili s kraji těmi R. 151 (nyní obe-) 176, D. 380 — na okus R. 204 (= pokus, zkoušku) — sestředěné R. 149 (sou-), sestředění R. 412 (koncentrace) — lidomil R. 147 — ve středním věku R. 115 (nyní složenina středověk) — krále Jana penězožádného D. 204 — obraz hrůzonosný 34 (= hrozný, děsný) — poloumrtvého D 284, polouletí 374 — každoročně putovavších D 182, přicházeje každoročně D. 195 — každodenně projížděti se D. 374, navštěvoval ho každodenně D. 374, s kterým potkáváme se každodenně R. 172

Nynější spisovatelé někteří tak jsou zabořili do němčiny, že píší roční, denní m. každoroční, každodenní, neznajíce rozdílu, protože Němec m. alljährlich, alltäglich říká obyčejně jen jährlich, täglich, a z polštiny nebo ruštiny něčemu se přiučiti nedbají. Rusové a Poláci píší: ежегодный każdoroczny, coroczny, ежедневный nebo ежеденный codzienny, powszedni, ежемѣсячный

każdomiesięczny, ежечасный każdogodzinny, ежеминутный cochwilny. I nám Čechům denní modlitba není každodenní, ale ta, kterou se modlíme ve dne (něm. Tagesgebet), jako zase noční ta, kterou se modlíme v noci; denní hosté nejsou každodenní, ale ti, kteří přicházejí ve dne, noční, kteří v noci; denní práce, procházka je ta, kterou děláme ve dne; denní zprávy jsou zprávy dne (Tagesnachrichten). Také täglich dreimal frisches Gebäck není denně třikrát ani každodenně třikrát, nýbrž třikrát za den. Kdosi napsal: Mniši denně shromážďují se v kostele ke společné modlitbě. Ba shromažďují se i nočně, nejen denně. Vrchl. Fresky a gob. 2. vyd. str. 59 napsal: vůně denně nová — denně tužší pouta. Jest-li každodenně málo poetické, máme ještě: co den, každým dnem.

13. Slovesa opětovací

(z trvacích): vodím, chodím, nosím (IV. tř.), složí-li se s předložkou, nestávají se v nářečí valašském dokonavými, ale zůstávají nedokonavými a nahrazují vltavská opětovací V. tř. -vádím, -cházím, -náším.

Tak i P., rodák valašský, psává; ze dvou jeho knih mnou probíraných doklady mám, pravda, jen pro -voditi: bulla dovodila nutnost takového zřízení D. 176 (dovozovala) — odvoditi lidi od přeni D. 410 — Dalemil a Komenský povodili pád od marnosti R. 173 (odvozovali) — přivodili smrt D. 113, 151 — provodil panování D. 128 (provozoval), — všeliké pychy provodíce D. 271 — provodili císaře D. 202 (-ázeli) — rozvoditi manželství D. 47 — svědkové uvodí se D. 27 (uvádějí) — uvodil 51, uvodíno bylo D 209, Balbín uvodí jmena 102, sněm uvodil ve skutek své přání D 395 — výsledky vyvodí z domnění svého R. 146 — do podrobného výkladu zavoditi se nebudeme D. 395, R. 244, 248. —

A vedle toho: docházejí objasnění D. 396 — pochází R. 140 atd. — nedal se odstrkati D. 263 (= ovati), forma valašská (i slovenská) s dlouhým *r*.

14. Slovesa frequentativa.

Od sloves IV. mívá P. frequentativa s kmenotvornou příponou va v tř. V., kde nyní užíváme sloves VI. tř. s kmenotvornou příponou ova: obořívali se D 67 — zaměřívati R. 366

— určívajíc R. 383 — kojívaje D. 311 — dovolívaje si 365 — svítězívati R. 397. — M. nyn. vkročování P. má D. 252 vkráčení. P. užívá též přídržeti jako imperfektiva: se stranou jeho se přídržící D. 238 (= přidržující), 351, přídrželi se 366.

C. Tvarosloví.

1.

V nominativě plur. masc. P. libuje si v koncovce ové, ať je kmen jakýkoli. Shoduje se tím s češtinou starou a polštinou; nynější mluva i řeč spisovná mají -ové mnohem řídčeji, jako ruština. Na př. domové D. 102 — Francouzové 66 — hradové i statkové 308 — klášterové 417 — idealové R. 400 — manové 390 — mnichové 11, 12, 107 — nálezové 144, 401 — oudové 254, 365, 389 — ouřadové 253, 379, 387, 391, 394 — papežové 107 — příkladové D. 144, R. 61 — sjezdové 390, 391 — sněmové 390 — stavové 388 — šikové 68 — trhové 413 — ústavové 417 — vtipkové R. 145 — závazkové 15 — živlové 187 — radové 364, 365 — soudcové 400 — markrabové 339 — falckrabové 125 — kmetové 406. —

Nyní neslýchaný nom. plur. je: nescházeli se města, ni klášteři a manové 390, třeba se míní osoby.

2.

V gen. plur. masc. má P. veskrze -ův proti nynějšímu -ů. Nynější píšou ův zřídka, někteří toliko před samohláskou na zabránění hiatu. Na př. hradův 158 — řádův 3 — rozpakův 3 — věkův a národův 216 — v lůně národův 226 — jezův a stavův 111 — nepokojův v Čechách 225 — pánův jednotníkův 303 — statkův 5 — titulův 6 — Francousův 68, 226 — Francouzův 177 — přívržencův 14 — z rodu Benešovicův 219 — mužův 181, dvořanův 294 — vévodův 82, despotův 292 — soudcův 9 — opravcův 400 — panošův 416 — hostův 82 — dnův 99, 387, R. 82 atd.[1]) — jediná výjimka krajanů R. 195, filosofů ve plášti 417.

[1]) Když jsem r. 1894 v Č. Č. M. str 159 dával na uváženou, neměla-li by se pro lepší srozumitelnost v písmo znovu uvésti koncovka *ej* v gen. dat. lok. sing. fem. přídavných vzorů silný (dobrej věci) na rozdíl od nom. akk. vok. plur. (dobré věci), neozval se, pokud vím, hlas pro to ni jediný, proti tomu jeden. A přece rozdíl mezi *ej* a *é* není větší, nežli mezi *ův* a *ů*, který nám

S koncovkou -ův píše P. vždy také adverbia: domův 23, 47 — dolův 104 R. 166, 167.

3.

Z koncovek gen. sing. -a i -u P. koncovku -u má nemnohem častěji než nynější písaři. Za to má -a u podstatných, která mají nyní pravidelně -u: u prostřed dvoru 409 — národu Českého 380, u národu 68, národu potřebám 343, národu našeho R. 143, 144 —. Ale i: poměr národa k národu 381 — hradův Orlíku i Haunšteina 158 — hlavního pramenu 36 — oumysla 101 — z nova volený 101 — zákonníka 144, 147, 148 — kardinalského klobouka 240.

4.

Častěji proti nynějším P. mívá v lok. -u m. -ě: na východu Europy 21, 218, 259 — v národu 316, 365, R. 221 — v živlu R. 222 — ve státu 97, 142, 392 — ve svém životu 68, o životu 162, R. 102, 109, 111 — v popisu 398 — v časopisu 398 — v Avinionu 141 — v genitivu R. 130 — v archivu 99 — v Rakovníku i Žebráce 397 — po slovanském obřadu 107 (pův. dat.) po případu 298.

Ale za to neutra -sko mívají někdy -ě: ve vojště D 59 — v Polště D. 110.

5.

S tvrdým *l* má P. masculina: tituly 253.

Měkké *l* m. tvrdého P. má a podle toho deklinuje: manželi svému D. 116, ale správně manželu 239 — oučele nebyly 133, oučele takového 216, ale i správně: mezi oučely R. 288 — na vrcholi 187, ale spr. vrcholu svého D. 248.

Tvrdé *l* u fem.: řehola Dominikánská 418 — jeptišky řeholy S. Mariae Magdalenae 419 — založených řehol 11 — řeholám 11.

S měkkým *l*: formule 149.

---

nic nevadí. Koncovka *ej* žila v Čechách i psala se až do XVII. se trousíc století jako *ův*, mluví se dosud na Moravě, na Slovensku, v Polsku i Rusku jako *ův*, a konečně jest *j* na konci slova tak málo slyšné jako *v*, takže by ten rozdíl bil více do oka než do ucha a tedy týkal se více pravopisu než jazyka samého. Naději se, že časem dostaví se u píšících větší zájem pro věci obecně slovanské a pomine lhostejnost k nim.

6.

V lok. pl., jako v ruštině i polštině, koncovka -ách nabývá vrchu i v češtině nad druhými koncovkami -ích a -ech.[1]) Ale v posledním čase proti české mluvě vešla v písmě v modu[2]) koncovka -ech, kladená od lidí, kteří se pachtí po modě, i tam, kde -ách je původní, na př. darebech, ničemech, radech, kancelistech, předsedech, ba i kalhotech. Jiní zase, aby ukázali, že znají něco více z mluvnice, kladou u mužských a středních zastaralé -ích, kde buď už dávno neužíváno, ba snad ani nikdy nebývalo, anebo kam ani nenáleží. jako: střevíččích, ptáččích, kouscích, kroužcích, schůdcích, prášcích, dostizích, svazích (od svah, nejen od svaz), úspěších, prospěších, dialozích, katalozích, kollezích, sluzích (Vrchl. Fresky 173 má i nom. sluzi).

P. je takových přemrštěností dalek. Kde proti nynější mluvě má -ích, je to archaizm, který dobře lze doložiti: časích R. 423 — úkazích R. 424, 75 — obrazích R. 75 — v písmích R. 188 — v ňadřích R. 415. — Ale jinde: v aktách D. 9, 197, ve všech aktách D. 383, — městách R. 45 — v dílách (dílo) R. 226, 418, 421 — křídlách R. 408. — Také však hlasech D. 198 — místech 203.

7.

Koncovka instr. plur. -ami (emi) u mužských a středních, jak je stará a rozšířená, ba na největší části území jazyka českého skoro výhradná a k tomu všeslovanská, tak jest u novějších spisovatelů vzata v ošklivost. Ze samé úzkostlivosti, aby sobě neutržili smíchu u stejně smýšlejících, píšou i: se sluhy, s koni, před vánoci, před třemi neděli atd. P. se té koncovky neštítí:

---

[1]) My Čechové do nedávna rádi jsme se chlubívali bohatstvím koncovek pádových. Ale přihlédneme-li z blízka, je to bohatství špatně rozděleno: hojnost je tam, kde jí netřeba, a kdebychom jí potřebovali, máme nedostatek. Tak v dat. plur. máme -ům, -ám, -em, -ím (ba u některých spisovatelů i -oum: rukoum), ale nepořizujeme jimi více, než Rusové jedinou koncovkou -am a Poláci jedinou -om. Také v lok. pl máme -ích, -ech, -ách (-ouch), a nedodávají řeči více jasnosti než jediné -ach Rusův i Polákův. Naopak zase u nás na př. dobré věci je sing. gen., dat., lok. i plur. nom., akk., vok., tedy šesti pády zároveň.

[2]) Nemohu v rozpravě jazykové nemluviti o modě. Moda mocně ovládá duchy, a psychologie, jak známo, má větší vliv na změny jazyka, obzvláště spisovného, nežli logika.

dílami (dílo) R. 234, 288, 293, 396 — před Horaždějovicemi D. 340 — Litoměřicemi R. 111 — Lovosicemi R. 163 — Pavlovicemi R. 170 Tak píše se nyní vůbec; jen Tomek i tu nad Pal. archaizuje píše -ici.

8.

Masculina s kmeny jináč zakončenými nežli tvrdým nebo měkkým *o* mají u P. deklinování staré, jim náležité, jen zřídka setkáváme se s novotvarem podle deklinace o-kmenův. Za to nynější spisovatelé mají těch novotvarův i nad živou mluvu, a to tím, že neznajíce dostatečné mluvnice, bojí se položiti mluvený tvar, je-li jen poněkud odchylný od všedních tvarův o-kmenův, aby nechybili. Tak v nom. pl. bojí se napsati dni, poněvadž den je neživotné a neživotná mají *y* (duby), v akk. zase bojí se napsati dni, hosti, aby to nebyl takový akk. jako: farář má dva kaplani, ona má na bytě študenti; v instr. pl. za nic nenapíší: koňmi, penězmi, sluhami, kollegami, radami, mluvkami, předsedami, panošemi, aby neutržili posměchu, že ta podstatná pokládají za ženská.

vévodě Václavovi 156, množství vévod 170, 178, 344, vojevodách R. 417 — předním radám, pokud byli na živě D. 240, jeho radám, ježto utekli byli 282, soudcové z počtu rad jeho 400, hejtmana s radami, kteříž R. 181, mezi radami byl jediný D. 321 — vládykami 400 — za rádci a otce R. 108 — rytíři a panoše D. 390 — soud rozsudí čili opravcův zvolených 400, Kazimíra a Bolka co rozsudí 172 (gen.), na místě šesti rozsudí 319 — poslední dni ztrpčeny mu 205, po celé dni 200, na první dni 117, o tři dni 93, ke dni 62, 64, 88, 91, 301, 303, v jednom dni 113, devět dní 23, 27, 54, několik dní 110, 115, 364, 388.

Novotvary[1]) má P.: mladý markrabě 10, markrabové 339, toho markrabě (gen.) 341 (m. ie), markrabi Joštovi 319, markrabi

[1]) Mluví-li se o novotvarech, nemíní se tím, že by byly něco podstatně jiného nebo dokonce méně cenného v jazyce nežli tvary starší, kterým Gebauer ve své školní mluvnici říká „náležité“ (jiní jim říkají ústrojné, původní, pravidelné). Náležitým je tvar jen potud, pokud se neukáže novotvarem k jinému ještě „náležitějšímu“: neboť všeliký vývoj jazyka děje se novotvořením. Cena pak tvaru pro řeč spisovnou určuje se ne jeho stářím (nebo „náležitostí“), nýbrž užitečností vzhledem k účelu řeči spisovné. Šíře o tom jsem vykládal v Hlídce literární 1892, str. 130. Při novotvarech nelidových (schválně urobených od jednotlivcův) jak tvaroslovných tak kmenoslovných, mají-li se uvésti v písmo, třeba obzvláštní opatrnosti.

Karlovi 18, markrabi Karla 25, markrabě Karla (akk.) 41, pro Míšenského markrabi 88, oba markrabě 170 — falckrabi Ruprechtovi 198 (m. í). Ale tyto novotvary už zase zastaraly proti nynějším: markrabata, markraběte, falckraběti — panošům 283 — markrabímu 34, s markrabím 57 — jmenování sudího 395, nejvyššího sudího 406 — za rozsudího 117, 123 — podkomořího 401 — před hosty 188 — v jednom týhodnu 60, tři týdně R. 99 čtyřmi týhodni 25. Nelidový novotvar. Lid říká v Čechách dníma, na Moravě dněma, dňama; pro řeč spisovnou by tedy vyplývalo dněmi. Pluralem k týden je lidu neděle, jako: Pobyvše tři neděle na Vyšehradě D. 23, 272 — po několika nedělích 359.

9.

Jiné archaizmy v deklinacích mužských jsou: povstali muží R. 297, 301, 317, muží dobromyslní D. 323, dva muží 324 — setrvati s králem za jeden muž při Urbanovi 238. Přepsáno nebo přetisknuto jest: vojskem tisíci mužův 181 (m. tisíce).

10.

U ženských i-kmenův P. ty, které se končí -tь, obyčejně, a ty, které se končí -dь, často píše s koncovkou tvrdou: t a d podle vyslovování už od několika set let v Čechách většinou zavládnuvšího. Na př. obět 139 — pečet 306, 364 — vlast 379 — kořist 16 — milost 39 — loupežnost 39 — marnost 43 — pověst 311, 365 — odpověd 396 R. 171 — opověd 402.

Výjimky: pleť R. 74, 173 — rukověť R. 226 — chuť 65 — nechuť 97 — v nepaměť R. 151 — hotovosť D. 18 — stejnosť 388 — záležitosť 407 — spůsobilosť R. 78 — choť D. 32, 44 taktéž vždy zeť 13, 164 — čeleď 135.

Ale toto ztvrdlé *t*, *d* nepotáhlo v češtině svých subst. fem. pod vzor tvrdý (ryba), jako masc. host, kmet, test, chot, zet pod vzor chlap, nýbrž všecky novotvary svědčí měkkému *ť*, *ď* (vzor poušť): čtvrtě, čtvrtěm, -ím, čtvrtěch, -ích, čtvrtěmi (už v stč. milosčiem, milošče, milosčiech, milosčěmi), čeleděch R. 240. Dokavad kde se vyslovovalo hosť, kmeť, tesť, choť, zeť, vznikaly tam novotvary podle oráč; když potom *ť* stvrdlo v *t*, vznikají novotvary podle chlap; a kde *ť* nikdy nestvrdlo, jako na Moravě a leckde v Čechách, ani novotvarův podle chlap není. Že novotvary podle chlap jsou veskrz pozdější nežli novo-

tvary podle oráč, to je jedním z důkazův, že v nom. *ť* stvrdlo v *t*, a ne naopak *t* změklo v *ť*. Podobně z os a hus vznikly druhotvary osa a husa teprve tehdy, kdy *ś* stvrdlo v *s* a *y* vyslovovalo se stejně s *i*, tedy huši = husy. Hojné doklady všemu tomu v Geb. Hist. Ml. III., 1; str. 372—393, 396—397.

11.

Jmena místní, končící se v měkkou souhlásku, původně adjectiva possessiva, P. sklání podle žen. i-kmenův i sám tomu učí R. 130.

města Vratislavi D. 45 — ze Vlašími 131, 236, z Vlašími 180; ale z Vlašímě 240, jak nyní zase podle mluvy počíná se psát, — Čáslavi, Boleslavi, Soběslavi, Příbrami, Radimi, Chrudimi R. 130.

12.

Jiné novotvary v deklinacích ženských kromě těch, které jsou uvedeny výše v Hláskosloví, 9. Kvantita str. 14, kde se mluví o krácení *í* v *ě* a *e*, jsou: nohoum D. 122 — země pleněna několik nedělí 60, za několik nedělí 237, více šesti nedělí 404. Lid dosud říká neděl, zvláště ve významě týden, a tak se i píše D. 153. — Místo nynějšího Poříč, -če píše P. ještě do Poříčí D. 105 (neutr.).

13.

Vánoce, velikonoce P. má i v těchto tvarech: přes Velikou noc 118 arch. i dial. — ve středu před velikonocí 132 (sing.), arch. o velikonoci 320, 321 — od vánocí příštích 91 (forma tuším nelidová, od Pal. samého utvořená).

14.

V deklinování cizích jmen podstatných P. řídí se zásadami, které jsem podle mluvy lidové a ruštiny i polštiny stanovil r. 1885 v Besedě Učitelské ve stati „Slovo o sklánění cizích jmen v češtině“ proti Svobodovu nesprávnému způsobu školami a ze škol šířenému. Ty zásady jsou:

1. V češtině sklání se jen to a jen tak, co a jak domácími deklinačními prostředky sdeklinovati lze. Co buďto cizím svým rodem nebo koncovkou se nehodí pod žádný český vzor spisovný nebo dialektický, zůstává neskloněno.

2. Dlužno rozeznávati jmena osob ode jmen věcí. Jmena osob podržují svůj přirozený rod (mužský nebo ženský), u jmen věcí rod v češtině řídí se koncovkou (panoráma, f. Karthago, n.). Sagasta, znamená-li muže, deklinuje se jináče, než znamená-li město.

3. Často sklánění v češtině činí se možným tím, že cizí koncovka promění se v českou, slušící žádanému rodu. Aby nepřímé pády byly tvořeny od jiného (s hlediště českého) kmene, nežli který je v nominativě patrný,[1]) je nečeské, na př. panorama, gen. panoramata nebo panoramatu (jeden je tak chybný jako druhý), Karthago, -iny, Trapezus, -untu nebo -unta atd. Jestli se nemá Karthago deklinovať podle město, musí už nom. zníti Karthagina. Podobně Trapezunt.

4. Poněvadž u jmen osob rodu měniť nelze — nemožnoť z muže dělati ženu a z ženy muže — ani hrubě koncovky, zvláště u moderních, jest u nich možnost deklinování mnohem menší nežli u jmen věcí.

5. Někdy nedeklinujeme, i kdybychom mohli, když nám jde o podání cizí formy slova cizího. Čím neznámější jmeno, tím řídčeji se deklinuje.

Na tu mou stať odpověděl V. Svoboda celou knihou: Skloňování cizích jmen v češtině, Praha 1887, ve které srovnal sice látku, jak jsem na něm chtěl, už ne podle cizích jazykův, ale podle českých deklinačních vzorův, ale od zásad svých neupustil. Ale odpor jeho byl marný. Ku přirozenému českému spůsobu deklinování po vyjití mé stati hlásili se spisovatelé jeden za druhým, tak že nyní Svobodova spůsobu drží se takřka jen staroklassičtí filologové. Potom r. 1890 J. Gebauer ve své Mluvnici české pro školy střední a ústavy učitelské, nemoha dáti za pravdu Svobodově nečeské a nevědecké svévoli blíží se sice na základě historie řeči spisovné jádrem a podstatou k mým zásadám, ale jich samých, čistých dojíti je mu těžko,

---

[1]) Takovou deklinaci, kde pády ostatní patrně se liší od nom., máme živou jen při kmenech v ęt (rámě, -ene — máti, -eře jsou toliko spisovné), a ta ovšem nezůstala bez vlivu na jmena cizí. Z Schubl*ad*en utvořili jsme šupl*at*a, k plur. nepřímé pády sing. šupl*et*e atd. a k obojím řádný český nom. šuple. Naopak nom. sing. kanape, paraple, Jezule (podle poupě, kůzle) byl s to, aby všem pádům ostatním vnutil deklinaci ęt-kmenův: kanapete, . . . kanapata . . . paraplete . . . paraplata . . . Jezulete . . . . Jezulátko (Jesulein).

poněvadž mu zahrazují cestu kupy forem natvořených od spisovatelův ovládaných jazyky a mluvnickými theoriemi cizími. Že Geb. v Historické své mluvnici 1896 úzkostlivě zaznamenává, jak kdy které cizí jmeno od koho se sdeklinovalo, je pochopitelno, ale v mluvnici školní mohlo ohledův na historická data, jsou-li proti duchu jazyka, býti méně. Vždyť grammatika, obzvláště školní, je normou.

K 1. vlastenského Museum R. 7 — sestavení kollegium D. 320, ustrojeného kollegium 384 — všeobecného koncilium 231 — státního ministerium 384 — ku glossarium R. 176 — ve kterémkoliv stadium D. 401 — na vědeckém studium R. 11 — od publikum D. 406, v publikum našem R. 11 — po dlouhém interregnum D. 210. Indecl., protože není českého středního vzoru s koncovkou -um.

velikého schisma 205. Indecl., protože není českého stř. vzoru -a — neplatným hysteron proteron 24 — měl za manželku Viridis 181 — oženil se s Beatrix 15, korunování královny Beatrix 32 — u Rieti 183 — v Anagni 228, z Anagni do Fondi 229 — hraběti z Fondi 229.

Klemensa 48, 49, 51, 53, Klemensovi 50, 53, 133 (kdo chce míti Klementa, -tovi, musí už v nom. připustiť Klement) — bez luksusu R. 74 — poetiky Aristotelesovy R. 291 — z Paduy D. 365.

K 3. Mariniho, Berniniho R. 301 — pana Horvathyho D. 265, 266 — Barnabovi Viscontimu 180 — Petrovi Tomacellimu 278 — přítel Raspantich 135. Aby se mohla deklinovati, připodobena k adj. *ý* a *í*.

Visconti stojíce 180, Visconti zavázali se 181 — spojivše se Bergolini a Raspanti 135 — Raspantův 136 — Raspantům 137, Viscontům 358 — protivníky Bergoliny 136. Cizí koncovka *i* vzata za českou koncovku nom. plur. a deklinováno dále, jako kohouti, -ův, -ům, -y.

co diplomata 158 (nyní diplomat) — insigniemi 205 — privilegiemi 384 — beneficiemi 415 — ony subsidie 181 (lat. koncovka *-ia* proměněna v českou ženskou *-ie*) — tato kollej 103, podobnými kollejemi 103 (lat. -gium, n.) — u Pražské kapituly 284 (lat. -um, n.).

Lat. koncovka *-io* proměňuje se v českou *-ia*, přehlášením *-ie*, z čehož buď stažením *-í* nebo klesnutím jotace *-e*: na

intelligencí 6 — důraznou diversí 81 (akk.) — ve slavné processí 205 — (ve Vltavské mluvě neutr. podle znamení) — učinil relací 402 — v celé administrací 392 — všecky minucí R. 113. Ale také: na základě resignace 13 — ku kapitulaci 304 — při disputacech 103. Po Pal. a Tomkovi nepíše *-í* skoro nikdo.

Od appellativův R. 137 (nom. appellativ, m.) — dvou substantivův R. 141 — substantiv v nominativu položen R. 141 — archivův R. 153 — Periklových časův R. 292 (ne -kleových, skupina *eo* je nečeská) — zásluhy Göthovy R. 315 — Aristotelovo učení R. 300, 303.

K 5. v Siegen D. 57 — v Rense 35, 64, do Rense 64, zprotiva Rense 85 — v konklave 227 — do Pietra santa 136, 137 — města Arezzo 136 — Petr Arleri z Boulogne 179 — Gotfrida z Leiningen 330 — do přístavu Corneto 179 — s dobrodružným Cola di Rienzo 80 — se strýcem Bernabo 331 — s tyrannem Milánským Bernabo Visconti 179 — samých Visconti 130.

15.

Delší formy náměstek *mně, tobě, sobě, jemu* P. po spůsobu moravském klade i bez důrazu, kde bývá vltavské *mi, ti, si, mu.* Naskytují se tedy častěji, zvláště *sobě,* které bývalo i v staré češtině obyčejné m. *si.*

mnichové získali sobě lásku D. 11, zásluhy, jež sobě získal 111 — vymínil sobě právo 19, 94, vymínil sobě 87 — osoboval sobě 36, 169 — slibovati sobě 298 — byl sobě vysloužil 70 — nabyl sobě jmění 92 — proklestivše sobě cestu 69 — byli sobě přáli 54 — pospíšili sobě 261 — nevšímajíce sobě 67, všímalo sobě rozkazův 237, nevšímati sobě 293, 369 — libovav sobě 292 — válčení volivše sobě za řemeslo 177 — na čemž sobě zakládal 218 — velice na tom sobě záležeti dal 318 — nevěděli sobě při něm rady 409 — pomoci sobě k majetku 410 — nedají sobě brániti R. 202 — sobě opětují R. 417 — představujeme sobě 390 atd. — Ale ovšem také *si,* dalť si namluviti D 18 — pospíšil si 42 — si netroufal 27, 85 atd. — svěřiti jemu 3, svěřil se jemu 32 — postoupiti jemu 52 — slíbil jemu všecko učiniti, co jemu náleželo 95 — představeno jemu po dvou purkrabích 109 — aby jemu holdování se stalo 116, slíbili pomáhati jemu 310, 318.

16.

Enklitické *ť* skládá se s *je* v *tě*, a toto *tě* u P. nestojí nikdy, kde by nemohlo státi *je* = *jest*, jako někdy stává u nynějších píšících na př.: jsoutě, kdyžtě víme atd. Vrchl. Pís. pout. IX. Tak jsem nelhal jaktěživ m. jak jsem nebo co jsem živ.

totě hlavní stesk 144 — bylotě potřebí 147 — byltě uzavřel 34 — potřebítě R. 365 — tatotě povaha, tentotě počátek R. 369 — tamtě sídlo R. 371.

Nynější poněmčilci m. *ť* kladou *přec* (něm. doch): víme přec m. vímeť. Toto *přec* mají také m. *ž* u imperat. mlčte přec m. mlčtež. Ba i m. *snad ne*? i m. *vždyť*: já ho přec nebudu odprošovať m. snad ho nebudu odp.? já mu přec neublížil m. vždyť jsem mu neubl.

17.

Též v akk. (gen.) bývá někdy delší forma m. kratší: brali cokoli před sebe 192, ale před se bral 197 — lékař jal se byl jeho léčiti 31 (po stč. syntaksi je zde jeho ovšem gen.) — udobřil jeho 283 (též může býti gen.) — kapitula volila Gotfrida, a král potvrdil jeho 330 (možná též gen.). — Ale ovšem proti pass. míti se (haberi) míti sebe za vzdělaného R. 303.

18.

V akk. m. něho, něj po předložkách P. rád klade starou formu krátkou ň t. j. n-j: naň 27, 53, 64, 143, 182, 363, 375 — zaň 46, 70, 121, 154 — zaň a proň 121 — proň 300, 332, 367, R. 414 — skrzeň D. 349, 385 — přeseň R. 82. — Chybně jako bývá v polštině, doň 15, R. 369; ale nikdy do něj, jak Vrchl. Pís. pout. III. do nějž vlna bije m. ale ten, v nějž.

Na str. 3 71 D. máme akk. *ho* 27krát, arch. *jej* (nezávislý na předložce) 10krát.

19.

jich akkusativem: jich nazývati R. 145. Forma *je* stává se ve vší slovanštině čím dále, tím více archaizmem, u nás zvláště při onikání.

20.

Za gen. poss. P. užívá pravidelně delší formy *jejich*, zřídka *jich*: jejich prospěch 216 — lesk jejich 221 — jejich vlivem 225

— jejich rod 295. Ba i: počínaní jejich všech R. 199. Ale: jich snahy 225. Ale rel. jichžto častěji nežli jejichžto.

Possess. gen. *její* P. deklinuje podle dnešní: z jejího područí 8 — vlivem jejím 10 — v zámku jejím 81 — jejímžto byl rektorem 102 — co do požadavkův jejích 306.

21.

Vedle obyčejného nyní *týž* P. má častěji než jiní *tenže*: tenže cit R. 387 — těmže křižovníkům D. 31 — pod těmiže výminkami R. 243.

22.

Oblíbené je Palackému příslovce *tytýž* = identidem, jehož nyní se neužívá: potkával se tytýž s poslušenstvím nejistým 85 (mor. zavdy) — překračovala tytýž meze slušnosti 109 — staročeské právo nahražovati tytýž právem římským 147 — žaluje se tytýž i na uvedení zlaté bully 208 — ke sporům nekonečným, tytýž i náruživým 284 — neštítili se tytýž ani spolkův s nepřátely 294 — slova tytýž sice důrazná, však nikdež urážlivá R. 188.

23.

Kromě *který* a *kterýž*, jichž P. užívá skoro rovnou měrou, a kromě *jenž*, někdy po Veleslavínsku neohebného, obyčejně ohebného, klade P. rád ještě *kterýžto* a obzvláště *jenžto*. Nynější spisovatelé zase *kterýžto* a *jenžto* mají velmi zřídka, *kterýž* a živé *který* častěji, a vymřelé ohýbané *jenž* nejčastěji, což je proti účelu řeči spisovné, protože *jenž* vymizelo nejen u nás z mluvy, ale i z polštiny a ruštiny. Ba někteří libují si obzvláště ve formě *již* pro nom. pl. masc., ačkoli ani ve starší češtině nebývala užívána a mate se s akk. sing. fem. a příslovcem již = už. Pal. nemá jí ani jednou; za ni má *ježto*. Neohebného *jenž*, *ješto* nyní nepíše nikdo. Také k jiným relativům P. rád přivěšuje *ž* a *to*: jakovýž, jakož, kdež, jakovýžto, jakožto, kdežto. Statistika nám. vztažných se str. 3—71 D je tato: který 20krát, kterýž 36krát, kterýžto 3krát, jenž neohebné 0, jenž ohebné 39krát, jenžto (v tom i pochybné ježto) 30krát, jakový 1, jakovýž 1.

všichni ti, *kteří* D. 7 — pokoj, kterým 12 — do toho stavu, ve kterém 33 — úspěch, s kterým 47 — k základům těm, kteří 23 — z nemnohých Tyrolanův, kteří 47 — s těmi sousedy,

kteří 41 — těch pokladův, kteří tu shromážděni byli 109 — kardinalův, kteří 131 — s těmi, kteří 136 — důvody, kterými 200 — do nemoci, která 46 — osoby, které 89 — školu, kterou 98 — vysokou onu cenu, za kterou 52 — sumy té, kterou 62 — ochrana ta, kterou 109 — touže ochranou, které 110 — daň, kterou 134 — nesnáze, kterých 142 — forma vládní, která 183 — prosba, kterou 199 — zpronevěření, kterého 199 — onno nařízení, kterým 199 atd.

pokoje, *kterýž* 22 — pokoje, ku kterémuž 27 — na jiných hradech, ku kterýmž 47 — Klemensovi, kterýž 53 — onen poměr, ve kterémž 143 — Karla i Jana, kteříž však oba 37 — smlouvě, kteráž 17, sošek, kterýmiž 25 — schůze, ku kteréž 28 — onu bullu, kterouž 55 — o cenu, za kterouž 350 — pobudka, za kterouž 379 — město, kteréž 134 — volení, kteréhož 85 atd.

statek, *kterýžto* 8 — dne 7 dubna 1348, kterýžto den 98 — křesťan, kterýžto 277 — soudcův, kteřížto 146 — jádrem, ku kterémužto 369 — slova, ze kterýchžto 53 — umluvu jednoty, kterážto však 251.

sudího, *jenž* 9 — císař, jenž 30 — spolek, jejž 296 — ti, jichž 147 — v listině, v níž 23, 27 — Prahu, do níž 317 — zásluhy, jež 111 — škody, jež utrpěl 22 —

cena, *jenž* vystoupila 166 — na ústavě hradové, jenž řídila se 387 — lidé, jenž 177 — Malandrinové ti, jenž 178 — děva, jenž R. 82 — cesta, jenž vede R. 196 — pouto, jenž R. 153 — úřadův, jenž R. 153

manželka, *ježto* 28 — marky Braniborské, v jejížto držení 269 — psaní, ježto směřovalo 317 — nebezpečí, ježto hrozilo 332, 381 — pořádku, jehožto působením 3 — sirotku, jehožto poručníci 153 — statku, jehožto majitelem 410 — chrám, jehožto probošt 417 — mocnáři, od jehožto moci 76 — svědkové, *ježto* uvodí se 27 — knížata, ježto vzali 29 — knížata, ježto prosili byli 159 — bratří, ježto se nesvářili 48, 114 — Angličané, ježto osadili se 65 — purkrabích, ježto byli zavazováni 109 — obyvatelům, ježto chtěli 105 — vlastencův, ježto zamyslili se 127 — měl tři písaře, ježto přepisovali knihy 175 — hosté, ježto pobyli 191 — pánové, ježto působívali 215 — pánův, ježto měli vydáni býti 307 — ouředníci, ježto neoučastnívali se 407 — radové, ježto hlasovali byli 365 — skutkův, ježto se zdáli 36 — bojův, ježto

vedeni byli 41 — sněmův, ježto splývali 390 — hradův, ježto povyšováni byli 395 — toto *ježto* u masc. životných a k životným připodobených možno by bylo pokládať za relativum neohybné = ješto, jak jednou 23 psáno — poměry, ješto (psáno s š) zaplétaly se 23 (může býť i spojka, jako 12 odříci se koruny, ješto stala se břemenem), — země a práva, ježto náležely 384 — události, ježto potáhly 15 — věci, ježto roztrpčily 23 — dle akt, ježto se zachovaly 341 — nedostatky, ježto mu byly přičítány 346 — poměrům, ježto naskytovaly se 232. — Také toto *ježto* nemuselo by pokládať se za relativum ohebné; ale sluší považiť, že zřejmého neohebného ježto (při masc. sing.) P. nemá nikdy.

dcery, jichžto starší 16 — díla, k jichžto povstání 104 — zárodky, jichžto rozvojem 382 — výtržnosti, jichžto divokost 372 — s těmi panovníky, skrze jichžto země výprava jíti měla 360 — křižovníci, jichžto generál 419 — obě strany, jichžto pře 406 — proti městům, jimžto přál 271 — právní nároky, ježto osoboval sobě 35 — sněmy, ježto bychom nazývati mohli 388 — ke všem reliquiem, ježto sbíral 217 — takové soudy, v nichžto 215

muž, jakový 120 — muže tak šlechetného, jakový byl Ondřej 340 — výklad, jakový 302 — volby, jakové žádáno 274 — takové nebezpečí, jakového potud nebylo 149 — líčení, jakové podává 4 — poměrův, jakoví se událi 233 — pomoci a dostiučinění, jakových žádal 287 — daní, jakových požadoval 252 — výjevy, jakové spatřiti bylo 210.

Takovým spůsobem, jakovýž 334 — spůsob, jakovýmž 199, — ozdoba, jakováž 242 — metropoli, za jakovouž 82 — příbuzenství, jakovéž 47 — slova, jakováž bývala 317 — pokoj a blahobyt, z jakovýchž 196 — pokoj, pořádek i veselí, jakovýchž nebylo 133 — pokoji a blahobytu, jakovýchžto 251.

Vedle jakový má P. zřídka jaký, toto obyčejně za interrogativum, ono za relativum. Bůh sám ví, v jakém stavu Čechy byly by 6 — činili, ani neví se kdy a jaká nařízení 15 — umluveno se, jakými prostředky chráněna býti měla 16 — s jakými nesnázemi . . . i s jakým usilím se snažil, o tom vypravovati 96 — pro památku, jaké šetřilo se etikety 203 — určiti na jisto, kteří a jací stavové voláni bývali 388 — vyjeví se mnohá stránka života, jaký byl před věky R. 177 — vyměřil zřetelně,

jaký ouřad zastává, a v jakém smyslu i v jaké míře má platnost R. 216. —

Ale také s *ž* za relat.: v tak hojném počtu, o jakémž D. 151.

Protože Němec nemá pro j a k ý, j a k o v ý adjektivného tvaru, nýbrž adverbium wie, naši lidé též kladou adv. j a k m. jaký. Na př. V románě Zolově jsou dva druhy manželství: jak jsou, ale býti by neměly, a druhý, jak by býti měly (Voborník). — Manželu ani nepřipadlo, aby zareptal proti řádu, jak ona jej zavedla m jaký ona zavedla.

Podobně děje se i ukazovacímu t a k ý, t a k o v ý: Na některá místa v Čechách je se obtížněji dostati než do nitra Afriky — to už je tak ta česká povaha! Nár. listy 1898, 26. máje. — To není on, ten stín mu vysmívá se. Tak ovšem býval, ale v dávném čase. Vrchl. Fresky. Svědomí str. 47 (2. vyd.).

J a k o ž sám vyznal, směřoval 100 — jakož o tom brzy vykládati budeme 101 — což později, jakož vypravovati budeme, vedlo k protivenstvím 152 — jakož již vyložili sme 295, 314 — jakož svědčí jeden spisovatel 157 — pohřeb vykonán, jakož jinak býti nemohlo 205 — usnešení vážné, jakož okolnosti požadovaly 362 — jednáť se tu, jakož vidíte, o velikou otázku R. 235 — protože, jakož jsem již řekl, málo vábí R. 237 — jakž již dotčeno D. 56 (jednou jakž!).

kde se ponětí stýkají, j a k o ž t o zde, tam . . R. 423.

do Benátek, k d e ž t o vítán byl 34, 41 — kláštera, kdežto ztráviv 75 — v Němcích, kdežto 97 — do Svídnice, kdežto 125 — do kostela, kdežto 132 — v domě, kdežto 135 — do Prahy, kdežto 153, 296 — do Budějovic, kdežto 154 — Karlsteina, kdežto 156 — do Sieny, kdežto 182 — v Tangermünde, kdežto 195, 201 — u Sempachu, kdežto padl 271 — u Budějovic, kdežto 305.

Relativa neurčitá s k o l i mívají u P. po stč. koli jedním nebo několika slovy odděleno: kam se koli dostali 177 — čím se koli rozmnožiti mohly 351 — co by koli přičinil 361.

Relativné k d o: ti, kdo nejvíce utrpěli 295. — Též neohebné c o P. mívá za relativum: bylyť to neblahé poměry, co překážely králi 251 — byl to jeden z knížat Rakouských, co vedl vyjednávaní 13 — první ten, co dorazil, byl Kazimír 60 — týž, co dal se voliti 305 — ona to byla, co pohnula Wiklefa 246, 251.

Příslovce vztažné zastupuje některý pád náměstky vztažné: nalezla prostředky a cesty, kudy by jej svrhnouti mohla 45 — staral se o cesty, kudy by poklad naplnil 309 — neobmeškali prostředku, kudy by dopomohli 226 (= kterým) — čekal na chvíli, kde by vkročiti mohl 317 — té chvíle, kdežto 116 — v domě městském, kdežto přebýval 135.

Též an uvádí věty vztažné: viz níže ve skladbě 39 Spojka an.

24. můj, tvůj, svůj

P. sklání tvary staženými; nyní vešly namnoze v oblibu tvary nestažené, východněslovanské, i takové, kterých v Čechách nikde není slyšet, t. j. nejen moje, moji, mojí, ale i mojich, mojim atd. své moci 63 — říše své 84 — země své 196 — své cti 198 — svou metropoli 54 — svou věrou 198 — pomocí svou 7 — oklamání své 58 — své zdání 395 — své kardinály 53. Vrchlický: v mojím. Dojmy 101 — svojím bolem Doj. 66 — tvojím echem D. 186 — písní mojich D. 133 — v tvojich očích D. 73 — svojich na ústech Fresky 205.

25. Sám

když pozbylo deklinace pronominalné, zařadilo se pod vzory silný a silen. Skloňování jmenné podle silen nyní z mluvy vymizelo a bylo asi vždy více knižné než národní. P. dává přednost sklánění podle silný: hned v samý den svého korunování 78 — obětování sebe samého R. 413, pozdvižení sebe samého R. 413, 414 — nic menšího, nežli ssaditi papeže samého D. 14 ba i arcibiskupa samého 283 i je samé, co přivržence jeho, dal do klatby 41, nedovolily již i samé svazky příbuzenství 65.

26. Toliký

žije na Valašsku, v Čechách nikoli. Tak i shledáváme se s ním u Palackého, ale ne u spisovatelův vltavských: požíval tolikė vážnosti R. 314.

27. Kratší formu *vše*

P. má častěji než nynější, píšící raději všechna, všechno, všecka, všecko, všecky. Na př. co vše 160 — vše, co dobrého 203 — vše mělo býti 215 — za vše, cokoli 213 — nahraditi vše 181 po vše časy 106, 173 — na vše strany R. 417.

28. Tři a čtyři.

Arch. v nynější řeči spisovné je: tří králové D. 21 — tří páni 310 (ale 286 tři páni) — všichni tito tří 324. — Čtyři P. sklání s tvrdým r: čtyr kanovníkův 156 — ve čtyrech dnech 60 — čtyrmi 25, 26. (Příště dále.)

Místní názvy Brtnice, Dlouhá Brtnice a Brtnička.

Napsal Frant. Šilhavý.

(Ostatek.)

B. Dudík a Vincenc Brandl odvozují jméno Brtnice od kořene „brt“.

Dudík ve svých „Dějinách Moravy“ (díl I., str. 256), pojednávaje o průmyslu, o živnostech starých Moravanů, praví: „Tak obrazují se takové spolky výrobné či průmyslné i v starobylých jmenech celých vsí“, a uvádí mimo jiné — „Brtnice (u Jihlavy) = včelaři lesní“. —

V. Brandl ve zmíněných již „Rozpravách o jmenech topických“ (Obzor, roč. VIII., str. 114) dí: „S patronymickými osadami souvisejí také aspoň v tom smyslu, že osoby znamenají, osady obydlené od lidí, kteří jistou službou, řemeslem neb zaměstnáním se zabývali. Sem náleží předkem osady, v nichž obývali tak zvaní ministerialové, to jest lidé, kteří zeměpánu službou zavázáni byli. Hlídači bobrů byli bobrovníci, ošetřovatelé psů honicích byli psáři, sokolů byli sokolníci, včel lesních byli brtníci. Sem náleží osadní jména původně s nominativním, později akusativním zakončením: Bobrovníci (později Bobrovníky); Brtníky (Brt, Brtce, Brtná, Brtnice).“ — Považují-li se osady patronymické obyčejně za nejstarší, řadí se co do stáří k nim osady, jež tímto způsobem jako Brtnice se vztahují k osobám; a proto čítáme Brtnici s Dlouhou Brtnicí a Brtničkou k osadám na západní Moravě nejstarším.

Osadních jmen s kořenem brt jest několik. V Čechách jest Brť ves v hejtmanství Klatovském, Brtec v hejtmanství Sedlčanském, Brtev na Jičínsku, Brtná na Německobrodsku, Brtnice náleží k hejtmanství na Králov. Vinohradech, Brtva k hejtmanství v Novém Městě nad M. Na Moravě kromě naší Brtnice,

Dlouhé Brtnice a Brtničky jest ves Brťov na Boskovsku a druhá osada téhož jména (též Brťoví) v hejtmanství Moravskotřebovském. — Všude, kde se provozovalo brtnictví, řídili se včelaři jistými pravidly a řády, jež upravovaly poměr včelařů k pánu lesnímu a brtníků mezi sebou; hlavním základem k těmto řádům byl místní obyčej, jak se ustálil po dlouhou řadu let. A tak vyvinulo se „brtné právo“, jež majíc základ všude stejný, v různých krajinách různilo se v jednotlivostech.

Včelaři sestupovali se po spůsobu řemeslných cechů ve veliká družstva, jež slula medařská landfojtství, hledajíce ve spojení a sdružení ochranu svých práv a zdar svých živností.

Ze středověku nezachovala se nám žádná památka, jež by obsahovala zásady tou dobou platného práva brtného a zprávy o některém tovaryšstvě medařském. Mezi včelaři polskými známo jest první sepsání brtného práva z r. 1559, kdy vydáno bylo i tiskem ve spůsobě řádu o 94 článcích.

O medařských družstvech na Moravě a o českém včelařství za starých časů zajímavé zprávy podali V. Royt[1]) a V. Prasek.[2])

Včelařům panství Valašskomeziříčského a Rožnovského dal řád medařský a právo medařské Bernart z Žerotína a na Meziříčí r. 1591, a stanovy ty novými artikuly doplnil a rozmnožil syn jeho Jetřich z Žerotína a na Meziříčí listem z r. 1613. Brušperské právo medařské pochází z r. 1665.

V řádech obou družstev medařských mluví se „o soudu medařském od starodávna nařízeném“, ku kterémuž soudu se všichni včelaři scházeli pod pokutou uloženou, „neboť v tom čase, jakékoli stížnosti a rozepře mezi kterými osobami vznikly, ku konci přivedené a spokojené býti mají. Při tom také správa všelijaká, jak se všichni medaři chovati mají, oznámena býti má“.

Na Meziříčsku a Rožnovsku konán byl soud medařský jednou v roce, a to v úterý po sv. Matěji, apoštolovi Páně, při čemž obnovován byl volbou úřad, jenž sestával z landfojta, purkmistra a čtyř konšelův. Brušperské právo medařské ustanovuje soud medařský dvakráte do roka, totiž v pondělí před sv. Janem Křtitelem a druhý v pondělí před svátkem obrácení sv. Pavla na víru.

---

[1]) O včelařství českém za starých časů a o bývalém tovaryšstvu medařů Valašsko-Meziříčských a Rožnovských. Čas. Mat. Mor., roč. I., sešit 3.

[2]) Viz poznámku dřívější.

Bylo-li i na Brtnicku takovéto družstvo včelařské, dosud říci nemůžeme. Ani v zámeckém archivě, ani v archivě obecním není o něm zmínky ani památky. Kdyby se podařilo dopátrati se památky po bývalém landfojtství včelařů Brtnických, bylo by to nejzávažnějším důvodem pro odvozování jména Brtnice od kořene „brt“. Bylo-li na panství Brtnickém tovaryšstvo medařské, bylo založeno a trvalo hlavně za Valdštýnů Brtnických, kteří od počátku 15. století byli majiteli panství až do r. 1620, kdy Zdeněk z Valdštýna, účastniv se povstání proti Ferdinandu II., ztratil panství a opustil zemi.

Ale z doby Valdštýnů nezachovalo se v zámeckém archivě listin ani památek písemných. V té době zřízen byl v Brtnici sbor literácký, ale ani po něm nemáme památky. A co se zachovalo z té doby, zničil snad veliký požár r. 1760, o němž neznámý pisatel psal na uchování památky v urbáři, jenž se zachoval a dosud jest v zámku Brtnickém: „V r. 1760 dne 14. juni, za panování pána, p. Tomáše Vinciguerry hraběte Collalta etc., vyšel oheň z panského pivovaru Brtnického o $^3/_4$ na dvanáctou hodinu v poledne. Poněvadž veliký vítr byl a věž, která hned nad pivovarem stála a vysoká velmi byla, se od ohně vzňala a nešťastně způsobila, že v jedné hodině 133 domy, celý zámek, klášter a kostel, též fara a farní kostel, hospoda panská, mlejn, vinopalna a židovské též panské chalupy — to všechno do tej hořejší summy nepočítaje — v prach a popel obráceno bylo.“

Podobný zápis jest v archivě farním.

Lidové podání, tohoto požáru se týkající, praví, že oheň tento zvláště podporovaly na půdách zámeckého pivovaru nakupené zásoby medu a vosku, povinné to dávky poddaných. —

Mezi četné cechy řemeslné, jež bývaly v Brtnici, náležel od starodávna spojený cech mlynářů, pekařův a pernikářů; starobylé artikule jeho obnovil a potvrdil l. 1720 Antonín Rombald hrabě Collalto, pán na Brtnici.

Pernikářství a voskařství náleží mezi nejstarší řemesla národů slovanských. A že v nevelikém městečku Brtnici byl cech pernikářský, k tomu příčinu a podnět dala ne tak spotřeba výrobků pernikářských, jako spíše hojnost medu, k pernikářství potřebného, což opět ukazuje na rozsáhlé pěstování včel. —

Třeba nyní poohlédnouti se po spůsobu, jakým psány jsou názvy Brtnice, Dlouhá Brtnice a Brtnička v různých pramenech historických.

O Brtnici děje se prvně zmínka r. 1234 v „Cod. dipl. et epist. Mor.“ na str. 275. v listině markraběte Přemysla, datované „pridie Kalendas Novembris“ 1234, kterouž markrabě potvrzuje fundaci kláštera „Porta Coeli“ v Tišnově, čteme tam název Brtnice — „Byrdniche“.

Rovněž v Codexu na str. 304 v listině papeže Řehoře IX., datované „VI. kal. Septembris“ 1235 jest psáno jméno Brtnice „Birdini“; listina týká se téhož kláštera Tišnovského.

Ve dvou listinách krále Václava I. psáno jest „Byrdniz“; v listině téhož krále z r. 1240 čteme „Birdenice“.

V listině krále Přemysla z r. 1259 jmenuje se Brtnice „Buerdniz“.

Všechny tyto listiny týkají se kláštera Tišnovského.

V obecním archivě na radnici Brtnické jsou některé listiny, privilegia a výsady, Brtnici povolené a darované; jsou to zejména: a) privilegium Matyáše Korvína z r. 1486, jímž povýšena Brtnice na městečko s dvěma trhy; b) list odúmrtní z r. 1493 bratří Zdeňka a Buryana z Valdštýna a na Brtnici; c) obdarovací list Buryana z Valdštýna a na Brtnici z r. 1525; d) list Zdeňka z Valdštýna, hejtmana markrabství Moravského, z r. 1559 o výměně cizích pozemků, v oboru Šamonínskou pojatých, za panské; e) privilegium císaře Ferdinanda I. z r. 1564, ztvrzující předešlé výsady a povolující usazování řemeslníků v Brtnici, jakož i jeden trh týdenní.

Kromě těchto listův jest tu ještě několik rovněž česky psaných listin s konce 16. století.

Ve jmenované listině krále Matyáše z r. 1486 psáno jest jméno Brtnice — „Brdnice“, ve všech ostatních však stále jen „Brtnice“; tak jmenuje se Brtnice i ve všech pramenech pozdějších.

Z písemných památek dějepisných znám jest r. 1335 jako první známý majetník Dlouhé Brtnice Lenclín, jenž se tu jmenuje prostě z Brtnice; „Lenclinus de Birthnycz“ jmenují jej desky zemské. (D. B. III. 69). V německy psané listině markraběte Jošta Hanušovi z Bítova dne 27. září 1380, uvedené v Codexu dipl. et epist. Mor., děje se zmínka o bratrovi Lenclínově Janu

Šoslovi z Brtnice, a zní tu jméno jeho „Schossel von Brtnycz"; v latinské listině téhož markraběte ze dne 27. srpna 1387 jest opět zmínka o témž Šoslovi z Brtnice — „Johannes dictus Schossl de Brdnycz".

V pozdějších pramenech jmenuje se Dlouhá Brtnice Birthnicz longa, Birtnicz longum, Birdnicz longa, Birchnycz longum, Brtnicz longa, Byrthnicz longum, Byrtnycz longa, Burtnicz longum. Puernycz, Purnycz longum a Biornycz.

Brtničku uvádějí desky zemské (D. B. III. 533) po prvé r. 1360 jako „Birthnyczka" a r. 1365, kdy jmenovaný již Lenclín z Dlouhé Brtnice získal Brtničku koupí od Nevhlasa z Lesonic, čteme „vendidit villam Birthniczka". (D. B. IV. 326.)

Z uvedeného vysvítá, že nejstarší zápis u Brtnice jest s kořenem brd, u Brtnice Dlouhé a u Brtničky s brt, desky zemské uvádějí názvy těchto osad s kořenem brt, v Codexu dipl. et epist. Mor. převládají jména těcho osad s brd, ač i tu jmenuje se r. 1380 „Schossel von Brtnycz".

Desky zemské jsou nám zajisté pramenem spolehlivějším než Codex diplomaticus Moraviae.[1])

Třeba však také uvážiti, že na spůsob a pravopis, jakým psána jsou jména místní v písemných pramenech starší doby nelze vždy spoléhati a veliké váhy mu přikládati; jedno a totéž jméno bývá psáno velmi nestejně a rozmanitě, bývajíť tu místní názvy mnohdy nepoznatelně znetvořeny. Ano i v jedné listině bývá totéž jméno psáno nestejně.

V. Prasek ve článku „Dějiny jména Tišnova[2]) ukázal, jak se místní jméno Tišnov v různých dobách měnilo a různě psalo od Tuschenowa a Tüschnowitz až do Czussnouiz. —

Písař, jenž psal název Buerdnyz, neznal původ tohoto jména, jemu byl kořen názvu tohoto úplně cizí a neznámý. V obdarovacích listinách Valdštýnů Brtnických psáno jest „Brtnice", poněvadž písař Čech znal dobře jméno to i původ jeho.

---

[1]) O „Codexu" psal prof. Dr. Karel Lechner v Zeitschrift des Vereines für Geschichte Maehrens und Schlesiens v r. II. a III. článek „Beiträge zur Frage der Verlässlichkeit des Codex diplomaticus Moraviae" — a Fr. Snopek, k. a. archivář v Kroměříži ve IV. a V. roč. Hlídky článek „K opravám diplomatáře moravského".

[2]) Čas. Mat. Mor., roč. XVIII., str. 198.

A proto také náš výtečný Jan Amos Komenský má na své mapě Moravy (vydání Piscatorovo z r. 1633) „Brtnici“.

V nejstarších listinách, v nichž uvádí se Brtnice, končí jméno to koncovkami -niche, ini, niz, nicz, nyz, nycz; jsouť to koncovky, jež nacházíme ve jménech rodových, patronymických anebo souborných, jakým bylo i jméno osady dle zaměstnání obyvatelů — Brtníci. A jména patronymická končila se původně s -ci, kterážto koncovka ve 13. věku se zaměnila v nynější ce.

Ne nezajímavo jest, kterak lid upravuje si místní názvy, aby vyslovovány byly snáze. Jméno Brtnice zní v ústech lidu Brknice, Dlouhá Brtnice jen Brnice a Brtnička slove lidu množným číslem Brničky. Užívá-li lidová mluva nerada přívlastku Dlouhá u Brtnice, nezná naprosto nesprávného jména Malá Brtnice, jež se mnohde vyskytuje místo Brtnička, jsouc překladem německého Klein-Pirnitz. Mluva naše nezná ani nepotřebuje Velké a Malé Lhoty, Velké a Malé Senice, nýbrž zná jen Lhotu a Lhotku, Senici a Seničku a j. a také jen Brtnici a zdrobnělé jméno Brtničku.

Bylo-li v předu jednáno o brtnících a o brtnictví, třeba ještě zmíniti se na konec o včelařství v okolí Brtnice v pozdějších dobách a o památkách po starých brtnících.

Včelařství české kvetlo nejvíce ve starých dobách, a doba rozkvětu trvala až do 15. století; první a velikou pohromou byly mu války husitské, největší pak úpadek nastal za války třicetileté; byla-li země zpustošena a vylidněna, mravy zdivočelé, nemohlo vzkvétati včelařství. Úpadek byl všeobecný, stihl tedy také včelařství na Brtnicku; přece však zachovaly se tu památky po bývalých brtnících a patrné důkazy, že pěstování včel bývalo ve zdejší krajině mnohem rozsáhlejší.

Jako v jiných osadách venkovských jsou i v Brtničce při staveních selských ovocné zahrady; slovou-li zahrady ty jinde sady neb štěpnice, říká se jim tu na mnoze „včelníky“, třeba dávno v nich nebylo včel. Mezi lidovými názvy pozemkův jsou důležity názvy, které ukazují na původní účel míst, na nichž se pozemky ty nyní rozkládají; a k těmto názvům čítati můžeme i tyto „včelníky“. Jména těchto zahrad jsou památky po bývalých včelnících, jež měli brtníci zdejší u svých stavení a v nichž provozovali včelaření.

A v Dlouhé Brtnici při selském statku „U Šlapalů“, v němž staré řády a zvyky pečlivě se zachovávaly, jest zahrada, mající asi měřici výměry, na kteréžto prostoře stojí ke třiceti špalkovým úlům se včelami, po různu po zahradě. Toť věrný příklad a vzor včelníků, jaké měli naši brtníci. Úle ty jsou právě takové špalky, v jakých prvně brtníci převáželi včely z lesa ku svému stavení, zakládajíce domácí včelníky. Jsou to uříznuté spodní části stromů, v nichž byly vydlabány a vysekány dutiny, jež jsou ze zadu zakryty obyčejně dvěma dlužemi. Jako v dutině vyhnilého stromu zůstávají tvrdé a pevné suky, jež byly podporou dílu včelímu, zvláště bylo-li medem naplněno, aby se netrhalo a nelámalo, tak jsou ve špalku dva neb tři kříže z tenkých válečků, aby dílo včelí na nich mohlo spočinouti.

Prázdné dílo včel nazývají včelaři naši vhodným jménem „souš“, a obyčejně staví včely své dílo směrem rovnoběžným s pobočnými stěnami špalkového úle; některé včely však staví je na příč, a ty jmenují se „bednářky“. Včelaři rozeznávají matku, včeličky, čímž míněny jsou dělnice, a trubce; názvu královny lid náš užívá málo.

Pěstování včel zachovalo se v některých rodinách dědičně, a s chovem včel dědí se i obyčejná láska a úcta ku včelám. Včelař jmenuje včelu obyčejně jen zdrobnělým jménem včelička, ostatní domácí zvířata, třeba, byla užitečna a potřebna, jenom žerou, ale včelička „jí“, včelička „umírá“, a zemřel-li hospodář, musí to býti především oznámeno včeličkám, sice by pomřely do roka. Mrtvé včely, jež při čištění a podmetání, zvláště pak při jarní přehlídce bývají na dně úle, včelař nepohodí, nýbrž opatrně smete a odnáší na oheň a spaluje, jako vůbec lid náš spaluje, čeho si váží, čehož však pro porušení nelze již upotřebiti. Podobně vypravuje Božena Němcová ve své „Babičce“: „Děti musely zvykati dávat pozor na drobty. „Drobty patří ohníčku“, říkala babička, když smítala se stolu drobečky a do ohně je házela.“

Slýchám také vypravovati o starých včelařích, kteří za nejparnějšího léta chodívali ku svým včelám s obličejem nezahrazeným a s rukama holýma a nebáli se žihadel včelích; znaliť prý se dobře se svými včeličkami, jež hospodáře nebodaly.

Provdával-li včelař dceru, bývalo podstatnou částí jejího věna několik úlů s včeličkami, jež si mladá hospodyně přivážela do nového domova.

Toto vše zdá se býti památkou, zůstalou po někdejších brtnících.

V novější době včelařství v zemích českých velmi se zvelebilo a utěšeně počíná vzkvétati. Plnou měrou platí to také o nynějším včelaření na Brtnicku. Ale tu pěstování včel nikdy nebylo úplně zanedbáváno; Volný, uváděje ve své topografii Moravské[1]) panství, na nichž větší měrou jest pěstováno včelařství, jmenuje mezi nimi také panství Brtnické.

Krevní kniha městečka Bojkovic.

Povšechná zpráva Jos. Klvaně.

(Pokračování.)

Examen Pavla Hetenky z Luhačovic. Ten k ničemu znáti se nechce, ač při „koupání"[2]) také na povrchu ploval. Jen na Kateřinu praví, že „čarúvala" mezi lidima dobytku, že to slýchal od nebožky Boránky z Luhačovic. Též že chodívala k otci svému o jakési těsto, a že to mívala ve skříni. Na konec, že on za pobytu v Lutkovicích kopával hlísty, na drobné kousíčky rozsekav s medem smíchával a tím hojil dobytčatům nohy zlámané neb vytknuté za půldruha týdne.

1. Svědomí Jana Schovajsového z Lutkovic sděluje, že Hetenka před 15 lety byl v Lutkovicích v hoferství na jednom pustém domě, vedle Schovajsů. Když se mu seno tratilo pohrozil tehdy, „že brzo se doví, kdo to seno mu krade". Schovajsům na to vzal věchet sena, něco do něho strčil a do ohně vše vhodil. „Hofrava", která s ním v domě bydlila, vytáhla, vidouc to, věchet z peci, ale jen kus motouzku v něm bylo. Na to jej do peci zase vrhla. Po té ihned jim (Schovajsům) klisna jedna se roznemohla a zkapala. Když proto Hetenka před právem dědinským souzen byl, přiznal se, že on spůsobil zahynutí klisny. Hetenka vězněný nabízel pak náhradu klisny, pak ale z vězení utekl a 1½ roku se toulal. Jiný hofer z pustého domu pak vyprávěl, že Hetenka měl doma různé „nápravy" ve střepích a k svátkům úročitým, o sv. Jiří, sv. Filipu a Jakubu i o sv. Lucii atd. krávy své plachtou přikrýval a kouříval. Po návratu svém ani Schovajsovi ani vrchnost Hetenku nepronásledovali.

2. Svědomí Samuhele Krejčího z Lutkovic. To byl též hofer v pustém domě. Slyšel o zahynulé klisně. Od neb. Jana Hrabiny z Lutkovic, který Hetenku do vězení vedl, slyšel ale, kterak Hetenka průvodčí chtěl podplatiti, aby jej pustili. Nepodařilo se mu to a usazen do „kabátu" (vězení).

---

[1]) Markgrafschaft Maehren, VI., str. XIII.

[2]) t. j. zkoumání po uherském spůsobu na vodě.

Tehdy „zavalila“ se úřadníku Luhačovskému kráva, a nikdo jí nemohl pomoci. Hetenka nabídl se, že pomůže. A skutečně sotva k ní přivedli Hetenku, ona se schytila, aniž on jí se dotekl. Na přímluvu pí. ouředníkové nezavřen více do „kabátu“, než do majíra (dvora panského) měl býti uzamčen. On ale ještě dříve utekl a leta pryč se potloukal. Po návratu lidé často mu čarodějství vyčítali, on se toliko vysmál, všeho na sobě nechal.

Examen Markéty, ženy Mikuláše Semelového z dědiny Luhačovic. Ta k ničemu znáti se nechce. Na Hetenku praví, že v celé dědině nadání jest, že by byl čarodějník. Často to jemu vyčítali lidé; v Lutkovicích zvláště, že koně moří. Dále Markéta sděluje, že dle doslechu Dorota Jurycova i její matka uměly mléko při dojení množiti.

Svědomí Jiry Kotka, purkmistra Luhačovského proti Markétě Semelce. Ten svědčí jen, že pastýřka Semelčina jednou jeho vrbím krávy své krmila a když on kyjem po ní hodil, že Semelka proto na něj se obořila a jemu vyhrožovala. Později ještě jednou mu vyhrožovala, když jeho psi s jejími se servali, říkajíc: „musí tě čert vzít, nebudeš ty mně víc těch psů štvat!“ Ale z toho nic takového nenásledovalo.

Examen Markety Martina Vávrového z Luhačovic. Ta k ničemu znáti se nechce.

Svědomí Mandaleny Křesťanky proti předešlé Markétě-Vávrová jinak Talaška, jednou že k ní přišla a jí pravila, že slyšela, kterak kravám jejím (Křesťančiným) užitek jest odňat. Že jí přinesla „královský“[1]), jež na Křesťančiným smetisku našla; že ona tím královským užitek kravám neodňala, ale že ho přinesla, aby se užitek jim vrátil. A kráva skutečně na večer hned líp stála a ráno jak náleží. Ale na Markétu Křesťanka domění neměla.

Examen Kateřiny ženy Mikule Mikulcového z dědiny Luhačovic. Nic nevyznala a na ni nebylo též žádného svědomí. I propuštěna, zůstavivši šest rukojmí pod jedním stem širokých tolarů.

Examen Kateřiny, vdovy po neb. Svašíkovi z děd. Luhačovic. Ta k ničemu znáti se nechce.

Svědomí Anny, ženy Václava Považila, kováře Luhačovského na předešlou Svašicu. Že jí kdysi vdova po neb. Kolenkovi z Luhačovic pravila, že má (kovářka) dobrou sousedu Svašku. Viděla prý, že vařila posed, který má na zahradě, kravám. Jestli jí ten posed nevykope, že krav svých dobrým neužije, nebo která posed kravám vaří ta z devíti dvorů užitek dosahuje. Svědkyně posedu ale vykopati nechtěla.

Kateřina Svaška očisťuje se z nářku tím, že posed mívala pro churavého svého muže, že jím roztlučeným a se sádlem smíchaným muže obkládala.

Druhé psaní vyššímu právu v tej příčině.

Protože dosud naučení — snad pro ferie svatodušní a nepřiložení žaloby J. M. pana Andr. Sereniho (titul) — nedošlo, odesílají P. a R. m. B. ještě jednou examen celý, s přiloženou žalobou a náležitými svědky a prosí sníženě o naučení, kterak postupovati. (2. Junii Ao. 1667.)

---

[1]) Královský, nejspíš královo zelí t. j. máčku polní (Eryngium campestre).

Odpověď na týž psaní od vyššího práva: Brodští vyslovují potěšení, že „podli chvalitebného a starobylého obyčeje“ při nich naučení právní se vyhledává. A udělují naučení: Kateřina, která „v nejpřednější potah“ a veliké podezření čárů a kúzedlnictví upadla“, ať před útrpným právem na tuhý examen jest vzata, kdo ta neznámá žena jest, s níž čarodějné skutky prováděla, kterak tmu a světlo a sebe neviditelnou učiniti mohla, které měla společníky, a zda to, co s ní vrchností jsou udaní, s ní v cechu jsou a takové čáry provodí, a jsou-li na cizích panstvích společníci čarodějstva. Kdyby dobrovolně nechtěla, ať útrpným právem dle uvedených interrogatorií tázána jest.

Hetenka ať též útrpným právem na podobné věci jest tázán i na ty střepy a jiné apparamenta a kterak té krávě ouředlníkově pomoci mohl, když jiní nemohli. Ostatní osoby, zejména Dorota, kteráž těhotna jest, až po vyznání Kateřiny tázány buďtež. Ovšem že zajisté osoby obžalované ne spolu, ale po různu opatřeny jsou. (4. Junii 1667.)

Třetí psaní k vyššímu právu o propůjčení mistra popravního.

Bojkovstí děkují za naučení a prosí o mistra popravního k vůli examenu právem útrpným (6. Junii 1667).

Odpověď od vyššího práva. Brodští posílají mistra popravního (6. Junii 1667).

Examen Kateřiny Divoké před právem útrpným.

Neznámá žena jmenovala se Anna, ale odkud by byla, Kateřina neví. Ptala almužnu, byla u Kateřiny na noc a teprv druhého dne ve stodole upravovala své čáry. V šenku s ní byla, ale vždy připíjely s „dej Pán Bůh zdraví“. Neznámá spravila chlebem osoleným, že kráva Kateřiny mléko s pěnou mě'a.

Na prvním právě útrpném nic více nevyznává, opakujíc prvé vyznání. Na druhém vyznala, že sama s tou ženou chodník ve stodole metla. A když ji kat svláčel ze šatu, našel u ní proti pupku na nahém těle uzlíček, v němž jakési zeliny rozetřené zavázány byly. Kateřina pravila, že to pro bolení prstu na noze užívá ten prášek. Kat ale na noze bolu nenašel. Pak se přiznala, že to má při sobě, aby se nebála. Ale čeho by se nebála, říci nechtěla. V uzlíčku se spatřily divné věci, totiž něco na spůsob koukole, zase nějaké ostí, dále něco jako sůl bílé, a jedna jakási škromacha,[1]) k tomu jakési semíčko o čemž ona praví, že jsou nějaké ovečky.[2]) V šenkhauze se ženou tou neznámou jen jednou byla.

Examen Pavla Hetenky před právem útrpným.

Seno sbíral po cestě a do peci hodil. Ale k čemu, říci nechce. Na prvém právu útrpném „jako by se zdřímal“ na žebři a nic přiznati se nechtěl. Na druhém právě vyznává, že seno do pece vrhl, aby kobyla Schovajsových zdechla. Ktomu senu vzal oprátku z maštale Schovajsových a kobylince z jich dvora a tím tu kobylu umořil. Ve střepech měl hlísty s medem na zlomené nohy kravské, v jednom kolomaz, jíž krávy mazával, aby jim zlí lidé neškodil a bílou mateří douškou kouříval krávy proti ourokům.

---

[1]) Škrobák t. j. brouk.

[2]) Svinky.

Jiné psaní k vyššímu právu za vynešení sentence protiv obžalovaným. Bojkovští přisílajíce předešlé výslechy táží se jak dále má býti postupováno. A sdělují, že ještě jedna osoba Alžběta Ledvinkova z Nevšové v podezření čarodějstva jest. Pan hejtman Světlovský nařídil na vodě ji zprubírovati a Bojkovští táží se smějí-li tak učiniti pokud by to protiv právu nečelilo. (7. Junii 1667.)

Odpověď od vyššího práva na psaní předešlé.

Ortel vynésti nelze, neboť vyznání Kateřiny, jak sděleno bylo, jest neúplné. Ona i ostatní se jakořka k ničemu znáti nechtí i poznává se, že Kateřina s pomocí zlého ducha žádné pravdy vynésti nechce. Jest zapotřebí proto k ní třetí světlou torturou přistoupiti a silně se jí tázati: odkudby neznámá ta její mistryně byla, proč ten uzliček při ní nalezený užívala, jak o ní Ludmila Ledvinková a Švašice vědomost měly a zdali a jak něco úrodám zemským, jak na obilí, ovoci, vinohradech, polích, lesích, kde se veliké škody staly, čarami neškodily. Pavel Hetenka, dle vlastního přiznání patrný škůdce, ještě jednou před vynesením sentence právní k útrpnému právu připuštěn budiž. Vše co se vyzví, jadrně vyjádřeno budiž. Alžběta Ledvinkova nebudiž „koupána“, neboť „v tom nebudouce při vznešených a starodávně ustanovených král. právích ten pořádek“. Dostačí obyčejným ji spůsobem vyslýchati. Ostatní osoby uvězněné, nebuďtež až po dokončení processu puštěny. (8. Junii 1667.)

Examen Alžběty Ledvinkové z dědiny Nevšové. Byla ve vězení se Svašicí a Kateřinou Divokou na Světlově. Nějaké děvče, které kdysi u Kateřiny sloužilo a nyní na zámku v robotě bylo, přišlo ke věži, kde všechny tři seděly a řeklo, že již pro mistra popravního posláno. Kateřina uslyševši to hrozně si počínala, kamenem velkým kolem tloukla až hrozno bylo. Ledvinková ji napomínala, aby se modlila, tu Kateřina našla ve vězení dno bečky a na něm ovečky, tyto na klíně do uzlíčku svazovala.

Examen Kateřiny Svašice sděluje též, že Divoká jak zoufalá si počínala ve věži a kamení převracela i slámu a ovečky hledala, jelikož prý jí nějaká Sunečka k tomu radila.

Vyznání Kateřiny Divoké na třetím útrpném právě. Kateřina nechce více vyznati. Neví, odkud by neznámá žena byla. Ovečky do uzlíčku sbírala ve vězení. Ale těsta, o němž Hetenka vypráví, ve skříni neměla.

Vyznání Pavla Hetenky na třetím útrpném právě. Hetenka rovněž nic více nevyznává. Hlíst užívati naučil ho nebožtík Polák z Kaňovic, kobylu umořil zase neb. Kapsa z Žilina. Těsto, že Kateřina měla, zase vyznává, ač ona spírá. Krávu ouředníkovu zdv.hl přeřezáním provazu na ní, sic ničím jiným. Kobylu umořil a hlístů s medem pro vytknutí a zlámání nohy dobytčeti užíval.

Jiné psaní od vyššího práva, v němž se sentencí právní vydává na ty zločinné lidi.

Brodští nelibě nesou, že věc tak dlouho se vleče a vytýkají Bojkovským, že tito v tom žádné pořádnosti jak při začátku tak i v procedýrování a examinirování osob takových neobservírují a všechno zmatečně odesílají a dávají jim návod, jak si mají počínati. Vytýkají též chyby v processu jednotlivě, hlavně různé neurčitosti a protimluvy podrobně a ostře a nařizují ostatní osoby ve vězení držené bedlivě zkoumati. Jelikož Divoká i Hetenka skutečně

čáry se obírali, jich účastni byli, na ty posílá se ortel. A ještě jednou napomínají Bojkovské, aby bedlivěji pozor při podobných processech dávali „neboť přísloví jest, co se do mlejna přinese, to se také i zemele, co Vy k vyššímu právu podáte, to se také uvažuje a Vám naučení dává". Odsouzenci před smrtí buďtež ještě tvrdě examinirováni, zdali do těch druhých osob co nešlechetného vědí aneb ne. Také aby až třetím dnem po posloužení svátosti velebné odsouzenci justificírováni byli. (11. Junii 1667.)

Ortel na Kateřinu Divokú a Pavla Hetenku Luhačovic. Protože Kateřina s čarodějnicemi tovaryšství měla a sama ve skutečných čářích nalezena jest, odsuzuje se, ačkoliv zasloužila podle přísnosti práva za živa na hranici spálena býti, aby mečem ztrestána byla a rovněž tak i Hetenka, který čarodějnictvím lidem škodil a dobytky mořil. Decretum ouplnosti celého senátu na rathouze městě Brodu Uherskýho dne 11. Junii 1667.

Psaní při odpravování mistra popravního. Bojkovští sdělují, že kat při popravě Kateřiny netak se choval, jakž na mistra popravčího se náleželo, neboť jí nesťal náležitě; něco maličko mu nedošlo, musel dořezati. Však poníženě před právem (Bojkovským) se omlouval; budiž mo to tedy prominuto. Kateřina ani před popravou nevyznala, kdo neznámá žena byla. Že jí nezná. Na ostatní ženy ve vězení držené že nic neví i také Dorotu, dceru svou, odvolala, že na ní nic neví a na to vše umřela. Též Hetenka nic jiného před smrtí nevyznal. Ohledně čtyř žen, ve vězení se nalézajících, přikládá se přímluvčí list pana ouředníka Luhačovského a žádá se za udělení rady, kterak s nimi dále procedírovati (13. Junii 1667).

Poslední psaní od vyššího práva v příčině exekucí a jiných interessírovaných žen.

Mistr popravní za své nepořádné chování zasloužené trestání má vzíti a vystáti. Kateřina patrně s velikým břemenem zatajených nepravostí zemřela. Jak sobě ustlala, tak ležeti bude!

Co se týče žen ve vézení jsoucích, na něž žádných důkazů není, není potřeba naučení dávati. Jak byly do vězení přijaty, tak buďtež propuštěny, ale pod jistým tuhým rukojemstvím, kdyby se na ně příště něco nejmenšího proneslo. A pan ouředník náš má to na místě vrchnosti své zaopatřiti. (14. Junii 1667.)

(Tyto akci měly předej vtažené býti.[1])

8. **Žaloba na Martina syna neb. Jana Šťástkového** z dědiny Poteče nyní v městys (!) Vlachovicích se zdržujícího na panství Broumovském a Pavla Vadasového, z těchž Vlachovic ve příčině postavu soukna, Lídě a Anně dcerám Samuele Řehořového z městys Bojkovic dne 23. 8bris Ao 1660 vzatého.

Radní Bojkovský Samuel Řehořů poslal své dvě dcery dne 23. října 1660 se dvěma postavy sukna ku prodaji do města Klobúk. V cestě v poli mezi Vrběticemi a Krčkovem, Pavel Vadasů z Vlachovic na dcery spůsobem loupežnickým útok učinil a starší dceru v bok palicí, až na zem padla, udeřil a postav sukna jí z zadu strhl. Martin Šťástků mladší dceru Annu pouze za

[1]) t. j. před předešlý měly processy č. 8. a 9. býti zapsány.

rameno chvíli držel „kloboučkem oči sobě zatáhnouc“. Když pak Anna křičela na Pavla, aby jí sukno vrátil, vhodil jí pouze plachtu, ale se suknem ušel. Oba zlosynové do vězení na Světlov vzati. Napřed přiznal se Martin, pak i Pavel a sukno vráceno. Examen jich přikládá se (sub litera A). A že panouředník Broumovský obou se jich odvrhl,[1]) žádají se Brodští uctivě o naučení. (7. prosince 1660.)

Odpověď na týž psaní od vyššího práva.

Pavel, kterýž dosti dlouho s počátku popíral svůj čin, budiž mistrem popravním tázán, zda dříve neprovozoval loupeže a s jakým tovaryšstvem. Též snad na Martina něco vyzná. (8. xbris 1660.)

Útrpné vyznání Pavla Vadasového při právu Bojkovském.

1. Ke všemu jej přivedl Martin Ščástků. Jak jej navedl, ale vejslovně říci nechtěl.

2. Že když za nimi děvečka běžela a o navrácení postavu volala, postav Martinovi dal do rukou. (Ten ale tvrdí, že postav chtěl odhoditi, Pavel však nedal. To potvrzuje i ta děveč (!), která za nimi běžela.)

3. Že Kyselíka ze Suché Loze a Jana Štěpánkového z Lysé (na něž se jej Bojkovští tázali) nezná.

4. Že vůbec se žádným podezřelým člověkem tovaryšstva neměl a s nikým, ani s tímto Martinem ničeho více se nedopustil.

Druhé psaní vyššímu právu.

Sděluje se vyznání hořejší a žádá se o naučení. Na Kyselíka a Štěpankového tázali se Bojkovští na „schvalní“ psaní a žádost jich opatrností pana purkmistra a rady král. města Hradiště 14. Decembris Ao. 1660. K tomu jest, P. S., dle něhož otec děvčat se dověděl, kterak jakýs černý chlap v albovej župici a s palicí již před tím na Trojkovej protiv nim šel a se jich ptal co nesou a že se jim hned zdálo, když jich Pavel obíral, že to jest týž člověk. Otec děvčat na to šel do vězení městského a tam u přítomnosti dvou svědků Pavla na to se dotazoval. Ten se skutečně k tomu přiznal a že Martin jej na kopečku v houští čekal. Z čehož patrno, že přece jen Pavel loupeže vinen jest. „Kdyby se ta loupež skrz toho Martina byla nevyjevila, že on tak pevné kůže jest, že by se byl raději na prach spáliti dal, nežli by se k ní přiznal.“

Odpověď na týž psaní v němž se ortel vynáší. 14. Xbris.

Pavel budiž ještě druhou i třetí torturou tázán, zná-li se k něčemu více než k této loupeži. Vyzná-li se budiž to sděleno, nevyzná-li více, budiž po vykonané zpovědi mečem ztrestán. Martin Ščástků, pokud jemu městečko Vlachovice svědomí pod pečetí městskou dáti může, že se na něho nic nenřádného neví a že se dosud dobře choval, ten aby, kdyby na něj Pavel ničeho více nevyznal, metlami s uřezáním jemu uší byl potrestán. (14. Xbris 1669.)

Po vykonaném exekucí nad Pavlem, na mnohé přímluvy vzácných lidí milostí J. V. Hrab. Excell. Martinovi vina odpuštěna, ale Brodské právo usoudilo, že má na chrám Páně Bojkovský pokuty složiti 10 tolarů. Pak má z vězení propuštěn býti. (V Bojk. 28. Januarii 1661.)

---

[1]) o vykonání práva nad nimi, jako příslušníky Brumovskými, nestojí.

9. **Žaloba na Matěje Hrnčiříka z dědiny Hošťálkové,** jsouce na panství Bojkovském v krádeži (!) postižený, dne 16. 9bris. 1686, a dne 17. 8bris 1687 roku pro své zlé činy při právě zdejším provazem potrestán jest.

První psaní v tej příčině k vyššímu právu.

V červnu 1687 oznamují Bojkovští, že jim vrchnost roku minulého jednoho škůdce a zloděje, který jest při krádeži 3 koňů a vylámání dvou komor v Lutkovicích a pobrání šatů postižen, v právo oddati ráčila. Žaloba in originali se přikládá a za naučení o dalším pokračování prosí.

Odpověď na týž psaní od vyššího práva. Žaloba datovaná 28. Febr. 1687 dosti pozdě odeslána a není podle ní právní instrukcí dostatečně provedené a dolíčené. Jest nutno ještě jednou k instanci, která zloděje Matěje Hrnčiříka z Hošťálkové ke právu podala psáti a žádati, aby lidi, jimž krádež se stala buď do Bojkovic poslala nebo hodnověrnými lidmi provedla; ty pak Bojkovští vyslyšeti a svědomí jejich, pečetí Bojkovskou stvrzené, odeslati mají. (8. Julii 1687.)

Druhé psaní k vyššímu právu.

Matěj Hrnčířů byl již třikráte examinírován, však nic víceji (!) jak Examen, pod datum 26. Julii odeslaný obsahuje, vyznati nechtěl. Až dne 11. t. měsíce se dobrovolně přiznal, že se se svojí sestrou v Lutkovicích Danělovi Novákovi jednu komoru mimo prvnějších „dvouch“ (komor) vyloupal a šaty pobral. Examen se přikládá těch lidí, co pod přísahou vyřkli, jaké věci jim od něho pohynuly nebo pokradeny byly. Žádá se naučení o dalším pokračování (11. Julii 1687).

Odpověď od vyššího práva. Ortel na Hrnčiříka se posílá. Nutno jej náležitě publicírovati a exekvírovati dle odeslaného cís. reskriptu pod datum 29. Augusti 1667.[1]) A poněvadž J. Mil. pan hrabě And. Sereni, jak Bojkovští dne 1. 7bris oznamují, jmenovanému škůdci lidskému milost a pardon dáti chce, upozorňují se Bojkovští, že dle uvedeného reskriptu Jeho cís. a král. Milost žádnému nedala práva a moci milost udělovati lidem na smrt odsouzeným, než pro sebe zachovala moc a právo vrchní míti. A odsouzenci uděluje se dle reskriptu delací 12denní po prohlášení ortele, aby svými prostředky o milost se ucházel. Po vyšlém čase nastupuje trest. (5. 7bris 1687.)

Ortel na Matěje Hrnčiříka z Hošťálkovej. Protože Matěj dle přiznání svého hned od mládí kradl, do komor se vloupával, koně s tovaryši na pastviskách kradl, lidem na veřejných cestách zastupoval a škodil a proto v rozličných městech věznën a z vězení mnohokráte se vylámal a po té znovu kradl, odsuzuje se, ačkoliv mnohem strašlivější smrtí trestán býti měl, aby od mistra popravního na hrdle provazem trestán a do povětří pověšen byl. (5. 7bris 1687.)

(Příště dále.)

---

[1]) O reskriptu tom učiněna zmínka na str. 252 a 253, roč. XXIII. t. čas.

Dopisy Zikmunda Helta z Kementu p. Jáchymovi z Hradce od r. 1553–1558.

Podává Fr. Tischer.

(Pokračování.)

6.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce o nepořádcích poštovních, posílá mu listy ku spečetění, zmiňuje se o cestě krále JMti z Vídně do Lince a do Augšpurka a o svatebním veselí Jáchymově. Dán ve Vídni, 28. února 1554.

Urozený pane, pane na mne milostivě a zvláště laskavý, službu svou povolnou s vinšováním všeho nejlepšího Vaší Milosti vzkazuji.

Před včerejším dodáno mi psaní V. Mti, kteréhož datum v pondělí minulé, 19. dne Novembris, nevím kde tak dlouho zadržené jest, a vyrozuměl jsem z téhož psaní V. Mti, jako byšte ráčili pochybovati o příjezdu mém z Brna zase sem na ten den, jakž jsem V. Mti tehdáž byl napsal; i V. Mti oznamuji, že jsem téhož dne zase sem přijel, a hned V. Mti odsud, pokudž na ten čas potřeba kázala, psal. Než kudy to přichází, že V. Mti na poště mé psaní tak nespěšně i také od V. Mti mě přichází, věděti nemohu, velmi jsou na těch poštách nepilni, však nepochybuji, než že již dávno to psaní u V. Mti došlo, neb dosti potřeba bylo, na kteréž i také odpovědi od V. Mti očekávám. S JMkrálů o pečetění listů z komory české jsem mluvil a teď V. Mti povolení od JMké posílám, abyšte je zpečetiti ráčili a dobře se tak stalo, že se to s vuolí a vědomím JMké děje; taxu k těm dvěma listóm jsem podle zdání svého naznamenal, ač držím, že od nich nic vzíti neráčíte, však proto musím prve, jakž jste napsati ráčili, V. Mti za to prositi.

Register jest potřebí, abyšte s komorou míti ráčili. Pro pořádný počet a pečetění, neb oni tam velmi dobře těch listuov užívati umějí.

Račte na to pamět míti, abyšte těch listův neráčili podpisovati, 'kteří prve datum mají, než ouřad V. Mti dá. Než jáť jsem i k těm listóm controlu napsal, poněvadž ne z naší kanceláře než z komory vyšly, a V. Mt je vždy jako nejvyšší kancléř pečetiti ráčíte, může se ta taxa od nich vzíti, komora o to nemůže slušně s V. Mti na odpor nastupovati; neb jakž sobě jim u kraje jednou huol z ruky vzíti dopustiti ráčíte, tak potom tomu budou chtíti obvyknouti.

Teď V. Mti vosku posílám, než ať podruhé vždycky s komory vosk odsílají k pečetění, neb jest to za pořádek, a bude toho pečetění drahně bývati.

Že veselí svadební jste strojiti ráčili, tomu jsem z psaní V. Mti porozuměl; na mne již žádné veselí nesluší, než chladná země neb hlína, když vuole pána Boha všemohoucího milostivě bude, jižť mé přemilé veselí v též studené hlíně odpočívá. Za to jistě držím, že ti Sasi v Plzni nic jiného neumějí, než užírati se a vaditi. Ist der alt Gespruch.

Na tom jest konečně, že JMká v osmi neb desíti dnech odsud k Linci a k Augšpurku vyjeti se strojiti ráčí, a držím, že se tak stane.

A pokudž se domýšlím, tehdy JMká bude chtíti, abyšte V. Mt do Lince přijeli a hned s Jeho Mtí před se jeli; protož se na péči račte mít; nebť JMt V. Mti tyto dni o tom oznámiti ráčí. A já také při tom zaslechl jsem, že byšte V. Mt paní Její Mt sebou do Augšpurku vzíti chtěli, pravil mi to včera pan hrabě z Zolmů, že jemu pan landmaršálek zdejší pravil.

Listy mocné, kteréž jste mi poslati k psaní ráčili, jsou napsány i podepsány, a když budou od V. Mti zpečetěny, snad by nejlépe bylo, aby zase do kanceláře dány byly; kdo by svůj míti chtěl, aby jej z kanceláře vyzdvihl, jakž ten pořádek prve vždycky byl.

Již při pečetění budete V. Mt moci sebú poznamenati a komu co odpustiti, to při vuoli V. Mti buď, jednom aby je z kanceláře vyzdvihovali.

S tím se v lásce V. Mti poroučím.

Král Maxmilian JMt nyní s králem JMtí nepojede.

Dán ve Vídni, v středu 28. Novembris 1554.

Z. Helt m. p.

J. Mti nejvyššímu pánu, panu kanclíři království Českého k vlastním rukoum.

7.

Zikmund Helt z Kementu raduje se ze šťastného příjezdu císařova a Jáchyma z Hradce do Augšpurka, naříká na svou churavost a zmiňuje se o vybírání pivního a vinného tácu v Slezsku. Dán v Vídni, 31. prosince 1554.

Urozený pane, pane na mne milostivě a zvláště laskavý, přál bych V. Mti zdraví a jiného všeho nejlepšího srdečně věrně rád. Nepochybuji, že jest Pán Buoh králi JMti i Vch Mtí všem šťastně do Augšpurku pomoci ráčil. Já o zdraví svém nevím, co V. Mti psáti, tak málo první hodiny polepšení znám, aniž ještě počátku jest, aby se k jakému polepšení chýliti chtělo, jsem na milosti Boží a troštech líkařuov, pán Bůh rač mi trpělivosti popříti a milostivě pomoci podle vuole své svaté.

Tyto dni podáno mi po poště od krále J. Mti z strany toho Kornoxa i také od V. Mti psaní.

Co mi pan hejtman knížetství Opavského i také pan Franz Rotenberg z strany berně a posudního králo v tom knížetství píší, teď V. Mti to oboje psaní posílám; pan Franz Rotenberg, ten předešlých časuov vždycky výběrčím berně i také posudního býval, jest osoba hodná, kteráž králi JMti v tom i v jiném povolně rád slouží. Pan Erazim z Gera jest toho dobře povědom. Ačkoli hned tehdáž, když králi JMti odpověd svolení sněmu Vratislavského od arciknížete JMti sem jest odeslána, ráčil jest JMkrálá arciknížeti psáti, aby s radami komory České v tom knížetství i v jiných osoby k vybírání nařízeny byly, jakož při kanceláři přípisy německé se najdou, panu z Gera ode mne také všech těch svolení vypisy dány jsou, pak toho nevím, jižli jest JMkrál. od arciknížete JMti a s komory jaké nařízení odesláno, než čas by veliký byl, aby se tudy zmatků JMké nestalo, neb v těch ve všech knížectví Slezských nejsa podtočiti k dávání, než kde mohou, hablíky v to uvrhou.

Také V. Mti druhé psaní od pana hejtmana Opavského mně svědčící posílám, a poněvadž spravedlivé věci žádá, muože se jemu list odevřený český i německý k svědomí dáti, a strana druhá budeli, čeho toho žádati, jakož držím, že bude, muože se tolikéž jim dáti. Šenaur při registratuře má na jaký spůsob to komissařství vyšlo, a dotýče se tu důchoduov komory a zámku JMké Opavského. Na ten čas nevím, co V. Mti jiného psáti, a jsem v pravdě také teskliv a nespuosoben, poroučím se lásce V. Mti s službou svou nemocnou. Pán Buoh rač dáti V. Mti své svaté požehnání.

Dán v Vídni, v pondělí posledního dne Decembra leta 1554.

Z. Helt m. p.

Jeho Mti nejvyššímu pánu, panu kancléři král. Českého k odevření.

8.

Z. Helt z Kementu dává zprávu p. Jáchymovi z Hradce o válečné moci markrabí Albrechta a kurfirsta Brunšvického, o verbování v Sasku, o zmařené schůzi králem francouzským, aby se císař s kurfirsty v Augšpurku nesešel, potom že statek Petříkov dostal hejtman markrab. mor., dále o sektě „Habrovanské“, konečně o bouři poddaných Skalických proti Janu ze Žerotína. Dat. 9. ledna 1555.

Urozený pane, pane na mne milostivě a zvláště laskavý, službu svou nemocnou a povolnou V. Mti s vinšováním všeho nejlepšího vzkazuji. Včera mi psaní V. Mti po poště, kteréhož datum v Augspurce v neděli před novým letem s minulým dodáno. Předkem J. M. Ké poníženě děkuji, že se J. Mt na mé zdraví ptáti ráčí a V. Mt že také o mne takovou péči míti ráčíte. Pán Buoh rač V. Mti odplata býti i V. Mt než tak, jakž sem V. Mti těchto všech časů psal, až do této hodiny ještě žádného polepšení na zdraví svém neznám, ač doktoři a lékaři vždy dobře tuší; ale s těžkem ještě pravě nemoci mé vyrozuměli, obávám se, že mi ještě na pálení a řezání přijde; již bych ve jmeno Boží i to podnikl, by jednom chtělo platno potomně býti. Od toho dne, jakž král J. Mt odsud vyjeti ráčil, ani na píď z světnice sem nevykročil, než více ležím než chodím, neb ta nemoc chození a nad to, abych se tak brzo odsud hnouti měl, jízdy brání, než že sem V. Mt o nemoci své prve neoznámil, v pravdě mi račte věřiti, že sem toho tím oumyslem neučinil, abych toho měl před V. Mtí zatajiti. Než z hola tesknosti sem toho pominul a žádnému mimo doktory a lékaře, kromě J. Mti krále samému, o tom neoznámil. Bezpochyby žeť jest J. Mt také V. Mti již o tom pověděl. Neb nerci, abych nemoc svou před V. Mtí zatajiti měl, ale abych zradu na se věděl, V. Mti bych se toho svěřil.

Tak V. Mti velice děkuji ze všeho, což ste mi z Augšpurku nového napsati ráčili, dejž pán Buoh, aby dobře bylo, a při mně se také snáší, že V. Mt bohda snadně toho dovésti a tento masopust doma býti ráčíte.

Rád sem tomu, že se při kanceláři a zvláště Šenaur dobře a pilně chovají, a již jsem jemu také o pilnosti jeho napsal. Mocný list panu Václavovi

Bítovskému do Moravy ten zase Šenaurovi posílám, aby jej skazil a pečeť odřezal, neb jest prve jeden hotov a již do Moravy těchto časuov poslán; a za to držím, že jej již v moci své má. —

Což se těch listuov, o které pan Gryspek solicituje, dotýče, budou jemu darmo bez taxy vydány a pošlí se Šenfeldovi, tak jakž sám panu Gryspekovi také napíši.

Zde divné věci rozpravějí, že margkrabě Albrecht již zase znamenitý lid má a kníže Praunšvické také a král pán náš že v Sasích tři tisíce lidu jízdného přijímati dá, a že císař JMt ani jiné knížata říšští do Augšpurku nepřijedou, že král frantský ten říšský sněm zruší, bohda pan Buoh v lepší obrátiti ráčí.

Co králi J. Mti pan hejtman mark. Mor. i mně psáti ráčí, teď V. Mti odsílám, a což se toho statku Petříkového dotýče, zdání mé jest, aby JMt Ká tím dáním na ten čas kvapiti neráčil, než tu odpověď jemu dáti, že JMKá pro jiná zaneprázdnění toho na ten čas odkládati a dále na tu věc se vyptati ráčí. A zatím se také zví, jak pan hejtman při některých věcech JMKé nyní pilen bude, jakž jsou některé pilné artikule, které se při tomto soudu v Brně i potom po soudu skrze pana hejtmana k dobrému JMké vyříditi mají. Když JMKá skutečnou pilnost jeho pozná, bude jemu potom s toho statku Petříkova, milost učiniti moci, však mu bez toho JMká vždycky dávati ráčí, a teď nyní po bratru jeho starším dostal se jemu všecken statek, kteréhož na osmnácte tisíc jest, jakou JMká jemu odpověď dáti ráčí, prosím, ať mi jest odeslána, i také o té odpovědi oznámeno, abych se věděl proto čím spraviti.

A listy mně svědčící od pana hejtmana, i také, které sem V. Mti předešle od pana Jana Bruntalského poslal, račte mi zase kázati odeslati, abych jim zase na to odpovědi dáti mohl, neb jináče nevědí, než že sem při dvoře. Ten Petřík jest ta osoba, kterouž ste držím znáti ráčili, maličký, starý mužíček byl a vždycky rád s velkým jestřábem aneb s nějakým ptákem rád chodil.

Seděl na černé věci s nebožtíkem panem Janem Dubčanským, pro víru a sektu svou Habrovanskou, byl také jedním učedlníkem a apoštolem Dubčanského, neb je nebožtík dvanácte apoštoluov svých měl. Než aby ten stateček byl na panu hejtmanovi vysloužil, mejlí se, prve ty hotové peníze měl i víc, než se ku panu hejtmanovi dostal.

Z strany pak Skalických, ti se vždycky proti panu Janovi z Žerotína, jako pánu svému zastavnímu nenaležitě a spurně chovají, bude JMKá věděti, jak jeho v tom spravedlivě opatřiti.

A s tím se lásce V. Mti poroučím, pán Buoh rač dáti V. Mti své svaté požehnání.

Dán v Vídni, v středu po sv. třech králech, devátého dne Januarii letha x LV°.

Pro nedostatek zdraví a mdlobu svou, rukou svou sám V. Mti psáti nemohu. Z. Helt m. p.

JMti panu, pánu nejvyššímu kancléři král. Česk° k vlastním rukám.

9.

Zikmund Helt z Kementu píše p. Jáchymovi z Hradce o přepisu psaní Gerartova i předložení k podpisu JMt králi, dále

se zmiňuje o dosazení tajemníka, potom o cestě své z Vídně do Brna, konečně že se vypravuje, že sněm říšský konati se nebude. Dán ve Vídni, 6. února 1555.

Urozený pane, pane mně milostivě a zvláště laskavý, službu svú povolnú a hotovú V. Mti s vinšováním všeho nejlepšího vzkazuji. Včera mi Šenaur poslal ten list sirotka Gerolta obnovený, dobře jest tak napraven, ale tak, jakž jsem předešle V. Mti napsal, že staré datum v něm býti musí, za to prosím, račte jej ještě jednú přepsati a JMti k podpisu dáti; sice nebudeli staré datum, bude omyl a zmatek při soudu sirotků, i nyní V. Mti proto není potřeby podpisovati.

Napsal jsem Šenaurovi, aby V. Mti připomínal, neb vím, že velice zaneprázdněni býti ráčíte.

Srozuměl jsem tomu, že by Šenaur o místo sekretářství stál, nevím jaký úmysl V. Mti v tom jest, játť bych jemu k tomu rád pomáhal, neb pilnost a věrnost i tajnost při něm jest, než aby přílišně v psaní a copirování zběhlý byl, toho nevím. Avšak jste nyní V. Mt jeho zkusiti ráčili. Račte jemu, pokudž vuole V. Mti jest, pomoci mimo jiné; nemůžeme všickni Šalomouni býti; však pilnost, věrnost a tajnost také by něco platiti měla, to i jemu při rozvážení V. Mti buď.

Já tyto dni podle rady doktora a líkařův odsud se nehnu a pomalu povětří proměním, neb bojím se, že tudíž zase se jim sem v ruce dostanu; pán Buoh rač se mnou býti. Ještě budu V. Mti prve, než odjedu, psáti a V. Mt prosím, že mě také zpraviti ráčíte; bude mi Šenaur po poště sem listy posílati, a já zde spůsobím, že mne ta psaní docházeti budou. Já do Brna pojedu a některý den tu zůstanu, neb i také šacunk starý poddaných svých spraviti a berni v temdni položiti musím, abych jí potom dvénasob nemusil dáti, jako se někdy V. Mti přihodilo. Odsud nevím nic takového zvláštního co V. Mti psáti, než tak zde vypravují, že z říšského sněmu nic nebude, čehož pán Buoh uchovati rač. A s tím se lásce V. Mti poroučím a prosím, že mne z své milostivé lásky vypouštěti neráčíte. Pán Buoh rač V. Mti své svaté požehnání ve všem milostivě dáti.

Dán v Vídni, v terý den svté Doroty, 6. Febr. 1555.

Z. Helt m. p.

Jeho Milosti pánu, panu nejvyššímu kancléři království Českého k odevzdání.

10.

Zikmund Helt z Kementu píše Šenaurovi, že dostal od něho najednou 3 listy. Žádá ho, aby přiložený list p. Podmanického předložil JMti Král. Dán v Meziřičí, dne 29. května 1555.

Lieber Schenauer! ich hab auf einmal von Wien aus drei Schreiben von euch empfangen und so vill den Zins von den Zimmern und bett den Wirth betrifft, acht ich, es sei etwas zu viel, doch khombt mit im ob wier ir kondt. Ich bin nit aufrecht mit meinen gesundt und verstee meine Krankheit selbst nit, Gott schicks zum besten nach seinem Willen. Wollet d.

König. Mt. diesen brief intimiren lassen, ist vom Herrn Podmanický, hat man mir hierher von Prynn geschickt, wo bin diese Tag gewesen . . . . Gott zu all Zeit.

Meseritsch den 29. Mai 1555. Z. Heldt m. p.

(Příště dále.)

Umělecké a vědecké zprávy.

Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. Píše V. Houdek. (Pokračování.)

VI. Politický okres Litovelský.

1. Litovel. (Dr. Kux, Geschichte der Stadt Littau, 1900. kdež udány ostatní prameny.)

a) Farní kostel sv. Marka, původně gotický, v 16. a 17. století opětovně a značně přestavěný, takže dnes celkem má ráz jednoduché stavby renaissanční. Letopočty obnov jsou na různých místech zevnějších zdí kostelních v kameni vytesány, totiž: 1529, 1675 (tento letopočet pod římsou presbytáře; pod tím dvě vodorovné, hlavami k sobě obrácené ryby; ve znaku města Litovle jsou dvě ryby) a 1676. Z té doby pocházejí postranní empory (kruchty) v kostelní lodi a obšírný nápis kamenný na hudební kruchtě v pozadí lodi, pak kaple Matky Boží na jižní straně lodi. Loď má tři vchody, totiž kromě nepoužívaného západního pod věží, ještě na jižní a severní straně po jednom, oba renaissanční a sobě velmi podobné: okřídlené andílčí hlavičky ve výkrojcích oblouku a znaky nad římsou. Jižní portál nese erby Liechtenštejnský a Dietrichštejnský (dva vinařské nože; oba portály pak mají nápisy (na severním chronogram 1676). Dvéře jižního portálu zdobeny jsou pěkným starým kruhem z kovaného železa. V zevnější severní zdi zasazen jest náhrobní kámen s reliefovou figurou Pavla Haunschilda z r. 1567 s německým nápisem do kola. V koutě tvořeném lodí a věží zazděna jsou dvě kamenná poprsí, mužské a ženské, patrně zbytek starého náhrobníka. Několik kamenů s nápisy ze starého hřbitova, kolem kostela se rozkládavšího, jest zasazeno do podrovnávky presbytáře a zomítáno. (Jeden takový kámen s německým nápisem, v němž však pravé rodové jméno jest nečitelné, zasazen jest nade dveřmi v síni jednoho domu naproti presbytáři.) — Z původní gotické stavby kostela zachovala se jenom

sakristie s pěknou klenbou hvězdovitou, jejíž žebra vybíhají z úhledných konsol; pak spodní část věže s malým okénkem ranně gotickým, konečně opěráky kolem presbytáře. Okna jsou vesměs renaissanční. — Uvnitř kostela nejpamátnějším předmětem jsou kamenné veřeje k sakristii na evangelní straně kůru, s letopočtem 1532, z doby přechodní od gotiky do renaissance; nadpraží má plochý oblouk jetelový a neseno jest třemi pruty po každé straně. Římsa i vlys pod ní, jakož i postranní kolmé pásky pokryty jsou drobnými polovypouklými ornamentálními motivy lidovými, totiž růžicemi, srdéčky, ptáčky, vázami s květinami a pod. Dvéře samy jsou pobity železnými, křižujícími se pruty s růžicemi. Na kůrových lavicích jsou intarsie a letopočet 1769. Z nádobí kostelního jest zde kalich gotický s latinským nápisem z r. 1483 a ciborium s reliefovými obrazy a německým nápisem z r. 1588. V komoře nad sakristií, kam úzké schodky vedou tlouštkou zdi, chová se několik starých tisků theologických a 4 rukopisné knihy, částečně iniciálkami ozdobené; zejména missál z r. 1523. — Jeden zvon jest z r. 1475 a má latinský nápis; ostatní přelity r. 1699.

b) Tak zvaná moravská (česká) kaple sv. Jiří stojící vedle farního kostela zachovala se v původní podobě pozdně gotické (z konce XV. nebo začátku XVI. stol.) Půdorys její činí obdélník, na východní straně zakončený třemi stranami osmiúhelníka; délka činí 15·15 m. a šířka 7·80 m. Vedou do ní dva vchody: na západní straně průčelní a severní straně podélné. Tento (severní) jest podoben veřejím sakristie farního kostela, nahoře popsaným, nemá však zmíněných ornamentů lidových. V lomeně zaklenutém tympanu nad rovným nadpražím jest nyní jenom reliefový krucifix kamenný; po jeho stranách byly asi — soudíc dle stop zbylých na zdi — reliefové figurky P. Marie a sv. Jana. Sokl tohoto portálku jest všecek rozryt důlky a rýhami, pověrečného původu. Portálek západní jest lomeně sklenutý, ostatně podobný předešlému. Všech pět oken kaple, z nichž tři jsou v polygonu a dvě v bočních zdech podélných, má úplně zachovanou, pěknou kružbu plamenovou. Nejvíce pozoruhodna jest na této stavbě klenba, charakterisující poslední dobu gotickou: žebra této síťovité klenby mají profil již značně sploštělý. V podélné ose klenby jsou čtyry svorníky, z nichž první a poslední mají tvar štítků erbovních; onen ukazuje

erb Vlašimů (dvě jestřábí hlavy), tento pak znak města Litovle (dvě ryby). Oba prostřední svorníky jsou okrouhlé, stejnoramenným křížem ozdobené. Po stranách pak viděti na klenbě ve dvou řadách nad oltářem podkovitě se sbíhajících, 17 štítků erbovních, do nedávna zalíčených, nyní pak neznalecky znova pomalovaných; na jednom jest erb Boskovský (sedmihrotý hřeben), na jiných kostkovaná orlice, příčná břevna a pod. (Původní malby na nich byly při této „opravě“ bohužel oškrábány.) Na barokovém oltáři obraz sv. Jiří, malovaný r. 1790 od Jiří Dostála.

c) Hřbitovní kostel sv. Filipa a Jakuba jest obyčejná stavba z 18. stol. Jeden zvon s latinským nápisem z 2. polovice XV. stol.

d) Radnice má vysokou štíhlou věž s cibulovitou bání. V průjezdě radničním kamenná deska se znakem boskovským allegorickým reliefem a latinskočeským nápisem a letopočtem 1572. Na zadních vratech radnice pak jest erb pánů z Vlašimě s letopočtem 1489. — Archiv obecní jest i dnes ještě přes různé pohromy dosti bohatý (nejstarší listiny z r. 1287 a 1291). — Několik soukromých domů má úhledné štukové ozdoby na průčelí. Z městských hradeb dochovaly se skrovné zbytky; kámen s německým nápisem, připomínajícím dobytí města od Švédů r. 1643, zasazen jest od nedávna do nové zídky postavené na místě bývalé brány olomucké.

2. Unčov. (Engel, Geschichte der kön. Stadt Mähr. Neustadt, 1832.)

a) Farní kostel Nanebevzetí P. Marie, trojlodní, s loděmi stejně vysokými, boční lodi o málo užší nežli loď prostřední. Celková délka kostela činí 51 m., šířka všech lodí dohromady 22 m. Chrám tento patří tedy mezi kostely prostřední velikosti. Byl původně gotický (částečně pochází ještě z doby přechodní), přestavěn byl po požáru r. 1779 a obnoven r. 1889 nepřesně. Z doby přechodní (ranně gotické) pocházejí obě věže západního průčelí, pokud jsou čtyrhranné; jižní věž má čtyry patra čtyrhranná s uzounkými okénky, kdežto páté a šesté patro jest osmiboké; toto poslední jest osvětleno čtyřmi dlouhými gotickými okny bez kružeb. Severní věž jest čtyrboká až pod střechu, avšak nižší než jižní. Obě věže mají od nedávna nízké konkávní střechy jehlancové a na nich po lucerně a cibulovité báni. Předtím severní věž byla bez střechy, končíc cimbuřím. Na římse

mezi pátým a šestým patrem jižní věže připevněn jest jediný kamenný chrlič v podobě psa (odtud německý název této věže Hundsthurm). V západním průčelí mezi věžemi portál lomeně sklenutý s četnými oblouny a žlábky. Okna lodí i kůru jsou gotická, velmi dlouhá, ale nyní bez kružeb; okno za oltářem zazděno až na ovální otvor. Původní gotická klenba (ze 14. stol.) lodí i kůru nahražena po požáru 1779 nižší, stlačenou klenbou bez žeber. Také původní sloupy přestavěny na mohutné, střízlivé čtyřhranné pilíře. Na zevnějších bočních stranách lodi 10 massivních opěráků s ústupky, zakončených fiálami. Kolem kůru rovněž opěráky počtem 5, poněkud štíhlejší. U jižní průčelní věže šnekovité schodiště, vystupující pěti stranami osmistěnu; v jeho horním patře pod stříškou ve výklenku prastará soška biskupa (sv. Gotharda?) na konsolce. — Sakristie pochází asi z přechodní doby, a byla snad — soudíc podle stop zazděných oken — původně boční lodí; má teď malá hrotitá okna a křížovou klenbu. Na jižní straně, kde loď a kůr se stýkají, vystavěna začátkem 18. stol. kaple sv. Josefa s renaissanční kopulí. Na zevnější zeď této kaple přenesen se zdi sakristie prastarý basrelief Ukřižování (krucifix, Matka Boží a sv. Jan). Hlavní oltář jest gotický, zcela nový; z bočních oltářů jsou dva renaissanční s dobrými obrazy v krásných rámcích a staršími dřevěnými sochami; oba oltáře na východním konci bočních lodí jsou barokové a mají za antependium olejomalby, z nichž ona v severni lodi je zvláště pozoruhodna, představujíc Unčov za 18. stol. (Viděti tu tři hlavní budovy unčovské, totiž oba kostely a radnici, kolem města pak hradební zeď s polokruhovými baštami.) Dva oltáře konečně jsou rokokové; na nich pěkné obrazy sv. Jana Nep. a Jana Sarkandra. Konečně je zde obraz P. Marie Častochovské v pěkném rámci barokovém. Kazatelna gotická je zcela nová. Křtitelna je barokova. (Ve faře chová se kamenná mušle, pokládaná za starou křtitelnu.) Dvéře do sakristie a čelní strany lavic kostelních jsou pěkně vykládány; boční strany lavic pak uměle řezbovány (viděti tu znak městský: orlici, odznaky cechů a jiné arabesky). Skříň varhan jest rovněž velmi pěkná, baroková. Náhrobní kameny upotřebeny za posledních přestaveb kostela za dlažbu. Jeden kalich barokový zdoben jest pěknou prací smaltovanou. Zvony byly lity r. 1783. Matriky počínají rokem 1608. V sakristii sousoší Ukřižování ze dřeva a štuku; v kapličce pod jižní věží pak kamenná „olivetská hora“.

b) Bývalý kostel Minoritský, profanovaný a přestavěný; původně gotický, neměl věže; polygonální kůr s opěráky dosud zvenčí zachovaný, okna však zazděna a vnitřek stropy přepažen. Loď má nyní ráz úplně barokový, a zachovala se v ní pěkná kazatelna. V sakristii pak jsou cenné nástropní fresky (umývání nohou a jiné příběhy ze života Kristova). V bývalém klášteře Minoritském jest několik starých obrazů svatých a podobizen. (Mitth. Centr. Comm. 1898, 119.)

c) Někdejší radnice, nyní okresní soud, jest nedávno obnovena v renaissančním slohu; má vysokou věž s galerií z r. 1668, ve čtyřech rozích střechy věžové pak po jedné malé vížce. Na jedné podélné straně přistavěna r. 1763 loggie s dvojstranným krytým schodištěm. — Z bývalých bran městských zachovala se na naše časy jediná, věží opatřená, umělecky ovšem nijak nevynikající; i z této stojí dnes toliko brána vnitřní (všechny zdejší brány měly totiž dvě části, příkopem od sebe oddělené: vnější a vnitřní). Kamenná deska s latinským nápisem, gotickou, málo čitelnou minuskulí vytesaným, umístěná druhdy na někdejší bráně zevnější, zasazena jest nyní do nově upravené zdi v těchže místech. Kolem města zachovala se z části ještě stará hradební zeď s polokruhově vystupujícími baštami. — Obecní archiv jest dosud bohatý, přes to, že mnoho z něho zničeno. Nejstarší listina je z r. 1223 s dvěma pěknými pečetmi (Přemysla Otokara I. a olomouckého biskupa Ruperta). Kromě několika starých obrazů — jeden pohled na město, pak portréty královských rychtářů unčovských ze 17. stol. — chová se na obecním úřadě též popravní meč městský s umělými rytinami.

d) Na náměstí stojí velice krásný sloup Mariansky z let 1729—1743, jenž snad nemá sobě rovného v celé zemi, vynikaje ušlechtilostí forem, rozdělením a úměrným seskupením mass; také svými rozměry (výška činí 72 stop) náleží mezi největší toho druhu pomníky v zemi. Půdorys podstavce má podobu konkávního čtverce s výběžky v rozích. U každého takového výběžku stojí na soklu socha. Ze širokého soklu zvedá se souměrný, vysoký podstavec stejného půdorysu jako základy, v každé prohloubené straně výklenek se sochou; z každého rohu tohoto podstavce vystupuje sloup s vinutým dříkem a na těchto sloupech postaveno opět po jedné soše (celkem tedy soch 12). Z řečeného podstavce konečně zvedá se mohutný a přece štíhlý,

vysoký, čtyřboký sloup korintský, na němž stojí socha P. Marie s Ježiškem. Všechno pak obklíčeno jest pěkným kamenným zábradlím.

3. Konice.

Farní kostel Narození P. Marie, jednolodní, zbudován byl co do hlavních částí v nynější podobě r. 1556 (dle současného českého nápisu na epištolní straně presbytáře); z r. 1681 a 1690 pocházejí obě boční kaple sv. Trojice a Matky Boží bolestné, kopulovitě sklenuté. R. 1703 konečně byl kostel obnoven od hradištských praemonstrátů (dle latinského nápisu na evangelní straně presbytáře). Celkový ráz stavby je střízlivá renaissance; nádherněji vyzdobeny jsou toliko klenby obou bočních kaplí a sice kaple bolestné Matky Boží ornamenty štukovými, kaple sv. Trojice pak malbami, představujícími slávu sv. Trojice. Klenba lodi jest valená s příčnými pasy; presbytář má půdorys obdélníka. Na západním konci kostela stojí věž, jejíž kryt má cibulovitou báni a lucernu. Dva boční oltáře mramorové pocházejí z chrámu sv. Jakuba v Brně, kazatelna jest renaissanční. — V tomto kostele jest pět náhrobních kamenů pískovcových, totiž:

1. Václava, syna Karla Konického ze Švábenic († 1523), za oltářem;

2. Zdeňka Konického ze Švábenic († 1545), v kapli bolestné Matky Boží;

3. Aliny Konické ze Švábenic († 1554), pod kruchtou;

4. Jindřicha Konického ze Švábenic († 1572), v kapli bolestné Matky Boží;

5. Václava Konického ze Švábenic († 1607), pod kruchtou.

Konečně jest v kapli bolestné Matky Boží pěkný barokový pomník Jiřího ryt. Hofmanna z r. 1686. (Zevrubnější popis všech těchto pomníků a nápisy v tomto kostele viz v článku následujícím.)

Zámek vystavěn byl od hradištských praemonstrátů asi začátkem 18. století; jest to barokní stavba o jednom patře; na střeše věžka s cibulovitou bání; nad vchodem soška sv. Norberta. Někdejší jídelna vyzdobena jest pěknými malbami nástěnnými.

(Příště dále.)

Nápisy a pomníky z Litovelska.

Litovel. Německý nápis na náhrobním kameni v severní zdi farního kostela a některé německé nápisy na soukromých

domech litovelských uvedeny jsou v Kuxově Geschichte der Stadt Littau, p. 86. Tamtéž jest i latinsko-český nápis na reliefu v průjezdě radnice (Verbum domini manet in aeternum. Hodie mihi, cras tibi. Letha panie 1572).

Nápis na bývalé olomoucké bráně v Litovli, nyní na nové zídce (dle sdělení p. MUDra. J. Smyčky):

In dem 1643. Jahr den 17. Juni hat die Schwedische Haupt-armada Stadt Litta belegert, an diesem Ort Preß Geschossen und nachmals die Stadt mit Sturm erobert. Darauf drei hohe wohlerbaute Thurm sambt beiden Thoren gesprengt die Brustwehr der Maurer eingehaut den Zwinger und Wahl geschleiffet und die Stadt nach Eindtlich Belieben erbarmlich ruinirt.

Na tzv. andělském zvonu na věži farního kostela sv. Marka jest tento nápis gotickou minuskulí: o rex glorie veni (cum) pace M° CCCC° l° xxv° Wenzes. Kondler me fecit.

Na zvonu hřbitovního kostela sv. Filipa a Jakuba rovněž gotickou minuskulí (dle sdělení d. p. V. Pinkavy):

o + rex + glorie + veni + cum + pace + Wenceslaus +

Oba zvony tyto, patrně současné, lity byly olomouckým konvářem (Kondler) Václavem.

Na severním portálu farního kostela:

B. Iosephe nVtrItor CarIstI et MoraVIae patrone ora pro popVLo DeI et Vere nos.

Na jižním portále téhož kostela:

Joannes Adamus D. G. S. R. J. Princips
de Liechtenstein et Nicolsburg Dux
Oppaviae et Carnoviae.

Na gotickém kalichu téhož kostela:

Thomas Rother 1483 me fecit.

Na ciboriu tamtéž:

IM I/R MDLXXXVIII IM A MPT HER FRANZ RENNERS VND DER HERN MATES KEIL IAN SEYKORA VND MERTEN GIESSKE IST DIESER KELYCH GEMACHT WO.

Konice:

Na epištolní straně presbytáře farního kostela zasazen jest ve zdi kámen s tímto nápisem:

Ke cti a chwale Božj a na pamatku Nebožce pani Aleně Konické z Sswabenicz, wierné mažełce pana Zikmunda Helta

z Kemetu na Mezeřičz Krále gesti Raddy a mistokacleře Kr.i Cze.o y wssemu Rodu Sswabenské a giny zde w panu Bohu odpočjwagicym Tento chrā Bozy gt ssťastně dokonán. Leta páně MDLVI.

Pod tím erby Heltů z Kementu (padací mříž) a pánů z Švábenic (čtyry střely kolem kroužku). —

Na evangelní straně presbytáře vytesán jest v kameni tento nápis:

PRO ALMÆ TRIADIS GLORIA AC HONORE
A RMO ET PERILL DD. NORBERTO ZIELETZKY
EX EQTIB9 DE POCZENITZ LI. ABB. GRADIC.
EXEMPTI ORD. PRÆM. ET VICAR. GENER.
A. III. POST MNRIO GRAD. COMPARATA HÆC
BONA KONITZ ET STRAZISKO, ECCLIA HÆC
Á FVNDAMENTIS MONRII SVMPTIBVS DVRE
GRATVITO ÆDIFICATA EST.

(V prvním řádku chronogram 1703.)

Pod tím taktéž dva — barokové — štítky znakové: pravý podél rozdělen: v pravé polovici mnich, po každé straně hvězdička; v levé přílba (?) s cípatou čepicí (znak Želeckých z Počenic); nahoře infule a opatská berla a písmeny: N Z D P A G (*N*orbertus *Z*ieletzky *d*e *P*oczenitz, *a*bbas *G*radicensis). V levém znaku mnich mezi dvěma hvězdičkama. Nad tím C G (*C*onventus *G*radicensis ?).

Nad vchodem do kaple nejsv. Trojice: PerpetVo honorI DeI PatrIs et FILII et SpIrItVs sanCtI ab HoffMan pIe ereXIt.

(Chronogram 1681.)

Nad vchodem kaple bolestné Panny Marie pak jest tento nápis:

HonorI DoLorosae FILIae DeI PatrIs, GenItrICIs FILII sponsae SpIrItVs sanCtI paraCLetI totIVsqVe ss. TrInItatIs TabernaCVLI. Joannes Georgius ab Hoffmann erexit.

(Chronogram 1690.)

Náhrobní kameny jsou v tomto kostele tyto:

1. Za oltářem kámen 1·20 m vysoký, 0·40 m široký; na něm vyobrazen reliefem mládeneček klečící, a pod ním erb pánů ze Švábenic.

Nápis gotickou minuskulí:

Leta M·CCCCCXXIII sobotu po swati Lucji vmrzel Gest Wazlaw sin pana Karla Konizkiho vrozene. wladi. sswabeniz a na Konic[i]. Proste pana bo. zani.

Pod tím vine se hadovitě stuha se slovy: Boze smiluy se nad nimi.

2. V boční kapli bolestné Matky Boží na epištolní straně oltáře:

Náhrobní kámen Jindřicha Konického z Švábenic († 1572). V prohloubeném, nahoře kulatě sklenutém poli, stojí rytíř v životní velikosti, v úplném brnění, avšak s nepokrytou hlavou, poněkud v pravo obrácenou, s mečem na levém, dýkou (tzv. misericord) na pravém boku, levice spočívá na kyčli, pravice drží erbovní štít s erbem pánů ze Švábenic (čtyry střely kolem kroužku, na přílbě dva rohy bůvolí); u levé nohy přílba s otevřeným hledím a pštrosími péry. V obou výkrojcích horního oblouku po okřídlené andílčí hlavičce. Na vyvýšené obrubě nápis gotickou minuskulí:

W nedielj po trzety hodinie nanocz przed swatu Marzi M: 1572, Vmrzel gest Vrozeny a statecżny Rytirz pan Gindrzich Konicky z Sswabenicz a na Koniczy tuto odpočywa Gehożto dussi pan Buoh racż milostiw byti amen.

3. V téže kapli na evangelní straně oltáře zazděn jest kámen Zdeňka Konického ze Švábenic † 1545. Velikostí a úpravou srovnává se s předešlým (oba jsou zajisté současné). Představuje rovněž rytíře v plné zbroji, s hlavou nepokrytou, avšak vykročujícího v levo; levice spočívá na rukojeti meče (u pravého boku opět misericord), pravice pak na erbovním štítě s týmže erbem jako pod č. 2. Mezi rozkročenýma nohama přílba s otevřeným hledím a pštrosím peřím.

Nápis týmže písmem na obrubě:

Leta 1545 w prwni sobotu postni vmrżel gest vrozeny a statečny Rytirż pan zDeniek Konitżky z Sswabenicz a tuto pochowan. Gehożto Dussy Pan Buoh milostiw byti Račz Amen.

4. Pod kruchtou (v západní zdi kostela) náhrobní kámen Václava Konického z Švábenic † 1607. Polovypouklý obraz rytíře podobný onomu pod č. 2., rovněž s erbem švábenským. Přílba se spuštěným hledím mezi rozkročenýma nohama. Nápis:

LETHA 1607 DNE 23 LEDNA VMRZEL VROZENI . A STATECNI . RITIRZ . PAN WACLAW KONICKI . SSWABENIC .

A NA KONICI . GEHOZTO DVSSI PAN BOH RAC . MILOSTIW BEITI . AMEN .

5. V téže zdi náhrobní kámen Aliny Konické z Švábenic † 1554; má tento nápis minuskulí:

Leta panie 1554 w pondieli po nedieli prowodnij vmrzela gest vrozena pani Alyna Koniczka z Sswabenicz, manzielka vrozeneho a statecżneho rytyrze pa Zykmuda Helta z Kementu a na Mezerziczy Krale Geho milosti raddy a mysto kanczlyrze kralowstwie Cziesskeho.

Pod tím erb švábenský s tímto opisem:

Gegižto dussy Pan Buoh racz milostiw begti.

6. V kapli bolestné Matky Boží barokní štukový pomník někdejšího pána Konického (1685—1697) Jiřího ryt. Hoffmanna, c. k. plukovníka. Pomník má tvar katafalku, na němž uprostřed válečných trofejí klečí rytíř mladistvé, bezvousé tváře, s nepokrytou hlavou a sepjatýma rukama. Na rakvi český nápis (patrně novější): „Proto jsem se smrti nebál. Jiří Hofman. 1686.“ Pomník tento postaven byl na poděkování za šťastný návrat z války. Na spodní části katafalku složitý erb ryt. Hoffmannů z Kachersbergu, ještě složitější než jak vyobrazen jest v Siebmacherovi, Mährischer Adel, tab. 149. (Za některé doplňky mých zápisků o Konici děkuji p. naduč. J. Bartůňkovi.)

V. Houdek.

Literatura.

Slovensko. Prémie Umělecké besedy na rok 1901. Často slyšet u nás stesk, že žijeme den ode dne, nedosti vážně dbajíce vyšších zájmů národních. Ovšem částečně omluvitelný je ten zjev, že při našem zápase tu volá práce zde, tu zas onde a takto chtě nechtě za nedostatku pracovníků se tříští. Vídáme také mocnější vzrušení, opravňující k nejlepším nadějím, ale i to brzy hasne, a nastává ochablost. To platí též o slovenské otázce.

Literarní roztržka v letech čtyřicátých vyvolala silné vzrušení, jež mluví k nám nejlépe slovy spisu Hlasové o potřebě jednoty spisovného jazyka; ale zvolna se zapomínalo ve víru politických bojů domácích. Málo jen, velmi málo bylo duchů takových, jako Dr. Rieger, který přes všeliké jiné starosti a lopoty otázky té nespustil s mysli až do dneška. Nový všeobecnější zájem o Slovensko nastal v letech sedmdesátých, kdy

jeden ze zakladatelův slovenského jazyka literarního Dr. J. M. Hurban po proslulém výroku Tiszově, že slovenského národa není, učinil nezdařený pokus vrátiti se k spisovné češtině almanachem Nitrou r. 1876. Mládež ho nenásledovala. Za to navázána vzájemnost čilejším stykem osobním spisovatelů českých se Slovenskem. Hálek, Heyduk i Pokorný, nemluvě o mladších Moravanech, vyvažují ze Slovenska vděčné motivy k tvorbě básnické. Rud. Pokorný roku 1880 zakládá k oživení vzájemnosti Československou knihovnu, která však nepřečkala druhého čísla, Vlčkovy Literatury na Slovensku, Holeček i Pokorný zahajují diskussi o vzájemném poměru Čechův a Slovákův. A zase potuchuje zájem o Slovensko, až vzrůstá v posledních letech století 19. Dr. Pastrnek, jenž soustavně a neunavně zabývá se studiem dialektů slovenských, také prakticky snaží se, aby za spolupomoci stejně smýšlejících řešil tuto otázku vzájemnosti činností Českoslov. jednoty; v jeho šlepějích jde Kar. Kálal a j. v. Také čilá diskusse o věcech slovenských, zahájená v posledních právě měsících v několika časopisech, ať jakkoli různí se hlasy jednotlivých spisovatelů, jest svědectvím smyslu pro ně; vždyť i hlasy odchylné od obyčejného spůsobu psaní o Slovensku zajisté vycházejí z nejlepší snahy po dobru Slovákův uherských. Kéž zájem ten již potrvá a co možná nejvíce sesílí! Slovensko toho významem svým zasluhuje v plné míře.

Mluvívá se o vznětlivých a nestálých Francouzích. O letošní veliké výstavě — slavnosti míru — nápadna byla ovšem na nádherném Place de la Concorde stále věnčená socha Strassburka — 30 let po odtržení Elsaska a Lotrinska! Francie jest z nejbohatších státův, s ohromnými koloniemi, obyvatelstva jen v mateřské zemi má 38 millionův a tak těžce želí ztráty území 14.500 km² s 1,603.500 obyv., z nichž dle sčítání z r. 1890 jest Francouzů toliko 217.000. Co tedy znamená pro 8 millionový národní náš celek Slovensko s více než 2 mill. obyvatel na území větším než království České, tak že, jedeme-li z Domažlic na Slovensko, teprve z Přerově asi ocitáme se v polovici oblasti jazykové národa československého!

A namítne-li snad někdo, že Francouzům jde o politické připojení Elsaska-Lotrinska, kdežto u nás jedná se o svazek kulturní, lze ukázati na Německo politicky dříve roztříštěné, ale stále kulturně sjednocené písemným jazykem Lutherovým. S po-

vzdechem čte Čech v literarní historii německé, kterak s úspěchem literatura pracuje dnes o překlenutí všelikých protiv mezi severem a jihem německým, a úspěch tento pociťujeme my v Rakousku nejvíce, co zatím my, dříve v jediný celek spojení jazykem Bible Kralické, jsme jazykově rozdvojeni, a činorodého vědomí o kulturní jednotě národa československého spíše ubývá.

Není snad nevhodné širší toto připomenutí úvodem ku zprávě o knize, na kterou chceme hlavně obecenstvo moravské upozorniti, poněvadž jest právě jejím úkolem vyvolati nám před oči dnešní Slovensko s jeho přírodními i kulturními poměry, s celým jeho svérázným životem a vštípiti také v mysl čtenářův vědomí té kulturní jednoty naší se Slováky.

Kniha Slovensko vydána podnětem Dra. Fr. Pastrnka, jehož spoluredaktory zvoleni Dr. J. Vlček a Dr. L. Niederle. Na 214 stran 4⁰ formatu obsahuje spis 2 básně a 17 článků vědeckých.

Úvodní báseň Heydukova Bratřím Slovákům, obvyklým tklivým tónem básníkovým se nesoucí, vyjadřuje stesk nad útrapami Slovenska i touhu po bratrském objetí slovenského lidu, jenž se mu však bohužel vymyká; „líp nežli po různu jít k popravišti jest s bratry bojovat i žít i — mřít.“

Závěrem jest básnická odpověď na úvodní slova Heydukova z péra klassického slovenského lyrika Hviezdoslava: Bratom Čechóm. Odmítá se v ní výčitka odštěpení; „je krutá, márna aj; len rózni, mýli, nám znechucuje spolstvo užitku.“ — „Hoj, nie je slovenčina pre nás púto! ba ona pomáhá ho zdrviť, sňať; i nežiadajte šmariť páku túto!“ — Láska nás slučuj, milujme se, nedejme. Kdo žíti chce, bytí si váží, toho neopustí člověčenstvo ani Bůh. — Táž pevná víra v pomoc Boží, jaká vyzařuje také z jiných silných veršův Hviezdoslavových. Mínění Hviezdoslavovo o spis. slovenštině je také míněním celého snad spisovatelstva slovenského.

Z prací prosaických předně pozornost jest nám obrátiti na článek Pastrnkův, který jako nejlepší znalec dialektů slovenských vzal si za úkol pojednati o slovenštině.

S vývody jeho každý nepředpojatý čtenář projeví plný souhlas. Pastrnek uznává za dnešních poměrů nutnost slovenského spisovného jazyka, ale přes to ukládá nám úkolem, udržovati jednotnost kulturní i tenkrát, kdyby Slováci jednali přímo

proti nám. „Na nás zajisté jest, abychom viděli dále, nám příslušejí první kroky, my máme znáti, co nám káže národní náš zájem, a při tom nespouštěti se naděje, že toto poznání časem pronikne i tam, kde dosud proniknouti nemůže.“

Spisovatel nemá naděje v příznivý, volnější rozvoj národní Slovákův uherských; za těch okolností nezbude pak Slovákům leč postaviti budovu osvěty na základ širší, kulturní to jednoty s ostatním národem českým, což stane se dojista, jakmile národ náš bude žíti plně svým vlastním životem kulturním, tak jako tříštění nastalo za dob úpadkových.

Důvodem pro toto tvrzení jest Dru. Pastrnkovi jednak všeobecná srozumitelnost obecné mluvy naší v Čechách, na Moravě, ve Slezsku i na Slovensku, kterou dokazuje velmi pěkně, srovnávaje češtinu se slovenštinou spisovní, dále se západní, na konec pak s nejvýchodnějšími nářečími slovenskými, jednak to, že ve skutečnosti ideová jednota písemnictví československého dosud není přerušena.

Na konci svého článku s důrazem vytýká, že „politická hranice moravsko-uherská netvoří zároveň jazykové hranice, nýbrž že nenáhlý přechod od češtiny k slovenštině celý se odehrává na Moravě“. Odtud nesmírná důležitost Moravy v otázce slovenské, kdyžtě slovensky vlastně mluví se v celé východní Moravě.

Tento názor Pastrnkův došel výrazu v celém sborníku, jehož velice značná část týká se také východní Moravy, a proto právě pokládali jsme za svou povinnost šíře zde o díle Slovensku se zmíniti.

Podkladem jaksi všech statí vědeckých jest článek: Poměry přírodní na uherském Slovensku, jejž napsal Andr. Kmeť. Za pilně snesená všeliká data sem spadající jsme spisovateli tím vděčnější, když dovídáme se hned s počátku, že vlastně celkového soustavného popisu Slovenska dosud není. V článku při udávání hranic Slovenska dotčeno také rozhraní jazykového. Jelikož statistika národopisná v jiných článcích není uvedena, byli bychom si velice přáli ji zde. Víme, že v Uhrách sčítání lidu pro národnosti nemaďarské i při udávání mateřské, nikoli obcovací řeči, vykonáno bylo „po maďarsku“, ale přece úřední data mohla býti jakýms podkladem, který lze dle vlastního názoru a dále úsudkem opravovati. Alespoň per-

centualní zjištění národnosti v jednotlivých župách — vidíme to u některých také ve spise Die österr.-ung. Monarchie — bylo jistě možné. Jak zajímavé je na př. již příležitostné konstatování Pastrnkovo, že proti Polákům na severu, jak proti Rusínům na východě, živel slovenský jest na postupu! Také bychom si přáli k tomuto článku, resp. dílu vůbec důkladnější mapy Slovenska, které dosud není. Byli bychom se jí zajisté zavděčili Slovákům samým, kteří tak jako my musí bráti za vděk mapami cizími, kde naše domácí jména jsou tak zkomolena nebo přeměněna, že vůbec nelze se v nich vyznati. — Obraz přírodních poměrů na území Slováků moravských doceluje chvalně známý přírodozpytec moravský, ředitel Jos. Klvaňa.

Z přírodních poměrů vyplývající všeliké zvláštnosti hospodářství na Slovensku, jichž na konci svého článku dotkl se A. Kmeť, šíře projednány od Žigy Paulinyho-Tótha. Bohužel, při naprostém nedostatku pramenů spisovatel neměl po ruce údajů pro celé území slovenské, jak jest ohraničeno v článku Kmeťově, nýbrž jen pro 15 stolic. Obraz podaný Paulinym je dle doznání samého spisovatele trudný; malé vzdělání rolnictva, zastaralý způsob hospodaření, velké daně při nepatrných pozemcích, velké úroky z půjček, naprosté zanedbávání horních, slovenských krajů proti dolním maďarským — toť jsou hlavní příčiny toho zjevu. Článek byl by ještě názornější, kdyby byla třeba redakce sama pod čarou ke statistickým tabulkám připojila příslušná data týkající se Čech a Moravy, kterých spisovatel po ruce neměl.

Dr. L. Niederle uvádí nás do pravěku Slovenska až po příchod dnešních Slováků, který se udál ze Zakarpatí ve stejnou asi dobu jako Čechů do Moravy a Čech, nejisto jen zda z Moravy průsmykem Vlárským a podél Dunaje či přímo přes sev. Karpaty do Pováží.

Stručné dějiny Slovenska od Pavla Křižíka seznamují nás s dalšími příběhy Slovákův až do nejnovější doby, kdy pro Slováky není ochranného zákona v pradávné jich vlasti. Zajímavý a zajisté správný jest vývod p. spisovatele o náhlém klesání živlu německého v oblasti slovenské, jakmile pozbyl svého dřívějšího nadpráví.

Vedle článku Milana Licharda o slovenské národní písni byl by jistě místný třeba kratičký jen článek z péra L.

Janáčka o písni moravské. Vždyť táž dvojice článků velmi dobře se osvědčila při statích následujících. Tak na př. známý znalec kroje slovenského P. Sochăň vyličuje kroj Slováků v uherských a parallelně řed. Jos. Klvaňa moravských. Článek prvý mohl býti rozsáhlejší, jak toho vymáhalo jednak veliké bohatství látky, jednak také účel knihy, jíž Slovensko uherské jest předce předmětem hlavním.

Pěkné a nové příspěvky k poznání zvyků v a obyčejů v na uher. Slovensku sebral pilný spisovatel a horlivý pěstitel vzájemnosti československé J. L. Holuby, kdežto stručné, ale jadrné vylíčení života Slováků moravských jako výňatek z proslulých svých spisů lidovědných podal šk. rada Fr. Bartoš.

Kdo jiný nežli Jar. Vlček na základě všeobecně uznané své činnosti liter. historické byl povolán sestaviti přehled literatury slovenské? V článku svém Jar. Vlček přihlíží hlavně k rozvoji poesie, v ostatních odborech právem odkazuje čtenáře na své Dejiny literatúry slovenskej. Ale kdežto v těchto dějinách Vlček hlásal, že Štúr, Hodža a Hurban dali základ „samostatnej literatúre slovenskej", v článku našeho sborníku výslovně poznamenává, že literatura i po rozluce jazykové z roku 1844 zůstala neodlučitelna. Tedy jakýs návrat k prvotnému stanovisku Vlčkovu o Literatuře na Slovensku. Velkými a zdařilými rysy kreslí význačné literarní typy moravské Fr. Bílý; ježto právě východní Morava také jest slovenská, Slováky jsou nejen J. A. Komenský, nýbrž i Fr. Palacký a celá řada význačných pracovníků v mladší moravské literarní generaci.

Poučné jsou stručné dějiny školství slovenského od P. Křížka a články o poměrech katolických Slováků v uherských od J. Gerometty i slov. církve evangel. augsb. vyzn. od J. L. Holubyho. Všecky jsou smutného rázu. Pronikavá maďarisace nejen školu, ale i chrám činí služebným chauvinismu maďarskému, nehledíc na mravní prospěch lidu, o který má především církvi jíti. Proto také příslušníci stavu kněžského obojího vyznání odsuzují toto nekřesťanské jednání maďaronské hierarchie. V prvém z těchto tří článků byla by bývala žádoucna pro čtenáře českého větší šíře při líčení, jak dnes vniká útlak maďarisační nejen do školy obecné, nýbrž i do škol mateřských. Opět bylo lze několika statistickými daty osvětliti stav dnešního školství slovenského proti maďarskému,

tak jako v druhých dvou článcích rozdělení Slováků v jejich sídlech podle vyznání.

Svědky důležité husitské i pohusitské invase české na Slovensko, která právě měla v zápětí přilnutí Slováků ke kultuře české, jsou nejen písně a knihy, ale také dřevo a kámen. V příspěvku k poznání „husitských" kostelíků na Slovensku J. Koula upozorňuje na rázovité stavby některých kostelů slovenských, které svědčí vnějším svým rázem, že jsou díly bojovníků husitských, jako vnitřní výzdoba malířská i řezbářská u některých ukazuje vliv práce české, nejspíše původem ze severovýchodních Čech.

Kniha vypravena jest nádherně. Četná vyobrazení, oživující text, jsou až na malé výjimky zdařilá, reprodukce jejich, jak již jsme při mladé Unii zvykli, stkvostná. Poukazujeme pouze na první obraz Koulův: Husitský hřbitov a kostel v Rimavské Báni. Jenom Úprky zde pohřešujeme, a bez něho nezdá se nám již ani býti Slovensko Slovenskem.

Spis o Slovensku téměř nemohl se minouti bez přílohy hudební. Vždyť jsou čarovné písně lidové z nejkrásnějších ozdob slovenského lidu, jeho potěchou v četných strastech a nejčistějším projevem radostí nečetných lepších chvil jeho života. Obojího druhu najde zde milovník zpěvu a hudby pěkné zástupce v přiložených Slovenských spevech, 15 to písních pro 1 hlas s průvodem piana, zpracovaných Vítězsl. Novákem.

Za celý nádherný spis, který zatím v malém jest nám o Slovensku tím, co Vlastivěda Moravě neb Slezsku, zasluhuje Umělecká beseda vroucího díku.

Moravě jest valná část spisu věnována, na úkol Moravy v otázce slovenské poukázáno. Dnes již z části Morava působí na Slovensko svými pohraničními ústavy středními. Jakmile práce kulturní, stále utěšeněji na Moravě se rozvíjející, bude dobře organisována, působení to bude jistě stále pronikavější. Dej Bůh, aby bylo také úspěšné! *J. Kabelík.*

Berthold Bretholz: **Mocran et Mocran.** Zur Kritik der goldenen Bulle K. Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212. (Mittheilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung", Ergänzungsband VI, s. 235—253.)

Tato studie zabývá se listinou, vydanou od krále a později cís. Bedřicha II. v Basileji dne 26. září 1212 markrabímu moravskému, Vladislavovi Jindřichovi. Tato listina dána byla téhož dne, jako jiné dvě listiny, obsahující důležitá privilegia i darování statků králi Přemyslovi Otakarovi I. v odměnu za služby staufskému králi prokázané. Ale kdežto tyto listiny jsou úplně jasné, znění listiny dané moravskému markrabí obsahuje darování jakýchsi „Mocran et Mocran“ se vším právem a příslušenstvím, s výhradou závazků poddanských, kterými povinen jest markrabí císaři.[1]) Význam těchto dvou slov dosud není vyjasněn, a od dřívějších historiků rozličným spůsobem byl vysvětlován; Palacký vykládal je jako císařské lenní statky, Dudík jako dvě stejnojmenná panství, Bachmann jako dva statky z říšského území.

Proti podobným výkladům obrací se Bretholz v článku výše zmíněném a provádí v něm trojím směrem, palaeografickým, diplomatickým a historickým, důkaz, že „Mocran et Mocran“ jsou zkomoleniny spisováním vzniklé z „marchionatum Moravie“. Poněvadž však přepsání „marchionatum“ na „Mocran“ nesnadno si lze vymysliti, vkládá spisovatel jakožto střední článek svého důkazu domněnku, že koncipient této listiny v myšlenkovém přehlednutí na místě „marchionatum Moravie“ napsal „Moravie Moravie“ a to ve zkrácené formě „moraû moraû“, spisovatel pak neznalý jmen a poměrů přepsal v „mocran mocran“ a domnívaje se, že jsou to dvě stejnojmenná jména místní, spojil je spojkou „et“. Dále kombinuje spis, že strana přijímající, t. j. v tomto případě markrabí Vladislav, listinu přijal i s onou chybou smysl rušící, ježto u vrstevníků nemohlo býti pochybnosti o pravém významu listiny darovací; uvádí pak i jiné případy, kde se takové chybami porušené listiny přijímaly bez námitky.

Až potud důkaz palaeografický a diplomatický, jímž dosti pravděpodobně původ oné chyby písařské se vykládá, až na okolnost snad, že není ani třeba vkládati onen fingovaný střední článek „moraû et moraû“, neboť při nedbalosti a povrchnosti opisovače mohl zcela snadně vzniknouti tvar „mocran et mocran“

[1]) Notum facimus tam presentibus quam in evum successuris, quod nos eidem marchioni et heredibus suis de nostre liberalitatis munificentia concedimus et confirmamus Mocran et Mocran cum omni jure et pertinentiis suis salvo servitio, quod inde curie nostre debetur.

přímo z „marchionatum Moravie“, tím spíše, ježto ono „at“ v prvním slově mohlo písaře vésti na spojku et, kterouž obě zkomolená slova spojil.

Kdežto však důkaz palaeografický scvrká se na pouhou domněnku, jakým způsobem ona dvě záhadná slova mohla vzniknouti, na druhé straně mnohem spolehlivější oporu vývodům spisovatelovým poskytují námitky věcné čili historické. Kdežto v darovací listině dané králi Přemyslu Otakarovi u každého darovaného statku nalézáme bližší určení jeho, (proprietas nostra, castrum, provincia, feodum a p.), u jmen „Mocran et Mocran“ s ničím podobným se neshledáváme. Za to však čteme zde klausuli: „cum omni jure et pertinentiis suis salvo servitio, quod inde curie nostre debetur“; tedy podobná klausule, jakou nalézáme v oné listině krále Bedřicha II., kterouž potvrzuje Přemyslu Otakarovi držení království Českého (regnumque Bohemie liberaliter... et consueta curie nostre iusticia... concedimus). Podobnost klausulí dobře svědčí o tom, že bylo-li jednou listinou přiřčeno Přemylu Otakarovi království České, druhou se přisuzovalo bratru jeho markrabství Moravské, a nikoli nepatrné statky, o jichž poloze nikdo ničeho neví, a které tedy nemohly míti té důležitosti, aby se z nich vyhrazovaly zvláštní služby pro císařský dvůr. Při tom není dokonce třeba, jak spisovatel činí, pokládati Moravu za léno říšské od Čech úplně nezávislé. Markrabí Vladislav mohl i jako lenník koruny české držení Moravy dáti si potvrditi od krále německého, jehož svrchovanost oba bratři uznávali.

Přidejme k těmto vývodům archiváře Bretholze ještě jednu okolnost, kterou tam pohřešujeme: obě domněle darované osady (Mokřany?) mají české jméno, tedy — předpokládaje pravost donace — ležely v obvodu království Českého nebo markrabství Moravského; jakým právem by byl mohl král německý darovati statky ze zemí, jichž vnitřní samospráva mu nikdy nenáležela?

Až potud proti uvedenému článku dra Bretholze nebylo by podstatné námitky; „Mocran et Mocran“ bez obavy bude lze uvésti na správný tvar: „marchionatum Moravie“. Jiná jest však otázka: řekl tím spisovatel něco docela nového, dosud neznámého? Dle jeho vlastního výroku bychom musili mysliti, že ano, neboť na str. 240 onoho pojednání praví: „Immerhin scheinen diese Bedenken nicht so augenfällig zu sein, da niemand der

neueren Forscher auf den Gedanken gekommen ist, an der richtigen Überlieferung der beiden Worte zu zweifeln". Ale v zemském archivě za předchůdce Bretholzova archiváře Brandla nebylo pochybnosti o správném výkladě obou slov „Mocran et Mocran"; o této konjektuře se vědělo. Důkazem toho jest místo v referátě Bachmannově „Geschichte Böhmens", který jsem napsal již před rokem (v Čas. Mat. Mor. r. 1900, str. 104). Ono místo zní: „Že by byl tento panovník (král Bedřich) zároveň se známým privilegiem z r. 1212 udělil také moravskému markrabí Vladislavovi jakési dva statky (Mocran et Mocran), o tom dlužno právem pochybovati; zkomolený text dotyčné listiny dává spíše souditi, že Vladislav byl od krále stvrzen v hodnosti své jako markrabí moravský. Neboť jakým právem by byl mohl král Bedřich rozdávati statky, které mu ani nenáležely?"

B. Dvořák.

Nová díla:

Listy Oldřicha, probošta Šteinfeldského, do Čech a na Moravu zaslané. Paběrky z klášterních kodexů XII. století. Podává Alfons Žák, O. Praem. — Rozprav České akademie, ročníku VIII., třídy I. čís. 1. Stran 49.

Prokopa Písaře Novoměstského „Česká Ars dictandi". Z rukopisu třeboňského k tisku upravil a úvodem opatřil Frant. Mareš. Rozprav téže Akademie č. 2. Stran 42.

Korrespondence Jesuitů provincie české z let 1584—1770. Z archivu musea král. českého podává Václav Schulz. Historického archivu České akademie čís. 17. Stran 286.

Život a učení na partikulárních školách v Čechách v XV. a XVI. století. Kulturně-historický obraz. Sepsal Zikm. Winter. Nákladem České akademie. — Mimo rozpravy. Stran 821. O této významné knize zmíníme se podrobněji.

Inquisitio domorum hospitalis S. Johannis Hierosolimitani per pragensem archidioecesim, facta anno 1373. Z rukopisu vatikánského vydal Václav Novotný. Historického archivu České akademie číslo 19. Stran 77.

Slovensko. Sborník statí, věnovaných kraji a lidu slovenskému. Premie Umělecké besedy na rok 1901. Redaktoři: Dr. Lubor Niederle, Dr. Fr. Pastrnek a Dr. Jaroslav Vlček s kommissí praemiovou. Stran 214 s krásnými vyobrazeními. V příloze: Slovenské spevy. Pro jeden hlas s průvodem klavíru zpracoval Vítězslav Novák. Stran 34.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin Prášek. Sešity 14. a 15. Jednají o světové říši assyrské za králů z pokolení Sargonova. — O státech a národech východních za Sargonovců. — Národové maloasijští a vznik říše lydské. — Západoiranský lem a veleříše médské. — Israelité za dob spisujících proroků. — Aegypt za XXIII. až XXV. dynastie a závodění assyrsko-napadské. Arabové. Počátek vlády J. Nebukadnesara II.

Dějiny české literatury. Napsal Dr. Jaroslav Vlček. Sešit 11. Obsahuje pokračování a dokončení hlavy VII., (Vlastencové z boudy a Česká expedicí), hlavu VIII. (Osvícenské obrany jazyka a národnosti) a část hlavy IX. (Slovensko Josefinské).

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1900. Ročník III. (S pěti tabulkami.) Stran 167. — Obsah: V. Spitzner: Z botanických cest dra. Ed. Formánka na poloostrově Balkánském a na Východě, s dodatkem. — J. Knies: Pravěké nálezy jeskynní Balcarovy skály u Ostrova na vysočině Drahanské. — K. Absolon: Studie o jeskynních šupinuškách. — R. Formánek: Kůrovci zemí sudetských. — Fr. Kovář: Příspěvek ku květeně okolí Žďárského. — Zprávy spolkové.

Šupinušky moravské (Apterygogenea Moraviae). — Píše Karel Absolon. Zvl. otisk z Časop. mor. mus. zemského. Stran 21. s II. tabulkami a obrázky.

Einige Bemerkungen über mährische Höhlenfauna. Napsal Karel Absolon. Zvl. otisk z „Zoolog. Anzeiger". Str. 6.

Über einige theils neue Collembolen aus den Höhlen Frankreichs und des südlichen Karstes. Napsal Karel Absolon. Zvl. otisk z „Zoolog. Anzeiger." Stran 9.

Almanach České akademie císaře Františka Josefa. — Ročník XI. Vydán koncem r. 1900 Obsahuje mimo obvyklé zprávy přednášku prof. dra. Rob. Nováka: Nové objevy řeckých papyrů v Egyptě a jejich vědecký význam, a posmrtné vzpomínky † členům prof. Albertovi, Zdenku Fibichovi, Janu Ev. Kosinovi, Frant. Lepařovi, Martinu Pokornému, Karlu Küpperovi a Leonidu Nikolajeviči Majkovu.

Hasičská Kronika. Jubilejní spis, vydala Ústřední jednota hasičská markrabství moravského. Sepsal a upravil Titus Krška, starosta Č. Ú. J. H. mark. Mor. Stran LIX. a 628 velikého kvartu s četnými vyobrazeními.

Starožitnosti země české. Díl I. **Čechy předhistorické.** Na základě praehistorické sbírky Musea království Českého píše Dr. J. L. Píč. Svazek 2. Nákladem České akademie a Společnosti musea král. Českého. Stran 162 velikého kvartu, 37 tabulek a mnoho pěkných vyobrazení. Také připojeny náčrtky: 1. Rozloha kamenných mohyl v Čechách. 2. Rozloha mohyl s nejstarší mohylovou kulturou bronzovou. 3. Rozloha kamenných mohyl v Evropě, jež souvisí s mohylami českými. — Část textová obsahuje: Pokolení kamenných mohyl. Bronzová kultura jihočeských mohyl. Vývody: a) Stav pokolení mohylového v Čechách — b) Poslední doba pokolení kamenných mohyl v Čechách. — Dodatek: Seznam skupin mohylových v Čechách.

Věstník král. České Spol. Náuk. Třídy filosoficko-historicko-jazykozpytné za rok 1900 obsahuje tyto práce: Antl Th.: Seznam úroků z města Loun a ze vsí k němu náležitých v letech 1450—1451. — Doerr A. v.: Genealogische Daten über einige böhmische Exulanten in Sachsen aus dem 17. Jahrhundert. — Kolář Jos.: O přízvuku sloves ruských. — Kouba F. M.: Querela stavů českých r. 1611. — Ludwig A.: Die Euphorbosepisode Ilias P. 1—119. — Über die Verbalflexion der Dravidasprachen. — Remorsurus petor oder Ludwig versus Oldenburg. — Zwei klassische Texte über den

Mazdaeismus. — Das Perfectum periphrasticum des Sanskrt. — Der Grundgedanke des Mahâbhârata. — Mohl Dr. Fr. G.: Les Origines Romanes. Etudes sur le lexique du latin vulgaire. — Les Origines Romanes. La première personne du pluriel en gallo-roman. — Pastrnek Fr.: Chrvatsko-hlaholský rukopis Sienský. — Podlaha Dr. A.: Missie P. Kašpara Diriga v Krkonoších r. 1679. — Salaba Dr. J.: Korrespondence kněze bratra Matěje Cyra s Václavem Březanem a Petrem Vokem z Rožmberka. — Schulz V.: Dvě kroniky jesuitské kolleje v Litoměřicích z let 1629—1662. — Strnad J.: Rejstřík kraje Plzenského z r. 1600. S mapou. — Šimák Dr. J. V.: Chotěšovské zprávy o selské bouři r. 1680.

Výroční zpráva král. Spol. Náuk za rok 1900. Obsahuje mimo obvyklé zprávy pojednání Dra. B. Němce: O smyslové a reflekční činnosti rostlin. Stran 55.

Vlastivědy moravské dílu II. vydán okres Bučovský, který popsal Čeněk Kramoliš, říd. učitel v Kloboučkách. Stran 162 s četnými vyobrazeními a mapkou okresu od ředitele Hladíka.

Časopisy:

Věstníku České akademie vydána redakcí Bohuslava Raýmana roč. IX. čísla 8. a 9., ročníku X. číslo 1. Z obsahu vyjímáme: K literární činnosti M. J. Husi. Napsal Dr. Václav Flajšhans. — Zpráva o pracích v archivech a bibliothekách švýcarských a německých o prázdninách r. 1900. Dr. Jaroslav Bidlo. — Paběrky z mor. zemsk. archivu. Podává Frant. Černý. Paběrky z rukopisů Klementinskych. Podává Jos. Truhlář. — O studijní cestě do Londýna. Podává Dr. V. Vávra, adjunkt Českého musea. Sedmdesáté narozeniny Josefa Hlávky, praesidenta České akademie.

Českého Časopisu Historického vydán byl redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře ročníku VII. sešit 1. — Články: L. Hofman: Husité a koncilium Basilejské v letech 1431 a 1432. — Max Dvořák: Antické počátky středověké illustrace. — Frt. Pastrnek: Papežská approbace liturgického jazyka slovanského r. 869 a 880 — Jos. Pekař: Nová kniha o českém dolování a českém horním právu středověkém. Četné referáty, zprávy o časopisech a hojné zprávy jiné.

Časopisu Musea království Českého vydány byly redakcí Antonína Truhláře ročníku LXXIV. svazek 6. a roč. LXXV. svazek 1. Obsah sv. 6.: Dodavek o angl. písni: „Dobrý král Václav“. Podává Jos. Kalousek. — Giuseppe Parini a satirická jeho báseň „Den“. Napsal Jarosl. Vrchlický. — Nově nalezené zbytky staročeského evangelistáře Anselma a umučení sv. Jiří ze XIV. století. Podává Ad. Patera. — Ladislav Stroupežnický, jeho život a dílo. Napsal Jaroslav Kamper. — Obsah sv. 1.: Pozůstalost Dobnerova. Zprávu podává Dr. J. V. Šimák. — Hlaholský zlomek, nalezený v August. klášteře v Praze. Podává Jos. Vajs. — Julius Zeyer. Napsal Jaroslav Kamper. — Nově nalezené zbytky t. zv. „zlomků Epických“. Podává Dr. V. Flajšhans. — Ladislav Stroupežnický, jeho život a dílo. Napsal Jaroslav Kamper. — Bojiště válek husitských od r. 1419—1434. Podává Hanuš Kuffner. — Hlídka literární a zprávy.

Provolání.

V měsíci listopadu l. P. 1899 sešlo se v Sokolnicích (u Brna) na 60 mužů všech stavů z celého okolí, aby utvořili „Komitét pro zřízení pomníku na bojišti Slavkovském“.

Učinili tak jako křesťané, jako vlastenci rakouští: jako křesťané mají v úmyslu, po opuštěném a zcela osiřelém bojišti neuctivě rozptýlené ostatky padlých vojínův — ať přátel či nepřátel — uctivě sebrati a křesťansky pohřbiti, jako vlastenci rakouští chtějí zřízením důstojného ossaria (kostnice) nad společným hrobem povinnou vděčnost padlým alespoň částečně na jevo dáti, — úmyslu jiného komitét nemá.

Na bojišti Slavkovském z r. 1805 odpočívá na 10.000 nebožtíků: synů, bratrů, otcův, a jejich hrobů nikdo nezdobí, jich hrobů nikdo neosvětluje, na jejich hrobech nikdo se nemodlí, na jejich hrobech ani kříž . . . Jsou to zapomenuté hroby padlých na rozsáhlém hřbitově Prateckém . . .!

Trudné bojiště Královéhradecké lesem vděčných pomníků náhrobních jest poseto; netekla krev lidská také na bojišti Slavkovském, do dneška zcela opuštěném?

Poctivý a bohumilý náš úmysl schválen byl od nejvyšších úřadů světských, vojenských i duchovních: lidé dobří! pomozte nám vykonati skutek milosrdný! Vždyť „za vlasť umříti“ učí učitel, káže kazatel, opěvuje básník jako nejkrásnější smrt!

Dary lásky račte dobrotivě posílati na „Komitét pro zřízení pomníku“ v Sokolnicích (u Brna) nebo p. Vojtěchu Střížovi v Brně, předsedovi zemského svazu vysloužilců moravských.

Uctěním padlých — uctíme lid!

Ne pro čest a slávu svou, nýbrž pro čest a slávu mrtvých!

V Sokolnicích (u Brna) v měsíci únoru 1901.

Komitét pro zřízení pomníku na bojišti Slavkovském.

Vypsané ceny.

Vypsání ceny z Turkovy nadace. Z nadání, založeného při Museu království Českého z odkazu zvěčnělého architekta p. Aloisa Turka, vypisují se dvě ceny po 800 korunách za vědecké práce v posledních třech letech tiskem vyšlé aneb v rukopise chované, a to: jedna za nejlepší práci z oboru přírodovědeckého a druhá za nejlepší práci historickou, jimiž by přírodovědecký výzkum Čech nebo studium dějin českých platně byly obohaceny. Práce ty musejí býti sepsány v jazyku českém. Za práci, za kterou autor obdržel obyčejný honorář spisovatelský, může se nadace uděliti, nikoli však za takovou, která obdržela již nějakou zvláštní cenu. Odměněná práce zůstane majetkem spisovatele, i může jí dle své vůle naložiti, musí však při vydání tiskem 5 výtisků věnovati bezplatně bibliotéce Musea království Českého. Práce o tyto ceny se ucházející buďtež podány správnímu výboru Musea království Českého do dne 15. května 1901.

Zpráva o činnosti Matice moravské za rok 1900

přednesená o valné hromadě dne 5. února 1901.

Rokem 1900 Matice moravská zahájila padesátý prvý rok své činnosti; jest tudíž nejstarším spolkem moravským a z nejstarších vědeckých spolků českých vůbec. V rozvoji jejím tkví kus dějin probuzení Čechů moravských, a bylo by záhodno, aby povolané péro vypsalo aspoň stručnými rysy, jakými směry byla řízena, a co význačného vykonala za půl století. Nebyl by to sice obraz překvapující, ba ani ne uspokojivý, ale taková retrospektiva byla by velmi poučná právě nám, vstupujícím do nového století, abychom poznali vady minulosti a vystříhali se jich v práci další. Byly doby, kdy Matice vydávala jen poučné čtení lidu moravskému, jindy téměř živořila, nemajíc ani členův ani dosti vědeckých pracovníkův ani podpory hmotné, jindy vzchopila se k činnosti osvěžené a výdatnější, vychovávajíc malou vědeckou školu moravskou. Spisů, podporou její vydaných, jest malá knihovna, některé z nich mají cenu trvalou, jiné jsou nyní již vzácnostmi. Poctivě vyznávám, že Matice moravská potřebuje osvěžení novými silami vědeckými, a že jest zrovna nezbytno, aby nově byla zreorganisována. Nesmíme a nemůžeme déle uzavírati se duchu časovému, potřebám vědeckým, naléhajícím se všech stran, nesmíme omezovati činnost spolkovou na jediné vydávání vědeckého časopisu v rozměrech přece jenom skrovných, ale dlužno učiniti, aby Matice moravská byla střediskem vědecké činnosti moravské vůbec a soustředila v sobě všecky pracovníky všech odborů, aby takto spolek stal se opravdovou učenou společností, jež by nejen trpně nepřihlížela ke všeobecné netečnosti, nýbrž dávala sama podněty k práci a výdatně podporovala všecko, co vyskytuje se na Moravě hodného podpory. Za tím účelem bude úkolem příštího výboru, aby podstatnou a vhodnou opravou stanov přispůsobil Matici potřebám nynějším a podporou státní i zemskou opatřil jí dostatečné prostředky

hmotné, které jsou posavad hlavní závadou rozsáhlejší činnosti. Jen tímto spůsobem připadne Matici moravské časem vážný úkol, až země bude míti mimo statnou řadu středních a odborných škol, mimo vysokou školu technickou i českou universitu, která nám bohdá již dlouho nemůže býti odpírána. Naší povinností jest, učiniti opatření, aby Matice moravská i potom zůstala prvním vědeckým spolkem moravským a pojala do sebe všecky odborné síly, které budou povolány na tyto vysoké školy. Dejž Bůh, aby tato upřímná slova má nezůstala bez ohlasu, nýbrž aby záhy stala se skutkem.

Počet členů spolkových se za minulý rok o něco zmenšil. Koncem roku 1899 bylo jich 1165, totiž 9 zakládajících, 127 činných a 1029 přispívajících, a koncem roku 1900 spolek měl všech členů 1138, totiž 11 zakládajících, 124 činné a 1003 přispívající. Příjmů bylo s konce roku 1899 hotově 7355·04 kor. a 12·400 kor. v papírech; s konce roku 1900 činilo jmění spolkové 7320·69 kor. hotově a 12·400 kor. v papírech. Zmenšilo se tedy jmění v uplynulém roce o 34·35 kor.

Časopisu Matice moravské vydán byl ročník dvacátý čtvrtý o více než 27 tiskových arších, a přispěli k němu články, vědeckými zprávami a referáty o novějších spisech P. T. pp.: JUDr. Karel V. Adámek, prof. Jos. Bartocha, prof. Dr. Josef Cvrček, prof. Rudolf Dvořák, ministerský sekční rada V. Houdek, gymn. ředitel Jos. Klvaňa, c. k. zvěrolékař Fl. Koudelka, notář Dr. Mart. Kříž, prof. Jiří Malovaný, uč. Fr. Nosek, berní adj. Fr. Václ. Peřinka, prof. Vincenc Prasek, prof. Fr. Jar. Rypáček, prof. Dr. Fr. Slavík ml., prof. Dr. Frant. Šujan, ředitel Matouš Václavek, prof. Dr. Fr. Kameníček, stud. fil. Karel Absolon, prof. Jan Kabelík a ředitel Fr. Aug. Slavík. Výměnou Časopis Matice moravské posílán byl 45 redakcím.

Mimo redakce vědeckých časopisů českých, německých, polských a chorvátských posílají Matici své spisy: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, Královská společnost Náuk, Matice česká, Společnost přátel starožitností českých, Jednota českých filologů v Praze, Dobročinné družstvo v Petrohradě, Carská akademie Petrohradská, Matice ruská ve Lvově, Akademie Krakovská, Matice Slovinská v Lublani,

Akademie Záhřebská, Cařská novoruská universita v Oděse, Cařská universita v Jurjevě, Museální spolek slovenský v Turčanském sv. Martině, zemské Františkovo museum v Brně, Matice Opavská, Verein für die Geschichte Mährens und Schlesiens v Brně a zemský archiv moravský. —

V roce minulém zemřeli ze členů činných, P. T. pp. JUDr. Josef Tuček, zemský poslanec a přísedící zemského výboru, J. Excellence JUDr. Alois baron Pražák, bývalý ministr a vůdce Čechů moravských, dlouholetý člen výboru Matice moravské, a praelat Augustinianského kláštera na st. Brně P. Anselm Rambousek; ze členů přispívajících: P. T. pp. Jaroslav Neťuka, učitel v Třebíči, Josef Tiefenbach v Dlouhomilově, Dr. Eduard Formánek, c. k. professor I. čes. gymnasia v Brně, P. Antonín Florian, farář ve Ždánicích, pí. Grecová Mathilda, učitelka v Lomnici, Bedřich Kudláč, učitel v Dolních Kounicích, Viktor Hanák, c. k. notář v Telči, a K. Růžička, řídící učitel v Pustiměři.

Členy výboru byli ve správním roce 1900: Zemský archivář ve výsl. Vincenc Brandl jako předseda, c. k. školní rada a ředitel vyšší realní školy české v. v. Adolf Kubeš jako náměstek předsedův, adj. zemsk. arch. v. v. Vincenc Nebovidský jako pokladník, prof. Dr. František Kameníček jako první jednatel, prof. Fr. Jarosl. Rypáček jako druhý jednatel, prof. Tomáš Šilený jako knihovník. Přísedícími výboru byli: Václav Royt, c. k. zemský dozorce školní, Karel Wittek, c. k. školní rada a gymn. ředitel v. v., František Bartoš, c. k. školní rada a gymnasijní ředitel ve výsl., Msgr. Dr. Jos. Pospíšil, sídelní kanovník kapitoly brněnské, Dr. Ferdinand Jokl, professor české realní školy v Brně, Msgr. Vladimír Šťastný, biskupský rada a gymn. professor v Brně v. v., JUDr. František Hodáč, zemský advokát, Dr. Frant. Šujan, c. k. gymn. professor v Brně, Fr. A. Slavík, ředitel zemské vyšší realní školy v Hodoníně, Josef Neoral, professor střední hosp. školy v Přerově, František Bílý, ředitel realní školy v Žižkově u Prahy a P. Alois Hrudička, konsistorní rada a děkan v Telči.

Revisi účtů vykonali J. L. Pejčoch, zemský úč. rada, a František Bořivoj Wurm, vrchní úředník banky Slavie.

Valná hromada, konaná 31. března r. 1900, zvolila prvními čestnými členy spolkovými z. arch. Vincence Brandla, zemsk. dozorce školního Václava Royta a školního radu Františka Bartoše za neobyčejné zásluhy, které si získali o spolek a rozkvět jeho.

Z porad výborových dlužno zvláště vytknouti: Poněvadž rokem 1901 ukončí se 25. ročník Časopisu Matice moravské, uvolil se, byv požádán, p. prof. Fr. Jaroslav Rypáček, že složí do konce tohoto roku Ukazatele ze všech 25 ročníkův. Ukazatel bude přiložen k poslednímu sešitu Časopisu, a mimo to bude vydáno do volného prodeje 200 separátův. — Po žádosti slavného professorského sboru české vysoké školy technické v Brně bylo povoleno, aby z knihovny byly vyřazeny knihy a kresby, týkající se odborů technických, a odevzdány jako majetek spolkový do knihovny české techniky k volnému užívání posluchačům. Na žádost zemského archiváře Dra B. Bretholze povoleno bylo po výtisku všech spolkových spisů do Vatikánské knihovny. —

Z výboru letos vystupují P. T. pp.: JUDr. Fr. Hodáč, P. Al. Hrudička, ředitel Fr. Bílý, prof. Fr. Jaroslav Rypáček, prof. Jos. Neoral a Dr. František Kameníček. Vystupující členové mohou však býti nově voleni.

Na konec výbor vzdává vroucí díky všem příznivcům spolkovým, některým zvláště horlivým jednatelům a redakcím českých i moravských denních listův i časopisův, které ochotně uveřejňovaly zprávy spolkové.

V Brně, v únoru 1901.

Dr. František Kameníček,
t. č. I. jednatel.

Účty Matice moravské za rok 1900.

Položka	Příjmy	Hotovost K	Hotovost h	Cenné papíry K	Cenné papíry h
	Zůstatek z r. 1899 . .	7355	04	12400	—
1	Příspěvky členské:				
	a) nedoplatky . . 580·60				
	b) běžné příspěvky . 2998·84				
	c) přeplatky . . . 180·44	3759	88		
2	Úroky z cenných papírů 502·90				
	Úroky z běžného účtu . 184·71				
	687·61				
	Po srážce výloh . . . 1·91	685	70		
3	Úroky z fondu Palackého 1898–1900	166	88		
4	Za prodané knihy	370	53		
	Součet . . .	12338	03	12400	—

Položka	Vydání	Hotovost K	Hotovost h	Cenné papíry K	Cenné papíry h
1	Bytné s činžovním krejcarem .	427	28		
2	Honoráře spisovatelům . . .	1018	10		
3	Mor. akciové tiskárně . . .	2082	37		
4	Knihaři	156	—		
5	Výlohy redakční, administrační, expediční a jiné	1333	59		
	Součet . .	5017	34		
	U porovnání se součtem příjmů	12338	03	12400	—
	činí jmění Matice moravské koncem r. 1900	7320	69	12400	—
	a zmenšilo se proti začátečnému jmění o 34 K 35 h.				

V Brně, 7. února 1901.

V. Nebovidský v. r.,
t. č. pokladník.

A. Kubeš v. r.,
t. č. místopředseda.

Porovnáno a v souhlasu shledáno:

F. B. Wurm v. r., **Jos. Lad. Pejčoch** v. r.,
t. č. revisoři účtů.

Tiskem moravské akciové knihtiskárny. — Nákladem Matice moravské.

Rodinný nedíl ve světle dat srovnavacích dějin právních.

(Za příčinou stati dra. Jos. Pekaře „K sporu o zádruhu staroslovanskou“.)

Napsal dr. Karel Kadlec.

Zvláštní náhodou obrali si tři badatelé před několika roky ve stejné době za předmět svého studia zádružnou otázku s hlediska historického, nemajíce navzájem ani potuchy, že by se současně někdo jiný zabýval touže otázkou, byť i v jiném rozsahu. Dva badatelé jsou Čechové, třetí švýcarský Němec. Nejdříve vyšla v červenci r. 1898 práce pisatele těchto řádků „Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském“ (v Praze), někdy na sklonku r. 1898 rozprava prof. G. Cohna „Gemeinderschaft und Hausgenossenschaft“ (Zeitschrift für vergleich. Rechtswissenschaft, XIII. sv., Stuttgart 1899, str. 1—128) a konečně na jaře r. 1899 stať Jana Peiskera „Slovo o zádruze“ (Národop. Sborník Českosl., r. IV. str. 38—110, též separátně). Jak již z titulu spisu prvého vysvítá, pojednává se v něm o zádruze, pokud se týče rodinném nedíle, pouze u Slovanův. Mnohem obsáhlejší úkol má práce Cohnova. Autor obrací pozornost k našemu ústavu u nejrůznějších národův, arijských i nearijských, a mezi jiným píše též o zádruze u Slovanův. Naproti tomu vytkl si Peisker původně za úkol probrati historicky otázku zádruhy jen u jižních Slovanův, a teprve když zatím vyšla práce moje a Cohnova, rozšířil svůj úkol, jak jest viděti z druhé části jeho rozpravy, na všechny Slovany ostatní. Se stejného hlediska psán jest spis můj i spis Cohnův. V obou se dokazuje, že zádružný ústav — byť pod různými názvy — jest starobylým institutem vyskytujícím se u četných národův a plemen; pokud běží o knihu mou, obrací se pozornost ovšem jen k právu národů slovanských, v rozpravě Cohnově přihlíží se však k právu národův arijských i nearijských.

Zcela jiné hledisko zaujal dr. Jan Peisker. Podle něho nevznikla zádruha u Slovanů přirozeným vývojem poměrů z lidu samého, nýbrž jest právním ústavem, založeným na právu byzantském a na poměrech tureckého fiskálního systému.

Oba spisy české vyvolaly polemickou literaturu. Nejdříve se ozval ve sporné otázce prof. O. Balzer, který byl na věci interessován jakožto autor stati „Rewizya teoryi o pierwotnem osadnictwie w Polsce" (w Kwartalniku Histor. r. XII. seš. 1., 1898, též separ., str. 47), vyšlé krátce před jmenovanými třemi spisy o zádruze, resp. rodinném nedíle. Stať jeho jest vlastně obšírnou kritikou spisu Fr. Piekosińského „Ludność wieśniacza w Polsce w dobie Piastowskiej" (Krakov 1896), s jehož výsledky Balzer namnoze nesouhlasí. Rodinného zřízení u Poláků dotýká se v stati své prof. Balzer jen na několika málo stránkách, ale vývody jeho v té věci kryjí se úplně s resultáty mého spisu. Bylo tedy zcela přirozeno, že ve sporné otázce mezi mnou a Peiskerem přidal se prof. Balzer na stranu mou. Učinil tak v rozpravě „O zadrudze słowiańskiej uwagi i polemika", jež vyšla v zápětí za prací Peiskerovou, a sice v 2. seš. Kwartalnika Histor. r. XIII. (1899, též separ. str. 74). Ve stati své kritisuje Balzer nejen Peiskerův a můj spis o zádruze, nýbrž probírá i jiné práce Peiskerovy: o pluhu a staroslovanské župě. Pokud běží o otázku zádružnou, vyvrací Balzer hypothesu Peiskerovu o vzniku zádruhy u Slovanů vlivy cizími, vnějšími — a dokazuje, že zádružné zřízení jest domorodým praslovanským právním institutem. Ve stati své vyslovuje sice Balzer souhlas s mými vývody v Rodinném nedíle, jde však ve věci dále než já. Kdežto já, ač stopuju zádružné zřízení pouze v právu národů slovanských, výslovně uvádím, že institut onen není znám pouze Slovanům, pokládá prof. Balzer zádružné zřízení za zvláštnost práva slovanského.

Jakožto druhá odpověď na Peiskerovu theorii vyšla na jaře r. 1900 moje kritická úvaha K „Slovu o zádruze" (Národop. Sborník Českosl. sv. VI., str. 50—93, též separ. str. 47 s dodatečnými slovy k Vlad. Levcovi). Z vlastních pramenů dra J. Peiskera dokazuju, že autor „Slova o zádruze", neporozuměv spisovatelům, na něž se odvolává, a nepochopiv jmenovitě Stojana Novakoviće, buduje novou hypothesu, která jednak pro svůj význam lokální (byzantský a turecký fiskální vliv na jižní

Slovany) nedá se applikovati na všechny slovanské národy a jednak jest vůbec nepřirozena a z různých důvodů neudržitelna.

Úvaha moje o theorii Peiskerově vyšla sice teprve rok po „Slovu o zádruze“, ale uveřejnění její bylo opověděno současně s vytištěním „Slova“ poznámkou, že redakce požádala spisovatele „Rodinného nedílu“, aby v nejblíže příštím svazku Nár. Sborníku Českosl. své zásadně odchylné stanovisko vyložil, což učiniti autor přislíbil. Otázka zádružná dostala se tedy do sporu, který sliboval býti zajímavým.

Dalo se očekávati, že dr. Peisker vyslechne další vývody z protějšího tábora, a že vyloží své námitky ve stati nové, v replice. Dalo se to čekati tím spíše, že v zápětí za „Slovem o zádruze“ objevila se kritika Balzerova, jíž Peisker rozhodně neměl pominouti mlčením. Zatím však autor „Slova“, nevyčkav ani opověděné nové úvahy z protějšího tábora v Národop. Sborníku, zpracoval bez zření k učiněným již námitkám Balzerovým a k očekávaným vývodům mým vlastní práci svou po německu a uveřejnil ji pod názvem „Die serbische Zadruga“ v Bauerově a Hartmannově Zeitschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte (sv. VII. seš. II. a III., v Berlíně 1899, str. 211—326). Na základě materiálu poněkud rozmnoženého a propracovanějšího než v práci české dokazuje dr. Peisker svou hypothesu o pozdním vzniku zádruhy u jižních Slovanů cizím vlivem i v rozpravě německé. S pílí a svědomitostí hodnou všeho uznání probírá Peisker zvláště Děčanskou chrysobuli krále Štěpána Uroše III. Děčanského z r. 1330 a zjišťuje, kolik duší a užších rodin bylo seskupeno v jednotlivých kućích (zádruhách) v dotčené právní památce uvedených. Mnoho čerpá též z díla P. Rovinského Черногорія въ ея прошломъ и настоящемъ (2 díly, Сборникъ отдѣленія русс. языка и слов. Имп. Акад. Наукъ, Petrohrad 1888 a 1897). Ačkoli německá práce Peiskerova psána jest mnohem srozumitelněji a přehledněji než česká jeho rozprava, a ačkoli nesměšují se v ní neustále podobně jako v rouše českém dva lišící se od sebe právní ústavy: zádruha a zřízení pozemkové obce, nepřináší se v ní v podstatě nic nového. Totéž, co se dokazuje v rozpravě české, opakuje se s malými změnami a dodatky ve stati německé, tak že námitky moje proti hypothese vyslovené ve „Slovu o zádruze“ jsou zároveň námitkami proti spisu „Die serbische Zadruga“.

Polemická literatura o zádružné otázce rozmnožena byla loňského roku článkem dra. Jos. Pekaře „K sporu o zádruhu staroslovanskou“ (v Čes. Časopise Histor., r. VI. 1900, str. 243 až 267), v jehož prvé menší polovici seznamuje autor čtenáře s literaturou pojednávající o zádružné otázce u Slovanů, ve druhé pak zasahuje do sporu o zádružném zřízení, vzniklém mezi mnou a drem Janem Peiskerem. Jako jsem věnoval zvláštní úvahu „Slovu o zádruze“, tak chci probrati i článek „K sporu o zádruhu staroslovanskou“.

Autor praví, že v knize mé vysloveny jsou dvě hlavní these. Jedna jest vyjádřena již v titulu práce: Rodinný nedíl čili zádruha; rodinný nedíl i zádruhu pokládám za jeden a týž právní ústav. Druhá these jest ta, že zádruhu znali Slované již v dobách, kdy tvořili jedno společné plemeno. Důkaz obou hlavních thesí zůstal prý jsem dlužen (str. 253 a 261 článku „K sporu o zádruhu starosl.“).

Pomíjeje výtky menšího dosahu, činěné mně drem Jos. Pekařem, pokusím se v této úvaze obhájiti svého hlediska a připomínám již předem, že neběží mi o nic jiného než o vědeckou pravdu.

První částí článku „K sporu o zádruhu staroslovanskou“, jež se týká genetického vývoje literatury o zádružném zřízení u Slovanů, mnoho se zabývati nebudu. Nešťastný Zelenohorský rukopis, který před patnácti roky otravoval celý náš literární život, vytahuje se tu znova do boje, jako by už proto, že se někteří spisovatelé při líčení zádružného zřízení na něj odvolávali, starobylost zádružné instituce u Slovanů padala a stála s Zelenohorským rukopisem! Rukopis může stokrát býti pravý aneb nepravý, a existence zádružného zřízení u Slovanů není tím nijak dotčena. Jest věru již nechutné viděti, jak se rukopisná otázka pořád a pořád zaplétá do otázek, které pravostí či nepravostí rukopisu jinak nejsou tknuty. A činí se to ještě způsobem, jako by podobné počínání bylo vrcholem vědecké důkladnosti!

Jen z tohoto jediného důvodu, že se mi už příčí šířiti se ještě v právnické rozpravě o Zelenohorském rukopise, nebudu rozebírati to, co se píše v první části zmíněného článku. Přestanu na tom, že literatura, která se tam uvádí, jest kusá. Masarykův článek o zádruze z r. 1886, jejž nemožno pokládati za významný

odbornicky, uvádí tam sice pisatel, o jiných pracích však pro zádružnou otázku mnohem důležitějších neví ničeho.[1])

Než přejděme k vlastnímu jádru článku „K sporu o zádruhu staroslovanskou“, ke druhé části jeho.

Autor není spokojen hned s přehledem literatury. Opakuje oblíbenou svou frasi, známou z jiných kritik a recensí „o bohužel jen bibliografickém přehledu literatury“.[2]) Jak povrchně četl mou knihu, toho dokladem jest výtka, že neuvádím prý práce Lippertovy. (Str. 8. mé knihy.) Proč se o Masarykovi nezmiňuji, jsem již pravil. Uznávám, že uvésti jsem mohl v literatuře i Meitzena, a to tím spíše, poněvadž spis jeho jest mně znám, ale až na malé výjimky uvedl jsem jen práce nejdůležitější, jichž jsem při studii své mohl použiti. Poněvadž pak probírám v knize své otázku zádružnou s hlediska právnického, nikoli agrárního, mám za to, že jsem se neprohřešil, neuvádím-li Meitzena a neuvádím-li pro vnější effekt vůbec řadu postradatelných jmen a prací.[3])

[1]) Jen mimotně ukážu na něco z první části Pekařova článku. Odpory, jež se tam vyskytují, jsou nápadným dokladem toho, jak autor spěšně a bez rozvahy na jedné stránce napsal, co na druhé stránce odvolává. Tak na př. na str. 246 praví doslovně, že v práci Hubově již r. **1832** „sebrána řada historických dokladů o rodovém zřízení staroslovanském (R. Z. jest ovšem mezi hlavními)“, a hned na str. 247 praví zase: „**R. 1886** padl Zelenohorský rukopis — jediný přímý doklad rodové „zádružné“ organisace staroslovanské společnosti.“ Anebo na str. 246 cituje slova Jirečkova z r. **1863**: „Staroslovanská zádruha neboli jednota dědická osvědčila znamenitě platnost a tvořitelnost svou v Čechách“, a přece hned na stránce následující tvrdí, zapomněv, co napsal několik řádků výše: „Teprv r. **1886** prohlášena u nás zádruha za instituci nepochybně staroslovanskou“ atd. Zkrátka pisatel potvrzuje to, co pravil na str. 267 o svém článku. Cílem jeho nebylo prý psáti studii o zádruze, nýbrž . . . . . . ze stanoviska methodického oceniti a přehlédnouti předchozí literaturu, zejména českou. Gratulujeme mu k jeho vlastním dokladům tohoto „methodického stanoviska“.

[2]) Takovou pěknou češtinou píše p. dr. Pekař ještě na konci XIX. stol. Sr. tyto jeho skupeniny slov: „z Masarykem citované literatury“ (pozn. 2. na str. 247 „K sporu o zádruhu starosl.“) a „v jeho Kadlcem citovaných článcích“ (str. 255).

[3]) Výtku, že někdo ve svém spise neuvedl vedle celé řady jiných důležitých spisů ještě nějakou práci menšího významu anebo i dílo jinak sice důležité, v dané otázce však významu podřízeného, pokládám vůbec za lacinou. Výtku podobnou činí mi Em. Lilek v článku svém Бильешке о задружним и господарственим приликама у Босни и Херцеговини, (Glasnik zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini, Sarajevo, XII. 1900, str. 213—225) V přehledě literatury o zádruze nenašel prý v knize mé dílo Luky Grdžiće — Bjelokosiće Из народа и о народу (Mostar 1896, kn. I.), v němž na 9½ straně se líčí zádruha v Horní Hercegovině.

Autorovi článku „K sporu . . . .“ nelíbí se také postup mé práce, dle něhož líčím nejdříve zádruhu jihoslovanskou, a to nejprve zádruhu doby nové, dnešní. Jest prý to postup překvapující (str. 253), a kritik můj nechce uznati mých důvodů naznačených v předmluvě. Hledisko moje chová prý v sobě velké nebezpečí, předpokládati prostě stavy a formy dnešní i pro minulost. Připouštím, že při neopatrném užívání methody retrospekční může se ve vědě způsobiti více bludů, než se objeví nových pravd. Ale tím není ještě řečeno, že methoda sama jest pochybena. Odborníkům jest známo, že právě na této methodě se zakládá celá nová věda, t. zv. ethnologická jurisprudence, která z dnešního stavu společenských forem u primitivních nekulturních plemen soudí za jistých okolností, že tytéž primitivní formy vyskytovaly se kdysi u národů, stojících dnes na vysokém stupni kultury.

Ethnologická právní věda ocenila také správně neobyčejnou důležitost právních obyčejů pro právní dějiny. V té příčině praví A. H. Post,[1]) jeden z hlavních představitelů této vědy u Němců: „V životě lidu jest neustále množství názorův a zvyků, jež pocházejí z dob dávno minulých a jen dle zákona nehybnosti se po mnohá pokolení zachovávají, nemajíce jinak samostatné životní síly. Takovým názorům a zvykům nemůže se porozuměti na základě přítomnosti, nýbrž na základě životních řádů z dob dávno zaniklých.“

Majíce na mysli, že právní obyčeje jsou namnoze reflexem dob dávno minulých, doplňují právní historikové jednotlivými daty, čerpanými z dnešního práva obyčejového, kusé a neúplné údaje starých právních pramenů z minulých století. A právě co se týče zřízení zádružného, máme z dnešní doby data mnohem bohatší, než nám je podávají staré právní prameny. Odborníkovi není tedy ani dost málo nápadno, že dříve, než si všímám starších zpráv o zádruze, líčím zádružné zřízení v dnešní podobě jeho.

Souditi, že dnešní obyčejové právo jihoslovanské tak, jak se jím upravuje zádružné zřízení, jest projevem národního přesvědčení z dob snad nedávných, bylo by počínání naprosto laické. Jisto jest, že mezi jednotlivými prastarými obyčeji vysky-

[1]) Über die Aufgaben einer allgem. Rechtswissenschaft (Oldenburk a Lipsko 1891), str. 21.

tují se sem tam i obyčeje pozdější, proto však přece nemění se tím povaha práva obyčejového, které naproti právu psanému vyznačuje se neobyčejnou konservativností a nehybností. Jak žili praotcové, tak žijí i potomci. Prostému člověku jest právní obyčej, zděděný po předcích, něčím posvátným. Uchýliti se od něho považoval by za hřích. Bogišić podává ve svém Zborniku sadašnjih pravnih običaja četné toho doklady. Za prastarý a posvátný sluší na př. pokládati obyčej ještě dnes v některých krajích jihoslovanských rozšířený, dle něhož kmenové jmění zádružné nesmí se zciziti. Prastarý jest také obyčej, že synové za života rodičů nemají práva žádati na nich nějakého dílu. Princip tento spočívá v samé podstatě zádruhy. Není tedy pražádnou chybou, předpokládají-li se některé stavy a formy dnešní i pro minulost.

Kdyby autor článku „K sporu . . . .“ lépe znal literaturu, věděl by, že téže methody jako já užívají i jiní spisovatelé. Zajímavo jest, že i G. Cohn v citované již rozpravě Gemeinderschaft und Hausgenossenschaft, věnované rovněž zádružnému zřízení, vychází právě tak jako já od práva nyní platného a teprve potom píše o době minulé. Podobný postup zachovává v práci o pozemkové obci v Geschichte der Feldgemeinschaft in Ungarn (Ungar. Revue, 1895) maďarský spisovatel Tagányi. Methody retrospekční používá dále Piekosiński a j. právní historikové. Nazývá-li p. dr. Pekař postup tento „překvapujícím“, přiznává se, že používání řečené methody ho překvapilo, a že tedy o ní dosud neslyšel. Rád přijímám toto jeho doznání.

Pisatel článku „K sporu . . . .“ jest tak důkladný a vědychtivý, že by rád všechno věděl až do základův, i tam, kde to bohužel není možno. Pravím v knize své, že původně nesměl člen zádruhy míti svého osobního jmění. Všeho, čeho nabyl, nabýval pro zádruhu. Kritik rád by věděl, do které doby odkazuje příslovce časové „původně“. Již touto poznámkou prozrazuje však, jak vzdálen jest mu obor, z něhož práci kritisuje. Z práva obyčejového dá se sice leckdy zjistiti, že jistá právní norma nebo princip pochází z doby starší než normy a principy ostatní, ale přesnou časovou hranici stanoviti jest nemožno. To jest právě karakteristickou zvláštností norem práva obyčejového, že nelze vyzkoumati, kdy vznikly. Učenci postačí však, ví-li z nouze aspoň to, že jedna právní norma jest starší než druhá.

To jsou však dosud samé maličkosti. Co mi vytýká kritik na str. 254, jest povahy ostřejší. „Krátká kapitola následující má jednati o jihoslovanské zádruze v době staré, ale jedná vlastně o tom, pokud lze některá místa právních památek jihoslovanských vyložiti na zádruhu, jak ji známe z naší doby.“ Poznámka tato jest, jak ukážu níže, velmi zlomyslná. Stejně zlomyslná jest poznámka ihned následující, že „zádruhu pro starou dobu prostě předpokládám“, a že nechci dokazovati její existenci (str. 254). Takovéto smělé předpoklady nadělaly prý v historii, a zejména právní, nejvíce škod, a já prý sám poznal jsem skutkem, že mohlo jinému badateli napadnouti důvodně, že zádruha není formou sahající přes tisíciletí. Poučení takového dostává se mi jen proto, že jsem v knize své pravil: „Uváděti doklady zádružného zřízení jihoslov. z dob starých nebylo by vlastně ani třeba .... Jeť samozřejmo, že soudobé stadium slovanského zádružného zřízení jest jen vzdálenou fasí vývoje ....“ Pro vyslovení této věty měl jsem důvody, jež ihned vyložím. Tenkráte však nenapadlo mi, že knihu mou bude kritisovati někdo, komu není známo, že vývoj právních institucí nejčetnějších národů dál se od principu kollektivismu k principu individualismu, a proto jsem nepovažoval za potřebno o věci více se šířiti. Nezáleží však na tom, poznamenal-li jsem, že by důkazů vlastně ani nebylo třeba, poněvadž ony důkazy přece jen podávám. Kritikovi arci důkazy ty nepostačují, ale uvidíme, jsou-li jeho námitky správné.

* * *

Kniha moje zabývá se otázkou z právních dějin. Jest nejen přirozeno, že ji napsal právník, nýbrž také žádoucno, aby právními otázkami zabývali se především právníci a vůbec jen lidé, kteří jsou obeznámeni aspoň se základními právními vědomostmi. Sepisuje knihu svou, měl jsem také na zřeteli hlavně čtenáře z kruhů právnických a teprve ve druhé řadě čtenáře jiné. Nepovažoval jsem tudíž za potřebno, vykládati odborníkům mnohé věci, jež jsem u nich předpokládal jako známé.

Každému sebe slabšímu právníku, který absolvoval práva a poslouchal tedy především právo římské a pak dějiny práva německého a částečně i jiné disciplíny, jest známo, že jediné v právu římském byl postupem vývojovým až do krajních hranic možnosti vykonán princip individualismu, kdežto v právu

německém naproti tomu a ovšem i v právech jiných že pozoruje se zásada kollektivismu, která teprve v pozdějším stadiu vývojovém ustupuje zásadě římského individualismu. Tento individualismus a egoismus římského práva projeven jest nejlépe v t. zv. individuálním vlastnictví (výhradném vlastnictví jednotlivcově), t. j. v pojmové možnosti jednotlivcově vládnouti neobmezeně nad věcmi. Kult individuálního vlastnictví vyvinut jest v římském právu do té míry, že i rodinné zájmy mu ustupují. Hlava rodiny, pater familias, není snad pouhým správcem jmění rodinného, nýbrž jediným vlastníkem rodinného majetku. Vlastnictví, které by náleželo všem členům rodiny dohromady, v římském právu tak, jak je známe z dob historických, se vůbec neuznává. Nicméně máme neklamné důkazy, že v dobách starších známo bylo i Římanům vlastnictví rodinné a kollektivní vlastnictví členů celého rodu (gens). Od těchto primitivnějších stupňů vývojových dojíti se mohlo během času k vlastnictví individuálnímu, poněvadž Římané počali velmi záhy budovati své právo a zrovna na tomto poli ukázali svou velikou schopnost. Vývoj římského práva můžeme stopovati bez mála po celé tisíciletí (od vydání 12 desk až do kompilací Iustinianských), a za tu dlouhou dobu nastaly v právním vývoji ohromné změny.

Autor článku „K sporu . . . .“ vytýká mi, že bez důkazů již předem věřím v existenci zádruhy u Slovanův a že ji prostě předpokládám. Abych to vyvrátil, musím zdánlivě odbočiti od věci a široko daleko vykládati, že ve vědě dávno jest známo, oč se jen několika slovy dílem v předmluvě spisu svého, dílem na str. 40. opírám. Jsou to „theorie, že někdy lidstvo žilo v příbuzenských svazcích mnohem širších než jest nynější rodina“ (viz předmluvu mé práce). Divím se, že pan kritik o theoriích těch nemá ani potuchy.

Bude tomu bezmála již čtyřicet let, co Fustel de Coulanges ve slavném svém díle La cité antique dokázal, že Řekové i Římané znali v dobách předhistorických rodinné vlastnictví právě tak, jako známo jest toto vlastnictví v právu jiných národů, mezi nimi i slovanských. Vlastnictví toto založeno bylo na rodinném kultu náboženském. Učenec francouzský vyslovuje se o předmětě takto: „Tři věci jsou, které od věku nejstaršího jsou založeny a pevně vybudovány ve společnosti řecké a italské: domácí náboženství, rodina

a právo vlastnické; tři věci, které byly od počátku ve zjevném vzájemném vztahu, a o nichž se zdá, že byly od sebe neodlučitelné . . . . Každá rodina měla svůj krb a své předky. Tito bohové (předkové) mohli býti uctíváni jen od ní, mohli chrániti jen ji. Oni byli jejím vlastnictvím."[1]) Mezi těmito bohy a půdou viděli lidé starých věků jistý tajemný vztah . . . . Rodina, která z povinnosti a za příčinou náboženského kultu zůstává neustále seskupena kolem svého oltáře, připoutává se k půdě jako sám oltář. Rodina jest připoutána ke krbu, krb k půdě — . . . Jako krb, zaujme rodina vždycky toto místo. Místo ono jí přináleží; ono jest jejím vlastnictvím, vlastnictvím nikoli jediného člověka, nýbrž celé rodiny, jejíž jednotliví členové mají jeden po druhém se tam naroditi a zemříti."[2]) „Vlastnictví bylo do té míry sloučeno s domácím náboženstvím, že rodina nemohla se zříci jednoho bez druhého. Dům a pole byly k ní jako přivtěleny, rodina nemohla jich ani zciziti ani jich pozbýti . . . . Ve starých dobách bylo vlastnictví nezcizitelné. Jest dostatečně známo, že ve Spartě bylo formálně zakázáno, prodati svůj pozemek. Stejný zákaz byl obsažen v zákonech lokerských a leukadských. Feidon Korinthský, zákonodárce IX. století, předepsal, že počet rodin a majetků (statků) má býti nezměnitelný. Předpis tento mohl tudíž býti zachováván, jen když bylo každé rodině zakázáno, prodávati své pozemky nebo jen je děliti."[3])

V úvahách svých pokračuje pak Fustel de Coulanges takto: „Podle antických zásad jest krb nedělitelný, a rovněž tak nedělitelné jest vlastnicví; bratří neodlučují se od sebe při (po) smrti otcově, a tím spíše nemohou se odděliti od otce za jeho živobytí. V době přísných zásad prvotního práva zůstávají synové spojeni s krbem otcovým a následkem toho i podrobeni jeho moci (autoritě); pokud jest otec živ, jsou nezletilí."[4])

Na jiném místě praví Fustel de Coulanges:

„Musíme se vmysliti až nazpět za ony doby, jichž památku zachovala historie, do oněch vzdálených věků, v nichž se instituce domácí sice již ujaly, ale instituce spole-

---

[1]) U. m., 16. vydání (Paříž, 1898), str. 63.
[2]) U. m., str. 64.
[3]) U. m., str. 73.
[4]) U. m., str. 9.

č e n s k é teprve připravovaly. Z doby té nemáme a nemůžeme míti žádné psané památky. Ale zákony, kterými se lidé tehda řídili, zanechaly jisté stopy v právu dob následujících. V o n ě c h v z d á l e n ý c h č a s e c h s h l e d á v á m e i n s t i t u c i, k t e r á d l o u h o a s i p o t r v a l a, k t e r á v y k o n á v a l a z n a č n ý v l i v n a b u d o u c í s l o ž e n í s p o l e č n o s t i, a b e z n í ž t o t o s l o ž e n í n e m o h l o b y s e v y s v ě t l i t i. Jest to n e d ě l e n o s t m a j e t k u s j i s t ý m d r u h e m p r á v a s t a ř e š i n s k é h o."[1])

Stopu prvotních oněch řádů shledává na př. Fustel de Coulanges v dědickém právu římském a praví: „Právnický jazyk římský nazývá syna heres suus, jako by se řeklo heres sui ipsius. Ve skutečnosti dědí také syn jen po sobě samém. Mezi otcem a jím není ani darování, ani odkazu, ani záměny vlastnictví (majetku). Jest tu prostě pokračování, morte parentis continuatur dominium. Již za živobytí otcova byl syn spoluvlastníkem polí a domu, vivo quoque patre dominus existimatur."[2])

„Co se týče Říma, neshledáváme tam žádného zákona, který se vztahuje na právo stařešinské. Avšak z toho nesluší dovozovati, že by bylo ve staré Italii neznámo.... Z čeho možno souditi, že za hranicí dob nám známých bylo v platnosti, jest to, že existence římské a sabinské gens nedala by se vysvětliti bez něho"[3]).

„V myšlení starých věků p r á v o s t a ř e š i n s k é zahrnovalo v ž d y c k y s p o l e č n ý ž i v o t. V podstatě bylo jen s p o l e č n ý m u ž í v á n í m m a j e t k u od v š e c h b r a t ř í z a p ř e d n o s t i s t a r š í h o. Jevilo se právě tak v n e d ě l e n o s t i m a j e t k u jako v nedělenosti rodiny"[4]).

Vylíčiv mistrovským způsobem rodinné zřízení u starých Řekův a Římanů, přechází Fustel de Coulanges k římské gens. V důsledcích svého bádání dospívá až tam, že pokládá gens za širokou, rozvětvenou rodinu. Ač tu zašel proslulý učenec poněkud

[1]) U. m., str. 89. dole.

[2]) U. m., str. 77.

[3]) U. m. str. 91.

[4]) U. m., str. 92. Místo uvedené jest tak důležito, že za příčinou kontroly citujeme zároveň originál: „Dans la pensée des anciens âges, le droit d'aînesse impliquait toujours la vie commune. Il n'était au fond que la jouissance des biens en commun par tous les frères sous la prééminence de l'aîné. Il représentait l'indivision du patrimoine comme l'indivision de la famille".

daleko, má přece pravdu potud, pokud vykládá, že tak jako rodina byla i gens založena na zásadě právní pospolitosti (kollektivismu). Zmiňuje se nejprv o tom, že staré právo římské považuje členy rodu (gens) za způsobilé k dědění po sobě. Podle zákona 12 desk jest gentilis povolán k dědictví před kognátem, jest tedy bližším dědicem než příbuzný prostřednictvím žen. Dále: Gens jest práva za dluh kteréhokoli ze svých členů, vykupuje své členy ze zajetí, platí za odsouzené gentily pokuty atd. Zkrátka Fustel de Coulanges vypočítává účinky příslušenství ke gens a uvádí na konci (u. m. str. 115), že to jest již v době, kdy gens byla seslabena a skoro denaturována.

Na str. 120. praví: „Ze všeho toho vysvítá, že gens nebyla sdružením rodin, nýbrž že byla rodinou samou. Ať již obsahovala jedinou linii nebo četné větve, byla to vždycky jediná rodina".

„Pozorujíce, jaká byla autorita ve staré rodině, viděli jsme, že synové neoddělovali se od otce; studujíce pravidla přechodu majetkového, zjistili jsme, že následkem zásady společenství jmění (de la communauté du domaine) neodlučovali se mladší bratří od bratra staršího. Krb, hrob, jmění, všechno bylo původně nedílné. Nedílnou byla následkem toho i rodina. Čas jí nerozdělil (nerozčlenil, ne la démembrait pas). Takovou rodinou nedílnou, která se vyvíjela po věky, udržujíc od století ke století svůj kult a své jméno, byla opravdu antická gens. Gens byla rodinou, ale rodinou zachovavší jednotu, kterou jí diktovalo náboženství, a která dosáhla plného vývoje, jehož staré soukromé právo došíci jí dovolilo"[1]).

Podobně jako u rodiny, tak dovozuje Fustel de Coulanges na základě pozdějších stop v římském právu, že i gens měla původně nedílné jmění. Na str. 122. praví: „Poněvadž gentilové měli původně všichni nedílné jmění, bylo obyčejem, ba přímou nutností, aby celá gens odpovídala za dluh některého ze svých členův, a aby platila výkupné ze zajetí nebo pokutu za odsouzeného. Všechna ta pravidla vznikla sama sebou, když gens měla ještě jednotu; když se gens rozpadla, nemohla ona pravidla zmizeti nadobro. Ze starodávné a svaté jednoty této rodiny zbyly trvalé známky v ročním obětování, jež shromažďovalo rozptýlené její členy, v zákonodárství, jež jim přiznávalo dědická práva, ve mravech, které jim ukládaly, aby si pomáhali na vzájem".

[1]) U. m., str. 121.

Ještě jedno místo budiž z Fustela de Coulanges uvedeno: „Studium starých pravidel soukromého práva odhalilo nám za dobami, jež zveme historickými, periodu věků, během níž rodina byla jedinou formou společenskou. Tato rodina mohla tenkráte obsahovati ve svém širokém rámci několik tisíc lidských bytostí“[1]).

Větu poslední nesmíme ovšem bráti doslovně. Slova la famille, rodina, užívá tu Fustel de Coulanges ve smyslu poněkud širším, než výrazu tomu rozumíme dnes. Větou dotčenou chce učenec francouzský pouze vysloviti, že příbuzenské svazky (= rodiny v širokém rámci) čítaly asi v dobách předhistorických aneb aspoň mohly čítati na sta, ba i tisíce osob. Bylo to podle něho v oněch dobách, které předcházely institucím společenským, vzniku obce (la cité, odtud název spisu La cité antique). Napřed se vyvinuly instituce domácí (les institutions domestiques), t. j. svazky příbuzenské, a po nich teprve instituce společenské (les institutions sociales[2]). Dotčené instituce domácí, t. j. rodina užší i širší (u Římanů familia i gens), vyznačovaly se jako karakteristickými příznaky společným náboženským kultem (uctíváním svých vlastních rodinných a rodových bohů, za něž považováni byli předkové rodin i rodů), a kromě toho i společným jměním (nemovitým). Znova opakujeme, že instituce domácí byly jedinými formami společenskými pouze v dobách předhistorických.

Po Francouzi vyposlechněme si dva učence německé, oba zvučného jména. Jeden jest právník, druhý historik. Poslyšme, jak se vyslovují o římské gens.

Ihering v díle svém Geist des römischen Rechts (I. díl, Lipsko 1852, str. 169) karakterisuje gens tak, že „jest to identita rodiny a státu, že se dá označiti, jak kdo chce, buď jako rodina se státoprávním rázem nebo jako stát s rázem rodinným. Vzniká z rodiny a podržuje vroucnost tohoto svazku“. A praví dále: „Gens bere nejživější účasť na osudech a jednáních jednotlivcových; stojíť k ní jednotlivec nikoli ve volném svazku člena korporace, který má s ní vykonávati pouze společná práva, nýbrž ve svazku člena rodiny, jehož blaho i hoře, hanba i čest týkají se celé rodiny. To se jeví dvojím způsobem, jednak totiž v nároku, jejž má jednotlivec ku gens, jednak v nároku, jejž má gens k němu. Na jedné straně jest to nárok na ochranu a podporu,

---

[1]) U. m., str. 131.
[2]) U m., str. 89.

na druhé straně obmezení, jimž jednotlivec v zájmu gens jest podroben"[1]).

Jako příklad ochrany a podpory uvádí Ihering právní povinnost poručnickou. Nebylo-li poručníka dítěte nezletilého, byl jmenován poručníkem jeden z gentilův. Gens bděla též nad tím, aby poručník řádně vykonával povinnosti své. Gentilům náležela jako populární žaloba actio suspecti tutoris. (U. m. str. 171.) Byl-li některý gentilis proti právu v Římě vězněn, měl mu býti od gens zřízen vindex libertatis (str. 172). Gens pečovati měla též o to, aby člen její byl vykoupen z nepřátelského zajetí, aby mohl zaplatiti vysoké pokuty, na něž neměl peněz (str. 173) atd.

O majetku římského rodu vyslovuje se Ihering takto: „Římské gentilní zřízení nebylo slučitelné s majetkovou svobodou pozdější doby. Tato mohla vzniknouti teprve na troskách onoho zřízení. Měla-li gens býti trvalá a pevná, musela míti pod sebou pevný hmotný fundament, muselo jisté spojení mezi ní a jměním v ní soustředěným (vázaným) býti zajištěno".[2]) „Od jakživa bylo v Římě k pozemkům dílem veřejné dílem soukromé, zájmem rodu (gens) vázané vlastnictví. Veřejné vlastnictví státu, ager publicus, jest známo ... Užívání rodových pozemků dá se mysliti různým spůsobem, dílem totiž jako užívání všem gentilům společné a bezplatné, dílem jako užívání dělené a záplatné, asi na základě propachtování těm z nich, kteří dají nejvíce. První poměr byl praktikován beze vší pochybnosti v příčině rodových pohřebišť; v germánském rodovém státě shledáváme totéž při orné půdě; při pastvinách jest to mnohem nejpřirozenější, a při nich se to asi také v Římě vyskytovalo"[3]).

„Ony poměry společenství neudržely se již, nehledíc k rodovému pohřebišti, v pozdějším právu, za to však, jak myslím, důležitý, nepřímý (mittelbare), od svého vztahu k rodovému zřízení uvolněný jejich důsledek — populární žaloby. Žaloby tyto jsou zvláštním zjevem... To, co jest při zjevu onom podivno, zmizí, uvede-li se zjev ten ve vztah s oním zvláštním společenstvím práva, jak se jevilo v rodovém zřízení. Věci rodu (gens) náležely všem gentilům dohromady".[4])

---

[1]) U. m., str. 170.
[2]) U. m., str. 182.
[3]) U. m , str. 185.
[4]) U. m., str. 186.

„Populární žaloby jsou dle své původní ideje určeny k tomu, aby chránily onen zvláštní poměr nedílného společného práva (des ungetheilt-gemeinsamen Rechts). Každý člen jest sám o sobě oprávněn k žalobě; kdo skutečně žalobu podá, na př. pro porušení společného pohřebiště, zastupuje tím, že se domáhá svého vlastního práva, zároveň zájem svých druhův.... Žaloby tyto dají se pro ono takořka rodinné společenství, jež mají chrániti, označiti jakožto výrony rodinného principu".[1])

Dále pak pokračuje Ihering: „Vedle hromadného vlastnictví (Gesammteigenthum) gentilův existovalo... též soukromé vlastnictví k věcem nemovitým tak jako k movitým. Bylo již poznamenáno, že nevázanost, s kterou se později idea vlastnictví vyvinula, byla s rodovým zřízením neslučitelna".[2])

Podobně jako Fustel de Coulanges, dokazuje též Ihering, že římský rod (gens) byl původně vlastníkem všech rodových pozemkův, a stopy tohoto prvotního stavu že se zachovaly ještě v právu pozdějším, kdy se vyvinulo již vlastnictví individuální. Rozdíl mezi oběma učenci jest tu pouze ten, že Fustel dále již věc neprobírá, kdežto Ihering klade si otázku, jak gentilové společných rodových pozemkův (půdy) užívali, zda nedílně a bezplatně či děleně a za úplatu. Na danou otázku pokouší se Ihering podati odpověď. Pevné opory pro svou odpověď arci nemá, a spokojuje se tedy jen domněnkou. Na tom však nezáleží, důležitější jest, že právě tak jako Fustel de Coulanges, dokazuje v Římě pospolité (kollektivní) vlastnictví rodu.

O právním zřízení římského rodu píše dále mezi četnými jinými spisovateli Th. Mommsen, a sice již ve své Römische Geschichte (I. sv., 4. vyd., Berlín, 1865, str. 36, 153 a zejména str. 187—189), dále v díle Römisches Staatsrecht (III. sv. 1. odd. Marquardtovy publikace Handbuch der röm. Alterthümer, Lipsko 1887) a pak v menším spise Abriss des röm. Staatsrechts (v Bindingově System. Handbuch der deutschen Rechtswissenschaft, Lipsko 1893). V tomto menším spise praví Mommsen na str. 6.: „Co do soukromého práva udržel se rod jakožto jednotný právní subjekt déle[3]) a v jistých důsledcích až do doby císařské. Co se týče soukromé pozemkové držby, nebyl podle

[1]) U. m., str. 187.

[2]) U. m., str. 188.

[3]) T. j. déle než v oboru práva veřejného.

všeho původně jejím nositelem jednotlivý občan, nýbrž rod. A jestliže, jak tomu asi jinak býti nemohlo, také vojenská služba byla kdysi jen povinností patriciů, byla proto neméně také již tenkráte spojena se soukromým pozemkovým vlastnictvím. Ačkoli tato rodová pozemková držba ustoupila již v době předhistorické individuálnímu pozemkovému vlastnictví, bylo rodové dědické právo jakož i rodové poručenství nejen ve dvanácti deskách uznáno, nýbrž i ještě dlouho potom praktikováno. Ovšem nemyslí se tu na rod v jeho celku jako na právní subjekt, nýbrž všichni členové rodu právě tak jako rovnoprávní agnáti povolávají se tu ke konkurujícímu nebo volebnímu výkonu těchto práv. K zastoupení rodu jakožto takového, byť jen v oboru práva soukromého, nevede žádná stopa".

Ve svém Römisches Staatsrecht (III. 1., str. 24. a násl.) píše Mommsen o „pozemkovém vlastnictví rodu" (užívá sice výrazu „Bodeneigenthum des Geschlechtes", ale nikoli ve shodě s tím, co následuje) a dokazuje, že rodu (gens) náležela v dobách předhistorických „hromadná držba" půdy (Sammtbesitz des Bodens). Z této hromadné držby členů rodových vzešlo prý osobní pozemkové vlastnictví. (U. m. str. 28.)

Jak viděti, dokazuje i Mommsen, že u Italův existovalo v dobách předhistorických kollektivní právo k nemovitostem. Subjektem tohoto práva byl celý rod (gens). Na rozdíl od jiných badatelů nepokládá Mommsen tohoto kollektivního věcného práva za vlastnictví, nýbrž jen za držbu („rodová pozemková držba", „hromadná držba členů rodových"), a připouští kromě toho vznik individuálního vlastnictví, jejž jiní učenci kladou již do dob historických, ještě v dobách předhistorických. Stopy někdejší rodové pozemkové držby zachovaly se sice do doby, v níž zavládlo vlastnictví individuální, ale gens nevystupuje tu již hromadně jako celek, nýbrž jen ve svých jednotlivých členech. Že by rod jakožto celek byl měl někdy svého zástupce, Mommsen sice nepopírá, ale opatrně uvádí, že stopa toho se nezachovala.

Nezná-li p. dr. Pekař ostatních theorií o kollektivním právu příbuzenských svazků v Římě, měl by znáti aspoň Mommsena, s nímž se jednou již utkal.

Co se týče Řeků, dokázal u nich již před Fustelem de Coulanges existenci rodinného vlastnictví, tedy vlastnictví kollektivního, něm. badatel Karel Friedrich Hermann.

V díle svém Lehrbuch der griechischen Antiquitäten, III. díl (Privatalterthümer, Heidelberg 1852), str. 40. praví: „Kdežto širši kruhy rodinného vývoje, jak se jevily v rodech, fratriích atd., s přechodem patriarchálního stavu ve státní řád zaměnily brzo též svůj příbuzenský ráz za statistický, zůstal dům (= domácnost, rodina) stále ve svém původním významu obmezen na přirozené společenství, spojoval rodiče, děti a otroky pod jednou střechou".

Na str. 47 pak pokračuje: „Jestliže řecký a zvláště attický mrav oddělil tímto spůsobem ženské pohlaví od mužského propastí, která se stupňovala v právním ohledu až k doživotní nedospělosti (Unmündigkeit) žen, poskytoval naproti tomu dětem rodiny ochranu, která daleko nedovolovala srovnávati moc rodičů s římskou patria protestas, nýbrž otce rodiny považovala šmahem jen za přirozeného poručníka a správce společného rodinného jmění (des gemeinschaftlichen Hausvermögens)".

A dále (str. 49): „Kromě toho byl dospělý syn oprávněn otce, který se už nezdál schopným ke správě rodinného jmění, žalobou pro slabost duševní soudně dát zprostiti oné správy."

Nejdůležitější však jest, co praví Hermann na str. 300: „Nejprvotněji stojí všechny vlastnické poměry, zvláště co se týče držby nemovitostí, na půdě práva rodinného, které v této příčině členy rodiny současně žijící nejen víže společným užíváním, nýbrž i pokolení po sobě následující pojí poutem samozřejmé dědické posloupnosti manželských synův. Byla sice také při několika synech možna otázka o podílu každého jednotlivého, a poněvadž se nezdá, že by prvorozenství bylo poskytovalo větší přednosti než prvého mezi rovnými, mohlo, ba muselo tu, kde ústava dělení statků zapovídala, nastati vlastnictví hromadné (Gesammteigenthum): jako pravidlo smí však již od nejstarších časů přijato býti rovné dělení, a to platilo pak také pro pobočné příbuzné stejně oprávněné, kde jen oprávnění samo zákonem tak bylo oslabeno, že ti, kteří se zůstavitelem měli bližšího příbuzného (das nähere Stammhaupt), předcházeli před vzdálenějšími, při stejné blízkosti stupně pak mužové a příbuzní s mužské strany před ženami a příbuznými se strany ženské. Ženští členové rodiny mohli beztoho činiti jen nárok na výživu

a výbavu z rodinného jmění, nikdy na vlastní držbu (= na nemovitosti)".

Podobně jako Hermann vyslovuje se o naší otázce v právu řeckém prof. L. Mitteis. Ve spise svém Reichsrecht und Volksrecht in den östlichen Provinzen des röm. Kaiserreichs (Lipsko 1891) praví na str. 69.: „Doba, kdy veškero pozemkové vlastnictví mělo ráz společenský (einen genossenschaftlichen Charakter) neleží v řeckých politeiích snad ani tak daleko zpět jako v Římě; ale v době klassické jest soukromé vlastnictví všude uznáno, a prodej půdy jakož i propuštění otroka na svobodu všude svolením krevních dědiců obmezeno".

Tak jako římská rodina jest i rodina řecká dle Mitteise organisována agnaticky, ale ve stupni mnohem vyšším než římská. Jeví se to v principu, že mužské příbuzenstvo má při stejné blízkosti přednost před příbuzenstvem ženským[1]). Tím se rodina řecká velice blíží rodině slovanské, s níž má mimo to i tu známku společnou, že nezná tak jako právo římské ani dalekosáhlou ve svých právních důsledcích moc otcovskou (patria potestas) ani podobný poměr manželův nad manželkou (manus).[2])

Mnohem podrobněji než Hermann a Mitteis líčí rodinné zřízení u Řekův — a vedle toho též u Římanů prof. B. W. Leist ve své Graeco-italische Rechtsgeschichte a pak v novějším díle Alt-arisches jus civile (Jena 1892 a 1896, 2 sv.) Podobně jako Fustel de Coulanges dokazuje i Leist,[3]) že rodinné společenství založeno jest u Řekův a Italův a u Arijců vůbec na pohřbivací povinnosti dětí vůči rodičům, na t. zv. obsequium čili exsequiích (řec. *τὰ νομιζόμενα* neb *τὰ νόμιμα ποιεῖν*, lat. iusta facere). Mezi descendenty a ascendenty tří prvých stupňů panovala sakrální jednota. Pohřbivací povinnost vůči předkům měly především děti, synové (*ἀδελφοί*), pak děti dětí čili vnukové (*ἀνεψιοί*) a v třetí řadě pravnukové (*ἀνεψιαδοί*). Všichni tito příbuzní tvořili užší rodinný kruh, sakrálně od ostatních příbuzných oddělený. Řecky nazývá se tento užší kruh příbuzných *αγχιστεῖς*. U Indův odpovídá pojmu tomuto rodina zv. sapinda. (Leist vykládá „sa = *ἅμα*; pinda = Kloss; also die Opferklossgemeinschaft"). Také u Italů končí

---

[1]) Mitteis, U. m., str. 63.

[2]) Mitteis, U. m., str. 65. a 67.

[3]) Graeco — italische Rechtsgeschichte, str. 18 a násl.

sakrální jednota rodinná třetím stupněm descendentův. Anepsiadoi Řekův jsou sobrinové Římanův.[1])

Jedna věc jest u Leista nápadna. Že by anchisteis byli žili pohromadě v jednom společenství, Leist nejen neuvádí, nýbrž dle všeho předpokládá ve starém právu arijském a ovšem i řeckém z pravidla pouze společenství životní v užší rodině (mezi rodiči a dětmi). Přes to však nazývá celý kruh příbuzných zv. anchisteis užším kruhem rodinným (ein engerer Familienkreis, Graecoital. Rechtsgesch., str. 21). V právu praarijském neshledává Leist žádných elementů moci patriarchálné, to jest takové moci náčelníka rodiny, která by jediná v rodině rozhodovala bez ohledu na vůli příslušníků rodinných. Pravým opakem jest patria potestas v právu římském, skutečná moc patriarchálná. Vývoj této obsáhlé otcovské moci v právu římském pokládá Leist za odchylku od starého práva arijského.[2]) Kdežto v právu řeckém stával se syn v určitém věku zletilým a právně samostatným, byl v právu římském i starší ženatý syn se všemi svými dětmi právně nesamostatný a podroben byl moci otcově, dokud z ní nebyl propuštěn, emancipován. Byl, jak se říkalo, alieni juris. Důsledkem této obsáhlé moci otcovské byl otec rodiny v právu římském jediným vlastníkem rodinného jmění. Jinak tomu bylo v rodině řecké a staroarijské vůbec. Tam vyvinulo se t. zv. rodinné společenství. Leist užívá pro ně výrazu die Familien-Koinonie, Koinonie des Oikos, Haushaltskoinonie, Hausgemeinschaft, Haushaltungsgemeinschaft, Hauskoinonie.[3]) V rodinném společenství mají dle Leista „všichni: pán, paní, děti, klienti a otroci, domácí zvířata, neživé věci své zvláštní, dílem aktivní dílem jen passivní postavení“. Rodina nevystupuje tu jen jako nástroj otce rodiny,

---

[1]) Graecoital. Rechtsgesch., 21. — Sr. dále tamtéž str. 22.: „Das Familienrecht der südeuropäischen Arier hat in der engeren Secta oder Societas der Sobrinen — Verwandten eine Institution uralten Bestandes. Diese hat mit der altindischen Sapindafamilie dieselbe Grundlage: den gegen die Manen der Vorfahren des ersten, zweiten und dritten Grades obliegenden Todtencultus. Dieser Kreis der Cognaten bis zu den Anepsiadoi oder Sobrinen hat, abgesehen von dem eigentlichen Stammgebiet des Todtencultus, weitere juristische Wichtigkeit vorzugsweise nach zwei Richtungen hin, in dem uralten Institut der Blutrache und im Erbrecht“.

[2]) Graecoital. Rechtsgesch., str. 70.; Alt-arisches jus civile I. str. 10, 265, 266, 269 a j.

[3]) Alt-arisches jus civile I., str. 265, 494, II. str. 83 a násl. 136, 137 a j.

nýbrž jako celek sestávající ze všech příslušníků rodiny. Jmění rodinné nenáleží v této řecké a vůbec arijské rodině pouze otci rodiny, nýbrž všem jejím členům dohromady. Jest tu poměr týž, jako v rodině slovanské (zádruze nebo inokoštině). Ostatně ohlas tohoto názoru o kollektivním vlastnictví všech příslušníků rodiny naproti individuálnímu vlastnickému právu otcovu v pozdějším právu římském nalézáme též u Římanův. Děti dědily u Římanův ipso iure jakožto heredes sui. „Otcovský statek připadl jim jako něco, co jim jaksi již za života otcova náleželo“. Bylo tomu tak ovšem i v právu řeckém. Leist užívá o tomto rodinném vlastnictví výrazu „domestica hereditas“.[1])

Rodinnou koinonii předpokládá sice Leist z pravidla pouze mezi rodiči a dětmi, ale připouští ji i mezi bratry. Nazývá ji Erbbrüdergemeinschaft, Fraternität, consortium. (Alt-arisches jus civ., str. 10.) Všeobecných velkých institucí staroarijského ius gentium uvádí u Indů, Řekův a Římanů 16. Mezi nimi jest zmíněná již instituce blízkého příbuzenství (anchistie, propinquitas), dále mocenská instituce náčelníka rodiny (die Potestas-Institution des pati), dotčené společenství bratrské atd. O tomto společenství bratrův vyslovuje se Leist takto: „Setrvání v nedělených statcích (das in ungetheilten Gütern Sitzenbleiben, die sog. joint family) jest důležitou částí staroarijského jus gentium, a jest to věcí veliké důležitosti stopovati rozličné jeho útvary u jednotlivých arijských národů, pokud nám to jejich prameny dovolují . . . . . Mnohem živěji (než u Římanů) uchovalo se nedílné hospodaření (das ungetheilte Sitzenbleiben) a staroarijský způsob dělení dědictví v Řecku. Opět u jiných arijských národův upevnilo se nedílné hospodaření v rodinné hromadné držbě (Familiengesammtbesitz) jdoucí řadou generací, kterážto držba bývá označována hlavně názvem „joint family“. Takové útvary prodloužené hromadné držby vykazuje pozdější právo indické. Něco podobného shledává se v právu arménském.“[2])

Vedle tohoto rodinného společenství existovalo dle Leista ve starém právu arijském ještě společenství pokrevní,

[1]) Graecoital. Rechtsgesch., str. 72. Leist cituje na podporu svých tvrzení Paula, l. 11. D de lib. et post. 28., 2 a Gaia, II. 157. Sr. též spis prof. Friedricha Zolla, Römisches und heutiges Intestaterbrecht, v Grünhutově Zeitschrift für das Privat- und öffentl. Recht der Gegenwart, sv. XVII., též separ., Vídeň 1890.

[2]) Alt-arisches jus civ., I., str. 270.

čili jak říká, die Blutbandskoinonie. Širší svazky příbuzenské nebyly sice dle něho sdruženy ve starém právu arijském v jedné domácnosti, ale poutány byly nejen zájmy náboženskými, nýbrž i četnými zájmy právními. Na jejich základě organisováno bylo i vojenské zřízení, jak viděti na řeckých fratriích a fylách již v době homérské.[1])

A na stejném základě spočívalo i římské rozdělení na kurie a tribus.[2]) Rodová koinonie usazena byla dle Leista u starých Arijců pohromadě na půdě náležející k vesnické obci. Uvolněním příbuzenských svazků vznikla z někdejšího pokrevního společenství koinonie territoriální, vesnická; Leist zove ji Dorfkoinonie, Dorfschaft (ind. grama) atd.[3]) Z několika koinonií vesnických, původně vesměs krevně příbuzných, vznikly pak župy, širší svazky territoriální než obce, atd. Zkrátka ze svazků příbuzenských vznikaly svazky společenské, sociální, territoriální aneb státní, jak bychom je mohli též nazvati. Leist píše o všem tom podrobněji v Alt-arisches jus civile II., str. 183 a násl. Totéž dokazuje i Fustel de Coulanges, dle něhož les institutions domestiques předcházely před institutions sociales. Celkem rozeznává Leist pět stupňů příbuzenských a sociálních koinonií: 1. domácí společenství; 2. fraternitu (kterouž rozumí společenství mezi bratry a dalšími příbuznými, podle naší terminologie zádruhu, počínajíc od bratrů až do četných členů celého rodu); vedle toho počítá sem i umělé smluvní svazky, podobné zádruhám, „voluntäre Verbrüderungen“); 3. kmenové společenství (Stammgemeinschaft; dle naší terminologie bylo by lépe říci „plemeno“); 4. národnost (die Völkerschaft); 5. národ (die Nation).[4]) V rozdělení tomto jest s právního hlediska rozhodně nesprávna skupina druhá, fraternita, do níž Leist zahrnuje nejen příbuzenské společenství, jež společně hospodaří a chlebí na jedné půdě, nýbrž i příbuzenstvo, které sice rozličnými právními zájmy v jeden celek jest poutáno (rod), ale v jednom právním ohledu od pravé fraternity značně se liší, totiž právě tím, že členové jeho nevedou společného hospodářství. Proto nepokládáme za správné, že

---

[1]) Alt-arisches jus civ., II., str. 191 a násl.

[2]) Alt-arisches jus civ. II.. str. 197.

[3]) Graecoital. Rechtsgesch., str. 103 a násl., Altarisches jus civ. II., str. 191 a násl.

[4]) Alt-arisches jus civile II., str. 39.

o slovanské zádruze píše Leist v odstavci nadepsaném „Die Blutbandskoinonie", kdežto by ono místo náleželo do odstavce „Die Haushaltskoinonie".

Leist dopouští se mimo to ještě jiné nesprávnosti. Domácí koinonii (rodinné společenství) předpokládá ve společném právu arijském jakožto pravidlo pouze v užší rodině, t. j. mezi rodiči a nezletilými, resp. svobodnými dětmi, vůbec dokud otec rodiny jest na živě. Po jeho smrti připouští rodinnou koinonii výminečně mezi jeho syny, nechtějí-li se od sebe odděliti. Proti této domněnce mluví Homérova Ilias VI, 243 a násl.,[1]) v níž se popisuje Priamův palác se všemi příbytky pro pádesát jeho synův a jejich rodiny jakož i pro dvanáct jeho dcer a zeťův. Třeba jest počet tento zajisté přemrštěn, a třeba bychom mohli namítati, že popisuje se tu palác knížete nikoli řeckého, nýbrž trojského, a k tomu ještě v mythické básni, jest ve vypravování přece jen jádro pravdy. Řecký básnický duch přenáší tu řecké poměry do ciziny a podává příklad rodinného společenství, v němž žije množství rodin pohromadě.

Ostatně však na podrobnosti této nezáleží. Stačí, že Leist ve shodě s jinými badateli uznává ve starém arijském právu jednak rodinnou koinonii se společným soužitím a hospodařením, jednak širší příbuzenskou koinonii různých stupňův. Poněvadž oba ty druhy koinonií (třeba ne ve všech stupních) zakládají se na právním kollektivismu, právní pospolitosti, nazývá je Leist také **koinoniemi právními** (rechtliche Koinonie).[2])

Vyslechnuvše učence německé, věnujme pozornost opět badateli francouzskému, jednomu z mladších. R. 1891 vydal **Ed. Cuq** pozoruhodný spis Les Institutions juridiques des Romains. Probírá v něm mezi jiným i otázky nám důležité, zejména otázku rodinného vlastnictví a rodového (gentilního)

---

[1]) *᾿Αλλ᾿ ὅτε δὴ Πριάμοιο δόμον περικαλλέ᾿ ἵκανεν,*
ξεστῇς αἰθούσῃσι τετυγμένον — αὐτὰρ ἐν αὐτῷ
πεντήκοντ᾿ ἔνεσαν θάλαμοι ξεστοῖο λίθοιο,
πλησίοι ἀλλήλων δεδμηνένοι· ἔνθα δὲ παῖδες
κοιμῶντο Πριάμοιο παρὰ μνηστῇς ἀλόχοισιν·
κουράων δ᾿ ἑτέρωθεν ἐναντίοι ἔνδοθεν αὐλῆς
δώδεκ᾿ ἔσαν τέγεοι θάλαμοι ξεστοῖο λίθοιο,
πλησίοι ἀλλήλων δεδμημένοι· ἔνθα δὲ γαμβρο
κοιμῶντο Πριάμοιο παρ᾿ αἰδοίῃς ἀλόχοισιν.

[2]) Alt-arisches jus civile I., str. 495.

společenství. Na str. 74 cit. spisu dobře poznamenává, že vlastnictví jeví v Římě tvářnost rozličnou podle doby, ve které je pozorujeme. Jako jiné instituce neuniklo ani vlastnictví vlivu změn, jež nastaly v sociální organisaci. Na str. 78 vyslovuje mínění, že Římané prošli — jako jiní národové starověcí — nejprve dvěma fasemi: agrárním společenstvím (la communauté agraire) a vlastnictvím rodinným (la propriété familiale), a po nich teprve že se velmi zvolna vyvinulo vlastnictví individuální.

Cuq zkoumá, pokud znali Římané v době královské vlastnictví. Na základě významu slov dominus (od domare krotiti) a herus (odpovídá řeckému χείρ, sanskr. haraman, ruka) dokazuje, že vlastnictví známo bylo Římanům původně, jen pokud běželo o zvířata (zkrocená, ochočená), resp. i otroky, tedy o movitosti. Tento pojem vlastnictví rozšířil se od založení Říma na jisté nemovitosti, a sice jen pokud šlo o t. zv. heredium nebo pomerium, t. j. dům se zahradou.[1]) Cuq klade si na str. 81 otázku, je-li toto prvotní vlastnictví k půdě (la propriété foncière), t. j. heredium, vlastnictvím individuálním či rodinným, a dokázav, že heredium jest 1. dědičné, 2. nezcizitelné, a to jak akty mezi živými, tak na případ smrti, 3. vyhrazeno jen mužským členům rodiny, praví (str. 87): „Právo k herediu jeví takto všechny známky vlastnictví rodinného".[2])

Na str. 87—91 píše Cuq o pozemcích gentilních (les terres gentilices). Na str. 88 klade si otázku: „Náležely gentilní pozemky rodu (gens) považovanému za celek (za korporaci), či byly nedílným vlastnictvím (la propriété indivise) členů každého rodu? Jinými slovy: Jsou členové rodu (gentilové) nedílnými spoluvlastníky půdy rodové (copropriétaires par indivis, propriétaires indivisément), t. j. má každý z nich ke gentilní půdě individuální právo, kterým může volně disponovati, ovšem bez újmy práva

[1]) Cuq, u. m. str. 80 a j. Ostatně totéž dokazuje již před Cuqem Mommsen ve své Römische Geschichte. Předmětem vlastnictví movitého byla familia pecuniaque (otroci a dobytek). Na vlastnictví movité ukazuje též mancipatio (způsob nabytí vlastnictví dotykem ruky).

[2]) Římskému heredium (pomerium) odpovídá v mirovém zřízení rus. usaďba a v germánské marce půda, na níž stála selská usedlost, nazv. na severu toft, tompt, topt, bool, na jihu Hof, Hofstat, lat. curtis, curtile. Sr. Maurer, Einleitung zur Geschichte der Mark-, Hof-, Dorf- und Stadtverfassung (Mnichov, 1854), str. 20.

druhých členů — či náleží půda všem gentilům jakožto celku (aux gentiles considérés collectivement)?" Na základě ustanovení dvanácti desk o dědickém právu gentilů dochází Cuq (str. 88) k tomuto závěrku: „L'existence de ce droit [prouve qu' à une certaine époque, il y a eu une communauté de biens entre les membres d'une même gens". Pro tento kollektivní poměr gentilů k půdě užívá Cuq výrazů „la communauté gentilice" a „la communauté agraire" (str. 90).

Tedy i Cuq, jak jsme viděli, dokazuje, že dříve než dospěli Římané k individuálnímu právu vlastnickému, znali vlastnictví rodinné a společenství rodové čili agrární.

Bylo by zbytečno, abychom se ještě o věci šířili. Máme za to, že z uvedených příkladů dostatečně jest viděti, že před pozdní vývojovou formou vlastnictví, před vlastnictvím individuálním, jež od pozdějších dob římských až do naší doby vybojovalo si všeobecné uznání a rozšíření u všech národův evropských, známo bylo antickým národům vlastnictví kollektivní, resp. držba kollektivní. Ze spisovatelů hořejších viděti jest také, že žilo kdysi lidstvo v příbuzenských svazcích mnohem širších, než jest nynější úzká evropská rodina, založená na týchž zásadách jako pozdní rodina římská. Dotčené příbuzenské svazky vyššího stupně, i pokud nevedly společné hospodářství, poutány byly právě tak jako rodina (užší i širší) společnými zájmy právními, tedy právním kollektivismem. V detailech se učenci rozcházejí, ale v podstatě se shodují.

To dokazují také sociologové a právníci ethnologičtí. Dle Posta „jsou nejprimitivnějšími ethnicko-morfologickými útvary všude na zemi svazky pokrevenské" (blutsverwandte Verbände).[1]) Svazky tyto nazývá Post „společnostmi mírovými" (Friedensgenossenschaften) a dělí je na dva druhy. Jedny se zakládají pouze na krevním příbuzenství všech členů, druhé i na obývání ve společném okrsku (auf dem Bewohnen eines gemeinsamen Bezirks).[2]) Ze společností mírových vyvinuly se dle Posta během času společnosti státní (staatliche Organisationsformen).[3]) Post

---

1) Bausteine für eine allgemeine Rechtswissenschaft auf vergleichend-ethnologischer Basis, II. sv. (Oldenburk, 1881), str. 16.

2) Tamtéž, str. 14.

3) Tamtéž, str. 7.

užívá pro dotčené společnosti dále výrazů „die geschlechtsgenossenschaftliche Organisation“ a „die gau- oder volksgenossenschaftliche Organisation“.[1]) Výrazy tyto odpovídají Fustelovým terminům „les institutions domestiques“ a „les institutions sociales“. Jako jiní badatelé, dělí i Post pokrevenské svazky na užší a širší. O těchto (nazývá je höhere blutsverwandte Verbände) mluví na str. 32—38 cit. spisu. Vedlo by nás daleko, abychom se tu o věci měli šířiti.

Také Post ve shodě s učenci jinými dospívá výsledku, že vlastnictví individuální vzniká v právu jednotlivých národů teprve, když svazky pokrevenské ustoupily svazkům státním.[2]) Jinými slovy: před vlastnictvím individuálním panovalo vlastnictví kollektivní.

Přehled různých theorií o příbuzenských svazcích lidstva zakončím poukázáním na spis z literatury anglické, který sice stal se mi přístupným teprve po vydání práce mé o zádruze, ale v podstatě potvrzuje, co ve vědě dávno již jest známo. Professor Giddings ve svých Základech sociologie, 4. vyd. (přel. do češtiny prof. dr. B. Foustka, Praha 1900), str. 181 a 182 praví: „Lidské společnosti složené z rodin spojených v širší skupiny mají dva typy — kmenový (= ethnický) a demotický. Ethnické společnosti jsou genetickými aggregacemi (pokrevními skupinami); skutečné nebo domnělé krevní příbuzenství jest jejich hlavním pojítkem společenským. Společnosti demotické jsou sdruženími kongregativnými. Jsou to skupiny lidí, jež jsou navzájem spojeny trvalým stykem, vzájemnými zájmy a součinností, s malým nebo žádným zřetelem k původu nebo k rodové příbuznosti. — K společnosti ethnické sluší zařaditi všechny společnosti, počínajíc od nejmenších divokých hord nebo tlup až k společnostem vyšším, nepojímajíc v to však občanské státy, jež se trvale ustavily na určitém území a dostoupily tako-

---

[1]) U. m., str. 14: „Die geschlechtsgenossenschaftliche und die gau- oder volksgenossenschaftliche Organisation stehen insofern in einem genetischen Zusammenhange, als die geschlechtsgenossenschaftliche wohl überall auf der Erde als die primitivere zu bezeichnen ist, und eine vorwiegend gau- oder volksgenossenschaftliche Organisation sich erst nach erfolgter Ansiedelung und den dadurch eintretenden Verfall der Geschlechterverfassung auszubilden pflegt.“

[2]) U. m., str. 7.

vého širého rozvoje společenského zřízení, jež jest spojeno se soustavným a rozmanitým obchodem, s množstvím průmyslových umění a povolání a s rozdělením obyvatelstva v společenské třídy zřetelně odlišené. Nyní každá forma společenského složení může býti studována způsobem srovnavacím na společnostech skutečně existujících."

Na str. 182 a 183 pokračuje Giddings takto: „Existující společnosti kmenové mohou zhruba býti rozděleny na tři veliké třídy podle stupně společenského složení, jehož dosáhly. V nejnižší třídě jsou malé tlupy, z nichž každá se skládá z několika málo rodin a obsahuje obyčejně ne více nežli pětadvacet až sto osob ...... V druhé třídě jsou všechny společnosti, v nichž několik tlup splynulo v širší a určitěji sorganisovanou obec, jež zaujímá určité území, mluví jedním jazykem nebo nářečím a jest si vědoma své jednoty; nebo v nichž jedna tlupa, vzrostši do rozměrů několikráte větších, nežli jaké měla původně, rozrůznila se a sorganisovala se. Třetí třída obsahuje všechny souvislé aggregace nebo konfederace kmenových společností, u nichž se ještě nevyvinula společenská konstituce po stránce obchodní, průmyslové a rozumové, a jež se dosud nestaly společnostmi občanskými — t. j. municipálními nebo národními státy. Souvislá aggregace nebo konfederace kmenů jest ethnický, kmenový národ."

Na str. 193 praví Giddings: „Jest lépe užívati generického jmena rod (klan) pro všechny formy příbuzenské organisace širší, než jest rodina, a lišící se od rodiny tím, že obsahuje jenom příbuzné — buďsi skutečné neb jen dle jména — jedné řady původové .... *Γένος* řeckých kmenův a gens kmenů římských měly podstatně stejnou organisaci ..., a národopisci užívali slova gens, aby označili organisaci rodovou, buďsi jakákoliv. Jest však lépe užiti názvu toho jen za zvláštním účelem, aby se označil rod římský".

Dle Giddingsa (str. 194 a 195) „složení společností demotických netřeba zevrubně vypisovati. Jako ve společnostech kmenových, i zde jednotlivou skupinou jest rodina. Rodiny skládají se v sousedstva, vesnice nebo dědiny...." atd.

Na str. 297 praví Giddings: „Nejdůležitější a zároveň nejnesnadnější problemy ethnogenního sdružení jsou problemy

o prvotných formách rodiny a o poměru rodiny k počátkům rodu a kmene. Všechny mají svůj střed v učení o rodu (klanu)". — A dále: „Není žádných prostředkův, aby mohl býti jistě určen ráz prvotné rodiny lidské" (str. 305), rodiny totiž, jež předcházela před t. zv. rodinou patriarchální a byla v platnosti za nespořádaných poměrův obcování a pak za příbuzenské organisace metronymické. Poněvadž nám neběží o prvotní formu rodiny, nebudeme se při věci zdržovati a přejdeme k rodině, která panovala za příbuzenských řádů patronymických[1]). Podobně jako Fustel de Coulanges má za to i Giddings, že rodina tato zakládala se na kultu předkův. Nazývá ji rodinou n á b o ž e n s k o - v l a s t n i c k o u[2]). Jest to totéž, co jiní nazývají rodinou patriarchální ve smyslu rodiny s kollektivním vlastnictvím, resp. s kollektivní držbou. Při této příležitosti musíme však upozorniti, že výraz tento nepojímá se od každého ve stejném smyslu. Většina badatelů přikládá rodině název „rodina patriarchální" tenkráte, žije-li pohromadě mnoho potomků spravovaných od společného předka jakožto hlavy rodiny — ovšem za jisté součinnosti všech členů rodiny —, při čemž jmění od tohoto příbuzenstva užívané jest vlastnictvím celého sdružení, nikoli tedy vlastnictvím náčelníka rodiny. Rodinou patriarchální nazývána bývá velmi často slovanská zádruha. Jinak rozumí názvu „patriarchální rodina" Leist. Dle něho není v rodině společného práva arijského ani potuchy po elementech patriarchálních.[3]) Jemu jest rodinou patriarchální patrně pouze taková rodina, v níž vládne sám a neobmezeně náčelník rodiny, a sice nade všemi členy rodiny, nedospělými i staršími. Adjektivum „patriarchální" béře se tu patrně doslovně (πατήρ otec, ἀρχή vláda, správa). V tomto smyslu není ovšem rodina slovanská (zádruha, rodový nedíl, o jinou rodinu prozatím nám nejde), kterou Leist pokládá za speciální slovanskou odchylku od rodiny praarijské, rodinou patriarchální, kdežto rodinu římskou s neobmezenou mocí otcovskou a s individuálním právem vlastnickým za takovou patriarchální rodinu arci považovati náleží, ač dle jiných badatelů právě římská rodina jest čirým opakem rodiny patriarchální.

---

[1]) U. m., str. 330 a násl. Na str. 302 a násl. píše Giddings o „tlumu tlup" a na str. 316—329 o příbuzenských formách metronymických.
[2]) U. m., str. 337 a násl.
[3]) Graecoital. Rechtsgesch., str. 64 a násl.

Rodina nábožensko-vlastnická ustoupila dle Giddingsa rozvojem liberalismu (individualismu) nové rodině, nazv. od něho rodinou romantickou. Anglický badatel vyslovuje se (na str. 383) o věci takto: „Nábožensko-majetková rodina, jež se rozvinula v poslednějších obdobích ethnogenního vývoje, kvetla neseslabena v prvých obdobích vývoje občanského. Sňatky se neřídily vesměs osobní předností. Náboženské, hospodářské a společenské úvahy měly velikou váhu. Byl nutný souhlas rodičů a často i souhlas jiných příbuzných; neboť nejvyšším účelem každého manželského svazku bylo zabezpečiti zachování rodiny, majetku a víry. Liberalism nahrazuje zvyk smlouvou, zavádí nové pojmy o poměru manželském. Osobní přednosti dojdou ocenění, jehož se jim dosud odpíralo. Romantická láska počíná hráti důležitou roli v osnování sňatku. Autorita rodičův a ještě více autorita rodiny jako celku jest oslabena. — Manželství počne býti pokládáno za prostředek osobní rozkoše nebo výhody, a povinnost uchovati nezmenšené jmění a nepřetržitost rodiny přestane býti nejvyšším cílem. Nábožensko-majetková rodina stane se takto rodinou romantickou, jež jest institucí mnohem méně stálou.“

V hořejších řádcích ukázal jsem, že právníci, historikové a sociologové jsou zajedno v tom, že „někdy lidstvo žilo v příbuzenských svazcích mnohem širších, než jest nynější rodina“ (viz předmluvu mého spisu), a že před vlastnictvím individuálním předcházelo vlastnictví kollektivní. Třeba že ani v řadách právníků (a tím spíše v řadách historiků) nejsou známa učení badatelův, ode mne uvedených ve všech podrobnostech — a badatelů jiných, jichž za příčinou ukrácení necituji, jest celá řada —, ví přece každý absolvovaný právník, že ve vývoji lidské společnosti vyšlo se od kollektivismu a dospělo se k individualismu a liberalismu, až bylo zase nutno zasáhnouti do vývoje korrigující silou kollektivismu (moderní socialismus). To měl jsem na mysli, když jsem napsal (na str. 40. své knihy): „Uváděti doklady zádružného zřízení jihoslovanského z dob starých nebylo by vlastně ani třeba, poněvadž nikomu nemůže důvodně napadnouti, že by zádružné zřízení bylo teprve výtvorem poslední doby. Jeť naopak samozřejmo, že soudobé stadium slovanského zádružného zřízení jest jen vzdálenou fasí posloupného vývoje...“ Mně jako právníkovi, znajícímu přirozeně theorie shora dotčené, bylo skutečně

samozřejmo, že princip kollektivismu, který panoval kdysi v právu četných národův a teprve později ustoupil principu individualismu, tím spíše byl vykonán ve starém právu jihoslovanském, poněvadž se uchoval ještě v právu dnešním.

(Příště ostatek).

Z literární pozůstalosti J. H. Galaše.

Podává J. Kabelík.

V IX. ročníku Čas. Mat. Mor. z r. 1877 K. Šmídek podal klasobraní z četných rukopisů J. H. Galaše (1756—1840) chovaných ve Františkově museu brněnském, hlavně pokud se vztahovaly k životopisu plodného toho spisovatete, jenž, vzdálen jsa všeho ruchu literárního v Hranicích, spisoval veršem i prosou, bavil se čtením a pilně zapisoval, co se mu z přečtených věcí zamlouvalo, i různé svoje myšlenky a dojmy.

K těmto rukopisům přibyl nový, chovaný v knihovně c. k. gymnasia v Přerově pod sign. V. 68. Obsahuje 306 stran 4^{0} s titulem: Josefa Heřmana Agapita Gallaše Quodlibet Moravicum, to jest Rozmanitosti Moravské obsahu geografického, topografického, statistického, fysického, artistického etc. pouze na Moravu se vztahujícího. Díl II. — Dostal se do knihovny gymnasijní r. 1891 spolu s rukopisným sborníkem básní Janka Kráľa (sub. V. 269), kterého již Jar. Vlček při svém vydání Veršů Králových užil, a 387 jinými díly tištěnými odkazem c. a k. generálního intendenta Fr. Řepky ve Vídni, rodáka přerovského. Tento vzácný rodomil zůstal i ve vojště, vzdálen jsa rodné země, jakož v mládí byl nadšencem pro ideje Kollárovy Slávy dcery, stále ctitelem české poesie (Vrchlický do r. 1888 zastoupen byl v knihovně 43 čísly) a jako Přerovan patrně zajímal se o Galaše, jehož jeden rukopisný sborník, nepovědomo jak, také do rukou jeho se dostal.

O aesthetické ceně literárních plodů Galašových pronesen byl konečný úsudek bystrým K. Šmídkem v článku shora zmíněném; ale i plody aestheticky bezcenné bývají důležity pro poznání názorův a snah té které doby, když jiných cennějších prací jest po skrovnu. Za taková pokládám úvodní slova Galašova k tomuto sborníku, prosou i veršem vyjadřující upřímně dojem,

jaký neutěšený stav národnosti naší na Moravě působil na vlasteneckého veršovce hranického, a proto podávám je zde cele veřejnosti s výčtem všech článků sborníku. Ze statí dalších připojeno snad nenezajímavé pro poznání tehdejších názorů náboženských na reformaci a protireformační činnost církve katolické na Moravě pojednání O potajných Herrnhutích v kraji přerovském. V přepise ponechány tvaroslovné zvláštnosti a chyby rukopisu, jen pravopis jest změněn po spůsobu dnešním.

Quodlibet Moravicum II.

Rejstřík věcí v tomto svazku obsažených:

1. Moravo!
2. Petr z Radikova.
3. Fanatická ukrutnost Polákův proti Pikartům. Sto a sedmiletý žid. Jiný starý Moravec.
4. Stoletý farář.
5. Tři svatí Moravani řádu kazatelského. Výtah z pamětní knihy hranické.
6. Anekdota o císaři Josefovi.
7. Krátká biografická poznamenání o některých moravských kunštýřích.
8. Chvála Amosa Komenského z Bohuslava Balbína „Bohemia docta“.
9. Chvála Komenského Herderova.
10. Poznamenání, jak mnoho se rozličných řemeslníků a umělců r. 1460 v Holomouci vynacházelo. Poznamenání z výplatního rejstříka města Moravské Střebové od r. 1516. (z německ. přel.).
11. Pamětihodný testament Alžběty Juliany hraběnky z Žerotína, rozené z Opersdorfu (z něm.).
12. Životopis Chrysostoma Táborského, faráře kynického.
13. Melchar Hanel.
14. Kuruci na Vsetíně a v Brodě.
15. Pavel Palinurus.
16. František Kaminko.
17. Kryštof Kleš (Kleschius), prorok.
18. Valentin Stansel, missionář.
19. Oberští stromové.
20. Něco o Ondráškovi a Juráškovi.
21. Biografie učených Moravanů. (Martin Polák [Polonus]; Zikmund Albicus; Štěpán Dolanský; Stanislav a Petr Znojemští; Jan Holešovský, Pavel z Kravař).
22. Poznamenání všech řeholí a klášterův, jenž se za starých časů v Moravě vynacházely, a které se ještě dosavad vynacházejí.
23. O potajných Herrnhutích v kraji přerovském.
24. Krátká zpráva o původu Herrnhutův.
25. Krátká poznamenání k příběhům vojny švédské.
26. Jonata Bohutský, impressor pražský.
27. Nešťastný konec jednoho jezovitského apostaty.

28. Anekdoty hanácké.
29. Moravské národní písně.
30. Potvorně velké houby.
31. Slovutnost města Hranic za starých časů.
32. Co věřili naši pikartští předkové?
33. Měla Morava také své bekyně?
34. Některá moravská přísloví.
35. Krátký opis hory Radhoště, jeho salašův a bydlejících na něm Valachův, pravých Arkadův moravských. (S vyobrazením: báča ve svojim všedním stroji na salaši s faskou brymze).
36. Slovník některých pokrmů valašských.
38. Biografia Amosa Komenského.
39. Poslední vůle Komenského.
40. Na erb rodiny Lichtenštejnské. (Z B. Paprockého).
41. Pamětný spis.
42. Truchlivá památka.
43. Poznamenání několika impressorův holomouckých.

Moravo!

Vlasti milá! Vlasti drahá! Ach, jak velmi nezbedně od tvojich vlastních dítek v ohledu jazyka tvého hyzděna a potlačena býváš! A kdož medle hlavní jest příčinou těch tvojich nátisků a bídy nežli egoismus, zvláště pak Němci, kteříž se k nám právě tak jako pes k masu přiloudili a zbujněvše z tuku požehnání tvého o nic tak velmi nepečovali a dosud ještě nepečují, než aby jazyk tvůj a spolu s ním i lásku vlasteneckou ven z půdy tvojí pryč vytlačili, a svůj cizozemský na místě jeho vštípili a rozšířili. Ta nezbednost děla se nejvíce od těch tak nazvaných německých říšanů, jenž k vojsku císařskému v též krajině buďto sbíráni byli, neb také sami k němu se tlačili a důstojenské ouřady za peníze sobě umí kupovati. Odkudž roztomilý povstal řád v udělování vojenských ouřadů při armádě císařské, kdežto se patrná nevděčnost a potupa tvých udatných dítek — častokrát i těch nejzasloužilejších — zjevovala. Vrchník nad temem byl říšan, podvrchník říšan, nejvyšší vrchní strážník říšan, leytnant říšan, korouhevník říšan, strážmistr říšan, desátník říšan; slovem všichni ouřadové při celém temu říšanami obsazeni. Neb krajan jsouc ku krajanu svému vždy náchylnější nežli k jinému, tak také stalo se i zde, že říšan říšanu byv náchylnější, vždy jen říšana zase podporoval a k lepšímu fedroval chlebu a důstojenství; a tak chyboval-li při kompanii kaprál, strážmistr, poručník neb hejtman, i tu také vždy říšan jakožto krajan dosazen býval. Zřídka kdy stalo se, že Moravec, aneb Čech při službě vojenské k nějakému ouřadu přišel; leda jen jedině v takové případnosti, když buďto hejtmanovi neb strážmistru hodně ruce mazal, aneb některému důstojníkovi v čas boje znamenitou službu prokázal, že mu buďto život jeho neb svobodu svou stateční obhájil. S jakou tedy radostí a ochotností mohli vlastencové naši, jsouce tak velmi všudy potlačeni a od ouřadů odstrčeni, svou službu zastávati a konati?

Nemnoho lepší dělo se s našimi vlastencemi i při ouřadech politických a městských; neb poněvadž důstojnost císařská toho požádala, aby se říšský kancelář ve Vídni při ruce vynacházel, tak podobně i zde a sice slušně Němcami ouřadové obsazeni byli; odkud ale také i jinam do krajův domu rakou-

ského k obsazení znamenitějších politických ouřadů vysíláni bývali. A tak se také změmčilost nejen v hlavních městách královských, nýbrž i ve vsích skrzeva panstva, jenž sobě v tomž jazyku oblibovati počali, a za služebníky — sekretáře totižto a vrchnostenské správce písaře z říšského, aneb jiného německého dvorského kanceláře brávali — rozšířila a zmocnila. Odkudž potom tento pro vlast a její svobody velmi škodlivý předsudek povstal, že by v jazyku českém a moravském nemožná bylo něco moudrého, vtipného a chutného psáti; kterýžto předsudek nejen všecky kanceláře a právní světnice, nýbrž i všechny školy opanoval. Pročež také Němec za našich časů všudy za moudřejšího a vtipnějšího držán bývá nežli Moravec, kterémuž naši zněmčilí krajani nejináč nežli hloupý Copak říkávají. Ale chopme se toho jejich „copak“, kteréhož jako na potupu našeho vlastenského jazyka onino z tuku moravské půdy zbujnělí cizozemcové, a budiž žel Bohu, i nevděční zněmčilí Moravani spolu s nimi užívati v obyčeji mají, a tažme se jich, copak naše milá vlast z té vaší tak velmi zvelebené němčiny za zisk ukázati může? Snad tento, že množství oplzlých románů, špinavých básní, bezbožnosti a odbůjnosti jed rozsívajících, lásku vlastenskou dusících a jiných těch podobných knih do kraje vnesla? peníze lecjakým spůsobem do ciziny ven vyloudila? a množství zlých obyčejů, jichžto by žádný osvícený národ od cizinců, jenž se u nich živí, nepřijal, uvedla? Ano, to jest veliký zisk, jenž Němcům Morava a Čechy v poděkování mají! Neb co se moudrého vzdělání mravův a dokonalého pěstounství tkne, ty dříveji počaly se v Moravě — jakž o tom Herder, jeden z největších Němců upřímně a veřejně vyznal, již před dvěma stmi lety štípiti a odtud i do Vlach, Francouz, Angličan, Nizozemí, do země německé i jinam rozšiřovati. Tím spůsobem mohou se v ohledu základu osvícenosti svým Amosem Komenským, jemuž dle svědectví onoho mudrckého historika Němci ještě nic podobného nevyvedli, honositi, že ode všech národů jeho Brána jazykův přijata byla. Z toho samého patrné jest, jak velmi pošetilí musí naši zněmčilí vlastenci býti, kteříž se tak za svůj národní jazyk stydí, že nejen nic, což v něm psáno jest, čísti nechtějí, nýbrž již i za svá moravská zřízení, kteráž od svojich dobrých, moudrých a bohabojných předkův zdědili, jako za nějakou nepočestnost se stydí a je v němčinu mění; tak na př. Horák nechce již slouti Horák, nýbrž Berger, Nožička volí jmenován býti Füssel, Kožíšek píše se Pelcel, Chalupa Kalub, a Bůh ví jakž ještě jiní mnozí svá příjmení přetvořují.

1. Ó milá vlasti, vlasti svatá!
   jíž sobě moudrý víc než zlata
   váží a miluje s vroucností.
   Ach, jakž mnohého cti tvé vraha
   krmíš, Moravo, vlasti drahá,
   jenž řeč tvou hyzdí z bujnosti.

2. Ó jak mne srdce moje bolí,
   kolikrát musím slyšet koli
   vlastenský jazyk tupiti,
   ode mrzáka .....
   zněmčilého a nezbedného,
   jejž by čert nechtěl koupiti.

3. Mnohýť z těch našich tajčdummlerů
   nemá krom frčky, na mou věru,
   nic v zněmčilé kotrbeli;
   přec jak mateřskou řečí zhrdá,
   pravě, že hloupá jest a tvrdá,
   zvlášť když vtip nechal v korbeli.

4. Tenkráte Demosthenes bývá,
   když vědro v krčmě vypil piva,
   ba Tullia převyšuje
   v jazyka vlasti špincování
   němčiny zvelebování,
   již až k hvězdám nadvyšuje.

5. Když pak hrdlo vínem prolívá,
tuť i z mrzáka prorok bývá,
brzký konec usuzuje
jazyka svého vlastenského
a všeobecnost německého,
jejž nanejvýš zvelebuje.

6. Ó milá vlasti, vlasti svatá,
ach, kamž zmizely ona zlatá
léta, za nichž na tribuně
tvojí seděli Cimburkové,
Žerotíni, Lobkovicové
a Rudolf císař na trůně?!

7. Když se jazyka tvého chvála
a čest s vroucností zastávala,
když naši milí předkové
tebe, Moravo, milovali,
o čest řeči tvé pečovali;
dočkám-liž časy takové?

O potajných Hernhutích v kraji přerovském. Str. 179 nn.

Ti tak nazvaní Hernhuti, jež hrabě Synzendorf z moravských emigrantův z kraje přerovského na svojim panství založil, chlubijou se býti potomkami bývalých Bratrů Moravských, kteříž vlastně nic jiného nebyli nežli reformovaní Valdenšti bratři. Jestli se ale jejich učení a zákonové s tím srovnává, co proti nim Karel Regent r. 1729 v tisku vynesl, tak zajisté všechna předešlá kacířstva v bludu svém převyšují. Artikulové, v nichžto je viní, jsou následující:

1. Že člověk v každém náboženství, nechť ono jest katolické, luterské, aneb kalvínské, spasen býti může.

2. Židé, Turci a Pohani, ačkoliv na Krista nevěří, že nicméně přece spasení dojíti mohou, pokud dle svého náboženství svatý život vedou.

3. Křest svatý jest prý dle jejich smejšlení jen marná ceremonie.

4. Osvícený křesťan může prý bez zpovědi k stolu Páně beze všeho se na církevní pořádek a zákony se ohledání přistoupiti.

5. Lítost a zkroušenost nad hříchami není prý docela potřebna.

6. Zásluhy Kristovy nejsou prý nám k spasení potřebné.

7. Kristus Pán bude prý tisíc let před soudným dnem viditelně na tomto světě přebývati, kdežto nejprve všecky své nepřátele porazí a věrné své k sobě shromáždiv, v rozkošech jich panujíc nad nimi oplývati nechá.

8. Veřejným službám božím přítomnu býti není prý zapotřebí.

9. Na kazatelském úřadě není prý mnoho záleženo.

10. Žádný bezbožný kazatel není prý schopný slovo boží hlásati.

11. Zatracenci a ďáblové budou prý někdy pekla zbaveni a dojdou k spasení.

* * *

To jsou ovšem daleko horší a škodlivější smejšlení, nežli jiných předešlých kacířů byly; mimo toho mají ještě také adamitským neřádům oddáni býti, jimiž prý se v té tak od nich nazvané tajné hodině poskvrňují. Což kdyby se skutečně všechno s pravdou srovnávalo, jich chválená vůbec bratrská jednota byla by velmi ohavná sekta: o čemž já nikoli souditi nemohu a nechci. Než o tom slyšel jsem několikráte rozprávěti, že i katoličtí rodičové ditky své Hernhutům k cvičení svěřují. To ale zdá se ovšem velmi pravdivé býti, což Václav Mund, farář a děkan novojičínský, c. k. přerovskému krajskému

ouřadu o jejich moravských proselytích roku 1796 oznámil; totižto na první od téhož krajského ouřadu jemu k odpovídání předloženou otázku: Proč nekatolíci v tomto kraji tak mnoho proselytův působí? odpovídá: Toto prý pochází za jedno odtud, že Cynsendorfští Hernhuti, jak ti v Lužicích, tak i ti v Slezsku svoje vyslance v Moravě rozhojnili, již pod slovem hostinské lásky a zvelebováním svého apoštolského živobytí, že totiž všichni u nich všechno společně užívají, je k sobě louditi snaží. Což se sprostým lidům o to víc líbí, že jejich dědiny pracovitými a pořádnými dělníkami opatřují. Ty od nich zejskané proselyty posílají po času na prubu aneb zkoušení do Slezských Pavločic, kterouž „Milostivé místo" nazývají, kamž se každoročně z dědiny Zyliny odcházívají.

Aby pak zde bez všeho překážení pozůstati mohli, tak se zadruhé na oko k vyznání augšpurskému vyznávají, potajně však daleko jinší a mnoho horší bludy nežli luterské tropí; jakž o tom výš uvedený výtah z jejich katechismusa vybraný patrně osvědčuje. Za třetí mají na každém místě své tak nazvané nejstarší, to jest představené a kazatele. Nejvíce ale rozhojňují se v Zylině, Stramberku, v Sudoli a v Hocmdorfu, kdež se velmi opovážlivě chovají, a když u vrchnostenských ouřadův obžalováni bývají, tak se honosejí, že se jim nic nestalo, a tím spůsobem jen o to směleji sprostý lid svádí. Což ale ještě horšího jest, že toho druhu lidé za mistry a měšťany přijati a za rychtáře a fojty ustanoveni bývají, odkudž velmi mnoho pohodlí a příležitosti k rozšiřování jich bludů a potlačování katolíkův nabývají.

Fr. Palackého řeč spisovná.

Popisuje prof. Theodor Vodička.

(Pokračování 2.)

29. Sloveso.

Proti Palackého koncovce inf. *ti* (viz výše v Hláskosloví 3. Blahozvuk) nynější spisovatelé ve shodě s českou mluvou, polštinou i ruštinou spisovnou mají jen *ť* nebo *t* buď výhradně (belletristé) nebo více méně často; nejvíce se drží *ti* u spis. školních.

V přechodníku přítomném P. má pro sing. masc., když by s koncovkou *e* rovnal se 3. osobě sing. indikativu, koncovku (*íc*[1]): feudalismus, opanujíc veškeru zemi, měl změniti D. 387 — on následujíc odkrývá R. 421 —

íc m. *íce*: kardinalové chtíc dopomoci D. 227 — samochtíc podrobují se R. 407.

---

[1]) Já na odstranění takovébo dvousmyslu navrhoval jsem v Č. Č. M. 1894 str. 159 grafický prostředek přechodník psáti s *ä*, indik. s *e*, na př. píše pokyvujä hlavou.

V příčestí min. trpném P. souhlásky před *en* mění, jak česká mluva, nejen u sloves II. a IV. tř., ale i tříd I. a III. a to tak, jak česká mluva (tištěn, prošen, ohra*ž*en, ne*š*en, zapově*z*en). Mnozí nynější, pochytivše z mluvnice, že v I. a III. tř. souhlásky se nemění, tak se pomátli, že jich nemění ani ve tř. IV., píšíce nosen, vozen, čistěn, pohostěn atd., což je vážnější chyba, než psaní Palackého, protože jejich formy jsou neskutečné a jest jich mnohem více, než forem Palackého od několika málo sloves I. a III. tř.

Nejprve uvedu podle šesti tříd památnější formy slovesné z D. a po nich formy z R.

I. tř.

2. ústav i celý národ povznesli se k novým snahám 103 (leckdo z nynějších užil by modního: vyšinuli se).

Novotvary se změnou *s* v *š*: říše povzešena jest na stupeň moci podivu hodný 3 (tu by zase leckdo napsal modně: pozvednuta jest) — přenešen 103, 109, 119 — přenešení 55 — snešena 205 — usnešeno a přijato 153 — usnešení 362, 389 — vynešení 316 — přivezeno 112 (z nezměněno v ž).

3. vysuli se jemu vstříc 141.

4. uvrci 284 (arch.), ale na téže str. i: uvrhnouti (ntv.)

5. počíti se 167 — počata válka 59 — počaté zakládaní 106 —.

Novotvary: počnouti 228 — začnouti 105 —. Ale novotvarův počla, načla, začla P. nemá nikdy, za to u nynějších nejsou vzácnostmi: začla Vrchl. Fresky 200, začli 103, 165, 166, začlo Dojmy 117.

odjal 18, 120, 318, 358 — odjali 161, 181 — odjav 316 — odjat 180, 308 — odjato jest 25, 318 — odjatý 320, 324 — odňat 186 — odňatý 40 — pojav 375 — přijal 186, přijali 100, 134, 156 — přijav 34 — přijato bylo 62, 222, 368, přijati jsou 181, 361 — přijetí koruny 91 — sňal 70 — sňata 118 — ujav 161 — vyňato 55 — vzňal se 135 — zajat 155, 367 — po Prokopově zajetí 367 — při tomto jetí 365.

Novotvary: odejmouti 18, 39, 335 — pojmouti 15, 22, 37, — přijmouti 36, 147 — zajmouti 143 — zapnutý 213.

Jak viděti, novotvary s *nu, mu* u Pal. jsou skoro jen v infinitivě. Za posledního půlstoletí i ten novotvarový inf. byl z písma odstraněn užíváním forem, ve kterých zúžené a přehlá-

šené *í* na odklizení dvousmyslův nahrazeno živoucím na východní Moravě[1]) a Slovensku *a (ia)*: (na-) jati m. (na-) jíti. Teprv od nedávna, kdy Gebauer zastal se novotvaru -jmouti, nahrnuly se — proti jeho vůli — v písmo i všecky ostatní: -jmul, -jmut, -jmutí, načnout, načnul, -ut, -utí atd., a tak se jemu přihodilo to, co Goethovu učeníku čarodějovu, když čaroval s pometlem.

Doklady z R:

2. k idei zákonnosti nevznesl se nižádný 393, 311 — vznésti se k výši krásovědcův 300.

3. jsou posuté vrstvami 308

4. opovrhouce řečí biblickou 56 — uvrhou 173.

5. pojíti do sebe život její 385, 387. Novotvar: přijmutí 221 — zrak k nebi upiatý 83. Novotvar vypnuté 76.

II. tř.

1. přistali ke břehům 65 (ještě podle tř. I.) — nenastal boj 185, mor nastalý 189, 208, nastala příhoda vážnější 281 (toto sloveso nyní takřka nadobro ustoupilo v písmě modnímu nadejít, nadcházet). — Novotvar: stanula radostí jako u vytržení 182 (obyč. zůstala) — neopominuli 342, 357 (šp. -men-).

2. octnuli se 21, 36 — sklouznul 34 — oslepnul 42 — zniknul 59 — ssednul 59 — vládnul 64 — opuchnul 95 — nabídnuli 88 — naskytnul 89 — potáhnul 343 — vrhnul 360. Tak na Valašsku; v mluvě vltavské i v řeči spisovné dosud jsou obyčejnější tvary bez *nu*. Ale chybně nynější psávají shýbl m. sehnul; shýbl je novotvar z iter. shýbati (jako rus. **скакнуть** ze **скакать**), jakoby se řeklo: vyhýbl se, zahýbl m. vyhnul, zahnul, usýpl m. usnul, usýchla m. uschla — s ním pomalu

---

[1]) Nejstarší doklady z Moravy formy *jati* znám z r. 1561: že jest od něho odporník přísahy od práva uložené přijati nechtěl. Ortel z Olomouce do Příkaz. Prasek Org. práv Magdeb. Olomouc 1900 str. 245, z r. 1575 z listiny psané na Vsetíně a vytištěné ve Sborníku muzejní společnosti ve Valaš. Meziříčí č. 3. (1899): aby on podle vůle jich sirotčí lesy, hory a grunty odjati dopustiti měl (str. 15) — kolik by jich ujati chtěl (str. 17.) a z r. 1602: jinýmu za peníze pronajati, naučení z Olom. do Vel. Bystřice. Org. pr. Magd. Prasek 69. — Jiný starý doklad moravský nepřehlášeného *ia*, povstalého z *ę*, máme z r. 1600 vodťatí těla mrtvého. Tak píšou Olomoučané do Fryštáku. Prasek 76 a z r. 1607 po utiatí obou ruk. Olomoučané Vsetínským. Prasek str. 200. Takové ojedinělé tvary dialektické jsou pro historii *jazyka*, zvláště chronologii jevův důležitější než sta tvarův spisovných. Z tvarův spisovných sestavuje se historie řeči spisovné, ale ta není totožná s historií *jazyka*.

srostnouti 381 (v české mluvě i písmě jen srůsti podle tř. I.) dosáhnouti 134, 380 (arch. v písmě dosíci v I. tř.) — vyřknul 407, zřeknouti se 367 (zříci se v I. tř.) — na koně vyšvihna se 59 (nyní modně, ale špatně vyšina se Vrchl. Fresky 181) — byli odtud odtištěni 69 — pozdvihli se proti vikáři 182 — moc královskou pozdvihl 232 — meč zdvihl se k obraně 356 — pozdvihše se 123 —.

Za to sloveso v poslední době úžasně v písmě se rozmohlo *zvednouti* ve všech novotvarech s *nu* (zvednul, -ut, -utí) a iter. zvedati. Palacký těchto novotvarův ještě nezná, a Jungmann ve svém Slovn. nemá ni jednoho dokladu. Forma zvedl, jíž uvádí Jung. doklady, nepatří k zvednouti, ale ku zvedu, zvésti, zveden, zvedení (I. tř.) iter. zvoditi. Pal. píše: ku pozvedení a rozmnožení moci 151, 195. Sv. Čech užívá zvednouti, zvedati jen kde toho potřebuje pro rým, ale Vrchlický napořád. Květ jsem zvednul Vrchl. Pís. pout. XXXVI. — oči zvednout Fresky a gob. str. 8. (2. vyd.) — zvedám číši Pís. pout. LIX. — stín se zvedá ib. LXXI. — toužebně k ní zvedal oči LXXIX. — V novinách možno dočísti se i: nadzvedovat, vyzvedovat.

Doklady z R.: nad sebou se zapomenuli 145 — vyšinutí z řádu a z obyčeje 14 — vyšineme se ze staré koleje 203 — vyšinul se člověk ze stezek přírody 368 — ti krásovědy dále nešinuli 308 — nepošinuli 315 — nevidouce stezky, po které se tento genius tak vysoko vyšvihnul 290 (nyní chybně vyšinul) — pozdvihli hlasu svého 193 — pozdvižení 413.

III. tř.

1. zhrděla i zpýchala 262 — musel 123, 153, 158, 163, 267 (pol. musieć) — závisející 233 (podle uměti m. závisící).

2. strana jeho se přidržící 238 (= přidržující) — na sněmě držaném 345, 357 (nyní -eném) — odepříti se té volby 86 (= odříci se) — odepřev se návrhu 88 (= odmítnuv) — opovězení 24, vypovězení 25, 327, zapovězeno 333. Zde d proměněno v z, jako by to bylo sloveso IV. tř. -diti.

Doklady z R.:

1. haněti 224 — musejí 143, 175, 303, 378 — musel 198, 214 — chtějíce 304 (novotvar m. chtíce) — mněje 294, 394, mnějíce 315 (novotvar m. mně, mníce). Vrchl. Pís. pout. XVIII. vytvořil: já mnil, jako by to bylo sloveso IV. tř. mníti — závisejí 286, 400 (m. závisí) — náležejí 141 (m. náleží) — musejí

osnadněti všecky těžkosti 378 — sám sobě osměšněti 406 — ideálové zveličejí a zdůstojnějí 400 —.

2. za bezectné držáno 181 — nově okřídlaní proletujeme se 377 — vypovězení 182 — vidoměji 308 (= patrněji).

IV. tř.

ocítily se 226 (= octly se II. tř.) — rozpřátelil se s domem Bavorským 169 — bratří skrze to rozbratřili se 316 (utvořeno podle rozkmotřiť se) — přivábiti knížata do Prahy 344 (nyní často čítáme něm. přilákati herbeilocken) — víno, kterým se žičíme 206 — knížata žičili se nadějí 329 — přesídlil se do Nisy 41 (nynější často si pletou trans. přesídliti = přestěhovati s intrans. přesídleti = přesídliti se, přestěhovati se) — tuším 155, 216, 222 (nikdy trvám, což je něm. trauen) — neuklízeny 185 (chyba, í má iter. uklízeti, správně uklizení 153, 236).

P. píše staviti, kde my nyní píšeme stavěti (V. tř.): lid Vratislavský stavil se na královu stranu 41, překážky v cestu se stavily 268, nezřídka v cestu se stavila 295 (jednou také: stavěli se v cestu 67), Pražané stavili se na odpor 301, vystavil zámek 195, hrad dostaven 118, zdi dostaveny 105, vystavení města 105, 108, stavení hradu 108.

vyhoštěni 110 — rozhlášeny 363 — místa hražená 35, cesty byly zahraženy 283, nahražovati 147 (ž m. z už dávno před P. se psalo) — hřmotění 106 (opominuto proměniť *t* v *c*).

Doklady z R.: bydlivše 150, bydlivší 153 — vydání zbřízeno jest 214 (břidiť, nyní hudlovať, hudeln) — símě pučilo se bujně 319, 348 (pučiti je přechodné, na Valašsku možno slyšeť: sodová voda rozpučila sklenku; nepřechodné jest pučeti = pučiti se) — slepící účinky 431 (= oslepující, oslňující) — pošetřiti 395 (ein wenig blachten) — akcenty písma nešpatí 204 (nedělají špatným) — se zvířaty sestejniti člověka 367 — bude se každý svéhlaviti 196 — jiné za sebou vábiti 207, kouzelnou mocí vyvábený 399 — tuším 397 — po lahodách se žedí 173 (arch.) — bratřím zželilo se jich 188 — zrakem nehaceným 380 (hatiť) — zblouzení 300 — pobuzené síly 393 (budiť) — zpuštěním hradův 153 (spustnutím) — někdo ve svém úmyslu zmarněn bývá 405 — ohrazení 414 (u Pal. výjimka) — v zrcadle obrazený 396 (z nezměněno v ž pro differenciaci ob-raziť a obraz-iť) vyobrazen 400 — jmena povodína byla 128 (ě zdlouženo a zúženo v í).

V. tř.

1. odpor zdvihal 364 (zvedati, viz v II. tř. zdvihnouti) — nadužívati nebo i zle užívati čteme u P. m. nynějšího nepodařeného zneužívati: blankety, jichžto nadužívati se mohlo 347 — nadužíval svých privilegií 39 — moci nadužíval 365 — přízně nadužíval 295 — nadužívajíce 232 — každé nadužívaní moci 215 — se statky tak zle užívanými 161 — při vstoupání do šraňkův 406 (nyní obyč. vstupování) — nedal se odstrkati 263 (zde máme valašské i slovenské dlouhé r, česky odstrkovati) — vyvíjel se 225 — vyvíjely se 380 (ne vyvinoval, jak nyní často čteme).

3. rozervaný stát znovu ustrojil 180 (nyní chybně rozháraný).

Doklady z R.: duch opomítá nízkostí 419 — což opomítáno nebuď 403 (= zavrhováno) — mizejí 236, 376, 381, 414 — v osidle zalécen byl 86 — mohou se vyvíjeti 401 — semena vyvíjejí se 369 — zásady Plotinovy rozvíjeli Jamblich a Proclus 294 — humorista mece střely 409 (nyní metá) — přepáravše vniternosti 417.

3. béřeme 394.

4. símě rozsáté 310 (nyní rozseté) — tento ton věje a zvučí 401 (nyní obyč. vane) — kde zavěje 401 — v těch úkazích věje moc božská 370 — věje duch člověčenstva 377 — věje volnost 384.

VI. tř.

přivnazovaly 179 (správně *d* změněno v *z*).

Doklady z R.: pobuzování sil 145 — hlasu svého nepozdvihujete 70 — vyzdvihuje 208 — poměšovati 416 — vypočtovati 389 — duchovnost a tělesnost rozličovati 395 — čile se přepašuje k činům 419 — co onoho rozsměšuje, loudí tomuto slzy do očí 404 (rozsmíšiti čtenáře, Veleslavín v předml. k En. Sylv.) — odvozují 208 (jinde má P. odvodí) — uvozovati 215 (jinde P. píše uvoditi).

jsem.

Že P. někdy píše sem, sme . . . (při příčestí min. čin.), jindy jsem, jsme . . ., týče se ne tak jazyka, jako pravopisu. Neboť ať se *j* píše nebo nepíše, nevyslovuje se nikdy (vyjma po *ne*, kde je i P. vždy píše), leda od takových pedantův, kteří myslí, že co jest psáno a jak jest psáno, to a tak že se musí vy-

sloviť, na př. božský, rozsekať, ne boský, rosekať. Jejich štěstí, že nepíšem etymologicky také: jmám, jhra, Hřek, Hřehoř;

sem vyložil R. 207 — nalezli sme D. 204 — podivili ste se R. 212 — zavázán jsem R. 223 — sjezdové ukládáni jsou D. 391 — jsem povědom R. 224 — neschopni jsme R. 211 — jsou původu cizího R. 231 – dostatečni sme byli R. 231 — jsouc R. 226, jsouce R. 233 — jsoucími R. 216.

D. Skladba.

1.

U neživotných maskulin v plur., která mají koncovku *ové* anebo stojíce v nepřímém pádě, mohla by ji u Pal. míti, přívlastková i výroková adjektiva, příčestí, náměstky v nominativě mají koncovku mužskou životných.

Touto arch. vazbou Pal. liší se značně ode všech nynějších. Soudruha má, jako ve mnohém jiném, jediného Tomka. Na př. závazkové rušeni nebyli 15 — k základům těm, kteří položeni byli 23 — bojův, ježto vedeni byli 41 — skutkův, ježto se zdáli 36 — ti domové sloužili ku přednáškám jako jiní 102 — pokladův, kteří tu shromážděni byli 109 – udávali se i příkladové 144 — nálezové vpisováni 401 — nálezové vynášení a zapisovaní sami sebou měli býti za pravidla 144 — ouřadové političtí nebyli odděleni 387 – ouřadové králowští i zemští 391 — ouřadové byli propůjčeni 394 — sjezdové dvorští dáli se 390, 391 — sjezdové ukládáni jsou 391 — bývali i takoví zápovědní sněmové 389 — takoví zápovědní sněmové odbýváni jsou 390 — sněmův, ježto splývali 390 — klášterové nacházeli se 417 — soudové odbýváni byli 405 — takoví ústavové 417 — skutkův, kteří nemohli nedotýkati se odpůrcův 351 — hradův, ježto povyšováni byli 395 — trhové takoví byli zapovídáni 413 — zjevův ostudnějších nežli, kteří střídali se 349.

Toto není nic divného, když podstatným neživotným míní se osoby (constructio ad sensum): jednotliví oudové stavovští 389 — kteří a jací stavové voláni bývali 388 — celé zástupy manův i panošův bývali hotovi ke službě 416 — svolávaje zástupy, ježto bojovali byli 357 — sněmové, ku kterým nescházeli se města, ni klášteři (sic) a manové 390.

Co do rodu, u slova kníže bývá shoda i grammatická i podle smyslu: obě knížata poddali se 193.

2. Přídavného přivlastňovacího

P. po staročesku užívá m. nynějšího genitivu i tam, kde majetník jest vyjádřen slovy dvěma: krále Janův zeť 13, 22 — dcerou krále Janovou 15, 22 — synové krále Janovi 28 — krále Janův i syna jeho pobyt 40 — tchán krále Václavův 309 — usilování krále Václavovo 329 — vnučce krále Kazimírově 169 — za předního radu krále Václavova 320 — po císařově Karlově smrti 270.

3. Jm. přídavné tvaru jmenného

ve výroku P. drží v slušných mezích, vyhýbaje se jak zarážejícím archaizmům, tak vulgární mluvě. Nynější spisovatelé mají na čem se učiť. Hranice přípustného jsou asi: prospěšen býti mohl R. 72 — pravidla byla rozdílna D. 104 — Karel sklouznul nezpozorovaný do bárky 34 — Ludvík mrtvicí raněn byv s koně svalil se bezduchý 84 — chváleno o králi, že přestrojený konal úřad 252.

Místo možno P. má pravidelně možné: nebylo možné utajiti se 33, 43, 50, 93, 96, 147, 211. Též možná: možná-li bylo 80 — možná jest také 273 (ellipsa věc), 276.

U nynějších nacházíme tvar jmenný i za přívlastek, když jest tomu vzor v němčině, na př.: Pod listím se tajil velký kámen, pln rezavého mechu a pln plísně, Vrchl. Osvěta XXV, 68 podle něm. voll — Tlum jezdců Olivier, zván Daněk, vede Vrchl. Fresky 98 genannt. Také podle něm. halb pokládá se půl za adjekt. a polo za adv.: krátký život tvůj nám dávná, mlžná báj, půl zapomenutá. Sv. Čech Pestré cesty I. 140 (halbvergessen) — ona tiše stojí, půl doufá, půl se ještě bojí. Machar, Zde by měly kvést růže. — Sardanapal k sobě polo, k ohni polo šeptal Vrchl. Fresky str. 29 (2. vyd.) — On polo kleče, polo leže čekal. Vrchl. Fresky 40 (2. vyd.)

Že neutr. tvaru jmenného jest zároveň adverbium a adverb. končí se též v ě, vídáme někdy kontaminaci, jako: Jistě že mi nezbude nežli přebrat ji rub na rub. Sv. Čech, Pestré cesty I. 153 z jisto že mi a jistě mi.

4. Substantivování.

nepochopitelné to zlé 113 (nyní zlo) — takovému zlému 147 (nyní zlu) — naprosté dobré 380 (nyní dobro) — k obec-

nému dobrému R. 70 — o bratrovo dobré D. 317 — za rána zemřelý R. 322 (dříve času) — snad i beze snadu nejdrzejší R. 145 — kladoucí každému to na snad, čeho požaduje R. 235.

5. Náměstky zvratné.

Náměstek zvratných P. rád užívá, a to nejen vztahem k podmětu (třeba i logickému) ale i mnohem volněji, jak patrno už z jeho hesla: Svoji k svému, jež se na jiný jazyk naprosto přeložiti nedá: dal se navnaditi výhodami sobě podávanými 36 — dbali o nápravu duchovenstva sobě svěřeného 161 — ještě před svatbou svou podařilo se císaři 170 (= dovedl císař) — k oučelům svým nebylo mu nalézti lidí spůsobilejších 219 (= nemohl) — v dědičných zemích svých nebylo králi těžko potlačiti zárodky rozkolu 241 (= mohl snadno) — shledání se Karla se svým vychovatelem 43 — papež Řím osudu svému pozůstavě 226 (jeho) — to mu nebránilo pokračovati v pochodu svém 84 (= přes to mohl) — Karlova křehkost objevila se rozdělením zemí svých mezi své syny 201 (= tím že rozdělil) — křehkost ku krvi své, kteráž i nevěrným ho učinila svým vlastním zákonům, pokazila veškero snažení 213 — zjevila se tím Karlova záliba ve své krvi 171 — bratrova čest leží prý mu na srdci, jako svá vlastní 318 — Ludvík nedal se spojiti Karlovi s vojskem otce svého 27 (Karlova) — právní poměry lidu selského k vrchnostem svým jsou nám známy 414 — byloť mu potřebí pomoci bratří svých 273 — musel zavázati se, že zachová ve své celosti staré právo 267 (jemu náležité) — vyložili sme již na svých místech 54 — zvolení Volbramovo na místo ujce svého schválil papež 321 (jeho) — Urban poslaného k němu Ottu učinil sobě nepřítelem 228 (zde bychom naopak očekávali: k sobě.)

6. Sám

u zvratné náměstky v češtině rádo zůstává v nominativě, neshodujíc se s ní v pádě: zabrav se do sebe sám R. 312 (ne samého) — sám sobě osměšněti R. 406 — syn uměl vždy dostatečně držeti se na úzdě sám D. 5 (ne sebe samého) — vládnouti především sám sebou 294 — kteří zvykli byli kořistiti jen sami pro sebe 7 (ne pro sebe samy) — dal se nabídnouti k manželství sám 124 (ne samého) — svěřil sebe sám i všecku vládu 360 — vyhražuje sám sobě 361.

Sám (ipse) a *samotný* (solus) P. si neplete, aby položil samotný ve významě ipse, jako někteří nynější.

7. Týž

jest u Pal. vždy idem, nikdy nestojí m. *on*, jako v něm. derselbe. Nynější někdy píšou: pakostnice a léčení téže. Obsadí se místo účetního; týž jest povinen atd.

8. Náměstky neurčité:

v jakéž takéž ouplnosti D. 235 – jakéž takéž centrum R. 234 — chybně čítáme nyní někdy: jakýs takýs a jaksi taksi — nějakéhos D. 293 (chybná kontaminace z nějakého a jakéhos) — sbor milcův brzy stal se jakousi-to mimořádnou vládou 295 (též chybně).

Spisovatelům vltavským, neznajícím *jakýsi* z živé mluvy, sluší připomenouti, že někdo, nějaký jest asi lat. aliquis, kdosi, kterýsi, jakýsi lat. quidam. Ptáme se: Byl tu někdo? poněvadž nevíme, byl-li kdo. Dojděte někdo pro vodu, poroučíme, protože nevíme, kdo půjde. Ale Kdosi mi pravil, řekneme, když skutečně někdo mi pravil, ale já tu osobu buď nechci nebo nemohu popojmenovať neb určitěji označiť. — Měv u soudu cosi činiti D. 270.

9. Číslovky základní a řadové:

ode dvamecítma let R. 152 (arch.) — na třimecítma listech R. 212 — celého půl druha léta D. 410 (lépe druhého).

10. Číslovky druhové

P. klade rád a správně. Naproti tomu nynější jich zanedbávají čím dále tím více. V novinách možná se i dočísti, že u zloděje nalezeno dvacet kusů hodinek, takže pravý Čech se ptá, kolikery hodinky daly se z těch kusův sestaviť, aspoň-li jedny?[1]) paterým jazykem mluviti D. 218 — po troje století 178 — trojí spis 145 — listiny jedenáctera měst 125 — dvanáctero sošek 25 — patero knížat 83, 102 — patero synův 130 (na Valašsku vždy

[1]) Též čítáme: N. koupil deset tisíc kusů cihel — ne na beton, ale na stavbu vrchní. Nestačí-li deset tisíc cihel? Ovšem jest dobře: V chlévě má pět kusů dobytka, protože se neříká pět dobytkův a mohou to být' dva voli, dvě krávy a tele. Ale zase jen: má pět krav a ne pět kusů krav.

tak) — dělily se v několikero linií 152 — podnikl několikero půtek 94 — několikero míst 123 — několikero biskupův 202 — několikero pomezních měst 353 — několikero psaní Joštových 269 — několikero sněmův 343 — kolikero set jadrných spůsobův mluvení nachází se tam? R. 190.

11. Všechen a celý

nynější písaři špatně rozeznávají, kladouce často celý m. všechen. *Celý* znamená totus, solidus, integer, sanus, *všecek* omnis. Přídavnému celý odpovídá podstatné celek, přídavnému všecek souhrn, úhrnek, součet, hromada, summa. Proto špatně se klade modní nyní *celkem* u číslovek, na př. bylo nás celkem deset m. všech nás bylo deset. Všeho všady našlo se po nebožtíku 20 zlatých a něco šatstva i prádla. Krájím z celého (na př. bochníka). Švadlena nastříhala ze všeho plátna na košile (co ho bylo; možná že z několika kusův). Švadlena stříhala na límce z celého plátna (ne z odstřižkův). Celých pět dní tam pobyl není tolik jako všech pět dní tam pobyl. Chtěl, aby vlk byl syt a koza zůstala celá. Měl hlavu potlučenu, ale už je zase celá, rány se zacelily. Získal si jeho přízeň ochotností k úsluhám, a to je vše (und das ist das Ganze).

Všechen se klade tedy obzvláště u jmen hromadných, značících summu jednotlivcův, jež počítati možno: všecko žactvo, všecka šlechta, všechno vojsko, všechno stromoví, všechen písek všecko seno, všechna krev, všecka moudrosť (= všeliká), na tom vše záleží. Na př.: Líbila se ta řeč všemu shromáždění Velesl., strach po všem ležení Vel.

P. jinde dobře rozeznávaje všechen a celý, přece několikrát u hromadných pochybil. Správně: pán všeho světa 132 — všeho křesťanstva 226 — veškerému křesťanstvu 228 — veškero duchovenstvo a šlechta 141 — rozhlášeny po vší zemi 363 — opanujíc veškeru zemi 387.

Chybně: celá vyšší šlechta 82 — s celým vojskem svým 24, 26 — vrchního pána celého křesťanstva 141 — s celým duchovenstvem 182, 205 — v celém dějinstvu 225 — s celým komonstvem 283 —

Opakuje se předložka: při tom při všem 307 — před jinými přede všemi 238.

Neutrum *vše*, jako ruské всё, sklesá na neohebné příslovce a nabývá významu samý (něm. lauter) vesměs: odebral se Karel v průvodu několika svých věrných, vše ve převlečení, do Tyrol 80 — jmen nesložených a prostých, vše prastarých R. 129 — archivův jest více, ale vše méně důležitých R. 153 — zdali sme *ovšem* kdy byli národem R. 145 (= vůbec, überhaupt).

12. Akkusativ.

Takové nebezpečí předejítí 198, předešel veliké schisma 202 (nyní často bývá chybně dat.)

Několikrát má P. přehlednutím akk. m. gen.: nabude hořejší Falce, zemi příležitou 123 — postoupiti Lužici 52 — jejž užíval 70 — jal se brániti many 154.

13. Genitiv.

Genitivu při slovesech přechodných s negací *ne* P. šetří bedlivěji než kdokoli z nynějších, jsa tomu zvyklý už z valašského domova. —

dokázali sme toho D. 292, dokazovali toho R. 178 — jal se dobývati města Žďáru D. 60, dobývati zámky 58 (méně správně) — podávali mu k manželství ovdovělé císařovny 88 — postoupiti mu jí 269, 311 — kterých nebožtíku byl půjčil 184 — do zástavy propůjčil mu zámkův 324 — zasluhuje pokárání nejostřejšího 96, zasluhuje to porok 95 (méně spr.), poroku 211 — umělci roznětu lišiti se nemohou R. 412 (лишиться), aniž může lišiti se zápalu R. 419 — vyhledávati obětí svých D. 166, vyhledával druhou 30 (nespr.) — uvažování jí D. 97 (gen. obj.) — k dosažení jí 283 — což div, že . . .? R. 417 (má býti buď což divu, nebo ký div.)

14. Dativ.

nakládati jedné straně proti druhé 78 (= straniti).

15. Instrumental.

spokojila se odstraněním R. 207 (tak dobře bez s) -- bojoval nemenší srdnatostí D. 70 (instr. způsobu).

16. Attrakce.

Jméno výrokové attrakcí podmětu *co* strženo v gen. celkový: co bylo prakticky možného i prospěšného 120 — co takovému

spisovateli potřebného jest R. 75 — to, co nejdokonalejšího jest R. 196 — dychtící po všem, co pravého, krásného a šlechetného R. 413.

17. Assimilace pádův.

Ke stu hřivnám 204 — k ročnímu placení tisíci důkátův 357 (m. tisíce) — dnem 21. listopadem 1347, 106.

18. Synchyse vazeb.

při nejméně 20 loket sšíří 111 — (z nejméně a při nejmenším srv. býti s někým za dobře, jež povstalo z dobře a za dobré).

19. Nadbytečné býti

při výrokovém jmeně v nomin. nebo instr. (t. zv. vazby nom. nebo instr. s inf.) podle latiny P. má dosti často:

přátelství zdálo se utvrzeno býti 16 — snadné ukázalo se býti smíření 163 — objevil se býti válečníkem 5 — prokázali se býti povolnými 53 — ukázala se povolnou býti 88 — zdi ukazovaly se býti ouzkými 104, 49 — dokázal se býti přítelem 269 — Jan prokázal se býti méně ušlechtilým 287 — osvědčiv se povolným býti 56 — osvědčí se preláti nedbalými býti 161 — jistým zdaru pokládal se býti spolek ten 167 — cíle svého viděli se ještě další býti 308 (acc. c. inf.)

20. *co* v přístavku příslovečném

jest u P. dost často. Ale od třiceti let, kdy vypověděn v Komenském boj „cočku“, z písma víc a více se vytrácí, nahrazováno jsouc buď stejnovýznamným *jako, jakožto* nebo jinými vazbami: instrum. výrokovým, přechodníkem *jsa* neb i jináče:

jemu co budoucímu dědici holdování se stalo 116 (jakožto čteme 230: jakožto římský císař, tedy jakožto vrchní správce církve cítil se zavázána) — přiznávací listiny královskému novorozenci, co budoucímu pánovi svému, podávali 116 — skonala co bezdětkyně 123 — volali ho co nějakého spasitele 127 — syn Jošt následoval co panovník 201 — ukazovati na nové to město, co dílo své 106 — přísaháno mu poslušenství co králi 267 — všichni jeví se co muži pohřížení v sobectví 233 (= muži pohříženými) — moudřeji počínala sobě nejprve co poručnice

syna svého, později co panovnice samovládná, Markéta Dánská 233 (jsouc poručnicí, panovnicí) — přijat byv co pán 130 (= za pána) — postaven byv co prostředník mezi dvě strany 316 — rodinu vylíčil co nevinnou 137 — líčen býval co zuřivec 292.

21. Předložky.

Nyní často čítáme po německu: v pěti dnech nebo dokonce v osmi dnech, což je Čechovi dvousmyslné, znamenajíc buďto do pěti dní, do téhodne anebo za pět dní, za týden, po pěti dnech, po témdni.

Prvé znamená: některý den před nastáním šestého dne, druhého týdnu, druhé: až po uplynutí všech pěti, sedmi dní. Náš český týden má totiž jen sedm dní, a není dvakrát osm dní čtrnáct dní (2 × 8 = 14). P. píše správně tak, jen někdy proklouzne mu *v*:

aby do dvou let nevrátil se 51 — čtyřikrát do roka 387, 408 (tu někteří rádi kladou ročně, srv. třikrát denně čerstvé pečivo m. za den, jako čteme: vycházejíce podvakrát za týden R. 72) — umřel po třech dnech 95 — byl povinen po čtrnácti dnech vyzvati soupeře 409 — ve čtyrech dnech přibude k němu 60 (m. za nebo po) — zdi dostaveny ve dvou létech 105 — v desíti měsících stavení dokonati 105 — *v běhu* dvou let podařilo se mu navrátiti komoře zámky a města 7 (= prodlením dvou let. Tu může státi: ve dvou létech) — v Moravě píše P. pravidelně m. na Moravě 7, 42, 83, 201 — vloni (m. loni, jak i v pol., srb. i rušt.) 39, 52, 76, 92, 154 R. 78, 146.

Předložky *dle* P. užívá m. podle: dle starších 75 — dle vzoru 101 — dle svědectví 111 — dle slušnosti 114 — dle žádosti 115, 227 — dle zpráv 199 — dle soudu 221 — dle okamžitého rozmaru 292 — dle zdání 364;

kromě ve významě místním: kromě hranic 83 (extra fines) — jak v zemi Braniborské, tak i kromě ní 89 — kromě zdí 104, 105;

na o čase: na den Všech Svatých korunována jest 182 (též pouhý akk.: den sv. Víta korunován jest Václav 172, den sv. Petra i Pavla 178);

nad o poloze na břehu řeky: v Oberlahnsteine nad Rýnem 85 — ve Frankfurtě nad Mohanem 13, 201 — Vyšehrad nad Dunajem 21 — Frankfurt nad Odrou 90 (postavil na řece Odře hrad 185, lépe nad);

o s akk.: vypsal o to sněm 237 (tato krátká vazba nyní se nahrazuje zbytečným opisováním) — mnohá jednání o to započata, zmařena i opět obnovena jsou 316, 43 — král vypravil ku papeži o to pana Hynka 50 — můž o to býti otázka R. 395;

po s akk.: P. vždy má správné *podnes*, nikdy dodnes, jak nyní někteří píšou, dnes jest akk. a *do* žádá genitivu, tedy do dneška, podnes 9, 70, 89, 116, 156, 220, 299, 349 — přetrvala po celé století 183 (je chyba, má býti buďto: potrvala po nebo přetrvala bez po);

vyjel mu vstříc *před* město 336 jest nečeské m. z města. My nechodíme jako Němci na procházku před bránu, před město, nýbrž za bránu, za město, žebrák nám nestojí přede dveřmi, ale za dveřmi;

přese vše zalíbení 308 (ungeachtet, trotz, ne vzdor), přes slib svůj 310, přes všecka úsilí 318, přes všechen odpor 330;

při Karlově smrti 219 (jako v rušt. = za);

za s instr. o pohnutce: za rostoucí nespokojenosti uznal za potřebí 328, 349.

Předložku *s* P. má častěji v písmě než jiní, a to jest tím, že oni leckdy píšou foneticky *z*. Kdy jest etymologicky psáti *s* a kdy *z* nehledě na vyslovování, vyložil jsem v olomouckém Komenském 1878 roč. VI. str. 79. Palacký tak píše: zmizel s očí 59 (opp. na očích) — odvedli s bojiště 70 — se všech stran 46 (opp. na všech stranách), s jiné strany 123, s obou stran 104, — s míst svých 108 — se všech končin světa 165 — v noci se dne 20. na 21. máje 135 — nikoli s hůry, alebrž s dola 380 — s jara 45, 50, 196 — s počátku 101, 145 — s dávna 100, 123 (= ode) — sprvu 165 — s většího dílu Čechové (na větším díle) 66, 98, 99, 155, 219, 226, 234 — s větší části 218 — peníz sv. Petra, jehožto placení se všech biskupství papež požadoval 43 — cla s nich 111 — po 28 groších s lánu 39 (= od).

Nyní často psáváme *časem* m. *s časem* ze strachu, aby to nebyl germ. mit der Zeit. Ale s časem značí: s uplynutím času, po některém čase, a časem = interdum, von Zeit zu Zeit, po přestávkách. Na př. s časem zmoudříš = až dojde čas toho; časem churaví = churavění střídá se se zdravím.

Tak jest i v ruštině i polštině.

Že pak s časem lidé netoliko v mravích, nýbrž i v řeči se mění, uznal jsem za potřebu, aby Aeneáš v tomto oděvu na jevo

vyšel. Velesl. — O přístavě Solunském vyslovujou se obavy, že bude s časem zanesen nánosem Vardaru. — Rośliny ogrodowe tracą z czasem puch lub włoski, którémi z początku bywają pokryte. — Co временемъ увидимъ.

Některé složeniny a fraze s předložkami: svítězivši 86 — ztečení zdí 304 (dobře, protože je to vz-) — obíral se s naukou R. 310 — obmezeni na vlastní síly D. 192 germ. — nemyslící než o rozmnožení moci D. 233 — o kterémž netušili R. 176 — podmaniv pod sebe půlostrov D. 107 — před i po smrti D. 232, při neb před zbouřením 137 je chybné skrácení, protože každá předložka žádá jiného pádu. Ani když žádají pádu téhož, neskracujeme tak; neříkáme: chodí do i z kostela velikými vraty; před i za mostem stojí brána — staviti se v roveň s jinými R. 236 — za povýšení císaři děkovati měl D. 187 (verdanken) — za dobré býti s oběma 298 (šp. za dobře).

I spřežení dvou předložek má P., když předložkový výraz činí se závislým na druhé předložce. Věc ta byla mu známa z valašského domova: vymaniti se z pod světské moci 416 — zprotiva Rense 85.

22. Sloveso nedokonavé m. dokonavého.

Nynější spisovatelé často vlivem německého genöthigt, které je též bez předložky, kladou nucen m. *při*nucen, *do*nucen, ba užívají býti nucen dokonce m. dlužen býti, museti, na př.: Přepaden ve svém panovnickém sídle Marobod nucen byl zachrániti se útěkem na římské území, kdež ho císař Tiberius vzal v ochranu. — V době absolutismu byl nucen odložiť péro. — Ve sněmovně strhla se na levici strašná vřava, takže předseda byl nucen schůzi přerušit. — Četnictvem, které nuceno bylo užiti střelné zbraně, zabito devět výtržníkův.

Pal., kde potřeba toho slova, klade správné přinucen, donucen: jenž nedávno donucen byl uzavříti smlouvu 37 — vojsko ještě téhož dne donuceno bylo vrátiti se zase 193 — Sigmund donucen byl outěkem hledati spásy 322 — Uhry dokonce opustiti přinucen byl 373 — nenacházeje nikdež zpráv, přinucen sem byl sám vzíti na se veškeru práci R. 285 — přinucen jest duch lidský usilovati R. 369 — přinuceni jsme věřiti R. 370. — Přece však i po německu: v několika dnech viděl se nucena utéci D. 47, 142.

Podobně kladou cizojazyčná slovesa s koncovkou *ovať* bez české předložky, která teprv činí je dokonavými. Na př. dnes byly Noviny konfiskovány. Předložka česká *s* s lat. *con* nečiní tautologie. Tak chybuje Tom. Bílek napořád ve své knize Dějiny konfiskací v Čechách. — Tlupa byla dobře organisována (m. zorganisována). Podobně: skonfrontovať, zainteresovať se, okolorovať atd.

Ale chybně položil P. dvakrát při *jmu se* inf. slovesa dokonavého m. nedokonavého. Správně: jal se byl brániti many 154 — jal se vypláceti 195 — jav se nadávati 283 — jal se litovati 285 atd. — Ale nesprávno: soudy boží jal (schází *se*) byl odstraniti již arcibiskup Arnošt 148 (má býti odstraňovati) — jme se pošlapati R 415 (m. -ávati). Nesprávné jest též: lid nemohl nespatřiti v tom trestu božího D. 25.

Podle něm. wählen ve významě erwählen i P. klade mnohdy prosté *voliti*, kteréž jest nedokonavé, místo dokonavého zvoliti. Král Jan s vévodou volili cestu nejkratší 58 (m. zvolili, vybrali) — jenž po Innocencově smrti volen byl a 6. listopadu 1362 korunován na papežství 169 — kapitula na jeho místo jednohlasně volila Jana Očko 175 — s volením Urbana nespokojení volili Klemensa 205 — kardinalové ti volili jednoho ze svých za protipapeže 230 — zvolen byl za papeže 227 (správně) — po Urbanově zvolení 228 (spr.) — válčení volivše za řemeslo hotovi byli ku každé službě 177 (vybravše sobě) — kapitula na jeho místo volila Gottfrida, a král potvrdil jeho 330 — za jeho nástupce volen byl Petr 334. Zdá se, že voliti ve významě vybírati není ryze české slovo, nýbrž přikloněno k něm. wählen. Poláci ani Rusové ho nemají. Odtud snad ta nejistota v užívání už u spisovatelův dřívějších století.

Po chybném kladení slovesa dok. m. nedok. druhdy poznáváme german. Tak *na tom nesejde* je podle něm. darauf kommt es nicht an, byť nepřeloženo zrovna: na to nepřijde. Kdo nevěří, že to germ., nechť v té frazi sloveso dok. promění v nedok. *na tom neschází* a hned pozná, že to už neznamená darauf kommt es nicht an. Vždyť sloveso, ať je dok. či nedok., musí míti význam týž, na př. sejdu, scházím se schodův — sejdeme se, scházíme se — každý věkem sejde, schází — najdu, nacházím — přijdu, přicházím atd.

23. Passivum bezpodmětné:

pouhou libovůlí a násilím rozděleno se tu o dědictví sirotkův a umluveno se i napřed, jakými prostředky . . . 16 — chováno se k němu s šetrností 59 — staráno se tu o cíle bližší 297 — žádáno jest oprav 297 — nepokoušíno se o donucovací prostředky 298 — po několika sem i tam prošlých poselstvích zůstáno konečně na tom 339 — tehdáž počato ve Francii přemýšleti o krásovědě R. 303 — počato je zanedbávati R. 318.

Ale germanizm je nynější nezpůsob psáti: počato s instr. podstatného jmena slovesného: při studených jídlách počato s ochutnáváním různých vín m. počato ochutnávati vína, nebo počala se ochutnávat vína.

Též germ. jest: s výčepem ležáku započne se 1. května m. ležák počne se točiti. Počátkem jara bude zde započato se stavbou pivovaru m. začne se stavět pivovar. Anebo i akk.: Měšťanský pivovar započne s výstavem piva 16. dubna m. začne vystavovat pivo.

Kdo myslí, že to jsou jen brusičské vrtochy, že jedna vazba je česká jako druhá, nechť si přeloží obě do němčiny, aby viděl, která se mu dá hravě slovo za slovem přeložit, a která nedá. Nechť přijde Němci s větou: Die Weine begannen gekostet zu werden!

(Příště ostatek.)

Některé zaniklé osady na Znojemsku.

Píše Fr. V. Peřinka.

(Pokračování.)

9. Mašovičky.

Necelé čtvrt hodiny východně Mašovic stojí panský dvůr a ovčín (křižovníků na Hradišti nad Znojmem) poblíže Horního čili Andělského mlýna (Engelsmühle po německu, po česku Horní mlýn; krajina tato jest národnostně na hranici). Na specialní mapě jest naznačen jako Grosz-Maispitzer Hof. V těch místech stávala druhdy neveliká osada Mašovičky, mající po válce třicetileté 6 usedlostí. R. 1660 koupila vrchnosť (proboštství křižovníků) 4 usedlosti a vystavěla na jich místě ovčín, později přikoupila ostatní dvě, z nichž zbudovala vrchnostenský dvůr[1]). Volný klade kup usedlostí a převedení obyvatelů této vésky k r. 1680[2]).

[1]) Slavík, Mor. II., 160.
[2]) Wolný, III., 478.

[Podobného něco, že by několik usedlíků nebo domkářů bydlilo mimo osadu a tvořilo zvláštní vesničku k původní příslušnou a po ní také pojmenovanou (nikoli na způsob valašských pasek čili kopanic), vidíme dosud na Znojemsku při Rudlicích, kde čtyři chalupy a mlýn jsou za vesnicí na cestě směrem k Mašůvkám a zovou se Rudličky (dialekticky Rodlčke); mlýn však na mapě specialní, poznačený jako Rychlovec, slove v době přítomné Šmidlovec. Při této vésce však zvláštní jest to, že ani mapa specialní, tato až dosud nejdokonalejší a nejúplnější mapa Moravy (Znojmo jest v zoně 10 a kolumně XIV.) ani Winklerův seznam míst (z r. 1885) jména Rudličky neuvádějí. Snad výsledky nového sčítání lidu bude to opraveno.]

Nesmí se však tyto Mašovičky zaměňovati s Hlubokými Mašůvkami. Do tohoto omylu upadl by každý věci neznalý, kdo čte ve Volném, že **Klein**-Maispitz dle smlouvy platily r. 1657 faře v Přímětících místo desátku ročně 35 zl. mor.[1]). Má totiž u Volného býti **Tief**-Maispitz, poutní místo Mašůvky, po česku dle německého nesprávně pojmenované Hlubokými Mašůvkami.

Místní jméno Mašoviček podobně jako Mašovic a Mašůvek pochodí od osobního jména Mach, Mašek (Matěj[2]).

10. Němčice u Jevišovic.

Psáti místopis našich vlastí a přesně rozlišovati přečetné Lhoty a Lhotky, Újezdy a Újezdce, Němčice a Němčičky, Louky a Loučky, Slatiny a Slatinky, Hrádky, Hradiště a Hradiska, jest spojeno s jistými nesnázemi. Připočteme-li však k osadám dosavadním i osady stejnojmenné, které už zanikly, není divu, že vznikají omyly a chyby. Vždyť jsou na Moravě a ve Slezsku pouze čtvery Mikulovice a jediné Mikulajice, a Volného spletly tak, že pouze místním jménem veden, v topografii Moravy spojil události, které k sobě nikterak nepatří[3]).

Zvláště při osadách zaniklých potřebí jest opatrnosti co největší.

Když k roku 1346 dne 15. května čte se v diplomatáři moravském Stybor noyg von Nempschicz, nevíme kam s ním, ač

[1]) Wolný, Topogr. II. Abt. 4 Bd. pg. 128.

[2]) Cf. Wisnar: „Die Ortsnamen der znaimer Bezirkshauptmannschaft“ Znaim 1896 pg. 24 a 25.

[3]) Viz Wolný, Mähren, III. pg. 452 nota 3.

rádi bychom ho kladli do zaniklých Němčic u Znojma blíže Micmanic (prope Snoymam[1]), za to však nechybíme, když k 18. květnu roku 1383 připomínaného Ješka řečeného Ostrabu de Nemptschitz dle kontextu celé listiny považovati budeme za vládyku zaniklé osady Němčic u nynějších Střelic blíže Jevišovic které od dřívějších jsou naprosto rozdílny[2]), kam ho také klade Brandlův index k moravskému diplomatáři.

Data pak, která níže uvedeme, patří tam nesporně.

Roku 1387 dle zemských desk cúdy brněnské Henricus de Jeuspicz Janovi de Jeuspicz (Jevišovic), fratri suo patrueli, curiam allodialem in Nyempczicz cum rubetis, pratis et aliis suis pertinentiis universis, prout solus tenuit, vendidit[3]). O třicet let později, r. 1418, Jan, řečený Schellenberg, ženě své Kateřině, druhdy vdově po Štěpánovi řečeném Holub z Dúbravníka, zapisuje věnem in villa Nyemcziczky super curia allodiali, piscinis, silvis, pratis, pascuis, agris cultis et incultis et aliis pertinentiis universis, sedm hřiven grošův a půl hřivny grošů ročního platu na pětasedmdesáti hř. gr., převeda ji z dřívějšího jejího věna, které měla na vsi Manicích (?). K tomuto dali svůj konsens Sezema a Jan, rodní bratří z Jevišovic, jakožto dědicové řečených statkův a přijali toto věno za zboží Kateřinino. Podobně svůj souhlas s tímto právním jednáním projevila matka obou bratří Jevišovských Anna jakožto společnice (habens congressum) řečených bratří[4]).

Kateřina pak hned téhož roku vzala na toto svoje věno na spolek druhého muže svého Jana Šelnberka (Johannem dictum Schellnberg[5]).

Poslední zmínka, kterou jsem o této vsi našel, jest z roku 1448, kdy Boček a Hynek, rodní bratří z Jevišovic (linie rodu z Kunštátu), postupují a intabulují „medietatem opidi Gewissowicz[6]) et medietatem villae Strzelic[7]), dimidium alterum molendinum proximiora Gewyssowicz, duo nemora dicta Kuchynka et casas alias chalupy dictas Wynohradek, et illud reservaculum alias

[1]) Chytil, C. d. M. VII, 487 pg. 66.
[2]) Brandl, C. d. M. XI., 265 n. 294.
[3]) Z. d. VII., 351.
[4]) Z. d. XI., 563.
[5]) Z. d. XI., 564.
[6]) Jevišovice.
[7]) Střelice u Jevišovic.

halterz supra Wynohradek[1]) et illam totam villam supra villam Strzelicz usque ad metas villae Czrnyna[2]) nec non illum rivum et silvam in eadem villa et hoc supra locum castri alias Hradisczi contra Gewisowicz[3]) praeterea jus patronatus in ibi in Gewyssowicz, quod sibi reseruauerunt[4]).

Tímto však, ač se ves nevytýká jmenovitě, jest poloha její úplně stanovena: ves nad vsí Střelicemi až k mezím vsi Černína. Poněkud severovýchodně Střelic, malou čtvrt hodinu cesty, severozápadně pak Černína, sotva půl hodinky cesty pěšky, jest dosud dvůr Němčický jako jediný zbytek této vsi, která již jako pustá r. 1657 přifařena byla do Jevišovic[5]).

11. Němčice u Micmanic.

V základních nadáních kláštera Luckého z r. 1190 čteme také ves Němčice[6]). Volný pak již k r. 1250 vypravuje dle „domácí legendy" kláštera dominikánů znojemských, že jim toho roku pány z Weitmile dána byla ves Němčice a druhá Uncendorf (taktéž zaniklé Unšovice, v. t.[7]). — Věc tuto necháme na své váze již pro nejistý pramen, z něhož Volný čerpal; k historické kritice však mimochodem přece vezmeme útočiště. „Kniha Tovačovská", pocházící dle Brandla[8]) z let 1482—1486, uvádí pány z Weitmile jako rod „znovu přijatý z příčin hodných a z dobré vuole"[9]). Sluší tím snad rozuměti, že rod tento dosud rytířský povýšen mezi panské. Ale teprve ke dni 1. prosince roku 1492 skutečně čteme, že král Vladislav Jiříkovi z Weitmile potvrzuje místo mezi pány na zemském soudě moravském[10]). Pak by slušelo opraviti udání doby, do níž Brandl klade sepsaní „Knihy Tovačovské"[8]). Čteme totiž v knize Ctibora z Cimburka, že „páni Vajtmiláři vším tím obyčejem jsou na Moravě přijati,

---

[1]) Asi v těch místech, kde stojí ohromná zeď přes Jevišovku, zabraňující rozlití řeky v čas povodně.

[2]) Černín u Jevišovic.

[3]) Dosud „staré zámky" čili hradiště, důležité nálezy archaeologickými.

[4]) Z. d. XII., 821.

[5]) Wolný, Kirchl. Topogr. II. Abt. 4. Bd. pg. 276.

[6]) C. D. M. I. 332; Erb. Reg. I., 184.

[7]) Wolný, Mähr. III., 40.

[8]) Brandl, Kniha Tovačovská, XXI.

[9]) Brandl, Kniha Tovačovská, 1868 pg. 39. kap. 56.

[10]) Archiv Český, X., 309.

jakož jsú v Čechách od krále Jeho Milosti a pánuov přijati a na tu přisahu, kterúž jsú tam učinili, a zde bratr jich pan Jiřík Vajtmilar přísahu jest učinil“[1]). V Čechách ovšem přijati byli již r. 1480 dne 4. m. září[2]), ale „Kniha Tovačovská“ neudává časového rozdílu mezi přijetím v Čechách a na Moravě. Přes to bylo by sepsání této knihy klásti v léta 1480—1493, neboť nemohl Cimburk již r. 1486 věděti o tom, co stalo se teprve r. 1492 dne 1. prosince. Připomínám, že názorem tímto ryze soukromým nechci nikomu dominovati.

Pominouce „Knihy Tovačovské“ a jejího vročení, vraťme se k zaniklým Němčicím. R. 1250 nebylo ještě zmínky o Wajtmilarech, kteří nepřetržitě přicházejí teprve od r. 1343. R. 1343 čte se první Hugo de Weitenmil[3]), r. 1345 Sdislaus de Weytenmiel[4]) 1355 Peschlinus (Petr) de Weytenmuol, purchgrauius domini Czenkonis de Lypa in Chromnov[5]), r. 1360 Hartunguš, Henricus et Johannes fratres de Wajtenmuol[6]). Starších zpráv mimo tyto nemáme, že by se kdy pánové ze Žerotic psali z Waitmile. Neboť čteme ke dni 21. prosince l. P. 1253 Boreas de Serotiz[7]), 1259 dne 1. měsíce února Zuzicray de Zereticz[8]) a roku 1324 dne 16. června Zcusgragius de Schiroticz[9]). Tito vládykové byli nepochybně rodu jiného. Považoval jsem za vhodné tolik odbočkou od původního svého thematu připomenouť, aby nikdo nebyl uveden v omyl „domácí legendou (Hauslegende)“ Volného, který sám ostatně v druhém díle svém (církevní topografii) již jí neuvádí[10]).

I jiný důvod proti tvrzení „domácí legendy“ (v klášteře dominikánů Znojemských marně jsem se po ní pídil) byl by ten, že Němčice ještě později připomínají se příslušenstvím kláštera Luckého, což i soudně bylo dokázáno. Tak roku 1276 arcijáhen znojemský Alexius domníval se, že ves Němčice jest příslušenstvím fary Vrbovecké a dal proto z ní sekvestrovati desátky.

[1]) Brandl, o. c. p. 39.
[2]) Archiv Český V, 401.
[3]) Chytil, C. d. M. VII, 337.
[4]) Ibid. VII., pg. 458.
[5]) Z. d. III. 102, 103, Chromnov = Krumlov Mor.
[6]) Z. d. III, 478.
[7]) Emler, Reg. II, 4. n. 7.
[8]) Ibid. II. pg. 83 n. 211; Boczek, C. d. M. III, 266.
[9]) Chytil, C. d. M. VI. pg. 200.
[10]) Cf. Wolný, Kirchl. Top. II. Abt. 4 Bd., pg. 101.

Dětřich, opat lucký, tvrdil, že ves přináleží klášterní lucké faře v Šatově. Vznikla pře. Rozsudími zvoleni Jindřich de Vitis a Heřman ze Znojma. Tito dne 9. srpna r. 1276 odebrali se do Dyjákovic, by tam věc spornou vyšetřili. Přiřkli pak ves Němčice faře Šatovské a tím klášteru Luckému, v niveč uvedše nárok arcijáhna Alexia[1]). Rozhodnutí této rozepře potvrdil král Přemysl II. Otakar listinou datovanou ve Znojmě dne 28. dubna roku 1277[2]). Tímto narovnáním však nebyl učiněn všem sporům konec. Již roku 1279 farář vrbovecký Jindřich činil podobný nárok na tento desátek. Rozsudími mezi ním a Loukou byli ustanoveni děkan znojemský Jan a farář řečický (Retz v Rakousích Dolních) Jordán, místem líčení pře zase fara Dyjákovská. Výrok těchto rozsudí však zněl nejinak, než prvních: ves náleží faře v Šatově a s ní praemonstratům luckým. Listina rozhodčí má datum roku 1279 dne 30. června[3]). Netrvalo dlouho, a došlo schválení tohoto nálezu z biskupské kanceláře datované v Kroměříži dne 21. září roku 1279[4]).

R. 1385 čte se villa Nyemczicz prope Znoymam[5]). Poloha její ještě blíže udává se roku 1417: kněz řádu praemonstrátského Mikoláš prodal Janovi řečenému Smetaně z Vrbovce jeden lán v Němčicích (prope Wrbowec) blíže Vrbovce se vším příslušenstvím[6]). A roku 1437 Beneš z Milčína vzal biskupa olomuckého Pavla na spolek na vsi své a jich příslušenství Lipnicze, Nyempczicze, Wrbowecz a Kollendorf (Chvalovice[7]), a r. 1447 Jan z Vrbovce Jana Liznu z Myslibořic vzal na spolek super villa Nyemcziczky a vše příslušenství[8]).

Desátky této vsi postupem času přešly z fary Šatovské na faru v Dyjákovičkách, neboť r. 1513 Koloman, kurát z Dyjákoviček, pohoní Markétu z Havraník, že mu neplatí desátku z pusté vsi Němčic[9]).

---

1) Boczek, C. d. M. IV., 179; Eml. Reg. II., 432 nm. 1038.
2) Boczek, C. d. M. IV., 188.
3) Boczek l. c. p. 225., Emler, Reg. I., 506.
4) Boczek, C. d. M. IV., 229.
5) Beck l. c. 1869 pg. 15.
6) Z. d. XI., 453.
7) Z. d. XII., 194.
8) Z. d. XII., 789.
9) Brn. půh. XIII., fol. 73.

R. 1523 ve čtvrtek po sv. Jiří král Ludvík potvrzuje na žádost Šebastiana z Weitmile záměnnou smlouvu mezi Šebastianem z Weitmile a konventem dominikánů znojemských, kterou Weitmiler postoupil klášteru svých vsí dědičných Němčic a Uncendorfa a dvora a poddaných klášterních v Křídlovičkách s příslušenstvím a platem ve Vrbovci, který obnášel 23 kop grošův. Smlouva tato byla r. 1527 na sněmě v Brně intabulována do desk zemských[1]). Volný[2]) udává na základě kodiku Pernštejnského rok 1525, v druhém však díle svém již na základě intabulace r. 1527 úplně správně[3]). Hübner naopak rok 1533, kdy již král Ludvík sedm let byl mrtev[4]). Vůbec celá tato zpráva Volného jest zmatena a nejista; neví na druhém místě, co psal na prvním.

Již r. 1540k lášter Lucký stal se uživatelem pusté vsi Němčic, majetku to proboštství dominikánů znojemských, pro nezaplacený dluh 200 kop grošův[5]).

Ještě toho roku 1540 ujednána v den sv. Jeronyma smlouva mezi konventem dominikánů a Vilímem z Kunštátu na Jaroslavicích, kterou konvent pustých vsí Němčic a Uncendorfa s desátky, které farář šatovský z obilí konventu odváděti měl, postoupil Vilímovi z Kunštátu, který za to 396 kop dluhu zaplatil, mezi nimiž i oněch 200 kop konventu luckému, které zástavně vězely na Němčicích, a krom toho zavázal se dominikánům ročně 120 zl. platiti, 20 věder vína a 4 kopy kaprův odváděti. Tato smlouva byla r. 1542 zástavně pojištěna na vsech páně Vilímových (pokud se ročních dávek týče) Čuli, Oleksovičkách, Jaroslavicích, Hrádku, Křídlovičkách a Micmanicích.[6]) Vilím z Kunštátu a jeho právní nástupcové plnili tyto závazky řádně až do roku 1569, kdy zůstaly splátky a dávky zanedbávány. Následovaly žaloby, které nejvyšší tribunál rozhodl na prospěch kláštera teprve po dlouholetých sporech a vyšetřováních dne 17. května r. 1672. Ale již roku 1677 majitel panství jaroslavského, Michael Adolf hrabě z Althana, splatil klášteru jednou pro vždy 5000 zl., čímž celá

---

[1]) Z. d. XVIII., f. 2.
[2]) Wolný, Mähr. III., 297.
[3]) Wolný, Kirchl. Top. II., 4. pg. 103.
[4]) Hübner, Znaim 1869 pg. 348.
[5]) Beck, Notizenblatt 1869 pg. 59.
[6]) Z. d. XXII, fol. 31. Wolný, Mähr. III. 297 mluví o tom nejasně.

záležitost skoncována a obě zaniklé osady, Uncendorf a Němčice zůstaly na vždy při Jaroslavicích.[1])

Mezi touto dobou podléhaly pusté Němčice těmže změnám držitelů jako Jaroslavice. R. 1549 prodali zboží rukojmí Vilíma z Kunštátu nejvyššímu pražskému purkrabí Wolfovi Krajířovi z Krajku,[2]) 1567 Vilím Krajíř z Krajku Hanuši Bedřichovi hrabí z Hardeka[3]) a tento Scipionovi hraběti z Archa,[4]) a již r. 1596 rukojmí nebožce Mikuláše hraběte z Archa Bernardu Ludvíkovi Tovarovi z Enzesfelda.[5])

Poslední zmínka o pustých Němčicích v deskách zemských jest k roku 1613, kdy Wolf z Althana na Jaroslavicích na ves pustú Němčice jakožto příslušenství Jaroslavic bere na spolek ženu svou Kateřinu rozenou Krajířovou z Krajku.

Po válce třicítileté měly Němčice $956^6/_8$ měr polí I. třídy, z nichž dáno jest po $16^1/_2$ měřici čtyřem novým usedlíkům v Micmanicích, jiným pak z Micmanic, Čule, Křídloviček a Strachotic různě od 5 až do 13 měřic, obci Micmanické $39^7/_8$ míry, a vrchnost ponechala sobě $292^6/_8$ míry polí a 150 měr pastvin.[6])

V katastru dosud jest v okrese Jaroslavském samostatná katastrální obec Oedung Němčic počítaná k politické obci Micmanicům. Jsou to pouze pozemky ležící mezi Strachoticemi, Micmanicemi, Valtrovicemi, Oleksovičkami a Čulí. Tam bývala tato zaniklá osada.

12. Neslovice.

V listině, kterou de dato ve Znojmě 6. června r. 1252 markrabí Přemysl Otakar potvrzuje a rozmnožuje výsady, svobody a statky křižovníků na Hradišti nad Znojmem, čte se mezi jinými villa Nesulowicz cum pertinentiis.[7]) — Pokud se čtou v pozdějších dobách Neslovice v zemských deskách Brněnských, jsou to po-

[1]) Hübner „Denkwürdigkeiten der Stadt Znaim" 1869 pg. 348 sq.

[2]) Z. d. XII, 69.

[3]) Z. d. XXV, 7.

[4]) Z. d. XXV, 11.

[5]) Z. d. XXX, fol. 55. Srovnej též, co píše Slavík v Č. M. M. 1895 „Kdy byla Morava nejvíce zpustošena".

[6]) Slavík, Morava po válce třicetileté, I. pg. 60.

[7]) Boczek, C. d. M. III, 148; Erb. Reg. I, 600 n. 1304.

každé Neslojovice u Ivančic, tedy v kraji Brněnském a nikoli Znojemském. Tak na příklad roku 1390 Hanuš Stubner ženě své Dorotě zapisuje věnným právem čtyři kopy grošů na svém zboží, cokoli má v Neslovicích.[1]) Že jsou to Neslojovice, poznáváme teprve ze vkladu tomuto následujícího, dle něhož Hanuš Stubner se vším, cokoli má v Neslovicích, vyjma věno ženy své Dorotky s Pešlínem Stubnerem a Vácslavem Stubnerem se vším, cokoliv řečení bratři mají na dvorci v Geršpicích, sestoupili se v jedno i s dědici svými.[2]) Podobně roku 1418 Kateřina, dcera kdysi Jana řečeného Stubnara, žena Janova z Babic, bere na spolek Jana, Racka a Jiříka, rodné bratry z Dambořic, na ves Nessklowicze a na všecko to, což tamže má,[3]) a již dva roky potom (1420) prodává celou ves Nesklawicze bratřím Janu a Jiřímu z Dambořic i se dvorem allodiálním a veškerým příslušenstvím.[4]) A ještě jeden případ: R. 1447 Jiřík Ráček (ne Jiří a Racek?) z Mrdic a z Archlebova prodává villam Nestklowicze Janu Račkovi z Mrdic a z Dambořic.[5])

Chci tím pouze ukázati, že dobře musí rozlišovati, kdo hledá osad zaniklých.

O zaniklých Nesulovicích na Znojemsku přicházejí teprve zprávy v době pozdější. R. 1505 koupil opat lucký Pavel od pana Jana Wajtmilara ze Žerotic ves pustou Neslovice jako příslušenství tvrze Krhovické.[6]) Od této doby připomínají se již jen třikráte. K roku 1583 praví se, že mlýn neslovický byl důležitým střediskem anabaptistů čili novokřtěnců;[7]) posléze r. 1642 byla ves pustá Neslovice spojena se Strachoticemi. Tehdy se jmenuje Nesowitz.[8]) Konečně k roku 1667 připomíná se, že měly 510 měr rolí a 87 měr vinohradů obdělaných, kterých užívali sedláci z Derflic.[9])

Dnes památku pozemků této zaniklé vsi připomíná pouze

[1]) Z. d. VII, 783.
[2]) Z. d. VII, 784.
[3]) Z. d. XI, 558.
[4]) Z. d. XII, 74.
[5]) Z. d. XII, 302.
[6]) Wolný, Mähr. III. 113; Čermák, Praemonstráti pg. 34, Beck, l. c. 52.
[7]) Beck, l. c. pg. 68.
[8]) Ibid.
[9]) Slavík o. c. pg. 61.

jméno trati Neslowitzer Gebirg v katastru obce Derflic a ves samu k politické obci Strachoticím čítaný mlýn Neslovický (Neslowitzer Mühle)[1].

(Příště ostatek.)

Předběžné výsledky sčítání lidu

z 31. prosince roku 1900.

Referuje Albert Bervid.

Statistická centrální komise, oznamujíc předběžné výsledky[2]) posledního sčítání lidu, omezila se pouze na podání celkového obrazu vykonaného sčítání, nikoli však na vylíčení podrobností, jichž uveřejnění — jak pochopitelno — muselo zůstaveno býti době pozdější.

Tento prozatímní výsledek dozná zajisté — jak ostatně centrální stat. komise prohlašuje sama — leckterých změn, změny ty však mohou býti jen rázu zcela podřízeného, tak že celkový obraz jimi v podstatě značnější újmy nemůže utrpěti, a není proto nemístno, již nyní nastíniti výsledek sčítání lidu, ačkoliv data, která nás zajímají nejvíce, totiž data jednotlivých národností, zejména pak národností na Moravě zastoupených a poměr jejich, v něm nejsou zahrnuta.

Při ohromné obsáhlosti práce sčítací nebylo statistické centrální komisi také jinak možno, než-li omeziti se na pouhý počet obyvatelstva beze všech odstínů, kterých jemu propůjčují jednak národnost, jednak stáří, pohlaví, zaměstnání atd., a mimo to na počet obydlených domův.

Vší chvály hodna jest zásada statistické ústřední komise, přijatá již při sčítání z roku 1890, že hned při předběžných výsledcích sčítání opakuje konečné výsledky sčítání předchozích, a to nejen z roku 1890, nýbrž i z roku 1880 a 1869, poskytujíc takto možnost sledovati bez namáhavého hledání pohyb obyvatelstva, od roku 1869 počínajíc až po sčítání nejnovější.

V celku podán jest výsledek sčítání lidu v téže podobě a v témže rozsahu, jako tomu bylo při předběžných výsledcích sčítání lidu z roku 1890.

Pomíjeje výsledků, týkajících se celé této poloviny mocnářství, nebo v ní zastoupených království a zemí, obracím pozornost, výlučně k údajům užší naší vlasti, země Moravské, které v krátkosti tuto nastíním:

Dle politického rozdělení skládá se Morava ze 34 okresních hejtmanství a s připočtením 6 měst s vlastními statuty ze 40 okresů politických. Okresy ty zahrnují v sobě 77 okresů soudních.

---

[1]) Brandl, „Obzor“ 1885 pg. 163; Winklerův Seznam pg. 123.

[2]) Vorläufige Ergebnisse der Volkszählung vom 31. December 1900 in den im Reichsrathe vertretenen Königreichen und Ländern. Bearbeitet und herausgegeben von der k. k. statistischen Central-Commission. Wien 1901. S. XXXI, 157.

V mezích těchto napočteno:

Obcí:		Obydlených domů:	
roku 1869	2692	roku 1869	286.412
„ 1880	2814	„ 1880	308 737
„ 1890	2862	„ 1890	324.993
„ 1900	2890	„ 1900 . . .	345.160
Obyvatelstva (s vojskem):		Stran obývajících:	
roku 1869	2,017.274	roku 1869	466.326
„ 1880	2,153.407	„ 1880	485.692
„ 1890	2,276.870	„ 1890	504.835
„ 1900	2,435.081	„ 1900	544.812

Jak vidno, jeví se ve všech těchto čtyřech hlavních směrech stoupání a činí vzrůst:

a) Při obcích

při sčítání z roku 1880 proti 1869 . . . . absol. 122 čili 4·5%
„ „ „ 1890 „ 1880 . . . . „ 48 „ 1·7%
„ „ „ 1900 „ 1890 . . . . „ 28 „ 0 9%.

Všech při posledním sčítání napočtených 2890 obcí, rozčleněných dle počtu obyvatelstva, podává následující obraz, dle něhož bylo

2704 obcí s obyvatelstvem	pod	2.000
150 „ „	mezi	2.000— 5.000
20 „ „	„	5.000— 10.000
11 „ „	„	10.000— 20.000
4 „ „	„	20.000— 50.000
— „ „	„	50.000—100.000
1 „ „	přes	100.000.

b) Při obydlených domech

při sčítání z roku 1880 proti 1869 . . . . absol. 22.325 čili 7·7%
„ „ „ 1890 „ 1880 . . . . „ 16.256 „ 5·3%
„ „ „ 1900 „ 1890 . . . . „ 20.167 „ 6·2%

a připadlo na jedno obydlené stavení průměrně

obývajících stran	obyvatelů
roku 1869, 1880, 1890 a 1900 . 1·6	roku 1869, 1880, 1890 . . 7·0 a „ 1900 . . . . . 7·1.

c) Při obyvatelstvě

při sčítání z roku 1880 proti 1869 . . . . . . absol. 136.133 čili 6·7%
„ „ „ 1890 „ 1880 . . . . . . „ 124.096 „ 5·8%
„ „ „ 1900 „ 1890 . . . . . . „ 158.211 „ 6·9%.

d) Při obývajících stranách

při sčítání z roku 1880 proti 1869 . . . . absol. 19.366 čili 4·2%
„ „ „ 1890 „ 1880 . . . . „ 19.143 „ 3·9%
„ „ „ 1900 „ 1890 . . . . . . „ 39.977 „ 7·9%.

Na jednu obývající stranu připadlo

při sčítání z roku 1869 . . . . 4·3 obyvatelů
„ „ „ 1880 . . . . 4·6 „
„ „ „ 1890 . . . . 4·5 „
„ „ „ 1900 . . . . 4·5 „

Důležitou kapitolou sčítání lidu jest hustota obyvatelstva dle jednotlivých sčítacích roků a dle poměru jednotlivých zemí mezi sebou, ze které teprve pravý obraz obyvatelstva vychází na jevo.

V tom směru připadlo na 1 km^2 na Moravě

v roce 1869 91
„ 1880 97
„ 1890 102
„ 1900 . . 110
} obyvatelův,

a zaujímala Morava mezi ostatními, na říšské radě zastoupenými královstvími a zeměmi v počtu 17 (s Terstem a jeho okolím) v roce 1890 i v roce 1900 místo páté; dle poměru však, jakým v jednotlivých zemích obyvatelstva přibývalo, v roce 1890 místo desáté a dle sčítání z roku 1900 místo jedenácté.

Výsledek sčítání lidu dle okresních hejtmanství a soudních okresův uveden jest v následujícím seznamu, do něhož pojaty jednotlivě jen ty obce, které čítají nejméně 2000 obyvatelů, kdežto obce s menší číslicí obyvatelstva uvedeny jsou toliko souhrnně:

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Města s vlastním statutem.				
Brno	94462	108944	+ 14482	+ 15·3
s činným vojskem počtem	3747	4548		
Jihlava	23716	24387	+ 671	+ 2·8
s činným vojskem počtem	1187	1416		
Kroměříž	12480	13991	+ 1511	+ 12·1
s činným vojskem počtem	439	1065		
Olomouc	19761	21933	+ 2172	+ 11·0
s činným vojskem počtem	3705	3632		
Uh. Hradiště	3939	5137	+ 1198	+ 30·4
s činným vojskem počtem	1	332		
Znojmo	14516	16261	+ 1745	+ 12·0
s činným vojskem počtem	523	643		
Okresní hejtmanství Brněnské.				
Černovice	1405	2207	+ 802	+ 57·0
Husovice	6958	8747	+ 1789	+ 25·7
Juliánov	1700	2371	+ 671	+ 39·5
Komárov	2392	2590	+ 198	+ 8·3
Královo Pole	6688	11022	+ 4334	+ 64·8
Líšeň	4396	4546	+ 150	+ 3·4
Maloměřice	1606	2213	+ 607	+ 37·7
Modřice	1890	2014	+ 124	+ 6·6

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Šlapanice	2571	2918	+ 347	+ 13·5
Žabovřesky	1857	2363	+ 506	+ 27·2
Židenice	4667	8693	+ 4026	+ 86·3
Ostatní obce	44276	49080	+ 4804	+ 10·9
Úhrn soudního okresu Brněnského	80406	98764	+ 18358	+ 22·8
Ivančice	3869	4088	+ 219	+ 5·7
Kounice	2579	2699	+ 120	+ 0·5
Oslavany	2521	2797	+ 276	+ 10·9
Rosice	3493	3805	+ 312	+ 8·9
Ostatní obce	18559	20327	+ 1768	+ 9·5
Úhrn soudního okresu Ivančického	31021	33716	+ 2695	+ 8·7
Úhrn okr. hejtmanství Brněnského	111427	132480	+ 21053	+ 18·9
Okresní hejtmanství Boskovské.				
Blansko	2667	3139	+ 472	+ 17·7
Ostatní obce	26666	28043	+ 1377	+ 5·2
Úhrn soudního okresu Blanenského	29333	31182	+ 1849	+ 6·3
Boskovice	4709	4856	+ 147	+ 3·1
Letovice	2486	2786	+ 300	+ 12·1
Ostatní obce	19698	20482	+ 784	+ 3·9
Úhrn soudního okresu Boskovského	26893	28124	+ 1231	+ 4·6
Olešnice	2176	2057	— 119	— 5·5
Ostatní obce	21969	22982	+ 1013	+ 4·7
Úhrn soudního okresu Kunštátského	24145	25039	+ 894	+ 3·7
Úhrn okr. hejtmanství Boskovského	80371	84345	+ 3974	+ 4·9
Okresní hejtmanství Dačické.				
Dačice	2629	2802	+ 173	+ 6·6
Slavonice	2544	2553	+ 9	+ 0·4
Ostatní obce	15983	15806	— 177	— 1·1
Úhrn soudního okresu Dačického	21156	21161	+ 5	+ 0·0
Telč	4914	4618	— 296	— 5·0
Ostatní obce	24524	24569	+ 45	+ 0·2
Úhrn soudního okresu Telčského	29438	29187	— 251	— 0·9
Úhrn okr. hejtmanství Dačického	50594	50348	— 246	— 0·5
Okresní hejtmanství Hodonínské.				
Bilovice	2570	2764	+ 194	+ 7·5
Břeclav	5968	6776	+ 808	+ 13·5

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890 – 1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	vproc
Lanžhot	2780	2984	+ 204	+ 7·3
Nová Ves	2277	2395	+ 118	+ 5·1
Podivín	2143	2371	+ 228	+ 10·6
Ostatní obce	9723	10582	+ 859	+ 8·8
Úhrn soudního okresu Břeclavského	25461	27872	+ 2411	+ 9·5
Čejkovice	1995	2070	+ 75	+ 3·8
Dubňany	2792	3154	+ 362	+ 13·0
Dolní Bojanovice	1895	2004	+ 109	+ 5·8
Hodonín	8482	10231	+ 1749	+ 20·6
s činným vojskem počtem	634	733		
Mutěnice	2151	2315	+ 164	+ 7·6
Ostatní obce	10633	11412	+ 779	+ 7·3
Úhrn soudního okresu Hodonínského	27948	31186	+ 3238	+ 11·6
Strážnice	4719	4739	+ 20	+ 0·4
Znorovy	2018	2180	+ 162	+ 8·0
Ostatní obce	17991	18564	+ 573	+ 3·2
Úhrn soudního okresu Strážnického	24728	25483	+ 755	+ 3·1
Úhrn okr. hejtmanství Hodonínského	78137	84541	+ 6404	+ 8·2
Okresní hejtmanství Holešovské.				
Bystřice pod Hostýnem	3602	3859	+ 257	+ 7·1
Ostatní obce	16022	17791	+ 1769	+ 11·0
Úhrn soudního okresu Bystřického	19624	21650	+ 2026	+ 10·3
Holešov	4726	5385	+ 659	+ 14·2
Ostatní obce	23819	23028	— 791	— 3·3
Úhrn soudního okresu Holešovského	28545	28413	— 132	— 0·5
Vyzovice	2634	2706	+ 72	+ 2·7
Ostatní obce	18847	19575	+ 728	+ 3·9
Úhrn soudního okresu Vyzovského	21481	22281	+ 800	+ 3·7
Úhrn okr. hejtmanství Holešovského	69650	72344	+ 2694	+ 3·9
Okresní hejtmanství Hranické.				
Hranice	7795	7821	+ 26	+ 0·3
Kelč	2619	2449	— 170	— 6·5
Ostatní obce	23962	23937	— 25	— 0·1
Úhrn soudního okresu Hranického	34376	34207	— 169	— 0·5
Lipník	5389	5881	+ 492	+ 9·1
Ostatní obce	16062	16224	+ 162	+ 1·0
Úhrn soudního okresu Lipnického	21451	22105	+ 654	+ 3·0
Úhrn okr. hejtmanství Hranického	55827	56312	+ 485	+ 0·9

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Příbytek (+) případně úbytek (−) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Okresní hejtmanství Hustopečské.				
Hustopeč	3654	3597	— 57	— 1·6
Pavlovice Velké	2383	2555	+ 172	+ 7·2
Rakvice	2056	2141	+ 85	+ 4·1
Ostatní obce	15915	15988	+ 73	+ 0·5
Úhrn okresu Hustopečského	24008	24281	+ 273	+ 1·1
Klobouky	2319	2357	+ 38	+ 1·6
Ostatní obce	10727	11382	+ 655	+ 6·1
Úhrn soudního okresu Klobuckého	13046	13739	+ 693	+ 5·3
Pohořelice	2753	2865	+ 112	+ 4·1
Židlochovice	2635	2613	— 22	— 0·8
Ostatní obce	29775	31057	+ 1282	+ 4·3
Úhrn soudního okr. Židlochovského	35163	36535	+ 1372	+ 4·0
Úhrn okres. hejtm. Hustopečského	72217	74555	+ 2338	+ 3·2
Okresní hejtmanství Jihlavské.				
Batelov	1991	2259	+ 268	+ 13·5
Brtnice	3003	3002	— 1	— 0·0
Třešť	4738	4773	+ 35	+ 0·8
Ostatní obce	27108	26993	— 115	— 0·4
Úhrn soudního okresu a okresního hejtmanství Jihlavského	36840	37027	+ 187	+ 0·5
Okresní hejtmanství Kroměřížské				
Hulín	3059	3115	+ 56	+ 1·8
Chropíň	2164	2549	+ 385	+ 17·8
Ostatní obce	18455	19003	+ 548	+ 3·0
Úhrn soudního okresu Kroměřížského	23678	24667	+ 989	+ 4·1
„ „ „ Zdouneckého	21147	21594	+ 447	+ 2·1
Úhrn okr. hejtmanství Kroměřížského	44825	46261	+ 1436	+ 3·2
Okresní hejtmanství Kyjovské.				
Koryčany	2751	2583	— 168	— 6·1
Kyjov	3413	3961	+ 548	+ 16·1
Vracov	3363	3594	+ 231	+ 6·9
Ostatní obce	24177	26212	+ 2035	+ 8·4
Úhrn soudního okresu Kyjovského	33704	36350	+ 2646	+ 7·9

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890–1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Dambořice	1982	2034	+ 52	+ 2·6
Ždánice	2127	2174	+ 47	+ 2·2
Ostatní obce	9185	9648	+ 463	+ 5·0
Úhrn soudního okresu Ždánického	13294	13856	+ 562	+ 4·2
Úhrn okres. hejtmanství Kyjovského	46998	50206	+ 3208	+ 6·8
Okresní hejtmanství Litovelské.				
Konice	2262	2090	— 172	— 7·6
Ostatní obce	22214	21370	— 844	— 3·8
Úhrn soudního okresu Konického	24476	23460	— 1016	— 4·2
Litovel	4355	4640	+ 285	+ 6·5
Ostatní obce	19106	19616	+ 510	+ 2·7
Úhrn soudního okresu Litovelského	23461	24256	+ 795	+ 3·4
Unčov	5019	5090	+ 71	+ 1·4
Ostatní obce	21368	20984	— 384	— 1·8
Úhrn soudního okresu Unčovského	26387	26074	— 313	— 1·2
Úhrn okres. hejtmanství Litovelského	74324	73790	— 534	— 0·7
Okresní hejtmanství Mikulovské.				
Dolní Dunajovice	2664	2571	— 93	— 3·5
Drnholec	3045	2960	— 85	— 2·8
Lednice	2119	2231	+ 112	+ 5·3
Mikulov	6101	6043	— 58	— 1·0
Mikulov, žid. obec	2109	2048	— 61	— 2·9
Ostatní obce	22110	22705	+ 595	+ 2·7
Úhrn soudního okresu a okres. hejtmanství Mikulovského	38148	38558	+ 410	+ 1·1
Okresní hejtmanství Místecké.				
Čeladná	2490	2592	+ 102	+ 4·1
Frenštát	5767	5729	— 38	— 0·7
Trojanovice	2032	2088	+ 56	+ 2·8
Ostatní obce	7053	7348	+ 295	+ 4·2
Úhrn soudního okresu Frenštátského	17342	17757	+ 415	+ 2·3
Brušperk	3101	3290	+ 189	+ 6·1
Frýdlant	2709	2606	— 103	— 3·8
Místek	4922	5804	+ 882	+ 17·9
Ostravice	2898	2796	— 102	— 3·5
Palkovice	1953	2025	+ 72	+ 3·7

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Paskov	1773	2040	+ 267	+ 15·1
Ostatní obce	13396	14998	+ 1602	+ 12·0
Úhrn soudního okresu Místeckého	30752	33559	+ 2807	+ 9·1
Úhrn okres. hejtmanství Místeckého	48094	51316	+ 3222	+ 6·7
Okres. hejtm. Mor. Budějovské.				
Jemnice	2647	2901	+ 254	+ 9·6
Ostatní obce	13128	13298	+ 170	+ 1·3
Úhrn soud. okresu Jemnického	15775	16199	+ 424	+ 2·7
Jaroměřice	2437	2778	+ 341	+ 14·0
Mor. Budějovice	3301	3491	+ 190	+ 5·8
Ostatní obce	18707	19237	+ 530	+ 2·8
Úhrn soud. okresu Mor. Budějovského	24445	25506	+ 1061	+ 4·3
Úhrn okr. hejtmanství M. Budějovského	40220	41705	+ 1485	+ 3·7
Okres. hejtm. Mor. Krumlovské.				
Úhrn soudního okresu Hrotovského	14813	15332	+ 519	+ 3·5
Miroslav	1863	2039	+ 176	+ 9·4
Mor. Krumlov	1868	2126	+ 258	+ 13·8
Ostatní obce	23578	24016	+ 438	+ 1·9
Úhrn soud. okresu Mor. Krumlovského	27309	28181	+ 872	+ 3·2
Úhrn okr. hejtman. M. Krumlovského	42122	43513	+ 1391	+ 3·3
Okres. hejtmanství Mor. Ostravské.				
Lhotka	1154	7571	+ 6417	+ 556·1
Malá Hrabová	1502	2311	+ 809	+ 53·9
Mor. Ostrava	19243	30125	+ 10882	+ 56·5
Přívoz	5250	10800	+ 5550	+ 105·7
Vítkovice	10294	19128	+ 8834	+ 85·8
Zábřeh	3209	7602	+ 4393	+ 136·9
Ostatní obce	7892	9455	+ 1563	+ 19·8
Úhrn soudního okresu a okres. hejtmanství Mor. Ostravského	48544	86992	+ 38448	+ 79·2
Okr. hejtmanství Mor. Třebovské.				
Jevíčko	2366	2456	+ 90	+ 3·8
Štěpánov Horní	2221	2302	+ 81	+ 3·6
Ostatní obce	16675	17043	+ 368	+ 2·2
Úhrn soudního okresu Jevíčského	21262	21801	+ 539	+ 2·5

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc
Mor. Třebová	7417	7708	+ 291	+ 3·9
Třebařov	2104	2020	— 84	— 4·0
Ostatní obce	22191	21392	— 799	— 3·6
Úhrn soud. okresu Mor. Třebovského	31712	31120	— 592	— 1·9
Čtyřicet Lánů	2147	2710	+ 563	+ 26·2
Greifendorf	2666	2791	+ 125	+ 4·7
Svitavy	7787	9063	+ 1276	+ 16·4
Ostatní obce	11845	12318	+ 473	+ 4·0
Úhrn soudního okresu Svitavského	24445	26882	+ 2437	+ 10·0
Úhrn okr. hejtmanství Mor. Třebovského	77419	79803	+ 2384	+ 3·1
Okresní hejtmanství Novoměstské.				
Bystřice	2852	2778	— 74	— 2·6
Ostatní obce	20223	19642	— 581	— 2·9
Úhrn soudního okresu Bystřického	23075	22420	— 655	— 2·8
Nové Město	2386	2403	+ 17	+ 0·7
Ostatní obce	20239	19792	— 447	— 2.2
Úhrn soudního okresu Novoměstského	22625	22195	— 430	— 1·9
Žďár	2631	2945	+ 314	+ 11·9
Ostatní obce	11414	11128	— 286	— 2·5
Úhrn soudního okresu Žďárského	14045	14073	+ 28	+ 0·2
Úhrn okr. hejtmanství Novoměstského	59745	58688	— 1057	— 1·8
Okresní hejtmanství Novojičínské.				
Butovice	2276	2616	+ 340	+ 14·9
Fulnek	3498	3492	— 6	— 0·2
Suchdol	1899	2010	+ 111	+ 5·8
Ostatní obce	5269	5283	+ 14	+ 0·3
Úhrn soudního okresu Fulneckého	12942	13401	+ 459	+ 3·5
Kunvald	2519	2120	— 39	— 1·8
Nový Jičín	11562	11891	+ 329	+ 2·8
Šenov	2105	2584	+ 479	+ 22·8
Štramberk	2663	3046	+ 383	+ 14·4
Žilina	2181	2373	+ 192	+ 14·4
Ostatní obce	17712	18557	+ 845	+ 4·8
Úhrn soudního okresu Novojičínského	38382	40571	+ 2189	+ 5·7
Bartošovice	2032	2006	— 26	— 1·3
Kopřivnice	2102	3290	+ 1188	+ 56·5
Příbor	4674	4059	— 615	— 13·2
Ostatní obce	11473	13348	+ 1875	+ 16·3
Úhrn soudního okresu Příborského	20281	22703	+ 2422	+ 11·9
Úhrn okr. hejtmanství Novojičínského	71605	76675	+ 5070	+ 7·1

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890 – 1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Okresní hejtmanství Olomucké.				
Bystřice Hrubá	2270	2544	+ 274	+ 12·1
Nová ulice	3496	5189	+ 1693	+ 48·4
s činným vojskem počtem	996	809		
Hodolany	3129	4895	+ 1766	+ 56·4
s činným vojskem počtem	320	479		
Ostatní obce	53623	58750	+ 5127	+ 9·6
s činným vojskem počtem	458	403		
Úhrn soudního okresu a okr. hejtmanství Olomuckého	62518	71378	+ 8860	+ 14·2
Okresní hejtmanství Prostějovské.				
Úhrn soud. okresu Plumlovského	21694	22602	+ 908	+ 4·2
Prostějov	19512	24054	+ 4542	+ 23·3
s činným vojskem počtem	125	183		
Ostatní obce	24211	24836	+ 625	+ 2·6
Úhrn soudního okresu Prostějovského	43723	48890	+ 5167	+ 11·8
Úhrn okr. hejtmanství Prostějovského	65417	71492	+ 6075	+ 9·3
Okresní hejtmanství Přerovské.				
Kojetín	5605	6036	+ 431	+ 7·7
Tovačov	2632	2960	+ 328	+ 12·5
Ostatní obce	19232	19824	+ 592	+ 3·1
Úhrn soudního okresu Kojetínského	27469	28820	+ 1351	+ 4·9
Přerov	12955	16738	+ 3783	+ 29·2
s činným vojskem počtem	310	277		
Ostatní obce	21892	23472	+ 1580	+ 7·2
Úhrn soudního okresu Přerovského	34847	40210	+ 5363	+ 15·4
Úhrn okr. hejtmanství Přerovského	62316	69030	+ 6714	+ 10·8
Okresní hejtmanství Rymařovské.				
Brunsejf	2563	2104	— 459	— 17·9
Rymařov	4786	4755	— 31	— 0·6
Stará ves	2138	2070	— 68	— 3·2
Ostatní obce	20995	19826	— 1169	— 5·6
Úhrn soudního okresu a okresního hejtmanství Rymařovského	30482	28755	— 1727	— 5·7

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (−) 1890−1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Okresní hejtmanství Šternberské.				
Beroun	3862	3808	— 54	— 1·4
Dvorce	2803	2646	— 157	— 5·6
Ostatní obce	6805	6665	— 140	— 2·1
Úhrn soudního okresu Dvoreckého	13470	13119	— 351	— 2·6
Budišov	4018	4122	+ 104	+ 2·6
Libavá město	2419	2483	+ 64	+ 2·6
Střelná	2180	2181	+ 1	+ 0·0
Ostatní obce	8996	8549	— 447	— 4·9
Úhrn soudního okresu Libavského	17613	17335	— 278	— 1·6
Štěpánov	2695	2893	+ 198	+ 7·3
Šternberk	15395	15195	— 200	— 1·3
Ostatní obce	18088	19000	+ 912	+ 5·0
Úhrn soudního okresu Šternberského	36178	37088	+ 910	+ 2·5
Úhrn okr. hejtmanství Šternberského	67261	67542	+ 281	+ 0·4
Okresní hejtmanství Šumperské.				
Staré Město	2227	2117	— 100	— 4·4
Ostatní obce	13654	13067	— 587	— 4·3
Úhrn soudního okresu Staroměstského	15881	15184	— 697	— 4·4
Bludov	2273	2460	+ 187	+ 8·2
Frankštat	2238	2326	+ 88	+ 3·9
Libavá Německá	4673	4677	+ 4	+ 0·1
Rapotín	2477	2449	— 28	— 1·1
Šumperk	10493	11636	+ 1143	+ 10·9
s činným vojskem	464	576		
Temenice	2838	2901	+ 63	+ 2·2
Ostatní obce	21572	21573	+ 1	+ 0·0
Úhrn soudního okresu Šumperského	46564	48022	+ 1458	+ 3·1
Losín Velký	2194	2107	— 87	— 4·0
Wiesenberk	2434	2597	+ 163	+ 6·7
Ostatní obce	10599	10064	— 535	— 5·0
Úhrn soudního okresu Wiesenberského	15227	14768	— 459	— 3·0
Úhrn okr. hejtmanství Šumperského	77672	77974	+ 302	+ 0·4
Okresní hejtmanství Tišnovské.				
Tišnov	2795	2927	+ 132	+ 4·7
Ostatní obce	30138	29969	— 169	— 0·6
Úhrn soudního okresu a okresního hejtmanství Tišnovského	32933	32896	— 37	+ 0·1

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Okresní hejtmanství Třebíčské.				
Úhrn soudního okresu Náměšťského .	14951	15384	+ 433	+ 2·9
Třebíč	9382	10597	+ 1215	+ 12·9
Ostatní obce	27139	27904	+ 765	+ 2·8
Úhrn soudního okresu Třebíčského .	36521	38501	+ 1980	+ 5·4
Úhrn okr. hejtmanství Třebíčského .	51472	53885	+ 2413	+ 4·7
Okresní hejtmanství Uh.-Brodské.				
Bojkovice	2063	2095	+ 32	+ 1·6
Nivnice	1793	2229	+ 436	+ 24·3
Starý Hrozenkov	2612	2775	+ 163	+ 6·2
Strání	1745	2008	+ 263	+ 15·1
Uh. Brod	4036	4329	+ 293	+ 7·3
Vlčnov	1876	2187	+ 311	+ 16·6
Ostatní obce	27254	29411	— 2157	+ 7·9
Úhrn soudního okresu Uh.-Brodského	41379	45034	+ 3655	+ 8·8
Bilnice	1798	2206	+ 408	+ 22·7
Val. Klobouky	3047	2945	— 102	— 3·3
Ostatní obce	21582	22557	+ 975	+ 4·5
Úhrn soudn. okresu Val. Klobuckého	26427	27708	+ 1281	+ 4·8
Úhrn okr. hejtmanství Uh.-Brodského	67806	72742	+ 4936	+ 7·3
Okr. hejtmanství Uh.-Hradištské.				
Napajedla	3601	3769	+ 168	+ 4·7
Tlumačov	2039	2223	+ 184	+ 9·0
Zlín	2834	2976	+ 142	+ 5·0
Ostatní obce	17918	19363	+ 1445	+ 8·1
Úhrn soudního okresu Napajedlského	26392	28331	+ 1939	+ 7·3
Buchlovice	2322	2231	— 91	— 3·9
Kunovice	3776	4083	+ 307	+ 8·1
Polešovice	2046	2145	+ 99	+ 4·8
Staré Město	3264	3881	+ 617	+ 18·9
Ostatní obce	23606	25739	+ 2133	+ 9·0
Úhrn soudn. okresu Uh.-Hradištského	35014	38079	+ 3065	+ 8·8
Blatnice Velká	2003	2230	+ 227	+ 11·3
Bzenec	3743	3900	+ 157	+ 4·2
s činným vojskem počtem	342	286		
Hluk	2566	2856	+ 290	+ 11·3
Nová Ves	2279	2466	+ 187	+ 8·2

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přírůstek (+) případně úbytek (—) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Ostroh, Předměstí	2185	2567	+ 382	+ 17·5
Veselí nad Mor., Předměstí	2924	3175	+ 251	+ 8·6
Ostatní obce	15270	16376	+ 1106	+ 7·2
Úhrn soudního okresu Ostrožského	30970	33570	+ 2600	+ 8·4
Úhrn okr. hejtmanství Uh.-Hradištského	92376	99980	+ 7604	+ 8·2
Okr. hejtmanství Val.-Meziříčské.				
Bečva Horní	2773	2942	+ 169	+ 6·1
Bystřice Veliká	2045	2086	+ 41	+ 2·0
Karlovice Veliké	4098	4210	+ 112	+ 2·7
Rožňov	2951	2996	+ 45	+ 1·5
Zubří	2636	2893	+ 257	+ 9·8
Ostatní obce	9081	9947	+ 866	+ 9·5
Úhrn soudního okresu Rožňovského	23584	25074	+ 1490	+ 6·3
Krásná	2131	2328	+ 197	+ 9·2
Val. Meziříčí	3482	3463	— 19	— 0·5
Ostatní obce	17454	17903	+ 449	+ 2·6
Úhrn soudn. okresu Val. Meziříčského	23067	23694	+ 627	+ 2·7
Halenkov	2298	2277	— 21	— 0·9
Hovězí	3397	3482	+ 85	+ 2·5
Hrozenkov Nový	4251	4884	+ 633	+ 14·9
Vsetín	6057	6749	+ 692	+ 11·4
Ostatní obce	16661	17137	+ 476	+ 2·9
Úhrn soudního okresu Vsetínského	32664	34529	+ 1865	+ 5·7
Úhrn okr. hejtmanství Val.-Meziříčského	79315	83297	+ 3982	+ 5·0
Okr. hejtmanství Velko-Meziříčské.				
Úhrn soudního okresu Vel.-Bítešského	13193	13314	+ 121	+ 0·9
Velké Meziříčí	5401	5236	— 165	— 1.3
Ostatní obce	22916	22566	— 350	— 1·5
Úhrn soudn. okresu Vel.-Meziřičského	28317	27802	— 515	— 1·8
Úhrn okr. hejtmanství Vel.-Meziříčského	41510	41116	— 394	— 0·9
Okresní hejtmanství Víškovské.				
Bučovice	3061	3204	+ 143	+ 4·7
Ostatní obce	15735	16414	+ 679	+ 4·3
Úhrn soudního okresu Bučovského	18796	19618	+ 822	+ 4·4
Slavkov	3475	3145	— 330	— 9·5
Ostatní obce	25883	27240	+ 1357	+ 5·4
Úhrn soudního okresu Slavkovského	29358	30385	+ 1027	+ 3·5

Okresní hejtmanství, soudní okresy, obce s nejméně 2000 obyvatelů	Počet přítomného obyvatelstva		Přibytek (+) případně úbytek (—) 1890—1900	
	r. 1890	r. 1900	absol.	v proc.
Dědice	2276	2311	+ 35	+ 1·5
Ivanovice	2621	2744	+ 123	+ 4·7
Víškov	5567	5946	+ 379	+ 6·8
Ostatní obce	27430	28711	+ 1281	+ 4·7
Úhrn soudního okresu Víškovského	37894	39712	+ 1818	+ 4·8
Úhrn okr. hejtmanství Víškovského	86048	89715	+ 3667	+ 4·3
Okresní hejtmanství Zábřežské.				
Loštice	2574	2599	+ 25	+ 1·0
Mohelnice	4391	4259	— 132	— 3·0
Ostatní obce	18323	17084	— 1239	— 6·7
Úhrn soudního okresu Mohelnického	25188	23942	— 1346	— 5·3
Červená Voda	2953	2672	— 281	— 9·5
Ostatní obce	15837	14624	— 1213	— 7·6
Úhrn soudního okresu Šilperského	18790	17296	— 1494	8·0
Zábřeh	2940	3013	+ 73	+ 2·5
Ostatní obce	25277	26462	+ 1185	+ 4·7
Úhrn soudního okresu Zábřežského	28217	29475	+ 1258	+ 4·5
Úhrn okr. hejtmanství Zábřežského	72295	70713	— 1582	— 2·2
Okresní hejtmanství Znojemské.				
Dyjákovice Velké	2611	2758	+ 147	+ 5·6
Hevlín	1990	2006	+ 16	+ 0·8
Hrádek	2044	2035	— 9	— 0·4
Hrušovany	2162	2380	+ 218	+ 10·1
Jaroslavice	2182	2223	+ 41	+ 1·9
Ostatní obce	10587	11168	+ 581	+ 5·5
Úhrn soudního okresu Jaroslavského	21576	22570	+ 994	+ 4·6
Šatov	1963	2493	+ 530	+ 27·0
Ostatní obce	38275	39992	+ 1717	+ 4·5
s činným vojskem počtem	1103	1186		
Úhrn soudního okresu Znojemského	40238	42485	+ 2247	+ 5·6
Úhrn okr. hejtmanství Znojemského	71468	74454	+ 2986	+ 4·2
Úhrn země Moravské	2276870	2435081	+ 158211	+ 6·9

Obce (čítající nejméně 2000 obyv.) co do **úbytku** následují v tomto pořadí za sebou:

Příbor . . . . s úbytkem 615 obyv.
Brunsejf (okr. Rymařov) . . . „ „ 459 „
Slavkov (okr. Víškov) . . . „ „ 330 „

Telč	s úbytkem	296	obyv.
Červ. Voda (okr. Šilperk) .	„ „	281	„
Šternberk	„ „	200	„
Konice (okr. Litovel) . . .	„ „	172	„
Kelč	„ „	170	„
Koryčany (okr. Kyjov) . . .	„ „	168	„
Vel. Meziříčí	„ „	165	„
Dvorce (okr. Šternberk) . .	„ „	157	„
Mohelnice	„ „	132	„
Olešnice (okr. Kunštát) .	„ „	119	„
Staré Město (okr. Šumperk) .	„ „	110	„
Frýdlant (okr. Místek) . . .	„ „	103	„
Ostravice (okr. Místek) . .	„ „	102	„
Val. Klobouky	„ „	102	„
Dol. Dunajovice (okr. Mikulov)	„ „	93	„
Buchlovice (okr. Uh. Hrad.) .	„ „	91	„
Losín Velký (okr. Wiesenberk)	„ „	87	„
Drnholec (okr. Mikulov) . .	„ „	85	„
Třebařov (okr. M. Třebová) .	„ „	84	„
Bystřice (okr. Nové Město) .	„ „	74	„
Stará Ves (okr. Rymařov) . .	„ „	68	„
Mikulov, žid. obec	„ „	61	„
Mikulov, město	„ „	58	„
Hustopeč	„ „	57	„
Beroun (okr. Šternberk) . .	„ „	54	„
Kunvald (okr. N. Jičín) . .	„ „	39	„
Frenštát	„ „	38	„
Rymařov	„ „	31	„
Rapotín (okr. Šumperk) . .	„ „	28	„
Bartošovice (okr. Příbor) . .	„ „	26	„
Židlochovice	„ „	22	„
Halenkov (okr. Vsetín) . . .	„ „	21	„
Val. Meziříčí	„ „	19	„
Hrádek (okr. Jaroslavice) . .	„ „	9	„
Fulnek	„ „	6	„
Brtnice (okr. Jihlava) . . .	„ „	1	„

Úbytek obyvatelstva při posledním sčítání vykazuje tedy dohromady 39 obcí, nehledě k jiným, které nemají nejméně 2000 obyvatelův.

Soudní okresy s úbytkem tvoří počet 18 a řadí se k sobě takto:

Rymařov	s úbytkem	1727	obyv.
Šilperk	„ „	1491	„
Mohelnice	„ „	1346	„
Konice	„ „	1016	„
Staré Město	„ „	697	„
Bystřice (pol. okr. Nové Město)	„ „	655	„
Mor. Třebová	„ „	592	„
Vel. Meziříčí	„ „	515	„

Wiesenberk	s úbytkem	459 obyv.
Nové Město	„ „	430 „
Dvorce	„ „	351 „
Unčov	„ „	313 „
Libavá	„ „	278 „
Vranov	„ „	255 „
Telč	„ „	251 „
Hranice	„ „	169 „
Holešov	„ „	132 „
Tišnov	„ „	37 „

A konečně v politickém ohraničení objevil se úbytek při následujících 7 okresních hejtmanstvích:

Rymařov	s úbytkem	1727 obyv.
Zábřeh	„ „	1582 „
Nové Město	„ „	1057 „
Litovel	„ „	534 „
Velké Meziříčí	„ „	394 „
Dačice	„ „	246 „
Tišnov	„ „	37 „

Úbytek obyvatelstva v poměru ku sčítání předchozímu může býti buď přirozený, spočívající buď v úmrtnosti, přesídlení z obce, z okresu soudního neb politického do obce neb okresu jiného, nebo v menším počtu lidí narozením přibylých, — anebo nepřirozený, abychom tak řekli umělý, spočívající ve změně hranic, způsobené vyloučením částí obce nebo soudního a politického okresu k obci jiné neb k jinému okresu.

Při uvedených obcích shledáno, že úbytek nastal vesměs způsobem přirozeným, naopak změnou okrsku pozbyly obyvatelstva soudní okresy Vel. Meziříčský, Vranovský a Tišnovský a politické okresy Dačický a Tišnovský.

Co do **vzrůstu** obyvatelstva jest na prvém místě město Brno (+ 14482) s okolím (Královo Pole + 4334, Židenice + 4026 a Husovice + 1789) a na druhém místě město Mor. Ostrava (+ 10882) s okolím (Vítkovice + 8834, Lhotka + 6417, Přívoz + 5550 a Zábřeh + 4393).

Po městech Brnu a Mor. Ostravě následují v dalším pořadí: Prostějov (+ 4542), Přerov (+ 3783), Olomouc (+ 2172), Hodolany u Olom. (+ 1766), Hodonín (+ 1749), Znojmo (+ 1745), Nová Ulice u Olom. (+ 1693), Kroměříž (+ 1511), Svitavy (+ 1276), Třebíč (+ 1215), Uh. Hradiště (+ 1198), Kopřivnice (+ 1888), Šumperk (+ 1143).

V ostatních obcích nedosahuje příliv obyvatelstva ani jednoho tisíce.

Soudní okresy následují co do výše vzrůstu obyvatelstva v tomto pořadí za sebou: M. Ostrava (+ 38448), Brno (+ 18358), Olomouc (+ 8860), Přerov (+ 5363), Prostějov (+ 5167), Uh. Brod (+ 3655), Hodonín (+ 3238), Uh. Hradiště (+ 3065), Místek (+ 2807), Ivančice (+ 2695), Kyjov (+ 2646), Ostroh (+ 2600), Svitavy (+ 2437), Příbor (+ 2422), Břeclav (+ 2411), Znojmo (+ 2247), N. Jičín (+ 2189), Bystřice p. Host. (+2026). Ostatní soudní okresy nedosáhly zvýšení obyvatelstva na 2000 aneb přes ně.

Při politických okresech objevuje se dle posledního sčítání toto pořadí: M. Ostrava (+ 38448), Brno (+ 21053), Olomouc (+ 8860), Uh. Hradiště (+ 7604), Přerov (+ 6714), Prostějov (+ 6075), Hodonín (+ 6404), N. Jičín (+ 5070), Uh. Brod (+ 4936), Val. Meziříčí (+ 3982), Boskovice (+ 3974), Víškov (+ 3667), Místek (+ 3222), Kyjov (+ 3208), Znojmo (+ 2986), Holešov (+ 2694), Třebíč (+ 2413), Mor. Třebová (+ 2384), Hustopeč (+ 2338), Mor. Budějovice (+ 1485), Kroměříž (+ 1436), Krumlov (+ 1391), Hranice (+ 485), Mikulov (+ 410), Šumperk (+ 302), Šternberk (+ 281) a Jihlava (+ 187).

Povšimneme-li sobě blíže obcí, vykazujících ubývání obyvatelstva, shledáme, že obce tyto jsou vzhledem k průmyslu a obchodu místy buď naprosto bezvýznamnými, nebo méně významnými, ale naopak obce se značným přílivem obyvatelstva jsou místa buď již s vyvinutým neb s probouzejícím se průmyslem a obchodem, a přicházíme tak srovnáním obou druhův obcí k tomu důsledku, že jak příliv, tak odliv obyvatelstva děje se vlivem průmyslu a obchodu, jenž tu klidnou hladinu obyvatelstva rozčeřuje, jinde zase vlny jeho tiší, a pádným důkazem toho jsou zejména Brno s okolím, Olomouc, Mor. Ostrava s okolím, Prostějov, Přerov a jiné se strany jedné a město Jihlava, která vykazuje pranepatrný rozkvět průmyslu a obchodu, se strany druhé.

Krevní kniha městečka Bojkovic.

Povšechná zpráva Jos. Klvaně.

(Pokračování.)

E. Kapitola o pokutách těch, kteříž včelám škodí.

1. Jan, Černýho syn z Hrozníkova, v 20 letech; k vyššímu právu psáno.

Dne 5. Xbris 1647 v dědině Bzovém nočního času dva pacholci z Hrozníkova (St. Hrozénkov) vyloupili Janu Macháčkovému dvoje včely. Macháček jednoho z nich, Jana, syna Černýho, při skutku chytil a i s medem k fojtovi dovedl. Druhý zloděj Michal Jachnů utekl a nenalezen více. Při tom rukávce vzaté v blízkém domě hofravě jedné, i oprátky ke svazování dobytka u Černýho jsou nalezeny. A že téže noci jednomu sousedu z ovčína skop a skotná ovce jsou ukradeny, bylo podezření, že Černý mnoho měl tovaryšů. Proto dán do vězení. Při examenu všechno na toho, co utekl sčítá; on že za vsí v potoku byl, a druhý ve vsi. Ten že mu rukávce za ňadra strčil i medu dal k jedení. Ale J. M. pán na Světlově nařídil jej ke právu dodati a o naučení naň žádati. A o to po vylíčení předchozích věcí Bojkovští Brodských žádají dne 12. Xbris 1647.

Odpověď na to psaní vepsána jest pouze úvodní zdvořilostí. Věc sama nevepsána, než stránka prázdna ponechána.

Psaní druhé k vyššímu právu v týž příčině. V odpovědi nevepsané patrně nařízeno Černýho mistrem popravním zkoumati. Bojkovští v druhém tomto psaní sdělují, že se tak stalo. Mistr popravní tázal se Černýho dvakrát. Ale ten, ač mlád, k jinému znáti se nechtěl, než že Jachnů, kterýž utekl, jej navozoval, aby do Bzovýho na kradení „bírek“ šli. Však nic nenašli, a proto rukávce v chlévě vzali a do včel šli. Ty ovce že Martin Kutějík

a Jíra Valný z Hrozníkova noc před tím ukradli. Ti dva k vývodu vyžádáni od J. Milostí. Bojkovští žádají na Černýho ortel a omlouvají se, že tak před svátky činí.

Ortel na Jana Černýho od vyššího práva. Ač trest by měl býti hroznější, přece se zřetelem na mladá léta Černýho odsuzuje se jen ke smrti provazem. Ostatní zlodějové buďtež pokud možno lapeni a k vývodu dle náležitosti připuštěni, aby se tej zlosti přítrž tím dřívěji učiniti mohla. 18. Decembris. Ao. 1647.

Při odeslání mistra popravního. Bojkovští sdělují, že poprava vykonána řádně. Před ní přiveden Kutějík k vývodu, toho však Černý odvolal, že ho na svou duši vzíti nemůže a že s ním žádnýho tovaryšstva neměl, než že jen od Jachny slyšel, kterak s Kutějíkem minulou noc ovce vzali.

2. Paměť do knih černých.

Léta Páně 1661 dne 12. Xbris v tej rozepři mezi Kateřinou, vdovou pozůstalou po nebo. Martinovi kováři Bzovským, a Janem Mikulčíkem, šenkýřem Bzovským, podle naučení vrchního práva z města Brodu Uherskýho.

Mikulčík byl narčen od vdovy a přátel její, že by on neb. kováře v houští zbíti měl, že od toho umřel. Ale nebylo lze ničeho svědky prokázati, a on dle naučení Brodského se přísahou při právě Bojkovském na umučení Boží očistil. A proto se pamět do knih černých uvádí a činí, že povinen bude Mikulčík a přátelé jeho toho se nižádným způsobem na žádném nemstíti a rovněž ne druhá strana ničeho nevyčítati, než ve všem obě strany sobě pokoj dáti pod pokutou 40 tolarů širokých, z čehož polovice J. V. H. Excellenci, druhá na chrám Páně Bojkovský. Za Mikulčíka ručilo osm lidí (vyjmenovaných) ze Bzového, že se mstíti nebude. Za vdovu čtyři lidé (vyjmenovaní) rovněž ze Bzového.

F. Kapitola o přechovávání a folkování škůdců lidských.

V této zápisu nižádného, ač mnoho listů pro ni ponecháno prázdných.

G. Kapitola o pokutách všelijakýho zrádcovstva.

1. Žaloba na Martina Drábečka.

Pouhá žaloba s prosbou o naučení na konci. Drábeček shledán byl povalečem v městečku, a proto měl jíti na vojnu do služby J. M. C. při výpravě od statku (Světlovského). Drábeček ale raději dobrovolně ve službu vrchnosti se dal za hlásného. Brzy ale ze zámku utekl a potloukal se po okolí. Chycen dosáhl milosti od J. M. pána a zase hlásným učiněn. Ale zase roku nedodržel. Při času velkonočním vybral na ceduli svou peníze, vzal na se novou župici ze sukna světlého (ta byla Jonáše Koutného) a řekl, že jde do kostela ke zpovědi. Byl sice v kostele, ale ne u zpovědi a pak ušel. Teprv před milými svátky vánočními v Korytné vynalezen a do vězení dán byl. I žádá se naň naučení. (30. Januarii 1637.)

2. Martin Droběna z Hrozníkova.

L. P. 1643 vtrhl nepřítel švédský „do země této vlasti naší milé, a nejprv Kroměříž zplundrujíc, potom do města Brodu Uherskýho se dostal“. Tu někteří lidé „po své vůli chodili a nemalou insolencí na cestách i jinde činili“, až i převora Brodského u Suché Lozy obrali, zbili a na zdraví nemálo mu ublížili. Napomenutí vrchnosti nic nepomáhalo, ba zbojníci ještě vrchnosti se posmívali. Tak r. 1644 ve čtvrtek před sv. Duchem 12 osob se sebralo a „do

Moravy (!) až na Rohatecké hatě se dostalo", tam žida jakéhos obrali. Někteří polapeni a dle sněmovního usnešení do Uh. Hradiště dopraveni. Principál jejich Martin Droběna utekl od nich, ale lapen a z rozkazu J. M. na Světlov dodán jest. I žádají Bojkovští na Droběnu naučení a ihned konvoj pro mistra popravního posílají. (30. Mai 1644.)

Odpověď na týž psaní jde s mistrem popravním téhož dne. Droběnu nutno světlým právem se tázati.

Dobrovolné vyznání Mart. Droběny jest obšírno a zajímavo. Převora přepadlo velké množství, a vzali mu ručnici, plášť, 12 dukátů a řetízek. Židům z Brodu se stěhujícím vzali stříbro; na „Kratěných mostech" 40 kusů hovězího a 300 černýho vojákům odjali, ale neví, zda to byli císařští čili švédští. Výpravu na Rohatecké hatě podnikli i Súčanští. Na hatích žid s fůrou uvázl, ale zbojníci mu pomohli za 7 českých odměny. Vzali mu pouze „řemíšky, kterýchž při modlitbě užívá". Ve Zlíně a jinde Droběna na „rabůvce" nebyl.

Při tortuře prvé oznamoval málo a usnul tak tvrdě, že ani udeřením pěstí od mistra přes hubu se neprobudil. Na druhé tortuře hlavně sděluje, že vojáky s koní sházeli, do košile svlíkli, zbroj i zbraň, jakož i koně pobrali.

Psaní vyššímu právu v tej příčině žádá naučení a ortel na základě předešlého vyznání. (31. Mai 1644.)

Odpověď na týž psaní od práva vyššího. Jest třeba citovati i spoluvinníky od něho jmenované a z nich vyzvěditi i ostatní společníky, jichž Droběna jmenovati neumí. Droběnu pak nutno jest ještě ostřeji zpytovati, neboť jest v podezření mordýřství, a jistě kouzlem jest tak zarputilý. (1. Junii 1644.)

Psaní právu vyššímu v tej příčině. Spoluvinníků dostati nelze, nejsou doma. A Droběna dvojí torturou tak zničen jest, že by třetí nevydržal. Ostatně přijal Droběna svátosti a zase ničeho jinak, než dříve nepovídá. Žádá se pokyn o třetí tortuře anebo ortel. (1. Junii 1644.) Ortel na Martina Droběnu zní na ztrestání mečem. Interessirované a Droběnou udané osoby spoluvinné buďtež (do knih) dobře poznamenány. (2. Junii 1644.) Týhož dne podle týhož ortele jest dotčený Droběna odpraven a z světa sveden.

3. Stížnost na Jana Hrabiníka z Lidkovic v příčině vraždy.

Hrabiník, poddaný Luhačovský, vězněn jest zprvu v Brodu, proto že chtěl hajného Ořechovského zamordovati, a pak pro všelijaké jiné mordy a lupičství. Později dodán do Bojkovic, kamž patřil, k soudu. Tu přiznal se obšírně a vylíčil, kterak Daňka Váňova z Kamenné Lhotky ve svém domě zamordoval. I žádají Bojkovští naučení 26. Aprilis 1655. Odpověď vyššího práva zní, že dlužno Hrabiníka útrpným právem se tázati na další doznání.

4. Další proces v knize Bojkovské nemá počátku. Listy tu vytrženy. Proces pojednává o Janu Matoušovým, zbojníku, na nějž krádeže a loupeže prokázány: že židy obíral, zabíjel lidi, kradl ovce, i plátno, po horách se toulával a vůbec dobrým lidem škodil. Na konec odsouzen jako zákeřník a loupežník podle práva, aby šibenicí a provazem ztrestán byl. (18. Decembris 1657.)

5. Dále zase několik listů chybí. Na str. 108. jsou účty za vězně, na vychování mistra popravního a posla právního. Celý jeden účet zní:

Outrata na exekucí jedný cizoložnice, Annu dceru nebo. lazebníka Hradištského, kteráž, majíce muže svýho živýho s jinším se v městě Kroměříži oddala. A. 1651. (Sr. roč. XXIV. str. 381.)

Na posly.

Mikulášovi Maděrovi, když na místě rychtáře do Kroměříže k vyzdvižení jí vypraven, bylo dáno 1 R 1 gr. 3 d.

Těm, kteříž ji přivedli z poručení J. M. P. dáno piva a chleba za 10 g. 2 d.

Poslu nejprvnějšímu, co do Kroměříže chodil, 9 gr.

Poslu, co po druhé chodil do Kroměříže, dáno 9 gr.

Poslu do Brodu o nejprvnější naučení 1 gr. 2 d.

Poslům dvěma do Brna, co chodili k J. M. pánu v tej příčině, dáno 25 gr. 5 d.

Poslu do Brodu, co o ortel chodil, dáno 1 gr. 2 d.

Do listu, když pro mistra šli, dáno 8 gr.

Item týž věznici dáno na 1 lib. masa 1 gr. 2 d.

Summa 3 R 27 gr. 2 d.

Na vychování mistra popravního.

Za dva dni po 22 gr. dáno mu 1 R 14 gr.

Item pasýrováno mu 6 másů vína po 8 kr. — 20 gr. 4 d.

Summa 2 R 4 gr. 4 d.

Od execucí.

Od provolání viny její 15 gr.

Od vymrskání té kurvy a cejchu připálení 24 gr.

Summa 1 R 9 gr.

Šerhovi.

Pasýrováno vína 2 másy, činí za ně 6 gr. 6 d.

Ouřad

Od velikonoci až do exekucí vypili vína 50 másů po 2 čes., činí 4 R 8 gr. 4 d.

Summa outraty 11 R 25 gr. 5 d.

V ostatních nedokončených účtech jsou uvedeny následující zajímavější platy: Od štětí hlavy 24 gr., od zakopání 12 gr. 6 d., od zvonění 6 gr., za rejč a motyku koupenou 6 gr. atd. (Příště ostatek).

Dopisy Zikmunda Helta z Kementu p. Jáchymovi z Hradce od r. 1553—1558.

Podává Fr. Tischer.

(Pokračování.)

11.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce o svolání sněmu zemského na 15. března do Prahy, oznamuje mu, že v brzce zavolán bude do Prahy k soudu

zemskému v záležitosti p. z Rožmberka, a konečně o udělení zlatého rouna p. Vratislavu z Pernšteina a jiným 18 osobám. Dán v Vídni, 26. února 1556.

V. Mti. nejvyšší pane pane kanclíři, pane a kmotře mně milostivý a na mne zvláště laskavý, pán Buoh rač V. Mti své svaté požehnání dáti, přál bych toho V. Mti. srdečně rád.

Král J. Mt. sněm obecní v neděli Laetare k sjetí a na zejtří v pondělí k sněmovnímu jednání a předložení rozepsati ráčil; a do každého kraje dva listy odevřené. To se vše po tomto kurýru odsílá J. Mti. arciknížecí do Moravy, do Slizska a do Lužic. Také se dnes psáti bude, aby k tomu dni vyslaní v Praze se najíti dali. Dnes také list k podpisu přijde, v kterémž JMká. V. Mti. poručiti ráčí, abyšte se k soudu zemskému do Prahy vypraviti ráčili, pak již se po mně projeti račte. Zítra pošta k V. Mti. a do Prahy zase vypravena bude. Tohoto kurýra nedal mi král. JMt. déle zdržeti, král JMt. mne dnes byl již na sedm dní domů odpustiti ráčil a hned se zase změnil; neb chce JMt. tyto dni o některé pilné potřeby arciknížeti z strany soudu zemského odložení i o jiné psáti, aby pošta s tím k zasednutí soudu přišla do Prahy; a o páně z Rožmberka věc také chce tyto dni radu držeti; a tak nevím, buduli dříve outerý jeti moci; velmi se mi zle trefí, že jsem dnes aneb zítra nemohl jeti. Patientia.

Zdejší erblandy a ausshissy do neděle hotové s králem JMti. budou, dosti dobře z toho . . . bude. Více času psáti nemám, než očekávám od V. Mti. zase psaní. S tím se vždycky ustavičné lásce V. Mti. do smrti poroučím.

Ještě někteří o tom pochybují, kterému pánu spoplet beránek den, než já za to držím, že panu Vratislavovi, XVIII osobám ty beránky rozdali.

Dán ve Vídni, ve čtvrtek první v postě léta 1556.

Z. Helt m. p.

Jeho Mti. pánu, panu nejvyššímu kanclíři království Českého k vlastním rukám.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce o městech Pražských, o zletilosti držitele vsi Chřepice, o Zbyňkovi Berkovi z Dubé, dále o pozvání stavův do Prahy k sněmům, potom o záležitosti pána z Rožmberka, konečně o udělení 18 osobám řádu zlatého rouna.

Dat. Vídeň, 26. února 1556.

Urozený pane, pane na mne milostivě a zvláště laskavý, službu svú povolanú V. Mti. s vinšováním všeho nejlepšího vzkazuji.

Nepochybuji, že V. Mti. psaní mé, kteréž jsem z strany knížete Virtnberského učinil, došlo. V. Mti. oznamuji, že mi Staroměstští psaní učinili a přípis z strany relací, kterak by se jim zase obnoviti měla, odeslali, což V. Mti. teď také posílám, a poněvadž jest věc pobožná a spravedliva, račte jim to kázati vyříditi; než v přípisu jsem dvě slova podtrhl, jakž uhlídati ráčíte, neb není tu žádného omylu; a rovně jsem potud byl napsal, a v tóm mi pošta od V. Mti., přišla, a tak listy, kteréž do Moravy i jinam svědčí, odešli

i osmé k věření (sic) jeho dodati káži. Co mi také Novoměštští píší, V. Mti. zase odsílám, jať jsem ani tak suplikaci jejich nečetl. Co oběma městům dobrého vyřiditi račíte, nechť jest jim to tam ode dvora odesláno.

Také mi tento list královský, kterýmž léta sirotku dávati ráčí, odeslán, kterýž V. Mti. také posílám. a V. Mti. oznamuji, že jest ten list při nynějším soudu zemském čten, i ráčili Jich Mti. sirotku tu odpověď dáti, že jest ten list proti pořadu zřízení zemského vyjednán, a to v tom artykuli, kterýž jsem podstrčil s tím doložením, když sobě sirotek od J. Mti. bez tvé veyminky list zase vyjedná, že jeho statek od pana hejtmana postoupen bude.

I ač jsem já to prve věděl, že té klauzule tam potřebí není, poněvadž takové zřízení v Moravě jest jako i v Čechách, že bratr starší mladšímu statku utratiti nemůže, však tehdáž, když J. Mt. k těm letom sirotku povoliti zde ráčil, nezdálo se radám německým jináče, než aby ta klauzule tam postavena byla; čemuž jsem odolati sám v radě nemohl; neb drahně let do Moravy J. Mt klauzule dávati ráčí, ale v žádném se té klauzule nedostavuje. V. Mti. prosím, račte to spůsobiti, ať jest ten list bez té klauzule obnoven, než musí datum státi jako prve, a račte mi ten list zpečetěnej poslati, jíž bych já jej ještě podepsal.

Neb abyšte věděti ráčili, že jest to ten sirotek, jako od pánů z Pernšteina nějakou ves Chřepice u samých Němčic drží, o kterúž ves já se panem Stanislavem z Pernšteina smlouvu mám, jakž věděti ráčíte; a jakžby jináče datum postaveno bylo, tehdy by smlouva má v nic byla, a mně nemálo na tom naděje vždy; prosím račte mi ten list tím dříve odeslati, pan hejtman to dobře může trpěti, aby sirotku statku nepostupoval třebas nikda.

Před tím jsem V. Mti. pozapoměl odpovědi z strany domu mého v Praze dáti; takť jest, že jsem se před V. Mti. slyšeti dal, že bych jeho odbytí mínil, však na ten čas ještě toho úmyslu nejsem, než budu-li jej chtíti odbýti, V. Mti. přede všemi jinými o tom oznamím.

Což jsem koli od knížete Virtnberského, dobře za to mám, že s nějakou starou pamětí vyjedou, jako by předešle určitou telu dávali, ale nedržím, aby jim to postačiti mohlo; mohou dobře dáti, neb jest z čeho; a Norimberčané ať také dadí, ač jestli že jim smlouva nezpomůže s nebožtíkem panem kanclířem.

Pan Zbyněk Berka měl byl od své confirmací XV tolských dáti, potom jednoho domu zde měl k kanceláři postoupiti, a tak se to vleklo, že ani té summy nespravil ani domu nepostoupil. A protož pan Zajíc může dobře těch 1500 dáti, aby pak i II tisíce dal, nebo mnoho nyní polepšeno jest převorství proti prvního.

Říčanské muože pět set dukátů dáti, leč pro pana Říčana jeho odpustiti ráčíte, aby na pět set tolských přišlo. Potřebí nyní peněz do kanceláře; já ačkoli v Aušpurce nejsem, ale jistě že bych nijakž tam tak mnoho neutratil, se zdravím jako zde, v nemoci tak mne doktoři a líkaři a apatyka a jiné věci mnoho stojí.

Panu hejtmanu Opavskému list od jeho syna pošli, držím, žeť V. Mti. zase odpověd dá; než neradím, abyšte jeho co poručovati ráčili, leč onli za to V. Mti. prositi bude; neb jsem já jeho také byl poručil, bez vůle otce na dvě léta sem k záplatě nemohl přijíti; bojím se, že se syn po otci nezdaří.

V. Mti. nejvyšší pane, pane kancliři, pane a kmotře mně milostivý a na mne zvláště laskavý, pán Bůh rač V. Mti. své svaté požehnání dáti, přál bych toho V. Mti. srdečně rád.

Král J. Mti. sněm obecní v neděli k sjetí Laetare a na zejtří v pondělí k sněmovnímu jednání a předložení rozepsati ráčil a do každého kraje dva listy odevzdané. To se vše po tomto kurýru odsílá J. Mti. arcikníżecí. Do Moravy, do Sleska a do Lužic také se dnes psáti bude, aby k tomu dni vyslaní v Praze se najíti dali. Dnes také list k podpisu přijde, v kterémž J. Mt. Kr. Vaší Mti. poručiti ráčí, abyšte se k soudu zemskému do Prahy vypraviti ráčili, pak již se po mně strojiti račte. Zítra pošta k V. Mti. a do Prahy ještě vypravena bude. Tohoto kurýra nedal mi král J. Mt. déle zdržeti. Král J. Mt. mne dnes byl již na sedmý den domů odpustiti ráčil a hned se zase změnil; neb chce se J. Mt. tyto dni o některé pilné potřeby k arciknížeti z strany soudu zemského odložení i o jiné psáti, aby pošta s tím k zasednutí soudu přišla do Prahy.

A o páně z Rožmberka věc také chce tyto dni radu držeti, a tak nevím, buduli dříve outerý jeti moci. Velmi se mi zle trefí, že jsem dnes aneb zítra nemohl jeti. Patientia.

Zdejší erblandy a ausshissy do neděle hotoví s králem Jeho Milostí budou; dosti dobře z toho vybiraje zmařino bude.

Více času psati nemám, než očekávám od V. Mti. zase psaní. S tím se vždycky ustavičné lásce V. Mti do smrti poroučím.

Ještě někteří o tom pochybují, kterému pánu z Pernsteina beránek dán, než já za to držím, že panu Vratislavovi, XVIII osobám ty beránky rozdali.

Dán ve Vídni ve čtvrtek první v postě léta LV.

Z. Helt m. p.

Jeho milosti pánu, panu nejvyššímu kancliři království Českého k vlastním rukám.

12.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce, že sněm zemský odložen jest až po Velikonoce, ač měl držán býti 15. března. Dán v Vídni 3. března 1556.

Vaší Milosti oznamuji, že jsem této hodiny, hodinu na noc, dnes sem přijel a jakž jsem s kočím sedl, povědíno mi, že sněmu po velikonoci odloženo a že rovně pošta jíti má, a tak nic nevím, co se více děje, aneb ráčili-li jste mi po této poště co psáti.

S tím se V. Mti. poroučím.

Dán ve Vídni v uterý po neděli Reminiscere léta 1556.

Z. Helt m. p.

Jeho Mti. pánu, panu nejvyššímu kancliři království Českeho k vlastním rukám.

13.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce strany listu králi svědčícího, potom o moru u Olomouce, Třebové,

Lipníku atd., o cestě své do Brna a o přestálé nemoci. Dán v Olomouci, 12. září 1556.

Urozený pane, pane a kmotře na mne zvláště a milostivě laskavý, pán Buoh rač V. Mti své svaté požehnání dáti.

Co JMké. o zdejších spůsobích se píše, tomu vyrozuměti ráčíte. Ač bych byl rád takové psaní německy spuosobil, než nezdálo se jiným spolutovaryšuom mým, než aby česky vyšlo, a já jsem nemohl nikterakž postačiti, abych je byl německy udělal; však Walter brzo to přeložiti muože. Pan prokurator přípis udělal, a ten spis také nemohl hotov býti; dnes jej z Rathausu vezmu a V. Mti. z Brna odešli.

Psaní obzvláštní, které králi JMti. činím, nerad bych, aby proto daleko jíti mělo, neb znáti ráčíte, že nejprv všickni jedné hlavy při dvoře, zvláště kdyby se krale JM. doneslo, račte mě v tom opatřiti. Psaní V. Mti. jest mi včera dodano, těm pánuom, kteří zemřeli neb ještě nemocni jsou, ani doktor malomoc příhody nepřeji.

Zde také na morní promírati počínají. V pondělí ráno roznemohli se na bolesti pojednou tři bratří pacholata jednomu bednáři a v noci na outerý všickni tři jakožřka v jedné hodině zemřeli, a tak všecky tři pojednou mimo hospodu naši k hrobu nesli. Tudy k Lipníku a k hranicím počínají promírati i na Třebové a na jiných místech.

Pan podkomoří s těžkem neumře zde, pan Buoh rač J. Mti. i s námi se všemi býti.

Já zítra v Brně budu, a s tím jedním nevím, kdy se ale na Mezeříč vypraviti budu moci; jest mi příliš obtížné, a v pravdě že jsem hned vyjeda z Vídně, dosti se zle na svém zdraví měl, tak mi cosi v prsích bylo, že jsem nemohl jísti ani žádného vína zhola za několik dní píti; již se zase lépe mám a s tím se V. Mti. poroučím a prosím, račte tohoto jízdného posla zase, což nejdříve býti možné, do Brna vypraviti, abychom se věděli čím spraviti. Dán v Olomouci v sobotu po Panny Marye narození léta 1556.

Z. Helt m. p.

Jeho Mti. pánu, panu nejvyššímu kancliři království Českého k vlastním rukoum.

14.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce o svém příjezdu do Brna, kdež se po delší čas v záležitosti JMké. zdržeti musí, žádá jej za zprávu o válkách s Turkem a o daních v jednotlivých zemích. Dán v Brně, 15. září 1556.

Urozený pane, pane a kmotře na mne zvláště a milostivě laskavý, pán Buoh rač V. Mti. všecko nejlepší podle vuole své svaté dáti. Včera ráno, jakž slunce vyšlo, přijel jsem sem, a dodany mi od feldorfera borotinského listy od V. Mti., hned jsem panu prokuratorovi listu od V. Mti. dodal; než není zde ještě pana Kropáče, nepomine té věci pan prokurator V. Mti. s pilností jednati.

Pan podkomoří těžce předce v Olomouci leží nemocen, pán Buoh ví, kterak se jemu dále s ním stane.

Já zde v potřebách krále J. Mti. ještě některý den pobýti musím, neb kněze biskupa ještě zde není; a také musím očekávati od JMti. odpovědi, o ty olomoucké jednání, kteréž pán z Olomouce odeslal tam k V. Mti. po zvláštním jízdném poslu Olomoucím; dříve pondělí já odsud nebudu moci jeti. Bych jeda týden na Meziříčí pobýti mohl. O ten tisíc zlatých s tím mladým s Audrči dnes promluvím, zvím, co říkati bude, ještě jich mnoho neslyším, aby jemu to chválili.

Zde rozličně o lidu našem válečném rozprávějí, že Turci proti nim leží, že se zakopali, čemuž já nevěřím; V. Mt. prosím, račte mi, pokudž naležité, něco o tom napsati.

Velmi bych tomu rád, abych ještě zde zvěděti od V. Mti. mohl, kterak se rozdělování a rozvržení stalo, co na kterou zemi chovati přijde, neb zde to divně chtí valchovati; a já nevěda o ničemž, nevím se k čemu přimlouvati. Pan hejtman, pan komorník, pan sudí V. Mti. množství služeb vzkazují, kníže Těšínské včera sem přijel, zítra má slyšán býti s tou paní Sedlnickou.

Nevím sice, co nového odsud V. Mti. psáti, než že jsem tomu velmi rád, že jste poněkud té práce z strany toho rozvržení pozbýti ráčili, neb jste na to dávno péči míti ráčili.

Paní Apolena Mezeřická i šlechtična jsou zde, již já nic více neplatím, jakž mne ten, který vína nepije, osočil; tomu i jinému musím přivyknouti. S tím se lásce V. Mti. poroučím.

Dán v Brně v uterý 15. Septembris 1556.

Z. Helt m. p.

JMti. pánu, panu nejvyššímu kanclíři království Českého k vlastním rukám.

15.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce o některých peněžitých záležitostech, potom o jakémsi Šmelzerovi, který vyhověti nechce rozkazu král., konečně o své cestě do Meziříčí. Dán v Brně dne 21. září 1556.

Urozený pane, pane a kmotře mně zvláště a vždycky milostivě laskavý, pan Buoh rač V. Mti. všecko nejlepší dáti. Rád bych V. Mti. z strany té sumy, o kteréž jste panu Kropáčovi i panu prokuratorovi psáti ráčili, něco lepšího i se panem prokuratorem oznámil, než poněvadž se nic nemohlo zjednati, to se V. Mti oznamuje, abyšte se ráčili věděti čím spraviti. Jest o ty peníze všudy dosti činiti.

Pan Albrecht z Bozkovic se první přáteli svými jemu je dali, abych pět set přijal, pověděl jsem, že se kanceláře dotýče a že jest jim prve jeden tisíc uleven, aby ten jeden tisíc předce položili, nevím, jak učiní; držím, žeť tak mnoho nedědí.

Včera jsme s knězem biskupem o toho Šmelcera jednali, aby slibem podle psaní JMti. zavázán byl, než nepostavil se ten Šmelcar, připověděvši nám vysoce; však jej znovu kněz biskup chce obeslati a vuoli JMti. vyplniti, jest zlý člověk, zasloužil hodně trestu.

Pana podkomořího zde není, jest předce v Olomouci nemocen.

Jáť dnes na Mezeříč jedu, V. Mt. prosím, račte posla mého zase brzo vypraviti.

S tím se V. Mti. poroučím.

Dán v Brně v pondělí den sv. Matúše léta 1556.

Z. Helt m. p.

Jeho Mti. pánu, panu nejvyššímu kancléři království Českého k vlastním rukoum.

16.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce o svém příjezdu do Řezna, o morové ráně kolem Klatov, o jednání císaře na sněmu říšském o pomoci proti Turku; těší se na příchod Jáchymův do Řezna a zmiňuje se o velké tamější drahotě a o svém zasnoubení. Dán v Řezně, 12. prosince 1556.

Urozený pane, pane a kmotře na mne zvláště a milostivě vždycky laskavý, službu svú povolnou V. Mti. vzkazuji, pán Buoh rač V. Mt se vším domem V. Mti. ode vší zlé příhody zachovati na všech místech a cestách, přál bych toho V. Mti. srdečně a věrně.

Já jsem včera k večerou sem z daru božího ve zdraví přijel, ač bych byl ve čtvrtek mohl přijíti, než pro nocleh, kterýž jsem jinde než v Klatovech pro mor míti muosil, o den mi se příjezd sem prodlil. Neb v Klatovech po sedmi i po osmi za den, jakž mi zpráva dána, pochovávají, než sice nikdež nepomírají, posavad tudy na cestě, kudy jsem jel. A tak přijeda včera sem ještě jsem se u dvora stavil, hned se mne JMkr. ptáti na příjezd V. Mti. ráčil a pověděti, že již dnes opět V. Mt. obsílá, poroučejíc mi, abych postscripta V. Mti. udělal, jakož se tak stalo. Znám na JMké., že velice zdejším jednáním pospíchati ráčí; a tak jakž jsem včera na pospěch vyrozuměti a krátce se toho doptati mohl, že jakž JMt. v pondělí minulý sem přijel, hned v outerý na zejtří a v středu stavy říšské k sobě do hospody obeslati a jim oustně prosbu z strany Turka nastalou, činiti ráčil, vysoce jich napomínaje, aby nechaje na ten čas víry na straně, o pomoc proti Turku jednali.

Takž jsou hnuti a odpověď JMké. na ten rozum dali, že předkem chtí o pomoc proti Turku jednati, a což se víry dotýče, že při tom obšídu pasovském zuostati chtí, než budouť ještě mnoho jiných artikuluov míti, které budou chtíti, aby je JMká. prvé na míře postaviti ráčil, nežli se o pomoc Tureckou snesou.

Muosíť se JMt. ještě s nimi o to kočkovati, však vždy jest dobře, když se jest počátek stal. Bohdáť dále lípe bude. Již se dali někteří slyšeti, žeby říše proti Turku nechtěli a nemohli víc pomoci králi JMti svoliti, než XII krát sto tisíc, což by velmi málo bylo, než tak se tomu rozumí, že by JMká. tři miliony žádati a k tomu vésti chtěl, aby tolik svoleno bylo.

Bohda se to stane, bylaby proto znamenita dosti pomoc. Potom se rozmlouvá, že JMká. zde do Hromnic s říšským sněmem hotov bude, jakož já sám podle zpráv o tom smýšlím, že v tom času mnoho se zjednati muože a bohda zjedná.

Jednom také Vat. strany . . . . . račte brzo přispěti a poselství své zdíti, než proto neračte o tomto zdejším jednání, o kterémž V. Mti píši, hlásiti, aby řečeno nebylo, že jsem mnoho zde se dověděl a teprva přijel; takové jednání, o kterémž V. Mti píši, přes noc se změní, jakž tomu výborně rozuměti ráčíte.

Knížat říšských zde není kromě kníže Bavorské a dva neb tři biskupy, než posli své zde jakož sem jiní s plnú mocí mají.

Hospodu zde V. Mt. dobrou s pěknými pokoji i dosti příležitou ke dvoru míti ráčíte, hned proti Rathauzu a nedaleko od pana maršálka dvorského i od jiných předních a dvořanů. Já také z hospody své ke dvoru mimo hospodu V. Mti. musím. V té V. Mti. hospodě na nejposlednějším zdejším sněmu říšském nebožtík kníže z Plavna hospodu měl, a prve někdy pan Hofman. Pana Geřmana jsem včera od V. Mti. večer pozdravil a mnoho dobrého od V. Mti. pověděl. Hned s velikou ochotností to přijal s tím doložením, abyšte paní sem vzíti ráčili, poněvadž v Hradci promírají.

Pověděl jsem, že na sněmy říšské paní bráti nebudete, kromě do Prahy a do Vídně.

Pana maršálka ani z předních žádného jsem ještě neviděl. Na ten čas a na pospěch nevím, co V. Mti zvláštního psáti. Jednom račte některý den napřed služebníka pro hospodu sem poslati, aby V. Mti. pospravili pokoje a nakoupili, což potřebného.

Jest zde velmi draho, ovsa jakosti míra, do které vchází asi X strychů pražských, za sedm zlatých. A tak všecko draho, muosí tak býti.

Tyto listy jsem do Tejna-Horšovského vypravil a napsal tam na Tejn ouředníku, aby hned dnem i nocí V. Mti. listy odeslal. Zdá mi se, že spíše V. Mti. dodány budou, nežli by je do Prahy donesli a teprv odtud na Hradec.

S tím se lásce V. Mti. ustavičné poroučím, pán Buoh račiž V. Mti. své svaté požehnání dáti.

Dán v Řežně v sobotu po sv. Mikuláši léta 1556.

Z. Helt m. p.

Pan Adam Berka, který tu paní z Hungrkoštu má, přijel ke mně za Domažlicemi na horách, a tak jsem jeho předce sem vzal. Praví, že některé pilné věci paní manželky své, paní z Hungrkoštu při králi J. Mti. jednati má.

V. Mti. oznamuji, že doktor Jonas má pojmouti sestru ženy Šenaurové, jest dosti pěkná děvečka, pěknější i mladší než Šenaurová; ač jsem v Vídni něco o tom slyšel, než jistotně jsem nevěděl, toť jest pravě z Hungrkoštu. Trvám, že ještě před odjezdem Jeho Mti. krále odsud svadbu míti bude. Již jsem byl toto psaní zavřel i zapečetil, a v tom jsem dnes ráno ke dvoru jel, kdež mezi jiným zmínil se JMká. se mnou o mém ženění, tož jsem JMké. pověděl, že mi jmenovali den k vykonání toho na sv. Pavla na víru obrácení, než že nevím, koliký den jest měsíce Januaria, jen to vím, že jest puol páté neděle po vánocích, ihned mi ráčil pověditi, že jest byl v den Januaria, o čemž jsem věděl, neb jsem kalendáře nového neměl a nemám.

A tak jsem JMti. pověděl, že krátký čas jest a jináče že mi se čas trefiti nemohl pro pražský sněm, kterýž bezpochyby brzo na konec masopustu aneb hned v postě bude; prosíc JMti. pokorně a pěknejce (neb toho potřeba káže), aby mne v svátky vánoční milostivě odsud odpustiti ráčil, k čemuž se milo-

stivě nakloniti a tak učiniti připověděti ráčil s tím doložením, že jest ganz pillich und diweil kumbt der H. Cancler, also hob ich ir Gd. demütigst gedankt und vor Freude hob ich mich gar bis auf die Erd puckt.

A tak ve jméno Boží tyto dvě neděle se strojiti a od dneška ve dvou nedělích, jakž mohu, bohda odsud vyjedu, k čemuž mě V. Mt., to jistotně vím, skutečně a srdečně pomoci a fedrovati ráčite.

A jestli že bych se s V. Mtí. zde neshledal, tehdy na cestě s V. Mti. se uhlídám. Co jsem kde na říšských sněmích od XXIIII let s JMkou., zdá mi se, že jsem jakž živ z žádného sněmu říšského raději nejel, jako z tohoto, když ty dvė neděle minou, pojedu, neb mne okstein tahne a v pravdě že toužím, pán Bůh rač milostivě s svým svatým požehnáním a z bázní boží popříti k vuoli a ke cti své svaté dal.

VMti. také snažně prosím, račte před odjezdem svým panu Ctiborovi poručiti, aby se, kdyžby čas toho byl, ke mně na Mezeříč vypravil a kuchyni mi spravil, již bych já jeda odsud aneb přijeda na Mezeříč, se se panem Ctiborem dále snesl.

Kdyby měl na Mezeřič se vypraviti, a kuchaře jednoho dobrého mi také račte puojčiti, k tomu něco srn, a muoželi býti, jedno neb dvě zvířat zabiti dáti, odsloužím se toho V. Mti. bohda. Mnoho jsem na to na této vší cestě myslil, zdaby se některak jináče trefiti mohlo, abych takového prunku nedělal, ačkoli malý bude, však mi se nikterakž jináčė trefiti nemůže, pro ten samý přínos, než aby svadba držena byla. A dále se této odložiti také nikterakž netrefí z mnohych příčin; již V. Mti. svou zbytečnou věcí mnoho zaneprazdnuji. S tím se vždy V. Mti. poroučím. By možné bylo, z Vídně bych jistě raději ze všech hostí na Mezeříčí neviděl, jako Její Mt. paní manželku V. Mti. a bohda se to stane, že Její Mt. k poctivosti nevěsty i mé se na Mezeříč vypraviti ráčí; zvláště pak jestli že Její Mt. předce na Hradci neb na Žirovnici zuostati ráčí, tím by nedaleko od paní Zacharyášové byla, aby spolu na Mezeříč přijeti ráčili.

S králem Jeho Mtí. mluviti budu, aby pan bratr J. Mti. poslán byl.

Jeho Milosti pánu, panu nejvyššímu kancléři království Českého k vlastním rukám a žádnému jinému. (Příště ostatek).

Umělecké a vědecké zprávy.

Jiří František Procházka de Lauro, Telčan, děkan Berounský, spisovatel.

Městské museum Telečské mimo jiné vzácné památky chová i znamenité kázání s počátku XVIII. století, pravý stkvost české homiletiky, pěknou pomněnku, jež své otčině Telči zanechal slavný syn její Jiří František Procházka de Lauro, děkan v Berouně v Čechách.

První loretánská kaple v Čechách byla zbudována roku 1623 v Hájku poblíž Prahy, a to slibem a vzácnou štědrostí p. Floriana Theodoricha hraběte ze Žďára, pána na Kladně, a roku 1625 posvěcena kardinálem arcibiskupem Pražským hrabětem Harrachem. Z blízka i z daleka přicházeli zástupové zbožných poutníků, ctitelů Mariánských, zvláště když syn

zakladatelův František Adam Euseb hrabě ze Žďára, zbudovati dal u Lorety klášter a odevzdal r. 1673 františkánům.

Roku 1723 slavnostně konána za kvardiána P. Ludvíka Jenšíka stoletá památka založení loretánské kaple ve dny 4.—11. července. Pozván byl i nově korunovaný císař a král Karel VI., přijel však teprve dne 5. srpna o svátku Panny Marie Sněžné, doprovázen jsa Adamem Františkem knížetem Schwarzenberkem, Karlem Josefem hrabětem Paarem, nejvyšším dědičným poštmistrem, hrabětem Cinzendorfem, dvorním komořím a j.

První den — 4. července — zavítalo processí z kraje Berounského; vedl je děkan Berounský, svrchu zmíněný Jiří František Procházka de Lauro a měl pak slavnostní kázání vytištěné s titulem: „Zahrada rozkoše, nad ráj rodičů zvelebenější, Všemohoucího pravicí ve svatém Hájku štípená, cti a slávě Boží Matičky od sta let zcela odevzdaná, serafinskému Otci a téhož synům k opatrování poručená — v neděli mezi oktávem Navštívení Panny Marie při radostném toho svatého prvního v Čechách loretánského místa jubileu pobožným poutníkům a posluchačům představená".

Na 23 kvartových stránkách uložena všechna chvála Lorety Svatohájecké, a dolíčeno, kterak duchovní zahrada tato vyniká nad ráj našich prarodičův. Kázání věnoval Procházka pánovi svého rodného města Telče Františku Antonínu, svaté Římské říše hraběti z Liechtensteina.

Věnováním vzdává se zasloužená chvála rodu Liechtensteinskému i dřívějšímu Slavatovskému, a dovídáme se několika rodinných dat o autorovi, zvláště pak zajímavo jest, že poznáváme celou řadu jmen kněží rodáků z Telče, bývalých žáků tamějšího gymnasia, jež u kolleje jesuitské byla zřídila zbožná paní Františka hraběnka Slavatová dobrodějka příbuzenstva našeho kazatele. Píšeť Procházka po krátkém úvodě, ovšem velmi panegyricky:

„Přistupuji se synovskou důvěrností jakožto ad Patrem Patriae, k otci mé milé vlasti, kterýmžto titulem nade všecky jiné Vaší hraběcí Milosti pan praděd Vilém Slavata míval obyčej se honositi; nebo ačkoliv ta nepřemožená, k nejjasnějšímu arcirakouskému domu, pánům a králům svým nejmilostivějším, až do vyhození z oken hradu Pražského, zachovaná věrnost na nejvyšší stupeň světských důstojností jej vyzdvihla: nicméně za větší titul, čest, potěšení si nepokládal, jako otcem vlasti jmenovánu býti. Což i na Vaši Vysoké hraběcí Milosti moji krajané znamenají, kdyžtě téměř každodenním zvelebováním města Telče, jež stojí pod Vaší milostivou ochranou, ráčíte se dokazovati pravým Slavatovským potomkem, to jest vlasti otcem.

Nemám-li tedy velikou příčinu osměliti se přistoupiti k tomu ne děsícímu, nýbrž těšícímu Liechtensteinskému blesku, ježto s onou slavnou krví se leskne, které já z příčiny rodičův a přátelstva věčně obligirovaným se býti vyznávám?

Jaké milosti a dobrodiní můj milý otec Václav Ignatius při Jich Excell. pp. Ferdinandovi a Jáchimovi Slavatech užil, pamatují podnes mnozí, když netoliko od tehdejších břemen a obtížností předměstského sousedstva milostivým nadáním byl osvobozen, ale také nikdy před J. Hr. Excell. nepředstoupil, aby s novým potěšením nebyl odstoupil, vždy v nich přelíbezně Augusty, Tity, Trajany shledávaje.

Co pak řeknu o jejich nejmilostivější paní matce, V. vys. hr. Milosti mateřské paní bábě, hraběnce Františce? Ó jak velikou před Bohem i lidmi paní jsem jmenoval! která v nejslavnější paměti císaře Leopolda, jakožto v mladém věku téhož nesmrtelné slávy mocnáře dobře zasloužilá hofmistrně, vážnost a jméno druhé matky obdržela. Které péro bude moci vypsati nesčíslné milosti, jimižto své jméno na budoucí všecky věky v srdcích Telečského města potomků pevněji poznamenala, než v jakémkoli mramoru a oceli? Jmenovitě pak dotčený můj otec míval obyčej říkati: Otec můj opustil mne, avšak Františka přijala mne. Nebo když léta 1656, 14. Julii při stavbě Slavatovského v městě Telči seminaria děd můj Ambrož Procházka, jsa 90letý, však čerstvý ještě stařec, náhlým s podkroví pádem věku svému učinil závírku: milosrdenstvím hnutá J. M. P. paní hraběnka Františka osmiletého sirotka Václava se ujala, do kolleje Tovaryšstva Pána Ježíše na cvičení dala, kdežto on základ bohabojnosti položil, větší téměř díl napotom věku svého v domě Božím než ve své dědičné schránce strávil, vždy maje zření na exemplář pobožnosti, na nejmilostivější svou paní a patronku.

Jak tedy nemá moje, ač chudé a prosté, avšak Milostem Slavatovským velice zavázané přátelstvo co nejpokorněji reveřirovati i tu nejmenší krůpějičku slavné Slavatovské krve? Za zlé tedy mně položeno nebude, že k V. V. Hraběcí Milosti, jakožto pravé ze Slavatovského kmene pocházející ratolesti, tou vzácnou krví hojně svlažené, uchází se toto kázáníčko moje; neboť po vyjití z ráje Svatohájeckého nenalézá pohodlnějšího stínu, pod kterým by mohlo odpočinouti. Dulcis amor Patriae — pravil kterýsi poëta. Já ale pravím, že nejen sladká, ale i smělá je láska k vlasti, poněvadž také na otce vlasti (tak vznešené Objectum) opovažuje se vztahovati.

Nedá zapomenouti ta slavných hraběcích erbů, Liechtensteinského a Holleweilského, sjednocenost na ostrovtipný Concept moravského Hortensia-li říci mám, nebo Horatia? Dobře on podepsal: Amor addidit alas. Láska přidala křídla k letění a žádaného cíle dosažení.

Také nám mnohým města Telče synkům božského povolání láska křídla přidala, jimižto po Moravě, Rakousích, Štýrsku, českém a uherském království jako nějací ptáci divně jsme se rozlítli. Kde jsou nyní (ať v politickém a vojenském stavě trvajících nepřipomínám), kde jsou z Teleckého bydla a sídla krve a přátelstva do duchovního stavu přenesení Allmanové a Aiblové, Bystřičtí a Brázdové, Brožovští a Chodurové? Kde nyní prozpěvují slavíkům trucující Čížkové? Kam se obrátili s Duchoslavy Ergenpergrové? Kde Felixům, Foltánkům a Formánkům, kde Jílemským a Grangcerům konec jest? Kam vysoce učené Hamrle a Kapety, kam Hamrníky, Karmaríny a Korandy řízení ne tak zemské, jako nebeské ordinirovalo? Zdaliž méně na vysoké, jako od vlasti své vzdálené za bolesti neusedli vysoce důstojní Košínové a Košínští, jichžto laskavé zření že k Telči jest, zabraňuje pochybovati dědův a strýců krev. Kde Křepelky a Lilačky, Millery a Novotné shledávati budeme? Ač pak na Svatých a slavných Horách skvící se Otčenáškové nesnadni nejsou k nalezení, však od končin své vlasti Telče dosti jsou vzdáleni. Kde Pargamentové a Rodové, kde Ronovští a Růžičkové, kde Šašecí a Šebrlové, kde Šenovcové, Šenšpiglové a Štolhofrové nyní duchovní svůj revír mají? Kdo Straky a Ulmany, Valenty a Wolfy, Zenykly a Železné v této smrtelnosti uzří kdy pohromadě? Poněvadž

i bratrská ve čtyřech duchovního stavu bratřích sjednocená krev bez újmy lásky bratrské na rozdílná místa se rozlosovala, na jejichžto staršího a dle povolání udatnějšího bratra, ne jednookého, nýbrž ostře k prospěchu křesťanskému a katolickému patřícího Žišku, Bělohradské prachové věže šťastného vyvratitele, dlouho s kyselostí vzpomínati bude turecká chámovina -- kam pravím z otcovských příbytků ti evangelistové a jiní milí moji spoluvlastencové se přestěhovali?

S Ovidem odpoví náš Ulman: Amor addidit alas: S přidanými zajisté od lásky božského povolání křídly opustivše hnízda svá .... rozletěli se a v rozsedlinách skalních — chci se svatým Petrem Damianem říci: v ranách Kristových — byt sobě zarazili ... Jakkoliv tedy vespolek od sebe vzdáleni jsme, v té však nejsvětější Skále se shledáváme, a rozptýleni jsouce podle bytu, spojeni jsme v Kristu, jemuž za milou vlast a milostivého vlasti Otce ponížené prosby odevzdávajíce, sjednocenými hlasy a více ještě srdci voláme:

DVrI Ignara MaLI stIrps LIChtensteInIa VIVat!

Já pak zůstávám Vaší Vys. Hraběcí Milosti nejponíženější služebník

Jiří František Procházka D. L.

V král. městě Berouně, mezi oktávem Navštívení Panny Marie. Léta 1723.

* * *

Dostavše do rukou literární tuto památku, zatoužili jsme místněji seznati život a působení znamenitého Telčana. Tužba se nám zplnila. V první polovici července 1900 navštívil Beroun Telecký děkan Alois Hrudička, a pan děkan Václav Lerch z Berouna zapůjčil mu farní „Pamětní knihu“, z níž p. děk. Hrdlička vypsal některá data, začež mu uctivě děkuji.

Jiří František Procházka narodil se v Telči asi r. 1682. Vystudovav gymnasium bez pochyby v Telči, studoval v Praze u Jesuitů filosofii v semináři Svatováclavském, založeném už za Karla IV., po té theologii. Vykonav všecky zkoušky „cum applausu“, dostal dle tehdejší zvyklosti akademické šlechtictví a praedikát „nobilis de lauro“. Roku 1705 posvěcen za kněze. Záhy stal se farářem ve Sv. Poli u Dobříše; působil tam 8 let. Dne 14. února 1717 jmenován děkanem Berounským, ale teprve dne 23. února 1718 spatřujeme ho na novém tom působišti. Brzy ustanoven arcibiskupem knížetem Ferdinandem Kuenburkem za vikáře střídnictví Berounského.

V Berouně opravil všecky kostelní a farní budovy, založil matriky farní; tu sem a tam přičinil poznámky, svědčící o klassické zběhlosti a — jak dí nástupce jeho — „o přirozené vtipu živosti“; na př. k roku 1724 poznamenal: „Nad míru mnoho „Deo gratias“ bylo za funusy“.

Působil v Berouně 18 let a 9 dní. Přese všecku horlivost nastaly mu v letech třicátých nezaviněné spory s městem.

Vydal mnoho spisů; nejhlavnější jsou:

1. Hodinky ku počestnosti sv. Jakuba V. (Vydány v Praze.)

2. Nebeští blíženci, nový Castor a Pollux (sv. Jakub z Marchie a František Solanus, oba Františkáni Benediktem XIII. 1726 za svaté prohlášení).

3. Hrstečka myrrhy výborné, věrným Spasitele a blahoslavenou Matku jeho milujícím dušem ku prospěšnému užívání připravené. (Založilť v Berouně bratrstvo Bolestné Panny Marie.)

4. K tomuto dílu „Přídaveček": Veršíčky na počest bolestné Panny Marie.

5. Na hory Judské s chvátáním se ubírající Královna nebeská ve starožitném, přemilostném a zázračném obraze Staroboleslavském představená. 1736. V Praze u Jana Jul. Jeřábka. Kázaní toto věnováno hraběti Kounicovi.

6. Ctnostné pitízkalicha hořkosti. Kázaní věnované hraběti Černínovi. (Procházka je sepsal, kaplan jeho a synovec Šťastný kázal.)

7. Nový velikonočný nebeský Kralomoc, t. j. Sv. Pius, V. toho jména papež. 1713. V Praze u K. J. Jeřábka.

8. Trojice nerozdílná v hlubokosti nepochopitelného tajemství od věčnosti skrytá. 1715. V Praze u K. Jeřábka.

9. Sv. Jana Nepomuckého, mučeníka Božího a patrona českého, veliká vznešenost. 1735. V Praze u J. J. Jeřábka.

10. Apoštolský učeník a slavný Kristův mučeník Sv. Apollinaris, biskup Ravennatský. 1736. V Praze u J. J. Jeřábka.

11. Připomenutá již „Zahrada rozkoše".

* * *

Když se jednalo o svatořečení Jana Nepomuckého, byly vypsány sbírky příspěvků po celých Čechách, a tu Procházka nemálo přispěl na tento účel; na slavnost pak kanonisace — dne 17. října 1729 — na vyzvání církevního úřadu putovaly mnohé obce na Hradčany; Procházka pak vedl osobně své farníky Berounské.

Kázal při svěcení kostela na Borku u Berouna, posvětil kostel v Cerhovicích u Hořovic, při tom i kázal, rovněž tak na Dobříši roku 1734 při zřízení fary.

Dne 7. července 1730 splašili se s ním koně; vyskočil sice z vozu, ale vymknul si nohu. Mimo to strádal neduhem očním; zastával ho zmíněný už synovec Felix Šťastný.

Magistrát města Berouna popudil si Procházku svou zištností, odepřev mu dávati obvyklou roční dávku („štanci") 54 zl.; proto Procházka i trpké slovo tu a tam vyslovil. „Nepořádky v obci jsou dědičným hříchem pokolení lidského v Berouně", píše nástupce Procházkův Seidl, rodák Berounský, o Procházkovi pak poznamenal do slova: „Nespořil žádného přičinění, aby všecko, do čeho mocí svého úřadu mluviti mohl, z ponenáhla zvelebeno bylo; neb při jeho příchodě do Berouna bylo všecko spustlé přenáramně, tak že to předka jeho, kněze Hlavu, z Berouna až vypudilo."

Po mnohých pracích a bojích a po tříleté churavosti nabažil se Procházka Berouna, zatoužil po samotě a hodlal zbytek životní prožiti v klášteře sv. Ivana. Podal resignaci, ale vrchnost církevní nepřivolila.

Roku 1735 veliký požár zmařil téměř celý Beroun. Čtrnáct dní před tím Procházka snil o požáru tom, což i zřejmě farníkům pověděl v kázaní na XVI. neděli po svatém Duchu, napomínaje ke zbožnému životu, čímž u ně-

kterých lidí sklidil jenom výsměch. „My takového proroka nepotřebujeme“, pravil jakýs měšťan po kázaní. Když požár nastal, zmínil se Procházka, že by byl raději zůstal lhářem. Tenkrát bratr děkanův Vojtěch, kostelník, uchránil části kostela. Tím více přál si nyní Procházka opustiti Beroun, což konečně vykonal. Dne 4. března 1736 odebral se do Prahy do ústavu kněží emeritních u sv. Karla Borromejského na Starém Městě. Tam mu svěřen úřad vicesuperiora, později superiora.

V duchovní správě byl pastýřem horlivým. Dokud nebyl vikářem, sám vykonával všecky funkce v rozsáhlé farnosti (15 obcí); zvláště rád navštěvoval nemocné, u lůžek jejich modlíval se „Commendationem animae“. Kázal česky, německy a latinsky. Srdce byl nad míru jemného. Stalo-li se, že by snad při duších byl něčeho zanedbal jakousi mdlobou, „slzami na odpočinku svém v Praze to oplakává“ — jak se přiznává v předmluvě ku zmíněné „Hrstečce“. Nezapomínal také svých bývalých oveček Berounských ani v Praze; vydalť i zde některé spisy na prospěch jejich. Rok úmrtí jeho není znám, ale jisto, že zemřel před r. 1747. Nástupce jeho Seidl napsal o něm do Berounské farní pamětní knihy: „Requiescat in sancta, quam quaesierat, pace. Amen“.

O příbuzných Procházkových vysvítá z připomenutí pamětní knihy toto:

Otec, Václav Ignát, měšťan v Telči, nar. 26. září 1648, služebník Panny Marie, kostelník u Sv. Ducha a bratrstva Panny Marie v témž chrámě přes 30 let, umřel u syna svého na faře ve Sv. Poli 21. dne září 1713, zanechav výslovně hromničku, kterou v ruce držel umíraje, manželce své, která skonala u věku 74 let a v kostele Berounském byla pochována. Bylať mysli veselé, ani v souženích nečinila si starostí, a průpovídky její byly velmi moudré. Byla rozená Ergenpergrova z Nisy ve Slezsku, kdež otec její byl výborným hudebníkem, původně jsa evangelíkem, potom katolíkem, a to přičiněním své manželky Kateřiny, kteráž mu porodila 3 dcery a trojčata Kašpara, Melichara a Baltasara; tento zemřel jako dominikán v Jihlavě.

V Berouně žil i jmenovaný již bratr děkanův Vojtěch Václav, krejčí, kostelník, pak i městský starší; uměl i latinsky; mimo to synovec Ignát, jenž se stal i rychtářem Berounským; druhý synovec, už dříve zmíněný kněz Felix Šťastný; sestra Anna Maria, provdaná za Antonína Nussbauma, úředníka na panství Dobříšském; druhá sestra Anna Markéta, ovdovělá Čížková; třetí sestra Helena vedla hospodářství na faře. *Fr. Janovský.*

Nález brakteátův u Josefova při Hodoníně. K nálezům bohatším zajisté přiřaditi lze nález Josefovský, ne tak množstvím typů brakteátových, jako množstvím penízkův. Ct. pan správce školy Josefovské Jos. Kapica, který mi zprvu část brakteátů na prohlédnutí poslal a později — pokud možno bylo ještě penízky sehnati — přes polovici celého nálezu odevzdal, sděluje, že mince nalezeny byly na cestě polní, která vede k napajedlu Josefovskému a po které denně dobytek napájet se honívá. Jelikož cesta má dosti značný svah, bývá na ní odpla-

veno každým rokem něco půdy. Letošní jarní vodou odplavena nová část cesty, a tím nádoba s brakteáty — již jen kus malý podařilo se zachovati — vynikla patrně ze země. Neboť jedna z krav, které šly ke studni, vyrazila hrnec ze země, tak že se mince rozsypaly po blátě. Občan Martin Turek, který krávy hnal ke studni, všiml si toho a rozradován volal, že našel poklad. Potom sběhlo se několik osob, a o mince svedena hned na místě hotová půtka. Mince rozneseny po celé osadě a též mimo osadu. Jen stěží podařilo se p. správci školnímu sehnati to, co poslal mně a já vzdávám mu i tuto vřelý dík za jeho přičinlivost. Nález učiněn dne 5. března t. r. a skládá se vesměs z t. zv. prostředních brakteátů, více méně zachovalých. Bylo prý jich k 600.

Typů jest celkem osm zřetelných, jeden nezřetelný. Nejčastěji vyskytuje se typ se dvěma od sebe odvrácenými nohatými rybami (ptáky?), jichž hlavy jsou pokryty helmami. Další typy jsou: 1. na oblouku tři vížky, postranní se špičatými střechami, prostřední s cimbuřím. Pod obloukem jest kus brány (?). 2. Pod širokou střechou se dvěma komínky na hřebeni sloup se dvěma věžemi po stranách. 3. Korunované poprsí zdvíhá obě ruce s koulemi. Okolek vždy perličkován. 4. Harpie s dykou v pravé a rakouským štítem v levé ruce. 5. Nezřetelná hlava s korunou (jediný kus). 6. Ryba o dvou nohách; nad ní korunovitá ozdoba. 7. Helm nad pavézami, z nichž pravá jest rakouský štít. Mezi těmi třemi věcmi písmena R E X. 8. Korunovaný král s državou a žezlem. V týle hlavy neurčitelné písmeno. Devátý nezřetelný typ mohl by býti i špatně ražený typ 6.

Jak vidno, jest většina typů němá*), a jen 4. a 7. mluví svým rakouským znakem. Dle úsudku nejlepšího znalce moravských mincí p. I. L. Č e r v i n k y, kterého jsem se na stáří brakteátů tázal, raženy brakteáty nálezu Josefovského většinou v letech 1251—1276. Jsouť bezpečně ražení moravského, a jen Přemysl II. Otakar byl z panovníků našich v é v o d o u r a k o u s k ý m a mohl na moravské denáry raziti štítek rakouský.

Nádoba, v níž mince byly uloženy, jest hrubě pracována, černá, k vrchu dvěma rovnými a dvěma vlnitými ryhami zdobená. V mé sbírce uschován z ní pouze střep, jenž jediný byl zachován. *Jos. Klvaňa.*

---

*) t. j. nepraví, kdy a kým raženy byly, ani kde.

Literatura.

Slovník staročeský. Napsal Jan Gebauer. Vydávají Česká Akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění a Česká Grafická Společnost „Unie“. V Praze 1901. Nákladem České Grafické Společnosti „Unie“. Sešit 1. (80 str.) Cena K 4.

Ke třem svazkům „Historické Mluvnice“ Gebauerovy přistupuje 1. sešitem, obsahujícím slova *a* — *boj*, Slovník staročeský, dílo, jež samo bude kdys míti svou literárně historickou kapitolu klopotného „sbírání atomů a budování celku“, jako ji má Slovník Jungmannův ve vypsání Zeleného, a jež dojista dlouho bude čekati na druhé dílo svého oboru. Důležitost díla ospravedlní poněkud širší oznámení jeho.

Zřejmo, že proti Jungmannovi a Kottovi látka slovníku Gb. jest obmezena. Mělť dle plánu vysloveného v Athenaeu V. 53 obsahovati „všecku lexikální látku památek do polovice stol. XIV. incl., skoro všecko ze sklonku XIV. a všecko důležitější z XV., ano i z počátku XVI. stol.“

Ovšem již tenkráte (r. 1888) byl si vědom spisovatel, že cele úkolu toho nesvládne, a vyznal to později (v předml. I. dílu Hist. Mluvn. str. XI.), že jest „zejména již ze stol. XV. dosti a od XVI. čím dále tím více pramenů nepoužitých“ k vybudování Hist. Mluvn. a ovšem i slovníku.

Látka přerozmanitá — slova prastará i uměle ustrojená staročeskými slovníkáři k překladu latinských terminů, vzatých z bájí „Fysiologů“, slova přejatá i domácí — sice rostla a roste dosud spisovateli pod rukou. Vidno to ze seznamů použitých pramenů, podaných v Listech Filologických 1884, 248—261; 1887, 361—366 a v jednotlivých svazcích Hist. Mluvn. (k poslednímu, přidanému k Hist. Mluvn. III. B z r. 1898 nově přibývají v Slovníku — r. 1901 — zkratky: Barl A, Comest Cer., Ev B., Gloss A, Gloss B, Hom Mak, Hus Káz A, Hus Káz B, Hus Káz D, Hymn A, Hymn B, Lekc B, Lup Post, Mus, Nekr Drk, Padař. Sequ E, Sequ Op. (= Sequ D = Hymn Op?), Slov Brn, Snář, Urb Drk, Urb Chot A, Urb Chot B — obvyklý u spisovatele výklad pramenů nových proti poslednímu jich seznamu mohl by prozatím býti vždy podán na obálce, čímž by užití díla již během delšího zajisté vydávání se učinilo možnější). Ale přes to zmíněný

plán spisovatelův nevykonán zcela. Chybíť na př. vyčerpání části II. dílu Fontes rerum boh., Archivu Českého a j. Jeť dílo nad síly i takového pracovníka, jaký je spisovatel, i nad pomoc občasnou a dočasnou, a vážnost podniku by vyžadovala, aby spisovatelem mezi vybrané pomocníky rozdělená a vedená a vědeckými korporacemi našimi peněžně založená práce přípravná zbývající část úkolu vykonala třeba nyní již během díla, aby, pokud na ten čas možno, úplné vyčerpání látky vhod přišlo dalším sešitům a doplňkům. Tak ostatně také již žádáno s jiné strany.

Poněvadž dokladů Jungmannových (Jg) a Kottových, místy nedosti spolehlivých a bez opatrnosti nepřijatelných, mimo několik, případů (na př. bezmírně BrJg, biskupský VelJg, bližní HádJg) nepoužito, ukazuje se srovnáním s oběma slovníky zmíněnými, že vedle nových u Gb. hesel chybějí slova doložená oběma předchůdci dílem z textů spisovatelem nepoužitých, dílem i z textů jím a pomocníky jeho excerpovaných (bezhrdelný Háj., biblička Tkadl., bezspravedlivý Troj., bezzdraví Rhas., bezstředný Sal. atd., uvedené u Jg., v Dodatcích Čelakovského, v Kottově slovníku).

Tento poslední jev souvisí s měrou vyčerpání pramenův. Úplnost slovníku zaručuje jen přejetí vší zásoby slovní ze spisovatelů důležitějších aspoň, jak to Thesauru linguae latinae dle poučného článku R. Nováka o vzniku, rázu a vědeckém významě tohoto lexikálního díla (Věstník České Akad. X. 111 sq.) umožnily staletá již práce v oboru klass. filologie a stkvělá munificence několika universit[1]), nejen vybrání toho, „co stářím, významem nebo formou je důležito a ve Slovník pojato býti má“. Že správně spojuje jev ten s methodou při sbírání látky, viděti z toho, že týž nedostatek lze konstatovati u Jg. (přehlédl sl. blankyt, doložené v probraném Rozk., doklady na bleskavý v Agu., takže slovo to v hesle blýskavý uvedené nemá dokladů) i Kottovi (chybějí mu v probraných textech Lact., Rhas., Sal., Rozk. obsažené doklady na blikavec, blivaní, bludt, blankyt — toto doloženo z Rozk. teprve v Dod. II., ač je uvádějí již Čel. Dod.). Některé dodatky, jež při čtení jsem shledal, doklady starší neb pravopisně i jinak zajímavé, tu k zásobě Gb. podávám.

1) Mimoděk na mysl přicházejí tak kontrastující s touto munificencí hříchy, na Gb. a jeho vědecké práci spáchané krátkozrakostí a zvášnělou strannosti v letech osmdesátých.

Ahna: Aghna Jarl. 1179 (Font. II. 474).
Alek (chybí u Gb.): pater Allec Let Žďár. vět. (Font. II. 533),
ande s význ. et illic: a když by večer, přídú s ním apoštoli, Ande již ustaveni stoli, Hrad 76ª.
ba-hle: nepoužito dokl. z Rokyc Kl. 136ª, uved. pod heslem babinec.
Bánov: m. Kosm. 1. II. 46 m. b. 48 a dodati: Baniow Kosm. 2_{aa} tamt.
Bělec k dokladu z Kosm. 2, 33: Belecz Kosm. 1, 4, Bielecz Kosm. 2_{aa}, Byelecz Kosm 6 tamt.
Ben: Ben Kosm. pokr. 2_{aa}, 8 k r. 1142; Kosm. pokr. 2 tamt. má Ben, nad nímž rukou pozdní připsáno eda, tedy Beneda (tento doklad uveden p. h. Beneda s omylem v citování).
Berzemin srv. Beserměné: s nezčíslným počtem Berzeminuow Háj. 243ª.
Běstvina: Becztwina již Kosm. pokr. 2_{aa}, 2b tamt. (Font. II. 225).
Bezděz: Zikmund glejtovav jej (Prokopa) s Bezdězi k sobě St Let 1402.
Bietov: in Betov Jarl. 1184 (Font. II. 497).
bitva: „bitev v šrańcích" v cit. Wint Obr. 2, 742.
Biznata uvedené p. h. Bohušě, s odkazem ke Bznata.
Blančě: Blancza Frant 1323, Ben Krab. 1323, 1348, Blancze Scr. r. boh. II. 450.
Blančka: Domina Blanczka Ben Krab. 1334.
bo: uvedený dokl. z Dal V sesílen Dal L tam.: bo je svú hanbú vinnieše.
Boček (a Hist. Mluvn. I. 519) pravopisně zajímavé dokl.: Bothsconi domino Let Žďár. vět. ve Font. II. 523, 528, Gallus Botscho ib. 523, 528 (2) a j., Botsco Let Žďár. men. Font. II. 550, Botzko ib. 551, 552 (2), 553, Boschoni Let Žďár. vět. ib. 527.
Bohnička, -óv, Bohničský uvádějí se v St Let.
Bohuslava: Bousla Let Žďár. vět. Font. 538.

Jiná věc, o níž třeba promluviti, je spolehlivost materialu dokladového. Dílo založeno jest na lístkovém slovníku, excerptech to spisovatelových a některých jeho pomocníků; excerpta ta jsou namnoze „opisem z výpisků původních". Tím ovšem dána možnost chyb opisovačských; jistější byl by ovšem spůsob, jímž právě vzniká Thesaurus, ale také nákladnější a u nás, kde filo-

logickou akribii teprve práce spisovatelovy zakládají a založí, pro nedostatek kritických vydání památek našich a specialních slovníků zatím neprovedný. Krom toho nelze při otázce té nedbati psychologického momentu, že pozornost soustředěná na předmět vzbudivší zájem (slovo dokládané v našem případě) přispívá k správnému jeho zachycení a osvojení a že omyl je snadnější jen ve věcech vedlejších, tu na př. v citačním apparátě. To ukazuje se tím, co nalezl jsem srovnáním všech dokladů spisovatelových z rkp Hrad., Vít. s jich vydáními (při Hrad. nečítám interpolovaného l. 2.), dále kollací dokladů z Kosm., Kosm. pokr. (mimo některé přihlédnutí k vydání ve Scr. r. boh. užil jsem vyd. ve Font. r. boh.) Kar. — mimo namátkou srovnané mnohé jiné z Rožm., Boh Fl., Dal., Pass. a j. Proti spoustě dokladů správných, svědčící o nejsvědomitější přesnosti excerpování, přepisování i korrektury tiskové, omyly, jež uvádím, jsou mizející drobotiny.

Str. 12_2 m. vende v tu zahradu vecě Hrad 79^b m. b. venda (wenda), 22_2 m. BrgF m. b. BrigF, 28_2 ř. 9. zdola za slovem proč nemá býti čárka, 4_1 m. lidí m. b. lidy v netranskribovaném příp. na list. 1348 (cf. ČČMus 1897, 78), 6_1 m. přehrozná Hrad 32^b m. b. přě—; pod heslem ajsa m. t. 1,808 m. b. WintŽC 808, str. 15_2, saapostoly m. Hrad 8^6 m. b. Hrad 80^b; str. 33_1 bedry clunes m. Vít 92^b m. b. 92^a, str. 33_2 Hrad 6^b ve vyd. Pater. rozehl (t. j. rožehl), str. 34_2 m. Všech Jir. m. b. Všeh Jir., pod h. Bielina: m. prvého: Kosm. 6. tamt. m. b. Byelina Kosm. 6 tamt.; následující doklad „fluvius Belina KosmA. 1, 10, Kosm. 1. tamt., Byelina Kosm. 6. tamt.“ na místě citovaném není, m. b.: in confinio duarum provinciarum Belina et Lutomerici Kosm 1, 10, Byelina Kosm 6 tamt.; m. KosmA. 11, 11 m. b. KosmA. 2, 11; pod h. Beneda m. Kosm. pokr. 1124 m. b. Kosm. pokr. 1142, str. 61_1 m. Blazn 132^a m. b. Blázn. 132^a; str. 82_2 m. na jhrú m. b. na jhru; str. 44_1 bez omyla m. t. 66^a m. b. 66^b; str. 55_1 p. h. bieda m. Hrad 46^a m. b. 46^b—47^a; str. 70_1 pod h. blud m. Hrad. 44^a m. b. 43^a, m. t. 45^a m. b. t. 44^a; p. h. Bobřěnín m. Kosm. A, 2, 57 m. b. Kosm. A. 2, 37.—

Veliká práce spisovatelova ve všech oborech mluvnických vysvětluje u slovníka našeho přednost v stanovení hesla a jeho významu. Význam vykládán jest při slovech v nové češtině neznámých souznačným slovem novým neb opisem, někdy i za pomoci

němčiny (alambik — křivule, Retorte; ale i almara — schránka, Almer); při slovech dosud uchovaných nedosti důsledně němčinou (abatyšě — Aebtissin, alexandrský — von Alexandrien vedle bechynský — z Bechyně) nebo latinou (ale interj. — euge, Benátky — Venetia) — to zvláště tam, kde vykládací slovo lat. má značiti také původ vyloženého českého, na př. ambit = ambitus — neb obojím jazykem (aj — ei, ecce).

V míře při udávání etymologie jeví se positivistický, řekl bych, ráz grammatické práce spisovatelovy, dobrá reakce proti bujným kombinacím grammatiků starších. K výkladu odvozenin českými příponami kmenotvornými předpokládá se ovšem kmenosloví. Vyloženo-li výslovně slovo bakalář ze stř. lat. baccalaureus, baccalarius, čekal bych podobně výslovný odkaz k původu při alba, bachoř, ambrožě, Barnaš a j.; podán-li výklad etym. subst. bezhrdlé, mělo by totéž býti při bezečstnost, bezední, bezhlav, bezmátčěti.

Doklad Hrad 126ᵃ: Beř sě preč, biednycze na str. 55_1 omylem zařazen pod h. biedník m. pod h. biednice; při h. blýskánek mohl býti odkaz k blščanec a blščánek, při bebtati k bobtati a opačně; vedle bláznstvie mělo by býti v hesle i blázenstvie (jako blázn, blázen), a tvar prvější měl by býti označen jako nedoložený stejně jako tvar blajvajs.

Doklady pod jednotlivými hesly uváděné srovnány dle kategorií grammatických (pádů, tvarů slovesných atd.), při slově bohatějším rozdíly významovými dle nuancí významových; kde naskytla se řada dokladů z pramenů různého věku, spořádány jsou chronologicky, ne ovšem vždy bezvadně (jako na př. v podheslí „a nesa“, v heslech „ani“, „báznivý“). Při ale str. 8_1 od ř. 9. zdola má býti sbírka dokladů pro ale = autem; leč ale = autem již v dokl. ŽWittb. 131, 18 výše uvedeném a sloupec nevytčením podheslí autem nepřehledný. Adverbia -ě měla by důsledně řazena býti pod heslo příslušného jm. přídavného, bez samostatných hesel pro některá (bláznivě, bludně . . .) s odkazem na základní adj., tak jako není zvláštních hesel pro adv. blektavě, bohobojně, bohomluvně, bohovně.

V tisku — pěkném sic — mělo by býti více dbáno přehlednosti. Nejsou-li již hlavy odděleny od sbírky dokladů, měla by aspoň slova spisovatelova, doklady vykládající býti odlišena od dokladů samých, a při slově významově nuancovanějším a

fraseologicky oblíbenějším mělo by důsledně býti užito podhesli řadících (tedy: báti intr., b. sobě, b. něco, b. v něčem, b. o něčem; doklady z Hanuš Ostersp. neumístěny na náležité místo; báti sě intr., b. sě koho; tak i při blúditi, boj, jako jest tomu při bliz).

Leč nesrovnalosti ty jsou snadno odstranitelné a vysvětlitelné při počátku díla tak velikého, díla, jemuž by mělo se dostati vší podpory, by doplněním látky již připravené dle plánu svého budovatele stalo se snůškou slovního bohatství staročeského, nezbytnou pomůckou k pronikavému poznání památek naší staré literatury, oporou pracovníkům v celé řadě vědních oborův a mohutným i pevným základem budoucího „Pokladu jazyka českého“. *St. Souček.*

Vlastivěda Moravská. Bučovský okres. Napsal Čeněk Kramoliš. 1900.

Pilný spisovatel povídek Čeněk Kramoliš napsal do Vlastivědy okres Bučovský. Také zde pilně přikročil k dílu svému; zevrubně popisuje osady, do podrobna udává velikost obcí, obecní příjmy a vydání i cenu obecního jmění, vypočítává obchody a živnosti atd. Ze srdce rádi oceňujeme všecky přednosti a dobré stránky knihy této, — ale přece nemůžeme neučiniti poznámek.

Za hlavní vadu pokládáme nedostatečnou část dějepisnou u jednotlivých osad. Prvním pohledem vidíme, že základem tu byl spisovatelovi Volný, jehož používá skoro výhradně. Ovšem jest Volný stežejným dílem moravského místopisu, ale nepostačí již; údaje jeho nejsou vždy spolehlivy, a nelze jich užívati bez revise. Doklad toho máme tu zrovna u osady Uhřic. Volný úplně zaměnil Uhřice u Milonic s Uhřicemi u Dambořic; sám sice tušil nejistotu svých dějinných údajů, jak vysvítá z poznámky jeho na konci stati u Damborských Uhřic (II. 2. 487), a opravuje se ve své církevní topografii, — ale co platno, když se chyba jeho zase dostala do Vlastivědy. Z celého historického popisu Uhřic u Milonic obstojí leda, co má Volný u Damborských Uhřic, že totiž r. 1328. daroval starší Milčím z Náměště oltáři sv. Matouše v Olomouci 6 hř. roč. platu v Uhřicích u Milonic; úplně tedy u těchto Uhřic odpadají tvrz, dvůr, pivovar, kostelní podací; toho tu nebylo nikdy.

Neradi také vidíme, že historické údaje u osad jsou ve Vlastivědě přespříliš zkracovány; raději bychom se řídili zásadou,

že nic nemá chyběti z toho, co má již Volný, tak aby Vlastivěda byla sama pevným podkladem všech místopisných změn, a aby se nemusilo zase sahati k Volnému. Není zajisté bez zajímavosti sledovati, jak zboží prvotně v osadách rozdělené se scelovalo, jak z ruky přecházelo do ruky, menšilo se, množilo nebo zase dělilo atd. Při tom ovšem zase všude musil by Volný býti revidován a opraven, neboť chyby jeho přejímati a snad i chybně překládati, nemělo by smyslu. Po této stránce litujeme, že ve Vlastivědě chybí přemnoho, a co uvedeno, že není bez vad. Doplniti by se pak ještě mohlo celkové vypsání odjinud. Vzácné zprávy (odhad a zvod) jsou na př. o Dobročkovicích ze XVI. stol. v zemských deskách. Půhonné knihy udává sice spisovatel ve svých pramenech na konci uvedených (— důtklivě bychom si však přáli, aby po vzoru Slavíkova „Brněnského okresu" prameny udány byly u každé osady —), ale sám jich nepoužil, ač by se tam našly zajímavé drobnosti, a rovněž tak se má věc i s registraturou zemskou, odkud Slavík vybral o poměrech poddanských zprávy velmi cenné a spolehlivé, daleko spolehlivější než nynější zprávy starších lidí o robotě. Pro Čerčín, Hvězdlice, Malkovice, Bohdalice, Kozlany byl by vydatným pramenem Janetschek („Das Augustiner Eremitenstift S. Thomas in Brünn"), v něčem byl by posloužil i Šembera („Páni z Boskovic") a j.

Co do jednotlivostí nejsou výměry pozemků panských udány přesně, letopočty jsou často nesprávné, zaměňují se hrady a tvrze, kopy a hřivny, místo jakýs Herart v Bučovicích (41) má býti, že byl z rodu pánů z Kunštátu, místo Pačin (57) má býti: Tačin, místo Valentin Svoboda (57): Sobota, místo Matěj Chvátal (73): Matouš, místo Adam ze Selutic (98): ze Seloutek, místo Pellner (102): Fellner, místo Schönberk (109): Schönberger, místo Maximil. z Příkaz (122): Mikeš, místo Vít z Vítovic (136): z Vítonic, místo Bohuslav ze Šardiček (149): Bohuslava, místo Petr z Kounic a Kateřina z Kounic (154): z Konice. Pověst o templářích v Bučovicích vyvrací již Volný II. 1. 195. Bočka, zakladatele kláštera Žďárského, nenazývali bychom hr. z Berneka (109). Toufarský dvůr (nikoli u Dobročkovic) poukazuje na novokřtěnce (151).

Chybně překládá spisovatel: Morgengabe (42): dar, einigten sich (98): dohodli se, hergestellt (144): zbudován, vadně přeložen Volný II. 1. 203: „1355 erscheint Heinrich v. Newojicz, der sich

im folgenden J. mit Klara v. Scharditz wegen des beiderseitigen Eigens im Scharditz, Jestřebicz, Haluzicz und Bržiczo einigt" takto: „Jindřich z Nevojic vedl spor s Klárou ze Šardic, a roku následujícího dohodli se spolu o majetek v Šardičkách, Jestřabicích a Haluzicích" (143). Neříká se: přijal do spoluvlastnictví, nýbrž: přijal na spolek, stoupili se.

Velmi upřílišeno, že snad nad každou dědinou vypínala se za starodávna tvrz. Podivným jeví se ve vážném díle výraz jezovité (68, 109).

V seznamu zaniklých osad vynechány býti mají Kozojedy (mylně Kotojedy a Korojedy), poněvadž jsou již v okrese Zdouneckém, Šoršice, poněvadž je hledati dlužno spíše někde u Dambořic, Rezka Lhota, poněvadž asi Volný špatně dotyčný vklad četl, Višůvky nebo Višňov, poněvadž ho nelze doložiti. Soubřestky a Soběbřichy zdají se nám poukazovati na jedinou zaniklou ves, a to Soběbřichy, ačkoli toho s jistotou netvrdíme. Za to mezi zaniklé osady položili bychom Knihničky nebo Kyničky někde u Dobročkovic, poněvadž v XVI. stol. jako pustá ves se jmenují v deskách.

Změny jmen osad, že prý Hvězdlice sluly dříve Nebovidy, Nesovice pak Nebice — Neslinky — Přenesovice — vytvořila fantasie lokálních vykladačů místopisných. Místopis jen ví, že Hvězdlice byly vždy Hvězdlice a Nesovice dříve Nesobice.

Jan Tenora.

Dr. Anton Schubert, Zur Frage der Errichtung einer deutschen Universität für Mähren und Schlesien. V Brně 1901.

Autor brožurky, která vyšla počátkem tohoto roku, obral si za úkol, dokázati potřebu německé university pro Moravu a Slezsko. V úvodě praví, že za tímto účelem nechce plýtvati zvučnými slovy, nýbrž důkaz vésti prostými, nekrášlenými skupinami číslic. Souhlasíme úplně s takovým postupem, a nebyli bychom si spisek páně Schubertův ani obrali za předmět úvahy, kdyby si byl spisovatel vedl všude objektivně a správně. Tomu však není tak; ne snad, že by byl užil všude nesprávných čísel, ale sestavení těchto čísel a výklad k nim podaný, pak příliš široký rámec, v němž čísla ta namnoze za větším effektem jsou rozšířena, konečně patrná snaha, aby význam české národ-

nosti na Moravě vedle živlu německého byl snížen: to vše mohlo by čtenáře věci méně znalého uvésti v omyl, i jest účelem této úvahy, aby nesprávnosti jmenovaného spisku byly uvedeny na pravou míru.

Nelze ničeho proti tomu namítati, že spisovatel dle počtu obyvatelstva dospívá závěru, že Moravě u přirovnání k mnohým zemím vedlejším děje se trpká křivda. Dlužno však ihned vytknouti, že nikdo pana dra. Schuberta neoprávnil přibrati k moravským Němcům také Němce slezské, neboť z těchto ještě nikdo neprojevil touhy po zřízení university na Moravě. Počet moravských Němců jest vzat hodně vysoko, neboť kdybychom vzali za základ nejnovější sčítání lidu (kterého však spis. v lednu 1901 nemohl ještě znáti), přece nelze počet onen ceniti na 725.000, nýbrž na nejvýše 706.000 Němců (29% z 2,435.000[1]). Ovšem že i tu jest spisovatel v právu, dovozuje-li potřebu německé university pro Moravu, se zřetelem na Němce švýcarské nebo saskovýmarské, kde připadá universita na 457.000 nebo dokonce na 340.000 obyvatel. Ale proč tuto právě opominul uvésti též oněch 1,730.000 Čechů moravských, kteří rovněž dosud university nemají a kterým tedy by se v tomto požadavku nejdříve mělo vyhověti? Nedůstojné jednání, zamlčovati tak vážná fakta, vyniká tím více, ježto spisovatel, kde vidí v tom výhodu pro svůj důkaz, honem sáhne k přirovnání dat německých s českými.

Podobně jednostranně veden jest důkaz z počtu škol národních a dítek školou povinných, neboť i zde udává se jen počet škol a dítek německých, nikoli však českých, poněvadž těchto jest více, a tím zase na onen důkaz by padlo o hodně tmavý stín více. Kde však český živel jest v nevýhodě, tam ihned stkvěje se vedle tabulky německé také česká. Především jest to seznam abiturientů českých a německých v posledních třech letech 1897—1900. Rozumí se samo sebou, že 12 úplných gymnasií německých vykazuje více abiturientů nežli 7 českých, ačkoliv i tu 214 českých abiturientů proti 260 německým svědčí o značně vyšší návštěvě českých gymnasií, kde na 1 gymnasium připadá jich 30, na německých ani ne 22. Že z českých abiturientů poměrně více jich se hlásí do theologie než německých, vysvětluje se

[1]) Naopak přibíraje slezské Němce, udal jich počet ještě dle sčítání z r. 1890.

rovněž velmi snadno: 1. velké procento německých studujících na Moravě tvoří židé, a ti ovšem na theologii nejdou, 2. německý abiturient jest poměrně zámožnější, ježto mnoho jich pochází z průmyslových měst, a mají kromě toho na vybranou dvě university, Pražskou a Vídeňskou, kdežto čeští studenti, velkou většinou synové rolničtí, neodvažují se tak honem do vzdálené Prahy.

Naprosto nevhodno a jen na omýlení čtenáře vypočteno jest, že všechna neúplná gymnasia jsou vynechána a tím potlačen nejdůležitější moment: ohromný vzrůst žactva českých gymnasií proti německým. Podáváme panu spisovateli k doplnění jeho statistických seznamů tuto tabulku zajisté velmi poučnou. Gymnasií a žáků na Moravě bylo:

a) německých:

	r. 1884-5 žáků	r. 1889-90 žáků	r. 1894-5 žáků	r. 1900-1 žáků	
Brno I.	620	455	481		451
Brno II.	401	291	399		357
Příbor	109	—	—		—
Kyjov	59	63	69		—
Uh. Hradiště	244	208	228		209
Jihlava	365	242	236		199
Kroměříž	255	239	208		194
Unčov	134	114	140	(doplněno)	251
Mikulov	198	209	210		190
Olomouc	355	380	284		296
Šumperk	101	111	173	(doplněno)	269
Třebíč	53	—	—		—
M. Třebová	220	216	190		161
Hranice	214	196	205		217
Znojmo	234	235	249		261
				Břeclav (2 tř.)	59
				M. Ostrava (5 tř.)	134
Úhrnem . .	3562	2959	3072		3248

b) českých:

	r. 1894-5 žáků	r. 1889-90 žáků	r. 1894-5 žáků	r. 1900-1 žáků
Brno I.	573	492	556	594
Brno II.	(niž.) 186	135	159	281
Kroměříž	285	356	535	471
Val. Meziříčí	289	189	280	374
Olomouc	578	521	565	627
Přerov	517	250	274	363
Třebíč	(5 tř.) 221	298	282	363
Uh. Hradiště	—	(6 tř.) 301	úplné 374	319
Boskovice	—	—	—	(1 tř.) 77
Kyjov		—	—	(3 tř.) 213
Zábřeh	—	—	—	(5 tř.) 261
Místek	—	—		(6 tř.) 235
M. Ostrava	—	—	—	(5 tř.) 231
Prostějov	—	—	—	(2 tř.) 160
Strážnice	—	—	—	(4 tř.) 159
Víškov	—	—	—	(2 tř.) 166
Úhrnem . .	2649	2542	3025	4894

Počítá-li spis. na to, že frekvence středních škol, a zvláště gymnasií, stále stoupá, a že tento moment jest také dobrou ukázkou pro návštěvu příští university moravské, stačí mu jediný pohled na uvedenou tabulku, a hned se přesvědčí, že u německých gymnasií na Moravě jest tomu právě naopak: frekvence těchto ústavů nestoupla za posledních 15 roků, nýbrž klesla ze 3562 na 3248, tedy o plných 300 žákův. Naopak počet žáků na českých gymnasiích za touž dobu vzrostl z 2649 na 4894, tedy skoro na výši dvojnásobnou. A jestliže již nyní počet abiturientů sedmi úplných českých gymnasií skoro se vyrovná počtu dvanácti německých, můžeme s bezpečností tvrditi, že za pět let, až se doplní většina ústavů těch, vyjde ročně z českých gymnasií dvakráte tolik abiturientů než z německých, což ovšem bude aspoň přiměřeno poměru obou národností v zemi. A vypočítává-li dle rozličných okolností pan Schubert přiměřenou návštěvu německé university na Moravě

až na 1400 posluchačů, pak týmž logickým postupem dospějeme pro českou universitu k počtu dvojnásobnému, t. j. 2800 posluchačů, což jest zajisté pádný důvod, aby napřed zřízena byla universita česká.

Potom spisovatel vyvozuje další doklady z návštěvy rozličných universit, hlavně Vídeňské a obou Pražských z Moravy. Jak neobjektivně a úskočně si při tom vede, vysvítá z toho, že netoliko všechny Moravany na Pražské německé (59), nýbrž i na Vídeňské universitě (936) prohlašuje prostě za Němce, české národnosti ponechávaje pouze Moravany studující na české universitě v Praze (447). Jisto však jest, že dobrá polovice Moravanů na universitě Vídeňské jest národnosti české, kteří tam jdou jednak, že mají do Vídně blíže než do Prahy, jednak že tam spíše naleznou prostředky k obživě. I vysvitne z toho úhrnný poměr zcela obrácený, než jak jej uvádí Schubert, totiž 1000 posluchačů z Moravy českých proti 500 německým.

Že z oněch 84 milionů korun, které Morava ročně státu odvádí, více než polovice, jak prý všeobecně známo (! odkud?), pochází od poplatníků německé národnosti, jest tvrzení tak absurdní, že nechceme se zabývati vyvracením jeho. Kdyby spisovatel chtěl poctivě doznati pravdu, musil by dospěti závěru, že velká poplatnost Moravy jest při nejmenším zrovna tak dobrým důvodem pro českou jako pro německou universitu. A právě tak nešťastným jest výpočet 249 stipendií v sumě 68.000 K, určených pro studující universit, rodilé na Moravě, kterážto stipendia tento vzácný muž obratem ruky usurpuje všechna pro universitu německou.

Nevyčerpali jsme všech vývodů tohoto podařeného spisu. Chtěli jsme poukázati jen na to, jakými fingovanými a nepříliš vybranými prostředky se bojuje, aby se odůvodnil požadavek zbytečného ústavu německého a potlačily oprávněnější nároky české národnosti v této zemi. Výtka „jakýchsi analogických experimentů vyučovatelských a vyšňořených produktův okamžité násilné explose a marnivě chimaerického rozmaru“, kterou na konci brožury spisovatel bombasticky vyslovuje, padá zpět na toho, kdo ji pronesl nejdříve. *Rud. Dvořák.*

„Sborník věd právních a státních“. Za účastenství členů české fakulty právnické, rediguje prof. Bohuš Rieger. Nakla-

datelstvím knihkupectví Bursíka a Kohouta v Praze s podporou „Právnické Jednoty“ v Praze.

Žehráno bylo — a snad ne zcela neprávem —, že valná část professorského sboru právnické fakulty naší Karlo-Ferdinandovy university svá obsáhlejší pojednání vědecká zanášejí do odborných listův a revuí německých. Na omluvu uváděno, že orgány našich Právnických Jednot v Praze a v Brně „Právník“ a „Zprávy“ zabývají se více registrováním praktických otázek a rozhodnutí nežli čirou vědou. Tomuto — ať skutečnému neb jen zdánlivému nedostatku konečně pomoženo podnikem nejvýše slibným a bohdá epochu ve vývoji a rozkvětu české vědy právní znamenajícím.

V prvním trojsešitě v objemu 23 tiskových archů česká fakulta právnická (s Nestorem české vědy právní drem. Ant. ryt. Randou v čele) svým „Sborníkem“ právnickému světu našemu se uvádí co nejčestněji. Prvá rozpravná část (157 str.) obsahuje články vesměs sice drobnější, ale nicméně vysoce cenné (Randa: Stačí-li obvyklé roztřídění soukr. práv dle jich obsahu, Ott: Úkol odvolání podle nov. ř. s., Zucker: O reformátorních snahách v oboru říz. tv., Storch: Úvahy kriminalistické, Pražák: Slovo k reformě řízení správního, Hanel: O methodě dějin práva něm., Heyrovský: O řec. a lat. listinách papyrových z Egypta, Henner: Několik slov ku pěstění círk. práva, Kadlec: Zákl. otázky slovanských pr. dějin, Bráf: Plány selského vybavení dluhového v Rakousku, Koloušek: K novějšímu písemnictví otázky měnové, a Čelakovský: Novější literatura o dějinách horního práva). Část druhá, literární, přináší četné a důkladné recense, referáty o veškerých důležitějších zjevech všech odborů právních a správních z dob posledních v systematickém roztřídění. Obsah to zajisté přebohatý; nicméně slibuje redakce vydati pro letošek ještě další sešit o 5–6 arších hlavně na doplněnou obsahu vyšlého trojsešitu.

Roční předplatné 7 K (i s poštou) — členům Jednot právnických v Praze a v Brně pouze 5 K — jest na český vědecký časopis takových rozměrů zajisté neobvykle levný.

Přejeme záslužné snaze redakce i nakladatelství úspěchu a zdaru nejlepšího. *B.*

Druhá zpráva Musejního spolku v Telči za r. 1899 a 1900. Velmi málo jest českých měst, jež dosud uchovala si cele

svůj zvláštní ráz středověkého feudalního sídla, jako Telč. Pyšný hrad slavného rodu Hradeckého dosud v celé kráse mu vévodí, kdežto sousední velikolepý zámek v Jindřichově Hradci mimo malé zbytky jest zříceninou. Není divu, že město toho rázu — vejdete-li na náměstí, ocitáte se jako nějací soudruzi pana Broučka v XV. stol., a zámek sám jest malým museem starožitností — vybízí přímo k tomu, by památky dávné minulosti byly zachovány.

To vedlo záhy, bohužel zesnulého prof. J. Janouška, nevšedního znalce našeho umění, již r. 1887 k založení musea, které dnes patří k nejcennějším městským museím ve vlastech našich. Horlivým jeho spolupracovníkem byl od počátku p. prof. J. Beringer, nástupce jeho v úřadě kustodově. Šťastnou shodou okolností octla se v Telči řada jiných mužů, kteří podporovali snahy jejich o zachování a obnovu starožitností místních, tak pp.: P. Al. Hrudička, bisk. rada a děkan, jehož počinem vykonána obnova památek církevních, K. J. Maška, ředitel reálky, J. Tiray, ředitel měšť. šk. a j. Jejich společnou prací založen byl Musejní spolek v Telči, jehož druhá zpráva leží před námi.

Referujeme o ní, jelikož má význam také pro širší veřejnost, a mohla by býti pobídkou k horlivé činnosti jiných měst moravských v záslužném oboru zachovávání starožitností našich.

Zpráva obsahuje především dva vědecké články prof. Beringra. První jest popis illustrovaného breviáře francouzského původu z 2. polovice 14. st., z nejvzácnějších zachovaných památek kláštera Novoříšského; pěkných 16 jeho miniatur jest přidáno ku zprávě ve zdařilých fotografických snímcích. Článek jest vítaným příspěvkem k soustavnému popisu památek, k němuž také na Moravě dojíti musí. Článek druhý vypisuje zašlé osady v okolí Telče, jsa výsledkem dlouholetého bedlivého zkoumání místního i listinného téhož autora. Osvětluje jej pěkně mapka k němu přidaná (práce prof. V. Kohouta).

Nepochybujeme, že obou článků bude užito také v dílech vědeckých, určených pro širší veřejnost, zejména též ve Vlastivědě moravské, sice bychom je raději viděli v časopise vědeckém, přes dobrý účel, pro který se octly v této zprávě, buditi smysl pro minulost a její památky v místě a kraji. Beztoho soustředění vědecké práce toho druhu na Moravě místo dosavadního roztříštění zdá se nám nezbytným požadavkem zdárného jejího vý-

voje. Dodáváme, že práce by se měla soustřediti v Brně, jako sídle vysokých škol.

Poslední část spisku obsahuje zprávy spolkové, hlavně jednatelskou, pečlivě sestavenou prof. F. Janovským. V účetní zprávě překvapuje, že Musejní spolek ze svých skrovných příjmů dal na opravu městských hradeb v Telči 200 K, kdežto subvence města Telče jemu udělená obnáší pouze 120 K. Nezdá se místným, aby město za sebe nechávalo připláceti chudý spolek na věci, jež patří městu samému. Jako zásluhu o zachování starého rázu, který nedávným požárem byl vážně ohrožen, tak mělo si také zastupitelstvo výhradně sobě ponechati zásluhu o zachování zbytku vzácných hradeb městských, snad až do Otakarových dob se hlásících. *J. Kabelík.*

Rozhled po programmech středních škol za rok 1900.

Moravy týkají se práce v těchto programmech:

Ve dvacáté (XXVII.) výroční zprávě zemské vyšší realné školy v Prostějově prof. Frant. Koželuha podává cenný příspěvek ke kulturním dějinám: „Knihtiskařství v Prostějově v době XVI. a XVII. století“. Články Koželuhovy, v dřívějších programmech otištěné r. 1884, 1889 a 1894, cenné a na pramenech založené, rozhojněny jsou dobrými doklady o knihtiskařství Prostějovském ze 16. a 17. století. Uživ pojednání Dudíkova v Čas. Mat. Mor. r. 1875 (Dějiny knihtiskařství na Moravě od vzniku jeho až do roku 1621) a d'Elvertova (Beiträge zur Geschichte des Bücher- und Steindruckes v VI. svazku spisů hist. stat. sekce) a rukopisné sbírky Cerronovy, chované v zemském archivě Brněnském, jakož i Jungmannovy „Hist. lit. č.“, a Jirečkovy „Rukověti“, dopracoval se autor nových, nikým dosud neupotřebených zpráv biografických, zachovalých v archivě Prostějovském a v archivě zemském v Brně.

Původcem práce knihtiskařské na Moravě byl rodák Prostějovský biskup Jan Filipec, správce biskupství Olomuckého; nejstarší moravský tiskopis jest „Agenda biskupství Olomuckého“ z r. 1486, nejstarší česká kniha na Moravě, tištěná r. 1527 v Prostějově Kašparem Aorgem Prostějovským, jsou „Jana Dubčanského neb Habrovanského listové Bratřím Boleslavským poslaní a t. d.“

Auktor přehlédnuv stručně a všeobecně počátky typografie moravské, přechází k jednotlivým typografům, kteří působili

v Prostějově, a podává o nich data biografická i seznam tiskův jejich. Pořadím za sebou čteme zprávy o Janovi Olivetském, synovi tiskaře Pavla Olivetského z Oliveta v Litomyšli a v Praze, Jana Günthera, vyučence Norimberského a velmi činného typografa, Kašpara Aorga (Mečíře) Prostějovského, Alexandra Plzenského (Aujezdského) a Václava Kompositora, o němž jest nejméně zpráv. Tiskem Jana Olivetského vyšlo v Prostějově 6 knih, tiskem Güntherovým 49, Aorgovým 18; činnost Alex. Plzenského a Václava Kompositora v Prostějově byla nepatrna.

Druhá výroční zpráva c. k. státní reálky na Král. Vinohradech přináší životopisný obraz „Jan Jiskra z Brandýsa", napsaný prof. Pavlem Roubíkem. Předeslav zprávy o starožitné vládycké rodině „z Brandýsa", původem z Brandýsa nad Orlicí v Čechách, rozdělené na větev českou a moravskou, přechází auktor k práci vlastní. Z moravské větve vyšel slavný válečník Jan Jiskra z Brandýsa, snad potomek Alšíka, dobrodince kláštera Fulneckého (není-li Jan Jiskra totožný s Janem Sudslavským). Auktor sebrav dosti zpráv o Jiskrovi (prameny v pojednání citovaném jmenuje na konci), líčí hrdinu, jenž sloužil již Benátčanům proti Turkům, a od r. 1437, kdy stal se vůdcem námezdníků, zbylých po bitvě Lipanské, vypraven byl s nimi proti Turkům a přičinil se o zapuzení jejich. Důvěrník králové Alžběty, matky Ladislava Pohrobka, Mikuláš Sokol z Lambeka, získal Jiskru, aby hájil práv sirotkových. Alžběte jmenovala Jiskru nejvyšším velitelem svým v Uhrách, a věrný Jiskra byl zcela hoden důvěry její; neboť dobyl četných vítězství proti nepřátelům Ladislavovým, neoblomně trvaje při mladém králi až po smrt jeho r. 1457. Učiniv na krátko smír s králem Matyášem, z neznámé příčiny rozešel se s králem a v březnu r. 1458 vypověděl mu boj. Zároveň vyzýval svaka Ladislavova, krále polského Kazimíra, aby přijal korunu království Uherského. Proto také (což svědčí o veliké váze Jiskrově) smířil krále Kazimíra s řádem německých rytířův, a důležité město řádové Malborg bylo odevzdáno do věrných rukou Jiskrových. Poněvadž Kazimír váhal přijmouti korunu, byl zvolen proti Maytášovi císař Bedřich III.; Jiskra přidal se k němu, bojuje horlivě proti Pankrácovi a Rozhoňovi na Slovensku, ale konečně r. 1462 učinil s Matyášem mír a vzdal se hradův i měst na Slovensku. Matyáš z vděčnosti

učinil Jiskru magnátem uherským a dal mu hrady Lípu a Solymoš a 25.000 dukátů se závazkem, aby hrdina bojoval proti Turkům a pomáhal králi v nesnázích proti vzbouřeným Sasům a Sekelům v Sibínsku. Chtěje válčiti s králem Jiřím, poslal Matyáš Jiskru k portě turecké, aby vyjednal tříleté příměří, což se Jiskrovi podařilo úspěšně. Jiskra účastnil se pak s Matyášem ležení u Třebíče. Brzy potom asi Jiskra zemřel, doživ se věku značného, a z námezdníkův jeho vznikl [pověstný „černý sbor" Matyášův. Práce Roubíkova jest cenným příspěvkem historickým.

V první výroční zprávě zemské vyšší realky ve Velkém Meziříčí prof. Jan Mašín podává „Dialektické zvláštnosti a některé zajímavější doklady hláskoslovné, tvaroslovné i syntaktické ve starých zápisech města Meziříčí nad Oslavou". Staré zápisy, z nichž auktor vybírá své doklady, mají na přndní desce nápis: Letha Páně tisícího pětistého XXVII° tyto kniehy městské v toto svázánie jsú zpuosobeny za puřg. Vavřince Cibulky . . . a jsú s veliků péči a pilndstí dostatečně opatřeny, i také registrum nebo zpráva na ně učiněna, a to skrze Johannesa Moravy . . . písaře naše° města Meziříčí atd. V zápisech jsou smlouvy závětní a svatební, appellace a nálezy práva Jihlavského, na něž mohl se odvolati, kdo nebyl spokojen nálezem konšelů Meziříčských, jakož i naučení, kterých konšelé Meziřičtí zádali na právě Jihlavském, když si sami nevěděly rady. Appellace tyto r. 1453 opsal z originalů nyní ztracených Václav z Chlístova, řečený Skriba, a obsahují dobu l. 1380—1453, spočátku jsou latinské, pak české, hojně českých jest z l. 1433-1439. Mimo výběr dialektický podal auktor věrný a doslovný přepis zápisů z r. 1417, 1422—24, 1431 (2 části) a 1450.

K cennému tomuto příspěvku pak přidává řed. Zikmund Horváth „Nástin snah města Velkého Meziříčí o dosažení realné školy", které se počaly již r. 1866, opakovány byly r. 1871 a 1873, 1875, 1876, 1880, 1884 a 1897, roku posledního teprve vyhověl zemský sněm opětné a naléhavé žádosti, a reálka počala působiti za škol. roku 1899—1900.

V první zprávě c. k. ústavu ku vzdělání učitelek v Brně za dobu 1872—1900 čteme chronologicky sestrojenou kroniku ústavu s názvem „Dějiny c. k. českého ústavu ku

vzdělání učitelek v Brně“, založeného výnosem ministerským dne 2. srpna 1872.

Ve výroční zprávě zemské střední školy hospodářské v Přerově, vydané za příležitosti 25. výročí trvání školy, čteme řeč řed. Jana Adamce o vývoji hospodářského školství v našich zemích se zřetelem na zemskou střední školu hospodářskou v Přerově, kterážto škola vznikla z rolnické školy, trvající již od r. 1864, dále jest tu proslov řed. Frant. Vysloužila z Prostějova jménem absolventů Přerovských a průběh slavnosti pětadvacetiletého jubilea zemské střední hospodářské školy v Přerově (při čemž konáno odhalení pamětní desky prvního řed. J. B. Uhlíře) a stručný nástin dějin ústavu od r. 1884 do r. 1899.

V šesté roční zprávě zemské vyšší české reálky v Hodoníně prof. dr. Alois Kolísek dokončuje své „Některé vzpomínky na českou vlast v Italii“, jichž počátek podal v programmě pátém, a celou práci již také vydal o sobě. V přítomné zprávě ukazuje památky české v Římě, jichž jest tam hojnost značná, v Tivolích, ve Velletrech, na slavném „Monte Cassino“, ve Valliluce u Barův a na jiných místech jihoitalských i na Sicilii.

Ve výroční zprávě obecního českého gymnasia v Kyjově popisuje řed. Jos. Klvaňa budovu českého gymnasia obecního v Kyjově, podává nákres polohy a pak obraz ústavu, vystavěného dle plánu c. k. inženýra Jos. Karáska stavitelem Gustavem Sonevendem z Kyjova.

Ve čtvrté výroční zprávě ústavu hraběte Pöttinga v Olomouci vidíme pěknou podobiznu kan. Eman. hr. Pöttinga Persinga, zakladatele ústavu, pak popsání budovy ústavní s 18 plány a vyobrazeními velmi pěknými; budovu samu popisuje řed. Isidor Kahlig.

Ve zprávě c. k. pol. gymnasia v Břežanech prof. Vlad. Kucharski pojednává v článku „Złota Bulla z r. 1212“ o Zlaté bulle sicilské, dané Bedřichem II., králem římskoněmeckým, králi Přemyslovi I. Článek dotýká se i Moravy a dějin jejích.

V programmě něm. stát. vyšš. gymnasia v Uher. Hradišti dokončuje p. prof. P. Jan Nevěřil „Die Gründung und Auflösung der Erzdiöcese des hl. Methodius, des Glaubensapostels der Slaven“, podav počátek a pokračování své práce v programmech r. 1897 a 1899. Auktor líčí

žaloby na sv. Methoděje a prostředkování pap. Jana VIII. v letech 879 a 880, potom nepřátelské snahy Wichingovy, poměry moravskopannonské arcidioecese za Methodějových posledních let životních a rozklad díla Methodějova.

V 17. výroční zprávě něm. vyšší reálky zemské v Mor. Ostravě prof. Adolf Waneck podává dokončení svého příspěvku k vývoji moravského školství realného „Das Realschulwesen Mährens 1848—1898“; nedostatek místa programmového přiměl auktora, aby po všeobecných rozhledech, podaných v pojednání r. 1899 a 1900, nepouštěl se do vylíčení osudův nejstarších reálek moravských, jak slíbil v prvé části z r. 1899.

Ve dvacáté šesté výroční zprávě c. k. stát. gymnasia v XVII. okrese Vídeňském (Hernalse) prof. dr. Karel Wotke podává příspěvek k dějinám školským „Die ältesten Piaristenschulen Mährens“. Úvodem přehlíží auktor literaturu o piaristech a lituje, že pramenův jest velmi málo; neboť mnoho jich bylo ztraceno, a pak shrnuje zprávy o klášteřích moravských. Morava jest v Rakousku kmenovou zemí řádu pobožných škol, a kardinál Dietrichštein, jenž jako chovanec Germanika v Římě poznal výborné působení piaristů, povolal první piaristy na Moravu do Mikulova, kde 20. června r. 1631 počali vyučovati. Roku 1633 přišli do Strážnice (příznivcem byl jim hrabě Frant. de Magnis) a 1634 do Lipníka, kamž je zavedl kardinál Olomucký. Olomucký biskup Karel hr. Lichtenštein zřídil kollegium r. 1687 v Kroměříži, ve Staré Vodě u Libavé r. 1690 a v Příboře r. 1694. Dříve již byly zřízeny kolleje r. 1656 v Hustopeči péčí měšťanskou, v Kyjově r. 1659 (z nadání pí. Frant. Karol. Jurovské z r. 1646 a Jana Frant. Philippa, primatora městského, z r. 1654) a v Mor. Třebové r. 1665 (z nadání měšťana Jiř. Jos. Zechy z r. 1761). Ve všech jmenovaných obcích byla gymnasia. Auktor pak dotýká se zpráv o piaristické methodě vyučovací, vyznačuje zásluhy proslulého piaristy, Moravana Jana Benedikta a S. Maria Magdalena (narozeného v Kroměříži r. 1618 a zesnulého v Mikulově r. 1660, slul také Joannes Graecus, protože uměl dobře řecky), horlivého obhájce škol piaristických (Scholae Piae). Auktor připomíná také prací slovanských, jmenovitě i pojednání prof. Josefa Štěpánka z Litomyšle o dějinách c. k. vyššího gymnasia tamějšího, kteréžto pojednání nazývá výtečným co do vylíčení starších zařízení piaristických. Po úvodních slovech otiskuje závěrečné dvě kapi-

toly (XI. a XII.) Benediktových Scholarum Piarum (název díla celého zní: Scholae Piae seu de origine, progressu, instituto, utilitate etc. piarum scholarum.), pak otiskuje dále ještě nařízení z r. 1662 De doctrina christiana a Regulae magistrorum z r. 1666, čímž jest podán sytý obraz školských snah záslužného řádu sv. Josefa de Calasanza.

V první zprávě něm. vyšší reálky zemské v Lipnice řed. Adolf Oborny podává „Beiträge zur Kenntnis der Gattung Potentilla aus Mähren u. österr. Schlesien". Auktor, vydav v l. 1882—1885 obšírné dílo o květeně moravské a slezské, podává, jak praví, klíč k rozlišení 48 různých druhů mochny, aby ulehčil bádání a podnítil k dalšímu pozorování. Užil k tomu prací Beckových, Čelakovského, Formánkových, Zimmeterových, Borbásových, Siegfriedových a Kernerových.

V programmě něm. vyšší reálky zemské ve Šternberku prof. Josef Maresch podává „Beiträge zur Kenntnis der Sporenpflanzen des niederen Gesenkes mit besonderer Angabe der Standorte der Umgebung von Sternberg". Auktor přehlíží cevnaté rostliny tajnosnubné a rozličné druhy mechův a lišejníkův, jak se hojně vyskytují v Nízkém Jeseníku v okolí Šternberském, a podává 412 druhů v I. díle(bude tedy pokračovati).

Ve druhé výroční zprávě něm. vyšší reálky zemské v Hodoníně prof. Vinc. Neuwirth pojednáním „Die wichtigsten Mineralvorkommen im Gebiete des hohen Gesenkes" ukazuje, že Vysoký Jeseník co do nerostův jest nejpoutavějším územím moravskoslezským. Auktor registruje nerosty dle nalezišť (nikoli dle druhů). Předeslav nárys horopisných a petrografických poměrů Vysokého Jeseníka, přehlíží nerosty okolí Sobotína a Petrova, Teplic, Wiesenberka, Maršové a Vel. Losína, Šumperka, Bludova, Č. Rudy, Koldštýna a Starého Města, Praděda, Frývaldova, Karlovské Studénky a Rymařova. Na konci přidán jest seznam nerostův, o kterých promluvil auktor, a pod čarou příslušná literatura.

Jinak v programmech moravských shledáváme se nejvíce s katalogy učitelských knihoven. *Frant. J. Rypáček.*

Nová díla:

Loretánský poklad v Praze. Popsali Dr. Ant. Podlaha a Eduard Šittler. Za podpory České akademie. Tištěno jen ve 250 výtiscích. V Praze 1901. Stran 16 velikého kvartu a XXX tabulek. Cena 9 korun. Dílo nádherné.

Dějiny starověkých národů východních. Napsal Justin V. Prášek. Sešity 16. a 17., str. 337—432. Dějiny říše perské za Kýra, Kambysa a Dareia.

Vlastivědy Moravské dílu II. vydán okres Jihlavský. Napsal Alois Josef Pátek, učitel v Lukách. Stran 246 s četnými vyobrazeními a mapkou okresu od ředitele Hladíka.

Makedonská otázka. Napsal Lubor Niederle. Otisk z České revue. Stran 33.

Listy Palackého Bočkovi. Sděluje Bohumil Navrátil. Zvláštní otisk z Časopisu Matice Moravské. 1901. Stran 38.

Dějiny města Vsetína a okresu Vsackého. Napsal Matouš Václavek. 2. vydání s illustracemi. Stran 374.

Námezdní poměry hospodářského dělnictva. Úvaha o stejnojmenné monografii Dra. Fr. Roháčka. Otisk z Mor. Orlice. 1901. Str. 26.

Příspěvek k jeskynní literatuře od Dra. M. Kříže. 1900. Str. 20.

Zpráva o prozkumu jeskyň Krasu moravského v r. 1900. Sděluje Karel Absolon. Zvl. otisk z Věstn. České Akad. Str. 6.

Neue Beiträge zum Briefwechsel zwischen Dr. E. Jablonsky und G. W. Leibniz. Napsal prof. Dr. J. Kvačala. Jurjev 1899. Stran XXVII a 202.

Ein Buch für jeden Brünner. Napsal Dr. Vil. Schram. 1901. Stran VIII a 194 se 4 vyobrazeními a s podobiznou spisovatelovou.

Beiträge zur Kenntnis der mährischen Höhlenfauna. Napsal K. Absolon. 1. tab. Zvl. otisk z XXXIX. sv. Verhandl. des naturforschenden Vereines in Brünn. Str. 9.

Über massenhafte Erscheinungen von Tetrodontophora gigas Reuter in Mähren. Napsal K. Absolon. Zvl. otisk z téhož časopisu. Str. 5.

Über Uzelia setifera, eine neue Collembolen-Gattung aus den Höhlen des mährischen Karstes, nebst einer Übersicht der Anurophorus-Arten. — Zwei neue Collembolenformen aus den Höhlen des mährischen Karstes. Napsal K. Absolon. Zvl. otisky z čas. „Zoologischer Anzeiger" sv. XXIV., 1901. Stran 8 a 2.

Časopisy:

Věstníku České Akademie vydána redakcí Bohuslava Raýmana roč. IX. čísla 8. a 9., roč. X. číslo 1. Z obsahu vyjímáme: K literární činnosti M. Jana Husi. Napsal Dr. Václav Flajšhans. Zpráva o pracích v archivech a bibliothekách švýcarských a německých o prázdninách r. 1900. Dr. Jaroslav Bidlo. Paběrky z mor. zemsk. archivu. Podává František Černý. Paběrky z rukopisů klementinských. Podává Jos. Truhlář. O studijní cestě do Londýna. Podává Dr V. Vávra, adjunkt Českého musea. Sedmdesáté narozeniny Josefa Hlávky, praesidenta České Akademie. — roč. X. čísla 2.—4. Z obsahu vyjímáme: O vzniku, rázu a věd. významu nového lexikalního díla: Thesaurus linguae latinae. (Rob. Novák.) — O otázce Parléřovské (K. Chytil). — Paběrky z moravského zemského archivu. (Fr. Černý).

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. VII. sešit 2. Články nové: N. Karějev: Ruský dějepisec italského humanismu (Michaela Sergějeviče Korelina). Th. Antl a Jos. Pekař: Kojakovice. Materiály k dějinám české vesnice. — Tom.

Kalina: Z dějin katol. reformace v Čechách. — G. Friedrich: Nová řada moderních padělků v mor. diplomatáři. — Jos. Kalousek: Závěť Kochanova. Velmi četné referáty a zprávy.

Časopisu Moravského musea zemského vydáno redakcí Frant. J. Rypáčka a dra. Fr. Šujana ročníku I. číslo 1. Obsah: Dr. M. Kříž: Pižmoň na Moravě. — Leop. Nopp: Úprava a zařízení zámeckého arch. v Tovačově. — Leoš Janáček: Některé lašské tance. — Dr. Fr. Šujan: Prameny a pomůcky k dějinám Brna. — Fr. Jar. Rypáček: Nové dvě památky písemné po J. A. Komenském. — Literatura a zprávy.

Sborníku věd právních a státních vydány byly redakcí prof. Bohuše Riegra ročníku I. sešity 1—3. s velmi bohatým obsahem. (Viz referát.) Vítáme tento sborník, jímž výtečně representuje se právnická fakulta české university, a přejeme mu mnoho zdaru. Předplatné 7 korun i s poštovným. Pro členy právnické Jednoty 5 korun.

Listů filologických vyšel redakcí Jana Gebaura, Frant. Groha, Jos. Krále, Fr. Pastrnka a Jarosl. Vlčka ročníku XXVIII. sešit 1. a 2. Obsah: Thukydides či Aristoteles? Uvažuje Fr. Groh. — Může-li býti Valerius Cato pokládán za skladatele básní Dirae a Lydia? Napsal Otakar Jiráni. — Johannes Josquinus a Václav Solín. Podává Ladislav Dolanský. — — Slov. рђянъ a jiné tvary podobné. Napsal Jos. Zubatý. — České glossy v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči. Podává K. Vepřek. — Obsah seš. 2.: ΚΥΝΕΩ. Napsal Josef Zubatý. — Poznámky k Sofokleově Elektře. Napsal Josef Král. — České glossy v latinském rukopise Proroků městského musea v Telči. Podává Klement Vepřek. — Úvahy a zprávy.

Českého lidu vydáno bylo redakcí Dra. Č. Zíbrta roč. X. číslo 3.—5. Nové práce: Dr. Ant. Krecar: Jak přešli Slanští z poddanství v ochranu. — Dr. Č. Zíbrt: Kšaft a poručenství Vepřka Korokota. Středověká žertovná skladba. — Em. Fait: Srovnávací studie o svatebních obyčejích, zvláště o svatbě v Makedonii. — Jan Vyhlídal: Bavorov a okolí v Pruském Slezsku. — Jos. Košťál: Lesní panny. — Dr. Č. Zíbrt: Illustrace českých pověstí z r. 1787. — Jan Soukup: České pověsti o střevících z těsta. — — J. Klecanda: Hromové kameny v XV. a XVI. věku. — Ferd. Menčík: Rybayova sbírka českých přísloví. — Dr. K. V. Adámek: Divadelní hra lidová o selské vojně z XVIII. století. — Fr. Benetka: Ze selské kuchyně české. — Ant. Langová: Slavnost sv. Řehoře v Kovarech u Zákolan. — J. Fr. Hruška: Národopisné drobty z Chodska. — Studie typů a krojů na Slovensku moravském pro ethnografické museum v Paříži. — J. Vyhlídal: Smrtná neděle u dětí slezských. — Obsah č. 4.: Jos. Kojecký: Pluh. Příspěvek k jeho dějinám v našich zemích. — Fr. Kretz: Hliněné selské obrázky na Slovácku. — Vl. A. Francev: Pozůstatky československých obyčejů pohanských v Čechách L. P. 1840. — Jos. Petrák: Lidové pečivo v Podkrkonoší. — Aug. Šebestová: Dětské i jiné rozmluvy. — Dopisy našeho lidu. — J. M. Slavičinský: U Křupalů. — Dr. Stan. Eljasz Radzikowski: Gierłachov, málo známá slovenská vesnice v Tatrách. — J. J. Pícha: Pověsti o hradě Svojanově. — Ot. Svoboda: Několik staročeských rad lékařských. — Dr. Čeněk Zíbrt: Dřevěné kostelíky ve Slezsku. — B. Hedrlín-Satalický: Lesní muž. — Fr. Bartoš: Hanácká opera z r. 1757. — Fr. J.

Čečetka: Náboženské hnutí na Dymokursku a Chlumsku. — Ign. B. Mašek: Příspěvky národopisné a dialektické z pamětních knih fary Knířovské. — B. V. Spiess: Příspěvky k bibliografii českých písní. — Obsah č. 5.: J. Soukup: Liščí neděle. — Dr. V. Nováček: Amulet ze XIV. století, nalezený v chrámu sv. Jiří na hradě Pražském. — Ludm. Podjavorinská: Vareška, Kucharstvo slovenské. — Renata Tyršová: O praktickém použití lidového ornamentu českého. — Jan Tykač: Nářečí horácké na východě českém. — Jan Vyhlídal: Skřítek ve vlasech po názoru lidu českého ve Slezsku. — Kar. Zástěra: Svatby vojenské za starých časů. — Vlast. Osečanský: Pověsti o zvonech. — Č. Holas: České nár. písně. — Aug. Šebestová: V půjčovně knih v mor. dědině. — Zprávy. — Četná vyobrazení.

Věstníku českých professorů vydána byla redakcí Fr. Bílého ročníku VIII. čísla 2. a 3. Z nových pojednání vyjímáme články Vlachův a Cvrčkův o nové dějepisné osnově pro vyšší gymnasia a článek Čermákův: K otázce zkoušení a známkování. — Hojné zprávy.

Obzoru literárního a uměleckého vydána byla redakcí Jaroslava Vlčka roč. II. čís. 14—16. Ročníku III. čísla 1—8. Nové práce: Obrození či vzkříšení? (Arne Novák). — Čelakovský a Havlíček (Dr. Jan Jakubec.) — Julius Zeyer jako dramatik (Dr. Jaromír Borecký). — Bratří Mrštíkové (Jar. Kamper). — Původní podoba Kollárových „Básní“ z r. 1821. (Dr. Jakubec.) — Henryk Sienkiewicz. (Fr. Sekanina). — Četné referáty a zprávy. — Hovorna.

Sborníku České spol. zeměvědné vydána redakcí Dra. J. Metelky roč. VII. čísla 1.—4. — Práce: Černá Hora. Napsal Boh. Horák. — O útvarné biologii rašelin jihočeských. Napsal Jan Vilhelm. — Řetězat. Kresba z transsylvánských Alp. Od Karla Drože. — Zprávy a referáty.

Hlídky vydán redakcí Dra. Pavla Vychodila ročníku XVIII. čísla 1—6. Obsah: Dr. Jan Hudeček: Po stopách vzdělanosti a víry. — Bohumil Simonides: O maďarisaci Slovenska. — Dr. Jarosl. Mathon: Záhadné zjevy duševního života. — Dr. Alois Musil: Edomský králevič Hadad dle LXXB. a textu massoretského. — Aug. Vrzal: Vladim. Sergějevič Solovjev. — Prokop Šup: Hospodářská perspektiva s mezníku dvou věků. — 2. A. Koudelka: Mechitaristé. — Václav Oliva: Symbolické knihy protestantské. — Jan Vondráček: Kdy budeme míti svůj Alland? — Fr. V. Peřinka: Klášter sv. Prokopa v Jevišovicích. — Dr. Al. Musil: Staroegyptské prameny místopisu a národopisu jižní Palestiny a pohraničných území. — P. M.: Půdorys mravní otázky. — Břetislav Skalský: Víra a nevěra vzhledem ku zdaru společnosti. — Písemnictví a umění. — Literatura.

Vlasti byla vydána za redakce Tomáše Škrdle ročníku XVII. čísla 3—8. — Z prací vyjímáme: Vladimír Šťastný Životopisný nástin od Ign. Zháněla. — Jak to v našich obcích chodívalo. Kulturní obraz z doby poddanství na Dymokursku od F. J. Čečetky. — Pařížské katakomby. Napsal prof. Al. Kašpar. — Obrana kláštera se stanoviska historie, rozumu a práva. Napsal Dr. Rud. Horský.

Tiskem mor. akc. knihtiskárny v Brně. Nákladem Matice moravské.

Rodinný nedíl ve světle dat srovnavacích dějin právních.

(Za příčinou stati dra. Jos. Pekaře „K sporu o zádruhu staroslovanskou".)

Napsal dr. Karel Kadlec.

(Dokončení).

Smělé předpoklady nadělaly prý v historii, a zejména právní, nejvíce škod, pokračuje p. kritik (str. 254), a já prý jsem poznal skutkem, že mohlo jinému badateli napadnouti důvodně, že zádruha není formou sahající přes tisíciletí. O té „důvodnosti" domněnek p. Peiskrových vyslovil jsem se již v Národop. Sborníku Českosl. (VI. 1900), a ve stejném smysle vyjádřil se o hypothese p. Peiskrově J. Smirnov v Učených Zápiskách Kazaňské univ. r. 1900 (roč. LXVII., sešit lednový).[1])

. Vytýkaje mi, že slepě bez důkazů chci věřiti v existenci zádružného zřízení ve starém právě slovanském, prozradil se autor článku „K sporu..." jako laik, a laikovi rádi bychom odpustili, čeho se mu nedostává v právnických vědomostech, jen kdyby při tom měl dobrou vůli, kterou bychom u každého kritika předpokládali v zájmu pravdy. Vůle té však kritik můj nemá naprosto. Ví dobře, že zádruhy ve starém právě jihoslovanském nepředpokládám pouze, nýbrž že existenci její dokazuji z pramenův. Poněvadž však důkazů mých popříti nemůže, snaží se zlomyslně, aby je aspoň seslabil. Z pravidla prý vidíme, jak autor je nucen namáhati se se značným apparátem právnické obratnosti, aby svou zádruhu z pramenů šťastně vyinterpretoval (str. 255). Touž námahu pozoruje kritik při výkladě právních pramenů ruských (str. 257). Odpovím mu tedy stručně v příčině práva jihoslovanského i ruského.

---

[1]) Str. 14—23. Stejně jako já vytýká p. dru. Peiskrovi J. Smirnov, že se bez důvodu odvolává na St. Novakoviće, který dokazuje něco docela jiného než p. Peisker. Zajímavo jest, že Smirnov poráží Peiskra citováním týchž míst ze St. Novakoviće, jako já. Také Smirnov vytýká Peiskrovi, podobně jako Balzer, vášnivý způsob psaní.

Co do práva jihoslovanského uvádím příklady ze zákona Vinodolského z r. 1288, ze statutu Polického z r. 1440, ze zákonníku Štěpána Dušana a odkazuji na právo Dubrovnické.

Z poznámky mé, že „Vinodolské osady, jakožto osady přímořské, kde kvetl obchod, nebyly způsobilé zachovati staré slovanské řády v míře, jak se vyvinuly na základě agrárním", bere si p. dr. Pekař záminku, že v obcích Vinodolských nedokazuji zádruhy, nýbrž jen užší rodinu (nynější inokoštinu). Článek 67., jejž cituji, usvědčuje p. dra. Pekaře, že buď neví, co jest inokoština, anebo schválně to věděti nechce. Ve čl. 67. praví se totiž, že otec může svědčiti synovi, syn otci, bratr bratrovi, sestra sestře jen tenkráte, „stojí-li každý o sobě a jsou-li mezi sebou rozděleni". V práci své (str. 40) jsem poznamenal: „Z toho naopak vyplývá, že svědčiti nemohou, žijí-li v nedílu". (Kdo důsledku tohoto chce popírati, anebo tvrdí, že jest k němu třeba právnické námahy, může tak činiti jen zlomyslně). Poněvadž tedy dle článku tohoto bratří a sestry (nejen rodiče a děti) nebyli asi vždycky odděleni, nechybělo příkladů, že vedli společné hospodářství. A hospodaří-li společně bratří a sestry, není to inokoština, nýbrž zádruha, byť i malá. (Sr. str. 21. a 22. úvahy mé K „Slovu o zádruze" a článek Inokoština v Ottově Slovníku Nauč.). Inokoština obmezuje se totiž pouze na rodiče a děti. Ostatně však nezáleží na tom, běží-li v případě našem o inokoštinu či o zádruhu. Právnicky jsou obě tyto rodinné formy jediným právním ústavem, lišícím se valně od rodiny dle práva římského, jak jsem vyložil v pozn. 2. na str. 11. svého spisu.

Existence zádruhy uznává se též ve čl. 32. Vinodol. zák., byť jen nepřímo. (Sr. str. 41. mého spisu.)

Autorovi článku „K sporu..." nepostačí ani tak klassické svědectví o zádruze, jako jest podáno ve čl. 33. statutu Polického: „Když se dělí bratří, b l í z c í nebo **vzdálení**, neb synové od otce, nebo **jiní příbuzní**..." Dočítáme prý se tu jen ustanovení o d ě l e n í společného statku bratří (blízkých nebo vzdálených..). Kritik mé knihy bere tu za hlavní moment d ě l b u, a k tomu, k t e ř í p ř í b u z n í se dělili, nepřihlíží vůbec. S touto sofistikou nemá přicházeti. Na faktu dělení tu ovšem záleží, ale tím není věc ještě vyřízena. Běží tu o seznání, kteří příbuzní (v jakém stupni příbuzenstva) se dělí. Uvádějí se bratří, ale dvojího druhu: blízcí nebo v z d á l e n í a vedle nich ještě „j i n í p ř í b u z n í".

Adjektiva „blízcí nebo vzdálení“ mají přece také svůj smysl, označujíce rozdíl mezi bratry. Jsou-li blízcí bratří skutečnými bratry, jsou zajisté vzdálení bratří příbuznými vzdálenými, vzdálenějšími aspoň než praví bratří.

Slova b r a t r užívalo se kdysi u Slovanů ve významě užším i širším. Mohloť znamenati tolik jako pobočný příbuzný. Dokladem jsou názvy české a polské: bratr strýčený, bratr tetěný, brat stryjeczny (stryjny), brat cioteczny, a rovněž tak názvy ruské двоюродный братъ (dvojrodný bratr, bratranec), троюродный братъ (trojrodný bratr, syn bratrancův). Kritik ani si nepovšiml, že psal jsem o tom již v pozn. 1. na str. 43. své knihy.[1]) Jisto jest tedy, že článek 33. Pol. stat. uvádí příklad, kde se dělili o společné jmění nejen bratří, nýbrž i v z d á l e n ě j š í p ř í b u z n í, a jisto jest také, že před rozdělením (sr. text onoho článku, Rodinný nedíl, str. 42) žili pohromadě. Existence zádruhy jest tu tedy doložena pro nepředpojatého badatele samozřejmě.

Kritikovi vadí ještě jiné věci. Dle dotčeného čl. 33. připouští se právo jednotlivcovo na soukromé jmění, a majetek rodinný se dělí vůbec. (Str. 255.). To prý jest v povážlivé protivě k obrazu zádruhy, jak prý jsem ji nakreslil pro dobu nynější. Děliti zádruhu nebylo lze, dokud trvala v původní ryzosti, a soukromé jmění jest proti duchu zádružného zřízení. A právě na toto soukromé jmění klade statut Polický zvláštní důraz. (Str. 255.). Co tím chce kritik dokázati? Vždyť jsem netvrdil nikde, že za doby statutu Pol. ovládána byla zádruha ještě prvotními zásadami, vyplývajícími z podstaty její. Již tenkráte mohlo zádružné zřízení v obcích Polických velice býti vzdáleno od prvotních řádů zádružných; mohlo býti od nich vzdálenější než dnešní zádružné zřízení na jiných místech slovanského jihu. Sborník Bogišićův podává četné doklady, že na některých místech mezi jižními Slovany zachovaly se až naše dny — vlastně až do doby sepsání díla jeho — některé detaily ze zádružného zřízení, které svým původem sahají do pradávných dob. Právní vývoj nedál se přece po všech zemích a místech stejně rychlým krokem. V té příčině

[1]) Podobná terminologie známa jest i právu uherskému, resp. společnému právu uherskému a charvátskému. Výraz fratres ve Verböczyově Tripartitu přeložen jest v německém textu Wagnerově z r. 1599 těmito způsoby: Die Brüder und Agnaten (I. 42 § 4, I. 45 princ., I. 60 princ., I. 67 § 3), Brüder und Freunde (I. 70 § 4, I. 71 princ.), die Agnaten und Freunde (I. 71 § 1) atd.

může zádružné zřízení dnešní, jak se jeví mezi jižními Slovany a Rusy, proti zádružnému zřízení, jak kdysi panovalo v Čechách a v Polsku, býti v pozdějším stadiu vývojovém. Princip, že zádruhu nebylo asi lze děliti v dobách, kdy zádružné zřízení trvalo v původní ryzosti, vyvodil jsem jednak z povahy ústavu samého, jednak z dat uveřejněných ve sborníku Bogišićově, jednak z analogie čerpané z práv národův antických (sr. to, co řečeno shora). Pravda jest ovšem, že soukromé jmění jednotlivcovo směřuje proti duchu zádružného zřízení, ale podobně možno říci, že také peculium čelí proti zájmům otce rodiny v rodině římské, a přece se uznává peculium výjimkou z pravidla i v římské rodině. Že by Polický statut na soukromé jmění jednotlivcovo v zádruze kladl zvláštní důraz, není pravda. Nevím, proč tak kritik soudí.

Přísný kritik nechce zádružného zřízení připustiti už bezmála ani v zákonníku Štěpána Dušana. Stojan Novaković, na slovo vzatý učenec srbský, rozumí zajisté zádružnému zřízení, a proto mi stačí, poukážu-li na spis jeho Село, ve kterém se v oddíle o zádruze výslovně odvolává na Dušanův zákonník. Či také Stojan Novaković hledá v Dušanově zákonníku zádruhu jen s námahou?

Pan dr. Pekař dovolává se proti mně p. Vlad. Levce. (Str. 256.) Zcela zbytečně. Lepší znalci charvátského právního vývoje než jest p. Levec — uvádím zejména prof. Spevce a Račkého — stojí na témže stanovisku jako já. Nikdo před Peiskrem neodvážil se tvrditi, že by zádruha nebyla u Jihoslovanů starým právním zřízením. Opakuje-li to po Peiskrovi Levec, není divno. Jest to začátečník, který „v podstatě opakuje jen myšlénky Peiskrovy a nových vlastních myšlének nepřináší,“ jak jsem poznamenal již ve své odpovědi na Peiskrovu hypothesu. (K „Slovu o zádruze,“ str. 47.) Vyvrácením Peiskrových smýšlenek jest vyváceno, co tvrdí Levec.

Kritik vytýká mi dále, že nedotkl jsem se otázky po soudě jeho velmi důležité, pokud jsou zákonníky mnou použité neb aspoň většina jich výrazem a svědectvím právních poměrů domácích mezi Jihoslovany, a pokud jsou ohlasem práv cizích. (Str. 256.) Nehledíc ani k tomu, že otázka tato jest řešena již v jiných spisech — chce-li kritik platiti za odborníka, měl by to věděti —, ani k tomu, že „nechtěl jsem opakovati mnohé věci v literatuře již důkladně probrané“ (viz předmluvu mé knihy), co by to bylo

prospělo, nestačí-li kritikovi moje citování pramenův? Stejně by mohl tvrditi, že ve starých pramenech hledám zádruhu jen s námahou.

Podle autora článku „K sporu...“ třeba prý i v ruských právních pramenech starší doby jen s námahou hledati širší rodinu (str. 257.). Co si pan autor neustále jako širší rodinu představuje, nemohu uhodnouti. Že nerozumí slovu inokoština, poznamenal jsem již shora. Rodinu jen užší zná prý zejména Rus. Pravda. Článek 113. Ruské Pravdy (ruk. Karamz.) mnou citovaný buď tedy kritik úplně ignoruje, anebo vidí v něm jen zmínku o rodině užší, což jemu nedostačuje. Všimněme si tedy obsahu onoho článku. Stanoví se v něm, že vdova má právo zůstati u svých dětí, i kdyby se tomu děti vzpíraly (viz str. 70. mé knihy). „Že článek tento může míti na mysli jen syny dorostlé, zvláště ženaté, není třeba dokazovati“, pravil jsem (str. 70) v knize své. „Neboť synové nedospělí, kteří se nemohli ještě starati sami o sebe, sotva by byli vylučovali matku z rodinného nedílu“. Za slova tato stojím ještě dnes, a každý nepředpojatý mi přisvědčí, že běží tu vskutku o společné hospodaření všech bratrů, tedy o skutečný rodinný nedíl, o zádruhu.

Nedotýkaje se ani jiných článků Rus. Pravdy, jež uvádím v knize své, musím panu kritikovi vysvětliti, proč se v Ruské Pravdě nemůže ani hledati bohatý materiál — tak, aby dostačil kritickým jeho požadavkům methodickým — týkající se zádružného zřízení, resp. rodinného nedílu. Ruská Pravda zachovala se, jak známo, ve velkém množství rukopisův. Všechny je možno rozděliti na tři redakce: na t. zv. krátkou (stručnou), jejímž typem jest rukopis t. zv. Akademický o 43 článcích, na t. zv. obšírnou o 105—135 článcích, representovanou hlavně v rukopise Trojickém o 115 článcích a Karamzinském o 135 článcích, a konečně na t. zv. zkrácenou o 55—60 článcích; typem této poslední redakce jest rukopis Obolenského. Všechny tyto tři redakce skládají se, jak známo, hlavně ze článků týkajících se práva trestního. V redakci stručné jest mimo to šest článků věnovaných soudnímu řízení a poplatkům. Norem z oboru práva občanského v první (kratší) redakci Ruské Pravdy není vůbec. Obšírnější redakce naopak má vedle článků z práva trestního též některá ustanovení z práva civilního, ale poměrně jen chudá. Mezi nimi věnováno jest i několik článků právu

dědickému, ale stejně chudých jako jsou ostatní články z práva občanského. Redakce zkrácená jest jen přepracováním resp. zkrácením Pravdy obšírnější. Toho, kdo zná prameny a dějiny ruského práva, nepřekvapí proto, že v Ruské Pravdě pro předmět náš nenajde mnoho materiálu. Jeť mu známo, že vedle norem Ruské Pravdy jakožto domácího — v podstatě — pramene práva užívalo se na Rusi některých památek práva Byzantského, jako Eklogy Lva Isaurského a Konstantina Kopronyma z let kolem 740, dále Prochironu Basilia Makedonského čili Gradského zákona z let 870—879, a jmenovitě slovanských kompilací, pořízených z pramenů Byzantských, t. zv. Suděbnika cara Konstantina a Knih zákonných. Právě v těchto sbornících cizího původu upraveny byly mimo jiné také četné otázky z práva rodinného a dědického a vůbec z oborů, jež náležely před církevní soudy. Jmenovaných pramenův užívalo se dílem před Ruskou Pravdou, dílem za doby její, a poněvadž obsaženo jest v nich právo cizí, Byzantské, pro nejstarší dobu ruských právních dějin nemáme dostatečných pramenů domácího práva.

P. dru. Pekařovi nedostačují ani doklady zádružného zřízení, podané ze Pskovské Sudné Gramoty. V památce této lze prý konstatovati sice rodinný nedíl, ale nikoli zádruhu, jak prý jsem ji vykreslil u Jihoslovanů XIX. stol. (Str. 257.) Co si tu opět představuje kritik pod rodinným nedílem? A proč chce, aby ve Pskovské Sudné Gramotě byl doložen náš ústav se všemi podrobnostmi tak, jako v XIX. stol. u Jihoslovanův? Či není to snad zádruha, když na př. „chlebí mladší bratr se starším bratrem nebo synovec se strýcem (bratan s otcovským bratrem)“, jak se uvádí ve čl. 95. Pskovské Sudné Gramoty? (Sr. str. 71. mé knihy.)

Ostatně pokládá-li kritik doklady zákonné za nedostatečné, mohu mu ukázati na materiál listinný. Uvádím na př. doklady uveřejněné ve sbírce Акты юридическіе, vyd. Archeograf. Kom. (Petrohrad 1838), str. 270 a násl., a zvláště doklady, cit. v nové práci V. Sergějeviče, Древности русс землевладѣнія (Žurnal Min. Nar. Prosv., 1900, seš. říjnový, str. 229 a násl.), a čerpané z t. zv. piscových knih. Do detailů pouštěti se nebudu. V této stručné stati není to možno.

Jak vidno, lze nejen ve starých právních památkách jihoslovanských, nýbrž i v ruských najíti nepochybné doklady zádruž-

ného zřízení. Připouštím, že mohl jsem dokladů těch uvésti mnohem více, ale i kdybych tak byl učinil, na věci nic by se bylo nezměnilo. Uváděti pouze suché příklady o zádruze, kde o detailech není zmínky, považoval jsem za zbytečno, poněvadž existence zádruhy u starých Slovanů z jiných doložených příkladů jest patrna dostatečně, a příkladů s podrobnějšími daty o zádružném zřízení není tolik, kolik bychom potřebovali, aby zádruha byla osvětlena se všech stránek. Příklady takové čerpati možno pouze z památek zákonných, jejichž jednotlivá ustanovení sepsána jsou kasuisticky a poskytují bohatší materiál než suché zprávy listin. Kdybych byl ovšem měl jen dost malé tušení, že může býti vůbec učiněn pokus, popírající existenci zádruhy u starých Slovanů, byl bych uvedl dosti velké množství prostých příkladův o zádruze. Příklady takové nalézti lze pro staré právo charvátské jmenovitě v díle Račkého: Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia (VII. svazek sbírky Monumenta spect. hist. Slav. merid., Záhřeb 1877). Tam uvádí se pod č. 16. na str. 20 příklad z doby kolem r. 978, dle něhož charvátský král Držislav „nobili Bulgaro Pincio . . . nec non fratribus et nepotibus illius, quos patria exules benigne recepit et in suburbio Clisii collocavit, concedit terram Salonae in circuitu antiqui theatri“. Týž Pincius „cum fratribus, nepotibus et filio Pleso“ vystupují společně r. 1000 jakožto dárcové pozemků chrámu sv. Michala v Solíně. (Č. 22. s poznámkou ovšem „charta retractata“.) Z menších zádruh, sestávajících pouze z dvou bratří, uvésti možno dle citované knihy Račkého pod r. 1070 č. 63. (Chrovatin cum fratre Lutostraho donat monasterio s. Chrysogoni suum territorium), pod r. 1072 č. 70 (Petrus iupanus de Sidraga cum fratre Slavizo tradit monasterio s. Chrysogoni Jaderae territorium patris Semiviti), pod r. 1080 č. 111 (několik příkladů) atd. Pod r. 1072 č. 71 uvádí se zádruha sestávající z 5 bratrů, jejichž jména jsou Sovina, Desimir, Petrus, Grimela, Slavic; pod l. 1070—3 č. 77 zádruha z tří bratrů: Rudinna, Adamizo, Saraceno; pod č. 133 uvádí se na str. 161 z let 1059 a násl. „Pesa una cum suis fratribus“, na str. 173 z let 1085—95 „Zouinna et fratres eius Juuaça et alii duo“ (jakožto vlastníci pozemků) atd.

Zmínku o zádruze ve starším právě charvátském nalézti též možno v usneseních sněmu charvátského z r. 1273, potvr-

zených banem Matějem. Praví se tam na př.: „Alter pro alterius delicto, sicut pater pro filio emancipato, vel e converso, aut frater pro fratre, divisionis titulo separato, non debeat condempnari, nisi fuerint conscii, uel participes criminis perpetrati . . . Item, porcio hereditaria, sine herede decedentis, generacioni sue debeat remanere“.[1]) A dále: „Collectores marturinarum non cum pluribus procedere debeant, nisi cum duodecim hominibus, habentes quatuordecim equos, et non plures, quibus quidem de qualibet generacione[2]) pro victualibus administrari debeat ouis vna seu gallina, anser vnus . . .“

Z příkladů těchto lze jasně viděti, že ve starém charvátském právě byla zádruha zjevem zcela obyčejným. A podobně mohli bychom uvésti příklady zádružného zřízení i ze starých listin ruských. Vůči panu dru. Pekařovi bylo by však zbytečno doklady takové podávati, poněvadž zřejmých a jasných dokladův ignoruje. To jest snad také ono kritikovo vyvýšené stanovisko methodické.

Existence zádružného zřízení jest tedy, jak vidno shora, dokázána nejen v právu jihoslovanském, nýbrž i v právu ruském. Co se týče práva českého i polského, nebere p. dr. Pekař v pochybnost dokladů čerpaných o rodinném nedíle ze starých listin českých i polských. O existenci rodinného nedílu tedy nepochybuje, nýbrž přichází s námitkou novou: rodinný nedíl a zádruha nejsou jeden a týž právní ústav, nýbrž dva instituty rozličné. Proto není také správným titul mé knihy „Rodinný nedíl čili zádruha“; spíše státi by mělo dle kritika „Rodinný nedíl a zádruha“.

Aby tvrzení své něčím podepřel, ukazuje kritik na jednotlivosti rodinného zřízení mnou vylíčeného jednak v dnešním právu jihoslovanském a ruském, jednak ve starém právu českém a polském. A poněvadž všechny jednotlivosti konstatované jmenovitě v dnešním právu jihoslovanském nejsou doloženy ve starém právu českém ani polském, dovozuje z toho, že rodinný

---

[1]) Šulek, Naše pravice (Záhřeb 1868), str. 31. Z překladu charv., tamže str. 30, vyjímáme: „Jošte, ako tko umre bez nasljednika, njegova baština neka ostane njegovu rodu“.

[2]) Tamže, str. 33. V překladě charvátském: „Pobirači kunovine da neputuju sa više od dvanaest ljudih, imajućih četrnaest konjah a ne više, ovim pako mora dati svaki rod živeža, i to jednu ovcu, ili kokoši, ili jednu gusku . . .“

nedíl jest něco naprosto jiného než zádruha. (Str. 257—259.) Rodinný nedíl liší se prý od zádruhy na př. těmito příznaky: voleného starostu v rodinném nedíle nelze nalézti; rodinný nedíl jest prý majetkovým společenstvím dočasným pouze v šlechtické rodině, která nepracuje a často ani nehospodaří společně; rodinný nedíl je prý pravidlem obyčejná rodina, a jen ve vzácných případech rodina širší, trvá prý pravidlem jen několik let; statek rodinný dělí prý se, jakmile dospěje prvá generace atd. Že však všechny tyto domnělé rozdíly nebere p. dr. Pekař příliš vážně a cítí slabost svého tvrzení, nejlepším důkazem o tom jest věta: „I kdyby na krásně právnicky obě instituce bylo lze redukovati na tutéž formuli, de facto musí přece naprosto rozdílné poměry, v nichž obě se vyvinuly, utvářiti je zcela rozličně a varovati před jakýmkoliv stotožňováním jejich.“ (Str. 258.) Ze slov těchto mluví přílišná opatrnost. Pan dr. Pekař chtěl se zaklausulovati tak obratně, aby každým způsobem měl pravdu. Že by rodinný nedíl a zádruha byly dva zcela různé ústavy právní, toho dokázati si netroufal; chtěl tedy zachrániti své tvrzení aspoň tím, že poukazuje na některé faktické rozdíly v podrobnostech doložených jednak v dnešní jihoslovanské zádruze, jednak v rodinném nedíle českého práva. Podrobnosti tyto, pokud vůbec jsou správně uvedeny, jsou však, jak ukážu, tak bezpodstatné, že právní konstrukce jednoho a téhož právního ústavu nemění se nijak.

Spis „Slovo o zádruze“ i stať „Ke sporu o zádruhu staroslovanskou“ ukázaly, že autor ani jedné ani druhé práce neví, v čem spočívá podstata zádružného zřízení, a čím zejména se liší rodina starého slovanského práva od rodiny římské. Ani Peisker ani Pekař nejsou právníci, a kdyby v nějakém spise, věnovaném jiným otázkám než právním, prozradili, že nerozumějí právu, neměli bychom jim to za zlé. S podivem jest však a charakterisuje to divně naše vědecké poměry, že může kdokoli míti troufalost pustiti se na vědecké pole, sobě dosud neznámé, a osobovati si tam pravoplatný úsudek. Kdo jest tak povznesen nad lecjaké malichernosti, a komu nejsou těžké problémy cizího oboru tak nepřístupné, aby ho zarážely, ten bude jistě uražen, že osměluji se poučovati ho o podstatě rodiny starého práva slovanského proti rodině římské. Máme-li však dospěti k nějakému cíli, jest toto poučení nezbytno.

Právníkům jest známo, že dnešní rodinné zřízení tak, jak panuje po celé Evropě ve městech a namnoze i ve vesnicích, mimo skrovné výjimky (rodiny turecké a zbytky zádružného zřízení, pokud se uchovaly v Evropě) jest vlastně rodinným zřízením římským. Tak jako v rodině římské jest i v obecné dnešní rodině evropské otec rodiny jediným vlastníkem rodinného majetku. Tímto svým vlastnictvím může otec rodiny ovšem disponovati volně, a dětem jeho tedy ani manželce nenáleží pražádné právo obmezovati ho v disposicích těchto. Co do složení svého skládá se dnešní obecná rodina evropská pouze z rodičův a svobodných (neženatých a nevdaných) dětí. Nevyskytují se případy, za kterých by otec žil pohromadě se svými ženatými syny a vdanými dcerami. Tím se dnešní rodina evropská liší od staré rodiny římské, která se sice skládala z pravidla také jen z prosté rodiny římské, ale dosti často zahrnovala vedle rodičův i rodiny dětí. Staré právo římské znalo tedy nejen rodiny prosté, co do složení — ale jen co do složení — podobné inokoštinám práva jihoslovanského, nýbrž i rodiny složené, sestávající z několika rodin a co do složení podobné jihoslovanským zádruhám. Jak prosté, tak složené rodiny římské měly společné to, že pouze jejich náčelník (pater familias) byl úplně a neobmezeně způsobilý k právům a mohl samému sobě nabývati všelikých práv. Jediné on byl sui juris nebo suae potestatis, nejsa podroben rodinné moci jiného, kdežto všechny ostatní osoby v rodině, podrobené moci jeho, byly alieni juris neb alieno juri subjectae, to jest jejich způsobilost k právům byla vázána tím, že dokud byly podrobeny moci jiného, nemohly vykonávati moc manželskou nebo otcovskou, a že práv majetkových, která zakládaly mocí svého kommercia, nenabývaly sobě samým, nýbrž vždy a nutně majiteli moci rodinné. I rovnaly se proto personae alieni juris v tom otrokovi, že právně nemohly míti vlastního jmění a byly fakticky pouhým nastrojem ku právnímu nabytí majitele moci rodinné. „Zásady ty byly v dějinném vývoji různým způsobem seslabeny, v době císařské pak četnými a vždy obsáhlejšími výjimkami prolomeny, a odpadly potom též manus (= moc manželova nad manželkou, rovná moci otcovské) a „in mancipio esse“ (moc nad svobodným, upadlým do podobného poddanství jako otrok).[1]) Rozdíl mezi osobami sui juris

[1]) Heyrovský, Instituce řím. práva (Praha 1888), str. 96, 352.

a osobami alieni juris „má praktický význam i v dnešním právu pandektovém; děti, moci otcovské podrobené, jsou podnes obmezeny otcem ve svých právech. Ale obmezení toto netýká se, jako v starém právě, schopnosti míti práva vlastní pro sebe, nýbrž záleží pouze ve zvláštních právech, jež otci příslušejí z otcovské moci a obmezují práva dětí“.[1])

Jak vidno, jest v římské rodině pouze jeden plnoprávný subjekt, pater familias. Všichni ostatní členové rodiny, ať staří či nedospělí, uznáni jsou co do právní existence jen nepatrně. Za starší doby byli z pravidla po čas života otcova v oboru soukromého práva téměř rovni otrokům. Všichni byli podrobeni obsáhlé moci otcovské (patria potestas), na níž se zakládalo příbuzenství dle starého práva, zv. agnatio čili cognatio civilis. Familia ve smyslu starého práva civilního skládala se totiž z osob, nad nimiž určitý pater familias vykonával moc otcovskou (patria potestas) nebo manželskou (manus), zahrnujíc v to též hlavu rodiny (princeps familiae). Familii činili tedy po případě pater familias, jeho uxor in manu, filii a filiae familias, jakož i děti a manželky podrobených synův. Zemřel-li náčelník rodiny, stávali se všichni, kteří přímo byli podrobeni moci jeho, jako synové, dcery, uxor in manu a vnukové nemající už otce, svéprávnými (sui juris) a počínali činiti o sobě každý zvláštní familii[2])

Jakožto příbuzenství spočívající v zásadě nikoli na společném tělesném původě, nýbrž na momentě více právnickém zakládala se agnatio jednak zplozením v manželství platném dle práva civilního (justum matrimonium), jednak i právními akty: arrogatione, adoptione, in manum conventione.[3]) Jako adoptio, tak i arrogatio jest právní jednání, kterým někdo druhého přijímá za vlastní dítě. Rozdíl mezi těmito dvěma druhy přisvojení jest, že při arrogaci přijímá se za vlastní persona sui juris, kdežto při adopci persona alieni juris.

Co se týče právního postavení, jež mělo dítě poddané otci v oboru práva majetkového, bylo zásadou starého práva, že dítě jest nezpůsobilé, aby nabylo práv majetkových pro sebe a mělo

---

[1]) Arndts, Učební kniha Pandekt, čes překlad dle 10 vyd., I. (Praha 1886), str. 33. a 34.

[2]) Heyrovský, u. m., str. 99.

[3]) Tamže, str. 100.

své jmění, a že vše, čeho nabylo, náleželo majiteli moci otcovské. Co do práva majetkového bylo dítě na rovni s otrokem, toliko s rozdílem, že mohlo podstoupiti závazky žalovatelné, kdežto otrok nikoli. Byloť sice obyčejem, že otec synovi jakož i pán otrokovi svému udělil jakýsi majetek, peculium, ale majetek takový, ač ve skutečnosti byl oddělen od ostatního jmění otcova, resp. pánova, byl a zůstal přece po právě částí majetku otcova, resp. pánova. Peculium castrense (čeho kdo nabyl in castris, t. j. ve vojenské službě) pokládáno bylo teprv od dob Hadrianových za vlastní jmění synovo ve smysle právním. Za absolutního císařství množily se případy, kdy dětem trvajícím v moci otcovské mohlo příslušeti vlastní jmění, až konečně za Justiniana zásada starého práva odstraněna, a uznáno, že pouze to nemůže býti dítětem v moci otcovské postaveným nabyto a náleží otci, čeho dítě nabylo z majetku otcova. Stopou po starém právu zbyla zásada, že otci náleží požívání a správa všeho toho, čeho děti nabyly odjinud než od něho (otce) (ex re neb substantia patris). Pravidlem nejnovějšího práva římského jest tedy toto: Co děti obdržely z majetku otcovského (peculium profectitium, peculium ve starém smyslu), jest a zůstane majetkem otcovým; čeho jinak nabudou (peculium adventitium, bona adventitia), stane se jejich vlastnictvím, otec obdrží toliko užívání a správu toho, a po smrti dětí se vše to jako majetek jejich zůstavuje v dědictví.[1])

Z hořejšího lze viděti, že důsledky obsáhlé moci otcovské vůči dětem v oboru majetkového práva byly sice v pozdějším římském právu značně seslabeny proti právu starému, a právní existence dětí v oboru práva majetkového značně sesílena, ale přes to zůstal v římské rodině až do nejpozdějšího vývoje římského práva pater familias jediným plnoprávným subjektem, jemuž jedinému náleželo veškero rodinné jmění. Dětem nenáleželo k tomuto otcovu jmění právo nižádné. V obsáhlé moci otcovské a v jejích důsledcích, a zejména v individuálním vlastnickém právu otcově k celému majetku rodinnému spočívá podstata římského zřízení rodinného, jak je známe z dob historických.[2]) Nepod-

---

[1]) Heyrovský, u. m., str. 253. a násl., Arndts, u. m. III. str. 62. a násl.

[2]) Že v dobách předhistorických založena byla také římská rodina na zásadě kollektivismu, a nikoli individualismu, ukázáno bylo již s hora. Stopy těchto starých řádů zachovaly se ovšem v právu dědickém.

statné jest pro římskou rodinu její složení; nezáleží na tom nic, skládá-li se rodina římská z jediné prosté rodiny (rodičův a svobodných dětí), či z rodin několika (z rodičův a rodin jejich dětí).

Zcela jinou povahu má rodina v právě slovanském. Otec rodiny, resp. náčelník rodiny, jest sice také repraesentantem rodinného sdružení a požívá jisté praepotence a autority nade všemi členy rodinnými, ale moc jeho nevyrovná se v mnohém moci náčelníka rodiny, jak ji zná právo římské. Náčelník rodiny slovanské není tak, jako pater familias v rodině římské, jedinou plnoprávnou osobou v rodině, proti níž by všechněm ostatním členům rodinného sdružení náležela právní existence v míře jen nepatrné. Naopak v rodině slovanské jsou všichni odrostlí členové mužského pohlaví, jmenovitě ženatí, plnoprávnými osobami. Starešina (domaćin, hospodář) jest primus inter pares. Jmění rodinné nenáleží jen jemu samotnému, nýbrž sdružení všech členů rodinného svazku. Proto nemůže starešina společným rodinným jměním disponovati sám, nýbrž jen společně po úradě a ve shodě se všemi odrostlými členy rodinného sdružení. Kdežto tedy rodina práva římského v pozdějším svém vývoji založena jest na principu individualismu, spočívá rodina slovanská na zásadě kollektivismu (pospolitosti). Kdybychom měli rodinu srovnávati se státem, řekli bychom, že v rodině římské (pozdější) proveden jest jaksi režím monarchický (patria potestas), a v rodině slovanské naopak režím demokratický, vlastně republikánský. Právě tak jako při rodině římské neleží ani při rodině slovanské podstata rodinného zřízení ve složení rodiny. Podobně jako rodina římská jeviti se může i rodina slovanská buď rodinou prostou nebo složitou (sestávající z několika rodin), ač dlužno přiznati, že vlivem zásady pospolitosti jest rodina složitá v právě slovanském zjevem mnohem obyčejnějším než v právě římském. Rovněž tak jako v rodině římské nezáleží ani v rodině slovanské na tom, přijímá-li rodina do sebe i živly cizí, jiného krevního původu. Právo slovanské uznává, stejně jako právo římské i jako jiná práva příbuzenství fiktivní, vzniklé adopcí t. j. přijetím cizí osoby za vlastní dítě. Leist (v Altarisches jus gentium I., str. 11) uvádí mezi 16 velkými institucemi staroarijského jus gentium, jak se jeví u Indů, Řekův a Římanů, také instituci adoptování, resp. legitimování, a podobně se vyslo-

vují Giddings (Základy sociologie, čes. překlad, str. 192 a 193) a Post v příčině příbuzenské organisace všech národův. Post (Bausteine II., str. 17) praví doslovně toto: „Při všech krevně příbuzenských svazcích shledáváme jakožto moment pro jejich další rozvoj velice podstatný přijímání cizích osob do společenství neb aspoň do jejich ochrany".

Jako právní povaha římské rodiny a vůbec každé rodiny zůstává nezměněna bez ohledu na to, skládá-li se rodina z členů krevně vesměs příbuzných, či také částečně ze živlů cizích, tak jest tomu i v právě slovanském. V odstavci o právu jihoslovanském pravil jsem ve spise svém, že zádruha skládá se pravidelně z osob příbuzných, někdy však že bývají do zádruhy přijímány i osoby cizí, a že se stává jen zřídka, aby lidé úplně cizí utvořili zádruhu. (Str. 14. a 15. mé knihy.) V oddíle pak o právě ruském pravím na str. 52. své práce: „Podobně jako u jižních Slovanů vzniknouti může zádruha spojením se lidí zcela cizích, právě tak tomu jest u Rusů", a na str. 53.: „V ruském obyčejovém právu jest mnohem více příkladů, kde rodinný nedíl složen jest ze živlů zcela cizích (než v právu jihoslovanském), čímž ovšem není řečeno, že by velká rodina s členy vesměs příbuznými nebyla pravidlem".

Adoptování, resp. přijímání cizích osob do zádruhy neděje se tedy ani v ruské velké rodině pravidelně, a ostatně i kdyby se vyskytovalo sebe častěji, nemění se tím právní povaha zádruhy, resp. rodinného nedílu. Rozhodně nemohu tedy souhlasiti s míněním Pekařovým (str. 256), jako by ruská „velká rodina" nebyla zřízením zádružným, nýbrž formou zádruze jen podobnou. Níže budou ostatně uvedeny doklady, že i v právu národů neslovanských vyskytují se příklady, že lidé sobě úplně cizí sestupují se ve svazky zádružné.

Z toho, co právě vyloženo, vysvítá, trvám, zcela zřejmě, že počet členů rodiny ani kvalita jejich příbuzenství nerozhoduje o právní povaze rodiny. Právo římské zná rodinu složenou, skládající se z několika rodin, tedy rodinu složením zádruze úplně podobnou, přece však podstatou od zádruhy úplně se lišící, a naopak zná zase právo slovanské rodinu prostou, inokoštinu, sestávající pouze z rodičův a svobodných dětí, tedy rodinu zdánlivě totožnou s obyčejnou rodinou římskou, a přece obě ty rodinné formy svou podstatou liší se od sebe naprosto.

Podstatu rodiny slovanské sluší tedy hledati v existenci kollektivního rodinného majetku a v důsledcích z toho vyplývajících, kdežto rodina římská založena jest na individuálním vlastnictví.

Připouštím, že v detailech najde se v rodinném nedíle českém i polském proti jihoslovanskému zádružnému zřízení i proti velikoruské rodině ledacos fakticky odchylného, a že jmenovitě šlechtický rodinný nedíl liší se od selské zádruhy leckterým detailem — vždyť to v knize své sám doznávám, to však nemění podstatu jednoho a téhož právního ústavu, známého ve právu všech slovanských národův.

Pan dr. Pekař myslí na př., že rodinný nedíl českého práva jest formou od jihoslovanské zádruhy naprosto rozdílnou proto, že „voleného starostu ve staré české zádruze nalézti nelze“ (str. 257). Soud takový jest však úplně nesprávný. Jest sice pravda, že v dnešní jihoslovanské zádruze bývá starešina pravidlem volen, ale z pravidla tohoto jsou i v samé zádruze jihoslovanské výjimky. Uvádím výslovně na 19. str. své knihy: „Původně a dokud zádruha nebyla příliš velikou, býval starešinou zajisté předek všech členů zádruhy, když však zádruha se rozšířila, a přirozený starosta zemřel, nastala potřeba volby. Ještě dnes, kde zádruha se obmezuje na menší počet členů, bývá domaćinem z pravidla otec nebo děd.“

Je-li přípustno, aby do zádruhy byly přijímány také cizí, nepříbuzné živly, a je-li možno, aby zádruha se nedělila po smrti společného předka, jest zcela přirozeno, že při větším počtu členů zádruhy dosazován bývá starešina volbou. A právě tak jest přirozeno, že volba se nepraktikuje tam, kde jí není třeba proto, že společný předek jest domaćinem, anebo kde pro zcela nepatrný počet dorostlých členů zádruhy o volbě nemůže býti vůbec řeči. Jsouť známy z dnešního práva jihoslovanského i takové příklady, že někdo ze zádruhy zmocní se sám o své újmě moci starešinské, a ostatní členové tomu neodporují. Že i ve starém českém rodinném nedíle — aspoň u sedláků — jeden ze členů nějakým způsobem zajisté nabyl moci starešinské, byť i výraz starešina nebyl snad v užívání, rozumí se z povahy věci samo sebou.

Nesprávno jest mysliti, že pravidlo práva českého, dle něhož „jeden společník bez druhého nemohl činiti žádné disposice společným statkem“, v právu jihoslovanském snad neplatí. Vždyť

ani tam domaćin bez domácí rady nemůže disponovati zádružným majetkem. Či snad jest rodinný nedíl práva českého od zádruhy jihoslovanské odchylná forma proto, že zletilí společníci museli v každé záležitosti, týkající se společného majetku, vystupovati společně? Toto společné vystupování všech zletilých členů rodinného nedílu není momentem tak podstatným, aby rodinné zřízení tím měnilo svou právní povahu. Rozdíl mezi jihoslovanskou zádruhou a českým rodinným nedílem jeví se tu pouze na venek. Kdežto v právu českém se žádá, aby bylo dokumentováno i na venek, že všichni společníci jednali společně, že tedy jednání, o něž běží, není neplatno, poněvadž snad některý ze společníků se ho neúčastnil nebo nedal k němu svolení, spokojuje se právo jihoslovanské tím, že jediný starešina (domaćin) vystupuje za celou zádruhu. Stejně se však předpokládá i pro jihoslovanskou zádruhu, že domaćin nejedná o své újmě, nýbrž za souhlasu všech členů zádruhy. Nepodstatný formální rozdíl mezi právem českým a jihoslovanským vyvinul se asi vlivem deskového řízení v českém právu. Zásady publicity a veřejné víry zavedené v českém deskovém řízení vyžadovaly nezbytně, aby nevyhnutelná vnitřní jednota mezi společníky projevena byla i na venek. Proto praví Všehrd (IV., 4, 17): „Ktož bratřie nebo strýce nedielné má, let spravedlivých došlé, nemóž bez jich povolení nic ve dsky klásti; bez přítomnosti mož, miesta každému z nich nechaje, aby se potom k tomu kladení přiznali, ač to chce ten, ktož jest kúpil, přijieti. A jestliže by se který nepřiznal, ani také ve dsky kladení otpieral a v tom jeho nepřiznání a mlčení léta zemská prošla, tolikéž moci ten trh ve dsky vložený má, jako by se i ten osobně přiznal, komuž jest miesto necháno a na miesto jemu zóstavené bylo doloženo.“ [1])

Ostatně mohli i v právu českém vyjímečně vystupovati na venek společníci pouze jedinou osobou, jestliže totiž si zřídili správce statku a zboží, jakéhosi starešinu. V té příčině ustanoveno bylo v zem. zřízení (z r. 1500 čl. 62, z r. 1530 čl. 66, z r. 1549 D 18 a z r. 1564 C 34)[2]) toto: „Jestliže by kteří rodové byli neb jsú v království, ježto mezi sebou mají zřízení učiněná, nebo potom míti budú s povolením královským, vedle kterýchžto zřízení jedna

---

[1]) Sr. Rodinný nedíl, str. 82.

[2]) Viz Rodinný nedíl, str. 100.

osoba že by byl správce statku a zboží z toho rodu: tehdy takového každý, ktož by správcí statku byl, muože samého pohnati, a on bude povinen odpovídati a práv býti sám od sebe i jiných bratří a strýcuov svých rodu svého. A též také chtěl-li by ten, ktož správce statku jest, koho pohnati, že to učiniti bude moci a sám pohnati o kterúžkolivěk potřebu téhož rodu".

Neprávno jest také, viděti podstatný rozdíl mezi zádruhou a rodinným nedílem v tom, že v zádruze všichni členové pracují do spolku, kdežto ve staročeském nedíle rodinném tomu tak nebylo. (Str. 257.) Připouštím, že ve staročeském šlechtickém nedíle nemusili členové pracovati, totiž pracovati v tom smyslu, jak rozumíme slovu „pracovati" u sedláků. Ale příčinou toho nebyla snad forma rodinného zřízení, nýbrž faktum, že šlechta vůbec nemusela pracovati hmotně při hospodářství. Při nedíle v rodech šlechtických nevyžadovalo se také, aby členové nedílu žili pohromadě, nýbrž stačilo, aby měli společné hospodářství. A toto vedení společného hospodářství bylo přece také prací, třeba prací jiného druhu než byla práce selské zádruhy, resp. selského rodinného nedílu. Pan dr. Pekař pochybuje sice o rodinném nedíle mezi českým poddaným lidem, a příklad podaný z register urbárních pro vesnice kapituly Pražské z let 1607 až 1651 mu nedostačuje, ale tím doložené konstatování rodinného nedílu mezi sedláky nelze nijak popříti. Aby přece jen učinil nějakou námitku proti faktickému zjevu, jehož nemůže popříti, praví p. Pekař (str. 258): „Kadlec prostě cituje, neklade si otázku, není-li třeba v tom passu o dědickém právu poddaných viděti ohlas ustanovení práva dědického na statcích svobodných". Na námitku tuto možno odpověděti způsobem podobným: Kritik mého spisu neklade si otázku, není-li třeba v rodinném nedíle práva českého viděti ohlas prastarých řádů rodinných, společných někdy všem Slovanům. A otázka tato bývala by na místě, poněvadž české právo zemské tak, jak se vyvinulo v praxi zemského soudu a jak bylo pak kodifikováno v zemských zřízeních, bylo právem slovanským, lišícím se značně od práv cizího původu vniklých do Čech. A rovněž tak bylo právem domácím, slovanským, právo vesnické, založené na prastarém právu obyčejovém.

Doklad uvedený mnou o rodinném nedíle mezi sedláky hledí kritik seslabiti tím, že mluví se v něm jen o dílných synech

a dcerách. (Str. 258.) Místo mnou citované zní mezi jiným takto: „... Pak-li by manželka, vlastní bratří a sestry nevybytí pozůstali a předků synové a dcery nevybytí, ti aby po něm dědili. Pak-li by žádných nevybytých synův a dcer aneb bratří a sester se nenašlo, tehdy aby po otci a mateři na dílné syny a dcery, a tolikéž po bratru dílném nápad šel ... Pak-li dědicův nemá, tehdy na jiné přátely jeho nespadá než na vrchnost, vedle práva od počátku země České zvyklého." [1])

Z textu tohoto zřejmě jest viděti, že slovo „nevybytí" znamená tu totéž, co „nedílní", a ustanovuje se tedy, že i v selském rodinném nedíle dědí především příbuzní nedílní, to jest členové nedílu, a to všichni, (i vzdálení příbuzní, jak se v registrech praví „nevybytí" synové a dcery **předků**), a teprve kdyby nebylo nedílných, příbuzní dílní, tito však jen v rozsahu obmezeném: pouze dílní synové a dcery a dílní bratří a sestry. Na jiné dílné příbuzné nemělo dědictví selské přecházeti, nýbrž spadlo na vrchnost „vedle práva od počátku země České zvyklého".

V dotčených urbárních registrech poukazuje se tedy na „právo od počátku země České zvyklé", a sluší tedy rodinný nedíl i mezi sedláky pokládati za starou instituci.

Pan dr. Pekař rád by měl doklady rodinného nedílu mezi nesvobodnými v Čechách z doby starší. Slovem „nesvobodní" myslí tu patrně poddané sedláky. Posloužím mu tedy několika příklady rodinného nedílu mezi obyvatelstvem nešlechtickým. Obsaženy jsou v Kalouskově sbírce „Listiny a zápisy Bělské o věcech městských i sedlských" (Rozpravy král. čes. Spol. Náuk, VII. řady sv. 3., v Praze 1889). Z r. 1419 uvádí se tam pod č. 73. tento zápis: Jan Hlivice dceři své Markétě a muži jejímu Havlovi Hávovi dává v pomoc 8 kop v prutě pole v Březovicích a penězích, a v textu se píše: „Non excludendo tamen prescriptam Margaretham a porcione alias od spolku post mortem suam cum ceteris liberis et affinibus suis in bonis et in substantia eius legice devolvendis."

Z roku 1448 pod čís. 103. uveřejněn zápis o rozdíle mezi dvěma bratry ze vsi Chotětova, Jandou řečeným Panstvi a Duchkem.

---

[1]) Rodinný nedíl, str. 103.

Rodinný nedíl, sestávající ze tří bratří, Jana, Fraňka a kněze Matěje, všech z Chotětova, doložen jest pod čís. 40. z r. 1398. Dle jiného zápisu z r. 1419 pod č. 67. vypovídá městská rada mezi dědici o statek ve Vrátně. Jedná se tam „de comparcia alias o rozdielu“ několika osob tvořících dotud rodinný nedíl. Obsáhlejší rodinný nedíl uveden jest pod čís. 97. v zápise z r. 1445, dle něhož Šimon Švamberk z Kluku i s jinými bratřími svými i svými sestrami, vyznali, že s dobrým rozmyslem a dobrú svú volí prodali jsú dědictvie své“. Dle zápisu z r. 1418 s č. 64. „Pessico de Zdyar, Miksso filius ipsius, et Zdych privignus alias pastorek Pessiconis resignaverunt, vulgariter otewzdaly, et abrenunciaverunt alias otrzekli sye, de et super suo jure, quod habuerunt in advocacia sive judiciaria, id est na richtie“.

Obsáhlejší rodinný nedíl zapsán jest dále pod č. 77. z roku 1420: „Nicolaus olym de Chotietow emit et persolvit curiam seu sesionem . . . in Chotyetow . . . sibi nec non filiis suis infrascriptis legitimis, videlicet Johanni, Mathie, Mikssoni, Petro et Cruci, fratribus germanis, ac eorum liberis et heredibus eorum, natis atque nascendis, ita quod hi omnes et singuli fratres germani . . . unanimem et aequalem habeant porcionem“. V rodinném společenství žil tu jak viděti otec s pěti ženatými syny a jejich dětmi. Pod č. 106. asi z r. 1453 zapsáno, že selka Mareta Kŕtínova z Besedic se třemi syny a dcerou vybývá prostředního syna penězi, ostatní chtějí spoluchlebiti, anebo by se rozdělili stejným dílem.

Příkladů dalo by se uvésti množství. V knize své nepokládal jsem však za potřebno šířiti se mnoho o selském rodinném nedíle, poněvadž zbytky jeho, jak se uchovaly na Prachensku, doloženy jsou u Peiskra, (Zádruha na Prachensku Athenaeum, 1888), a já již v předmluvě práce své výslovně podotýkám, že věci odjinud známé opakovati nehodlám, a poněvadž kromě toho nelze na základě toho, co shora vyloženo, důvodně mysliti, že rodinný nedíl prokázaný v českém právě mezi selským obyvatelstvem ve stol. XVII. a XVIII. byl by mohl vzniknouti teprve v těchto stoletích.

Nelze tedy popříti existence rodinného nedílu mezi selským obyvatelstvem v zemích českých. Běží jen o to, je-li tento selský nedíl, resp. selská zádruha, podstatou svou jiná instituce právní než rodinný nedíl šlechtický. Že na počtu členů v rodině slovan-

ské ani římské nezáleží, bylo již vysvětleno shora. Rovněž tak bylo ukázáno na to, že v selské zádruze jihoslovanské i v šlechtickém nedíle českém nemůže jednotlivý člen disponovati rodinným majetkem bez souhlasu všech členů sdružených. Běželo by snad dále o společné hospodaření. Toho vyžaduje se v selské zádruze jihoslovanské i v českém šlechtickém nedíle. Již Majestas Carolina (čl. CVIII. Arch. Č. III., str. 165) připouštěla, aby společníci bydleli a stravovali se každý zvláště, a spokojila se, jen když „dovésti mohli přede pány svědky hodnými, že v škodě, v zisku jsú na spolce, a jeho požívají a nakládají". A podobně stanoví se v jednom nálezu zem. soudu z r. 1526,[1]) že nedílní bratří nebo strýcové, z nichž každý bydlí v jiném zámku nebo tvrzi, jsou při dělení povinni toho, kdo by měl děliti, „na ně (na zámky) k ohledání pustiti, a všecky důchody a užitky jemu dopustiti vyhledávati při písařích a při všech úřednících." Stačilo tedy ve šlechtickém nedíle, jen když členové byli „na spolce v škodě i zisku", jinými slovy, když společně hospodařili. Totéž žádá se i v jihoslovanské zádruze selské, a to nejen v dnešní, nýbrž i ve staré. Klassické svědectví o tomto principu podává na př. statut Polický, v němž prý jen s námahou hledám zádruhu. Zmíněný již shora článek 33. tohoto statutu výslovně ustanovuje: „Bratrům neb jiným dílníkům, dokudkoli se nerozdělí, všechno jest zajedno (společné), i dobré i zlé, i zisk i škoda, i dluhy, komu jsou dlužni, i kdo jim jest dlužen; to jim jest zajedno společné, dokud se nerozdělí; ale když se rozdělí, náleží každému jeho díl".

Třeba tedy členové šlechtického nedílu nežili v jedné společné domácnosti, stačilo, když vedli společné hospodářství. „Měla-li šlechtická zádružná rodina veliká latifundia s několika zámky, bylo přirozeno, že všichni členové zádruhy nemohli žíti na jednom zámku; jednotlivé užší rodiny usadily se na různých místech".[2]) Proto však přece neměnila se právní podstata nedílné rodiny, založené na témž principu pospolitosti, jako selská zádružná rodina jihoslovanská a ruská.

Takových podrobností, kterými se šlechtický nedíl českého práva lišil od selské zádruhy práva jihoslovanského a ruského, dalo by se najíti více. Může se na př. také zříti k tomu, že do šlechtického

---

[1]) Rodinný nedíl, str. 79.
[2]) Sr. K „Slovu o zádruze" str. 41.

nedílu českého nepřijímaly se cizí živly, jako do jihoslovanské selské zádruhy, a byla by to pravda. Jako však bylo přirozeno, že za členy šlechtických nedílů nemohli se přijímati nešlechtici, tak přinášely to s sebou rozdíly jmění i života mezi šlechtou a sedláky, že v podrobnostech, ovšem nepodstatných, lišil se šlechtický nedíl od selské zádruhy.

Byl bych hotov připustiti i to, že leckterá jednotlivost, kterou se snad lišil rodinný nedíl u šlechty od zádruhy u sedláků, nepocházela asi z rozdílu jmění a života na obou stranách, nýbrž že mohla se vyvinouti místním vývojem, buď českým nebo jihoslovanským. Jeť známo, že nejen v zemích českých, nýbrž jmenovitě v polských i mezi jižními Slovany vyvíjel se v právu pestrý partikularismus. Tak na př. panovala v příčině oddělení syna od otce v právu českém zcela jiná praxe než v právu moravském. Dle Výkladu Ondřeje z Dubé (čl. 66.) mohl otec odděliti syna, ale musel k tomu přibrati „přátele po meči“ atd. Na Moravě byl obyčej jiný. V Knize Tovačovské, v kap. 151, (a pod. v Knize Drnovské, str. 67) praví se toto: „Otec syna žádného, když vuole jeho není, nemuož odděliti od sebe a jiných synuov . . .“ [1])

Jednotlivé odchylky mezi šlechtickým nedílem a selskou zádruhou — znova třeba klásti na to důraz — jsou tak vedlejší a nezávažné, že právní podstata ústavu samého nijak není dotčena. Kdybych se o věci mohl šířiti, opakoval bych totéž, nač jsem poukazoval již ve své odpovědi Peiskrovi, str. 40 a 41 (K „Slovu o zádruze“). Tam dokazuji, že šlechtická nedílnost u Čechů byla co do podstaty týmž právním ústavem jako selská zádruha u jižních Slovanův. Totéž platí arci také o rodinném nedíle u Poláků na jedné straně a o veliké rodině (zádruze) u Rusů na straně druhé. Ovšem p. dr. Pekař přichází zase s námitkou, že srovnávám rodinný nedíl český a polský s jihoslovanskou zádruhou středověkou, a nikoli se zádruhou XIX. stol. (str. 263), ale námitka ta není oprávněna, jak viděti ze str. 41 mé odpovědi na hypothesu Peiskrovu.

Faktické rozdíly v detailech, jež existovaly mezi šlechtickým nedílem a selskou zádruhou, neopravňují ještě ke tvrzení, že by rodinný nedíl nebyl totožný právní ústav se zádruhou. Na ony

[1]) Sr. „Rodinný nedíl“, str. 92 a 93.

detaily klásti by mohl váhu jen laik, který by pro odchylné detaily neviděl stejné podstaty.

Autor článku „K sporu . . .“ vytýká mi dále, že v kap. VI. nadepsané „Rodinný nedíl (zádruha) jest základní prvek slovanského společenského ústroje“ nedokazuji existenci zádruhy u starých Slovanů z práva, nýbrž z disciplin jiných, zejména z filologie. (Str. 260.) Neprávem. V kapitole oné poukazuji k faktu dokázanému již v kapitolách předešlých, že všichni jednotliví Slované znají v minulých dobách zádružné zřízení — že kritikovi důkazy ty nedostačují, za to arci nemohu — a dle onoho, v pramenech jasně doloženého fakta, jsem ovšem oprávněn souditi, že rodinné zřízení známé právu všech jednotlivých slovanských národů nemůže býti Slovany recipováno z ciziny, leč že by všichni četní národové, s nimiž Slované sousedili, byli znali stejné rodové zřízení, které by jediným Slovanům bylo neznámo. A to arci nelze mysliti. A byl by to také zjev zcela nepřirozený, aby všichni slovanští národové usazení na tak ohromném prostranství byli přijali z ciziny zrovna takový právní ústav, který se týká přirozených poměrů v rodině. O původě a stáří jistých umělých (smluvních) svazků společenských lze pochybovati. Svazkem takovým jest na př. ruský „mir“. Co však se týče svazků rodových a rodinných, krevních, zakládajících se na zákonech přirozených, na krevním příbuzenství, má se věc docela jinak. Nic není samozřejmějšího, než že lidé krevně příbuzní, dokud mohli a museli, žili pohromadě. K tomu nebylo třeba úmluv ani vzorů z ciziny, ani vládních a jiných opatření. K tomu zajisté vedl lidi přece sám instinkt, příchylnost svých ku svým.

Bizarrní nápad Peiskrův, vyvozovati zádruhu z berního systemu, vyvrácený nejen mnou, nýbrž i Smirnovým, bere pan dr. Pekař v ochranu (str. 262) tím, že „dnes obecně podobným způsobem se vykládá vznik ruského „miru“. Nehledíc ani k tomu, že „obecně“ vznik miru nevykládá se tím způsobem, jest přímo nepochopitelno, jak život rodinný, zakládající se na krevním příbuzenství, může býti srovnáván se životními styky lidí vzájemně si cizích v obci.

Kritik má mi bezmála za zlé, že pro nejstarší dobu právních dějin slovanských čerpám z filologie (str. 260), ačkoli tak si počínají všichni právní historikové, kteří chtějí získati nějakou oporu pro fakta sahající až do doby, z níž právních pramenů

již není. Spokojil prý jsem se dále výkladem o nutnosti zádruhy se stanoviska hospodářsky společenského, ale nepoložil prý jsem důrazu na věc hlavní, jak to naznačil již Lippert: Hauscommunion byla všude, byla zajisté také u Slovanů (str. 260).

Co se týče toho „stanoviska hospodářsky společenského“, jest viděti ze spisu Peiskrova „Slovo o zádruze“, že jsem dobře učinil, vytknuv stanovisko své. Pan dr. Peisker jest známý agrární historik slovanský, a proto není divu, že položil veliký důraz právě na toto stanovisko hospodářsky společenské. Kdybych já s hlediska hospodářského věci vůbec ani si byl nepovšiml, bylo by se mi to zajisté vytýkalo právem. Stanovisko p. Peiskrovo jest v této příčině zcela opačné než moje.

Na str. 83. svého spisu praví: „Primitivní člověk těžil z půdy prací ne společnou, nýbrž prací osobní, každý pro sebe sám“. V úvaze své o nové theorii p. Peiskrově (K „Slovu o zádruze“, str. 17, 18 a 35) snažil jsem se vyvrátiti domněnku Peiskrovu, ač tenkráte neměl jsem pro svoje stanovisko oporu tak silnou jako dnes. Jest to dílo N. I. Zibera Очерки первобытной экономической культуры (Moskva 1883), v němž autor přesvědčivým způsobem dokazuje, že prvotní hospodářská činnost všech národův a plemen světa zakládá se na principu kooperačním. Primitivní lidé spolčují se ve větší skupiny za účelem lovu na divoká zvířata i lovu ryb, zabývají se společně pastýřstvím, vypalují společnou prací lesy, provozují společně zemědělství i některá odvětví průmyslová atd.[1]) Vedlo by mne daleko, abych se o věci měl šířiti. Komu záleží na podrobnostech, nechť prostuduje poučné dílo Ziberovo.

* * *

Klassická jest výtka kritikova, že nepoložil jsem důrazu na věc hlavní: Hauscommunion byla všude, byla tedy zajisté také u Slovanův. Tak hle nový doklad methodičnosti p. dra Pekaře.

---

[1]) Obsah jednotlivých kapitol připomenutého díla viděti lze již z nadpisův. Tak nadepsána jest kap. I. Общинная охота и рыбная ловля. — Обшинное пастушество; kap. II. Обшинныя работы по выжиганію лѣсовъ. — Общинныя работы по орошенію, по сооруженію каналовъ и резервуаровъ и регулированію рѣкъ. — Обшинная эксплуатація системъ орошенія; kap. III. Обшинныя земледѣльческія и нѣкоторыя промышленныя работы; kap. IV. Постройка жилишъ обшими усиліями. — Обшее пользованіе жилищами, atd.

Když jsem napsal na str. 40. své knihy, že nebylo by vlastně třeba podávati dokladů zádružného zřízení jihoslovanského z dob starých — to jest ten důraz —, poněvadž soudobé stadium slovanského zřízení zádružného jest jen vzdálenou fásí posloupného vývoje, vytýkal mi kritik, že prostě věřím a předpokládám něco, nechtěje toho ani dokazovati. A přece jsem se při tom opíral jen o theorie, známé v cizích literaturách, že „někdy lidstvo žilo v příbuzenských svazcích mnohem širších, než jest nynější rodina“ (viz předmluvu mé knihy a str. 134). A nyní zase, když se neustále neodvolávám na zádružné zřízení u jiných národů, má mi to pan kritik za zlé. Opět neprávem. V práci své nešířil jsem se ovšem pro povahu celého spisu svého o zádružném zřízení u národů neslovanských. a proto snad ta výtka kritikova. Každý autor má však právo vytknouti sobě rozsah své práce a nemusí dále jíti přes vytčené meze. Takové meze položil jsem si již v nadpise své práce „Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském“. Učinil jsem tak z dobrých důvodův. Jednak bylo mi známo, že podobné otázce u národů jiných než u Slovanů byla věnována již určitá pozornost, jednak chtěl jsem osvětliti otázku tuto zatím pouze u Slovanův a teprve později pustiti se do srovnávání v rámci širším. Předešel mne professor Cohn citovanou prací svou Gemeinderschaft und Hausgenossenschaft, v níž probírá zádružné zřízení u národů nearijských i arijských, a mezi nimi zejména u záp. Germanů, Francouzův a Slovanův. Práce Cohnova přes některé nepřesnosti v detailech má veliký význam literární. Pan dr. Peisker soudí o ní sice jinak, ale nezmenší to ceny její. S podivem jest, že p. dr. Pekař rozpravy Cohnovy, o níž přece Peisker činí zmínku, ani si nepovšiml. Uvěřil patrně zamítavému úsudku Peiskrovu, a proto nepovažoval ani za potřebno, aby si aspoň přečetl nový spis o zádružném zřízení. Kdyby byl do práce Cohnovy nahlédl jen málo, byl by se přesvědčil, že v otázce, do níž se vmísil, známo jest o slušnou porci více, než co vyčetl ze Schrödrova díla Lehrbuch der Deutschen Rechtsgeschichte, a byl by také nepřipustil jen pouhé možnosti, „že české a polské rodinné nedíly byly prostě recipovány ze západu, že nevyvinuly se u nás samostatně“ (str. 265). Pan dr. Pekař, jakožto moderní historik, který si všímá v historii také jiných věcí než politických, měl by dále znáti jmenovitě proslulé dílo Laveleyovo (De la

propriété et de ses formes primitives Paříž 1874, 4. vyd. 1891; něm. vydání doplněné Bücherem s n. Das Ureigenthum, Lipsko 1879), v němž rovněž podáno velmi mnoho materiálu pro zádružné zřízení u národů neslovanských. Cituje pouze Schrödera, prozradil se, že o literatuře zádružné otázky nemá ani potuchy, a byl by lépe učinil, kdyby vůbec byl necitoval nic. Neboť po výtce mně učiněné, že nepřihlížím k zádružné otázce též u národů neslovanských, byl by každý očekával, že kritik sám se pustí do této věci. Aby však nikdo nesetrval v bludu takovém, ohražuje se můj kritik slovy: „Nebylo mým cílem psáti studii o zádruze, nýbrž probrati poslední speciální práci zádruze věnovanou se stanoviska methodického . . .“ (str. 267). Větou uvedenou chtěl původce její setřásti se sebe odpovědnost za to, že se pustil na pole úplně sobě neznámé. Jakmile však zavadil o Schrödera, vzal na sebe mimoděk úkol srovnati se zádružným zřízením u Slovanů to, co známo jest o tomto zřízení u národů jiných. A úkolu tomuto nedostál nikterak, přestav pouze na jediném badateli, a to německém.

Laveleye, Cohn a jiní badatelé dospěli v pracích svých o zádružném zřízení u různých národů k takovým zajímavým výsledkům, že bylo zrovna povinností p. Pekaře, když už začal se Schrödrem, aby se zmínil o výsledcích jejich bádání. Poněvadž toho však neučinil, převezmu za něho úkol tento sám a poukážu aspoň k některým nejzajímavějším momentům, v nichž zádružné zřízení úplně se shoduje jak u národů slovanských tak i u neslovanských.

Zajímavé jsou již samy názvy, kterými se označuje v právu jednotlivých národů zádružný ústav a pojmy s ním souvislé. Názvy ony ukazují jednak na krevní příbuzenství, jednak na soužití v jedné domácnosti a společné chlebení, jednak na sdružení a spolčení vůbec, jednak na nerozdělenost majetku, jednak na společné obydlí všech příslušníků zádružného svazku.

Terminy dotčené jsou velice pestré, avšak přes to vyskytují se některé z nich v právu mnohých národův. Tak na př. v právu českém užívalo se vedle terminu nedílní bratří též názvu hromada, spolek, což odpovídá úplně jihoslovanskému terminu zádruha, vedle kteréhožto terminu zná právo jihoslovanské též výraz neodiljena kuća. Možná, kdybych byl knihu svou nadepsal Spolek čili zádruha v právě slovanském, anebo Rodinný

nedíl čili nerozdělená rodina v právě slovanském, že by pan dr. Pekař nepřicházel se svými námitkami.

Krevní příbuzenství jest vyjádřeno, nehledí-li se k lat. gens a řec. γένος a φρατρία, tedy k názvům označujícím širší svazky, v bulh. výrazech rod, roda, v lat. generatio z pramenů charvátských (asi překlad charv. pleme), v rus. большая семья, сложная семья, v angl. joint family, též joint undivided family (o zádružné rodině indské), dále ve výrazech svědčících o tom, že rodinný nedíl skládal se hlavně z bratří, jako jsou výrazy franc. frérage, freresches, frarescheux (= frères et soeurs), fraternité, rafrarachement (ve Freiburském civ. zák.), rafrai (v kantoně Waadtském), lat. fratres indivisi (v pramenech českých, polských, charvátských, uherských a j.), čes. nedílní bratří (vedle toho i výraz nedílní strýcové), pols. bracia niedzielna, bracia nieoddzieleni, litevskorus. брати неделные, братья неделная, charv. braća, skladna braća, bratstvo atd.

Prastaré jsou výrazy ukazující na soužití v jedné domácnosti a na společné chlebení. Členové rodinného sdružení nazývají se v právu indském „společně vařící“,[1]) právo řecké zná výrazy ὁμοσίπυοι a ὁμόκαποι[2]) (lidé, kteří se stravují z jedné špižírny, jedí z jedné mísy), v právě francouzském užívalo se již ve XIII. stol. výrazu compania, compagnie (z lat. cum a panis, chléb, tedy svazek osob společně chlebících), dále obratů „être en pain, sel et conduite“, „à un feu et à un pain“, „à commun pot, sel et dépense“, „à un seul pot, feu et chanteau“ (žíti o jednom chlebě a soli, při jednom ohni, z jednoho hrnce, o jednom skrojku chleba), v právu italském fraterna compagnia, abitare insieme ad un pane ed un vino (lat. stare ad unum panem et vinum); podobné jsou německé obraty staršího švýcarského práva, jako na př. „Mus und Brot mit einander haushalten“ a j. Obratům

[1]) Cohn, u. m., str. 58.: „Die indische Hausgenossenschaft beruht auf der Gemeinsamkeit der Wohnung, des Gottendienstes, des Eigenthums und der Mahlzeiten; um dieses letzteren Umstandes willen werden ihre Mitglieder geradezu als die „gemeinsam Kochenden bezeichnet“.

[2]) Aristotelova Politika. Překladatel Dr. P. Vychodil přetlumočil výrazy uvedené do češtiny „spolustravovatelé“ a „soustolovníci“. Stephanus vykládá ve svém Thesauru výraz ὁμοσίπυοι quasi compenuarii, i. e. ex uno penu victitantes et ex arca una panaria (ἡ σιπύη arca, arca panaria, špižírna); ὁμόκαπος překládá Stephanus idem praesepe habens (ἡ κάπη praesepe, praesepium).

těm odpovídají obraty a výrazy slovanské, uvedené ode mne již v Rodinném nedíle, jako „chlebiti“ u Všehrda (V. 17), simul in uno domicilio et pane permanere (z práva pol.), жить въ одномъ хлѣбѣ съ кѣмъ (Pskovská Sudná Gram. čl. 95).

Sdružení, spolčení označují tyto názvy zádružného zřízení: řec. *κοινωνία, κοινοπραξία* (dle Justinianových Institucí III. 26 zdá se, že toto společenství mohlo býti sjednáváno i mezi cizími osobami), lat. communio (z toho srbské комун), franc. communauté de biens, něm. Gemeinderschaft, Hausgemeinschaft, Hausgenossenschaft, Hauscommunion, Erbvereinigung, Erbeinigung z toho čes. erbanuňk), Erbengemeinschaft, srbs. a charv. zadruga, društvo, družina, zajednica (domaća zajednica), skupčina, čes. hromada (žíti pohromadě; termin tento odpovídá jihoslov. skupčina), spolek. sstupek (umělé sdružení), pols. pospolitość, pospolstvo.

Na nerozdělenost majetku ukazují tyto terminy: lat. consortium[1] (na př. l. 52 § 8 D XVII. 2, voluntarium consortium), fratres consortes (l. 31 § 4 D XXVII. 1; sr. též l. 89 § 1 D XXXI.), [středov. consortes a consortifices v Italii] a ercto non cito (u Aula Gellia, Noctes Atticae, I. 9, 12; herctum = dědictví, non citum = nerozdělené); řec. *κοινωνικὴ κληρονομία* (podobný výraz jako consortium; *κλῆρος* = los, dílec pozemku), franc. indivision (v zák. freiburském, waadtském, neufchatelském a j.), condiviseurs (rovněž v právu švýc.), copropriétaires (neufchat. zák.), compersonniers, parsonniers, parçonniers, parchonniers, personniers (v právu franc. a švýc.), hoirie (od heres, ve Waadtu; tedy „dědictvo“), něm. ganerben (coheredes, Zusammentheilung (z práva švýc., odpovídá lat. consortium, consortes a franc. condiviseurs), čes. nedíl atd.

Také podle společného obydlí všech členů rodinného sdružení dostala zádružná instituce své jméno. Svědčí o tom na př. tyto názvy: řec. *οἶκος* (souvisí s lat. vicus a ukazuje, že z rodin vznikly vesnice), slov. kuća, hiža, dom, ognjište, dim, pečišče, selo (název tento odpovídá úplně řec. *οἶκος*; znamenáť nejen

---

[1]) Výraz pochází od slova sors, los, dílec pozemku; consortes znamená tedy spoluvlastníci pozemku. Toto consortium jest v právu římském zjevem jen výjimečným. Ve středověku nazývali se někdy i členové marky, pozemkové obce, consortes

sídlo rodiny, dům, nýbrž i celou vesnici), franc. meix, mex (z lat. mansus) a j.

K jednotlivým z vytčených výrazů sluší připomenouti, že patří do dvou skupin (na př. termin nedílní bratří náleží mezi výrazy označující poměry příbuzenské i mezi názvy týkající se nerozdělenosti majetku; slovo семья, které nyní znamená rodinu, ukazuje svým původem na spolčení, atd.). Některé názvy mají zase smysl širší, označujíce někdy i pojmy jiné, třebas i příbuzné. Tak na př. slovo ganerben (coheredes) znamená nejen členy rodinného nedílu, nýbrž užívalo se někde terminu toho i k označení členů marky, pozemkové obce. Tak bylo dle Maurera (Geschichte der Markenverfassung in Deutschland, Erlanky 1856, str. 75) výrazu toho ve smyslu vytčeném užíváno zvláště ve Falci. V pozdějším středověku nazývána byla v Německu dědická sbratření mezi členy šlechty (Erbverbrüderungen) rovněž Ganerbschaften (jsou to naše „spolky“ v užším slova smyslu, t. j. umělé, smluvní spolky čili t. zv. sstupky). Kritik v článku svém (str. 265 pozn. 1.) praví sice, že Vocel Ganerbschafty znal a bránil proti nim samostatnosti českého nedílu, a mně že věc ušla, ale dí to neprávem. Jen ať si laskavě všimne str. 80. pozn. 1. mého spisu. Přesvědčí se, že mi věc neušla. Naopak ušlo jemu samému, že Schröder nazývá starší vývojový tvar rodinného nedílu u Němců právě tak jako tvar novější Ganerbschaft. Nepopírám tím ovšem, že zádružné zřízení měnilo se v detailech u Němců právě tak jako u Slovanů i jiných národův, ale proto přece trval v podstatě starý ústav právní.

O poměru fideikommissu k zádruze, jehož se kritik dotkl také (str. 265), píšu na str. 135. své knihy.

Velice pochybil p. dr. Pekař, že nevšiml si místo Schrödera raději Cohna, který napsal speciální práci o zádruze. Kdyby byl do Cohna nahlédl jen povrchně, byl by shledal, že tytéž podrobnosti i odchylky od pravidla, jaké jsou pozorovány v zádružném zřízení u Slovanů, doloženy jsou také u národů neslovanských. Tak uvádí Cohn (u. m. str. 49) výslovně, že rodinný nedíl nebyl ve Švýcarsku obmezen jen na poddané sedláky, nýbrž panoval i mezi selským lidem svobodným, jakož i mezi obyvatelstvem městským, ba i mezi šlechtou. A podobně bylo tomu i ve Francii (u. m. str. 86 a 87). Rovněž tak podány jsou u Cohna doklady, že ústav náš praktikován byl nejen mezi

krevními příbuznými, nýbrž zakládán byl smlouvami i mezi lidmi sobě docela cizími. Doklady toho máme v právu italském (u. m. str. 67), v právu staronorském a islandském (u. m. str. 76 a 77)[1]) a v právu francouzském (u. m. str. 87).

Jako v právu slovanském, tak i v právech jiných národů žili v rodinném nedíle dle Cohnových dokladů nejen příbuzní blízcí (jmenovitě bratři a sestry, strýcové i synovci), nýbrž i příbuzní vzdálení (u. m. str. 41 a j.). Zrovna tak jako v právě českém uznávána byla platnost rodinného nedílu, i když všichni členové jeho nebydleli pohromadě, jen když „ve škodě i v zisku byli na spolce", právě tak tomu bylo i ve Francii, ve Švýcarsku a v Norsku (u. m. str. 88, 8, 43 a 44, 78)[2]).

Proti slovanskému rodinnému nedílu vyznačuje se nedíl u některých jiných národů tím, že může se týkati i pouhých movitostí. Tak dle Curyšského civilního zákonníka jednota jmění (Gemeinderschaft, Zusammentheilung) mezi bratry a sestrami (výjimečně i mezi jejich dětmi) může zabírati buď veškero jmění nebo jen movitosti. Dle toho jest rodinný nedíl buď „allgemeine Gütergemeinschaft" nebo „Fahrnissgemeinschaft" (Cohn, u. m. str. 7). K platnosti jednoty žádá se ovšem vždy výslovné smlouvy. Takové rodinné společenství majetkové v příčině movitostí zná již staré právo francouzské. Filip Beaumanoir, slavný francouzský

---

¹) Tam vyskýtá se „félag", t. j. majetkové společenství mezi manžely, mezi rodiči a dětmi, mezi bratry a sestrami, jakožto dědici otcovými, jakož i mezi krevními bratry a mezi soudruhy na vojně, na cestě a v obchodě.

2) O rodinném nedíle ve starém Švýcarsku vyslovuje se Cohn (str. 43. a 44.) takto: „Ursprünglich galt der gemeinsame Haushalt, das „se mettre en même pain, sel et conduite" für so unerlässlich, dass die Aufgabe desselben die stillschweigende Aufhebung der Gemeinderschaft und damit den Verlust des Accrescenzrechts zur Folge hatte. Dieser Rechtssatz wurde durch die Parömie „le feu et le pain partent l'homme" ausgedrückt. Allmälig änderte sich diese Auffassung; man fing an die Abwesenheit der Einzelnen, insbesondere den Eintritt in fremde Kriegsdienste, das sogenn. Reislaufen als mit der Gemeinderschaft und dem Accrescenzrecht für verträglich anzusehen. So entstanden namentlich in der Westschweiz, in Freiburg, Grandson und im Wallis, auch im Bernergebiet Gemeinderschaften mit aufgehobenem Haushalt, communautés à deux ménages et à deux pains distincts". — Na str. 88. praví Cohn o rodinném nedílu ve Francii: Getrennte Wohnung war nur ganz ausnahmsweise, z. B. in Bourbonnais gestattet und nur, sofern die „mixtion de biens", le mélange des biens sonst erweislich war".

právník ze druhé polovice XIII. stol., rovnající se významem svým našemu Všehrdovi, uvádí ve svém díle Les coutumes du Beauvoisis (v I. d., kap. XXI.) mezi několika druhy společenství jmění také společenství, které vzniká mlčky tím, že dva nebo více lidí chlebí spolu v jedné domácnosti rok a den a smísí svůj movitý majetek. Beaumanoir vyslovuje se ve věci takto:

Tento způsob společenství jest nejnebezpečnější, a mnoho lidí, nevědoucích, že pouhým spoluchlebením po rok a den a smíšením movitostí vzniká společenství majetkové, bylo zklamáno. Proto někteří bohatí lidé, kteří brali k sobě z útrpnosti své synovce, neteře nebo jiné chudé příbuzné, oddělovali (dávali stranou) jejich movitosti (t. j. movitosti oněch chudých příbuzných) a opatrovali je pouze a ručili za ně těm, jež brali do společenství (= do své domácnosti) bona fide. Dokud nesmísili sebe menší část ze jmění oněch příbuzných, jež brali k sobě, se svým jměním vlastním, nevzniklo mezi nimi majetkové společenství, byť i žili společně rok a den. V jednom případě vydal soud nález, že ten, kdo nepřinesl do společenství ani 40 sous a byl v něm sotva dva roky o nic se nestaraje (nic nepracuje) a do společenství byl přijat svým strýcem jen z útrpnosti a žádal pak rozdělení majetku z důvodu společenství, — obdržel část majetku, jež činila více než dvě stě liber. Z rozsudku toho lze viděti, jaké nebezpečenství vzchází z takového společenství. A proto má ten, kdo bere k sobě své chudé příbuzné a nechce se vydati nepříjemným následkům onoho společenství, zachovati tuto opatrnost. Má totiž za přítomnosti dvou nebo tří nejbližších příbuzných prohlásiti, že osobu, kterou bere do své domácnosti, nepřijímá do společenství, že jmění její nechce smísiti se svým, že jmění ono si pouze jaksi vypůjčuje a že je pak vrátí, po případě i s úroky.[1])

---

[1]) Celé místo zní u Beaumanoira (I. sv., kap. XXI., 5. a 6., vydání Beugnotovo, Paříž 1842) takto: „Le quarte maniere par quoi compaignie se fet, si est le plus perilleuse et dont j'ai veu plus de gens deceus; car compaignie se fet, par nostre coustume, par solement manoir ensanlle, à un pain et à un pot, un an et un jor, puis que li mueble de l'un et de l'autre sont mellé ensanlle; dont noz avons veu plusors rices homes qui prenoient lor neveus et lor nieces ou aucun de lor povres parens par cause de pité, et quant il avenoit qu'il avoient aucun mueble, il les traioient à eus por garder et garantir à celi que il prenoient à compaignie par cause de bone foi; et neporquant il ne mellassent jà si poi des biens à cex que il prenoient ave-

Toto místo u Beaumanoira o společenství sjednávaném mlčky mezi spoluchlebícími jest klassickým dokladem toho, jak ve starém právě francouzském vžila byla zásada, že jmění všech členů rodiny jest společno. Nebylo-li výslovné úmluvy opačné, sjednávalo se společenství majetkové i mezi členy různých rodin mlčky ipso facto tím, že jisté osoby ty chlebily spolu.

Vedle tohoto společenství v příčině movitostí známo bylo v právě francouzském i společenství co do nemovitostí. Beaumanoir nazývá je compaignie de heritage (neb en heritage)[1]) a parchonerie d'eritage (odtud obrat tenir en parchonerie). Členy tohoto společenství nazývá Beaumanoir les parçonniers nebo parchonniers. Jako se v právě francouzském zakládalo majetkové společenství tím, že jisté osoby rok a den chlebily spolu, právě tak rušilo se mlčky ono společenství, jestliže ony osoby rok a den

---

ques les lor, puis qu'il y fussent un an et un jor, que la compaignie ne se feist; si que noz avons veu aprover par jugement que cil qui n'aporta pas en le compaignie le valeur de quarante saus et n'i fu pas plus de deus ans et ne se melloit de riens, ançois fu apelés avec (má býti par) un sien oncle por cause de pité, por li nourrir: si demanda partie por le cause de le compaignie, et l'eut par jugement et emporta qui valut plus de deus cens livres. Et par cel jugement pot on veir le peril qui est en recevoir tele compaignie. Et por soi garder c'on ne soit en tele maniere deceus et que on ne laisse pas bien à fere ne à apeler entor soi ses povres parens por ceste doute qui est perilleuse, noz dirons comment on les pot avoir entor soi sans peril.

Cil qui veut metre entor soi son povre parent por cause de pité, en tele maniere que compaignie ne se face pas, doit penre son cors tant solement, sans meller cozes qu'il ait aveques les soies. Et s'il est sous aagé, il doit monstrer au segneur desoz qui il est couquans et levans, et en le presence de deus ou de trois des plus prochains parens à l'enfant, et dire: „Sire je apel tel enfant entor moi por Dieu, et voil que vos saciés que je ne voil que, pour li tenir, il me puist riens demander pour reson de compaignie; car je ne voil pas, tant poi comme il a, meller aveques le mien, se ce n'est en tele maniere que les soies cozes me soient bailliés par voz et par ses amis, par certain pris d'argent; le quel pris d'argent je li soie tenus à rendre tant solement ou à mettre en son porfit". Qui en ceste maniere le fet, il est hors du peril de compaignie

[1]) Slovo héritage odpovídá čes. dědictví ve smyslu nemovitosti. Beaumanoir vykládá (I. kap. XXIII., 3) termin dotčený takto: L'eritage si sont cozes qui ne poent estre meues et qui valent par anées as signeurs à qui il sont, si comme teres gaignables, bois, près, vignes, gardins, chens, rentes, fours, molins, pressoirs, mesons, qui sont droites tant comme eles tienent à quevilles; yaues, uzages, mais qu'il soient tenu de segneurs; corvées, homages, travers, tonlix: toutes tix cozes sont heritage.

vedly oddělenou domácnost (parsonniers à pain séparé, feu et lieu à part). Oddělení od dosavadního společenství nazývalo se často mise hors de pain. Neobyčejně jest zajímavo, že ve Francii zachovával se podobný symbolický způsob dělení rodinného společenství jako na Rusi. Tak jako Maciejowski o Rusku (viz Rodinný nedíl, str. 50) vypravuje Cohn o Francii (u. m. str. 89), že otec, resp. nejstarší v rodině, krájel při rozdělení majetkového společenství bochník chleba na kusy a rozdával je dělícím se členům (partage en divers chanteaux).

Podobně jako právo slovanské znalo i právo jiných národů starešinu (domaćina) rodinného nedílu. V právě francouzském nazýval se mayor, maistre (maître) de communauté, chef du chanteau,[1]) v právu italském reggitore.[2]) Také hospodyně byla volena v nedíle francouzském i v italském. Zde se nazývala massara,[3]) tam mayorissa, maîtresse.[4])

Nemohouce se příliš mnoho o věci šířiti, poznamenáváme jen, že v práci Cohnově najde se sice mnoho materiálu sneseného pro zádružnou otázku, ale látka není nijak vyčerpána. Pan dr. Pekař nepodnikl by práci nevděčnou, kdyby ještě i po Cohnovi chopil se předmětu a obral si jej za studium. Otázka zádružná probrána jest v rozpravě Cohnově velmi stručně, takořka jen v nejhrubších obrysech, a velmi mnoho bylo by lze pověděti jen dle dat vytčených již v jiných spisech, a tím více dle neprobádaných dosud pramenů právních. Dokladem toho jest na př. hned kapitola o rodinném nedíle u Slovanův. Celá látka probrána jest u Cohna na 14 stránkách (str. 99—113), kdežto u mne věnována jest jí kniha větší než jest celá rozprava Cohnova. A při tom sluší uvážiti, že i já jsem podal téměř jen kostru zádružného zřízení u Slovanův. Až příliš stručně odbyl Cohn zádružné zřízení u Indů (str. 57—61 jeho rozpravy), o němž pojednává velmi poučný spis Aurela Mayra Das indische Erbrecht (Vídeň 1873, str. 189). Ještě menší pozornost věnoval zádružnému zřízení v právě italském, ač u Pertila (Storia del diritto italiano dalla caduta dell' imperio Romano alla codifica-

---

[1]) Laveleye, De la propriété et de ses formes primitives, 4. vyd. (1891), str. 503.

[2]) Cohn, u. m., str. 68.

[3]) Cohn, u. m., str. 68.

[4]) Laveleye, u. m. 503, 505.

zione, 2. vyd., sv. III., Turin 1894) byl by nalezl znamenité zpracování látky. Rovněž tak nepovšiml si, jak by bylo třeba, rodinného nedílu ve společném právě uherskocharvátském (bohaté žně bylo by poskytlo prostudování Verbőczyova Opus tripartitum) atd.

Na doklad toho, že mnohé detaily zádružného zřízení podané mnou u Slovanů známy jsou již v právě indském, možno uvésti z knihy Mayrovy toto: Také v právě indském skládá se nedílná rodina (eine ungetheilte Familie) z ascendenta a descendentů jeho nebo z descendentů společného ascendenta (str. 14). Podobně jako v právě slovanském, mohli členové rodinného nedílu i v právu indském setrvati pouze v částečném společenství majetkovém a o jmění ostatní se rozděliti (str. 19). Také právo indské zná facta concludentia, z nichž lze souditi, že nedílná rodina se rozešla. Takovými nepřímými důkazy jsou: 1. držba oddělených částí majetku, 2. zvláštní domácnost, 3. jednání, zejména právní, jež nelze srovnati s existencí rodinného nedílu. Sem patří na př. svědčení jedné osoby v záležitosti osoby druhé (str. 21). Panu dru. Pekařovi nestačily moje doklady rodinného nedílu ve starém právě charvátském, mezi nimiž jsem uvedl také čl. 67. zákona Vinodolského o připustnosti svědčení jen mezi příbuznými dílnými. Nuže již v právu indském má doklad podobný! Rovněž tak připouští se v právě indském, aby jeden nebo druhý člen nedílné rodiny, vyžadují-li toho poměry, žil v oddělené domácnosti (str. 21), jak to jest doloženo nejen z práva českého, nýbrž i z francouzského, švýcarského a norského. I právo indské činí rozdíl mezi jměním zděděným po předcích a jměním nově nabytým (str. 22 a násl.). Také starému indskému zřízení zádružnému hodil by se dobře název rodinný nedíl, poněvadž dle Mayra rodina po smrti náčelníkově původně se nedělila (str. 31). I v právu indském platila zásada, že descendenti dělili se per stirpes (str. 63) atd.

Také z Pertila možno uvésti zajímavé doklady, jak ve starém právu italském kvetlo zádružné zřízení v téže podobě jako v právech jednotlivých slovanských národův. V dotčeném spise jeho (sv. III.) líčí se na př. (na str. 280) moc náčelníka rodiny v podobném smysle, jak jest známa v právě slovanském. Jeť obmezena konkurrujícím vlivem všech zletilých mužských

členů rodinného nedílu.[1]) Příbuzní bydlili dle Pertila dle staršího práva italského v rodinném společenství, dokud to bylo možno vůbec. Když však několik pokolení nemohlo se již směstnati pod jednou střechou, kolem prvotního sídla vznikaly nové domy, a svazek rodinný rozšiřoval se tak ve svazek obecní. Jako stopa po bývalém soužití všech příbuzných zůstaly názvy některých osad (fara), kterými se původně označovaly svazky příbuzenské.[2])

V dobách pozdějších přestával dle Pertila rodinný nedíl na menším kruhu příbuzenstva než v dobách prvotních. V rodinném společenství (la comunione domestica) zůstávali a chlebili tedy (říkalo se abitare insieme ad un pane ed un vino) zvláště v Benátkách a v obcích poddaných Benátské republice jmenovitě bratří a jejich synové (odtud výraz fraterna compagnia), a to dotud, dokud jeden nebo druhý nežádal o rozdělení, jež nemohlo býti odepřeno, kdykoli se ho kdo domáhal. Společenství nezahrnovalo sester ani jejich potomkův ani se netýkalo separátního jmění, jež otec nebo děd zůstavil jednomu ze členů nedílu, ani nepřekračovalo druhé generace, to jest vnukův. Jmění spravováno bylo společně všemi zletilými členy. Čeho kdo nabyl mimo peculium castrense, quasi castrense nebo soukromý výdělek, všechno náleželo společně všem členům, a naopak každý ze zletilých členů mohl svým vlastním jednáním zavazovati členy ostatní. Teprve když z toho vznikly nepříslušnosti, ustanoveno bylo zákonem

---

[1]) Vlastní slova Pertilova: „L'autorità famigliare si incentrava naturalmente nel padre, che anticamente era anche il sacerdote domestico; ma non si esercitava unicamente per lui, concorrendo insieme con esso lui tutti i maschi che aveano raggiunta l'età maggiore. Col loro consiglio il padre imponeva le pene, alle quali dapprima non era segnato limite alcuno, giacchè poteano giungere fino alla morte. Ma in processo di tempo cotanta autorità fu ristretta."

[2]) Pertile, u. m. str. 281. Názvy ony svědčí o tom, že ze svazků příbuzenských vznikly celé obce. V právě germánském dokazují to názvy adelby, adalbol, složené ze slov by, boel, ból, bool (obydlí), dále místní jména německá končící se v boll, bold, böll, bull, büttel atd., rovněž tak jména s koncovkami haim, haam, heim (dům), kam (v Bavorsku), haus, hausen, hof, hofen, kof, kofen. Sr. Maurer, Einleitung zur Geschichte der Mark-Verfassung, strana 18. — Podobný úkaz pozoruje se v právu francouzském, kde se název cella (příbytek) zachoval v rozličných formách v názvech vsí, jako Mavrissel, Courcelles, Vaucel atd. Sr. Laveleye, De la propriété et de ses formes primitives, str. 500. Co se týče práva slovanského, poukázal jsem na věc na str. 131. svého Rodinného nedílu.

z r. 1619, že bratr nemohl zavazovati druhé bratry bez výslovného svolení jejich; závazek jím podniknutý musel býti splněn pouze separátním jeho jměním (beni di sua specialità) nebo dílem jeho ve společném majetku. Bratrům zletilým nebylo pak také dovoleno zcizovati jmění bratří nezletilých bez svolení poručníkův a bez úředního schválení.[1])

Kdo vystoupil z rodinného svazku, zbavoval se práva na brannou pomoc členů rodiny i práva na dědictví po příbuzných, od nichž se oddělil. Naopak nebyl ovšem zase sám povinen k odpovědnictví (faidě), ani k přispívání na odklad (Wehrgeld, guidrigildi) ani k přísežné pomoci. Zemřel-li přirozenou smrtí nebo byl-li zabit, náležel odklad i dědictví jeho fisku. Kdo by byl bez svolení příbuzných zcizil dědovské statky, stával se dle práva langobardského cizincem a nepřítelem vlastní rodiny. Později dle některých statutů byla rodina povinna, aby vyloučila ze sebe toho, kdo se dopustil poranění nebo vraždy, což ustanoveno k zamezení neb aspoň k obmezení odpovědnictví.[2])

Velmi mnoho zajímavých podrobností o rodinném nedíle podává též Verbőczyovo Tripartitum. V I. díle počínajíc od kap. 40. obsaženo jest velmi mnoho ustanovení o dělení rodinného majetku a tím zároveň podáno mnoho dat o rodinném nedíle. Nechtěje se v této práci pro obmezenost místa pouštěti do podrobností, připomenu jen nadpisů některých kapitol, z nichž lze dosti vybrati pro naši otázku.

Titul 40. části I. nadepsán jest v charvátském překladě[3]) Od imjenia, kotero je od oca i od deda ostalo, kako se ima

[1]) Pertile, u. m. str. 282.

[2]) V ital. originále čteme (Pertile III., str. 283): „Chi ne (= z rodiny) era uscito non poteva più pretendere alla difesa armata o alla eredità dei parenti: ma non era neppure obbligato a portare la faida, a contribuire pei guidrigildi o a giurare per essi. E, se fosse morto di morte naturale o venisse ucciso, il suo guidrigildo e la sua eredità andavano al fisco. Diventava poi straniero, anzi nemico della propria famiglia, per le leggi de' Longobardi, colui che senza il consenso de' parenti avesse alienato gl'immobili aviti. E più tardi, secondo qualche statuto la famiglia era tenuta d' escludere dal proprio seno il reo di ferimenti o di omicidi, il che era stato ordinato per evitare o almeno limitare le faide."

[3]) Cituji schválně zajímavý charvátský překlad Ivana Pergošiće, tištěný r. 1574 v Nedelišći. Nadepsán jest Decretum, koteroga je Verbewczi Ištvan diački popisal a poterdil ga je Laslou.

megj rogjenu bratju (braću) deliti; titul 41. Kaj je tribe učiniti, ako je očina hiža zidana ili z velikim stroškom načinena; titul 42. Da vsakovačke listi i od pernje i na imjenie dane ima stareji brat čuvati i pri sebe deržati; titul 43. Od delenia onoga imjenia, koje su bratja zaiskali; titul 44. Kako ono ima biti, ako bi koteri zmed bratje ono imjenie, kotero je sam zaiskal, hotel za se zaderžati; titul 45. Gda se rogjena i bližnja bratja megj sobom hoté deliti, nije triebe u takovom duguvani nikakove pernji biti; titul 46. Gda se dopuščia novo delenie megj bratjum i gda nije; titul 47. Da vsakovačko razdeljeno imjenie, gda se jednomu bratu seme utergne, na drugoga brata ostane jošče ako bi kijem zakonom i hištvo bilo megj nimi atd.

Jak vidno, není zádružné zřízení u jednotlivých národů srovnavacím způsobem vylíčeno ještě tak, jak by bylo třeba. Přes to však jsou výsledky dosavadního bádání již takové, že možno tvrditi s naprostou jistotou, že zádružné zřízení jest universálním právním ústavem, doloženým u četných národů světových, že jest v podstatě u všech národů stejné a že se liší jenom v detailech, a to pouze v detailech některých, kdežto ve mnohých podrobnostech vykazuje shodu až nápadnou, nehledíc k národům ani věkům. Myslí-li tudíž p. dr. Pekař, že „předpokládati zádruhu v pravěku slovanském nemáme práva“ (str. 266), mluví jen za sebe a za p. dra Peiskra, jehož vývody přijal skoro šmahem bez rozmyslu, místo aby jako nestranný soudce, za něhož se vydává titulem svého článku „K sporu o zádruhu staroslovanskou“, byl se pokusil o rozhodnutí, v čem má pravdu dr. Peisker a v čem mám pravdu já. O Peiskra však sotva že zavadil, a v čem si ho povšiml, byla tendence, se kterou vytahuje zbytečně zase Zelenohorský Rukopis.

Statí touto, doufám, obhájil jsem dostatečně svého hlediska vyloženého již v Rodinném nedíle a znova jsem dokázal, 1. že zádruha i rodinný nedíl jsou jeden a týž právní ústav, 2. že zádružné zřízení existovalo u starých Slovanů skutečně.

Podřízenější výtky činěné mi p. drem Pekařem nebudu vyvraceti. Bylo by to úplně bezvýznamné, protože hlavní námitky kritikovy jsou vyvráceny.

Autorovi článku „K sporu o zádruhu staroslovanskou“ dostačí snad to, co jsem vytkl shora. Nebyloť cílem jeho, jak

uvádí sám, psáti studii o zádruze, nýbrž probrati poslední speciální práci věnovanou zádruze se stanoviska methodického. A jak dostál tomu úkolu, osvětleno již shora způsobem více než dostatečným.

Fr. Palackého řeč spisovná.

Popisuje prof. Theodor Vodička.

(Dokončení.)

24. Plusquamperfectum

Pal. má často, i hodí se jemu dobře jako historiku; nyní i v dějepisných dílách bývá zřídka.

stavové povolili byli vybírani berně; ona pak vydařila se tak hojně, že mu z ní možné bylo vyplatiti hrady Křivoklát a Loket, v nichžto byl trávil dětinství své 6; — původně měl byl jen zprávu důchodův královských pod sebou 392 atd.

25.

Vazba interrogativa nebo relativa s infinitivem (na př. není zač koupiť; nebylo kam se posadiť; není komu důvěřovať; nemám komu si postěžovať; nevím kam se obrátiť; porAď co dělať) u nynějších spisovatelův stává se čím dále tím řidší, ustupujíc vazbám cizím. P. jí šetří: kdežto měl kdy rozmýšleti se 75 — měl ještě kdy osvědčiti zármutek 205 (germ. čas, aby) — měl dosti kdy osvědčiti se 228.

Něco jiného jest: již čas jest požehnati R. 60 (rus. пора) — již čas jest poprositi R. 143 — čas jest, abychom R. 153.

Místo tohoto: jest čas, svrchovaný čas zahnizďuje se germ. jest na čase, jehož by ještě před desíti lety nebyl nikdo napsal. Masaryk Čes. ot. 43, 62.

26. Přechodníky.

U přechodníkův Palackého všimneme si toliko toho poměru dějův, kdy jeden předchází druhý. Trojí možnost, o kterou nám jde, vyjádříme si zkrátka příkladem:

I. oblékl se a odešel

II. oblékl se a odejde

III. oblékne se a odejde.

Správně I. vyjadřuje se přechodníkem obléknuv se, II. obléknuv se a III. oblékna se.

Tak má nejčastěji také Pal.; ale někdy i odchylně v I. oblékna se a v III. obléknuv se.

Odchylka v I. smyslu nevadí, ale v III. vadí, poněvadž čtenář místo poměru III. představuje si poměr II.

K I. oblekna ho ptal se 161 (odchylně m. obléknuv) — kardinal, přinesa klobouk do Čech, odevzdal mu ho 240 (m. přines).

K III. vypravil ku knížatům poselství, aby vrátili Korutany, dadouce místo právu 18 — vyžena tyrany, aby usadil se v Římě sám 120 — žádost, aby papež, přenesa sídlo své do Říma, vymanil se 177 — kázal, aby zůstanouce v zemi, zvykli si 196 — aby ustanouce vrátili se a smíříce se odvrátili 228 — vrátí se do Avinionu Řím osudu pozůstavě 226 — studium, povedouc k poznání, zmírní protivy 209 — sliboval, že vytáhna, dá se v jízdu 250 — upadna v zoufalství řáditi budu 286 — obojí kollej spojíc se v jednu, voliti měla nového papeže 334 — aby opustíce službu cizí, postavili se 362 — kdokoli psance k sobě přijma jemu pomáhati bude 363 — feudalismus, opanujíc veškeru zemi, měl změniti 387.

To vše správné, ale nesprávné: aby na Čechy se obořiv, oblomil hlavní oporu 79 (m. oboře; on ještě se neobořil, teprv má se obořiti) — rozkaz, aby do Lužice se odebrav, uvázal se v panování 184 (m. odebera, ještě tam nebyl) — aby narovnav ještě pozůstalé spory, založil všeobecný mír 126 (m. narovnaje) — domlouval mu, aby uvázav se a vyvrátiv provodil potom z Říma panování 128 (m. uváže se a vyvrátě) — žádal, aby král rozvázav spolek nepodporoval jich 191 (m. rozváže nebo, jak P. píše, rozvážíc) — jenž přispěv s vítěznými sbory měl urovnati sváry 250 (m. přispěje) — dal ho prositi, aby postaviv se v čelo všech neopominul 302 (m. postavě) — žádán byl, aby spojiv se s jednotou, přijal 303 (m. spoje) — aby zjednav sobě titul císařský všem odjal naději 318 (zjednaje).

Podobně chybují od nedávné doby spisovatelé nynější, ve větách vedlejších kladouce čas minulý místo přítomného sloves skonalých, když děj je předčasný k ději věty řídící, ale také budoucí. Je to opičení po Němcích, kteří fut. exactum nahrazují perfektem.

Ještě nežli umírající Číňan zavřel oči, příbuzní snášejí nejpěknější oděvy a ukazujou je nemocnému. (Kořenský m. zavře.) — Chudí Kirgizové kupujou u sousedních Rusův staré koně, a když je byli na stepi vypásli, porážejí je hned, jakmile napadl první sníh (Kořenský m. vypasou, napadne) — jakmile četa lovcův došla na místo, počne strojit stan (Kořenský m. dojde) — když vstal nemocný a nejpovrchněji se ustrojil, má se dáti do práce (m. vstane, ustrojí) — žalobní komora od nynějška nesmí učinit žádného usnesení, dokud nevyslechla obžalovaného (m. nevyslechne).

27. Přechodník nespojitý.

veškero, tak říkaje, jádro R. 376 — v českých pranostikách tak říkaje za hlavní věc R. 93 — názor každý jest tak říkaje sám předmět R. 379 — stalo se mi to tak říkaje klíčem R. 398 — octnula se tak říkaje sama sebou v rukou D. 265 — bojiště pokryto bylo samým takořka květem šlechty D. 68, 329, 340, R. 70. — Větou vyjádřeno: ladí, abych tak řekl, duši R. 387 — zdá se nám, hledě ku piklům, že pozor zasluhují slova D 335 — vlastněji mluvě R. 400 — proti každému, ani papeže nevyjímajíc D. 36. — Zde přechodník říkaje, řka, hledě, mluvě, vyjímajíc sklesl takřka na příslovce a jest obecně užívaný. Ale P. má též: pojednání jeho, patříce na ně se stanoviště jeho vlastního, jest znamenité R. 318 — přísněji to berouce, nelze nalézti rozdílu R. 322. — Takovéto volné vazby nynějším spisovatelům právem se netrpí.

28. Příčestí minulé činné

v tvaru složeném -lý má u Pal. významy: do ciziny ušlý D. 89 (který ušel) — všeobsáhlý umělec R. 297 — nestojí osamotnělý R. 200, 205 — v dlouho trvalém oupadku D. 226 — nastalým rozkolem D. 226 — vady do poměrův vniklé 349 (nyní častěji -nuvší) — rozmohlým se hladem D. 81 (který se rozmohl) — naskytlých nesnázích 346 — podařilé přesady R. 201 (podařila se) — vloudilých neřádův D. 228 (vloudily se) — domnělý Waldemar D. 117 (pass. o kterém se domnívali, že je W.) — obnovil dávno již odvyklé nepokoje D. 270 (kterým odvykli).

29. Podstatné jméno slovesné.

Od sloves zvratných má býti podstatné bez náměstky zvratné, ale P. rád přidává se i tam, kde ho není potřebí na vyvarování

dvojsmyslu. Také má gen. sebe, jak sluší na přívlastek podstatného: touživ po smíření se s knížaty 28 (se zbytečné) — ustal od války vysílením se 30 (se zbyt.) — vyjednávati o svém vydání se 34 (se při svém docela zbytečné) — pro užší mezi sebou se spojení 342 (též tak) - shledání se Karla se svým vychovatelem 43 (se zbyt.) — každé při něm účastnění se 100 (se zbyt.) — císařovo při tom se chování 159 (se zbytečné, jakož i schází 68: chováním v boji Eduarda krále 288) — urovnání se s domem Bavorským 117 — spolčování se poddaných 100 — uprázdnění se dvou biskupských míst 245 — vévodovým ouplným podáním se na milost 39 — žádavše lhůtu pro rozhodnutí sebe 17 — právo ke vzdělání se R. 145 (zde očekávali bychom buď pouhé vzdělání nebo vzdělání sebe).

P. nevyhýbá se užívání podstatných slovesných, jako novější pro nedostatečnou prý schopnost sklánění: malby zbuzují obdivování D. 222 (nyní obdiv) — obrátil zření své D. 302 (zřetel) — největší moc a působení vládní D. 392 (působnost) — korunování 82, 83 (ne s lat. koncovkou -ace) — nadání kostelních R. 154 — zkušení R. 390 (-ost) — spokojenost i blažení R. 416 (-ost). — Nyní v jedné veliké knihovně veřejné jest tomu, kdo sobě vypůjčuje knihu domů, podepsati Lístek na obdrženou (Empfangsschein) m. Potvrzení výpůjčky nebo Přiznání k výpůjčce. M. obhajování páše kdosi obhajobu.

30. Příslovce za přívlastek

mívá někdy P., ale postavením jeho už naznačeno, že to přívlastek. se svým někdy vychovatelem 43 (někdejším) — Mohuckého někdy arcibiskupa od papeže ssazeného 85 — dcerou někdy knížete Rakouského Leopolda 87, 178 — o jeho tam pobytu 202 (= tamním) 285 — při dobývání všeho toho zase, cokoli odcizeno bylo 115 (= zpětném) — k dobytí zase Jeruzaléma 177 — snažil se o její opět pozvedení 195.

31. Příslovce cele.

Význačným pro řeč Palackého je příslovce cele, jehož se neužívá ani v mluvě ani v písmě ani v polštině. Užíván je výraz předložkový zcela, docela, pol. wcale. ne cele bez odporu 9 — cele bez boje 134 — nebyly cele neznámy 25 — ne cele nepřístupný 228 — cele oddanou 46 — magistrát jim cele oddaný

325 — v cele světáckém smýšlení 161 — cele jinak 255 — cele jiným směrem 343 — směrem cele jinakým 387 — cele ve smyslu jednoty 320 — cele dle přání 321 — psal cele současně 66 — cele cizími 179 — cele nevinni 227 — nebyl tím cele oblomen 43 — cele potřen 183 — cele získán 346 — cele zmařeno 231 — soudy boží opuštěny jsou cele 149 — ujistil se jím cele 27 — oslepnul cele i na druhé oko 42 — zapříti cele 111 — cele poddali se 193 — postoupiv cele 355 — aby mu veškeru zprávu cele do rukou odevzdal 350 — psaní cele směřovalo ku provedení návrhův 317 — to podařilo se mu necele 311 — vrhnul se mu cele do náručí 360 — poroty vytratily se cele 402 — štěstí naklonilo se cele k Sigmundovi 373.

32. Tudíž

P. užívá ve významě 1. staročeském = tutéž, ebendaselbst, 2. nynějším = tedy, tudy, also, folglich.

sv. Jiljí ve Starém městě Pražském, sv. Apollináře na Větrově v Novém městě tudíž (t. j. v Praze) — Tudíž stává se nemožným 15 — rozumí se tudíž samo sebou 422.

33. jednak — jednak

za spojovací slovce v souvětí slučovacím, nyní tak oblíbených, Pal. ještě nezná. U starších spisovatelův jednak má významy jiné.

s jedné strany neodhodlanost arcibiskupa, s druhé smrt papeže uchránila církev pohoršení 14 — Tím snáze pochopiti jest s jedné strany jeho ctižádost, s druhé shovívavost 163 — s jedné strany mnoho zadal, s druhé dosti neučinil 56 — rány, které s jedné strany nerozumné horlení našincův, s druhé přímá ošemetnost zasazují naší svaté věci R. 145 — důkazem toho jsou s jedné strany knihy nordické a s druhé strany písma i tisky národův původu germanského R. 204.

34. posud — potud.

posud = po(su)tuto, nynější dobu, potud = po tu, tehdejší dobu. Toto rozeznávání je zvláště v historickém díle důležité.

mnozí se statky svými potud zpupnými poddali se králi v manství 8 — poprvé postavil se proti císaři, a potud vždy snažil se byl po přátelsku urovnati spory 49 — požadavkův

potud na sporu postavených 76 — pokoj, pořádek i veselí, jakovýchž až potud vídáno nebylo 133 — formule potud nesnadné jsou zkráceny 149 — ztrativ rovnováhu potud stěží zachovanou 292 — mysl jeho potud veselá zasmušovala se 308 — oumysly knížat potud bývaly tajeny 345 — zmocnil se pokladův, tam dotud věrně chovaných 372 — k zapravení všech potud ve při vzešlých outrat odsouzen 404.

35. tu, tuto, zde, všade — tady, všady.

P. vždy správně na otázku kde? má za odpověď tu, zde, všade, a na otázku kady? za odpověď tady, všady. Ale nynější spisovatelé čím dále tím častěji kladou tady m. tu, zde a všady m. všade. Na př. Vrchl. Písně poutníka XLIX. stojím tady nerozhodnut. LXXIX. tady já stál osamělý. Dojmy 100 co tady chceš? Hilar. (2. vyd.) 128, 138, 140.

stala se tu umluva 55 — bylo by tu neušlo pohromy 67 — tu poprvé 68 — tuť to bylo 68 — tuto konaly se přípravy 82 — byla tu přítomna šlechta 82, 131 — svolav tu stavy 98 — kteří tu shromážděni byli 109 — Potom táhl do Sieny. Tu bylo mu podniknouti těžký boj; mnozí statní mužové z jeho komonstva tu zavražděni jsou 182 — byl bych se tu nadál omylu R. 146 — my mu zde lekce dávati nebudeme R. 70 — nemůžeme se zde zavoditi R. 75 — musíme zde uvésti R. 146 — osvědčujeme zde R. 149 — nesmíme se zde zabírati R. 172. — Ale dasein = existieren není tu býti, zde býti, než toliko býti; wenn Kinder da sind, sind sie die Erben, jsou-li děti, dědí ony; das ist noch nicht da gewesen, toho dosud nebylo; Alles ist da gewesen, vše už bývalo, nic není nebývalého.

36. Záporky.

P. rád klade ne před slovo popírané, ne k slovesu věty, jak nyní obyčejně se děje.

válka počala ne v Rakousích, ale v Bavorsku 26 — i ne bez velikého udivení patřil na to tehdejší svět 30 — náleželo moci ne světské, nýbrž duchovní 98 — ne o pouhý průvod jednalo se 179 — on byl ne vše činil, čeho bylo potřebí 382 — pomoc má ne každému vděk bude R. 206.

nezadlouho píše obyčejně P. 44, 88, 114, 323 atd., zřídka za nedlouho 149.

Taktéž rád ne klade ne k formovému byl, ale k příčestí významovému: byly by nedovolily 65 — kdyby byl mu neudal 67 — byl nedospěl 104 — že by byli neměli 148 — bylo se nepodařilo 233.

Kromě žádný má P.: neoddaný nikteré škole R. 325 — nijakého užitku R. 314 — nižádným nucením D. 171 — nižádného prostředku D. 226 — nižádné nemíti platnosti R. 412 — nepostačí skutek nižádný R. 414 atd.

Kromě nijak, nikterak má P.: nemoha nikoli zjednati pořádek D. 322 — král netajil nikoli 322 — nevzdávajíce se nikoli ouřadův 325.

urozence uchvátila smrt, aniž dopřáno bylo 116 (nyní často chybně aniž by).

Po výrazech zapovídati, brániti, odstrašovati a p., zvláště jsou-li popřené, P. ve větě závislé správně klade aby ne; nynější někdy po aby chybně ne opomíjejí: zapovídal, aby žádné důchody posílány nebyly 33 — nemohl odepříti, aby nepřivěsil 29 — nedali se odstrašiti, aby nepokračovali 11 — smlouvou, jížto se bránilo, aby pokoj rušen nebyl 31 — to nebránilo kapitánům, aby se nepustili za ním 34 — nemohl ubrániti, aby nebyl mu dáván titul 79.

37. Spojky *a*, *i*.

U P. není spojka *a* tak výhradně slučovací jako u nynějších, ani spojka *i* neznamená výhradně tolik co také. Nynějším je a = und, i = auch.

Čechy za krále Jana i syna jeho Karla 3 — mír s Polskem i Uherskem 3 — válka v Rakousku i v Bavorsku 3 — Marketa Maultasche i ztráta Tyrol 3 — uzavřel spolek proti vévodovi i válčil s ním krutě 12 — loď dostižena i tak obklíčena byla, že 34 — I ne bez velikého udivení patřil na to 30 — I poněvadž universita stejně smýšlela, zdálo se, že 14 — I byl osobní tento poměr znám 50 — I tak jasně předvídali 147 — I buď že tedy Karel 147 atd.

38. ale.

U P. ale nebývá ještě na prvém místě věty, jak sluší i jak píšou nynější: když ale tomu tak jest 14 — jestliže ale většina zůstávala pochybnou 408 — abychom ale poznali 232 — poně-

vadž ale 402 -- božích soudův, o kterýchž ale neděje se zmínka 408 — tím jistější jest ale skutek 22 — jinak ale bylo tomu v Němcích 233 — on ale naopak 338.

alebrž nyní vyšlo z užívání: nikoli s hůry, alebrž s dola 380 — nebylo vyznamenání ono, alebrž žádost 177, 386.

Také spřežka anobrž (ano a kompar. od brzo) z písma se vytratila: do sytosti, anobrž do ošklivosti R. 304.

39. Spojka an

nyní neužívaná v mluvě i téměř vymizelá z písma, je u P. oblíbena a spojuje rozmanité věty vedlejší s větou hlavní.

nalezli ho, an ještě dýchal D. 69 (stč. dýchá) — patříce naň, an kořistí 216 — viděti jest, an staral se 309 — vidímeť, ana příroda vložila R. 369 — vídati jest, an genius vůdcem se stává R. 419 — představí nám ho, an octnul se v nicotě D. 291 — shledal tam císaře, an se již byl uvázal ve poručnictví 42 (= jenž) — povolati nazpět družinu, ana jej předešla byla 42 — smíření zjednáno bylo působením Rudolfa, an v panování se byl uvázal 160 (= jenž) — veliké zásluhy měla zlatá bulla, ana císaři spůsobila hojné protivenství 157 — nastala příhoda vážnější, ana podráždila ho u větší ještě míře 281 — neviděti žádného z nich, an by rázněji byl účastnil se 324 — nařízení týkalo se mince, ana i za jeho panování zlehčila se byla 203 (= ježto) — datoval zápis 1. Apr., an vydán byl 20. Apr. 106 (a on, zatím co) — jiná místa držela se déle, ana mezitím krajina ukrutně trpěti musela 180 (= zatím co) — (administrací práva) stala se hlavním oborem jeho působnosti, any finance vůbec již také pod jinou zprávu byly se dostaly 392 — měl zbaven býti hlasu, an byl již postoupil markrabství 152 (= protože) — na krátce pobyli v Marcheku, ana válka počala v Bavorsku 26 — jemu smíření bylo milé, an nucen byl postaviti se proti Rusku 23 — smíření bylo na blízku, an císař byl ochoten 36 — chtěje pomocí svou přispěti Filipovi, an Eduard učinil byl vpád do Francie 41 — potřebě té se vyhovělo, an Karel uměl 54 — Ludvík byl šťastnějším, ano se mu podařilo 57 — kámen položil k mostu kamennému, an starý most rozbořen byl 156 — Karel musel protestovati, zvláště an Innocentius poroučel 163, 319 — ztráta tím vážnější, ano za to míti se může 166 — náměstenství zůstalo jen na papíře, an Sigmund byl nemohl 329 — zrušilo se všeliké

spojení, an král Ruprecht nenabyl moci 382 — nebývalo řeči o volení poslancův, an každý měl dostavovati se 390, 392.

40. nežli.

Po komparativech buď položených nebo zamlčeném dříve P. mívá nežli, zřídka pouhé než.

jiného titulu nežli markrabě Moravského 3, 6 — důkladnější nežli 4 — více po slávě nežli po zisku 5 — mařil více nežli měl 5 — větších výhod nežli 5 — méně zdárným válečníkem nežli panovníkem 5 — s lepším prospěchem nežli 61 — zmizel s očí, dříve nežli stráž oumysl jeho zpozorovati mohla 59 — nežli dostal se na hranice, vyrostlo vojsko na 2000 přílbic 61 — nezbývalo nic než utíkati 68 — podobal se více rytíři než mocnáři 76.

41. Spojka jestli

bývala větou: jest-li, že . . . ale tokem času povědomí toho se vytratilo a jestliže bráno za slovo jedno, za spojku, při kteréž i že potom zdálo se zbytečno. Jakmile jestli cítilo se za spojku a neupomínalo už na sloveso jest, rychle podléhalo změnám: jesli, esli, esi, ješli, ešli a p. Tak bylo i u Rusův i u Polákův. Rusové ze svých zkomolenin za spojku do písma vybrali si jesli, Poláci ze svých jeźli (někdy i jeżeli, i jeśli). My abychom označili jestli jako spojku, píšeme ji jedním slovem na rozdíl od jest-li = lat. estne, num est, si est.

Tázací částicí jestli ovšem není, jako na př. Vrchl. Písně pout. IX, nevím, jestli kdo z nich spal (m. zdali).

Jestliže při potazu většina zůstávala pochybnou D. 408 — jestliže na jevě jest R. 197 — jestliže poměr ten není názorný R. 412 — obdržel zprávy jestli ne od císaře samého, aspoň od biskupa D. 136 — jestli těžko jest určiti D. 268 — předčící jestli ne počtem, aspoň kázní D. 359 — zhotovený okolo léta 1344, jestli ne dříve R. 153.

Ale nejčastěji má P. pouhé -li; někdy s ač: pohrozili jednotě válkou, ač nepropustí-li krále na svobodu 305 — již roku 1396, ač ne-li ještě dříve 329 — užívaje nového spůsobu, ač neuvedl-li ho i sám do zvyku 8 — ač bude-li chtíti 179.

42. protože,

nejobyčejnější v mluvě spojka příčinná, u nynějších spisovatelův zatlačována bývá od modnějšího, ale v mluvě málo užívaného poněvadž.

mimořádné nebyly, protože zakládaly se na uznání suverenity 77 — nebyly ani nové, protože 77, 86, 108, 147 atd. — Poněvadž městům říšským zdálo se .... pročež 251 (má býť protož, anebo jest to vyložiť za anakoluth).

43. Adversativné souvětí.

Souřadně říkáme: Měl jsem ho za přítele, *a* on zatím mne klamal. Podřadně: Měl jsem ho za přítele, zatím co on mne klamal, nebo: On mne klamal, zatím co já ho měl za přítele. Taktéž v polštině i ruštině. W językach romańskich mamy dziś tylko dwa rodzaje, męski i żeński, gdy tymczasem ich poprzednikowi, językowi lacinskemu, byly własciwe trzy rodzaje. Prace filol. III. str. 478. Zde o současnosti nemůže býti řeči.

V oblibu vešla spojka kdežto: kdežto faráři z nedbalosti obviňováni byli, mnichové přičinlivostí svou získali sobě lásku 11 — žoldnéři probíhali se po Rakousku, kdežto markrabě v Tyrolích potrestal zradu Kunrata 25 — vojsko rozložilo se na levém břehu, kdežto nepřátelé šířili se po břehu pravém 26 — kdežto Karel IV. k sobě vábil, Václav naopak plašil je od sebe 294 — kdežto onen šetřil, tento měl za to, že 294 — hlas jejich býval rozhodným, kdežto zdráhali se přispívati ke vnitřním potřebám 383 — stejnost ta počala se tratiti, kdežto zápovědní sněmové stali se pravidlem 388 — neobjevil se ani jediný příklad, kdežto důkazův naopak jest na snadě množství 414 atd. — Jednou také ježto: zvláštní anomalií bylo jim jen práv požívati, ježto prázdni byli všech povinností 383.

44. co do

je vlastně věta vztažná s vypuštěným slovesem určitým, mající význam vytýkací a tím omezovací. Vazba v polštině oblíbená.

všem požadavkům co do pokání a dostiučinění 36 — co do císaře uzavřeno jest 53 — co do biskupství stala se umluva 55 — muž, co do ducha, vzdělanosti a známostí rovnající se všem 55 — ku povolnosti co do požadavkův některých 76 — co

do korunování podvolil se 77 — převyšujíce co do jemnosti a outlé spanilosti vše 220 — co do řízení věcí lenních podávají staré desky následující popis krajův 397 — zmýlil-li se co do přebývání manželky 403 atd.

45. Jiné výrazy omezení výpovědi.

umluv, kteréž se tu staly ohledem na vyměření práv 63 — nedorozumění ohledem na grammatiku R. 193 — universita v tom ohledu stejně smýšlela D. 14 — o jednání university v tom ohledu nedalo se nic nalezti 335 (o to) — žádná země v tom ohledu Čechám rovnati se nemohla 221 — ochrana ta, kterou propůjčoval se zejmena Pražanům v tom ohledu 109 — jednohlasnost v ohledu tom 198 — v ohledu kameralistickém 386 — v topografickém ohledu proměny R. 68 — v té věci nedbalými 161 — užíval pomoci jeho v té věci 337 — o pravosti jeho i v diplomatické stránce přesvědčil jsem se R. 68 — za starší doby v té příčině užíváno božích soudův D. 408 (aus diesem Anlasse) — smýšlení císařovo v té příčině od Miličova nedělilo se 162 (o těch věcech) — odkazujeme v té příčině 137 (= věci) — uvažování těchto poměrův v každé příčině jest neutěšené 233 (s každé stránky) — v té příčině prokázal se býti méně ušlechtilým 287 (věci) — vyjednávati v příčině odstoupení 321 (o odst., s strany odst.) — O té věci viz, co jsem napsal v Poslu z Budče XXIII. str. 699.

46. Pořádek slov ve větách

P. má český lidový, který je zároveň slovanský. Kdo má sluch cizotou nepokažený, snadno ho z řeči lidové vyslyší. Proto stačilo moje upozornění naň v Listech filol. III. 1876, aby od té doby latinizování a germanizování jeho v písmě přestalo. Bartošova výborná Skladba uvedla je v obecnou známosť.

47. Datování.

P. nerad vynechává slova den a měsíc: do dne 25. ledna 182, 202 — do dne 20. máje 372 — zápisův ze dnův 4. března i 26. září 99 — v měsíci srpnu 183, 200 — v měsíci máji 188, 192 — v měsíci září 189 — do měsíce dubna 191 atd.

E. Slovník.

Protože material z D. se různí od materialu z R. jak významovým obsahem, tak i po stránce jazykové, uvádím každý zvláště, prve z D., potom z R.

bradu hustou i černou 213. Nyní by leckdo napsal nesmyslně: černý plnovous, jakož i píše po německu: nechat si vousy růst nebo stát m. českého i ruského отпустить, spustiti bradu. V rakovnické listině z r. 1571 (u Wintra Kult. obr. str. 178) čteme: Jest osoba složitá, obstarožnější, a jestliže spouští bradu, již dobře prošedivívá. V jiném rukop. z poč. XV. věku čteme: (Táboři) bez ornátóv mši slúžili, zarostivše sobě pleše, dlúhá brada takých bieše.

v dětinském věku 317 (= dětském)

dětinství 7 (= dětství)

hned od počátku 36, hned v samý den svého korunování 88 hned na místě 7. Nyní dere se i do písma vulgární forma hnedle: ztichne hnedle Vrchl. Pís. pout. XVIII. Sama Osvěta, jazyka tak dbalá, otiskuje ji od spisovatele, jehož úvodní články v Nár. Listech se prozrazujou slovem od něho utvořeným a toliko jemu vlastním: každýkoliv.

chudé památky té doby 339, chudé zprávy 274 (šp. sporé).

kochati se v naději 174, rozkochati se v událostech 208, kochati se počtem přívrženců̊v 76

kdo si koupil městiště 105. Nyní často čítáme zakoupit, které značí nedokoupiť, ale více než zamluviť si.

ničeho lichého do ní se nedomníval 46 (= zlého, špatného), liché postavení 114

lišil se i posledního zbytku 274 (лишиться), co vítěz lišiti se odměny, o kterou zápasil 360. (Nyní germ. přijít o něco.) Lišiti se něčeho není v češt. rusizm, jak by leckdo ukvapeně myslil; čtemeť Leg. Kat. 60 buď utěšena, všie radosti nezlišena (= nezbavena).

neřád 199, 228 (= zlořád)

neokrouchanost 336 (= neohrabanost)

poslední vůli, kterouž nicméně zase měnil 42 (nihilominus) 61, 64, 10

do Nízozemí 12, v Nízozemích 13, v Nízozemsku 12, 156

opověd války 189 (= opovědění)

osuhle přísný 279

neoštídaje se skutky ani slovy, aby získal Dušana 107

oukony 392, 404, slavnostního toho oukonu 408 (Act, Function)

pro ten pád 55 (= případ, случай), pro ten případ, kdyby stal se císařem 63 — ustanovil ho po případu i dědicem 298

rok, jímž se počíná naše vypravování 225, rozdíl takový počal se panováním Marie Theresie 387, počínalo se soudní jednání 405, 407, vyjednávání tím skončilo se 95, ale také bez se: příměří skončilo skutečným pokojem 158

nebylo pomyslu na vlast 233 (-šlení)

zasluhuje poroku 211, zdvihne se porok R. 219

syna poručiti do přátelství Karla V. 202, poroučel a chválil tu zásadu 152, poroučel za vzor R. 204, novoty poroučejí R. 222 (doporučujou)

nepřátelé potáhli do spolku svého i Waldemara 169, potáhlo záhubu za sebou 197

nepotativ se do povah ani chvalných ani nechvalných 5 (Charakterseiten, -züge)

povídce, že by ho byli chtěli otráviti, odpíral i sám 339 (= povídačce)

cena zlaté bully přeháněna byla 157 (germ.)

zamezení všelikých přechvatův 233

návrh častěji přemítaný netoliko na přetřes vzat, ale i přijat 240

pod přikrytím, jakoby 297 (= záminka)

nepřišel o všecko 193, 212, přišel o své přívržence 350 je germ. České přijíti o něco znamená: přijíti říkat o něco, na př. přišel k nám o trakač = přišel prosit, abychom mu půjčili trakače. Stč. z r. 1441: Někteří posadili jsú se za mistry neokázavše ruky své před svými staršími, umějí-li to řemeslo právě dělati, a o to sú byli všickni mistři přišli před pány Starého města; páni položili jim rok.

vojsko s velikou puškou táhlo k dobývávání hradu 340 (cum pyxide magna). V staré češtině, jako dosud v pol. i rušt. puška = dělo, kanon; nynější mimo Tomka užívají toho slova místo ručnice.

Visconti všem knížatům rovně postaven byl 332 (má býť na roveň, v roveň, nebo adj. roven, jako správně stojí R. 236 staviti se v roveň s jinými)

rozjih 58 (= tání)

francouské jemnosti a spanilomravnosti 336 (galantnosti)

nelze se spoléhati 259

uraditi se zespolka 339

středověkost 149, 218, za středověku 155

domácí jejich sváry 250, 364; nyní často chybně nesváry

povinnosti, jichžto dítě nehned cele svědomo si býti může 172

teď 187 R. 319; jinde všude má P. nyní

určitých udavkův 199 (dat)

upřímo a bezprostředně 115, odjel upřímo do Svídnice 125, upřímo působil 230, článek tento upřímo čelil proti Purkartovi 313, upřímo a schválně 329

knížat neupřímých 318

podvoliti se výminkám pokoje 29 (conditio), smířiti se na těchto výminkách 52, základy a výminky 193 (nyní návodem Tomkovým podmínky). Ale P. užívá také výminka m. výjimka, výnimka: každému člověku bez výminky 29, s jedinou výminkou 63, všichni bez výminky 227. P. sám vida dvousmyslnost toho slova položil R. I. 218 do závorek (Ausnahmen von der Regel).

Karel vrátil se do Prahy zase 153, vrátiti se zase 27, 58, 82, 114, 122, 193, zřídka bez zase: vrátilo se do Čech 60, dožadoval se práv svých zase 89 (= zpět)

nehojných, ale poměrně vždy bohatých 109 (přece)

vojsko rozložilo se na zištném místě 26, 27

po ztrátě bitvy 76 (germ. m. po prohrané bitvě), ztratil při 145; ale strana vyhrávající 408.

Bezvědomě R. 420

bystromyslný 141 (= ostrovtipný)

číplost 391, 392 (štíhlost, stepilost sám P. vysvětluje; ščúplý valašsky, hanácky i pol.)

ona nesmí pokračovati zvolně, ale dlužna určitosti šetřiti 344 (= musí)

kterýchžto jsem dotekl 108 (bez se), dotýkaje králova bezmocí D. 4

onano duchem, tato hmotem 373, v celém oboru hmotův 389, celý hmotův svět 389, 392 (ze stč. homota, nyní hmota je lepší)

libostí nás cit tragičnosti kochává 409

jmen končících se souhláskami 130, jmeno na -ice se končící 138

světla i mrákoty 369, ve mrákotě a porobě hmotného světa 404

vyvesti se z nářkův 221 (= nařknutí)

názorce 406, 407, 408, 422 (= divák)

nedbou a nedomyslností vůdcův 236

z nedojípky 238, 405, 407

novořeké 400 (= dosud neslýchané)

duch jest tělo zvučné, příroda pak ohlasné 395

ochabělé polovičátnosti 303 (= malátné)

v omamu a zdání 335

zpráv podati neopominul 109

výpověd bez opravdění 395

sám sobě osměšněti 406 (směšným se státi)

plaskost 141 (Plattheit)

plodistvější obraznost 399

tím, čeho se dověděl, poděliti se s čtenáři 91

bez pokrývavosti 432 (= upřímně)

neprostředně 234, 235

působnost povinna míti základ 382, 344, 397 (= dlužna, musí, jako v polšt.)

předčivost 414

ve přítku čili ve středku 390 (centrum) arch.

protivořečení sobě samému 217

břidilství a prtáctví 219 (Pfuscherei und Hudelei)

pučení se bylin 82

původové 199 (= původci)

zuření rotničí 416 (Parteiwuth)

s rozlikami 195 (subst. k rozličný)

humor my bychom rozmarou pojmenovati mohli 409

stromu rozsochy a ratolesti 404

ruch (pohybování) 390 vysvětluje sám P. v závorkách

zlata ryzého 420

samost 414

přeskorou smrtí 320

sáhodlouhé a slátané jmeno 64 (z valaš. látať). Slátanina, slovo nyní všeobecně užívané za kompilace, Flickwerk, je tuším od Palackého. Jung. Sl. má látanina jen z Linde.

spravedlivost 82

starořečiti 202 (archaizovať)

starožitnost 322 (Alterthum, starý věk)

sudbě 309, 324 (ne osud, ale úsudek)

šálenství 82 (Wahn)

šálenost 142, šálenost mysli 416 (Wahnsinn)

tiché šumání lupenův 393, potůčkův 82

pokojíkův a tajemnic 421

tokem časův 148, 414 rus. теченіемъ; lépe než během, protože nám čas „utíká". — v běhu roku 1367 D. 179

ve vidomosti 408 (v tom, co je viděť)

sokové nevrovnali se jemu 314

vtípkové 145 (= vtipáčkové)

k jistému výpadku vésti 68 (= výsledek), výpadek jeho rozumování 318

zámotův 309

zapaliště 412 (Brennpunkt)

zemanství 149 (Landmannschaft)

radosti a želu 420.

Některé zaniklé osady na Znojemsku.

Píše Fr. V. Peřinka.

(Dokončení.)

13. Psáře.

V zemských deskách a v listinách archivu dominikánů Znojemských nalézáme velice často osadu Psáry nebo Psáře. Chytilův index k prvním dvěma kvaternům Brněnských desk zemských uvádí osadu Psáře jako neznámou, vĕrojatnĕ zaniklou.[1])

O jméně topickém praví prof. Prasek, že vesnice tato proto tak pojmenována, že přede mnohými sty lety v té dědině chovali královské nebo knížecí psy lovčí,[2]) ač Praskovi poloha zaniklých Psář není také asi známa.

[1]) Index pg. XL.

[2]) Časop. vlasten. muz. spolku Olom. XIV — 1897, pg. 45.

O dějinách vesnice této máme zprávy poměrně dosti bohaté. R. 1351 Archleb z Lechovic prodal Filipovi z Plavče dva lány s lesy v Psářích za 32 hřiven stříbrných peněz.[1]) To jest první a nejstarší zmínka. Od tohoto roku připomínají se nepřetržitě až po rok 1622.

Roku 1353 Hanuš z Horních Dunajovic postoupil paní Anně jednoho lánu v Psářích; tato pak paní Anna s Kačnou z Dunajovic zaměnila jiný lán v Tvořirazi za postoupený lán v Psářích.[2]) Téhož roku 1353 Hanuš z Dunajovic dal jeden lán v Tvořirazi a dva lány v Psářích sestře své Kačně věnem v ceně 30 hřiven stříbra.[3])

Roku 1356 Filip z Menhartic Filipovi z Kosník prodal za 40 hřiven stříbra všecko své zboží v Psářích s polnostmi, lukami, lesy a se všemi užitky.[4]) Roku 1358 Hanuš z Dunajovic prodal 2 lány v Psářích Filipovi z Kosník.[5]) Zdá se, že Filipovi z Kosník záleželo na tom, aby koupil celou ves Psáře; neboť roku 1358 kupuje od Zboře z Plavče všecek statek jeho se vším příslušenstvím v Psářích za 80 hřiven grošů,[6]) roku 1371 od Mikše z Plavče dvůr v Psářích se vším příslušenstvím a s lesy za 60 hř. gr.[7]) Poslední zmínka o Filipovi z Kosník na Psářích čte se v zemských deskách k roku 1376, kdy Jeníšovi z Tikovic a ženě jeho Kačně na sedmi lánech ve vsi Psářích zapisuje pět kop grošů věna.[8]) Kačna provdaná za Jeníše z Tikovic byla snad dcerou jeho. Psáře zdědil syn jeho Jan z Psář, který je zase tak prodával po kouscích, jak je kupoval Filip. Ještě roku 1376 přikoupil sice od Jaroše z Nynošova (?) poplužní dvůr se vším příslušenstvím a se všemi právy ve vsi Psářích,[9]) ale již roku 1378 prodal bratřím Haškovi a Petrovi z Lukova čtyři lány ve Psářích se všemi pertinenciemi[10]) a roku 1381 (výslovně čteme Jan z Kosník,

---

[1]) Z. d. II., 16, 58.
[2]) Z. d. III, 15.
[3]) Z. d III, 17.
[4]) Z. d. III, 160.
[5]) Z. d. III, 309.
[6]) Z. d. III, 312.
[7]) Z. d. V, 358
[8]) Z. d. VI, 297.
[9]) Z. d. VI, 289.
[10]) Z. d. VI, 561.

syn Filipův) prodal Lickovi z Lilče celé své zboží Psárské se vším příslušenstvím a se všemi allodiemi.[1])

Tím končí rod z Kosník jakožto držitel Psář. Málo která ves byla asi tak rozkouskována, jako tato. Části její drželi totiž původně, jak vidno z hořejšího, Archleb z Lechovic, Hanuš z Horních Dunajovic, Filip z Menhartic, Zboř z Plavče, Mikeš z Plavče a Jaroš z Nynošova. Všecky tyto díly sloučil Filip z Kosník, ale za dědice jeho Jana z Kosník na Psářích byly již zase roztrhány. Největší část měli vládykové Lilečtí (Lulč u Víškova).

R. 1385 Licek z Lilče zapsal své ženě Marketě 150 hř. grošů věna k ruce Bohuše z Ejvanče[2]), a roku 1390 Marketa z Tvořiraze postupuje celého svého věna, upsaného na vsech Tvořirazi a Psářích, Bočkovi ze Želetic a Petrovi z Kyjovic.[3]) Ale již r. 1399 táž Marketa bere na spolek syny Adama a Ondřeje jakož i druhého muže svého Vilíma řečeného Kyj (z Kyjovic) na věno své v Tvořirazi a Psářích, které měla po prvním muži.[4])

Syn její Ondřej z Tvořiraze bere sestru svou Annu a muže jejího Zikmunda z Plavče na spolek zboží svého v Tvořirazi a Psářích[5]) a postupuje Vilímovi Kyjovi z Hartmanic 5 hř. gr. ročního platu na lidech poplatných na 50 hřivnách grošů ve vsi Psářích.[6]) Téhož roku také Jakub z Bohušic upisuje ženě své Kateřině 20 hř. gr. věna na čtyřech lánech a lukách v Psářích.[7])

Roku 1406 v pátek přede dnem sv. panny Barbory Petr z Kyjovic „pohoním Vilíma Kyje z toho zboží Tvořirázi a Psář i toho každého, kdož by to zboží držel, nebo jsem prvé to zboží kúpil, protože učinil se mnú trh o to zboží Tvořehráze a Psár, a na to jemu dal 23 hř. gr., a k tomu měl u mne vzít dva hynsty (Hengst = hřebec) ve 4 a ve 40 hřivnách; tu vzal ty peníze ode mne a hynstóv nechal státi, aniž chtěl vzíti, až mezi tím jeden hynst oslnul (oslepl), a tak trh, jakž se mnú smluvil, před se nešel; toho pokládám 77 marek grošů".[8]) Výsledek není znám.

---

[1]) Z. d. VI. 792.
[2]) Z. d. VII, 82.
[3]) Z. d. VII. 913.
[4]) Z. d. VIII, 289.
[5]) Z. d. VIII, 445.
[6]) Z. d. VIII, 444.
[7]) Z. d. VIII, 289.
[8]) Brandl, Půhony II, 39. čís. 186.

Téhož roku Jan ze Psář Jakoubkovi Ocáskovi z Bohušic prodal dědičně čtyři osedlé lány ve vsi Psářích se vším příslušenstvím.[1])

Roku 1408 v pátek před sv. Duchem opětně jednal soud v Brně o zboží v Psářích. Anna, vdova někdy Petra Kyjovce, pohoní Ondřeje z Tvořiraze, protože ona se svým mužem nebožcem Petrem byli jsú kúpili od Vilíma Kyje deset hřiven platu tu v Tvořehrazích[2]) a ve Psářích; tu ona jemu Vilímu Kyji na tu kúpi zavdala 22 kop grošů hotových peněz, tu on jí slíbil za ty peníze, potom to se jí nekonalo, aniž těchto peněz jí po dnešní den zaplatil.[3]) Nálezy však nejsou poznamenány ani k Petrovu ani k Anninu Půhonu.

Kupy či trhy a prodeje — více neznáme v této době nic. R. 1416 Jakub řečený Ocásek z Bohušic prodal Anežce z Bohunic dvůr lenní (allodiální) sestávající ze čtyř lánů ve Psářích.[4]) Anežka z Bohunic však hned vzala na spolek Jana Talafúsova z Říčan na zboží své Psárské.[5]) Téhož roku Jakub z Martinic převedl věno ženy své Kateřiny 20 hř. gr. ze zboží Psárského na Martinice — ves podobně zaniklou, druhdy poblíže Lesonic (u Mor. Budějovic).[6]) Tou dobou jmenuje se linie rodu z Kyjovic, která držela Tvořiraz a Psáře, ze Psář. R. 1418 Jan, syn Talafúsův z Plavče, pohoní Anežku Janovu ženu z Psáře[7]) a roku 1420 týž Janek z Plavče, pohoní tutéž Anežku ze Psář.[8]) Ještě jednou čteme o Anežce ze Psář k r. 1420, když totiž muže svého Jana z Tannfelda bere na spolek na zboží své v Psářích. Tehdy připomíná se výslovně dcerou Hanušovou z Dunajovic.[9])

Za války husitské nebyly vedeny ani desky zemské ani knihy půhonné; každý měl plnou hlavu války a bitev a krve, takže záležitosti právní stály. Teprve po válce 1437 zase máme

---

1) Z. d. VIII, 510.

2) V listinách a pamětech XV. století čteme obyčejně Tvoř hráz, ač v nové době vykládá se topicon za složeninu slov tvořiti a raditi (stč. dělati) tedy Tvořiraz (ani ne Tvořiráz).

3) Brandl, Půhony II, 123 čís. 534.

4) Z. d. XI, 246.

5) Z. d. XI, 247.

6) Z d XI, 293.

7) Půh ny, III, pg 26 čís 111

8) Ibid. III, 60 čís. 250

9) Z. d XII, 75

písemnou zmínku o zaniklé vsi Psářích. Ondřej z Tvořiraze Zigmundovi z Plavče dal právem věnným zapsati tři kopy grošů na dvoře a láně ve vsi Psářích,[1]) a roku 1464 Ješek z Tvořiraze vzal na spolek Františka z Libivy (?) na zboží své, které měl v Tvořirazi a Psárech a kdekoli jinde.[2])

Ale již roku 1481 dočítáme se v zemských deskách cúdy Brněnské, že Brikcí z Lilče a na Tvořirazi vtělil si do desk ves pustú Psáry.[3]) Zápis tento špatně četl P. Řehoř Volný, jenž uvádí k roku 1481, že Brigitta (!) z Lulče prodala Markovi z Lulče tvrz a ves Tvořiraz a ves pustou Psáry se dvory.[4])

Přece však ještě r. 1481 vedly se soudní spory o správu (soudní výmaz intabulovaných dluhů) pusté vsi Psár. Marek z Bučic pohoní Jošta Čelúda z Palovic z 1100 zlatých dobrých uherských peněz, že jest mu slíbil za správu vsi a zboží Tvořiraze a Psár, a toho mu spraviti nechce, a Marek z Bučic byl již o to nařčen, což vše chce správním listem pokázati.[5]) Podotýkám k tomu, že Tvořirazské zboží tou dobou mělo dva majitele: Licka z Lilče a z Dubňan a Marka z Bučic a na Tvořirazi.

Není nesnadno uhodnouti, jakým spůsobem zanikla ves tato, jsouc již roku 1481 pusta. Známo zajisté z dějin vlasti našich, že r. 1468 syn krále Jiřího, Viktorin z Kunštatu a z Poděbrad, válčil na Moravě s přesilou vojsk uherských, vedených zetěm krále Jiřího, Matyášem Korvinem, králem uherským. O této válce vypravují kroniky našich měst, že vedena byla se strany uherské zrovna barbarsky. Korvin pustošil a ničil krajiny, kterými táhl tak, že dějiny vlastenecké téměř neznají ukrutnější a nelidštější války.[6]) Roku 1468 v době od 17. dubna do 10. května válčeno bylo v okolí Znojma.[7]) Téhož roku 1468 král Matyáš Korvin marně pokoušel se o pevný hrad Jevišovský, sídlo pánů Jevišovských z Kunštatu erbu trojčáří, linie to téhož rodu, jehož jinou větví byla Poděbradská, ze které pocházel král Jiří.[8]) Že jiho-

---

[1]) Z. d. XII, 312.

[2]) Z. d. XIII, 84.

[3]) Z. d. kvatern 11 fol. 12. Vide Slavík, Č. M. M. 1895 pg. 50.

[4]) Wolný, Mähren III, 186.

[5]) Brandl, Půhony V. pg. 405 čís. 784.

[6]) Brandl, Kniha pro každého Moravana, II. vyd. pg. 209; Palacký, vydání Riegrovo, IV, 538.

[7]) Palacký l. c IV. p. 535—537.

[8]) Brandl, Kniha, pg. 339.

západní Morava, tedy bývalé úkrají Znojemské, byla hrozně popleněna a zpustošena válkou Jiříkovou s Korvinem, tvrdí dle důkladných studií i ředitel Slavík.[1]) — Tou dobou zničena zajisté také ves Psáře.

Ale samostatným statkem zůstala ves tato přece. R. 1500 Václav z Bučic prodal Tvořiraz a Psáry se dvorem za 1000 zlatých moravských dominikánskému klášteru sv. Kříže ve Znojmě.[2]) Tento kup ujednaný dle Hübnera teprve roku 1510 byl potvrzen králem Vladislavem II. Jagellonským listinou, datovanou v Uh. Brodě r. 1510 v den sv. Lucie (13. prosince).[3])

Roku 1521 dne 15. června zavazuje se Šebastian z Weitmile na Hrušovanech, že klášteru dominikánů Znojemských na odškodněnou všech úhon na polích a lukách, kterých utrpěl klášter tím, že Wajtmilnar zřídil rybník „Nevděk“ u Křídlovic, zřídí dva menší rybníčky v údolí Psárském řečeném Strahov.[4])

Dominikánský převor znojemský Daniel de Combali, rodák z Cremony, pronajal roku 1562 Psárské lučiny u vsi Tvořiraze čtrnácti sedlákům z Únanova a Kuchařovic za roční plat a dovoz dřeva ke klášteru do Znojma,[5]) a roku 1588 převor Antonín Arnold de Taurino, také Vlach, propachtoval Tvořiraz a Psáry na 15 let majiteli Jevišovic, Jindřichovi z Waldštejna za ročních 200 kop moravských a některé naturální dávky.[6])

Asi roku 1619 nebo 1620 byly louky Psárské klášteru sv. Kříže odňaty moci a saekularisovány Vilímem z Roupova, držitelem hradu Znojemského, neboť r. 1622 císař Ferdinand II. rozkázal Roupovci, by převorovi dominikánů Dominiku Stallhofrovi vrátil „louky v údolí Psárském pod rybníkem“.[7])

To jest poslední zmínka o vsi Psářích neb Psárech a také o jejich jméně.

Obyvatelé Tvořiraze dobře vědí o poloze této vsi, ale ani Volný, ani Chytil, ba ani Hübner neměli o ní tušení. Leželať ves

---

[1]) Slavík: „Kdy byla Morava nejvíce zpustošena?“ v Č. M. M. 1895 a téhož „Morava po válce třicítileté“ 1892, pg. 58.

[2]) Wolný, Mähr. III, 41.

[3]) Hübner, Znaim p 347 a 349.

[4]) Ibid. pg. 348.

[5]) Ibid. pg. 351.

[6]) Ibid. pg. 353.

[7]) Ibidem pg. 356. Rovněž listiny dominikánův.

tato na pozemcích nyní v katastru Tvořirazském mezi Tvořirazí, Kuchařovicemi a Únanovem. Při hlubším orání a kopání nezřídka přichází se na základy bývalého dvora Psárského asi 1300 m jihozápadně obce Tvořiraze a 400 m jižně silnice vedoucí do Znojma na parcellách 1117, 1120—1138, 1098, 1097, 1093 a 1087. Plán vsi této dle pověsti choval se na zámečku v Tvořirazi, odkudž prý přenesen byl do kláštera ve Znojmě. Leč není ho tam.

14. Šenkenberk.

Na mapě Moravy, kterou roku 1818 vydal důchodní Beyer, spatřujeme v lesích mezi Olbramkostelem a Vracovicemi naznačenou bezejmennou zříceninu. Jsou to ssutiny bývalého hradu Šenkenberka, který druhdy také Šimberkem se jmenuje a na mapě specialní jako Tymberk je poznamenán. Pod tímto hradem bývala druhdy ves Šenkenberk, která již roku 1548 se připomíná jako pustá. Dějiny hrádku tohoto nejsou sice příliš pestré, ale poněvadž o nich dosud nikde nebylo psáno soustavně, neváháme je tuto položiti.

První zmínka o Šenkenberce a majitelích děje se k roku 1325 dne 21. dubna (XI. Cal. Maji), kdy král český Jan Lucemburský dovoluje Hrutovi z Ruthenštejna,[1]) by prodal ves Chlupice u Hostěradic zeti svému Henrico de Schenkenberg za 250 hř. stř. moravského rázu a váhy.[2]) Tento Jindřich (Heinrich de Schengenberck) čten jest ještě r. 1337 dne 5. března jako svědek na listině kláštera Luckého[3]) a znovu r. 1338 dne 25. července na listině vydané o patronát kostela v Mikulovicích u Znojma pro klášter v Pustiměři,[4]) a posléze roku 1343 dne 12. září na listině Lucké rovněž jako svědek.[5]) Mělo svědectví jeho zajisté váhu.

Roku 1353 Marquardus de Schenkemberg postupuje Přibíkovi z Jekve polovici hradu Šenkenberka se vším příslušenstvím, s lesy, lukami, pastvinami a všemi právy, jakož vše to sám držel a užíval, mimo ves Žerůtky u Olbramkostela.[6]) Druhá polovice hradu ná-

[1]) Dosavadní ssutiny Rukštejna mezi Brtnicí a Přímělkovem

[2]) Chytil, C. d M. VI, 221 n 285.

[3]) Chytil, C. d. M. VII, 105 n. 154.

[4]) Chytil, C. d. M. VII, 149 a 150 čís. 204 a 205.

[5]) Henrich von Schemgernberch. Chytil, C. d. M. VII, 367 n. 500.

[6]) Z. d. III, 10. Przibconi de Gyekwa, Gyequa. Index z. d. o tomto místním jméně píše: unbekannt. (Ves tato jest Jíkev u Loučína na Nymbursku.)

ležela tou dobou Protivovi de Schenkemberg, který jí tehdy (1353) postupuje Přibíkovi z Jekvy[1]) (Volný píše z Jíkvy a po druhé z Pokowy) s těmiže právy a podmínkami, jako první půle postupuje Markvart.[2]) Tento Procziwa von schenkenberch jest ještě k roku 1356 na listině bez data.[3]) S oběma bratry Protivou i Markvartem setkáváme se ještě roku 1358, kdy postupují svého dvora v Ratiškovicích paní Jutce.[4]) Psali se tedy nadále ze Šenkenberka, ačkoliv hradu již nedrželi. V této době jsou již dosti četné případy, že zemané a vládykové píší se po původním svém sídle, třeba bylo již v rukou jiných rodův. Původně psali se vždy dle nového bydla, čímž nezřídka ocítá se historik na rozpacích, kterému rodu toho neb onoho pána má přičísti.

Roku 1360 Proczko (Protiva?) de Schenkenberg prodal půl hradu Šenkenberka, půl vsi Nepicz,[5]) půl vsi in Wilkow,[6]) půl vsi in Miliczow,[7]) půl popluží se třemi lány in Syrotka[8]) a půl vsi in Hostyehradek[9]) s polovicí veškerého příslušenství za 510 hřiven pánům Jimramovi z Jakubova, Oldřichovi ze Želetavy a Raškovi z Borů.[10]) Druhou polovici hradu drželi Markvart ze Šenkenberka a bratr jeho Boček. Boček ze Šenkenberka vešel roku 1361 na svůj díl hradu s veškerým příslušenstvím na spolek s Oldřichem ze Želetavy,[11]) a Marquardus de Schennkemberg prodal svou část Jimramovi z Jakubova, Bočkovi a Oldřichovi ze Želetavy. Příslušenstvím jmenují se vsi Vepicz (Hypice), Wlkow, Miliczowicz (Mlíčovice), Hostyeradky (Hostěradky) a Zyrotka (Žerůtky).[12])

O zmíněném Markvartovi ze Šenkenberka dočítáme se v zemských deskách cúdy Brněnské, že měl za ženu Johanku,

[1]) Z. d. III. 11.
[2]) Snad Pokojov u Žďára.
[3]) Brandl, C. d. M. IX, 21 n. 27.
[4]) Z. d. III, 369.
[5]) Snad zaniklé Hypice u Vracovic.
[6]) Zaniklý Vlkov u Vracovic.
[7]) Zaniklé, později znovu zbudované Mlíčovice (Milleschitz).
[8]) Žerůtky u Olbramkostela.
[9]) Hostěradky zanikly; nyní v těch místech kolonie Fischhäusel.
[10]) Z. d. III, 560.
[11]) Z. d. IV, 16.
[12]) Z. d. IV, 30.

vdovu po Alšovi z Plavče. — K roku 1365 totiž čteme: Domina Johanca contoralis quondam Alschonis Plawcz Marquardo de Schenkunberch marito suo in Plawcz suum dotalicium 40 marcas jure perpetuo resignauit.[1]) Téhož roku také Markvard de Schenkenberch prodal Filipovi z Jakubova ve vsi Kaknovicích (neznámá, zajisté zaniklá) 15 lánů, rybáře a řeku za 120 kop grošů Pražských,[2]) ale již roku 1366 obvěnil svou ženu Johanku 150 hřivnami grošů Praž. na vsi Lupanovicích (zaniklá, bývala u Hostěradic) a dvou poplužích tamže.[3])

Nedlouho potom, již roku 1368 čteme o Jankovi ze Šenkenberka, jenž vyznává před úředníky soudu Brněnského, že zdědil třetinu zboží Lupanovského.[4]) Lupanovice však nezůstaly na dlouho v rukou bratří Šenkenberských, neboť již r. 1371 Markvart a Janek, bratří ze Šenkenberka, a Johanka, žena Markvartova, prodávají velebnému opatovi a konventu Luckého kláštera blíže Znojma villam Lupanowicze prope Hostyehradicz za 170 hřiven grošů.[5]) Poznamenáno budiž k tomu, že historik lucký Troschl vypravuje, že roku 1370 opat Otto koupil od jmenovaných bratří ves Chlupice.[6]) Totéž udává i Volný.[7]) Nesluší tuto rozuměti Lupanovice?

Po více než třicet let se o Šenkenberce a jeho majitelích neděje zmínka, až teprve roku 1406, kdy markrabí moravský Jošt prodává půl tvrze s poplužím, vsi Hypice (Epycze), Vlkov, Hostěradky, Žerůtky, Mličovice (Mylyczowicze) s poplužími, lidmi, s platy a dávkami, polnostmi, lučinami, lesy, rybníky, potoky, mezemi i hranicemi a se vším příslušenstvím Přechovi z Kojetic, propouštěje zároveň statek tento z lenního závazku.[8]) Jak se stal statek tento zeměpanským, právem-li odúmrtním či nějakým jiným titulem právním a kdo ho před tím držel feudálně, kdož by chtěl rozhodovati za skouposti pramenův?

---

[1]) Z. d. IV, 228 a 229.
[2]) Z. d. IV, 370.
[3]) Z. d. IV, 419.
[4]) Z. d. V, 137.
[5]) Z. d. V, 342.
[6]) Troschl „Series abbatum cannoniae Lucenae“, 1738 pg. 84 Beck, Notizenblatt 1869 l. c. pg. 46.
[7]) Wolný, Mähren, III, Znaimer Kreis, pg. 110 a 516.
[8]) Z. d. VIII, 607.

Přech z Kojetic ženě své Kateřině zapisuje r. 1406 věnem 200 hřiven grošů Pražských na tvrzi Šenkenberku se vším vzpomenutým příslušenstvím toliko mimo ves Mlíčovice.[1]) Kromě toho bere na spolek sestřence své Jindřicha a Ctibora z Bořečkovic[2]) na týž hrad a totéž příslušenství.[3])

Roku 1418 připomíná se opětně týž Přech; tentokráte jmenuje se z Hrádku.[4]) Zapisuje druhé ženě své Maně na všem zboží Šenkenberském a celém fundu 130 kop gr. věnným právem; věno toto přijímá bratr obvěněné Jan z Hodic, a přivolují k němu bratři Jindřich a Ctibor z Bořečkovic, kteří mají spolek na toto zboží s Přechem.[5])

Právě stého roku po té byl Šenkenberk již poustkou. Roku 1517 Michal Einczinger z Einczinku prodává pustý hrádek jako příslušenství Nového Hrádku a tím zboží Jaroslavského Adamovi z Bačkovic.[6]) — Roku 1530 měl hrad Diviš Zdeněk Meziříčský z Lomnice.[7]) Pak se držitelé střídali rychle. Roku 1549 intabulují jej rukojmí za Vilíma Kunu z Kunštatu jako příslušenství Jaroslavic s pustou vsí téhož jména v hradním podhradí nejvyššímu pražskému purkrabí Volfovi Krajířovi z Krajku,[8]) roku 1558 Volf Krajíř prodal hrad Šimberk Petrovi Čertorejskému z Čertorej,[9]) s něhož, nepovědomo jakým spůsobem, přešel na Krajíře zpět, takže roku 1567 Vilím Krajíř z Krajku prodává Šimberk jakožto část statku Jaroslavského Mikuláši hraběti z Archa[10]) a r. 1596 za nebožce hrabí z Archa les při pustém zámku Šimberku Zikmundovi z Dietrichštejna, čímž hrad znovu spojen s Novým Hrádkem.[11])

Roku 1601 Zikmund z Dietrichštejna zámek pustý Šimberk prodává s Novým Hrádkem nejvyššímu moravskému komořímu

---

[1]) Z. d. VIII, 608.

[2]) Asi Bořikovice u Hrotovic.

[3]) Z. d. VIII, 609.

[4]) Nový Hrádek blíže Vranova, založený roku 1358 markrabím Janem Jindřichem. Nyní zřícenina Neuhäusel. Statek zeměpanský, lenní.

[5]) Z d VI, 509.

[6]) Z. d. XV, 4; Wolný, III, 294.

[7]) Vrbka „Heimatskunde des polit. Bezirkes Znaim" I, seš I, 19.

[8]) Z. d. XXII, 69.

[9]) Z. d. XXIV. 11.

[10]) Z. d. XXV, 7.

[11]) Z. d. XXVIII, 7.

Ladislavu Berkovi z Dubé a Lipého.[1]) Volný čte rok 1600.[2]) Roku 1613 Ladislav Berka, když mu bylo nařízeno, aby se vyprodal z Moravy pro nepořádky, které zavinil jakožto zemský hejtman moravský, prodává hrádek Janu Volfartovi Strejnovi ze Švarcenavy společně s Novým Hrádkem,[3]) a posléze r. 1618 jmenuje se již Tymberk naposledy. Prodávají jej poručníci statku Jana Volfarta Strejna ze Švarcenavy ke statku Vranovskému.[4])

Již roku 1517 připomíná se jako pustý. Kdy zpustl, domysliti se není nesnadno. Zajisté za války Korvinovy s Jiříkem Poděbradským. Že by však byl kdy býval loupežnickým hnízdem a že by proto byl markraběcími lidmi roku 1580 pobořen, jak vykládá plagiátor Vrbka,[5]) nelze dokázati. Svědčí proti bajce této již okolnost, že ještě dnes vzbuzují zříceniny pevného tohoto druhdy hradu opravdový obdiv.

O Janovi z Rušinova a o Janovi Hertvíkovi z Rušinova.

Sepsal JUDr. K. V. Adámek.

Mezi přední muže, kteří v dějinách našich za XV. věku měli vynikající účast, náleží zajisté Jan Hertvík z Rušinova. Nicméně některé zprávy spisovatelův o něm jsou dosti neurčity a nesprávny, jiné pak vztahují k osobě jeho i takové staré zápisy, jež se týkají staršího vládyky Rušinovského, Jana z Rušinova, jenž taktéž měl důležitý úkol v rozruchu památných dob XV. věku.

Některými novými zprávami, jež jsem uveřejnil[6]) r. 1887, prokázal jsem, že Jan Hertvík z Rušinova žil ještě r. 1487 a že

---

[1]) XXIX, 17.

[2]) Wolný, Mähren, III, 194.

[3]) Z. d. XXX, 51.

[4]) Z. d. XXXI, 16.

[5]) A. Vrbka: „Heimatskunde d. pol. Bezirkes Znaim“, 1898, díl I. seš. 1 pag. 13.

[6]) Časopis Musea království Českého 1887, str 273—275 a 525 (poznámka).

zemřel r. 1487 nebo 1488. Bylo však projeveno mínění, že některé zprávy tyto týkají se spíše syna jeho nebo příbuzného, a hájeno hledisko starší, které nijak nesouhlasí s připomenutou dobou úmrtí jeho.[1])

Nemohu jinak, než podle pravdy setrvati na úsudku, jejž jsem zaujal již r. 1887; neboť sluší dobře rozlišovati zprávy o Janovi z Rušinova, starším Hertvíkově příbuzném, a o Janovi Hertvíkovi z Rušinova.

Někteří spisovatelé se domnívali, že Jan Hertvík z Rušinova vstoupil do veřejnosti v mužném již věku za prvního politického projevu husitův, že totiž, když čeští a moravští páni za upálení M. Jana Husi r. 1415 posílali pohrůžný list koncilu do Kostnice, také Jan Hertvík z Rušinova se připojil k tomuto projevu.[2]) Ale mínění toto není potvrzeno listem oním. Shledáváme se tu pouze s ascendentem Janem z Rušinova a s některými příbuznými tohoto staršího vládyky Rušinovského, píšícími se po jiných tvrzích.

Roku 1398 připomínají se čtyři bratři z rodu Ostroženských vládyk, totiž Hertvík (označíme ho zkrátka: *A*), Janek (*B*), Trojan (*C*) a Jan (*D*). Exclusive do roku 1415 čteme o Hertvíkovi (*A*) na Spačicích r. 1405, o Jankovi (*B*) z Rušinova r. 1406 a j., o Trojanovi (*C*) z Běstviny r. 1401, kdežto při roku 1404. píše se: „seděním v Běstvině“, o Janovi (*D*) z Ostrožna r. 1401 a 1406. Ku stížnímu listu roku 1415 připojili své pečeti Jan z Ostrožna (pečeť 107., pokládáme ho za *D*), pak jiný Jan z Ostrožna (pečeť 248.) a Hertvík z Ostrožna (pečeť 321.). Tyto dva posléze jmenované pokládáme za descendenty Janovy (*D*). Dále pečetili Hertvík ze Spačic (pečeť 108., máme ho za *A*) a Jan z Rušinova (pečeť 264., máme ho za totožného s *B*). Čtvrtý bratr Trojan z Běstviny byl již asi roku 1415 mrtev. Hanušek z Běstviny (pečeť 103.) byl snad synem jeho. Rozrod byl by dle toho:

---

[1]) Časopis týž, 1887 str. 525 a sld.

[2]) Časopis týž, 1877 str. 153

?

A	B	C	D
Hertvík 1398, ze Spačic 1406, 1415 (108. pečeť)	Janek 1398, z Rušinova 1406, 1415 (264. pečeť) 1435 Janko de Russynow, 1455 Jan z Russyniowa, odjinud z Lichmburgka.	Trojan 1398, z Běstviny 1401. R. 1415 byl as již mrtev.	Jan 1398, z Ostrožna 1401, 1406, 1415 (pečeť 107).
V století XV. žil Ondřej ze Spačic, jenž měl děti Ryneše a Bětku.	Descendentem jeho byl Jan Hertvík z Rušinova 1455, seděním na Lichtenburce. Žil ještě r. 1487, skonal v tomto roce nebo r. 1488.	Descendentem jeho byl Hanušek z Běstviny 1415 (pečeť 103.)	V století XV. žili: Jan z Ostrožna 1415 (pečeť 248.). Hertvík z Ostrožna 1415 (pečeť 321.), seděním na Rabštýnku 1430, a Vilím z Ostrožna a na Rabštýnku 1437, 1450.
		V století XV. žil Martin z Běstviny a dcera jeho Dorota.	
		R. 1427, 1440 připomíná se Jan Sudlice z Běstviny.	

Descendenti Jana Hertvíka z Rušinova:

Jiřík z Rušinova 1487, 1491	Václav z Rušinova 1487, 1491

Zajisté jest tento rozrod přirozenější než toto[1]) sestavení:

?

A	B	C	D
Hertvík 1398 z Ostrožna 1415 (pečeť 321.)	Janek 1398 z Rušinova 1406, ale r. 1415 z Ostrožna (p. 248.)	Trojan 1398 z Běstviny 1401, 1404. R. 1415 byl již asi mrtev.	Jan 1398 z Ostrožna 1401, 1406, 1415 (pečeť 107.)

Jan Hertvík z Rušinova, r. 1415 však Jan z Rušinova (p. 264). Zemřel brzy po roce 1454	Hertvík ze Spačic 1415 (pečeť 108.)

---

[1]) Sestavené dle Časopisu Musea král. Českého 1877 str. 153 a sld. (B. Riegera: Jan Hertvík z Rušinova).

Neshledáváme nikde ani nejmenšího údaje nebo důvodu, jenž by osvědčoval správnost kombinace, že Jan Hertvík z Rušinova připomíná se r. 1415.

Dle našeho mínění i dle B. Riegerova mínění připomínají se na protestu z r. 1415 tři z Ostroženských bratří, totiž Hertvík (*A*), Jan (*D*) a Jan (*C*). O tomto míní B. Rieger, že je totožný s Jenem z Ostrožna (1415). Však v době před r. 1415 vždy Jan z Rušinova psal se Jenem z Rušinova, tak již roku 1406, dále r. 1410; i v pozdějších zprávách shledáváme se s Jenem z Rušinova, na př. Bartošek jmenuje ho: Janek miles de Russynow, též pak ve zprávě z r. 1455.

Ve století XV., jak zprávy tehdejší svědčí neklamně, žili zároveň dva vládykové z Rušinova, totiž Jan z Rušinova a Jan Hertvík z Rušinova.

Tito dva byli až dosud mnohdy našimi dějepisci pokládáni pravidelně za osobu jedinou, za Jana Hertvíka z Rušinova, o němž měli asi úsudek, jejž B. Rieger shrnul slovy: „jakož i sám“ (totiž Jan Hertvík z Rušinova) „psával se Jan z Rušinova“. Proto byla a jest arci pak směs: „Jan Hertvík z Rušinova“, hned zas „Hertvík Rušinovský“, „Jan z Rušinova“, „Jan Hertvík z Rousinova“ a j., takže se musíme uchýliti zpět k pramenům znova, abychom naznačili aspoň v hlavních rysech, které zprávy a zápisy týkají se staršího vládyky Rušinovského.

Jan z Rušinova (*B*) připomíná se již na sklonku XIV. věku (1398) a pak za I. polovice XV. věku několikrát (r. 1406 a j.). Roku 1415 připojil svou pečet ku stížnému listu na koncil Kostnický. Vildštejn i se zbožím Vilémovským patřil mu roku 1427. O rok později působil Jan z Rušinova při dobývání Lichnice, jež mu byla postoupena k věrné ruce. Správně o tomto postupu se zmiňuje Schaller (Topographie VI. 99), kdežto omylně píše Heber (Burgen IV. 104) „Johann Hartwig von Rausinow“ a jiní, jako na př. Hermenegild Jireček v Památkách archaeologických a místopisných (IV. 152) „Hertvík z Hrúsinova“, ač v Starých letopisech českých výslovně se klade k roku 1429: „sstúpili sú Lichtenburka panu J a n o v i Rúsinovskému i odtrhli od Lichtenburka“, a ve vydání Pokračování kronyky Beneše z Hořovic, jež uspořádal J. W. Zimmermann, na str. 110.: „Item sstaupili gsau Lichmburka panu J a n k o w i Ryssinowskému . .“, a ve Veleslavínově Kalendáři z r. 1590.: „Sirotci dobyli zámku Lichtmburka

a postaupili ho Janowi Russinowskému". Bartošek (v Dobnerových Monumentech I. str. 192) píše: „anno 1435 circa festum sanctorum Philippi et Jacobi Divissius Borzek . . . et dominus Janko miles de Russynow, qui tunc castrum Lichtmburg tenuit, circumvallaverunt Boemicalem". V letech 1446, 1448, 1449 po delší dobu hejtmanil Jan z Rušinova na Čáslavsku. R. 1450, 18. května, ve svém psaní zmiňují Norimberští o této působnosti jeho: „Jan von Raschinaw, rittere, haubtman Zaschlawers kreiss". Téhož roku účastnil se ve sporu Bedřicha ze Strážnice s jednotou Jiříkovou hejtman Jan z Rušinova. Bylť mezi předními v jednotě (Archiv Český II. 282), v níž stál i descendent jeho Jan Hertvík z Rušinova. Ještě roku 1452 jmenuje se mezi „hauptmany krajův" Jan z Rušinova, nikoliv Jan Hertvík z Rušinova. Byl-li hejtmanem kraje Čáslavského r. 1440 Jan Hertvík z Rušinova, jak o tom svědčí zápis na mír zemský čtyř spojených krajů, nebyl jím již roku potomního, neboť r. 1441 hejtmanil Mikuláš Trčka z Lípy, jejž pak, jak uvádí Ant. Rybička, vystřídal r. 1442 Jan z Rušinova. Poslední zprávy o Janovi z Rušinova nalézáme v roce 1455, když při prodeji dvora Vesce bratřími Haškem a Ctiborem z Otoslavic panoši Janovi z Perkova přicházejí jako svědci Jan z Rušinova, odjinud z Lichmburka a Hertvík z Rušinova a z Lichtenburka (Časopis Musea království Českého 1877, str. 151). Zpráva tato jest zajímavým a důležitým dokladem k mému hledisku. Jiný doklad, že dobře v starých zápisech rozeznává se mezi vrstevníky Jenem z Rušinova a Jenem Hertvíkem z Rušinova, obsažen jest v Archivě Českém I. 539 a 540, kdež jest zmínka o listě s majestátem císaře Zikmunda, v němž král zapisuje Janovi Hertvíkovi z Rušinova hrad Oheb, opatství Vilémovského, a o listech Jana z Rušinova, a sice okázal Burian z Lípy „list dobré vůle na 1000 kop gr. v tom majestátu, v nichž postoupil jemu Jan z Rušinova vsí Lužice, Malčínu i jiných", a list Jana z Rušinova, svědčící Chvalovi z Říčan na 500 kop gr., v nichž jemu postoupil tvrze Vlačic se všemi dvory a poplužími, načež pak bratří z Říčan postoupili jich Mikulášovi z Lípy.

O Janovi z Rušinova lze právem užiti slov, jichž mylně o Janu Hertvíkovi z Rušinova užil B. Rieger: „Zdá se, že dočkav se vysokého stáří, bylť asi k sedmdesátce, nedlouho potom skončil záslužný život svůj". Uvážíme-li, že s Jenem z Rušinova

shledáváme se již r. 1398 a 1406, zcela dobře můžeme mu čítati 70 let a, jelikož v zápisech z roku 1460 a let dalších nečiní se o něm zmínky, můžeme pokládati, že Jan z Rušinova, ascendent Jana Hertvíka z Rušinova, nepřežil roku 1460.

Že Jan Hertvík z Rušinova přežil rok 1460., nelze vyvrátiti poukazem na Hertvíka mladšího, o němž zvláště připomínána bývá účast jeho při prodeji hradu Rábštýnka na Chrudimsku. Ale v Reliquiích tabularum (II. 220) nenacházíme druhého Hertvíka. V Reliquiích čte se: „cum eo Johannes Hertwik de Russinowa et Zdenko de Nestiegewa et de Chuchla disbrigant hereditatibus omnibus habitis et habendis“. Že by byl dr. Jos. Emler ve vydání Reliquií druhého Hertvíka „přeskočil“, nesouhlasíme,[1]) uvažujíce velikou pečlivost vydavatele Reliquií, a poukazujeme též k Archivu Českému (III. 547), kdež Palacký podal výňatek tohoto zápisu (z D. D. XXI. 15), v němž taktéž připomíná jen: „a s ním Jan Hertvík z Rúsinowa a Zdeněk z Niestějewa a z Chuchla“. Tedy také tu připomíná se jediný Hertvík z Rušinova Byl-li by někde vedle Jana z Rušinova jmenován Hertvík mladší, připouští doložka tato výklad, že Jan Hertvík z Rušinova na rozdíl od svého ascendenta Jana byl zván mladším vládykou Rušinovským. Ostatně v archivních zápisech, jichž jsem použil r. 1887, neužívá se této doložky, aniž v jiných pramenech

[1]) Táborští psali zajisté v máji r. 1441 Janovi Hertvíkovi z Rušinova, Koldy se ujímajíce. Viz poznámku v listě jejich v Archivě Českém, I. 364. Nesprávně poukazuje se v Č. M. kr. Čes. 1877, str. 165, že pan Hertvík, maje tehdáž již kraj svůj v poli sebraný, odpověděl jim listem, jenž se čte v Archivě Českém, I. 366, i že z tohoto listu vysvítá povaha Jana Hertvíka z Rušinova. Srovnáváme-li list tento (A. Č. I. 366) s listem tamtéž na str. 368 a sld. tištěným, jímž Táborští odpovídali na list Mikulášovi Trčkovi z Lípy, jejž tento jim zaslal jako odpověď na list jejich, o němž v doušce listu Hyncovi z Pirkštejna se zmiňují a v němž zastávají sebe i Koldu proti výtkám Trčkovým, pochybujeme, že byl autorem listu onoho (A. Č. I. 366) Jan Hertvík z Rušinova, i máme za to, že spíše jej psal Mikuláš Trčka z Lípy. Zda-li a jakými slovy Jan Hertvík z Rušinova odpověděl, nevíme. Možná, že Mikuláš Trčka z Lípy odpověděl jim za všechny. Jan z Rušinova spolu s Hyncem Ptačkem z Pirkštejna psali v témž měsíci pánům z Rožmberka a z Hradce list, na Lichnici daný, aby proti Koldovi byli nápomocni, a oznamovali, kterak na pole táhnou na Koldu „na zhúbcí koruny naší a na nešlechetného člověka, ježto jest hlava všech těch zlostí“. Tím doplňujeme a opravujeme str. 72. a 73. J. M. Ludvíkových Památek hradu Náchoda a stranu 166 Časopisu Musea království Českého 1877.

soudobých, na př. v zápise z r. 1470. o prodeji dědictví v Hostovlicích, jež Hertvík z Rušinova jinak z Žestok prodal Slavatovi z Chlumu.

Zpráva z r. 1450 o tažení na Kostelec, jehož se účastnil s Janem z Rušinova Hertvík z Rušinova jest dokladem, že oba tito vládykové žili zároveň ještě na sklonku I. polovice XV. věku. Ještě r. 1455 připomínají se Jan z Rušinova odjinud z Lichmburgka a Jan Hertvík z Rušinova seděním na Lichtenburku.

O správnosti názoru, že Hertvík z Rušinova r. 1487 připomínaný jest totožný s tímto Janem Hertvíkem z Rušinova, svědčí i jména synův jeho. Ve studii B. Riegerově[1]) cituje se dle Reliquií tab., že r. 1491 prodávali Trčkům z Lípy, kteří po smrti Jana Hertvíka z Rušinova ujali Lichnici (Lichtenburk) a zboží Vilémovského kláštera, Jiřík a Václav, bratří z Rušinova, dědictví své, totiž Rušinov s tvrzí pustou a jiné. V zápise z r. 1488, z něhož jsme podali roku 1887 zprávy o posledních letech Jana Hertvíka z Rušinova, není nijaké zmínky o Hertvíkovi mladším z Rušinova, a písař výslovně připomíná: „przedstupiw pan Jan Smilný[2]) s panem Markwartem Sspinú, s Girzikem a s Waczwem bratrzimi s syny neboztika pana Hertwika z Russinowa, a tu przistoge przed nami oznamil nadepsaný pan Jan Smilný, gmenovanym Girziekowi a Waczwi przidal roku peniezom tiem . . Act. ff. 6. die Reliquiar. Anno 1488.“

Že Jiřík a Václav z Rušinova byli syny Jana Hertvíka z Rušinova, vysvítá ze zprávy výše připomenuté z r. 1491 a z tohoto zápisu z roku 1488, a dále i ze zprávy v Archivě Českém XII, str. 503, z níž jest zřejmo, že Hertvík mladší z Rušinova, na něhož někteří chtějí přikládati zprávy o jednáních v Chrudimi z r. 1488, není totožný s otcem Jiříka[3]) a Václava z Rušinova, neboť ještě r. 1502 pohnal Beneš ze Sendražic, správce purkrabství kraje hradeckého, Hertvíka z Rušinova, tedy mladšího, kdežto zápis z r. 1488 jmenuje Hertvíka z Rušinova, otce Jiříka a Václava, již nebožtíkem.

Zbývá ještě stanoviti přesněji dobu úmrtí Jana Hertvíka z Rušinova. Určíme ji takto: Hertvík z Rušinova jednal s panošem Smilným ze Sezemiček feria 4. ante b. Petri et Pauli 1487,

---

[1]) Časopis Musea království Českého 1877, str. 152.

[2]) Míní se tu Jan Smilný ze Sezemiček.

[3]) Jiřík z Rušinova žil ještě roku 1494 (Archiv Český X. 464).

tedy v prvých dnech června (asi 2. června), i měl na sv. Jiří nejblíže příštího (tedy 23. dubna 1488) zaplatiti. Krátce před vypršením této lhůty (20. dubna) požádali synové jeho o prodloužení její, jež jim pak bylo povoleno do nejbližšího Sv. Ducha. V zápise ze dne 20. dubna 1488 připomíná se vládyka Rušinovský nebožtíkem; zemřel tedy v době mezi 2. červnem 1487 a 20. dubnem 1488.[1])

Z rozmanitých zpráv a zápisův o vládycích z Rušinova seznáváme:

Není správno mínění, jako by již při r. 1406 byla zmínka o Janu Hertvíkovi z Rušinova. Nebylo dokázáno, že mezi šlechtou, jež r. 1415 připojila se k protestu proti koncilu Kostnickému, byl Jan Hertvík z Rušinova. Účastnil se pouze Jan z Rušinova a někteří příbuzní vládykové. Prameny a zápisy staré rozlišují dobře mezi Jenem z Rušinova a Jenem Hertvíkem z Rušinova, ale v novějších spisech nebývá dbáno tohoto rozdílu; neboť mnozí pokládají zprávy o Janovi z Rušinova za zprávy o Janovi Hertvíkovi z Rušinova. Ascendent Jana Hertvíka z Rušinova, Jan z Rušinova připomíná se zároveň s Jenem Hertvíkem z Rušinova ještě roku 1455, ale roku tohoto nepřežil dlouho. Jan Hertvík z Rušinova, jest teprve ve zprávě z roku 1488 připomínán jako nebožtík; zemřel mezi 2. červnem 1487 a 20. dubnem 1488. Kromě Jiříka a Václava z Rušinova, synův páně Hertvíkových, žil na sklonku XV. a s počátku XVI. věku Hertvík z Rušinova, jenž jest připomínán ještě r. 1502.[2]).

---

[1]) Dle sdělení Aloisa Gallata, ředitele městského úřadu v Chrudimi, vyskýtá se v tamních zápisech zpráva o panu Hertvíkovi z Rušinova, že r. 1483 kupoval od Jana z Kunčího dům, jejž téhož roku dal v rukojmí. R. 1488 byl již majitelem tohoto domu Petr Šindel, jenž jej koupil od Václava z Rušinova r. 1487. Jest podobno pravdě, že Jan Hertvík z Rušinova zemřel spíše r. 1487 nežli r. 1488.

[2]) Dovídáme se, že prof. Aug. Sedláček zjistil svědectví Jana, úročníka ze Skvořetína, v němž v souvislosti s rokem 1460 se osvědčuje, že nebožtík Janek, vladyka rušinovský, byl na Vilémově a potom na Lichtenburce. Především jest otázka, mínil-li tento svědek vůbec některého vládyku Rušinovského anebo snad někoho z hradní čeledi Lichnické (Lichtenburské). Na př. v zápisech Chrudimských, v nichž se k r. 1483 píše o Hertvíkovi z Rušinova, vyskytují se některé zprávy o Hertvíkovi, jež týkají se Martina Hertvíka z nedaleké vsi Kočího (osoby neurozené), jenž měl na př. r. 1498 jednání o dlub se svým švagrem Bartoněm a j. I kdybychom připustili, že Jan, úročník ze

Krevní kniha městečka Bojkovic.

Povšechná zpráva Jos. Klvaně.

(Dokončení.)

6. Žaloba na Jakuba a Juru syny neb. Maťúše z dědiny Hrozníkova[1]), kteřížto jsou pro zbojstvo a krádež při právě zdejším provazy na šibenici dne 20. 7bris léta 1677 ztrestáni.

Jakub a Jura již r. 1672 pro mnohé žaloby odsouzeni ke smrti provazem. Ale jednak, že vše i na trojím právu útrpném popírali, jednak, že za ně přimlouváno bylo, ano Juru i jedna dívka k stavu manželskému sobě vyptala, dána jim milost. Však brzy zase na ně proskakovaly řeči, a když měli se zodpovídati — poskrývali se. R. 1676 konečně dosvědčen Jakubůj (!) obchod (!) — přepadl formany Brúmovských židů s ševcem Sucholozským a jinými tovaryši a obral je dokonale. R. 1677 o jarmarku Trenčanském přepadli Jakub a Jura s jinými sedmi čtyři řezníky Hulínské nad Horní Súčí v Uhrách a obrali o peníze (80 R) a šaty, sbili a svázané v horách přes noc drželi. Den na to obrali zase Vyzovské soukenníky. Jura později chudému pastýři Bzovskému i kozu ukradl Na konec oba bratři polapeni a na právo Bojkovské postaveni jsou. V obšírném listu ze dne 14. 7bris 1677 žádají Bojkovští o naučení v Brodě.

Odpověď na týž psaní od vyššího práva. Na Jakuba a Juru již nyní ortel by se vydati mohl, ale přece bude dobře, když oba ještě podrobně, hlavně na pomocníky své při loupežích tázáni budou. Po odeslání takového dalšího šetření bude sledovati další ponaučení (14. 7bris 1677).

Druhé psaní k vyššímu právu. Oba lupiči, kteří pro porouchané povodní vězení Bojkovské na zámku Světlově opatřeni jsou, ani po dobrém,

---

Skvořetína, mínil některého vládyku Rušinovského, zdá se spíše, že mínil Jana z Rušinova, a to tím spíše, uváží-li se, že Jan z Rušinova ještě r. 1455 byl na Lichnici a dle tohoto sídla se „odjinud z Lichtenburka“ psal, dále že právě Jan z Rušinova bývá jmenován (též v zápise z r. 1398) Janek z Rušinova, a uváží-li se mimo jiné, že vskutku prameny po r 1460 se již nezmiňují o Janovi z Rušinova, kdežto Hertvík z Rušinova ještě žil r. 1487. I když pak se předpokládá, že ani ve jméně, jehož se svědectví týče, ani v letopočtu 1460 nestal se lapsus calami, jest ještě pochybno, v jaké souvislosti r. 1460 se připomíná ve zmíněném svědectví, a zvláště má-li a může-li býti pokládán rok 1460 za rok úmrtní oné osoby, o níž bylo svědčeno, či naznačuje-li dobu pobytu Janka z Rušinova na Vilémově a na Lichnici. Není také nemožno, že vlastně Jan, úročník ze Skvořetína, potvrdil, že byl r. 1460 nebožtík Jan na Vilémově a potom na Lichnici a že o Janovi mluvil jako o nebožtíkovi, aniž však tím chtěl říci, že r. 1460 byl Jan nebožtíkem, nýbrž že r. 1460 na Vilémově a potom na Lichnici byl Jan Hertvík, jenž byl nebožtíkem v době, když bylo svědčeno. Že pan Hertvík z Rušinova ještě r. 1460 byl živ, vysvítá z listu, jímž r. 1460 Soběslav z Miletínka zastavil tvrz Osice s dvorem poplužním a s příslušenstvím Burjanovi, Zdeňkovi a Mikulášovi, bratřím Trčkům z Lípy. K listu tomuto připojil na svědectví pečeť svou i pan Hertvík z Rušinova (Archiv Český XV. 232).

[1]) Hrozenkovští, poněvadž byli při samé hranici uherské a tak snadno mohli utéci do Uher, zabývali se nejvíce zbojstvem a krádežemi.

ani po vyhrožování trápením ničeho vyznati nechtěli. Za to přišli lidé ze Štítné a nové žaloby protiv ním pronesli, kteréž se přisílají v příloze. I žádají Bojkovští znova o další naučení (15. 7bris 1677).

Odpověď od vyššího práva. Lupiči měli by útrpným právem světlým býti ještě vyptáváni. Ale že by to mělo „dlouhé dilací času i také nebezpečnost, mnoho outraty a chudého lidu meškání za následek, posílá se ortel právní a s ním hned mistr popravní (20. 7bris 1677).

Ortel právní na Jakuba a Juru Matoušového z Hrozynkova (!) zní, ač ještě s milostí práva, aby oba provazem ztrestáni a na šibenici oběšeni byli (20. 7bris 1677).

7. („Tato akcí měla předěj vtažena býti“ — poznamenáno v knize Bojkovské).

Žaloba na Jana Plška, jinak Kostelanského, z dědiny Horní Súče, kterýžto proti nepořádnému dvojímu spojení manželství dne 17. 8bris 1687 při právě zdejším mečem za své konající (!) skutky ztrestán.

Plšek sloužil v Komně za pacholka, později stal se ovčákem. Tu namluvil si děvečku Annu, dceru neb. Jury Jančarového ze Bzového za manželku a skutečně s ní, udav místo pravého jména své příjmení, dne 1. Mai 1687 sezdán jest. Ale žena jeho prvá hledati jej přišla a doptala se na něj v Komně. Fojt komenský dal jej na to vzíti a do arestu na Světlov usaditi, odkudž do obecní kázně (!) Bojkovské dán jest. I žádají Bojkovští naučení (27. Junii 1687).

Odpověď od vyššího práva. Plšek budiž tázán, z jaké příčiny své příjmení změnil a jak se vlastně jmenoval po otci, dále od koho slyšel, že jeho prvá žena kdy muže před tím měla. Jeho uherská žena budiž vězením zadržána, a vyhledáváno vysvědčení od faráře, kde s Plškem byla sezdávána (4. Julii 1687).

Druhé psaní k vyššímu právu. Odesílá se výsledek výslechu i vysvědčení od faráře z Tury Pole. Žena Plškova, chudobná žebračka, ale hned po prvém svém sdělení dále odešla žebrotou a dosud vynalezena býti nemohla (11. Julii 1687).

(Další psaní ze 20. Aug. patrně nevepsáno).

Od vyššího práva odpověď na týž psaní. Sděluje se ortel na Plška s upozorněním, že dle J. cis a král. Milosti reskriptu, jenž se přikládá (sr. str. 252. roč. XXIV.) má právo do 14 dnů o rekurs pro gratia svým nákladem se ucházeti. Po uplynutí těch 14 dnů budiž ortel vykonán. Ortel zní na ztrestání mečem na hrdle až do smrti (29 Aug. 1687).

Následuje uvedený reskript, který J. cís. a král. Mil. ku královskému ouřadu hejtmanství zemskému v Moravě odeslati ráčila“ o odvolání se k appellační král. komoře do Prahy a pak ze dne 16. 7bris 1687 „naučení, kdyby budoucně hrdelní vězeň po vyšlém orteli dle prošlého J. cís. a král. Mil. reskriptu dilací žádal a milosti sobě pohledávati chtěl, jak a na který způsob se co konati a vyhotoviti dáti má.“

Další v knize uvedené věci jsou:

8. Proces „v příčině Anny Chovanicové z dědiny Hrádku, která zdržujíce se na Řetechově na panství Luhačovském,

zhřešíce, vlastní svůj plod zahubila a skrze to mečem ztrestána jest roku 1707." Process veden obvyklým způsobem, ale bez mučení. Do knihy krevní zapisovány při výslechu otázky a na ně dané odpovědi přesně, a to jednak obviněné, jednak Roziny Ťoťákové, pastýřky a hoferkyně, která dítě zabité objevila.

Ortel zněl na ztrestání mečem a proveden 27. Aug. 1707. Na konec uvedeny podrobně outraty při examinirování a exekuci právní, jež obnášely 22 R. 58 kr,, z nichž na panství Světlovské přišlo 15 R. 18²/₃ kr., na Luhačovské 7 R. 39¹/₃ kr.

9. Acta v příčině Josefa Příborského za příčinou, že tchána a tchýni svou, totiž Jana Mazače, bývalého mlynáře Záhorovského s manželkou jeho a s jedním přátelským děvčátkem jedem otrávil, zde při spravedlnosti kolem od spoda až k vrchu lámáním, pode dnem 22. Juli 1717 ztrestaný jest byl.

Na exameně dne 8. a 15. ledna 1717 konaném přiznal se Příborský, že otravu u Jakuba Punčocháře, žida Brodského, koupil a tchýni do těsta nasypal. Z koláčů jedla tchýně, tchán a děvčátko přátelské, a umřeli. O tom výslechu podána zpráva k „vysoce slavnej appellaci na hrad pražský se žádostí o naučení (tedy již ne do Brodu).

Druhý examen konán až 17. dubna 1717 a jest zase interogatoriemi a responsoriemi přímo do knihy zapsán. Zajímavo, že obviněný oslovuje se nikoliv „ty" než „vy". Příčinu otrávení udává obviněný, že mu tchán vyhrožoval zabitím i pantok na něj vzal. Žid Jakub Zahorovský mu otravu dal a kázal otcovi zadati. Tchán míval hořkosti se židem proto, že mu dluhů platit nechtěl a zlodějů jemu nadával. Od žida Jakuba Brodského také otravu koupil „pro potkány", ale na potkány jen polovice užil, ostatek s otravou žida Zahorovského „na omlad těsta" vysypal.

Examen Jakuba Oesterreichera, žida Zahorovského. Žid tvrdí, že s nebožtíkem tchánem zvláštních mrzutostí neměl a že Příborskému muší kamínek prodal na potkány, hned jak týž na mlýn se dostal, t j. před 3 neb 4 lety. Ovšem že Příborskému neradil, kterak tchána otráviti a též ho neprosil, „aby jej v té věci nepotahoval".

Naučení a sentence od appellace Pražské. Před vykonáním ortele nutno ještě Příborského před vyváděním z vězení i na rozhraní před smrtí tázati se, jak dalece židé oba jsou vinni.

Poslední sentencí na Příborského zní, že za živa zdola nahoru lámán, pak do kola vpleten a do povětří postaven býti má (Na hradě Pražském 18. Junii 1717). Václav hrabě z Kokořova, K. J. Kupec z Billenbergku podepsáni.

Příborský před smrtí všechno protiv židům odvolal. Že je udával, aby si pomohl a života prodloužil. Poprava konána 22. července 1717.

O tom dána zpráva do Prahy, na kterouž odtud nařízeno židy pustiti z arestu a útraty za Josefa Příborského, náležitě likvidirované, při král. tribunálu markrabství mor. pohledávati (24. listop. 1717). Nařízení ohledně židů zvláště do knihy vepsáno. Útraty za Příborského 127 R. 1 kr. zaplatilo panství Světlovské samo, jelikož poddaní Luhačovští se práva Bojkovského zvrhli.

10. Zápis ze dne 30. Aug. léta Páně 1719. Jan Mandinec z Podlopeníka Hrozynkovského ukradl J. M. paní Ryvajce v Bohuslavicích slaninu

a zavřen jest od 10. Máje 1719 v Bojkovském vězení. Při právních examinech nic více se na naň nedokázalo, a škoda učiněná byla příliš nepatrná. Proto propuštěn z vězení, ale má zaplatiti slaninu; když by někdy milostivá vrchnost jeho potřebovala a na zámek citírovala, zaručil se za něho rukoudáním Jan Jančí před právem pod statkem svým, že jeho na zámek dostaví.

11. Vydaný ortel na Jana Katěja z Hrozénkova od práva stanného městečka Bojkovic v r. 1721. Jan Katěja uloupil obilí s vozem v Těšově a slaninu paní Ryvayce poza horami a vůbec s kamarády mnohé zlodějské skutky na straně moravské provedl. I má býti na postrach jiným pokutou zloděje a zbujníka, totiž provazem ztrestán a na stromě zavěšen podle stanného práva.

(Na konec knihy napsáno ještě:

Vynešený ortel od vys. slav. král. appellací na Tomka Gabrielcového z Hrozníkova pode dnem . . . .)

Toť stručný obsah krevní knihy Bojkovské.

Dopisy Zikmunda Helta z Kementu p. Jáchymovi z Hradce od r. 1553—1558.

Podává Fr. Tischer.

(Dokončení.)

17.

Zikmund Helt z Kementu píše p. Jáchymovi z Hradce, že obdržel královský list, který má soudu zemskému dodán býti do Olomouce, a k sv. Václavu že se v Praze najíti dá. Dán v Znojmě, 31. ledna 1557.

V. Mti urozený pane, pane a kmotře na mne vždycky zvláště a milostivě laskavý, pán Buoh rač V. Mti dáti své svaté požehnání.

Dnes před obědy, budouc v kostele u bosáků, dodány mi jsou dva pakety s listy královskými, i od V. Mti tolikéž jsou mi z Prahy přineseny, a ty listy, které panu podkomořímu a mně svědčí, měly do Olomouce poslány býti; i jsou mi jakž výše dotčeno sem přineseny, a soud zemský v Olomouci zítra tejden jakž se drží.

Protož, jakžkoli jistě s velikou nepříležitostí mou, zítra přede dnem do Olomouce jedu a poručení JMké poddaně vyřídím; a v Praze k sněmu uloženému se bohda najíti dám.

Jest mi příliž těžko, nebyl jsem na Mezeříčí než čtyři dni, jakž jsem z Řezna přijel, a dnes jsem tam odsud jeti chtěl, než že ta jízda olomoucká v to vkročila, a bojím se, že budu obmeškán z strany svého veselí, nejsem doma nikda, a čas se přibližuje, a nic ještě správného nemám, vuole Boží a pána našeho se stím.

Prosím, račte mi odpustiti, že tak krátce VMti píši. Pán Buoh ví, že více chvíle nemám. S tím se lásce V. Mti až do smrti poroučím.

Dán v Znojmě, v neděli před Panny Marie Hromnic léta 1557.

Z. Helt m. p.

Se panem Žabkou v Olomouci o duo se vší pilností a pilněji než sobě samému jednati chci. Divím se tomu psaní panny abatyše v Králové klášteře, o čemž jsem nic nevěděl, a tak jsem panny neviděl, jakž tam kdysi v . . . ., jakž se se pannou shledám, nezamlčím jí toho.

Jeho milosti nejvyššímu panu, panu kancléři království Českého k vlastním rukám.

18.

Zikmund Helt z Kementu píše Jáchymovi z Hradce o přeložení svého svadebního veselí na 16. února, o obsazení zemského hejtmanství na Moravě a o sněmu moravském v Olomouci, pak odročení soudu zemského v Brně od 14. března do podzima. Dán v Brně, dne 16. ledna 1557.

Urozený pane, pane a kmotře mně zvláště a vždycky milostivě laskavý, pán Buoh rač V. Mti všecko nejlepší dáti, přál bych toho V. Mti srdečně rád. V. Mti oznamuji, že jsem toho nikterakž obrániti nemohl, než musil jsem k tomu dne včerejšího v Znojmě povolení dáti, že jest mi mého svadebního veselí až do outerního na den sv. Juliany panny, to jest 16. dne Februarii, odloženo. Jedno pro soud Olomoucký, druhé, že sestra páně maršálkova od této neděle příští v třech nedělích svou svadbu míti má. A tak kdyby se mou svadbou neprotáhlo, nemohli bychom přátel míti; již to tak býti musí, nuže vuole nedá. Auředníku pak svému jmenoval jsem den k jeho svadbě v neděli masopustní; já jsem se včera na schvali zde sjel s panem podkomořím; jedou pro potřebu JMtiké z strany toho ouřadu hejtmanského.

Tak jakž králi JMti k vlastním rukám psaní činíme, kteréž VMti beze vší pochybnosti od JMti dáno bude, proto jsme je k vlastním rukám napsali; neb račte věděti, že tam všech mlčelivého druhu míti neráčíte, a v pravé pravdě na své svědomí to VMti psáti mohu, že tak, jakž jsem já zde v zemi nyní jsouc, ledačehos se doptal, že podle všech spuosobů nemuože se pro JMkou lípe těšiti žádný k tomu ouřadu než pan Brtnický. Ač držím, že ty Rotty nedadí jemu mnoho hlasů, neb divné punty mají, budou jinam bíti: než ještě že toho dobrým duchem nečiní, než zhola, aby toho sobě dovedli, aby měli hejtmana po své vuoli, kterýžby nic nečinil v věcech JMké, že suma zle jest, a nehodí mi se psáti. Těm, kterým by dvěma JMká toho ouřadu přál, zajisté pravit V. Mti, že nejsou dobří na stranu pána našeho, o čemž bohda V. Mti gruntovně povím. A poněvadž pan Brtnický na sobě ouřad hejtmanský drží a prve jedním soudcím jest, muože to dobře býti, aby JMká nyní hejtmana neusazoval, než teprva kdyby ráčil do Prahy přijeti, neb výborně předce soud zemský se držeti bude moci, jedno ať JMká ráčí panu Brtnickému napsati, aby předce ouřad spravoval a soud se pořádně držel, a tolikéž do soudu ať JMká ráčí napsati, že JMt tak spěšně v ty cedule nahlídnouti a nyní jim hejtmana usaditi nemohl, aby předce dvě neděly vysadili a soudu neodkládali, poněvadž

příčin žádných hodných k odkladu JMká uznávati neráčí, nebo proto toto z strany toho soudu držení V. Mti píši, že se tomu rozumí, že by pro tu svadbu páně maršalkové sestry soudu odložiti chtěli. Pak račtež toho povážiti, co ta rota obmýšlí, pro jaké titěrky se má soudu odkládati, račte to JMké, pokudž se zdá V. Mti, předložiti.

Když JMká nyní předce bez dosazení hejtmana toho zanechati ráčí, zatím se JMti lípe obhlídne a zví JMt kdež jakési divné praktyky, jak by toho dovésti chtěli, aby po své vuoli hejtmana měli.

Pan Brtnický nikda v jejich rotách a praktykách nebýval, než pokojný člověk jest, a držím, že by se pánem svým v tom ouřadě spravoval. Věc jest JMké, nechť ráčí určiti, co račí.

Já zde drobet lidi znám proto, jakých druhův jsou, více prospěšné vypravení této pošty V. Mti psáti nemohu. Pan podkomoří z strany té summy jako ten z brody V. Mti chtěl posloužiti, již to opatřil, jakž z psaní jeho vyrozuměti ráčíte, cizím neštěstím se sluší káti; jak se[m] také na psaní nynějšího pana hejtmana tři osoby k ouřadu poznamenané dal. Neb jsem toho pominouti nemohl, poněvadž pán mne napoměl, abych jako jeden landtfrydník tři osoby pojmenoval. Já vždycky sem i tam jezdím a v několika dnech do Vídně jeti musím, nemoha toho pominouti, a byl bych hned odsud tam jel, než že s žádným vozem ani koněm ještě do Vídně nechci, nepřevážejí než pěší v Klosterneuburku.

S tím se vždycky ustavičné lásce V. Mké poroučím, pán Buoh rač dáti V. Mti své svaté požehnání.

Dán v Brně, v sobotu před sv. Antonínem léta 1557.

Z. Helt m. p.

Při tom sněmu v Olomouci odložili také soudu Brněnského, který se druhou neděli v postě drživá, až tam do podzimku; pak nemohu se nadiviti, proč tak lehce soudu odkládají, nemaje žádných k tomu zhola příčin. A kdyby jen v nejmenším punktíku JMké jaká překážka se při soudu stala, hned by omnes na JMt křičeli, a jim jest to hřích všední, když právem nejdou.

V. Mt. velice prosím, toto mé psaní, všecko, přečta, račte spáliti.

Nemohl jsem nikterakž toho na srdci míti, abych V. Mti neměl oznámiti. Srozuměl jsem tomu, když z Varšavy ten Ziška jel, že jest v knížetství Opavském štědře o tom mluvil, že budou v Moravě hejtmana hrlovaného míti, pak na čí outržku se to vztahuje, račte tomu dobře rozuměti, a tak více toho ledačehos bylo.

Pro milého pána Boha nechť JMká nepospíchá tím ouřadem, poněvadž może nyní tak v té váze dosazen býti.

19.

Sigmund Heldt von Kement, berichtet dem Kaiser von Mezeritsch, über die Umtriebe dreier Aufwiegler, als Christof Ruprecht Schuster, Paul Kropatsch und Georg Wolkensteiner gegen die Religion, ferner über ihre Bestrafung und endlich über die Abhaltung der Priminz eines aus Winterberg gekommenen Geistlichen in Prossnitz. Geben Meseřitsch d. 13. Febr. 1558.

Allerdurchlauchtigister, Grossmechtigister Römischer König, Allergnedigister Herr, Er. Kö. Mt. werden aus einem sondern beheimschen Schreiben, so Er. Mt. der H. Landteshauptmann und ich unterthenigist überschicken, genedigist vernehmen, was derselbe Christof Rurprecht Schurster, gutwillig ausgesagt und weil ich nit anders spüren mügen, dann dass er alles was ime bewusst, auf die fürgehaltene Interrogatorien anzeigt, hab ich ime nit wellen den Scharfrichter für die Augen stellen und ine schmecken lassen. Einmal ist es an deme, wo ine sein fürgesetzte Obrigkeit, dieselben Personen aus dem sitzenden Rath, nit darein gefürt und überett hetten, dass er sich in den Handl für sich selbst nit eingelassen. Die gedachten vier Personen, sonderlich aber die zweene, als der Paul Kropatsch und Georg Wolkensteiner, so noch heutiges Tags im sitzenden Rath sein in Villhandlungen diese Jahr her nemblich aber der Wolgensteiner so ein Apotheker ist, im verdacht und füernemblich der Schandtzedl und wiederhelber gewesen und nach und wie mier heut der Underkamerer schreibt, so ist es zu Olmücz noch nit gar laut und steckhen noch allerlei heimliche Parthicken darund. Denn ine meistes anhalten ist irtziger Zeit, dass nuer der Christof Rurprecht Schuester ledig wäre, wie dann die Abgesandten von Olmücz, als ich von Prag verruckt, denselben Tag am Freitag zum Bömischen Brod bei mir gewesen und gar vast gebeten, ich wolle doch das beste thuen, damit der Schuester an seiner Gesund nit verletzt sondern frei ledig gezelt oder doch, wo es nit anders sein khunnte der Stadt und des Lands verwiesen würde. Daraus E. Mt. genediglich abnemen mügen, warumben die Gesandten (doch nit alle) sich so hart bennemen umb seine Erledigung und dass sie am liebsten sehen wollten, dass sich der Schuester aus dem Staub machete.

Meinem einfältigen bedunkhen nach, haben E. Mt. gnüegsame billiche Ursachen nach dem Paul Kropatsch und Georgen Wolkensteiner auch den andern zween greifen zu lassen. Dann khumbt man durch diese oder andere guete Mittel der Sachen nit zeitlich füer, so ist es zu besorgen, sie werden uns dem Schein des Glaubens abermals ein neues feuer erweckhen, und etwa wieder ein oder zween verfürerische Predikanten aufwerfen. In Ansehung, dass etzliche selbst im Rath solichs treiben, darzue von etzlichen höhern Ständen Vertröstung haben und vermeinen, man wird Inen den Ruckhen halten, nachdem irtzt etwa vor 14 Tagen zu Prossnitz in dem Schönstätl zwo Meil Wegs von Olmücz zween unordentlichen Pfaffen, so neulich von Wittenberg aus dem Studio khumen, Ire Primitias alda zu Prossnitz in der Pfarrkirchen offentlich dem Wittenbergerischen Prauch nach, gehalten und doch bei dem Ambt das Sacrament nit eleviert dabei in die 16 Pfaffen und sonst eine grosse Menge Volks auch ire Herrschaft wie ich glaubwürdig bericht gewesen, weliches doch zuvor an denen Orten nie preuechlich, wohin sich nun die Sache wende E. Mt. werden Ime genediglich nachzudenken wissen.

E. K. Mt. will ich auch unterthenigist nit verhalten, dass ich neben dem Unterkammerer die Geistlichkeit beschickt, am Suntag Invocavit den 27. Junius gen Prynn einzukumen und zu morgens dem Handl den Anlehen halber abzuwarten und hat nit muegen der Tag, er angestellt werden, so wird er sich auch am besten schicken, dass wir die Sachen vor dem gewesnen landtag auch der Lands-Recht ansahen, und was wir bei Inen, so viel es

immer ohne Ihre sonder beschwernuss sein kann und mag ausrichten, das werdet E. Mt. jede Zeit in gehorsam anzeiget.

Und thue E. Kög. Mt. mich in tiefster demut zu Gnaden befehlen.

Geben Meseřitsch den 13. Tag Februarii Anno D. im 58.

E. Röm. Kögl. Mt. gehorsamster Diener

Sigmund Heldt m. p.

Der Röm. Königl. Mt. meinem allergnädigisten Herrn zu eigen Hand.

20.

Sigmund Helt von Kement, berichtet dem Könige über die bewilligten Hilfsgelder der Krone Böhmen und des Markgrafthums Mähren dann die Rattenzahlungen derselben. Geben Brünn den 8. März 1558.

Allerdurchlauchtigister, grossmechtigster Römischer König, allergenedigister Herr.

E. K. M. thue ich gehorsamist zu wissen, dass gestrigs Tags die Stände dieses Markgrafthumbs eben solche Geldhilf als in der Kron Böheimb E. K. Mt. undethenigist bewilliget; allein dass die Termin von der Kron Behaim underschiedlich, nemblich in phingst feyertagen soll sich der erst Termin einzunemen anfahen [anfangen] und in 14 Tagen erlegt, und der andere Termin vier Wochen nach Michaelis auch anzufahen und auch in 14 Tagen entricht werden.

So viel aber die unordentlichen Priesterschaft belangt, derselbe Artikel, weder der Juden halber, ist nit vermüg E. Mt. genedigisten Willen nach beschlossen, wie dann die Herren Commissarien soliches alles, auch was sonst mehr für Artikel die Stände an E. Mt. gelangen lassen, E. Mt. ungezweifels nach lengs gehorsamblich anzaigt haben.

Mit den geistlichen des Anlehen halben handlen meine zween Mitgesellen und ich on Underlass mit allem Fleiss, doch haben wir auf diesen Stund noch gar kein Bargeld eingenommen, dan die Handlung lässt sich sogar eilendts nit thuen, das Capitl zu Olmüz will nichts thuen, haben alles durchaus abgeschlagen, Wir sein aber der Willen, selbs von Iren Capitelgüetern jemandem den wir werden bekhumen müegen, bis in die Zehen Tausend Thaler zu versetzen. Es wäre dann Sach, dass E. Mt. sie ganz frei dieses Anlehen erlassen wollten, oder aber dass wir nit leüt mit Geldt gehaben möchten, so müssten wir es also stecken lassen und müsste ein ansehnliche Summa als nemblich zehen Tausendt Thaler an den fünfzig Tausenden abgeen, weliches E. Mt. nit ein kleine Zerrittung bringen werde.

Was hierinen ferner ausgericht würdet, soliches will E. Mt. auch der f. Dchl. meinem gnedigisten Herrn ich one allen Verzug in gehorsamb zu schreiben und thue E. Mt. mich in tiefster Demut zu Gnaden befelhen. Geben Prynn den 8 Tag Martii Anno D. Im Acht und fünfzigisten.

E. Röm. Kais. Mt.

unterthänigister gehorsamister Diener

Sigmund Heldt m. p.

Der Röm. Kai. Mt. meinem Allergnedigsten Herrn.

Cito cito ito issimo.

Umělecké a vědecké zprávy.

Nadání kostelu sv. Stanislava v Jemnici léta 1591. Ve visitační knize Teleckého dekanatu z roku 1662 čteme toto poznamenání:

Já Tas Mezřický z Lomnice, na Jemnici a hradě Veveří atd., nejvyšší sudí markrab. morav., pán dědičný města Jemnice a colator kostelův jeho sv. Jakuba a sv. Stanislava, na obnovení tohoto kostela, ut sup., nákladem svým vlastním, přidavše klenoty vejše v tabuli poznamenané, dobrovolně a s dobrým rozmyslem prohlídaje k časům budoucím, zápisem tímto vejše postaveným i tou archou, s erby mými jako nejmocnější a listem pečetmi od sebe erbův a dědicův mých a kterých koliv držitelův budoucích města Jemnice předně k cti a chvále Boží, potom ku památce rodu mého všeho, Jemnickým mým poddaným věrným s příležejícími [: však v moci mé kollatury z důchody erbův mejm i jiným potomkům, pokudžby toho nadání rušitelé nebyli, pozůstavuji :] nadávám a potvrzuji na časy budoucí, aby nikda žádný z potomkův mých erbovních i jinších budoucích držitelů města Jemnice moci neměl žádným vymyšleným spůsobem v tento i v druhý kostel sv. Jakuba i v školu jich jiné náboženství, proti augsburské a jiných evangelických učitelův, jenž pod obojí se vůbec jmenují, buď papežův římských, buď kteréhokoliv jiné sekty uvoditi, a toho, při kterém stojí, měniti a rušiti. Jestli by pak kdokoliv z potomkův mých a držitelův města Jemnice proti tomuto nadání mému mocí svou jaké jiné náboženství uvésti, jich měniti a uvésti chtěl, uvedl aneb měnil a rušil, ku potupě Pánu Bohu, mé, všeho rodu mého, jich Mil. pány soudce s pány sousedy k kollatuře té Jemnické přináležejícími k ochránění a zachování při tomto mém nadání Jemnických zmocňuji, tak aby moc plnou měli obyvatelům Jemnice i jiným k kollatuře přináležejícím zbrániti desátky [: z nichž chován má býti farář i s školou :] dávati a je se všemi jinými důchody té kollatury, pro rozmnožení cti a slávy Boží a k prospěchu mládeže markrab. tohoto i k větší památce rodu mého všeho k vyzdvižení školy tu v městě Jemnici podle též evangelických confessí obrátiti a nato professory hodné a učené muže, správce církve evangelické, chovati. Pán Bůh, ochránce tohoto mého z upřímného srdce nadání a při něm náboženství pravého, rač dáti požehnání. Na rušitele jeho pak a protivníky své pravdy, rač dopustiti zlořečení (I. Mojžíšových 28. kap. zapsána), jimiž jsa trestáni, k poznání pravdy Boží, by přišli, a činíc pokání, pokuty zlořečení věčného by dojíti mohli. Amen.

Dálo se obnovení tohoto kostela roku 1590. Ut sup. v tabuli stojí: Vyzdvižení této archy a v ní zapsání tohoto pobožného a dobrovolného mého nadání po obnovení jeho třetího dne měsíce března 1591. To vše za kněze Štěpána Váchy Krského, toho času faráře v Jemnici.

Když od narození Páně tisíc let
    Psalo se pět set osmdesát pět,
To čta, věř že vysoce urozený
    Pan Tas, pán ctný, Mezřický řečený
Z Lomnice na Jemnici i Němčicích

Velkých, hradě Veveří, Jaroměřicích,
Nejvyšší sudí moravského markrabství,
Řízením Božím jsa v tom důstojenství,
Chrám tento téměř spuštěný obnovil,
Vnitř i zevnitř nákladem svým učinil,
V němž vyzdvihl hrob ku památce rodu svého
V té straně, kde leží předkové jeho,
Nad to k dokázání své k Bohu důvěrnosti
I k církvi jeho náchylnosti,
Lásky křesťanské k vlasti i k poddaným
Daroval tento chrám klenotem drahým
Ke cti a chvále Pána Boha svého,
Učinil to vše ze srdce upřímného,
Dal kalich velký dvou masní[1]) stříbrný,
Drahým kamením perlami ozdobený,
Též dva svícny stříbrné pozlacené,
S konví velikou mistrovsky udělané,
Menší konve, medennici[2]) stříbrnou
Pro křtění dítek dal s nalívkou velkou.
Pán Bůh rač to k své cti, slávě přijíti,
Pánu darův těch hojně odměniti,
Propůjčíc zde šťastného panování,
Potom z sebou věčného královánt!

J. Beringer.

Literatura.

Inquisitio domorum hospitalis S. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidioecesim facta anno 1373. Z rukopisu Vatikánského vydal Václav Novotný v Historickém archivu České akademie, čís. 19. — V Praze 1901.

Rytířské řády středověké, z nichž nejstarším jest řád Johannitský, staly se netoliko předními nositeli ideje křesťanské, nýbrž i vydatnou podporou moci papežské. To ovšem platí jen za dobu válek křížových, kdy řády ty, jako vůbec veškero církevní zřízení, byly v plném rozkvětu mravním i hmotném. Později však nastal úpadek, a tedy i členové řádu Johannitského, kořistíce z výhod úkolům jeho poskytnutých, nedbali povinností předepsaných a oddávali se životu rozmařilému, k jakému vždy svádělo přílišné bohatství. Záhy vedeny proti Johannitům z roz-

[1]) dvoumázný.
[2]) mědĕnici.

ličných stran výtky a stížnosti, které nalezly ohlas také v některých bullách papežských, zvláště pak v bulle papeže Řehoře XI. z r. 1373, kterou nařizuje se všeobecná visitace statkův a osob řádových po všech krajích a která, položena byvši dle nařízení papežova v čelo zprávy o výsledku visitace, jest vytištěna v publikaci svrchu uvedené. Účelem hlavním této všeobecné visitace byla „reformacio status tocius religionis hospitalis s. Johannis Hierosolimitani, proch dolor in spiritualibus et temporalibus non modicum deformati“. Papež Řehoř XI. kromě toho zanášel se myšlénkou nové výpravy křížové, která ovšem v této době neujala se již, a i v tom měla mu býti podporou reforma řádu Svatojanského, u něhož doufal nalézti podnět k novému rozplamenění křesťanského nadšení; tak na př. z Čech mělo býti proti Turkům vypraveno 38 rytířů tohoto řádu s tolikéž štítonoši.

Pro historika má vedle uvedeného již momentu mravně sociálního publikace tato význam ten, že jednak dostává se nám odtud zpráv o hmotných příjmech členů tohoto řádu v Čechách, třebas udání dlužno pokládati za minimální, a pak že se tu určitě uvádí počet kommend českých, jichž bylo tehda dvanácte. Seznam statků však, které tehda Johannité drželi v Čechách, v této zprávě není uveden.

Spůsob vydání tohoto důležitého dokumentu, jejž Novotný opsal z originálu, chovaného v archivě Vatikánském, a uveřejnil v Histor. archivě České akademie, jest velmi pečliv a mnohem dokonalejší, než starší vydání tohoto rukopisu, jež pořídil Emler dle novějšího přepisu nalezeného v archivě řádu Maltézského v Praze a uveřejnil ve Zprávách král. čes. spol. náuk r. 1877. V tomto přepise je plno chyb, zvláště ve psaní jmén vlastních, tak že bylo nutno pramen ten učiniti badatelům přístupným dle originálu, což jest právě záslužným činem dra. V. Novotného.

Rud. Dvořák.

Listář královského věnného města Chrudimi. I. Privilegia městská a listy králů českých. Sebral K. Lábler. V Chrudimi. Nákladem Chrudimské spořitelny 1900.

Vydání pramenů městského práva království Českého vytkl si za úkol prof. dr. Jaromír Čelakovský, jenž dosud vydal privilegia Pražská a privilegia měst královských (tato do vojny hu-

sitské). Obrovský materiál bude vyžadovati ovšem práce veliké, než celé dílo bude vydáno.

Některá města pořídila si příruční sbírky svých listin. K nim přidružila se Chrudim nejnověji brožurou, v níž horlivý přítel památek starodávných K. Lábler publikoval privileje a listy královské. Sbírka má 53 čísla, počíná se základní listinou Nového Města Chrudimského (z polovice XIII. věku) a končí tržní výsadou z r. 1839. Pořadatel užil dílem originálů z archivu Chrudimského, dílem sbírky Čelakovského a částečně opisů, pořízených Zieglerem a j. Ve sbírce postrádáme nicméně některých listin obecně přístupných, na př. českého překladu privilegia krále Jana r. 1333 (správně 1337), pořízeného v 15. věku (viz Čelakovský, II., 324 a 325). Při čís. XXVIII. z r. 1459 podotýká se, že listina se nezachovala ani v opise. Dle všeho vůbec ani nebyla vydána a jest totožna s privilejem krále Jiřího r. 1464.

Pokud jsou privilegia otiskována dle originálů, snažil se pořadatel dojíti správného převodu na nynější jazyk spisovný a držel se celkem pravidel při vydávání Archivu Českého šetřených, byť místy zvláštnosti mluvy (na př.: slyšavše, věčnej, jsú) byly otřeny. Nicméně při tisku vloudila se řada tiskových omylů, jež ruší zvláště tam, kde otiskováno bylo dle starších nepřesných opisův. Na doklad uvádím na př. listinu XXVII., kdež vytištěno: subelitis (subditis), eristit (místo existit), fumiliter supplicatum gratenus (místo humiliter supplicatum, quatenus), imouare (místo innouare = innovare), corumpistis (!) petitionibus; rationa biliber (rationabiliter), uolentis (uolentes = volentes), inuolabile (inviolabile), reginali (místo: reginae), consulis (consules), conimfura (eorum iura), ingetioribus conim (!) a j.; taktéž za platem hofrychtáře vynechán patrně plat písařův. Český překlad této listiny se necituje, ač z příslušné literatury jest znám. V české listině XXVI. z r. 1459 má mimo jiné býti: „My Jiří, boží milostí (nikoli „z boží milosti") . . . vejvoda a Lužický markrabě věčnej těchto věcí paměti (= věčné paměti těchto věcí) . . . se kryjí (místo: se hrozí) . . . aby žádný nuzný mezi nimi nebyl (místo: mezi námi), zřécí . . . žádající nás (nikoli žádajíc i nás) . . . k její milosrdnej vuoli jakžkoli rušiti (nikoliv jakžkoliv musiti) . . . v náš velký hněv vpadne . . ." atd. V listu I. Crudin antiquam. Připomínajíce této vady, která nepadá ani tak na vrub pořadatelstva, jako spíše tisku, doporučujeme

přísnou revisi a opravu všech omylů za příležitosti vydání další části sbírky, zároveň přimlouváme se, by listiny byly tištěny přesně pravopisem své doby. Ostatně chválíme záslužnou snahu, vydáním této sbírky projevenou, aby totiž starobylé památky listinné širším kruhům, jimž vědecká díla jsou nepřístupna, byly učiněny známými. *M. Sokol.*

Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1900. Ročník III. (S pěti tabulkami.)

Věstník, vydávaný redakcí profesora V. Spitznera, jest jedinou ryze přírodovědeckou českou publikací na Moravě a vyniká objemem i úpravou nad Věstníky z let dřívějších, přinášeje řadu odborných článků, týkajících se hlavně přírodovědy moravské.

Prof. V. Spitzner podává ve stati „Z botanických cest dra. Eduarda Formánka po poloostrově Balkánském a na Východu“ soubornou zprávu o velkolepých výsledcích pilné práce zesnulého botanika moravského. Právem se tu jmenuje prof. F. předním badatelem mezi českými botaniky, „které odvaha, neúmorná píle a touha za výzkumem květeny“ zanesla do krajin Balkánských. Prof. F. uložil výsledky svých výzkumných cest do sborníků německých, a proto jest pro nás stať tato tím zajímavější, podávajíc jasný přehled o celém díle Formánkově. Objevilť více než 140 druhů rostlin vůbec nových.

Známý archaeolog pan J. Knies vysvětluje v obsáhlé stati „Pravěké nálezy jeskynní Balcarovy skály u Ostrova na vysočině Drahanské“, zajisté vítaný příspěvek ku poznání diluvialní zvířeny i člověka na Moravě, prokopav vlastním nákladem málo známou, ač ne příliš rozsáhlou, jeskyni. Pan autor popisuje některé geografické poměry zmíněné jeskyně, její rozlohu, sled zvrstvení náplavy a podobné. V náplavě nalezeny byly čtyři ohniště s četnými ostatky lidské činnosti, a získán veliký material kostí zvířat pravěkých, které jdou do sta tisíců. Seznam těchto zbytků zaujímá hlavní odstavec celé stati. Na čtyřech tabulkách jsou znázorněny nejčelnější tyto nálezy.

Karel Absolon otiskuje úryvek chystaného díla o naší jeskynní zvířeně ve stati „Studie o jeskynních šupinuškách“. Nastiňuje obraz o těchto nepatrných živočiších, pokud jsou rozšířeni po jeskyních Sloupských a j. Kateřinské. V prvním odstavci

popisuje jejich smyslové ústroje, jichž vzrůst a zakrnění jsou závislé na tmě nebo světle. V druhém jest popis dvou dosud neznámých rodů Schäfferia a Mesachorutes nn. gg. nn. spp., které znázorněny jsou podrobně na připojené tabulce světlotiskové. Třetí odstavec uvádí 46 druhů Collembol, poznaných ve zmíněných jeskyních; takto seznáno z jediného skupení jeskyň více druhů šupinušek, než jinde ve velkém zkoumaném území, a k tomu 13 forem jest vůbec nových. Čtvrtý odstavec obsahuje přehled nejvýznačnějších nalezišť, na nichž Collemboly jeskynní nejvíce se zdržují. Do textu vřazeno 25 různých vyobrazení.

Neobyčejně praktický a cenný jest klič k určování kůrovců od výborného našeho entomologa p. sekretáře Romualda Formánka „Kůrovci (Scolytidae) zemí Sudetských". Klíč jest podán srozumitelně a přehledně, obsahuje i četná data biologická, takže s radostí uvítají jej interessenti, hlavně lesníci, jimž nepatrní kůrovci jsou velmi zhoubným nepřítelem.

Fr. Kovář podává „Příspěvek ku květeně okolí Žďárského" uváděje formy bylinné pro okolí Žďára nové.

V. Spitzner v dodatečné stati „Dodatek ku článku o botanických cestách etc." zmiňuje se o poslední nešťastné cestě Formánkově, na níž nezapomenutelný učenec tragicky zahynul. V čele Věstníku jest i Formánkova podobizna.

Ve „Zprávách Klubu" dočítáme se o horlivé činnosti, kterou Klub rozvinul roku 1900. Mimo „Věstník" jest to hlavně popularisování přírodovědy pořádáním deseti přednášek, kterých Klub podnikl s velikým úspěchem morálním při značné účasti obecenstva. Školám rozdal Klub opětně cenné sbírky, poděliv od počátku své činnosti 47 vzdělávacích ústavů téměř 8000 kusy různých přírodnin. Byla tedy činnost Klubu všestranná, a jest vřele si přáti, aby Klub prostějovský byl ve snahách svých co nejúčinněji podporován. *Jos. Vališ.*

Zeměpis hospodářský. Díl II. Severní Amerika a Asie. Napsal Dr. Řežábek. V Praze 1898. Str. 379.

Spis tento jest soustavným pokračováním I. dílu Zeměpisu hospodářského, o kterém v tomto časopise r. 1896 byla řeč. Tam popsány byly jižní pevniny, tu líčí se Severní Amerika a Asie. Při každé ze zemí popisovaných přehledně vykládá se o poloze, o tvářnosti půdy, podnebí, politickém rozdělení, obyvatelstvě,

místopise a živnostech. Hlavní těžisko a váha přenesena na poměry hospodářské. Zájem čtoucího tím stoupá, a po ukončeni tohoto díla pracného, jak ani nemůže jinak býti při spracování materialu tak objemného, bude nám předveden obraz celkového vývoje hospodářského po celém světě, jak se právě jeví. Jako při díle minulém, tak i tu s počátku podán seznam pomůcek, jichž použito při spracování a jež svědčí o píli a snaze zbudovati obraz, pokud možno, úplný a správný. Poznati tu práci v pravdě mozolnou. Jest to největší původní kniha česká, která kdy v zeměpise byla u nás napsána.

Přesně vědecké líčení počíná Severní Amerikou, která rozdělena dle povahy půdy, politického rozdělení a vývoje hospodářského v šest oddílů: Střední Ameriku, Západní Indii, Mexiko, Spojené státy severoamerické, Britskou Ameriku a Gronsko. Při Střední Americe zajímavy jsou nad jiné projekty o prokopání průplavu středoamerického a srovnání jeho významu s významem průplavu Suezského. Západní Indie zajímá nás svým rozsáhlým a výnosným zemědělstvím a oživuje v paměti vzpomínku na poslední válku španělsko-americkou. Ne menší zájem budí Mexiko, země obdařená štědře dary přírodními, jichž bohatství počíná se již nyní využitkovati. Důkladně pojednáno o zemi hospodářsky vyspělé, jako jsou Spojené státy. Vidí se, k čemu vede hmotný blahobyt a svoboda: k rozvoji věd a netušenému pokroku v oboru každé lidské práce. Oplývají tyto státy vším, co z nich učiniti mohlo nejmocnější stát americký, který směle zasahuje do vývoje všech otázek světových. Soutěžením přibylých vystěhovalcův a využitím zkušeností, přinesených ze starých vlastí, dosáhly Spojené státy za jedno století tak mohutného rozvoje, že ve mnohém předčí i Evropu. Rozkvětu těší se hlavně zemědělství, chov dobytka, těžení nerostů, průmysl a obchod a vynálézání a užívání rozmanitých strojů a zdokonalování jejich. K tomu druží se znamenité prostředky dopravné po moři i po suchu. — Dále načrtnut jasně stručnými rysy obraz Britické severní Ameriky, kde hlavním pramenem bohatství jest vykořisťování lesů, zvěrolov a dobývání nerostů, které předčí zemědělství a chov dobytka.

Větší část knihy zaujímá zevrubný popis Asie. Po všeobecném úvodě následuje výklad o Přední Asii, Východní Indii se souostrovím Malajským, pak o Střední Asii (Tibet, Východní Turkistan a Mongolsko) a Východní Asii (Čína, Mandžujsko,

Korea a Japan). Ruskou Asií (Sibiř, Ruská střední Asie a Kavkazsko) končí tento objemný díl. I tu věnuje se živnostem přední péče. Pozornost budí popis Iránu druhdy kvetoucího; tam obyvatelstvo přijavši od Arabů islam vrátilo se — což zajímavo — částečně ke kočovnému a pastýřskému životu. Panství anglické, jehož nejdůležitější částí jest Indie, potom Rus asijská a Čína překvapují svým bohatstvím všeho druhu. Již jméno Asie značí ohromnost a velikost.

I možno říci, že kniha přítomná obsahem svým předvádí mnoho nového, mnohem více, než spisy cizojazyčné toho druhu, a že činí dojem práce vážné. Všude jeví se největší propracovanost a určitý plán a cíl. V popředí vystupuje, jak již řečeno, národohospodářský zeměpis, jenž pro rozvoj lidstva evropského má nesmírnou důležitost. Význam jeho den ode dne stoupá kolonialní politikou námořských státův evropských. Jako přednost knihy sluší vytknouti, že při transkripci jmen čínských nosovky vyznačované písmenem *g* po *n* jsou vůbec pominuty (Pekin, Šanhaj, Honkon a t. d.). Tím předejde se zmatenému vyslovování a ještě podivnějšímu tvoření jmen přídavných, jež hojně u nás bývá na mapách, na př. záliv Tongkinský, kde *g* jest úplně zbytečno.

Dr. F. Nerad.

Čína. Popis říše, národa, jeho mravů a obyčejů. Napsal prof. Dr. Rudolf Dvořák. Praha 1900. Str. 189.

Jest to kniha zajímavá a do jisté míry obrana Číny. Původce její jest z prvních sinologů doby naší. Význam její tkví v tom, že dle klassické literatury čínské vykládá se, čím jednou Čína byla a co tvoří podstatu individuality čínské a jest právem chloubou Číňanovou a co ve mnohém podává klíč k nynějším smutným poměrům čínským. Bylať kdys Čína státem slavným, kde kvetlo štěstí, a kde lid za vlády „syna slunce“ žil spokojeně. Jak dokonce jinak jest v době nynější, kdy volá se po vyléčení Číny, tohoto „východoasijského chorého muže“. To se má státi vnášením do Činy t. zv. evropské civilisace. Čína neplatí více za stát, se kterým by bylo nutno počítati buď jako s odpůrcem, nebo jako se spojencem, nýbrž hledí se na ni jako na dobrou kořist, nebo na zemi, kterou možno uvésti v jistý druh poddanství.

Předem poučuje p. spis., jaká jsou jména Číny a jaký jich vznik a rozšíření; potom jaká její poloha, hranice, velikost. Máť vlastní Čína 5,361.100 km² a 419,857.300 obyvatelů, se zeměmi poplatnými 11,046.100 km² a 429,108.206 obyvatelů, tedy co do velikosti jest to třetí stát světový. Po té předmětem úvah stává se vlastní Čína. Tu je vše nové, zvláštní. S jakou účastí čteme o největší stavbě světové, čínské zdi! Z ní bylo by možno pořiditi obyčejnou zeď, která by dvakráte objímala celou zemi. Neméně poutá výklad o císařském průplavě, velkolepé to stavbě, výsledku obrovské práce, jíž účastnila se celá říše, a jež má velkou důležitost nejen pro dopravu, ale i pro zavodňování, ano i pro výživu, chovajíc hojně chutných ryb. — Ale hlavní podstata celého spisu spočívá v líčení obyvatelstva, typu jeho, vnějšku (za mužskou statnost pokládá se tlusté tělo, dlouhé nehty a malé nohy), stavby obydlí, vesnic a měst dle jednotného plánu do úhlů světa; dále v líčení povahy čínské, jež jeví zručnost, úžasnou vytrvalost, skromnost, střídmost, obezřetnost, lakotnou šetrnost, podlízavou zdvořilost, uhlazenost atd., pak lásku k vlasti, příbuzným a nenávist k cizím ďáblům, jak jsou Evropané v Číně nazýváni. Stejně poučným jest vypravování o čínské společnosti, o rolnictví, rodině, státu, náboženství, jazyku, písmu, literatuře, umění a průmyslu.

V díle tomto dočítáme se i o příčinách nevraživosti Číňanů na Evropany. Jsou mnohé. První z nich je vtírání se Evropanů do Číny a vykořisťování domorodců, podceňování všeho, na čem si Číňan zakládá, bezohledné vystupování a nešetření i nejjednodušších společenských forem. Neboť nic nepřešlo tak do krve národa čínského jako právě zdvořilost. Diplomacie evropská po válce čínskojaponské pranic nešetřila onoho poklonkování čínského, které se jí zdálo směšným, a ještě hůře bylo po zaujetí Kiaočau Němci. Německý zástupce v Pekinu choval se jako surový šikovatel proti tvrdohlavým rekrutům, libuje si v ustavičných vyhrůžkách. Druzí, vidouce výsledky, následovali příkladu jeho. Tím se stalo, že osvícení živlové opustili tunliyamen a nahrazeni osobnostmi pochybné ceny. Druhou příčinou jest to, že přímo násilně otevřeny síně cís. paláce, a císař, „syn nebes“ přinucen sestoupiti s mraků na zemi. Císařovna donucena přijmouti evropské dámy a říkati jim laskavosti. Toto jednání Evropanů podrylo v očích Číňanů autoritu čínské vlády a vyvolalo v nich pochopitelnou

trpkost a pocity uraženosti. Třetí příčinou jest spůsob rozšiřování křesťanství, jež v nejnovější době uznáno jako rovnocenné náboženství. To mělo za následek reakci a stíhání křesťanů, k němuž nemálo přispívá nepoměrné množství missionářů jednotlivých vyznání a jich zvýšená konkurrence a nejvíce špatný výběr sil, jež nemajíce potřebného taktu ve styku s Číňany, nedovedou v nich buditi úctu. Platí to hlavně o protestantech, jichž jednotlivé sekty nepodléhajíce dozoru, posílají do Číny lidi, již by doma nedovedli buditi pozornost a kteří nejsou apoštoly míru, ale rušiteli jeho. Další příčinou nechuti k cizincům jest, že Číňané od Evropanů naučili se jen nectnostem: missionáři naučili je šňupati, Mandžuové zavedli kouření, Angličané rozšířili požívání opia, jež smutně podrývá veškeru společnost čínskou. Konečně velkou nedůvěru jeví Číňané co se týče stavby železnic. V nich nevidí prospěch, nýbrž škodu. Chudáci prodají pozemky na dráhu, peníze utratí a nových pozemků se nedomohou. Tím Čína, jež považuje rolnictví za jediný pramen výživy, pozbývá potřebné půdy. Zmůže-li se železnicemi vývoz, pokládá se to v Číně za ochuzování země a obyvatelstva, jemuž přírodou určeno vše. Ve strojích hledá Číňan duchy, které mu mohou uškoditi, a proto dává ruční práci přednost před strojní. Názory tyto nedají se vypleniti armádami, nýbrž časem přijde vše, což ovšem urychlí nynější události. Potom nastala by renaissance nejstaršího státu světa přijetím evropských idejí.

Kniha bohatá myšlenkami, psaná se znalostí a s láskou ku předmětu a budící zasloužený zájem pro světový problem čínský.

Dr. F. Nerad.

Über paläarktische Isopoden. V „Zool. Anzeiger“, čís. 643. Napsal Dr. K. W. Verhoeff.

V této zajímavé stati popisuje slovutný myriapodolog německý Dr. K. Verhoeff z Bonna dva nové zástupce rodu Titanethes Schiödte z moravských jeskyň, kteréž jsem tam nasbíral a odevzdal auktorovi ku zpracování. Připojuji tu několik informujících vět. Rod Titanethes jest jedním z nejstarších, z jeskyň popsaných tvorů, byv určen již roku 1851 Dánem Schiödtem [1]) z jeskyň jihokrasových. Diagnosu jeho, málo obsáhlou a nevystihující hlavní charaktery, rozšířil Budde Lund v Kodani

[1]) Schiödte, Bidrag til den underjordiske Fauna. Kopenhagen 1851.

v památném díle svém „Crustacea Isopoda terrestria". Tyto stále neúplné a nedostatečné diagnosy zavdaly později příčinu ke mnohým zmatkům, ježto jednotlivé druhy tohoto slepého rodu úplně souhlasí velikostí, barvou a formou; tak stotožnil prof. Dr. C. Heller[1]) formy z jeskyň uherských s formami z jeskyň Krasových, a prof. Dr. Hamann, auktor díla „Die europäische Höhlenfauna", druh Titanethes feneriensis z Appeninské jeskyně Monte Ferera[2]) v Italii, popsaný prof. Corradem Paronou, s touže formou jihokrasovou J. albus Schiödte, podotýkaje: „ich kann diese Art besten Falles nicht einmal als Varietät von J. albus ansehen, denn beide stimmen miteinander in allem Wesentlichen überein". Za studií svých o moravské zvířeně jeskynní brzy jsem zjistil tohoto korýše, poznav spůsob života jeho, a zajímavého velikostí, barvou, smyslovými orgány i přerychlými pohyby po různých jeskyních. Nyní pak, kdy v hrubém obryse jest mi známa veškera jeskynní zvířena moravská, docházím přesvědčení, že rod Titanethes jest rozšířen po všech jeskyních improvisovaných (pod kameny, v podzemních děrách atd.) a rozšiřuje se dále přes hranice do jeskyň Karpatských a uherských buď v témže druhu nebo v jiné formě blízko příbuzné.

Opíraje se přirozeně o knihu Hamannovu, výše citovanou, jakožto spis nejrozsáhlejší a data nejnovějšího (1896), a maje na zřeteli Hamannův nález (ovšem chybný) o J. feneriensis Parona stotožňoval jsem moravské druhy s jihokrasovými albus Schiödte.[3])

V lonském roku podjal se kritického rozboru obtížného o tomto rodě Dr. Verhoeff a záhy mohl dokázati, že již Titanethes, žijící v hercegovských jeskyních není totožný s formou kraňskou (albus), ale tvoří nový, samostatný druh, kterýž nazval T. hercegowinensis nov. sp., při čemž podotkl:[4]) Budde-Lund gibt den J. albus auch für die Aggteleker Höhlen und K. Absolon für die mährischen Höhlen an. Beide Mittheilungen sehe ich mit höchstem Misstrauen an, so lange nicht eine gründliche Untersuchung darüber vorliegt, dass diese Formen wirklich den

[1]) Heller, Beiträge zur österreichischen Grottenfauna, 1857.

[2]) Parona, Die due Crostaccei cavernicoli delle grotte di Monte Tenera, 1880.

[3]) Absolon, Soustavný přehled jeskyň moravských ve Věstníku klubu přír. v Prostějově; Einige Bemerkungen über die mährische Höhlenfauna v „Zool. Anz., čís. 605", 607, 612; význační korýši z jeskyň moravských v Čas. vlast. muz. spolku Olom., č. 68.

[4]) Verhoeff, Über paläarktische Isopoden, v „Zool. Anz.", čís. 609.

albus Schiödte vorstellen". Nálezem nového druhu T. hercegowinensis byl výrok tento ovšem úplně opodstatněn. Za krátký čas potom měl jsem příležitost s Drem Verhoeffem setkati se osobně a v delší rozmluvě, v níž jsme projednávali o některých sporných otázkách fauny jeskynní se týkajících znovu dotvrzoval Dr. Verhoeff již ze srovnavacích pozorování zeměpisných pravost své domněnky. Proto odevzdal jsem jemu část materialu korýšů na zpracování, nemoha sám ani po srovnání s typickými albus, které jsou v zoologických sbírkách českého musea a které mi ochotně ku srovnavacímu studiu vykázal p. adjunkt D. V. Vávra, najíti valného rozdílu.[1]) Hlavní příčinou toho byla ovšem nesprávná diagnosa Budde-Lundova, zahrnující do sebe, jak nyní Dr. Verhoeff ukázal charaktery několika samostatných druhův.

Výsledek mé zásilky D. Verhoeffovi byl velmi potěšující, ježto týž nyní podotýká „... ich konnte mich nun überzeugen, dass diese Thiere mit albus nicht zusammenfallen, mein Erstaunen war aber nicht gering, als ich bemerkte, dass sogar zwei neue Titanethes vorlagen, obwohl mir Herr Absolon abermals schrieb, er könne sie von südlichen albus nicht unterscheiden. Als Entschuldigung kann ihm immerhin dienen, dass es Budde-Lund nicht besser gegangen ist. Auch dieser Forscher hat etc." Tedy dva úplně nové, dosud neznámé druhy rodu Titanethes! Tím ovšem svéráznost naší jeskynní fauny, jevící se hlavně v zastoupení jiných skupin živočišstva (šupinatky a roztoči) a svých samostatných druhů, na něž již dříve jsem poukázal vícekráte, nyní znovu jest dokázána, a zdá se, že v brzku bude rozšířena i na jiné skupiny, pavouky a korýše.[2])

Dr. Verhoeff pojmenoval jednoho z nově objevených raček J. Absoloni nov. sp., druhý pak J. nodifer n. sp., ježto ten to

---

[1]) Absolon, Zpráva o prozkumu jeskyň Krasu moravského v r. 1900. Věstník České Akamie. R. X., č. 3.

[2]) Tak sdělil se mnou p. prof. Dr. Vejdovský, že mimo Niphargus puteanus Schiödte jisté formy, které jsem za svých plaveb vorem ulovil na jezírku Wankelově v propastech Sloupských, jsou tak rozdílné, že buď představují nový druh aneb aspoň moravskou varietu. Prof. Lad. Kulczyński v Krakově sděluje se mnou v posledním dopise, že v materiale pavouků, který jsem získal během několika let z našich jeskyň, jest pavouk Stalita Arenaria Schiödte, žijící též v jeskyních jihokrasových, tak rozdílný, že buď předpokládá nový druh nebo neúplnost diagnosy Schiödte. (Poslední jest asi správné po tom, co nyní zjistil Verhoeff.)

druh nese podivné hrbolky na 4. článku. Srovnávaje nyní svůj veškeren material těchto korýšů vidím, že oba druhy vyskytují se společně po všech našich jeskyních, ale všude zřídka; nodifer zdá se býti četnější než Absoloni, ježto tohoto mám dosud 7 ex., prvnějšího více než jednou tolik.

Podrobná vyobrazení nových tvorů budou později uveřejněna v připravovaném díle „Zvířena jeskyň moravských“.

Karel Absolon.

Nová díla:

Dějepisu Prahy od Václava Vladivoje Tomka vyšel díl XII., obsahující události od přemožení bouře r. 1547 do míru libeňského mezi císařem Rudolfem II. a bratrem jeho Matyášem r. 1608. Novočeské bibliotheky, vydávané nákladem Musea král. českého, č. XVIII. Stran 472. Cena 10 K 20 h.

Pruské usilování o země české. Studie dějepisná od Fr. A. Slavíka. Druhé vydání. Str. 104.

Atlas k dějinám rakouským. Upravil Jan Macháček. 12 listů, 19 map. Cena 4 K 50 h.

Lidové léčení dobytka. Přednáška Floriana Koudelky, okr. zvěrolékaře ve Vyškově. Str. 16.

Weitere Nachricht über europäische Höhlencollembolen und über die Gattung Aphorura A. D. Mac G. S 5 obrázky. Napsal Karel Absolon. Zvl. otisk ze „Zoolog. Anzeiger“. Str. 11.

Časopisy.

Věstníku České akademie vydáno redakcí Bohuslava Raýmana ročníku X. číslo 5. Z obsahu vyjímáme: Fürbringerova klassifikace a genealogie plazů. Referuje Dr. Frant. Bayer. — Přehled novějších prací o gangliové buňce. Dokončuje MUDr. Karel Weigner. — K literární činnosti M. Jana Husi. Podává V. Flajšhans. — Přehled rukopisných cimelií bibliotheky Klementinské nově spořádaných. Podává Jos. Truhlář. — Zprávy o činnosti schůzí třídních.

Českého Časopisu Historického vydán redakcí Jaroslava Golla a Josefa Pekaře roč. VII. sešit 3. Nové články: J. Kvačala: Počátky Berlínské akademie. — J. V. Šimák: Bartoš písař. — Jos. Pekař: K českým dějinám agrárním ve středověku. Referáty, zprávy o časopisech a směs.

Časopisu Musea království českého ročníku LXXV. vydán byl redakcí Antonína Truhláře svazek 2. a 3. — Nové práce: Z kulturních dějin královského věnného města Poličky. Píše Karel Adámek. — Založení kláštera Valdického Albrechtem z Waldštejna. Napsal Frant. Dvorský. — Maxim Gorkij. Referuje Dr. Bořivoj Prusík. — K životopisu Jana Kocina z Kocinétu. Podává prof. Bedř. Kl. Spiess. — Drobné příspěvky od V. Flajšhansa a V. Schulze. — Hlídka literární a zprávy knihopisné, zvl. referát Dra Č. Zíbrta o slovanských časopisech.

Časopisu moravského musea zemského vydáno bylo redakcí Fr. J. Rypáčka a Dra Fr. Šujana ročníku I. číslo 2. Obsah: Dr. Jan V. Novák:

Česká bibliografie J. A. Komenského. Část I. — Černý František: Z folkloristické činnosti arch. Ant. Bočka. — Karel Absolon: Šupinušky moravské (se 3 obrázky). — L. Janáček: Některé lašské tance. — Dr. Vilém Schram: Malíř Martin Ferdinand Chvátal. — Flor. Koudelka: Starobylé hliněné nádobí z Vyškova. — Fr. Lipka: Z obecní truhly Chrudichromské u Boskovic. — Nekrolog o dru Eduardu Formánkovi. (Fr. Jar. Rypáček.) — Zpráva o činnosti Mor. mus. společnosti za rok 1900. — Literatura a zprávy.

Sborníku věd právních a státních vydán redakcí prof. Bohuše Riegra ročníku I. sešit 4. Nové články: Jiří Pražák: Slovo k reformě řízení správního, II. — Herrman šl. Otavský: O právní povaze duplikátu železničního listu nákladního. — Fr. Fiedler: Kmenové statky v Tyrolsku dle nové úpravy zákonné. — R. Hotowetz: Nový celní tarif rakouskouherský, pokud se týče průmyslu. — J. Stupecký: K materialiím všeobecného občan. zákonníka. — Literatura všech odvětví právních, hlídka Slovanských časopisův.

Zpráv Právnické jednoty moravské v Brně vydán byl redakcí Jos. Boubely a Jar. Lisce ročníku X. sešit 3. Obsah: Kapitalisační míra úroková při odhadu nemovitostí. (J. Boubela). Praktické případy: Jest postup dědických práv, spadá-li mezi dobu, kdy někdo se stal nezvěstným a mezi den, který stanoven byl jako den úmrtí, právoplatným? (Alois Dvořáček.) — Musí-li žalobě o zaplacení útrat zastupování v řízení trestním předcházeti jich upravení příslušným soudem trestním? (Lisec.) — Ku výslechu svědků v trestních záležitostech berních příslušni jsou soudové trestní. (— b —) — K průkazní moci znaleckých důkazů porovnáním písma. (Dr. Derka). — K výkladu § 23. zákona o tisku. (Týž.) — V přečinu dle § 302 tr. z. (Jos. Novotný.) — Rozdíl mezi krádeží a pychem lesním. (Týž.) — Přehled civilních rozhodnutí c. k. nejv. soudu v jiných časopisech r. 1901 uveřejněných. (Dr. Dolenský.) — Literatura. — Zprávy.

Českého lidu vydáno bylo redakcí Dra Č. Zíbrta roč. X. číslo 6. Nové práce: Jan Koutný: K úpadku lidového vyšívání. — Jos. Košťál: Názory, pověry a zvyky o domácnosti. — Dr. Čeněk Zíbrt: Pověsti o křížích, otištěných ve dřevě. — Jiří Seidenglanz: Vození „lenocha" na Chodsku o svátcích svatodušních. — Václav Mikolášek-Skalský: Pověry a zvyky jihočeské. — J. Kopáč: O výšivkách a vyšívačkách v Českém Horácku. — Dr. V. N.: O „pijanství" starých Čechů. — J. Kostinec: Chození s Řehořem na Plzeňsku. — Dr. Č. Zíbrt: Píseň o potrestaných tanečnicích ze stol. XVII. — Fr. Rosůlek: Pověry o včelách. Časové zprávy. Četná vyobrazení.

Obzoru literárního a uměleckého vydáno bylo redakcí Jarosl. Vlčka ročníku III. číslo 9. s dokončením článkův o Henryku Sienkiewiczovi a Juliu Zeyerovi jako dramatiku. — Četné posudky a referáty. Rozhledy. Číslo obsahuje také přednášku Dra. D. Panýrka: Jazyková ryzost v lékařském tisku českém.

Sborníku Historického kroužku vydáno bylo za redakce Dra. Mat. Kováře ročníku II. číslo 2. Obsah: Soustava učení Petra Chelčického na základě pramenů. Napsal Dr. Ant. Lenz. — O školách lounských. Podává Fr. Štědrý. — Počátky proboštství křižovníků s červenou hvězdou na Hradišti u Znojma. Píše Fr. V. Peřinka. — Předslavice. Píše Frant. Teplý. — Památný rok 1620. Příspěvek k dějinám obecným podle arch. soběslavského

a třeboňského, podává Jos. Lintner.— Mikšovicova kronika Lounská. — Zprávy a posudky.

Věstníku Matice opavské vydáno bylo na rok 1901 číslo 9. Obsah: U zemského práva Těšínského. — Léčivé zeliny na Opavsku (Tom. Svěrák). V horách Bezkydských před r. padesátým. (J. Vyhlídal). — O domorodém lidu ve farnosti orlovské. — Nález římské mince z doby republiky. (Dr. Jos. Pospíšil). — Čechové ševcovští v knížectví Těšínském. (—er.) — Drobnosti a zprávy.

Věstníku Českých professorů vydána byla redakcí Fr. Bílého ročníku VIII. čísla 4. a 5.: Obsah: Lad. Dolanský: O výslovnosti hlásky r. — Václav Hybner: Drobnosti mathematické. — Václav Ertl: O výcviku pravopisném. — Frant. Bílý: Slavnost reálek. — Dr. Arnošt Kraus: Goetheova poslední láska. — Ant. Nosek: Přírodovědecké sbírky zemí našeho mocnářství. — A. Strnad: Poznámka o řešení rovnic. — Dr. Jan Havránek: Jak zjednodušiti žákům syllogistiku. — K. J. Černý: O povyšování na státních školách. Drobné zprávy. Literatura. — Referáty.

Obzoru vydána byla redakcí Vlad. Šťastného roč. XXIV. čísla 11 – 17. Mimo jiné obsahují stať Sahulovu „o zániku husitství“. Článek Vychodilův: Mistr Jan Hus nebo ss. Cyrill a Methoděj. — Článek Simonidův: Sociální poměry uherských Slováků. V čísle 11. uveřejněna jest „Promluva J. Exc. nejd. biskupa Dra Františka S. Bauera na uvítanou ct. sester cisterciaček do obnov. kláštera „Brána nebeská“ u Tišnova. (23. května 1901).

Vlasti vydána byla za redakce Škrdlovy roč. XVII. čísla 9. až 12. Z nových prací uvádíme: Několik slavofilských kapitol z historie stříbrnobosenských Františkánů. Píše Rud. M. Zahradník.

Hlídky vydány redakcí Dra Pavla Vychodila ročníku XVIII. čísla 7—9. Nové články: Albert Bervid: Náklad na obecné školství moravské. — O. Plešovský: Z organisace tisku. — Písemnictví a umění. — Směs. — Rozhledy.

Sborníku České spol. zeměvědné vydána byla redakcí Dra Jindř. Metelky roč. VII. čísla 5—7. Nové práce: Některé nově poznané choroby exotické. S hlediska zeměpisného podává Dr. D. Panýrek. — Zisk Ruska v Číně r. 1898 Podává Dr. Em Fait — Na Rhodopách. Ze vzpomínek botanika. Napsal J. Podpěra. Zprávy a referáty.

Zpráva o činnosti a zasedáních Akademie věd v Krakově vydáno ročníku 10. číslo 10. a ročníku XI (1901) čísla 1. - 6.

Bulletin international de l'académie des sciences de Cracovie, třídy filologicko-historicko-filosofické vydána byla čísla 1.–6.; třídy mathematicko-přírodovědecké čísla 1.—5. Nás může zajímati zvl. zpráva o práci W. Ketrzyńského: „Klaudyusza Ptolemeusza Germania wielka i Sarmacya nadwiślańska“. Úvahy kritické, předložené akademii 21. ledna 1901.

Kwartalniku historicznégo vydán za redakce Alex. Semkowicze ročníku XV. sešit 1. Obsah: O studyach z zakresu historyi zachodniej Europy w Rosyi, (Mik. Kariejew). — Upadek waluty v Polsce za Jana Kazimierza. (Adam Szelągowski). — Četné referáty. — Přehled literatury a všeob. dějin. — Přehled časopisův a zprávy.

Tiskem mor. akc. knihtiskárny v Brně. — Nákladem Matice moravské.

Repertorium XXV ročníků Časopisu Matice Moravské.

(1869—1882 a 1891—1901.)

Spořádal Frant. J. Rypáček, II. jednatel Matice Moravské.

Ve výborové schůzi Matice Moravské 15. dne m. listopadu 1900 ujednáno, aby druhý jednatel uspořádal repertorium 25 dosavadních ročníků Č. M. M., aby tím bylo ukázáno, že Časopis vyhovuje účelu M. M., a zároveň aby byl učiněn přehled prací uveřejněných v Čas. v l. 1869—1882 a 1891—1901.

Matice Moravská přes 50 let již má účelem: „Podporovati československou literaturu s obzvláštním ohledem na potřeby Moravy vydáváním dobrých spisů, aneb přispíváním k tomu."

Za 20 let po svém založení odhodlala se r. 1869 vydávati „Časopis Matice Moravské" za redakce zem. šk. inspektora Václava Royta, tehdy professora nyn. I. čes. gymnasia státního, jenž redigoval 7 prvních ročníků (I.—VII.) v l. 1869—1875 s programmem, uveřejněným v ročn. I. na str. 48.

Programm zněl:

„Časopis Matice Moravské" má dle záměru „Výboru Matice Moravské" v obor svůj pojímati rozpravy obsahu vědeckého, a jakkoli žádnému odvětví vědy zůstati nemá nepřístupným, má přece přede vším na zřeteli míti badání taková, jež by přispívala obsahem svým k vyjasnění minulosti českého národu po celém rozsáhlém jevišti jeho. V historické části této má se vedle dějin politických a církevních zvláště přihlížeti k prostrannému oboru dějin vzdělanosti národu našeho, jako: k historii práva, umění, písemnictví, městského i venkovského života, korporací a p. — zkrátka ke všemu, čímž možno osvětliti nějakou temnou stránku společnosti české v minulosti a takto přispěti k hlubšímu poznání dějin ducha českého. Mimo to nemá časopis pomíjeti topografie, zvláště užší vlasti naší Moravy,

jakož i zpráv o rodech panských, rytířských a proslulých měšťanských, taktéž i vypsání života všech osob, jež zvláště vynikly v národu našem.

Zakládaje „Výbor Matice Moravské“ první časopis se směrem vědeckým v jazyku českém na Moravě, hodlá tím vyhověti mnohému přání se strany obecenstva, aby totiž na Moravě bylo organu, který by soustřeďoval činnost literarní a přispíval k rozhojnění vědeckého písemnictví českého...“

V ročn. III. na str. 194 („Na povšimnutí“) programm tento rozšířen a změněn „za příčinou přání s mnohých stran projeveného, aby se v listech těchto ve větší míře upustilo od formy vědecké“, aby vedle článků rázu vědeckého byly podávány práce kteréhokoliv odvětví ve formě volnější, mají-li slušný reálný podklad,“ aby vybírány byly „mimo delší rozpravy také krátké úryvky, hledící k nějakému předmětu z dějin vzdělanosti, ze starého místopisu a p.“

Ve výb. schůzi M. M. 20. dne m. dubna 1876 vzdal se insp. Royt redakce, a zvolen školní rada řed. Frant. Bartoš, tehdy professor nyn. I. českého gymnasia, jenž Časopis řídil po 7 let (VIII.—XIV.) v r. 1876—1882.

Poněvadž nebylo vždy vhodných prací vědeckých do „Časopisu“, navrhl v dubnové výb. schůzi M. M. 1882 insp. Royt, aby za Časopis byly vydávány „Letopisy Matice Moravské“, které by zabíraly čtení i vědecké i zábavné a přehledy literatury české. Návrh byl přijat. Ale již ve schůzi březnové 1883 navrhl šk. r. Bartoš, aby obnoven byl „Časopis“. Výbor zůstal při ujednání, že bude Matice vydávati „Letopisy“ jakožto pokračování „Časopisu Matice Moravské“ se širším programmem, nežli měl „Časopis“. V letech 1883—1900, kdy nebylo „Časopisu“, nevycházely však zamýšlené „Letopisy“, nýbrž větší díla biografická a folkloristická (práce Brandlovy a Bartošovy). Prvním bylo dílo Brandlovo (1883) s titulem: „Sborník Matice Moravské. (Pokračování Časopisu Matice Moravské.) První ročník. Život Josefa Dobrovského.“ U prací ostatních nebylo tohoto titulu, jen názvy děl. Vyšly pak ještě Brandlovy práce Život Pavla Josefa Šafaříka a Život Karla Jaromíra Erbena, oba r. 1887, a díla Bartošova: Dialektologie moravská I. (1886) [díl II. 1895] a Národní písně moravské

o třech svazcích (1888—1889). Mimo to vydány Ruské národní pohádky, vybrané Fr. Vymazalem ze sbírky Afanasjevovy.

Potřeba časopisu vzrůstala; neboť přibývalo spisovatelův, a voláno po čilejším životě M. M. Proto v březnové výb. schůzi M. M. 1889 navrhl prof. dr. Fr. Kameníček, aby Časopis byl obnoven po dotištění Bartošových „Nár. p. m.“ Návrh byl zatím odložen, a členům M. M. mělo býti podáno nové a opravené vydání Brandlovy Knihy pro každého Moravana (vyšlo však teprve r. 1892). Konečně ve výb. schůzi M. M. 11. dne m. dubna 1890 po čtyřicetiletém působení M. M. ujednáno, aby Časopis byl obnoven od r. 1891 a aby pravidelně vycházel čtvrtletně (ročně o 20 arších, později o 24, nyní o 26). V květnové schůzi (3. května) 1890 za hlavní redaktory byli zvoleni zemský archivář Vincenc Brandl, nejplatnější přispěvatel dosavadních 14 ročníkův, a škol. rada Frant. Bartoš, bývalý redaktor; hlavními spolupracovníky se stali jednatelé Mat. Mor. prof. Frant. Aug. Slavík, nyní ředitel č. reálky v Hodoníně, a prof. dr. Frant. Kameníček z I. čes. gymnasia v Brně. V říjnové schůzi výb. 1887 zvolen za hlavního spolupracovníka prof. Frant. J. Rypáček z I. čes. gymn. v Brně, a dr. Kameníček stal se skutečným redaktorem odpovědným.

Po obnově vyšlo 11 ročníků (XV.—XXV.) Čas. M. M. v l. 1891—1901 s programmem, jak jej napsal do 1. sešitu ročn. XV. hlav. spolupracovník řed. Frant. A. Slavík.

Redakce, vzpomínajíc také Slezska, slíbila, že:

„Podávati bude . . . důsledně především bádán o Moravě a Rakouském Slezsku ve všech oborech, pak též o jiných předmětech vědeckých, jmenovitě o národech a zemích slovanských a jiných, kteří bývali nebo jsou ve spojení jakémkoliv s naším národem a rakouským státem.

Bude hleděti jen plodné práce literární a umělecké a přinášeti:

1. větší samostatné články ze všech oborů;
2. rozhledy archivní a důležité listiny celé neb u výtahu;
3. menší příspěvky a zprávy umělecké a vědecké o památkách všeho druhu, o jich opravách a p.;

1*

4. posudky o pracích literárních a uměleckých;
5. zprávy o Matici Moravské a jiných společnostech vědeckých a uměleckých, vůbec o veškerých úkazech duševního života na Moravě a ve Slezsku.“

Ročník XVI. (1892) byl věnován památce Jana Amosa Komenského s příslušnými články (k 3. seš. přidána Kom. mapa Moravy dle vydání z r. 1633), a ročník XXII. (1898) posvěcen památce Františka Palackého s případnými pojednáními a s přiloženou brožurou, vhodnou veřejnosti, (dle usnesení výboru 11. února 1898), kterou napsal prof. Fr. J. Rypáček s názvem: „1798—1898. František Palacký. Na stoletou pamět narozenin Otce národa z uložení Matice Moravské lidu našemu.“ Brožura vyšla o 10.000 exemplářích a byla prodávána za nepatrnou cenu nebo i rozdávána darem v jub. roce slavného Moravana.

Jak prvních 14 ročníků, tak po obnově dalších 11 zabírá práce 133 spisovatelův, a to více než 400 pojednání, delších článků, kratších i delších uměleckých a vědeckých zpráv, na tři sta úvah, rozborův, referátův a lit. oznámení a sto různých zpráv a ohlášek (hlavně jednatelské a pokladní zprávy o M. M.), celkem všech jednotlivých věcí přes osm set.

Repertorium všech 25 ročníků jest upraveno dle látky obsahové a odborové a rozděleno proto na 30 oddílův, a to:

Oddíl I. Archaeologie, mincovnictví.
„ II. Archivní rozhledy, diplomatář.
„ III. Cestopis, statistika, vlastivěda, zeměpis.
„ IV. Dějiny všeobecné a české s moravskými zvláště.
„ V. Dějiny církevní a náboženské.
„ VI. Dějiny kulturní.
„ VII. Dějiny právní a soudní, zřízení a výsady.
„ VIII. Dějiny řemesel, obchodu, živností a kommunikací.
„ IX. Filologie a literarní historie.
„ X. Genealogie.
„ XI. Místopis, a) o dosavadních osadách, b) o zaniklých osadách.
„ XII. Meteorologie.
„ XIII. Národopis, lidová podání.
„ XIV. Národní písně, kancionály, řády literátské.
„ XV. Poddanské poměry.

Nejprve vždy jest označen oddíl římskou číslicí, pak pořadí oddílové arab. číslicí, jméno autorovo, název díla jeho, ročník „Č. M. M.“ římskou číslicí a stránky „Č. M. M.“ arabskými číslicemi. V závorkách jsou vysvětlivky a částečně obsahy článkův. Při referátech jména posuzovatelův jsou v závorkách. Na konci jest abecední seznam spisovatelův (řím. čísl. znamenají oddíl, arab. číslice pořadí oddílové).

Oddíl I. **Archaeologie, mincovnictví.**

1. Václ. Royt: Nejnovější archaeologická zkoumání na ostrově Raně. VI. 189—192.
2. Dr. Beda Dudík: Předkřesťanská pohřebiště na Moravě. VII. 9–21.
3. Jan Havelka: O starožitnostech, ježto nalezeny byly v okolí olomuckém (Nákelské, Příkazské, Náměstské.) VIII. 136—143.
4. Jan Havelka: Pravěké starožitnosti objevené v jeskyních moravských. X. 68—76.
5. Jan Havelka: Pohanské pohřebiště tršické (s vyobrazeními 25 předmětů vykopaných). X. 169—170.
6. Inn. Lad. Červinka: Mince a mincovnictví markrabství Moravského. XIX. 307—314. XX. 27—34, 133—142, 206—222. XXI. 33—44, 127—136, 255—271.

7. Dr. Frant. Kameníček: Ladislav Velen ze Žerotína rozhlašuje po zemi patent krále Bedřicha o zvýšení mince. XXII. 84—85.
8. Jos. Klvaňa: Zajímavý nález mincí na Moravě (ve Slavkově u Brodu Uherského r. 1900). XXV. 84—85.
9. Josef Klvaňa: Nález brakteátův u Josefova při Hodoníně. XXV. 308—309.

Oddíl II. **Archivní rozhledy, diplomatář.**

1. Vincenc Brandl: Fragmenta Monseana či Zlomky Monséovy. X. 77—104.
2. Dr. Frant. Kameníček: Archivní rozhled: Zemský archiv moravský v Brně. XV. 44—50, 142—148, 242—253, 341—345. XVI. 49—57, 139—144, 238—243, 312—318. XVII. 49—55, 150—154, 244—253, 344—353. XVIII. 48—53, 158—164, 245—254, 340—345. XIX. 55—60, 159—167, 261—267, 355—362.
3. Frant. A. Slavík: Archivní rozhled: Zemská registratura v Brně. XX. 47—50.
4. Fr. A. Slavík: Jak někde zacházejí s písemnými památkami. XV. 263—264.
5. Bolesl. Dolejšek: České listiny v pohraničních archivech haličských. XX. 316—322.
6. Frant. Snopek: Lechnerovy dodatky k moravskému diplomatáři. XXV. 51—61.

Oddíl III. **Cestopis, statistika, vlastivěda, zeměpis.**

1. Jan Lorenz: Výpravy k severní točně. IV. 133—144.
2. Karel Šmídek: Statistika knížectví Srbského (dle knihy Mil. D. Milićevića). VIII. 144—155.
3. Jan Havelka: O propasti jedovnické. XI. 165—173.
4. Fr. A. Slavík: Komenského rodná krajina. (Uh. Brod, Nivnice, Komna.) XVI. 1—14.
5. Fr. A. Slavík: Židé na Moravě po třicetileté válce. XVI. 63—65.
6. Dr. Fr. Kameníček: J. A. Komenského mapy Moravy. XVI. 144—151.
7. Fr. A. Slavík: Která města moravská utrpěla 30letou válkou nejvíce a která nejméně? XVI. 153—156.

8. Fr. A. Slavík: Kolik daní platila Morava roku 1792? XVI. 325—326.
9. Fr. A. Slavík: Která města na Moravě změnila národnost v posledních 200 letech nejvíce? XVI. 326.
10. Fr. A. Slavík: Významné trati v kraji Brněnském. XVII. 262—263.
11. Fr. A. Slavík: Počet míst, obyvatelstva, farních osad a kněží na Moravě a ve Slezsku r. 1772 a r. 1893. XVII. 361—365.
12. Fr. A. Slavík: Počet obyvatelů větších obcí na Moravě a ve Slezsku r. 1772—1893. XVIII. 54—60.
13. Fr. A. Slavík: Změna české a německé národnosti na Moravě l. 1880—1890. XVIII. 171—175, 257—261.
14. Jos. Klvaňa: Na severovýchodní Moravě. (Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických). XVIII. 226—232, 289—297. XIX. 23—29, 127—134, 240—247, 315—323.
15. Fr. A. Slavík: Kdy byla Morava nejvíce zpustošena? XIX. 46—55, 146—155, 252—261, 351—354.
16. Fr. A. Slavík: Statistický přehled změn plodné půdy na Moravě v posledních 100 letech. XIX. 69—70.
17. Fr. A. Slavík: Plodná půda na panství Hodonínském od roku 1750. XIX. 70—71.
18. Bolesl. Dolejšek: Pozemkové knihy v Uherském Hradišti. XIX. 271—272.
19. Frant. Šilhavý: Zlaté Hory a potok zlatonosná Brtnička na západní Moravě. XIX. 334—344.
20. Jos. Klvaňa: Na jihovýchodní Moravě. XX. 19—23, 105—112, 232—238, 311—315. — XXI. 26—33, 136—142, 249—255, 350—354.
21. Dr. Frant. Kameníček: Fabriciova mapa Moravy. XX. 56—57.
22. Fr. A. Slavík: Stav národnosti české a německé na Moravě r. 1771. XXI. 18—26, 143—153.
23. Fr. A. Slavík: Změny národnostní v rakouském Slezsku od r. 1771 až do r. 1890. XXI. 168.
24. Jan Tiřay: Vývoj území našich katastralních obcí (na territoriu města Velké Bíteše příkladem dovozený). XXI. 344 350.

25. Jos. Klvaňa: Pokryvačské břidlice u Střelné. XXIII. 50—56, 64—172.
26. Dr. Fr. Slavík: Moravské a slezské hornictví a hutnictví na výstavě architektury a inženýrství v Praze roku 1898. XXIII. 71—74.
27. Flor. Koudelka: Krasové potoky na Moravě. XXIV. 13—22.
28. Dr. Fr. Kameníček: Jak soudil starý zeměpisec Jan Hübner o Čechách? XXIV. 392—398.
29. Dr. Fr. Kameníček: Jak soudil starý zeměpisec Jan Hübner r. 1758 o Moravě? XXV. 82—84.
30. Albert Bervid: Předběžné výsledky sčítání lidu (na Moravě r. 1900). XXV. 276—292.

(Viz také oddíl XIII., č. 7., 8., 14.)

Oddíl IV. **Dějiny všeobecné vůbec a české s moravskými zvláště.**

1. Vinc. Brandl: Stav panský a rytířský. I. 145—184.
2. Jan Lorenz: Dějiny republiky benátské v středním věku. IV. 170—195.
3. Vinc. Brandl: O Bojích herkynských a o významu nejstarších českých pověstí. V. 8—46.
4. Dr. Beda Dudík: Úryvek z dějin Přemysla Otakara II. od 24. června 1276 až do května 1278. VI. 7—52.
5. Dr. Beda Dudík: Přemysla Otakara II. konec, dne 26. srpna r. 1278. VI. 105 119.
6. Václ. Royt: O Slovanech na ostrově Raně a o vyvrácení moci jejich roku 1168. VII. 26—46, 152—167.
7. Jan Havelka: Drobnosti historické. (Znamení smrti. Gregorianský kalendář a sněm moravský. O erbu markrabství Moravského.) IX. 173—176.
8. Dr. Jaroslav Goll: Přemysla Otakara II. druhá výprava křížová a plán, povýšiti biskupství Olomucké na arcibiskupství. XV. 102—109.
9. Dr. Jos. Pekař: Kandidatury krále Přemysla Otakara II. na německý trůn. XVI. 45—48, 94—105, 227—237, 297—302. — XVII. 38—49, 131—140.
10. Fr. Kameníček: Ku kapitole o českém válečnictví v XVI. století. XVI. 65—68.
11. Frant. Klíma: K výkladu letopisů Altašských (1041). XVI. 68—69.

12. Josef Válek: Kronika Sázavská a zpráva její k roku 1126. XVII. 238—244, 309—317.
13. Dr. Jar. Demel: Konrád Ota, první markrabě moravský. XVIII. 38—48, 136—146, 215—225, 298—318.
14. Dr. Josef Pekař: Příběhy krále Otakara II. (Annales Otokariani). [Kritická studie o nich.] XVIII. 128—136.
15. Ant. Rybička: O přijímání do stavu rytířského na Moravě. XIX. 67—68.
16. Jan V. Krecar: K otázce volby Ferdinanda I. v Čechách. XIX. 217—223, 323—328.
17. Dr. Jar. Demel: Dodatky a vysvětlení k 7. kapitole II. knihy Bretholzových Dějin Moravy (Entstehung der Markgrafschaft 1150—1197). XX. 153—163.
18. Dr. Zd. V. Tobolka: Byl Jiří z Poděbrad přítomen bitvě u Lipan? XX. 260—261.
19. Dr. Frant. Šujan: Švédové u Brna roku 1645. XXI. 54—66, 111—127, 214—229, 326—344. — XXII. 59—70, 156—162, 286—299.
20. Dr. Zd. V. Tobolka: K dědickým nárokům neprovdaných a neodbytých kněžen z panujících rodů v Čechách. XXI. 169—170.
21. Dr. Jar. Demel: Král Václav I. a vpád Tatarů na Moravu r. 1241. XXI. 317—325.
22. Rud. Dvořák: Z nejstarších dějin moravských. (Obyvatelstvo keltické. Markomané a Kvadové. Přistěhování Slovanův.) XXII. 9—30, 118—130, 271—285.
23. Dr. Zd. V. Tobolka: Styky krále českého Jiřího z Poděbrad s králem polským Kazimírem. XXII. 70—76, 163—175, 300—310, 373—384.
24. Fr. Vl. Jurek: List poslance (Josefa Kučery za Třebíč a Vel. Meziříčí) k voličům z r. 1848. XXIII. 180—185.
25. Rud. Dvořák: Kdy asi Keltové zabrali sídla v Čechách a na Moravě. XXIV. 117—124.

(Viz také oddíl XI., č. 3., odd. XXI., č. 7. a 8., a celý oddíl X.)

Oddíl V. **Dějiny církevní a náboženské.**

1. Dr. Herm. Jireček: Zdik Jindřich, biskup olomucký. II. 49—64.

2. Václ. Royt: Svatý Ota, biskup bamberský, apoštol Pomořanů. (Úryvek z dějin baltického Slovanstva.) IV. 97—123, 145—169.
3. Kar. Šmídek: Nynější stav Jednoty bratrské. V. 46—61, 127—165.
4. Jos. Jireček: Dr. Václav Mitmánek z Uherského Brodu. V. 101—127.
5. K. Šmídek: Misie jednoty bratrské. VIII. 36—53.
6. V. Brandl: Spor o biskupství Olomucké a počátky husitství na Moravě. IX. 29—61.
7. V. Brandl: Osvědčení Petra z Uničova, kterým dřívější kázaní svá proti Čechám, Husu, Jeronymu a proti přijímání pod obojí odvolal (13. března 1417). XI. 95—105.
8. V. Brandl: Jan Dubčanský a bratří Lulečtí. (o Lulči a majetnících jejích a o Janovi Dubčanském ze Zdenína.) XIV. 74—125.
9. V. Brandl: Domy bratrské. (Zaznamenání věcí některých bratrských v domě zboru Brodského (Uherského) obnovení léta Páně 1601. Inventář věcí obecních v domě bratrském ve Veliké, obnovený po bězích a po ohni při svatém Janu Křtiteli Páně léta 1605. Veliká, nyní Velká u Brodu Uher.) XIV. 150—175.
10. Dr. Fr. Pastrnek: Novější práce o slovanských apoštolích Cyrillu a Methodovi. XV. 129—138, 207—215.
11. Dr. Fr. Pastrnek: Evangelium sázavsko-emauské čili remešské. XV. 331—340.
12. Dr. Ant. Rezek: Statistické výkazy o katolické reformaci na Moravě a v rak. Slezsku v letech 1661 – 1678. XVI. 19—25.
13. Fr. J. Rypáček: Třebická farní kronika Matlociova a Dvořeckého. XVI. 326—328.
14. Dr. Fr. Pastrnek: Nový pramen o svatém apoštolu slovanském Cyrillovi. XVIII. 32—38, 98—107, 209—215.
15. Vinc. Prasek: Prudnicko kdy odpadlo od diecese Olomucké? XVII. 114—120.
16. Jar. Janoušek: Křižovníci s červenou hvězdou v Dačicích. XVII. 358—360.
17. Dr. Ant. Rezek: Církevní statistika Moravy z let 1771 a 1772. XVII. 360—361.

18. V. Prasek: K dějinám církve bratrské (na severovýchodní Moravě). XVIII. 23—30.
19. Bol. Dolejšek: Z letopisů jesuitské kolleje v Uherském Hradišti 1644—1652. XVIII. 262—264.
20. Fr. J. Rypáček: K náboženským dějinám moravským. (Listina pí. Kateřiny z Valdštejna z r. 1614.) XVIII. 267—269.
21. Dr. Josef Pospíšil: Nadúčelnost (hypertelie) v přírodě. XX. 81—97.
22. Fr. Snopek: Ze studií cyrillomethodějských. XX. 189—196, 281—289.
23. Dr. Jos. Pospíšil: Křesťanská filosofie a účelnost ve přírodě. XXI. 1—18.
24. Fr. Tichý: K dějinám církve bratrské (z listin Boskovských). XXI. 364—368.
25. Dr. Jos. Cvrček: Paměti ze stol. XVI. o městech moravských. (Z archivu Herrnhutského.) XXII. 45—51, 150—155, 248—255, 344—350.
26. Leop. Nopp: Náboženské nepokoje v Hrubé Vrbce v letech 1718—1721. (Z hrab. archivu ve Strážnici.) XXII. 367—373.
27. P. Fr. Koželuha: Štola, jaká byla předepsána na statcích knížete Karla Lichtenšteina r. 1619. (Z archivu města Prostějova.) XXII. 402—403.
28. Dr. Ant. Podlaha; List z kroniky jesuitských kollejí moravských (Litterae annuae). [Příběhy z roku 1677.] XXIII. 26—33.
29. Dr. Jos. Cvrček: Paměti o sborech bratrských na Moravě ze stol. XVI. (Z archivu Herrnhutského.) XXIII 120—127, 261—268, 353—360.
30. Dr. Ant. Kubíček: Opavský žaltář (v mus. knihovně něm. gymnasia v Opavě). XXIII. 309—325.
31. Fr. V. Peřinka: „Series abbatum canoniae Lucenae“ a její spisovatel (Bern. Troschl). XXIII. 370—376.
32. Bert. Bretholz: Listina daná klášteru sv. Kláry ord. s. Franc. v Olomouci r. 1412. XXIII. 379—381.
33. Fr. J. Rypáček: K náboženským dějinám moravským za I. polovice 18. století. (Patent a instrukce z l. 1725 a 1726.) XXIV. 30—39.
34. Dr. Jos. Cvrček: Z posledních dnů sboru bratrského v Kyjově. (Z archivu Ochranovského.) XXIV. 39—50.

35. Dr. Jos. Čvrček: Spor o kostel a kněze v Ivančicích z r. 1581. (Z archivu Ochranovského.) XXIV. 294—296.
36. Jan Beringer: Nadání kostela sv. Stanislava v Jemnici léta 1591. XXV. 410—411.

(Viz také oddíl XI., č. 15., odd. XIII., č. 3., 13., odd. XXI., č 28., 36.)

Oddíl VI. **Dějiny kulturní.**

1. Al. V. Šembera: List český šlechtičny polské Hasiliny z Řitonic, daný r. 1500 Konradovi Celtesovi. III. 184—187.
2. Dr. Fr. Hošek: O spiritualismu. (Příspěvek k historii vzdělanosti našeho věku.) VI. 61—104, 141—189.
3. Dr. Beda Dudík: Dějiny knihtiskařství na Moravě od jeho vzniku až do roku 1621. VII. 103—138.
4. Fr. Velišský: Několik nových dokladův o stáří a vzdělanosti egyptské. IX. 79—84.
5. Jaromír Hrubý: Dub či lípa. XI. 20—36.
6. Fr. Vymazal (dle Jos. Svátka): Cikáni v Čechách. (Kulturní obraz.) XI. 105—124.
7. Jan V. Novák: Kohout a jeho rodina. (Historickofilologická studie.) XIV. 132—150.
8. Ant. Rybička: Přehled knihoven zrušených klášterů na Moravě a ve Slezsku, které Jan Hanke z Hankenštejna, bibliothekář olomucký, z nejvyššího rozkazu v letech 1786—1790 prohlédl a sepsal. XIX. 63—67.
9. Jos. Klvaňa: Morava na národopisné výstavě v Praze r. 1895. XX. 34—42, 143—146, 245—252, 323—335.
10. Jos. Klvaňa: Peštská výstava millenniová se zřetelem ku věcem československým. XXI. 67—70, 160—165.
11. J. Salaba: Pověst o bílé paní v Čechách a na Moravě u pánů z Rožmberka a z Hradce. (Vznik, vývoj, rozbor a historická podstata.) XXIII. 139—150, 230—244, 325—337. (Viz také oddíl III, č. 26., odd. IV., č. 24., odd. XI., č. 14., odd. XX., č. 33. a různé jiné oddíly.)

Oddíl VII. **Dějiny právní a soudní, zřízení, výsady.**

1. V. Brandl: Příspěvky k historii práva českého. (Kmeti v právu zemském. O přísahách v českém právě.) I. 1—30, 49—68.

2. V. Royt: O včelařství českém za starých časův a o bývalém tovaryšstvu medařů Valašsko-Mezřických a Rožnovských. (Hlavně listina p. Bern. z Žerotína a na Meziříčí z l. 1591.) I. 131—138.
3. V. Brandl: O deskách zemských a jiných veřejných zápisech, chovaných při právě zemském v Čechách i na Moravě. II. 77—90, 111—117.
4. V. Brandl: O hlavě čili mužobojstvě v právě českém. II. 145—167.
5. Ant. Rybička: Pomůcky k domácí historii kulturní. [Narovnání mezi Adamem Václavem, knížetem těšínským a držitelem panství strumenského a skočovského, se strany jedné a Mojžíšem, pánem z Suneku a na Budětíně, se strany druhé o meze a pastvy na Brandýse dne 25. Julii r. 1616 učiněné. Artikulové vinohradští městečka Dolních Kounic někdy vysazení.] VI. 52—60.
6. V. Brandl: Právo lovecké na Buchlově. XII. 21—43.
7. V. Prasek: Pokora. (Dva obrázky z našich starožitností.) [Týká se Smila Bítovského a Mrakše.] XII. 43—51.
8. V. Prasek: V hoře Napajedelské. (Obrázek z našich starožitností právnických.) [Vlastně právo horenské.] XII. 116—131.
9. V. Brandl: Manský soud biskupství Olomuckého. XV. 5—18, 109—118.
10. Dr. Herm. Jireček: O obnoveném Zřízení Zemském markrabství Moravského. XV. 273—284.
11. Fr. J. Rypáček: Smržické právo horenské. XVI. 35—39, 115—120.
12. Fr. A. Slavík: Zápověď užívání tabáku na Moravě r. 1652. XVII. 65.
13. Josef Cvrček: Knihy a právo horenské při městě Bzenci. (Z archivních pramenův.) XVII. 335—343.
14. Ant. Rybička: Polepšení erbu a pečeti m. Brna r. 1645. XVIII. 178.
15. Fr. J. Rypáček: Z výsad města Třebíče o židech. [Úryvek z listiny p. Jana z Pernštejna r. 1547.] XVIII. 179.
16. V. Prasek: Medařská landfojtství na severovýchodní Moravě. [Hlavně Brušperské právo medařské z r. 1665.] XIX. 134—146.
17. Bol. Dolejšek: Právo měst pečetiti voskem červeným a zeleným. XIX. 267—271.

18. Fr. Šilhavý: Z privilegií městečka Opatova. XIX. 273—279.
19. Jan Tiray: Artikule obecní z r. 1559 [města Velké Bíteše]. XXI. 275—278.
20. Fr. J. Rypáček: O zjednání pořádku při soudech na Moravě r. 1583. (Z „Cod. Doubraviciana".) XXI. 359—362.
21. Dr. Kar. V. Adámek: O právu autorském dle zákona z 26. prosince 1895, č. 127 ř. z. XXII. 30—44, 130—150, 234—247, 351—366.
22. Fr. J. Rypáček: Jazyk český na radnici Brněnské r. 1700. [Týká se soudní pře z městečka Lomnice.] XXII. 82—84.
23. Fr. J. Rypáček: Z výsad městečka Lomnice na Moravě. [List odúmrtní bratří Znaty a Tasa z Lomnice z r. 1504. Listina hrab. Frant. Sereně (Serényi) z r. 1673. XXII. 391—395.
24. V. Prasek: Několik slov o literatuře Magdeburského práva. XXII. 403—407.
25. V. L. Marzy: Ze zápisků farního archivu Jimramovského. [O zločincích a popravách jejich na Jimramovsku za století sedmnáctého.] XXIII. 188—192, 281—286, 376—377.
26. Frant. Nosek: Práva horská na panství Hodonínsko-Pavlovském. [S počátku 18. stol.] XXIV. 50—62.
27. Dr. Kar. V. Adámek: Delikty návrhové dle osnovy nového trestního zákona rakouského. XXIV. 69—79, 158—172, 237—250, 358—372.
28. Jos. Klvaňa: Krevní kniha městečka Bojkovic. XXIV. 250—260, 376—387. — XXV. 66—72, 178—184, 292—295, 402—405.
29. Dr. Kar. Kadlec: Rodinný nedíl ve světle dat srovnavacích dějin právních. XXV. 217—245, 333—369.

Oddíl VIII. **Dějiny řemesel, obchodu, živností a kommunikací.**

1. Dr. Jan Reichert: Mnoho-li a od čeho dáváno mýto v městě Prostějově v 15. století. III. 36—37.
2. Vinc. Nebovidský: Mýta markrabství moravského léta 1484. (Ze zápisů kláštera hradištského.) V. 74—80.
3. F. J. Koželuha: Řád cechovní, kterýž dali páni z Žerotína poddaným svým v Meziříčí Valašském a v Rožnově r. 1658 a 1699. V. 80—95.
4. Jos. Zukal: Příspěvky k dějinám domácího řemesla. (Cechovní řád moravských (vlastně českých) ševců v Opavě

z r. 1546. Řád volného trhu masařského v Opavě z r. 1520. Výpověď cís. Rudolfa II. učiněná r. 1584 mezi opavskými mistry řemesla pekařského, kteří lávky své mají, s strany jedné a placbeky aneb těmi, kteří na volný trh pekú, s strany druhé.) IX. 154—160.

5. Ant. Rybička: O zřízení bývalého pořádku lazebnického a bradýřského na Moravě. (Studie kulturní.) XVI. 14—19.
6. Fr. A. Slavík: O spravení plavby po řece Moravě. [Zpráva k roku 1653 ze sněmovních památek zem. arch. mor.] XVI. 324—325.
7. Fr. Heidenreich: Spor Určic s Prostějovem o mýto v minulém století. XVIII. 60—63.
8. Jar. Janoušek: Památky řemesla zednického, kamenického a tesařského na bývalém panství Teleckém i v sousedství. XVIII. 164—171.
9. Inn. Lad. Červinka: O římských cestách obchodních na Moravě. XIX. 29—39, 105—117, 201—217.
10. Flor. Koudelka: Vysvětlení k poznámce I. L. Červinky v pojednání „O římských cestách obchodních na Moravě“ v Č. M. M. XIX. 215. XIX. 368—369.
11. Fr. J. Rypáček: K dějinám řemesel na Moravě. [Listina Smila II. Osovského z Doubravice a na Třebíči o artikulích cechu tkalcovského z r. 1577.] XX. 57—61.
12. Fr. A. Slavík: Obchod a průmysl v moravských městech r. 1748. XX. 150—152.
13. Jar. Janoušek: Řád zedníkův a kameníků na bývalém panství Teleckém. XX. 300—311.
14. Dr. Jos. Cvrček: Bzenecké okolí a řemesla z roku 1604. XXI. 368—370.
15. Fr. J. Rypáček: K dějinám řemesel na Moravě. [Hlavně listina hr. Fr. Serenė (Serényi), daná cechu kovářskému, zámečnickému, kolářskému a bednářskému na Lomnici r. 1669.] XXII. 396—402.
16. Rud. Janovský: K dějinám řemesel v okresním hejtmanství Holešovském [cechu soukennického ve Vyzovicích]. XXIII. 268—277.
17. V. L. Marzy: Artykule cechu řeznického města Jihlavy z r. 1567 [ve článku „Ze zápisků farního archivu Jimramovského]. XXIII. 377—379. (Viz odd. VII. č. 27.)

Oddíl IX. Filologie a lit. historie.

1. Ant. Matzenauer: Příbuznost jazykův indoevropských. I. 30—48.
2. V. Brandl: Výklad některých věcí z „Libušina soudu". I. 97—131.
3. Fr. Bartoš: O instrumentále hmoty. I. 184—198.
4. Kar. Šmídek: Literární ruch na Moravě v novější době. [Vinc. Žák. Fr. Dobromysl Trnka. Julius Urban rytíř ze Švábenova. Fr. Cyr. Kampelík. Vlastenecké působení kněžského semináře Brněnského.] II. 1—17, 65—76, 97—111, 168—186.
5. V. Brandl: Výklad některých věcí ze zpěvu „Záboj a Slavoj". II. 18—36.
6. Fr. Bartoš: Příspěvky k české skladbě [o genitivě míry, o akkusativě kolikosti, o vazbě dle smyslu (constructio ad synesin), o infinitivě časoslov přechodných, o genitivě závislém na pádě předložkovém]. II. 117—123.
7. Al. V. Šembera: Jakou zkázu vzal jazyk český od časů kardinála z Dietrichštejna při manském soudě kroměřížském. III. 1—5.
8. Fr. Bartoš: Jakou zkázu béře náš druhdy přesný, správný i určitý jazyk skrze novináře a mladší spisovatele české. III. 85—92.
9. K. Šmídek: Studie o Shakespearovi. Lear. III. 101—121, 145—184.
10. Vojt. Kotsmích: O skladbě české vůbec a užívání genitivu zvlášť. III. 121—136.
11. Fr. Bartoš: O genitivě závislém na časoslovech. IV. 1—42.
12. Jos. Jireček: Klasobraní z rukopisův staročeských, na Moravě chovaných. [Z kapitulní bibliotheky Mikulovské]. V. 1—8.
13. Fr. Bartoš: Jak bychom mohli a měli těžiti z neporušené řeči lidu na prospěch jazyka spisovného. V. 62—74.
14. Ign. B. Mašek: Něco k Brusu jazyka českého. V. 165—181.
15. Kar. Šmídek: Studie o Shakespearovi. Hamlet. VII. 47—75, 168—204.
16. Jos. Jireček: Klasobraní z rukopisův staročeských na Moravě chovaných. Tetovský Nový Zákon. [Z knihovny řádu minorit. v Brně.] VII. 97—102.

17. Ign. B. Mašek: Urbář kláštera Žďárského na Moravě. VII. 139—151.
18. Ant. Vašek: O povahopisných jménech osad staročeských. VIII. 25—35.
19. V. Brandl: Příspěvek k výkladu Rukopisu Kralodvorského [„dvú zubú" v „Čestmíru a Vlaslavu"]. IX. 161—165.
20. Ant. Vašek: O složených slovech v češtině. IX. 62—79. — X. (Pravé složeniny.) 146—161. — XI. (Složeniny doplňkové) 64—77.
21. Jan E. Kosina: O pěstování jazyka [narážkou na pojednání prof. dr. Josefa Durdíka v Lindnerově „Paedagogiu"]. XI. 175—192.
22. V. Brandl: Kterak se mění slova a jich význam. XII. 69—85, 101—116.
23. V. Brandl: Žízi. [Výklad jména z Kosmovy Kroniky Pražské.] XII. 157—158.
24. Ign. Bečák: Český rukopis z r. 1542. (Příspěvek k dějinám české literatury.) [O rukopise z r. 1542, jednajícím o lékařství a osnovou podobném „Knize lékařství o rozličných neduzích a nemocech z r. 1623.] XII. 158—162.
25. Jan Herben: Shakespearův „Julius Caesar". (Pokus o rozbor aesthetický.) XIII. 48—71.
26. V. Brandl: Zpráva o knize: „Eteostichorum sive versiculorum literis numeralibus certos annos exprimentium centuriae sex, conscriptae per Bernhardum Sturmium. Gorlicii. Excudebat Ambrosius Tritsch. Anno 1580". [600 dvojverší (chronogrammů, hexametrů, pentametrů) humanistického veršovce B. Sturma; zemřel jako písař v Jihlavě r. 1582.] XIII. 175—179.
27. Dr. P. J. Vychodil: O tendenci v básnictví. (Tendence vůbec. Tendence náboženská. Tendence didaktická. Tendence nemravná. Tendence vlastenecká.) XIV. 31—43, 126—132.
28. Fr. A. Slavík: Kroniky české Přibíka Pulkavy z Radenína, rukopis v knihovně august. kláštera na Starém Brně. XV. 57—58.
29. Fr. A. Slavík: Vlastivěda Moravská. (Programm povšechný.) XV. 58—62. — (Program doplněný.) XV. 158-160. — (O některých pramenech vlastivědných.) — XVII. 60-65 — (O pracích přípravných.) XVIII. 176-178.

30. Fr. A. Slavík: Obrana staročeského veršovství od Václ. Stacha. XV. 155—158.
31. Ign. Hošek: O významě jmen Čechové, Morava, Slované. XV. 215—224.
32. Fr. A. Slavík: Kniha pana Jiřího Sedlnického z Choltic (Codex Sedlnickianus) ve Františkově museu v Brně. XV. 347— 344
33. Fr. A Slavík: Kniha pana Smila Osovského z Doubravice (Codex Doubravicianus), ruk. Františkova musea. XVI. 248 - 249.
34. Vavř. Jos. Dušek: Řeč lidová a řeč knižná. XVI. 290—297.
35. Fr. Bartoš: O některých případech záporu nadbytečného. XVII. 199 202
36. Jan Blokša: Dante Alighieri a Čechy. XVIII. 1—9, 110—116.
37. Fr. Pastrnek: Památky hlaholského písemnictví. (Rozhled po badatelích). XVIII. 93—100.
38. Frant. Pastrnek: Chrvatskohlaholské zlomky vlasteneckého musea Olomuckého. XIX. 3—10, 117 123, 223—231.
39. Jar. Vlček: Kterak Šafařík smýšlel o literární jednotě českoslovanské. XIX. 293—306.
40. Theodor Vodička: K historii moravských nářečí. XX. 1—11, 123—133.
41. Zd. V. Tobolka: Jest Jan Kanaparius nebo Radim autorem Života sv. Vojtěcha? XX. 62—66.
42. Zd. V. Tobolka: Kdy bylo „Krátké sebránie z kronik českých k výstraze věrných Čechóv“ složeno? (Pravděpodobně r 1458.) XX. 152 - 153.
43. Fr. Kameníček: Vlastivěda Moravská. (Upozornění o programmě a významě jejím.) XX. 341 343.
44. Fr. Bílý: O některých zajímavých památkách staročeského písemnictví (Evangelium Sázavské. Stockholmská leg. o sv. Kateřině. Tóma Štítný a hl. práce jeho. Kniha Tovačovská.) XXI. 97—110, 229—239.
45. Jiří Malovaný: Skladba nářečí císařovského (na Přerovsku). XXIII. 33—49, 150—164, 220—230, 360—367. — XXIV. 62—69, 137—151, 260 - 274, 336—348.
46. Jos. Bartocha: Jak za starých dob čeština znenáhla stala se jazykem jednacím (úředním, diplomatickým) v zemích koruny České. XXIV. 1—13, 124—137, 220—237.

47. Dr. M. Kříž: Dějiny literatury o propasti Macoše. XXIV. 172—184, 274—280, 348—357
48. Th Vodička: Fr. Palackého řeč spisovná. XXV. 1—14, 151—171, 250—267, 369—384.
49. Fr. J. Rypáček: Repertorium XXV. ročníku Časopisu Matice Moravské (1869—1882 a 1891—1901). XXV. Příloha na konci.

(Viz také oddíl III. č. 18., odd. V. č. 13., 21., 31., 32., odd. XI. č. 13., 18., 24., 25., 26., 27., odd. XIII. č. 19., odd. XVII. č. 1., a velikou část oddílu XXI. a celý oddíl XXII.)

Oddíl X. Genealogie.

1. V. Royt: Stanislav ze Znojma a jeho rod. I. 141—143.
2. Ant. Rybička: Heltové z Kementu na V. Němčicích a V. Meziříčí. (Pomůcka rodopisná a místopisná.) XIII. 1—8.
3. Aug. Sedláček: Páni z Klimberka. XV. 255—260.
4. Aug. Sedláček: Rozletité kapitoly ze starého místopisu a dějin rodův. XVI. 219-223, 287—290. (Počátky pánův z Cimburka. Vládykové z Hustopeče. Vládykové ze Znorova, Veselé a Malenovic. Vládykové z Říše, Hrádku, Stařiče a Holoubku. Vládykové ze Studené.) — XVII. 14—18, 91—98, 194—198, 287—300. (Páni z Deblína. Vládykové ze Štítného. Horečtí z Horek. Hrad Gansperk. Páni z Bílkova. Potstatští z Prusinovic. Páni z Línavy. Páni z Černé Hory, z Doubravice a z Vildenberka. Páni z Holšteina, Veteřova, Drahotouše a Popovic. Páni z Holšteina, Vartnova a Sovince.) — XVIII. 9—13, 117—119. (Páni z Bozkovic. Páni ze Sádku.) XIX. 19—23, 124—127. (Vládykové z Plavče a z Rájce a jich příbuzenstvo. Vládykové z Třeště a z Hrádku. Vládykové z Martinic.) — XX. 23—27, 112-116. (O počátcích pánů z Žerotína. O vládykách z Konic. O vládykách Kokorských z Kokor a jich příbuzenstvu.)
5. Ant. Rybička: Dodatek k sepsání: „O rodině Heltů z Kementu. (V Č. Mat. Mor. XIII. 1881). XVIII. 178-170.
6. Ant. Rybička: Šlechta moravská roku 1677 (dle Pešinova Marta Mor.). XXI. 167—168.
7. Dr. Kar. V. Adámek: O Janovi z Rušinova a o Janovi Hertvíkovi z Rušinova. XXV. 394—401.

(Viz také odd. XI. č. 5.)

Oddíl XI. **Místopis.**

a) O dosavadních osadách.

1. V. Royt: O Brně za nejstarší doby. I. 68—74.
2. V. Royt: Úryvky ze starého místopisu Znojemského hradiště. Hrad a podhradí. Vznik města. III. 28—35.
3. Al. V. Šembera: Kde leží vrch, řečený „Mons Comianus“, v Dolních Rakousích, na němž císař Karel Tlustý měl r. 884 sjezd se Svatoplukem Moravským, a kde leží osada „Comageni“, v níž se r. 454 zdržoval sv. Severin? III. 49—56.
4. Vinc. Prasek: Proměny na severních hranicích moravských (hlavně o enklavách). XI. 77—95.
5. V. Brandl: Analecta topographica. [Opravy Topogr. Ř. Volného: Hradisko u Brna, hradisko Obřanské, hradisko Líšenské, Zábrdovice, Obřany, hrad Ronov, Nový Hrad, Čertův Hrádek, Adamov, Ponikev (Punkva), Polomí, Blansko, Holštejnsko s rodokmenem p. z Holštejna, Veveří.] XII. 162—190.
6. Aug. Sedláček: O starodávném rozdělení Moravy na kraje. XV. 18—27, 118—129, 196—207, 298—311.
7. V. Houdek: O stáří osad moravských na základě zpráv listinných. XV. 27—39.
8. Vinc. Prasek: Prudnicko příslušenstvím někdy moravským. XV. 39—43, 138—142.
9. Dr. Fr. Kameníček: Z městského archivu Levočského v Uhrách. [Týká se hlavně událostí města Prostějova za léta 1445—1610 v pamětních knihách Pavla „Zlyhopiwyho,“ sepsaných r. 1612.] XVI. 158—159.
10. Fr. A. Slavík: Jména osadní Podolí-Kritschen a Tvarožna-Bossenitz. XVII. 158—159.
11. Fr. A. Slavík: Horákov. XVII. 257—259.
12. Fr. A. Slavík: Komárov u Brna. XVII. 259—261.
13. V. Prasek: Dějiny jména „Tišnova“. XVIII. 198—204.
14. Fr. Šilhavý: Místní a křestní jména před sto lety v Opatově [na Brtnicku]. XVIIII. 357—359.
15. Fr. J. Rypáček: Z pamětí Třebických. [Zápis ve farní knihovně sv. Martina v Třebíči z r. 1677: „Pamět o svěcení kostelů, jak farského S. Martina v městě, též kostela S. Trojice za městem, kdež se mrtvá těla pochovávají a t. d.“] XIX. 68—69.

16. Fr. J. Rypáček: Paní Kateřina Žerotínová z Valdštejna a Třebičtí. (Hlavně dlužní listina purkmistra a rady města Třebíče z r. 1626.) XIX. 172 - 174.
17. Kroměříž ku konci války třicetileté. XX. 11—19, 97—105, 238—245.
18. V. Prasek: Kelamancia – Olomouc. (Rozprava o místních jménech.) XX. 196—206.
19. P. Vojt. Plotěný: Místopisné črty z okolí města Frenštatu pod Radhoštěm. XX. 289—300.
20. Dr. Fr. Kameníček: K dějinám panství Fulneckého. [Listina Jana staršího ze Žerotína a z Fulneka z r. 1497.] XX. 339—341.
21. Mat. Václavek: Panství Vsacké l P. 1666. XXII 76 -82, 180—184, 310 - 315.
22. P. Dom. Škaruda: Místek jakožto trhové město XXII. 185—187, 317—321.
23. Mat. Václavek: Panství Vsacké l. P. 1776. XXIV. 151—157, 280—288, 372—376
24. Dr. Fr. Šujan: Počátky Brna a jeho jméno XXIV. 213—220.
25. V. Prasek: Jméno Velehrad. (Topografickofilologická studie.) XXIV. 313—321.
26. V. Prasek: Eburodunum. Brno. (Kritická úvaha o vykládání místních jmen vůbec, Brna zvláště.) XXV. 14—33.
27. Frant. Šilhavý: Místní názvy Brtnice, Dlouhá Brtnice a Brtnička. XXV. 45—51, 171—178.

b) O zaniklých osadách.

28. Fr. A. Slavík: Zaniklá farní osada Tupanov. XV. 345—347.
29. Václ. Oharek: Některé zaniklé osady na Hodonínsku. XVI. 322—324.
30. Fr. A. Slavík: Zaniklé osady na panství Brtnickém. XVII. 24—32.
31. Fr. A. Slavík: Vážany a Želovice, zaniklé osady u Brna. XVII. 159—161.
32. J. V. Tvarůžek: Benedín (zaniklá ves u Meziříčí nad Osl.). XVIII. 264 - 267.
33. Jan Tenora: Zaniklé osady v okrese Kunštatském a Bystřickém nad Pernštýnem. XIX. 328—334.
34. Jan Knies: O zaniklých osadách, hradech, tvrzích a dvorcích v okrese Blanském. XX. 42—47, 116—122.

35. J. V. Tvarůžek: Zaniklá osada Otěchleby (u Velké Bíteše). XX. 256 - 260.
36. J. V. Tvarůžek: Zaniklé osady Řičánky a Holeje (u Náměště nad Osl.). XXI. 172—174.
37. Fr. Šilhavý: Zaniklá osada Hofeřice u Okříšek na Třebicku. XXI. 278—280.
38. Fr. Šilhavý: Zaniklá osada Prosenín (na Třebicku). XXII. 407—408.
39. Jan V. Tvarůžek: Chvališov (na Tišnovsku). XXIII. 286—289.
40. Fr. V. Peřinka: Některé zaniklé osady na Znojemsku. (Příspěvkem k moravské topografii.) XXV. 132—151, 267—276, 384—394. (Německé Borotice. Čejkovice. Český. Gnast. Hypice. Libice a Libnice. Mašovičky. Němčice u Jevišovic. Němčice u Micmanic. Neslovice. Psáře. Šenkenberk.)

(Viz také oddíl V., č. 26., 27., 35., 36., 37., odd. VII., č. 2., 11., 13., 14., 15., 16., 20., 23., 24., odd. VIII., č. 1., 3., 4., 7., 8., 11., 13., 14., 15., 16., 17., odd. IX., č. 17., 22., odd. XIII. č. 7., odd. XV., č. 10., 12., odd. XVIII., č. 2., část odd. XIX.)

Oddíl XII. **Meteorologie.**

1. Jos. Klvaňa: Meteorologické záznamy o Moravě a Slezsku z roku 1893. XX. 61—62.
2. Jos. Klvaňa: Meteorologické záznamy o Moravě a Slezsku z roku 1894. XXI. 82—84.
3. Jos. Klvaňa: Meteorologické záznamy o Moravě a Slezsku z roku 1895. XXII. 189—192.
4. Jos. Klvaňa: Meteorologické záznamy o Moravě a Slezsku z roku 1896. XXIII. 192—195.
5. Jos. Klvaňa: Meteorologické záznamy o Moravě a Slezsku z roku 1897. XXIV. 192—196.

Oddíl XIII. **Národopis, lidová podání.**

1. B. M. Kulda: Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě. II. 91—96, 123—138, 187—199. — III. 37—47, 137—143, 188—193.
2. Fr. Bayer: Národní pověry a obyčeje v okolí Rožnovském na Moravě. (Dodatky ke Kuldově sbírce v II. a III. ročn. Č. M. Mor.) VII. 83—96.

3. V. Brandl: Příspěvek k mythologii české. (Morana. Vynášení Morany a uvítání Vesny. Nav.) VIII. 59-76.
4. Fr. Bartoš: Ze života lidu moravského. IX. 136—153. (Panství Zlinské. Dědiny. Chalupy. Polní hospodářství. Ovoce. Včely. Přírodopis lidu. Ptačí mluva. Strava. Kroj. Obec. Roboty.) X. 1—67, 125—145. (Nářečí slovácké [Zlinské.] Svatba.) — XI. 1—20, 51—64, 157—175. (Zpěv, hudba i tanec. Děti: dětská řeč, vychovávání dětí v rodině, hry a zábavy dětské.) — XII. 1—21. (Rok církevní. Pověry. Zvyky a obyčeje.)
5. Tom. Šimbera: Prostonárodní léky a některé jiné pověry z Komína u Brna. XI. 36—40.
6. Fr. Stránecká: O léčení prostonárodním. XI. 192—203.
7. Jan Herben: Zpráva o francouzských osadnících na Moravě. XIII. 171—175.
8. Jan Herben: Tři chorvátské osady na Moravě. XIV. 1—28.
9. Frant. Stránecká: O zanikání kroje národního. XIV. 25.—31.
10. Fr. Bartoš: O domácím lékařství lidu moravského. XV. 89—101, 185—195, 285—297.
11. Mat. Václavek: Doba vánoční na moravském Valašsku. (Den sv. Lucie. Štědrý den. Boží hod. Den sv. Štěpána.) XV. 224—231, 311—320.
12. Fr. Bartoš: Drobné pověry lidu moravského. XVI 81—93, 193—198, 281—287.
13. Mat. Václavek: O některých bájeslových bytostech na mor. Valašsku. XVI. 120—126.
14. Fr. A. Slavík: Německý ostrov u Litovle a Brodku. XVI. 245—247.
15. Fr Bartoš: Dvě moravské pověsti o císaři Josefu a o Ječmínkovi. XVII 19—24.
16. V. Houdek: Pověsti o černokněžnících a jejich výklad. (Srovnavací studie.) XVII. 85—91, 216—224.
17. Jos. Čižmář: O lidovém lékařství na Moravě. XVII. 140—150.
18. Fr. Šilhavý: Tři pověsti z Moravy západní. („Vlčí jámy“ u Opatova, „Panenský rybník“ cestou z Opatova do N. Říše, „Hraběcí studánka“ u Opatova.) XVII. 263—265.
19. B. Popelka: Cizí slova v řeči lidové. (Příspěvek k našemu národopisu.) XVII. 326—335.

20. Jos. Čižmář: O domácím lékařství lidu slovenského. XVIII. 14—23, 100—110, 205—215, 331—340.
21. Jos. Čižmář: Čáry a pověry lidu moravskoslovenského. (Částečně ve Vyzovicích na Moravě, částečně v okolí Nového Města nad Váhem). XIX. 40—45, 155—159, 247—252, 344—350.
22. Fr. J. Rypáček: Z prostonárodního lékařství a hospodářství. (Vzpomínkou na neznámého dosud spisovatele Jáchyma z Prahy.) XXI. 44—54.
23. Fr. Šilhavý: Obojživelníci a plazi v podání prostonárodním na západní Moravě.) XXI. 153—160.

(Viz také oddíl VI., č. 5, 11, odd. XVI. 8., 10., a část odd. XIV.)

Oddíl XIV. **Národní písně, kancionály, řády literátské.**

1. Fr. Bartoš: Paběrky sebrané na poli české poesie kramářské. III. 6—28, 56—84.
2. Josef Jireček: Jakub Kunvaldský a jeho kancionál. VI. 1—6.
3. Vinc. Nebovidský: O řádech literátských na Moravě. [Hlavně „Regule bratrství blahoslavené rodičky boží Panny Marie Nanebevzetí a sv. Václava v městě Hulíně". Výtah z latinského obdarování (kard. Dietrichštejna), přeložený na jazyk český léta 1616. Přípis hodnověrný z rejster dědiny Břestu, daný na spravedlnost pánům bratřím města Hulína na gruntě Ondry Nohyle poroučenou, zapsaný r. 1620 Danielem Pagáčem. Základní kniha neb sepsání pravidel, které řád literátský, to jest bratrsvo svobodného umění literárního, k zachování má. Založená léta Páně 1593.] VI. 119—140.
4. V. Brandl: O písních národních. VIII 117—136.
5. Adolf Kubeš: Literátský sbor třebický se zvláštním zřetelem k vývoji a k významu literátských sborů vůbec. XII. 131—156.
6. Fr. A. Slavík: Gradual Dačický. XV. 260—263.
7. V. Houdek: O písni „Siladi a Hadmaži". [Příspěvek ku slovenské literatuře a ke Kollárovým Nár. Zpěv.] XVI. 106—114, 199—209.
8. P. Kar. Konrád: Tištínský kancionál. XVI. 209—218.
9. V. Houdek: Historické písně slovenské v kancionále turoluckém [Jana Liborčanského]. XVI. 320—322.

10. Kar. Konrád: Bzenecký kancionál. XVII. 185—194.
11. Dr. Č. Zíbrt: Moravská píseň o proměnách světa (přivázaná k ruk. sign. V. E. 18. v bibl. Mus. kr. Č.). XIX. 174—179.
12. Fr. Bartoš: Příspěvky k textové kritice lidových písní. XXIII. 1—16.
13. Dr. Fr. Kameníček: Zpěvník novokřtěnců [německý v zem. arch. mor. sign. XII. g 6.] XXIII. 74—75.
14. Fr. J. Rypáček: Kancional Lomnický [Jana Klabíka, někdy obyvatele města Zlína a kantora Želechovského, z r. 1670]. XXIV. 398—403.

Oddíl XV. **Poddanské poměry.**

1. Dr. Jan Reichert: O robotách lidu sedícího na statcích pánů z Pernštejna v 16. století na Moravě. I. 74—78.
2. Dr. Jan Reichert: O spůsobu peněžitých a naturálních dávek lidu poddaného na panství Jemnickém na začátku 17. století. I. 138—140.
3. Adolf Kubeš: Zřízení selské, kteréž vesnicím ku panství Třebickému patřícím vydal r. 1573. Smil Osovský z Doubravice. VIII. 17—25.
4. V. Houdek: Zřízení selské v Loučanech z r. 1525 [na záp. Olomucku]. X. 162—168.
5. Mat. Václavek: Poddanství a robota na Vsatsku. XIII. 162—171.
6. Fr. A. Slavík: Poddanské poměry na bývalém panství Třebíčském. XV. 231—241, 321—331.
7. Jos. Cvrček: Příspěvek k dějinám roboty ve Bzenci. XVI. 306—312.
8. Fr. A. Slavík: Zřízení poddanské na panství králové kláštera na Starém Brně od l. 1597 do polovice XVII. století. [Zřízení vydala abatyše Rozina Kundrátka z Lamberka r. 1597.] XVIII. 146—158.
9. Fr. A. Slavík: Poměry poddanské na panství Líšenském od r. 1750. XVIII. 348—350.
10. Fr. A. Slavík: Z minulosti Jiříkovic u Brna. [O poddanství.] XVIII. 351—352.
11. Fr. Vl. Jurek: Obdarování. (Z almárky našich Horáků svobodníků.) XX. 222—231.

Oddíl XVI. **Přírodní vědy, lékařství.**

(Viz také oddíl III., č. 18., 24., odd. VI. č. 5., 7., odd. XIII. č. 4., 5., 6., 10., 17., 20., 22., 23.)

Oddíl XVII. **Psychologie, filosofie.**

1. Kar. Šmídek: Pojem tragedie v soustavě Schopenhauerově. IX. 1—29.
2. Kar. Veselík: Co se vyrozumívalo kdy podstatou? (Příspěvkem k dějinám základních pojmů filosofických.) XII. 52—59.
3. Jan Kapras: O spaní a snu. XIII. 8—47.
4. Jan Kapras: O rozvoji pocitů zrakových. XIV. 49—74.

(Viz také oddíl XXI. č. 30.)

Oddíl XVIII. **Školství.**

1. Fr. A. Slavík: Školy v rodné krajině Komenského za jeho doby. XVI. 156—158.
2. Fr. J. Rypáček: Z matrik Třebických. (Příspěvek ke školství XVII. století.) XVIII. 254—256.
3. P. Vojt. Plotěný: Něco o platech učitelských v XVII. století. XVIII. 352—357.
4. P. Vojt. Plotěný: Služba bývalých rektorů Rychaltských.

Oddíl XIX. **Umělecké památky, nápisy, stavby.**

1. Fr. A. Slavík: Oprava stoličního kostela sv. Petra a Pavla v Brně. XV. 52—55, 254—255.
2. Fr. A. Slavík: Kostel v Předlášteří u Tišnova. XV. 55—56.
3. Fr. A. Slavík: Nové kostelní předměty [v různých chrámech moravských]. XV. 56—57, 154—155.
4. Jar. Janoušek: Malby na skle v zámku Telečském. XV. 148—154.
5. Fr. A. Slavík: Kostel u sv. Jakuba v Brně. XV. 153—154.
6. Fr. A. Slavík: Staré náhrobky. XV. 263.
7. Fr. A. Slavík: Kostel sv. Martina v Rosicích. XV. 347.
8. Jar. Janoušek: Kostel v Lideřovicích jakožto příspěvek ku charakteristice naší gotiky XIV. věku. XVI. 25—35.
9. Fr. A. Slavík: Dvě památky u Jihlavy: kostel sv. Jana Křtitele. Pomník královské přísahy u Jihlavy XVI. 57—58, 151—153.
10. Fr. A. Slavík: Kostel v Měníně a Přibicích u Židlochovic. XVI. 244—245.
11. Fr. A. Slavík: Kostel v Adamově. XVI. 319.

12. Jar. Janoušek: Obnova děkanského chrámu sv. Jakuba Vel. v Telči. XVII. 55—63.
13. Jar. Janoušek: Farní chrám svatého Vavřince v Dačicích. XVII. 154—157.
14. Jar. Janoušek: Kostel sv. Jakuba Většího v Jemnici [Podolí]. XVII. 254—257.
15. Jar. Janoušek: Ku zprávám o výšivkách československých. XVII. 353.
16. V. Prasek: Obrázek sv. Cyrilla a Methoděje z r. 1749. [Původem z Hranic.] XVIII. 54.
17. Jar. Janoušek: Některé zprávy o starém kostele farním sv. Vavřince v Dačicích. XVIII. 270—274, 346—348.
18. Jar. Janoušek: Památné stavby v Cizkrajově u Dačic. XIX. 60—63.
19. Vojt. Plotěný: Dřevěný kostelík v Kunčicích. XIX. 168—172.
20. Jar. Janoušek: Ku zprávám o uměleckých památkách Vítkovců. XX. 50—55, 147—150, 252—256, 335—339.
21. Fr. Šilhavý: Obnova kostela sv. Bartoloměje v Opatově. XXIII. 177—180.
22. V. Houdek: Stručný soupis historických a uměleckých památek na Moravě. XXIII. 172—177, 277—280, 367—370. [Slovo úvodní. Město Jihlava. Znojmo.] — XXIV. 79—87, 184—189, 288—294. [Třebíč, zámek a město. Tišnov a Podklášteří. Hustopeč. Kurdějov a Blučina.] — XXV. 73—78, 190—195. [Rajhrad. Zaječí. Příkluky. Starovičky. Prostějov. Litovel. Uničov. Konice.]
23. V. Houdek: Kralický kostelíček a památnosti jeho. XXIV. 23—30.
24. V. Houdek: Prostějovské nápisy. XXV. 78—82.
25. V. Houdek: Nápisy a pomníky z Litovelska. XXV. 195—199.

Oddíl XX. **Zprávy o museích a společnostech vědeckých.**

1. Dr. Frant. Kameníček: Archaeologická kommisse při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění. [Zpráva o jejím zřízení.] XXI. 170—171.
2. Fr. Šilhavý: Potřeba musejního spolku pro západní Moravu. XXI. 362—364.
3. Fr. Šilhavý: Musejní spolek pro jihozápadní Moravu se sídlem v Telči. XXII. 86—87.

4. Fr. Janovský: Musejní spolek v Telči. XXII. 187—189.
5. Dr. Fr. Kameníček: Františkovo museum v Brně. [Vybídnutí, aby „hospod. společnost" svolala valnou hromadu členskou, na níž by se jednalo o reorganisaci musea a o převzetí do správy zemské.] XXII. 316—317.
6. Fr. J. Rypáček: Nový musejní spolek v Třebíči. XXIII. 70-71.
7. Dr. Frant. Slavík: Klub přírodovědecký v Prostějově. (Zpráva za rok 1898.) XXIII. 289-291.

Oddíl XXI. **Životopisy, nekrology, korrespondence.**

1. Kar. Šmídek: Výpisky z korrespondence Dr. Řehoře Volného. IV. 43—79.
2. Jos. Jireček: Jakub Palaeolog. (Životopisný nástin). VII. 1—9. — Dodatek k životopisu Jakuba Palaeologa. VII. 205.
3. Ant. Rybička: Pan Hynek mladší Bruntálský z Vrbna. (Obrázek z minulosti domácí.) VII. 21—26.
4. Kar. Šmídek: Upomínka na publicistickou činnost Jana Eraz. Vocela. (Příspěvek ke kulturní historii národa našeho.) VIII. 76—117.
5. Kar. Šmídek: Josef Heřman Galaš a pozůstalé rukopisy jeho. IX. 105—135.
6. Mat. Procházka: † Karel Šmídek. (Nekrolog). X. 171—176.
7. Jan Herben: Jan Žižka z Trocnova. (Dle Tomkova díla.) XII. 60-69.
8. Herm. Jireček: Pan Jaroš ze Slivna. (Nákres životopisný.) XII 95—101
9. V Brandl: Příspěvky k životopisu Matouše Františka Klácela. XIII. 71-120.
10. V. Brandl: Bedřich hrabě Sylva Tarouca († 23. června 1881). XII. 121-162.
11. Kar. Kořínek: Františka Stránecká. (Působení literární.) XVI. 40—44, 126—130, 223—227, 302—306.
12. Fr. A. Slavík: Narodil-li se J. A. Komenský v Uherském Brodě? XVI. 58—61.
13. Fr. A. Slavík: Jméno Jan Amos Komenský. XVI. 61—63.
14. Frant. Bílý: Jan Amos Komenský. XVI. 130—138, 177—192, 265—281.

15. Fr. J. Rypáček: Josef Chmela. (Na stoletou pamět narozenin spisovatelových a buditelových.) XVII. 1—14, 120—131, 225—231, 317—325.
16. Fr. A. Slavík: O literární činnosti Řehoře Volného. XVII. 277—286.
17. Fr. Vl. Jurek: Valentin Mezeřický a jeho poměr k Bohuslavu Hassisteinskému z Lobkovic. (Příspěvkem k dějinám českého humanismu.) XVIII. 31—38.
18. Fr. Šilhavý: František Bohumír Štěpnička. (Příspěvek k dějinám vzkříšení literatury české.) XVIII. 119—127, 232—241, 318—324.
19. V. Brandl: Uctění památky J. E. pana hraběte Egberta Belcrediho [dlouholetého předsedy Matice Moravské, učiněné v zasedání výborovém 20. dne m. října 1894]. XIX. 1—2.
20. Fr. V. Jurek; Dr. Adam Huber Mezeřický z Risenpachu. (Nástin životopisný.) XIX. 11—19, 97—105, 231—239.
21. Fr. A. Slavík: Spisovatel P. Karel Konrád †. XIX. 71—73.
22. Ferd. Menčík: O knihovně Josefa Valentina Zlobického. XXI. 75—82.
23. Ant. Rybička: Josef Valentin Zlobický. [Dodatky ke článku Menčíkovu v Č. M. M. XXI.] XXI. 166—167.
24. Dr. Jar. J. Hanel: František Palacký. (Přednáška, kterou měl dne 6. února 1897 v Mor.-sl. Besedě v Praze.) XXI. 197—213.
25. Jan Kabelík: Svetozár Hurban Vajanský. XXI. 239—249, 297—317.
26. J. Cvrček: Martin Abdon a Jan Blahoslav. XXI. 271—275.
27. Fr. J. Rypáček: Palacký a Morava. (K jubileu nastínil.) XXII. 1—9.
28. Kar. Kořínek: Památce Kamarýtově. XXII. 52—59, 175—180. 256—261, 384—390.
29. Fr. A. Slavík: Úmrtí prof. Jaroslava Janouška. XXII. 192—193.
30. Leandr Čech: Palacký a Kant. XXII. 105—118, 221—233.
31. Rud. Dvořák: Jak byla posouzena německými učenci činnost Fr. Palackého. XXII. 331—337.
32. Kar. Kořínek: K sté ročnici narozenin Fr. Lad. Čelakovského. XXIII. 56—69.

33. Dr. Herm. Jireček: Vácslav Mladějovec z Mladějova, zemský písař moravský a nástupci jeho (1373—1418). (Příspěvek ke vnitřním dějinám Moravy.) XXIII. 101—112.
34. Dr. Kar. V. Adámek: Vácslav František Hříb [spisovatel z Hlinska v Čechách; působil na Moravě]. XXIII. 112—119, 213—219.
35. Fr. V. Peřinka: Farář Ondřej Panczner [praemonstrát a farář v Mikulovicích u Znojma]. XXIII. 185—187.
36. Fr. V. Peřinka: Opat Šebestian Freytag z Čepiroh. (Črta životopisná.) XXIV. 321—336.
37. Frant. Tischer: Dopisy Zikmunda Helta z Kementu p. Jáchymovi z Hradce od roku 1553—1558. XXV. 61—66, 185—190, 295—303, 405 - 409.
38. Dr. Boh. Navrátil: Listy Palackého Bočkovi. XXV. 97—132.
39. Jan Kabelík: Z literární pozůstalosti J. H. Galaše. [Ukázky z rukopisu „Quodlibet Moravicum."] XXV. 245—250.
40. Fr. Janovský: Jiří František Procházka de Lauro, Telčan, děkan berounský, spisovatel. XXV. 303—308.

(Viz také oddíl V., č. 1., 2., 4., 8., odd. IX., č. 4., odd. X., č. 1., odd. XIV., č. 2.)

Oddíl XXII. **Referáty o spisech, kritiky, rozbory a krátké zprávy**

(Chronologicky dle ročníků Č. M. M.)

Ročník I. (1869.)

1. Fr. Palacký: O stycích a poměru sekty Valdenské k někdejším sektám v Čechách. (Úvaha Vinc. Brandla.) 78—93.

Ročník II. (1870.)

2. Jos. Jireček: Nákres mluvnice staročeské. (Fr. Bartoš.) 36—38.
3. Dr. B. Dudík: Mährens allgemeine Gechichte. Im Auftrage des mährischen Landesausschusses dargestellt. V. Band. (V. Royt.) 92 - 100.

Ročník III. (1871.)

4. Dr. B. Dudík: Dějiny Moravy. Díl I. Sešit 1. (V. Royt.) 143—144.

Ročník IV. (1872.)

5. Kniha Rožmberská. Kritické vydání, opatřené poznámkami a glossami, jež učinil V. Brandl. (Fr. Bartoš.) 92—94.

6. Prameny dějin českých (Fontes rerum bohemicarum), vydávané z nadání Palackého. I. díl v 5 svazcích. (V. Royt.) 95—96.
7. „Komenský“. Čas. pro uč. československé. Red. J. Havelka. (V. Royt.) 196.
8. Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tom. I. Ed. V. Brandl. (V. Royt.) 196—197.
9. Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars II. 1253—1310. Ed. J. Emler. (V. Royt.) 197.

Ročník V. (1873.)

10. Anthologie z národních písní československých, kterou ze sbírek K. J. Erbena, Jana Kollára, J. V. Kamarýta a j. učinil F. Bartoš. (Vl. Šťastný.) 95—99.
11. „Beseda“. Příloha k „Našinci“ v Olomouci. Red. Em. Miřiovský. (Fr. Vymazal.) 181—182.
12. Poesie světová. (Fr. Vymazal.) 182.
13. Moravské Národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského. Sebral B. M. Kulda. (F. Bartoš.) 182—183.
14. Jak. Malý: Shakespear a jeho díla. (Karel Šmídek.) 183—185.
15. Stručný všeobecný slovník věcný (Malý slovník naučný). Red. J. Malý. (V. Royt.) 186.
16. Nové spisy německé, týkající se dějin českých. [H. Jenkner: Ueber die Wahl König Wenzels; F. v. Bezold: Zur Geschichte des Husitentums; Dr. J. Krebs: Christian von Anhalt und die kurpfälzische Politik am Beginn des dreissigjährigen Krieges; R. Roesler: Ueber den Zeitpunkt der slavischen Ansiedlung an der unteren Donau.] (V. Royt.) 187—189.

V ročníku VI. (1874) a VII. (1875) nebylo referátův.

Ročník VIII. (1876.)

17. Boh. Havlasa: Tiché vody. Román. (Jan E. Kosina.) 156—169.
18. Epické básně Jaroslava Vrchlického. (Jan E. Kosina.) 169—181.
19. Zora. Almanach omladiny moravské. Spořádali Josef Boubela, Leander Čech, Jan Vařeka. (Jan E. Kosina.) 182—192.
20. V. Kosmák: Kukátko čili život v obrazích. (Vl. Šťastný.) 192—193.

Ročník IX. (1877.)

21. Katolický kancionálek obsahující písně a modlitby k veřejným i domácím pobožnostem. Dle kancionálu Tomáše Bečáka uspořádal Frant. P. Poimon. (Jan E. Kosina.) 84—92.
22. V. Pauliny-Tóth: Slovanské bájoslovie. Sošit I. (V. Brandl.) 92—95.
23. U krbu. Povësti Jos. Vl. Hrubého. (Vl. Šťastný.) 95—98.
24. Osvěta, listy pro rozhled v umění, vědě i politice. Red. V. Vlček. Ročník VII. díl I. (Fr. Bartoš.) 98—99.
25. Úplný Besedník. Spořádali Jiří Bittner a Jos. R. Vilímek. (Fr. Bartoš.) 99—100.
26. V. Kosmák: Sláva a úpadek pana Jana Kroutila, pololáníka z Drnkalova. Všem rozumným lidem pro zábavu i na poučenou vypravuje. (V. Brandl.) 100—104.
27. Kytice z Krasického bajek. Pro českou mládež uvil Fr. M. Vrána. (Vl. Šťastný.) 104.
28. V. Prasek: Čeština v Opavsku. Rozprava historicko-grammatická. (V. Brandl.) 176—178.
29. Sněmy české od léta 1526 až po naši dobu. Vydává král. archiv zemský. Sv. 1. (V. Brandl.) 178.
30. W. J. Koutný: Der Přemysliden Thronkämpfe und Genesis der Markgrafschaft Mähren. (V. Brandl.) 178—179.
31. Dr. B. Dudík: Karl's von Žerotín böhmische Bibliothek in Breslau. (Mat. Procházka.) 179—181.
32. Srbské národní pohádky. Ze sbírek V. Karadžiče a A. Nikoliče přel. J. Z. Veselý. (F. Bartoš.) 181—187.
33. Fr. Bayer: Rožnov, léčebné místo na Moravském Valašsku a jeho okolí. (F. Bartoš.) 187.
34. M. Blažek: Mluvnice jazyka českého. Pro školy střední a ústavy učitelské. (V. Brandl.) 187—189.
35. Nitra. Dar dcerám a synům Slovenska, Moravy, Čech a Slezska obětovaný. Vydávaná od Mil. Jos. L. Hurbana. Roč. VII. (Jos. Ruda = Vl. Šťastný.) 189—192.
36. Dr. Ant. Rezek: Zvolení a korunování Ferdinanda I. za krále českého. (V. Brandl.) 192—195.

Ročník X. (1878.)

37. V. Vlček: Eliška Přemyslovna, trag. o 5 jedn. (K. Šmídek.) 104—118.

38. Odborná pathologie a therapie. Vydává spolek českých lékařů redakcí prof. dr. B. Eiselta. (F. Bartoš.) 118—121.
39. Dr. B. Dudík: Mährens allgemeine Geschichte. VIII. Band. Mährens Kulturzustände vom Jahre 1197 bis 1306. (Land und Volk.) (V. Royt.) 121—122.

Ročník XI. (1879.)

40. Rukopis Zelenohorský a Kralodvorský s úvodem a výkladem ku potřebě školní i soukromé vydal Fr. Vymazal. (F. Bartoš.) 40—41.
41. Vlad. Šťastný: Kytka z Moravy. Básně. (Jan E. Kosina.) 41—49.
42. Obrazy z dějin českých a rakouských. Z nejlepších domácích pramenů vybral a sestavil Frant. Vymazal. (Fr. Bartoš.) 49.
43. Dějiny německé národní literatury. Podle Kluge, Kurce a jiných sepsal Fr. Vymazal. (Fr. Bartoš.) 49—50.
44. Ant. Vašek: Filologický důkaz, že rukopis Kralodvorský a Zelenohorský, též Zlomek evang. sv. Jana jsou podvržená díla Václava Hanky. (Úvaha V. Brandla.) 124—156.

Ročník XII. (1880.)

45. Svod zákonů slovanských. Zpořádal dr. H. Jireček. (V. Brandl.) 86—89.
46. Prostonárodnie obyčaje, povery a hry slovenské. Usporiadal a vydal Pavel Dobšinský. (F. Bartoš.) 89.
47. Pavel Dobšinský: Prostonárodnie slovenské povesti. (Fr. Bartoš.) 89—90.
48. Sbírky prostonárodní, které pořádá pohádková kommisse lit. řeč. spolku „Slavia“ v Praze. (F. Bartoš.) 90.
49. Moravské národní pohádky a pověsti. Sebral a napsal Fr. M. Vrána. Sešit I. z okolí Němčického na Hané. (Fr. Bartoš.) 91.
50. Národní pohádky a pověsti z okolí Velkomeziříčského a Jihlavského. Sebral a napsal Fr. Al. Sedláček. Sešit 1. (F. Bartoš.) 91—92.
51. Knihy o životě a umučení všech sv. mučedlníkóv, jenž slovú latině Passional, dle originalu zem. archivu Brněnského k tisku připravil, nejpotřebnějšími poznámkami opatřil a vydal M. Blažek. 2. a 3. seš. (F. Bartoš.) 93.

52. Urbánkův Bibliografický Věstník. (F. Bartoš.) 93—94.
53. F. A. Hora: Gustav Pfleger Moravský. Životopisné zápisky básníkovy k tisku připravil a doplnil. (F. Bartoš.) 94.

Ročník XIII. (1881.)

54. Matouš Václavek: Dějiny města Vsetína a okresu vsatského. (V. Brandl.) 179—184.
55. Em. Mittner: Základové letopočtu křesťanského, spolu klíč k neomylnému vypočítání Velikonoci kteréhokoli roku minulého nebo budoucího dle kalendáře Julianského i Gregorianského. (V. Brandl.) 184—185.
56. Urbánkova Knihovna pro lid. Sv. III. Knihy ďáblovy. Časová povídka pro lid. Sepsal V. Špaček. Sv. IV. K holi žebrácké. Výstražná povídka, kterou dospělejší mládeži a jejím rodičům vypravuje V. Špaček. (Fr. Bartoš.) 185—187.
57. Fr. Dvorský: Paměti o školách českých. Listář školství českého v Čechách a na Moravě od l. 1598 do 1616 s doklady starší i pozdější doby. (Fr. Bartoš.) 187.
58. Fr. Hellwald: Přírodopis člověka. Překládají Jan Herben a Jar. Vlček. Sešit I. a II. (Fr. Bartoš.) 187—188.
59. J. Ev. Hulakovský: Ukázka se synonymiky a fraseologie francouzské, kterou pro střední školy sepsal. II. oprav. vydání. (Fr. Bartoš.) 188—191.
60. Obzor. List pro poučení a zábavu. Red. Vl. Šťastný. (Mat. Procházka.) 191—194.

Ročník XIV. (1882.)

61. Rozhled po krásném písemnictví původním za rok 1881. (Fr. Bílý.) 43—48.
62. Dr. H. Wankel: Bilder aus der maehrischen Schweiz und ihrer Vergangenheit. (V. Brandl.) 176—182.
63. Sborník Velehradský. Redaktor Josef Vykydal. Ročn. II. (V. Brandl.) 182—187.
64. Karel Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského. Díl I. (V. Brandl.) 187—188.
65. Bibliotéka místopisův a jiných děl historických: Paměti městečka Napajedel od V. Praska. Dějiny města Velké Byteše. Díl I. Od Jana Tiraye. (V. Brandl.) 188.

66. Hynek Krch: Obrana kněžny Drahomíry, matky sv. Václava. (V. Brandl.) 188—189.
67. Moravská bibliotéka. Redaktor Fr. Bayer. Z našeho lidu. Sebrané črty Fr. Stránecké. (V. Brandl.) 189—190.
68. Kalendarium manuale utriusque ecclesiae, orientalis et occidentalis, academiis clericorum recommodatum. Auctore Nicolao Nilles S. J. Tom. II. (V. Brandl.)

Ročník XV. (1891.)

69. Jaromír Čelakovský: O domácích a cizích registrech, zvláště o registrech české a jiných rakouských dvorských kanceláří. (Fr. Kameníček.) 62—66.
70. Národní písně moravské, v nově nasbírané. Ve sbírku spořádal a vydal Fr. Bartoš. (Dr. Jan Korec.) 66—71.
71. Dr. Ant. Rezek: Děje Čech a Moravy za Ferdinanda III. až do konce třicetileté války. (1637—1648). (Fr. Kameníček.) 71—72.
72. Vlastivěda slezská. Dílu II. část 1. Historická topografie země Opavské. A—K. Napsal Vinc. Prasek. (Fr. A. Slavík.) 72—74.
73. Zikm. Winter: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku. Díl I. (Fr. Kameníček.) 74.
74. Dr. Fr. Šujan: Rakousko po válce třicetileté (1648—1658). Se zvláštním zřetelem na země koruny České. (Fr. Kameníček.) 74—75.
75. Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae. XII. sv. 1391—1399. Vyd. V. Brandl. (Fr. Kameníček.) 75.
76. Julius Wisnar: Untersuchungen zur geographischen Namenkunde auf Grundlage von Vincenz Brandls „Erklärung topographischer Eigennamen“. (Fr. Kameníček.) 75.
77. Ernest Denis: Fin de l'indépendence Bohême. (Fr. Kameníček.) 160—167.
78. Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, sebrané z archivů domácích i cizích. Red. J. Kalousek. Díl IX. (Fr. A. Slavík.) 167—169.
79. Časopis vlasteneckého muzejního spolku Olomuckého za rok 1890. Red. V. Houdek. (Fr. A. Slavík.) 169—172.
80. Obzor. List pro poučení a zábavu. Red. Vl. Šťastný. 1890. (Fr. A. Slavík.) 172 173

81. Mittheilungen der k. k. Central-Commission zur Erforschung und Erhaltung der Kunst- und historischen Denkmale. 1890. (Fr. A. Slavík.) 173—174.
82. Ant. Rezek: Dějiny Čech a Moravy nové doby. Seš. 1—3. (Fr. Kameníček.) 265 - 267.
83. Cesta pana Lva z Rožmitála po západní Evropě r. 1465 1467. Podle jeho průvodců rytíře Šaška z Mezihoří a Gabr. Tetzela z Norimberka upravil F. A. Slavík. (F. J. Rypáček.) 267—268.
84. Karel Eichler: Paměti panství Veverského. (Fr. Kameníček.) 268—270.
85. Max Lehrs: Wenzel von Olmütz. (Fr. Kameníček.) 270—271.
86. Dr. Č. Zíbrt: Listy z českých dějin kulturních. (Tom. Šílený.) 349 351.
87. Dr. Č. Zíbrt: Dějiny kroje v zemích českých až po války husitské. (Tom. Šílený.) 352 - 353.
88. Časopis Musea království Českého. Ročn. LXIV. Red. J. Emler. (Fr. J. Rypáček.) 353 355.

Ročník XVI. (1892.)

89. Vlastivěda Slezská. Dílu III. část I. Dějiny Opavska do r. 1318. Napsal V. Prasek. (Fr. Kameníček.) 69 - 71.
90. Fr. Bartoš: Rukověť správné češtiny. (K. Kořínek.) 73 — 75.
91. Patery knihy plodů básnických. Výbor z novověké poesie české. Uspořádal a literárně historickými daty opatřil Frant. Bílý. (Jan Korec.) 71—73.
92. J. Srb-Debrnov: Dějiny hudby v Čechách a na Moravě. (Fr. Kameníček.) 75—76.
93. Moravské ornamenty. III. Vydává vlast. muz. spolek v Olomouci. Na kámen kreslila Madlenka Vanklova. (Jar. Janoušek.) 76—77.
94. Vinc. Brandl: Kniha pro každého Moravana. Druhé rozmnožené vydání. (Fr. Kameníček.) 159—160.
95. Loštice, rodiště Jana Havelky. Vydáno na památku odhalení pamětní desky na rodném domku jeho dne 16. srpna 1891. [Za Janem Havelkou. Báseň Jana Kroupy. Fr. Čepička: Popis Loštic a okolí. V. Houdek: Z minulosti města Loštic. V. Houdek: Životopisná vzpomínka na Jana Havelku.] (Fr. A. Slavík.) 160 - 161.

96. Listář královského města Plzně a druhdy poddaných osad. Vydal Josef Strnad. Část I. Od roku 1300—1450. (Fr. Kameníček.) 162—163.
97. Jan Nečas: Sekvestrace. Dle zákonův i četných rozhodnutí nejvyšš. soudu pro potřebu praktickou. (Dr. Jar. Peka.) 163—164.
98. Dr. Čeněk Zíbrt: Kulturní historie. Její vznik, rozvoj a posavadní literaturu cizí i českou stručně popisuje. (Fr. Kameníček.) 164—166.
99. Ferd. Skalla: Der erste Přemyslide. — Die heidnischen Přemysliden. Podává týž. [Práce z progr. gymn.] (Frant. J. Rypáček.) 166—167.
100. J. Beringer a Jar. Janoušek: Telč, město a panství. (F. A. Slavík.) 167 - 169.
101. Ferd. Tadra: Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu Lucemburského, Jana, Karla IV. a Václava IV. 1310 - 1420. Příspěvek k diplomatice české. (Fr. Kameníček.) 249—253.
102. Jos. Šmaha: Jan Amos Komenský. Životopisný nárys. Za příčinou třísté památky narozenin J. A. Komenského. (K. Kořínek.) 253—256.
103. Rys dziejów czeskich. Skreślił według źrodeł Justyn Felix Gajsler. Tom. I. a II. (Fr. Kameníček.) 256—258.
104. Tom. Šílený: Český těsnopis na Moravě a ve Slezsku. Na památku prvních deseti let „Českého těsnopisného spolku Brněnského". (Fr. Kameníček.) 259.
105. Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník I (Fr. J. Rypáček.) 259—263.
106. Dr. Ant. Rezek: Dějiny Čech a Moravy nové doby. (Fr. Šujan.) 328—332.
107. Fr. Bartoš: Moravská svatba. (K. Kořínek.) 332—334.
108. Dr. Fr. Brdlík: Průvodce po dějinách věku starého, středního a nového. Pro školu i dům napsal. (Fr. Kameníček.) 334—338.
109. Časopis Musea království Českého Red. Ant. Truhlář. Ročn. LXV. (F. J. Rypáček.) 338—341.
110. Časopis vlasteneckého muzej. spolku Olomuckého. Ročn. VIII. Red. V. Houdek. (F. J. Rypáček.) 341—343.

111. Dr. Fr. Pastrnek: Bibliographische Übersicht über die slavische Philologie 1876—1891. Archiv für slavische Philologie. Supplement-Band. (Fr. A. Slavík.) 343—344.

Ročník XVII. (1893.)

112. Dr. Ed. Formánek: Květena Moravy a rakouského Slezska. První díl. Sv. 1., 2., 3. (V. Spitzner.) 66—71.
113. Frant. Dvorský: Albrecht z Valdštejna až na konec roku 1621. Nové listy do třistaleté paměti. (Fr. Kameníček.) 71—73.
114. K. B. Mádl: Dějiny umění výtvarných. Seš. 1—19. (Tom. Šílený.) 73—77.
115. Dr. Jaromír Čelakovský: Povšechné české dějiny právní. Zvláštní otisk z „Ottova Slovníku Naučného". (Fr. Kameníček.) 77—78.
116. Dr. Jindř. Metelka: O Komenského mapě Moravy. Zvláštní otisk z „Čas. Musea kr. Č." r. 1892. (F. Kameníček.) 78—79.
117. Frant. Bauer: Brno. (Fr. Šujan.) 79—80.
118. Fr. J. Rypáček: Z archivu města Třebíče. (Kronika Eliáše Střelky a pokračovatelův.) Výňatek z progr. gymn. v Třebíči r. 1892. (Fr. Kameníček.) 80—81.
119. Český Lid. Red. Č. Zíbrt a L. Niederle. II. r. 1. a 2. (Fr. Bartoš.) 81.
120. Archaeologický výzkum ve středních Čechách, který roku 1889—92 společnou prací podnikli Jan Hellich, Dr. J L. Píč, Václ. Požarecký, Jan Vaněk. S předmluvou: „Bojové, Markomani a Češi". Píše Dr. Jos. L. Píč. (Fr. A. Slavík.) 161—164.
121. Dr. Jos. Kalousek: České státní právo. Historicky vykládá. Vydání druhé, místy opravené. (F. Kameníček.) 164—165.
122. Fr. A. Slavík: Morava a její obvody ve Slezsku po třicetileté válce. Dějepisně statistický pohled. (Fr. J. Rypáček.) 166—168.
123. Ed. Peck: Okresní hejtmanství Holešovské. (Fr. A. Slavík.) 168—171.
124. Věstník Matice Opavské věnovaný kulturním a vědeckým potřebám slezským. Ročník 1892. (F. A. Slavík.) 171—173.
125. Časopis Musea král. Čes. Ročník LXVI. (Fr. J. Rypáček.) 173—176.

126. Emil Werunsky: Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit. Dritter Band. 1355—1358. (Fr. Kameníček.) 176—179.
127. Regesta diplomatica necnon epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars IV. annorum 1333—1346. Volumen 6. Vydává Dr. Jos. Emler. (Fr. Kameníček.) 266—267.
128. Fr. Bartoš: Rukověť správné češtiny. Druhé, rozmnožené vydání. (K. Kořínek.) 267—269.
129. Zikm. Winter: Kulturní obraz českých měst. Život veřejný v XV. a XVI. věku (1420—1620). Díl I. a II. (Fr. Kameníček.) 269—272.
130. Klasobraní z programmů škol středních za rok 1892. (Fr. J. Rypáček.) 272—274.
131. V. Prasek: Prameny dějin Opavských a Těšínských. Čís. I. Sbírka listů posílacích od r. 1464—1709 vůbec a biskupa Viléma Prusinovského psaných l. 1568 zvláště. (F. Kameníček.) 274.
132. Jan Kollár 1793 1852. Sborník statí o životě, působení a literární činnosti pěvce „Slávy Dcery" na oslavu jeho stoletých narozenin redakcí Frant. Pastrnka. (Jos. Benhart.) 365—369.
133. Dr. Jar. Čelakovský: O deskách krajských a zemských v zemích českých. Zvláštní otisk z „Ottova Slov. Nauč.". (Fr. Kameníček.) 369—371.
134. Dr. J. Loserth: Doctor Balthasar Hubmaier und die Anfänge der Wiedertaufe in Mähren. Podle souvěkých pramenův a na základě vědeck. pozůstalosti dvor. rady Jos. ryt. Becka. (Fr. Kameníček.) 371—374.

Ročník XVIII. (1894.)

135. Berthold Bretholz: Geschichte Mährens. Erster Band. Erste Abtheilung bis 906. (Fr. Kameníček.) 64 - 86.
136. Jan Nečas: Německočeské názvosloví právnické. Deutschböhmische juridische Terminologie. (Dr. Fr. Derka.) 86—89.
137. Frant. Doubrava: Památky sv. Aurelia Augustina, biskupa hipponského. Životopis a spisy vybrané. Perioda I. Díl I. Úvahy a zprávy životopisné i spisy napsané v Kassiciaku. (Dr. Jos. Dvořák.) 90—91.
138. Jos. Úlehla: Čtení o přírodě. Díl I. a II. (Jos. Klvaňa.) 180 - 183.

139. Klasobraní z programmů středních škol za rok 1893. (Fr. J. Rypáček.) 183—186.
140. Jan Čermák: Srovnavací úvaha o Symposiu Xenophontově a Platonově. (XXIV. progr. čes. gymn. v Olomouci.) (Jos. Benhart.) 186—187.
141. Dr. Fr. S. Kovář: Legum platonicarum libri alterius vindiciae. (XIII. progr. gymn. ve Val. Meziříčí.) (Jos. Benhart.) 188.
142. Hlídka literární. Listy věnované literární kritice. Pořadatel Dr. Pavel Vychodil. Ročn. X. (F. J. Rypáček.) 274—276.
143. Jos. Kalousek: O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtném na statcích svobodných v Čechách i v Moravě. (Fr. Kameníček.) 276–280.
144. Prameny dějin českých (Fontes rerum Bohemicarum) vydávané z nadání Palackého. Pořádá Jos. Emler. Díl V. Přibíka z Radenína, řečeného z Pulkavy, Kronika česká. Vyd. Jos. Emler a Jan Gebauer. — Kronika Vavřince z Březové. Téhož píseň o vítězství u Domažlic. Tak zvaná Kronika university Pražské. Kronika Bartoška z Drahonic a přídavek k ní. Vyd. Jar. Goll. (Fr. Kameníček.) 280–283.
145. Naše Horácko jindy a nyní. Pořadatel Jos. Dufek. (Fr. Šilhavý.) 284—286.
146. V. V. Tomek: Dějepis Prahy. Díl IX. (Fr. Kameníček.) 369—361.
147. Dr. Konstantin J. Jireček: Poselství republiky Dubrovnické k císařovně Kateřině II. v letech 1771—1775. (F. Kameníček.) 361–362.
148. Fr. Bayer: Přerovsko, město i hejtmanství. Díl I. Okres Přerovský. (Fr. A. Slavík.) 362–363.
149. Dr. Jos. Teige: Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradištského u Olomouce až do roku 1300. (Fr. Kameníček.) 363–365.
150. Časopis Musea král. Čes. Ročn. XLVII. (Fr. J. Rypáček.) 365—367.

Ročník XIX. (1895.)

151. Geologická mapa okolí Olomuckého. (Specialní mapy Rak.-uher. mocnářství koll. XVI., pásmo 7.) (Jos. Klvaňa.) 73—77.
152. Jan Gebauer: Historická mluvnice jazyka českého. Díl I. Hláskosloví. (Ferd. Jokl.) 77—80.

153. Martina Kabátníka cesta z Čech do Jerusaléma a Kaira r. 1491—92. Sbírky pramenův ku poznání literár. života v Čechách, na Moravě a ve Slezsku, skupiny I., řady 2. čís. 1. Vydává III. třída České akademie. Vydání pořídil J. V. Prášek. (Fr. Šujan.) 80—82.
154. Karel Konrád: Dějiny posvátného zpěvu staročeského od XV. věku do zrušení literátských bratrstev. Část I. XV. věk a dějiny literátských bratrstev. (F. A. Slavík.) 82—84.
155. Alois Franz: Kunstarchaeologische Aufnahmen aus Mähren. (Jar. Janoušek.) 84—87.
156. Dr. Theodor Ritter von Grienberger: Vindobona, Wienne. Eine etymologische Untersuchung. Sitzungsberichte der Kais. Akademie der Wissenshaften in Wien. Philosoph.-histor. Classe. Band CXXXI. Nr. VIII. (Fr. Kameníček.) 87—88.
157. Klasobraní z programmů středních škol za rok 1894. (Fr. J. Rypáček.) 88—91.
158. Jan Čermák: Srovnavací úvaha o Symposiu Xenofontově a Platonově. (Dokončení v XXV. progr. čes. gymn. Olom. 1894.) (Jos. Benhart.) 91—92. (Viz. č. 140. v ročn. XVII.)
159. Dr. Fr. S. Kovář: Legum platonicarum libri alterius vindiciae. Pars altera (v XIV. progr. gymn. ve Val. Meziříčí r. 1894). (Jos. Benhart.) 92—93. (Viz č. 141. v ročn. XVII.)
160. V. Prasek: Dějiny knížetství Těsínského až do roku 1433 (Fr. Kameníček.) 179—181.
161. Frant. Dvorský: Listy paní Kateřiny z Žerotína rozené z Valdštejna. Histor. archivu Čes. ak. čís. 3. (Fr. J. Rypáček.) 181—182.
162. Dr. Č. Zíbrt: Seznam pověr a zvyklostí pohanských z VIII. věku (Indiculus superstitionum et paganiarum). Jeho význam pro všeobecnou kulturní historii i pro studium kulturních přežitků v nyn. lidovém podání se zvláštním zřetelem k české lidovědě. (Dr. Fr. Pastrnek.) 182—183.
163. Jan Kapras: Nástin filosofie Jana Amosa Komenského. (Fr. Kameníček.) 183—185.
164. V. J. Dušek: Hláskosloví nářečí jihočeských. I. část: Consonantismus. (Fr. Pastrnek.) 185—187.
165. Dr. Č. Zíbrt: Jak se kdy v Čechách tancovalo. Dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku

z věků nejstarších až do nové doby. (Fr. Kameníček.) 187—188,

166. Naše nové sborníky: Sborník společnosti zeměvědné, Český Časopis Historický, Sborník historického kroužku. (Fr. J. Rypáček.) 188—191.
167. Časopis Olomuckého vlasteneckého muzea 1884—1894. (Jos. Klvaňa.) 191—194.
168. Fr. Bartoš: Dialektologie moravská. Druhý díl. Nářečí hanácké a české. (Fr. Pastrnek.) 278—280.
169. Herbert Spencer: Dané pravdy mravoučné. Přeložil Josef Úlehla. (Jan Kapras.) 280—283.
170. Jos. Truhlář: Humanismus a humanisté v Čechách za krále Vladislava II. (Fr. J. Rypáček.) 283—284.
171. Matouš Václavek: Moravské Valašsko. Lidopisné obrazy příspěvkem ke kulturním dějinám českým. Díl I. (Fr. J. Rypáček.) 285—286.
172. Berthold Bretholz: Geschichte Mährens. Erster Band. Zweite Abtheilung bis 1197. (Fr. Kameníček.) 286—290.
173. Jahresberichte der Geschichtswissenschaft im Auftrage der Historischen Gesellschaft zu Berlin, herausgegeben von J. Jastrow. [Ročn. XVI. za rok 1893. Referuje tu Moric Grolig mladší o historické literatuře moravské za rok 1893.] (Fr. Kameníček.) 290—291.
174. Dr. Frant. Brdlík: Průvodce po zeměkouli. Pro školu i dům. (Fr. Kameníček.) 369—370.
175. Andrej Kmeť: Veleba Sitna. (Fr. Kameníček.) 370.
176. Časopis Musea král. Č. Ročn. LXVIII. (Fr. J. Rypáček.) 371—372.
177. F. Čermák: Cesty po Moravě. Mládeži odrostlejší. Druhé opravené vydání. (Bol. Dolejšek.) 372.

Ročník XX. (1896.)

178. Jarosl. Vlček: Dějiny literatury české. Sešit 1.—4. (F. A. Slavík.) 66—67.
179. J. Beringer a Jar. Janoušek: Město a panství Dačice. (Fr. A. Slavík.) 67—68.
180. Zikm. Winter: Život církevní v Čechách. Kulturně historický obraz z XV. a XVI. století. Svazek první. (Fr. Kameníček.) 68—69.

181. Em. Fait: Kavkaz, jeho přírodní krásy, poměry národohospodářské, národopis a místopis. (Fr. Nerad.) 69–70.
182. Dr. Mart. Kříž: O diluvialní fauně, hledíc ku člověku diluvialnímu a alluvialnímu. (Fr. Kameníček.) 70--71.
183. Jan Řežábek: Zeměpis hospodářský. I. Jižní pevniny. (F. Nerad.) 71—73.
184. Rozhled po školních programmech r. 1895. (Fr. J. Rypáček.) 73–77.
185. Maxm. Klar: Reliev markrabství Moravského a vévodství Slezského (Reliev der Markgrafschaft Maehren und des Herzogthumes Schlesien). (Fr. Kameníček.) 77—78.
186. Dr. Jos. Pekař: Dějiny Valdštejnského spiknutí (1630 - 1634). Kritický pokus. (F. J. Rypáček.) 163—166.
187. Práce o přírodních poměrech Moravy v Rozpravách České akademie. (Dr. Frant. Slavík.) 166—171.
188. Julius Lippert: Socialgeschichte Böhmens in vorhussitischer Zeit. I. Band. Die slavische Zeit und ihre gesellschaftlichen Schöpfungen. (Rud. Dvořák.) 171—179, 271—277.
189. Národopisný sborník okresu Hořického. Vydán péčí redakčního komitétu národopisného odboru v Hořicích. (Fr. Kameníček.) 179—180.
190. Mořic Grolig: Die Geschichtsliteratur von Maehren und Oestereich-Schlesien des Jahres 1894. Otisk z ročn. XVII. Jastrowových „Jahresberichte der Geschichtswissenschaft" v Berlíně. (Fr. Kameníček.) 181.
191. Český Časopis Historický. Vydávají dr. J. Goll a dr. A. Rezek. Ročn. I. 1895. (F. J. Rypáček.) 181—184.
192. Jos. Braniš: Katechismus dějin umění. (Fr. Kameníček.) 184.
193. Dr. Frant. Krejčí: Element psychologický. Studie. (Jan Kapras.) 261—265.
194. Český Lid. Red. dr. Č. Zíbrt a dr. L. Niederle. Ročn. IV. 1895. (Fr. J. Rypáček.) 265 - 267.
195. Vinc. Brandl: Libri citationum et sententiarum seu Knihy půhonné a nálezové. Tom. VI. (Fr. Kameníček.) 267– 268.
196. M. Bobrzyński: Přehled dějin polských (Dzieje Polski w zarysie). Podle třetího rozmnoženého vydání se svolením spisovatelovým přel. Jarosl. Bidlo. (Rud. Dvořák.) 268—270.

Ročník XXI. (1897.)

213. Jaroslav Goll: Čechy a Prusy ve středověku. (Frant. Kameníček.) 280—286.
214. Inn. L. Červinka: Dějiny Moravy a praehistorická archaeologie. (Rud. Dvořák.) 286—289.
215. Český Časopis Historický. Ročník II. (Frant J. Rypáček.) 289—292.
216. Leopold von Tausch: Über die krystallinischen Schiefer- und Massengesteine, so wie über die sedimentären Ablagerungen nördlich von Brünn. (Dr. Fr. Slavík.) 292—294.
217. Dr. Jos. Pospíšil: Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského. Část II. Kosmologie se zvláštním zřetelem k moderním přírodovědám. Oddíl prvý. (Dr. Fr. Bulla.) 370—378.
218. Dr. Ed. Formánek: Květena Moravy a rakouského Slezska. Díl II. sv. 4. a 5. (V. Spitzner.) 378—379.
219. Alois Hlavinka: O původu národní písně. Pohled do lidové dílny na písně. (F. J. Rypáček.) 379—282.
220. Vinc. Vávra: Rozbor Pohorské vesnice Boženy Němcové. (Rud. Dvořák.) 382—383.
221. Václ. Kubelka: O životě a spisech G. Suetonia Tranquilla spolu s překladem životopisu Caesarova z dílu „De vita XII Caesarum“. (Jos. Benhart.) 383—384.
222. Časopis Musea král. Č. LXX. (F. J. Rypáček.) 384—387.

Ročník XXII. (1898.)

223. V. V. Tomek: Dějepis Prahy. Díl XI. (Fr. Kameníček.) 87—90.
224. Jar. Vlček: Dějiny české literatury. Prvního oddílu část prvá: Od nejstarších dob až po „věk zlatý“. (J. Kabelík.) 90—95.
225. Kar. V. Adámek: Sborník okresu hlineckého. (Fr. J. Rypáček.) 95—96.
226. Museum Francisceum: Annales 1896. (F. Šujan.) 96—101.
227. Dr. Josef Pospíšil: Filosofie podle zásad sv. Tomáše Akvinského. Část druhá. Kosmologie se zvláštním zřetelem k moderním přírodovědám. Oddíl druhý. (Dr. F. Bulla.) 194—196.
228. Zikm. Winter: Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy Bělohorské (1409—1622). (Fr. Kameníček.) 196—199.

229. Just. V. Prášek: Dějiny starověkých národů východních. Sešit 1. a 2. (Rud. Dvořák.) 199—205.
230. Rozhled po programmech středních škol za rok 1897. (Fr. J. Rypáček.) 205—210.
331. Z cest E. St. Vráze. K tisku upravil prof. B. Bauše. (V. Doubek = J. V. Prášek.) 321—325.
232. Alois Slovák: Bitva u Slavkova. (Fr. Kameníček.) 325—326.
233. Dr. Jos. Kalousek: O vůdčích myšlenkách v historickém díle Františka Palackého. Otisk z „Památníku Palackého". (Fr. Kameníček.) 326.
234. Ant. Králíček: Donauvölker Altgermaniens. (R. Dvořák.) 327—328.
235. Robert Neuschl: Křesťanská sociologie. Díl I. (Dr. F. Bulla.) 409—412.
236. Nové práce geologické o Moravě. (Dr. Fr. Slavík.) 210—216, 412—419.
237. Dr. Pavel Vychodil: František Sušil. Životopisný nástin. Seš. 1. a 2. (Fr. J. Rypáček.) 419—421.
238. Dr. Frant. Šujan: Švédové u Brna roku 1645. Na základě pramenů líčí. Otisk z „Čas. Mat. Mor.". (F. Kameníček.) 421—422.
239. Robert Martens: Čechové a Němci roku 1848 a boj o Frankfurt. (V. Doubek = J. V. Prášek.) 422—426.
240. Dr. Fr. Nábělek: Hvězdné nebe. — Obzor hvězdný. (Fr. Kameníček.) 426—427.
241. Dr. Wilhelm Schram: Das k. k. Statthalterei-Archiv in Brünn. Otisk z „Mittheilungen der 3. Section der k. k. Central-Commission für Kunst- und historische Denkmale. — Das k. k. Oberlandesgerichts-Archiv in Brünn. Otisk z těchže „Mittheilungův". (Fr. Šujan.) 427—428.

Ročník XXIII. (1899.)

242. Vlastivěda Moravská. I. Země a lid. Díl I. Přírodní poměry Moravy. (Fr. J. Rypáček.) 75—78.
243. V. Prasek: Tovačovská kniha ortelův Olomuckých. Sbírka naučení a rozsudků vedle práva Magdeburského vrchním právem Olomuckým menšímu právu Tovačovskému od r. 1430—1689 vydávaných. (Jos. Čihula.) 78—83, 195—199.

244. Dr. Hugo Toman: Husitské válečnictví za doby Žižkovy a Prokopovy. (Fr. Kameníček.) 83—85.
245. Jaroslav Sedláček: Eine Reise nach Karthago. (J. V. Prášek.) 85—87.
246. Vlad. Jos. Procházka: Repertorium literatury geologické a mineralogické království Českého, markrabství Moravského a vévodství Slezského od roku 1528 až 1896. Díl I. Seznam auktorů. (Dr. Frant. Slavík.) 87—89.
247. Památník na oslavu stých narozenin Františka Palackého vydávají král. česká společnost náuk, I. a III. třída České akademie cís. Františka Josefa a Matice Česká. (Fr. J. Rypáček.) 90—92.
248. Timothej Hrubý: Prameny dějin řeckých v českých překladech. Pro české střední školy, zvláště reálky a četbu soukromou upravil. (Fr. Kameníček.) 92—93.
249. Dr. Emil Ott: Soustavný úvod ve studium nového řízení soudního v I. instanci. (Fr. Kameníček.) 93—94.
250. Museum Francisceum: Annales MDCCCXCVII. (Rud. Dvořák.) 94—97.
251. Dr. Jar. Čelakovský: Příspěvky k dějinám židů v době Jagellonců. Otisk z „Čas. Mus. král. Č." (Fr. Kameníček.) 201—202.
252. Jan Tenora: Život P. Martina Středy. (Fr. Kameníček.) 199—201.
253. Rozhled po programmech středních škol za rok 1898. (Fr. J. Rypáček.) 202—205.
254. Gustav Friedrich: Učebná kniha palaeografie latinské. (B. Bretholz.) 291—296.
255. Karel Kadlec: Rodinný nedíl čili zádruha v právu slovanském. (Fr. J. Rypáček.) 297—300.
256. Vlastivěda Moravská. Rudolf Dvořák: Dějiny Moravy. Kniha I. (- 1306.) (Fr. J. Rypáček.) 300—302.
257. Obzor literární a umělecký. Vydává Jar. Vlček. (Ferd. Jokl.) 302—305.
258. Dr. Jos. L. Píč: Starožitnosti země České. Díl I. Čechy předhistorické. Na základě praehistorické sbírky Musea království Českého. Sv. I. (Fr. J. Rypáček.) 382—388.
259. V. Houdek: Hradní kaple Znojemská. Otisk z „Čas. vlast. muz. spolku Olomuckého" 1899. (Fr. Kameníček.) 388—390.

Ročník XXIV. (1900.)

260. Vlastivěda Moravská. Brněnský okres. Napsal F. A. Slavík. (Fr. J. Rypáček.) 87—89.
261. František Kameníček: Zemské sněmy a sjezdy moravské. Jejich složení, obor působnosti a význam od nastoupení na trůn krále Ferdinanda I. až po vydání Obnoveného zřízeni zemského (1526—1628). Díl první. (Fr. J. Rypáček.) 89—92.
262. Adolf Bachmann: Geschichte Böhmens. Sv. 1. po r. 1400. (Rud. Dvořák.) 92—111.
263. Jaroslav Bidlo: Jednota bratrská v prvním vyhnanství (r. 1548—1561). (Fr. A. Slavík.) 112—113.
264. A. G. Stín: Historie literatury ruské 19. století. (J. Kabelík.) 196—201.
265. Čeněk Zíbrt: Bibliografie české historie. Díl první, I. Knihověda a část všeobecná. II. Pomocné vědy. (Fr. J. Rypáček.) 291—203.
266. Dr. M. Kříž: O dokončení výzkumných prací v Předmostí se stručným přehledem literatury o tom nalezišti (v Čas. vl. muz. spolku Olomuckého r. 1896, č. 51. a 52.) (K. Absolon.) 203.
267. Dr. M. Kříž: O jeskyni Kostelíku na Moravě (v Čas. vl. muz. spolku Olom., v čís. 54., 55., 57., 58. (K. Absolon) 203—204.
268. Dr. M. Kříž: L'Epoque quarternaire en Moravie. (K. Absolon.) 204—205.
269. V. Prasek: Judiciorum saxonicorum per Moraviam sept. et Silesiam austr. acta, nexus. Organisace práv Magdeburských na sev. Moravě a v Rak. Slezsku, kterou na právních památkách prokazuje. (F. Kameníček.) 296—299.
270. Augusta Šebestová: Lidské dokumenty a jiné národopisné poznámky z několika jihomoravských dědin. (Josef Klvaňa.) 299—303.
271. Frant. Bartoš: Národní písně nově nasbírané. Sešit 1. (Fr. J. Rypáček.) 303—305.
272. Hlídka programmů středních škol na rok 1899. (Fr. J. Rypáček.) 305—308.
273. Ant. Krátký: Pánové z Žerotína. (Fr. Kameníček.) 309.

274. Josef Šusta: Pius IV. před pontifikátem a na počátku pontifikátu. (Fr. Kameníček.) 403—407.
275. Rud. Dvořák: Dějiny Moravy od roku 1306—1526. Z „Vlastivědy Moravské". (F. Kameníček.) 407—409.
276. Lubor Niederle: O počátcích dějin zemí českých. Otisk z „Čes. Čas. Histor." (Fr. Kameníček.) 409—410.

Ročník XXV. (1901.)

277. Ferd. Tadra: Soudní akta konsistoře pražské (Acta judiciaria consistorii Pragensis). Část III. (Fr. Kameníček.) 85—87.
278. Znojmo—Vranov-Býtov. Péčí Brněnského odboru klubu českých turistů. [O Znojmě a Vranově K. Pětník; o Bítově x.]. (V. Houdek.) 87—88.
279. Inn. L. Červinka: Sbírka pravěkých starožitností. (Fr. Kameníček.) 88—89.
280. Dr. Mart. Kříž a Flor. Koudelka: Průvodce do moravských jeskyní. Díl. I. Punkva, Macocha, Sloup, Holštýn, Ostrov, Vilímovice a na Harbechu. (Fr. Černý.) 89—91.
281. Jindř. Laus: Die Ergebnisse mineralogischer und petrographischer Forschungen in Mähren von 1800—1900. (Dr. Fr. Slavík.) 91-92.
282. V. Neuwirth: Die wichtigsten Mineralvorkommen im Gebiete des hohen Gesenkes. [Z progr. něm. reálky Hodonínské r. 1900.] (Dr. Fr. Slavík.) 92.
283. K. Absolon: Význační korýši z jeskyň moravských (v Čas. vl. muz. spolku Olom., v čís. 68.). (Jos. Vališ.) 92—93.
284. Slovensko. Prémie Umělecké besedy na rok 1901. (Jan Kabelík.) 199—205.
285. Berthold Bretholz: Mocran et Mocran. Zur Kritik der goldenen Bulle K. Friedrichs II. für Mähren vom Jahre 1212. (Rud. Dvořák.) 205—208.
286. Jan Gebauer: Slovník staročeský. Sešit 1. (Stan. Souček.) 310—315.
287. Vlastivěda Moravská: Bučovský okres. (Napsal Čeněk Kramoliš. (Jan Tenora.) 315—317.
288. Dr. Anton Schubert: Zur Frage der Errichtung einer deutschen Universität für Mähren und Schlesien. (Rud. Dvořák.) 317-321.
289. Sborník věd právních a státních. Red. Boh. Rieger. (Jos. Boubela.) 321-322.

290. Druhá zpráva musejního spolku v Telči za r. 1899 a 1900. (J. Kabelík.) 322—324.
291. Rozhled po programech středních škol za rok 1900. (Fr. J. Rypáček.) 324—329.
392. Václ. Novotný: Inquisitio domorum hospitalis S. Johannis Hierosolimitani per Pragensem archidioecesin facta anno 1373. (Rud. Dvořák.) 411—412.
293. K. Lábler: Listář královského věnného města Chrudimi. I. Privilegia městská a listy králů českých. (M. Sokol.) 412—414.
294. Věstník Klubu přírodovědeckého v Prostějově za rok 1900. Ročn. III. (Jos. Vališ.) 414—415.
295. Dr. Jan Řežábek: Zeměpis hospodářský. Díl II. Severní Amerika a Asie. (Dr. Fr. Nerad.) 415—417.
296. Dr. Rudolf Dvořák: Čína. Popis říše, národa, jeho mravů a obyčejů. (Dr. Fr. Nerad.) 417—419.
297. Dr. K. W. Verhoeff: Über paläarktische Isopoden. V „Zool. Anzeiger“, Nr. 643. (K. Absolon.)

Oddíl XXIII. **Programmy a ohlášky Mat. Mor.**

1. Václav Royt: Programm Časopisu Mat. Mor. I. 48.
2. Václav Royt: Na povšimnutí. [Částečná změna programmová.] III. 194.
3. Abecední rejstřík spisovatelů, kteří k dosavadním desíti ročníkům Časopisu Matice Moravské přispěli. X. (S počátku ročn. III.—VI.)
4. Fr. A. Slavík: Úkol Matice Moravské. XV. 1—4.
5. J. A. Komenského mapa Moravy dle vydání z roku 1633. (Přidána k 3. seš. ročn. XVI.)
6. Výbor Matice Moravské oznamuje členům a veřejnosti slevu knih vydaných. XVIII. 368.
7. 1798—1898. František Palacký. Na stoletou pamět narozenin Otce národa z uložení Matice Moravské lidu našemu podává Frant. J. Rypáček. (Přidáno k 3. sešitu ročn. XXII.)

Oddíl XXIV. **Zprávy o činnosti Matice Moravské.**

1. Zpráva výboru o činnosti Matice Moravské od 1. května až do 26. října 1870. Podaná ve valné hromadě 26. října 1870. II. 138—139.

2. Zpráva výboru o činnosti Matice Moravské od 1. prosince 1876 do 30. listopadu 1877. X. 123—124.
3. Výroční zpráva Matice Moravské za rok 1899, přednesená ve valné hromadě 18. dubna 1890. XV. (Strana I—III. na konci 1. čísla.)
4. Výroční zpráva Matice Moravské za rok 1890, přednesená ve valné hromadě 20. února 1891. XV. 175—179.
5. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1891, přednesená ve valné hromadě 18. ledna 1892. XVI. 169—173.
6. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1892, přednesená ve valné hromadě 21. ledna 1893. XVII. 179—182.
7. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1893, přednesená ve valné hromadě 23. února 1894. XVIII. 189—191.
8. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1894, přednesená ve valné hromadě 26. ledna 1895. XIX. 196 - 199.
9. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1895, přednesená ve valné hromadě 7. března 1896 XX. 185 - 187.
10. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1896, přednesená ve valné hromadě 11. března 1897.
11. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1897, přednesená ve valné hromadě 5. března 1898. XXII. 217 - 219.
12. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1898, přednesená ve valné hromadě 10. března 1899. XXIII. 209—211.
13. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1899, přednesená ve valné hromadě 31. března 1900. XXIV. 209—211.
14. Zpráva o činnosti Matice Moravské za rok 1900, přednesená ve valné hromadě dne 5. února 1901. XV. 212—215.

Oddíl XXV. **Zprávy pokladní Mat. Mor.**

1. Do pokladnice Matice Moravské složili od 1. ledna do 31. března 1869 [jména členův a příspěvky jejich]. I. 94—96, 143—144, 198—199.
2. Do pokladnice Matice Moravské složili od 1. ledna do 15. listopadu 1870. II. 139—144.
3. Do pokladnice Matice Moravské složili od 16. listopadu 1870 do 25. února 1871. II. 199—200.
4. Do pokladnice Matice Moravské složili od 25. února až do 5. května 1871. III. 47—48.

5. Do pokladnice Matice Moravské složili od 1. listopadu 1876 do 20. listopadu 1877. IX. 196.
6. Do pokladnice Matice Moravské složili od 20. listopadu 1877 do 20. listopadu 1878. X. 176—180.
7. Účty Matice Moravské za rok 1890. XV. 180.
8. „ „ „ „ „ 1891. XVI. 174.
9. „ „ „ „ „ 1892. XVII. 183.
10. „ „ „ „ „ 1893. XVIII. 192.
11. „ „ „ „ „ 1894. XIX. 200.
12. „ „ „ „ „ 1895. XX. 188.
13. „ „ „ „ „ 1896. XXI. 196.
14. „ „ „ „ „ 1897. XXII. 220.
15. „ „ „ „ „ 1898. XXIII. 212.
16. „ „ „ „ „ 1899. XXIV. 212.
17. „ „ „ „ „ 1900. XXV. 216.

Oddíl XXVI. **Seznamy členů Matice Moravské.**

1. Seznam údů Matice Moravské až do listopadu 1876. VIII. 194—199. — IX. 196—199. (Viz také zprávy pokladní čís. 1–6.)
2. Seznam členů Matice Moravské koncem roku 1900. XV. (Str. III.—XIII. na konci 1. čísla.)

Seznam nových členů M. M.

3. od 1. ledna do 15. března 1891. XV. 182–184.
4. „ 16. března „ 31. května „ „ 271–272.
5. „ 1. června „ 15. září „ „ 356.
6. „ 16. září „ 2. prosince „ XVI. 80.
7. „ 4. prosince 1891 „ 1. března 1892. „ 175–176.
8. „ 1. března „ 24. května „ „ 263—264.
9. „ 25. května „ 20. září „ „ 344.
10. „ 16. září „ 10. prosince „ XVII. 84.
11. „ 11. prosince 1892 „ 15. března 1893. „ 184.
12. „ 16. března „ 15. června „ „ 276.
13. „ 16. června „ 16. září „ „ 376.
14. „ 15. září „ 15. prosince „ XVIII. 92.
15. „ 16. prosince 1893 „ 16. března 1894. „ 191.
16. „ 15. března „ 15. června „ „ 288.
17. „ 16. června „ 15 prosince „ XIX. 94.
18. „ 16. prosince 1894 „ 15. března 1895. „ 196.

19.	od 16. března	do 22. června	1895.	XIX.	292.
20.	„ 23. června	„ 17. prosince	„	XX.	80.
21.	„ 1. ledna	„ 15. června	1896.	„	280.
22.	„ 1896	„ 18. března	1897.	XXI.	191—192.
23.	„ 19. března	„ 19. září	„	„	388.
24.	„ 20. září	„ 15. prosince	1897.	XXII.	104.

Oddíl XXVII. **Seznamy důvěrníků Matice Moravské.**

1. Seznam důvěrníků Matice Moravské. XV. 181.
2. Seznam důvěrníků Matice Moravské z učitelstva. XVI. 175.

Oddíl XXVIII. **Různá oznámení a prospekty.**

1. Spolek československých účetních a pomocníků knihkupeckých v Praze ohlašuje vydávání různých publikací na prospěch bibliografie, především katalog veškerých děl slovanských, vydaných za r. 1877 v zemích rakousko-uherských. IX. 195.
2. Povšechný programm národopisné výstavy 1895. XVI. 78—80.
3. Zpráva o činnosti české veřejné knihovny pro lid v Brně. Podává Vinc. Vávra. XVII. 374—376.
4. Provolání národopisného odboru výtvarného ze dne 1. října 1894. XIX. 95—96.
5. Zasláno a prosba Dr. Č. Zíbrta za příspěvky do „Bibliografie české historie". XXI. 192.
6. Morava svým Maticím. XXII. 104.
7. Zasláno II. Dr. Č. Zíbrta o „Bibliografii české historie".
8. Prosba K. Absolona o material šupinušek, roztočů, štírkův a korýšů ke studiu o nich. XXIV. 312.
9. Provolání komitétu pro zřízení pomníku na bojišti Slavkovském. XXV. 211.
10. Vypsání z nadace Turkovy. XXV. 211.

Oddíl XXIX. **Nová díla a časopisy.**

a) Nová díla:

1. XV. 174, 356.
2. XVI. 77—78, 169, 263.
3. XVII. 81—84, 179, 275—276.
4. XVIII. 91—92, 188—189, 286—288, 367—368.
5. XIX. 194—195, 292.
6. XX. 78—79, 278—279, 355.

Oddíl XXX. **Opravy článků Č. M. M.**

Abecední seznam přispěvatelův

do 25 ročníků „Čas. Mat. Mor.“ (1869—1882, 1891—1901.)

(Římské číslice znamenají oddíl, arabské číslice číslo oddílové.)

Čeněk Kramoliš. XV. 15.
Jan V. Krecar. IV. 16.
Dr. Mart. Kříž. IX. 47.
Adolf Kubeš. XIV. 5.; XV. 3.
Dr. Ant. Kubíček. V. 30.
Ben. Meth. Kulda. XIII. 1.
Dr. Eman. Kusý. XVI. 1., 2., 3.
Jan Lorenz. III. 1.; IV. 2.
Jiří Malovaný. IX. 45.
Vojt. L. Marzy. VII. 25.; VIII. 17. (Viz VII. 25.)
Ign. B. Mašek. IX. 14., 17.
Ant. Matzenauer. IX. 1.
Dr. Ferd. Menšík. XXI. 23.
Dr. Bohumil Navrátil. XXI. 38.
Vinc. Nebovidský. VIII. 2.; XIV. 3.
Dr. Fr. Nerad. XXII. 181., 183., 201., 295., 296.
Leop. Nopp. V. 26.
Frant. Nosek: VII. 26.
Dr. Jan V. Novák: VI. 7.
Václav Oharek: XI. 29.
Dr. Frant. Pastrnek: V. 10., 11., 14.; IX. 37., 38.; XXII. 162., 164., 168.
Dr. Jar. Peka: XXII. 97.
Dr. Jos. Pekař: IV. 9., 14.
Fr. Václ. Peřinka: V. 31., XI. 40.; XXI. 35., 36.
Vojt. Plotěný: XI. 19.; XVIII. 3., 4.; XIX. 19.
Dr. Ant. Podlaha: V. 28.
Benj. Popelka: XIII. 19.
Dr. Josef Pospíšil: V. 21., 23.
Vinc. Prasek: V. 15., 18.; VII. 7., 8., 16, 24.; XI. 4., 8., 13., 18., 25., 26.; XIX. 16.
Dr. J. V. Prášek: XXII. 231., 239., 245.
Mat. Procházka: XXI. 6.; XXII. 31., 60.
Dr. Jan Reichert: VIII. 1.; XV. 1., 2.
Dr. Ant. Rezek: V. 12., 17.
Václ. Royt: I. 1.; IV. 6.: V. 2.; VII. 2.; X. 1.; XI. 1., 2.; XXII. 3., 4., 6., 7., 8., 9., 15., 16., 39.; XXIII. 1., 2.
Ant. Rybička: IV. 15.; VI. 8.; VII. 5., 14.; VIII. 5.; X. 2., 5., 6.; XXI. 3., 24.

